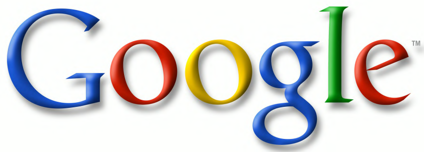
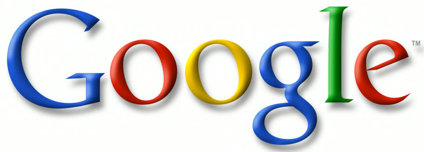

NORRØN SYNTAX

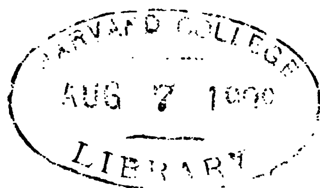
NORRØN SYNTAX

AF

M. NYGAARD

KRISTIANIA
FORLAGT AF H. ASCHEHOUG & CO. (W. NYGAARD)
1905

DET MALLINGSKE BOGTRYKKERI A/S

Forord.

I en aarrække har jeg med forkjærlighed beskjæftiget mig med norrøn syntax. Siden jeg udgav «Eddasprogets syntax» (I 1865; II 1867), er jeg stadig kommen tilbage til disse studier, og resultaterne har jeg tildels offentliggjort i forskjellige afhandlinger.

Fra mange hold har jeg faaet opfordring til at give en fuldstændig fremstilling af emnet. Selv har jeg ogsaa længe ønsket det, men dels har virksomhed i skolens tjeneste optaget min tid, dels har det været vanskeligt at naa saa langt, at forarbeiderne kunde betragtes som nogenlunde afsluttede. Der blev altid saa meget, som maatte undersøges fra nyt eller underkastes fornyet undersøgelse og overveielse. Men nu kunde det ikke udsættes længere, hvis det idethele skulde blive gjort. Jeg maatte da bestemme mig til at lægge arbeidet frem saa godt, som forholdene har tilladt at gjøre det paa grundlag af det materiale, som jeg raader over.

Det skulde være mig kjært, om saa andre vilde fortsætte: fuldstændiggjøre, hvad der er ufuldstændigt, og rette, hvad der er feilagtigt. At adskilligt trænger mere indgaaende behandling, har jeg let for at se. Uklarhed, feil og inkurier vil andre se lettere end jeg selv. Men maaske turde jeg bede om, at man ikke maa være for snar til at regne for feil det, som man stødes ved eller finder paafaldende. Under gjentagne gjennemgaaelser saavel af hovedpunkter som enkeltheder har jeg havt god leilighed til at erfare, hvorledes baade nye iagttagelser kan medføre forandret opfatning, og fortsat

drøftelse atter føre tilbage til det, man fra først af har antaget for rigtigt.

Det er ikke meget, som hidtil er skrevet om norrøn syntax. Den er en gang behandlet i sin helhed (Lund, Oldnordisk ordføiningslære, 1862). I Falk og Torp's Dansk-norskens syntax i historisk fremstilling, 1900, er oldsproget medtaget. Forresten er der endel specialundersøgelser af en enkelt periode (Wisén, Om ordfogningen i den äldre Eddan, 1865) eller af enkelte afsnit (f. ex. Dietrich, Fr., Ueber den nordischen Dativ, 1851, Vigfusson, G., Some remarks upon the use of the reflexive pronoun in Icelandic, 1865; Hildebrand, K., Ueber die Conditionalsätze und ihre Conjunktionen in der ältern Edda, 1871; Mogk, E., Die Inversion von Subjekt und Praedikat in den nordischen Sprachen, 1894; Bernstein, L., The order of words in old Norse prose, 1898). Selvfølgelig har jeg søgt at gjøre mig bekjendt med alt, hvad der foreligger, og haaber, at ikke noget væsentligt har undgaaet mig. Men under disse omstændigheder maatte jeg finde det hensigtsmæssigt paa alle punkter at tage sagen op fra nyt. Overalt har jeg gaaet direkte til kildeskrifterne og gjort mine iagttagelser og optegnelser. Jeg har saagodtsom ikke hentet noget fra andres undersøgelser, naar undtages Fritzners ordbog. Den rige exempelsamling i 2den udgave af denne har jeg havt stor nytte af, navnlig for den lærde stils vedkommende.

Hvad arbeidets plan angaar, har jeg stillet mig den opgave at give saa nøiagtig som muligt en paavisning af og oversigt over sprogbrugen i alle retninger. For ikke at udsætte mig for i nogen grad at bortlede opmerksomheden fra det, som for tiden syntes mig at være hovedsagen, har jeg ladet det være mindre magtpaaliggende at indordne det hele i et fastsluttet syntaktisk system. Man vil i almindelighed neppe gaa strengt i rette med mig for det. Men jeg er forberedt paa den anke, at fremstillingen er bleven for vidtløftig. En kompendiøs oversigt havde ganske vist været lettere at læse og at lære. Men jeg tviler paa, at den kunde have ført synderlig udover det, som allerede var naaet; og et lidet skridt fremover vilde jeg jo gjerne der skulde være gjort. Ved nærmere betragtning vil man kanske ogsaa se, at jeg har

bestræbt mig for at fjerne betydningsløse enkeltheder (der er forresten mange smaating, som er interessante og giver gode oplysninger) og for idethele ikke at medtage flere exempler, end der kræves til at illustrere og kontrollere reglerne. I flere afsnit har jeg kunnet indskrænke exemplerne, fordi jeg havde mine egne specialafhandlinger at henvise til.

Hr. universitetsstipendiat cand. mag. Magnus Olsen skylder jeg megen tak. Uden hans velvillige, dygtige og paalidelige hjælp vilde jeg rimeligvis ikke paa længe have overkommet at udgive bogen. Han har ikke blot gjort mig den tjeneste at læse manuskriptet igjennem og meddele mig sine bemerkninger, men han har ogsaa konfereret citater og henvisninger og bistaaet ved korrekturen.

Drammen i decbr. 1905.

M. Nygaard.

Indhold.

Forkortelser.

De anvendte forkortelser vil lettelig forstaaes. I citaterne bruges idetheletaget de samme som i Fritzners ordbog. Med hensyn til udgaver bemerkes:

Den ældre Edda citeres efter Bugge's udgave, Kristiania 1867.
SE. = Edda Snorra Sturlusonar, Reykjavík 1848.
OH. = Saga Ólafs konungs ens helga. Kristiania 1853.
Hkr. = Heimskringla. Kristiania 1868.
Fsk. = Fagrskinna. Kristiania 1847.
Kgs. = Speculum regale. München 1881.
Nj. = Njála. Kaupmannahöfn 1875.
Eg. = Egils saga Skallagrímssonar. København 1886—1888.
Laxd. = Laxdœla saga. København 1889—1891.
Jomsv. = Jómsvíkinga saga udg. af G. Cederschiöld.

Indledning.

1. Den norrøne literatur viser med hensyn til ordføiningen i sin helhed sproget væsentlig paa samme trin af udvikling. Man kan vistnok til en vis grad skjelne mellem ældre og yngre udtryksmaader. Man kan iagttage saavel fremgang i sprogets evne til at danne et let, klart og tiltalende middel for tanken som tilbagegang i denne evne. Men om man fra udviklingens høidepunkt omkring midten af det 13de aarh. skuer tilbage eller fremad, bliver forskjellighederne ikke store nok til, at man i syntaktisk henseende med føie kan tale om flere sproghistoriske perioder.

2. Derimod er der i den *prosaiske* literatur en fremtrædende forskjel mellem, hvad man kan kalde *folkelig stil* og *lærd stil*[1].

Den *folkelige* stil har sit forbillede i den daglige tale og det mundtlige foredrag, saaledes som dette havde udviklet sig i offentlig forhandling og i sagamændenes fortælling.

Den *lærde* stil følger i en vis udstrækning, tildels paa en paafaldende maade, analogier fra fremmed sprogbrug, især fra latin.

Hertil kommer i *kvæderne* en eiendommelig *poetisk stil*, der udmerker sig dels ved endel ældre former for udtrykket, som i prosa bruges sjelden eller aldrig, dels ved visse

[1] Cfr. M. Nygaard: Den lærde stil i den norrøne prosa i Sproghistoriske studier tilegn. prof. C. R. Unger. Kristiania 1896, side 153—170.

afvigelser fra den naturlige tale, der betinges af stemningen eller af metrum og versbygning.

3. Den folkelige stil og den lærde stil gaar i tid jevnsides, men tilhører forskjellige literaturgrene. Den folkelige stil hører hjemme i originalverker af fortællende indhold og i det originale lovsprog. Den lærde stil findes fortrinsvis i oversættelser eller bearbeidelser fra fremmede sprog eller i verker, der forudsætter kjendskab til fremmed literatur.

Forskjellen mellem de to slags stil er ikke altid lige udpræget; den ene kan mere eller mindre være paavirket af den anden. I literaturens bedste tid (i den største del af 13de aarh.) har den folkelige stil megen magt ogsaa hos de lærde forfattere, og i denne tid er der i den folkelige literatur faa spor af lærd paavirkning. Senere faar i de lærde verker den lærde stil fordetmeste overtaget, og ogsaa den folkelige stil farves mere af lærde elementer. Det er fremdeles fornemmelig i jevn fortælling, som ikke lettelig indbyder til ræsonnement, rhetorisk udsmykning eller præketone, samt hvor udtrykket naturlig kan føie sig i lovsprogets former, at den folkelige stil har let for at trænge frem i de lærde verker. Paa den anden side træffes i folkelige sagaer og love den lærde indflydelse helst i saadanne partier, der ikke bygger direkte paa folketraditionen, men nærmest paa fortællinger med legendarisk tilsnit og paa kirkelige skrifter.

4. I nærværende fremstilling af den norrøne syntax er den folkelige stil lagt til grund. (Folkelig stil betegnes ved F. S., lærd stil ved L. S.)

Anm. 1. De syntaktiske særegenheder, der tilhører den lærde stil, viser sig fornemmelig i brugen af

1) nutids particip;
2) fortids particip;
3) den reflexive verbalform;
4) relativet;

fremdeles i brugen af

5) apposition (adjektivisk og adverbiel);
6) objektsprædikat;
7) dativ ved verber og adjektiver;
8) adjektiv med substantivisk betydning;
9) akk. med inf. (nom. med inf.).

Men foruden disse særegenheder findes i den lærde stil andre, der er stilistiske i egentlig forstand, og som derfor syntaxen kun leilighedsvis vil berøre.

I den folkelige prosa er der ved siden af endel ubehjælpelighed en umiskjendelig stræben efter et jevnt og ukunstlet foredrag. Sætningsforbindelsen er simpel. Talen bevæger sig i enkelte sætninger eller i perioder, hvor de underordnede sætninger slutter sig let og greit til hovedsætningen. I sætningen holdes de enkelte dele inden knappe grænser; vanskeligere og mere indviklede attributive og appositive forbindelser og adverbielle bestemmelser undgaaes.

Karakteristisk for den lærde stil er i modsætning hertil gjennemgaaende en større vidtløftighed og ordrigdom. Man forsøger sig i at danne større sætningskomplexer, forsøg, der ofte mislykkes og ender i anakoluthi. Sætningens dele udvides ved tilføiede bestemmelser og svulmer ud til større bredde. Der vises forkjærlighed for blomstrende og rhetoriske udtryk med overflod af adjektiviske epitheter. Synonyme betegnelser sidestilles ofte. I saadanne forbindelser vælges gjerne allitererende ord, ligesom udtrykket ogsaa ellers pointeres ved alliteration i meget høiere grad end i folkelig prosa, hvor dette sprogmiddel navnlig anvendes i lovformler, ordsprog og faste fraser og talemaader.

Ogsaa ordforraadet indeholder adskillige fremmede elementer, dels laanord fra latin, fransk, angelsaksisk og tysk, dels nydannelser efter fremmed mønster, omend af hjemlig stamme og med hjemlige afledningsendelser.

Anm. 2. I poesi vil der navnlig bemerkes følgende afvigelser fra den folkelige prosa:

1) efterhængt artikel bruges saagodtsom ikke, og anvendelsen af den foranstillede artikel er ikke gjennemført;

2) apposition (adjektivisk og adverbiel) er hyppigere; almindelig føies i de med h a f a dannede verbalformer participiet appositivt til objektet;

3) dativ anvendes hyppigere i instrumental betydning og i 2det sammenligningsled og forekommer i tidsudtryk;

4) genitiv bruges hyppigere som relationens gen. ved adjektiver og forekommer i tids- og stedsbetegnelse;

5) reflexivformede verber anvendes tildels paa en eiendommelig maade;

6) infinitiv sættes ofte uden a t; anvendes hyppigere for at betegne hensigt; akk. med inf. er noget almindeligere; der forekommer en egen fortids inf.;

7) adjektiver bruges hyppig substantivisk;

8) ordstillingen undergaar ændringer efter versbygningens krav.

Anm. 3. Islandske og norske skrifter behandles her under et. Nogen væsentlig forskjel i syntax mellem islandsk og norsk

sprogbrug kan paa undersøgelsens nuværende standpunkt ikke med tilstrækkelig sikkerhed paavises[1].

Sætningens dele.

5. *Subjektet* betegnes ved et substantiv eller et ord, der er brugt som substantiv.

Þá mælti Gangleri: hér mun ek standa ok hlýða (SE. 27,39) í því herbergi var fátt manna (Hkr. 161,17) er miklu fleira úritat hans frægðarverka (Hkr. 574,29) lítit lagðist hér fyrir góðan dreng (Isl. s. I 36,1) eigi hœfir at drepa svá fríðan svein (Fm. I 80,25).

Anm. Ogsaa en hel sætning (substantivisk at-sætn. eller spørgende bisætning) kan staa som subjekt.

eigi er undarligt, at þú sér kallaðr Ólafr digri (OH. 45,26) honum var sagt, at hann var úti í svǫlum í gæzlu hafðr (Hkr. 358,20) eigi er kunnigt, hversu víðfleyg er vár rœða vill gerast (Kgs. 24,24).

Ofte indsættes da som subjekt et dem. pron. (især þat), hvortil sætningen føies som apposition.

satt er þat, at mjǫk er niðrfallit ríki Haralds ens hárfagra (OH. 33,37) semst þat með þeim, at þeir skulu koma allir með fjǫlmenni til Gulaþings (Hkr. 173,25) eigi er þat logit af yðr frændum, hversu fríðir menn þér erut sjónum (OH. 29,1).

Saaledes ogsaa, naar subjektet er infinitiv.

væri oss þat órlausn at þurfa eigi lengra at fara (OH. 113,38) samir þér þat illa at veita mér útrúnað (Hkr. 111,34).

Mere herom under «Substantiviske bisætn.» og under «Infinitiv».

6. *Prædikatet* betegnes ved et selvstændigt verbum eller ved et uselvstændigt verbum i forbindelse med prædikatsord, der i regelen er et subst. eller adj.

---

[1] Efterhængt artikel synes idethele at være hyppigere i norske end i islandske skrifter (se 41, Anm. 4); specielt efterhængt artikel i forbindelse med paapegende pronomen og adjektiv med foranstillet artikel (hinn fótrinn; þat skipit; hinn hvíti bjǫrninn; se 36, a, Anm.).

Anvendelsen af pron. sá omtrent som bestemt artikel (sá góði maðr) synes først at optræde i Norge (se 49, a).

en som relativ partikel er nærmest (østlandsk) norsk (se 262); sem som relativ partikel synes at bruges tidligere i norske end i islandske skrifter (se 263).

Udtryk som hann Ásbjǫrn (se 74, Anm. 5) synes at være mere norsk end islandsk.

ok som eftersætningspartikel er nærmest en islandsk eiendommelighed (se 270).

Uselvstændige verber er:

a) vera og verða; b) heita (= 1. hede. 2. siges at være); c) de, der betyder «synes», «vise sig som» (þykkja, þykkjast, sýnast, virðast, lítast, reynast); d) passive og reflexive former af verber, der i aktiv har objektsprædikat (cfr. 89).

a) Þóra var þar kærstr vin hans (Hkr. 168,20) hann var skjótastr á fœtr (OH. 117,23) þá óx hann (þorninn) svá, at hann varð teinn einn mikill (Hkr. 46,14) varð sjá fǫr allfræg (OH. 115, 23).

b) Álfhildr hét kona (OH. 122, 27) muntu heita dróttinsviki (Hkr. 582, 5) verðr hon fúl at járni, þá heitir hon sǫnn at sǫk (Borg. I 16, 11).

c) mér þykkir þú fól (Hkr. 694, 9) þeim þótti hundr sá furðu vitr (Hkr. 150, 32) þóttust þeir miklu meiri menn en áðr (Hkr. 21, 2) mér sýnist þat (barnit) allúmáttuligt (OH. 123, 1) virðisk mér Ólafr svá mikill atgervimaðr (Laxd. 73, 11) leizt honum mærin fǫgr (Eg. 18, 17) reyndist Gunnlaugr enn hraustasti ok enn vaskasti drengr (Gunl. 25, 23); cfr. eigi verðr (ɔ: vil vise sig at være) þat fals, sem ek segir, at Frankismenn stígr þú eigi yfir (Klm. 184, 32).

Ogsaa bregðast i betydn. «anstille sig, vise sig»: konungr brást reiðr við þessum sendiboðum (Hkr. 66, 22; cfr. bregða sér sjúkum, se 106, Anm. 3).

d) hin fyrsta ǫld er kǫlluð brunaǫld (Hkr. 1, 24) Vilhjálmr jarl var kallaðr ekki tryggr (Hkr. 623, 22) Frosti er nefndr hǫfðingi þeira (Hkr. 17, 11) sá nefndist Hallfreðr (Hkr. 194, 5) Óli kallaðist gerzkr at ætt (Hkr. 163, 32) var hann þegar hǫfðingi gerr (Hkr. 6, 2) þeir brœðr eru þar nú settir stjórnarmenn ríkis hans (Forn. Suð. 39, 57) hann er taliðr jafn Rǫgnvaldi (Forn. Suð. 8, 22) Eyjólfr Bǫlverksson var lagiðr úgildr fyrir újǫfnuð sinn (Nj. 145, 286); cfr. þá var honum Konraðr dauðr sagðr (Forn. Suð. 82, 48) se 89, d, Anm.; 218, b.

Saaledes gerast i betydn. «blive»: gerðist Karli hirðmaðr konungs (OH. 125, 7) Agni konungr gerðist drukkinn (Hkr. 17, 22).

Anm. 1. Enkeltvis findes ganga og fara med afsvækket betydning som uselvstændigt verbum forbundet med prædikatsord. gǫfugt dýr ek heiti, en ek gengit hefk inn móðurlausi mǫgr (Fafn. 2) þat fylgði því máli, at Þordís fór kona ekki ein saman

(Dpl. 15, 22 = var frugtsommelig) ok visnaði fótr annarr, svá at hann fór mjǫk haltr (Ágr. 94, 9).

Anm. 2. Som prædikatsord kan ogsaa bruges:

a) genitiv af substantiv.

váru þeir allir eins liðs (Eg. 188, 3) var sú lítillar ættar (Hkr. 117, 11) þykkja engis háttar (Hrafn. 25, 31).

b) maadesadverbier — især svá og de spørgende hve, hversu o. l.; vel, illa o. l. — samt ensbetydende udtryk i akk. eller med præp.

af þeira nafni eru svá kallaðir hinir dýrstu gripir (Hkr. 11, 31) hversu sýnast yðr líkamir þessir (Nj. 132, 20) þat var illa (OH. 154, 28) má þetta verða vel, þóat hitt yrði illa (Nj. 13, 62) hann varð vel við skaðann (Nj. 48, 34) varð hann údrengiliga við sitt líflát (Laxd. 199, 22) vel þykki mér þat (OH. 149, 12) hvernig varð hann við (OH. 116, 27) hon var á þá leið sem herkonungar (Fas. I 17, 4) Þrándr var ok með því móti, þá er hann þroskaðist (Flat. I 123, 5) þá sá þeir þar standa eik eina, þá er þeim þótti með kynligu móti (Flat. I 102, 11), hon er með 3 litum ok mjǫk sterk (SE. 8, 23); cfr. med udeladt ubestemt subjekt (se 17) þá var mjǫk annan veg, en hann hugði (Hkr. 165, 30) var þar it kærsta (OH. 124, 13) nú yrði þér þá skǫruliga (OH. 124, 36) undarliga sýnist mér nú (Nj. 127, 32).

c) stedsadverbier samt præp. med styrelse for at betegne den stilling, hvori noget er (kommer).

Noregs konungr verðr oss fjarri, þvíat landsmegin hans er oss fjarri (OH. 85, 7) var hann líkr feðr sínum eða nǫkkvi framar (Hkr. 337, 17) Þórr er þeira framast (SE. 14, 30) þeira deila varð með sætt (OH. 86, 15) hann þykkist umfram hvern mann (Eg. 34, 17).

Saaledes verða at i betydn. «blive til ngt., vise sig at være ngt.»: at undrsjónum þú verðir (Skirn. 28) þá man guð hans bráðna ok at ǫngu verða (OH. 106, 27).

Anm. 3. Ved heita (og passiv af verberne «at kalde») forekommer udtryk som: heitir bœr mikill at Steini (Hkr. 12, 33) á bœ þann, er í Nesi heitir (Eb. 96, 28), hvor der ved at Steini, í Nesi underforstaaes det samme subst., der er subjekt, eller et ord af lignende betydning; cfr. med udeladt subjekt (se 13, c) þar er nú kallat at Haugum (Eg. 93, 20) aptr frá stafninum til austrrúms var kallat á rausn (Hkr. 53, 28).

7. I visse tilfælde sættes et prædikat i 3die pers. ental for at udtrykke, at noget paa en vis tid indtræder eller finder sted, saaledes at der ikke kan tænkes paa noget udenfor liggende subjekt, hvorom prædikatet udsiges, men subjekts- og

prædikatsforestillingen er smeltet sammen og indesluttes i det enkelte led. Om saadanne udsagn kan bruges benævnelsen «subjektløse sætninger»[1].

Hertil hører udsagn, dannede af

a) intransitive verber for at betegne (indtrædelse af) dags- eller aarstid, atmosfæriske forholde, bevægelser i havet; saaledes: dagar, náttar, kveldar, mornar, myrkvar — várar, sumrar, haustar, vetrar — snjóvar, rignir, byrjar — fjarar, flœðir o. l.

at morni, þegar dagaði, stendr Þórr upp (SE. 33, 29) snjóvar þá á fyrir þeim ok vetrar (Flat. I 131, 14) byrjaði heldr seint (OH. 116, 3) fjarar nú undan skipinu (Laxd. 50, 11).

b) intransitive verber for at betegne sanselige fænomener, legemlige fornemmelser.

dunar í skóginum (SE. 30, 1) ljómaði víða af um sjáinn, er sólin skein á (Flat. I 478, 16) súrnar í augunum (Nj. 130, 13) tók honum at kolna (Flat. I 276, 7) batnaði Agli (OH. 169, 6). Saaledes: geislar, gneistar, glitar, brakar, ilmir, svalar, ornar, hitnar o. l.

Ogsaa i overført betydn.: bœttist honum harms sins (Hkr. 673, 34) af slíkum hlutum ok mǫrgum ǫðrum svall mjǫk með þeim biskupi ok Ásgrími (Bp. I 730, 27).

c) passiv af transitive eller intransitive verber; en styrelse i dativ eller genitiv kan tilføies.

var svá gert, sem Erlingr mælti (Konung. 37, 7) reynt er um þenna leik (SE. 31, 37) var róit til þeira (Flat. I 551, 27) varð heldr síð gengit til hámessu (OH. 118, 22) þar hafði slátrat verit uxa einum (Nj. 129, 85) er Sigvalda lítt við orrostuna getit (Fsk. 63, 28).

Sjelden reflexivformede verber paa samme maade: þá er um var búizt í stofunni (OH. 117, 33).

d) vera, verða (gerast) med nominalt prædikatsord dels med samme betydning som a) og b), dels for at betegne tilstand, stilling, forhold overhovedet.

þá var myrkt af nótt (OH. 226, 9) var vindlítit (Laxd. 50, 2) honum hafði orðit ákafliga heitt um daginn (Flat. II 112, 2) hvárt verðr ekki svefnsamt á nætrnar? (Nj. 132, 107)

[1] Cfr. M. Nygaard: Udeladelse af subjekt; «subjektløse» sætninger i det norrøne sprog. Ark. f. nord. filologi, 10de bd., side 22—25.

gerðist honum svefnhǫfugt (Hkr. 13, 27) feitt er mér enn of hjartarœtr (OH. 223, 25) til vista var eigi gott (SE. 28, 38) þunt myndi vera um merkistǫngina (OH. 206, 32) var honum því kunnigt um konungríki hans (OH. 1, 21).

8. a) Prædikatet kan nærmere bestemmes ved et substantiv (eller subst. brugt ord) i akkusativ, dativ, genitiv for at betegne handlingens gjenstand eller noget, som det udsagte har hensyn til, eller en omstændighed derved; en omstændighed betegnes ogsaa ved et subst. med præp. eller et adverbium.

b) Et substantiv kan bestemmes dels ved adjektiv, dels ved et andet subst. enten i sidestilling eller i genitiv eller i forbindelse med præp.

c) Et adjektiv kan bestemmes dels ved adverbium, dels ved et subst. i genitiv eller dativ eller i forbindelse med præp.

Anm. Ligesom visse arter af sætninger som nævnt kan bruges som subjekt, kan de ogsaa indtræde i andre substantiviske forholde; andre arter af sætninger føies paa adjektivisk vis bestemmende til substantiver, og atter andre bestemmer et udsagn paa adverbiel maade. Se afsnittet om substantiviske, adjektiviske og adverbielle bisætninger.

Udeladelse af sætningsdele.

Udeladelse af subjekt[1].

9. a) Ved imperativ udelades ofte subjekt af 2den pers. ent. og flertal og fordetmeste subjekt af 1ste pers. flertal. Det gjør i regelen ingen forskjel, om subjektet tilføies eller ikke, men skal personen særlig udhæves, sættes altid pronomenet.

gakk ok bið hann bíða úti (Eg. 216, 17) farit nú þá eptir honum ok drepit hann (Eg. 80, 2) grátum eigi, en munum lengr (Flat. I 129, 31) — hefn þú vár, en vér skulum þín (Nj. 128, 51).

b) Hvor verbet staar i en anden form end imperativ, udelades derimod pron. af 1ste og 2den pers. ikke som subjekt, undtagen hvor det kan underforstaaes fra et nærliggende

[1] Cfr. M. Nygaard: Udeladelse af subjekt o. s. v. Ark. f. nord. filologi, 10de bd., side 3—23.

sideordnet udsagn, hvori det forekommer som subjekt; dog er ogsaa i dette tilfælde udeladelse af pron. ek meget sjelden.

vér svǫruðum skjótt ok synjuðum honum ráðsins (Eg. 235, 1) vildu þér hafa Egil at dauðamanni ok dráput menn af honum — ok þar á ofan gerðut þér hann útlaga ok rákut hann af landi (Eg. 220, 2 fg.) vitr maðr ertu ok siðugr ok kant vel vera með tignum mǫnnum (OH. 66, 7) er ek þó eigi þessa búinn, nema fleiri bindist í; vil, at þú finnir Bjarna (Flat. I 128, 6).

Anm. 1. Kun af og til findes 2den pers. pron. udeladt som subjekt, fordi det svæver for tanken fra en foregaaende ikke sideordnet sætning, hvor det er subjekt, eller fra et foregaaende udsagn, hvori det findes i et andet sætningsforhold.

hér er lítit landsmegin til þess, at þér farit með her yðvarn, ok munut þat eigi optar gera at fara higat með fá liði (Eg. 36, 20) þat vilda ek, at þér væri ráðs leitat, ok tœkir síðan við búi fóstra þíns (Laxd. 78, 2) illa er þér farit, leitar á þér betri menn um sakleysi (Flat. I 127, 22); cfr. er þat háttr þinn at hafa jafnan aðra á skotspæni fyrir þér ok þorir lítt í nánd at koma (Flat. I 129, 10).

Anm. 2. I poesi udelades pron. af 1ste og 2den pers. total og flertal meget hyppig som subjekt ogsaa ved andre verbalformer end imperativ; þú udelades temmelig ofte, men udeladelse af ek er ogsaa her sjelden undtagen ved de reflexive former paa -umk[1].

vel skulum drekka dýrar veigar, þótt mist hafim munar ok landa (H.H. 2, 46) þrjú várum systkin, þóttum úvægin, fórum af landi, fylgðum Sigurði (Am. 98) ríða menn dauðir, er jóa yðra oddum keyrit (H. H. 2, 40) vel skulut njóta vápna ok landa (Br. 8) ríðra þeim síðan, þótt sjau alir, systursonr slíkr at þingi (Sig. 3, 27) sona hefir þinna hjǫrtu tuggin (Akv. 36) hljótt áttum sjaldan, síz komt í hendr ossar (Am. 56) einn rammari hugðumk ǫllum vera (Fafn. 16) þeim hétumk þá þjóðkonungi (Sig. 3, 39) gerðiga ek hjúfra né hǫndum slá, þá er sat soltin um Sigurði (Guð. 2, 11) viltu, at ek, Valfǫðr! vel framtelja forn spjǫll fira, þau er fremst um man (Vǫl. 1).

I mange tilfælde, hvor pers. pron. findes som subjekt i de

[1] Dette staar i forbindelse med, at ek gjerne suffigeres til verbalformen, ligesom hyppig ogsaa þú.

Ofte staar ek dobbelt, idet det tilføies, uagtet det er suffigeret til formen. gerðiga ek hjúfra (Guð. 2, 11) nótt þótti mér niðmyrkr vera, er ek sárla satk yfir Sigurði (Guð. 2, 12).

overleverede texter af digte, kan af metret sluttes, at det ikke har været der fra først af, men er indkommet senere.

10. a) Subjekt af 3die pers. udelades meget ofte, naar i en sammenhængende række udsagn en ny handling udsiges om det samme subjekt, som er nævnt i et sideordnet udsagn umiddelbart forud.

Skarpheðinn kom fótum undir sik ok réð þegar til í annat sinn ok rennr upp vegginn (Nj. 130, 5) við forsinn var otr einn ok hafði tekit lax ór forsinum (SE. 72, 15) þá brá hann sverðinu hart ok títt ok hljóp í stofuna; hjó þegar til Þóris (OH. 116, 30) hǫfðu þeir þessu lokit ǫllu, áðr dagaði; fóru þá síðan til skips síns, lǫgðu þegar út ór ánni, fóru síðan ferðar sinnar (OH. 226, 18).

b) Ikke sjelden fortsættes efter en sætning, hvis subjekt er en personsbenævnelse eller et kollektivum i 3die pers. ental, med et udsagn i 3die pers. flertal uden tilføiet subjekt, idet der da tænkes paa personen i forbindelse med en anden eller andre (tidligere nævnte personer eller ledsagere, husfolk o. l.) eller paa de enkelte, som samlingsordet omfatter.

fekk Ásbjǫrn byrleiði gott ok lagði at um kveldit í Karmtsundi við Ǫgvaldsnes, ok váru þar um nóttina (OH. 115, 2) stóð þar húsfreyja í dyrum ok bað hann þar ekki inn koma; sǫgðu, at þau áttu álfablót (OH. 80, 32) mestr hluti manna vildi eigi heyra, at hann mundi fallit hafa, nema létu, at hann var í Vindlandi (Fsk. 66, 32).

11. Stundom udelades subjekt af 3die pers., naar prædikatet udsiges om en gjenstand, der i en sideordnet sætning umiddelbart forud staar som objekt eller i et andet underordnet forhold, og misforstaaelse ikke lettelig kan opstaa.

Þá skar Rǫgnvaldr hár hans, en áðr hafði verit úskorit ok úkembt tíu vetr (Hkr. 65, 10) Gylfi sá mann í hallardurunum, ok lék at handsǫxum ok hafði 7 senn á lopti (SE. 2, 6) þá lét Óðinn bera inn i hǫllina sverð, ok váru svá bjǫrt (SE. 45, 6) er þér eigi sagt þat, at guðin gerðu brú til himins af jǫrðu, ok heitir Bifrǫst? (SE. 8, 21) þat líkaði henni allvel, ok þakkaði honum stórmennsku sína (Laxd. 9, 17) þat nafn líkaði Svíum illa, ok kǫlluðu, at aldregi hefði Svíakonungr

Jacob heitit (OH 77, 16) síðan skaut Ásmundr at Ásbirni selsbana spjóti, ok kom á hann miðjan (OH. 124, 23) hann var bleikr á hár, ok fell með lokkum (Flat. I 550, 6) var þat ráð konungs at rjúfa leiðangrinn, ok gaf þá hverjum manni heimleyfi (OH. 79, 24).

12. I bisætninger udelades subjekt af 3die pers. stundom, naar handlingen udsiges om en gjenstand, der er nævnt kort foran i hovedsætningen enten som subjekt eller i et andet forhold, helst paa en saadan maade, at der ligger et vist eftertryk derpaa.

engi fekk þá rúm fyrir Sighvati, þóat mæla vildi við þik (OH. 206, 34) Óðinn vissi um alt jarðfé, hvar fólgit var (Hkr. 9, 1) veit ek, at þú munt eigi segja hersǫgu, nema sǫnn sé (Jomsv. 71, 22).

Saaledes navnlig i sætninger med svá at, (svá) sem samt efter þar er, þar sem og i betingelsessætninger med ef.

skeggit var svá sítt, at lá i knjám honum (OH. 66, 32) engi er svá fróðr, at telja kunni ǫll stórvirki hans (SE. 15, 8) bauð at gera þeim borg svá góða, at trú ok ørugg væri fyrir bergrisum (SE. 25, 35) engi knút fekk hann leyst ok engi álarendann hreyft, svá at þá væri lausari en áðr (SE. 29, 32) kastaði hann sverðinu Gram eptir honum, svá at sundr sneið í miðju manninn (SE. 75, 40) ekki þykki mér draumr sjá svá góðr, sem þér mun þykkja (OH. 211, 5) Eiríkr jarl lét frá hǫggva hvert, sem hroðit var (Fsk. 64, 8) tóku þeir brandana jafnskjótt, sem ofan duttu (Nj. 129, 103) flest fólk sofnaði þar, sem sat (SE. 76, 26) þeir hræddust, at úvinir mundu leita líksins þar, er var (OH. 225, 31) sá maðr mun vel vera, ef þér er líkr (Mork. 37, 26) sé ek svá hverjum verða, ef eigi vill blóta (Isl. s. I 36, 2).

Anm. Sjelden underforstaaes subjektet i en efterfølgende hovedsætning (eftersætning) fra en forudgaaende bisætning (forsætning):

er Atti skaut at honum, þá fló æ fyr ofan eða neðan (OH. 85, 31) er hann kom þar, er mest var brunnit þvertréit, þá brast niðr undir honum (Nj. 130, 4) meðan liðit var til, þá hafði þingat á gengit (Fsk. 64, 15);

eller i en bisætning fra et andet foregaaende udsagn end hovedsætningen:

var blánaðr annarr eggteininn, ok sǫgðu vit Bárðr, at dignat myndi hafa (Nj. 130, 47).

13. Stundom kan subjektet udelades, naar prædikatet udsiges om noget, der vistnok ikke ligefrem er nævnt, men dog let forstaaes.

vissir þú eigi, segir Kári, hverr fyri varð? Líkt þótti mér vera Þórsteini (ɔ: det, som jeg traf, syntes etc. Nj. 131, 20) eptir þat stóð upp annarr at ǫðrum ok talaði, ok kom þar niðr (ɔ: rœða þeira), at þess váru flestir fúsari at binda félagskap við Ólaf (OH. 35, 3); cfr. blóðbogi stóð ór hvárritveggju hlust-inni, ok varð eigi stǫðvat (ɔ: blóðit Nj. 132, 72) þá var tekinn borðbúnaðrinn ok dúkarnir, ok borit á braut (ɔ: altsammen OH. 116, 35).

Navnlig merkes:

a) Subjekt af 3die pers. flert. kan mangle, naar prædikatet gjælder en flerhed af personer, der forstaaes af situationen.

setnaði þá kurrinn, ok slitu við þat þingit (Flat. I 56, 19).

Saaledes ofte ved præs. konj. i opfordring eller befaling.

seti hann í fjǫtur (OH. 118, 1).

b) Efter et udsagn om at hugge, skyde o. l. mangler stundom i en følgende sætning som subjekt et ord, der betyder hug, vaaben o. l.

þá hjó Egill til Ljóts, ok kom á fyrir ofan kné ok tók af fótinn (Eg. 239, 9; cfr. hjó þegar til Þóris, kom hǫggit á hálsinn OH. 116, 31) Hemingr skaut eptir, ok kom í knífskeptit (Flat. III 406, 13).

c) I udsagn, hvor prædikatet bestaar af verberne «hede, kaldes» med substantivisk prædikatsord, mangler ofte som subjekt en betegnelse for en lokalitet, der er antydet ved et stedsadverbium eller et komplementsudtryk.

þar heitir nú Óðinsey (Hkr. 6, 31) heitir fyrir austan Asia (ɔ: landet ostenfor heder A. Hkr. 4, 7) í Vanakvíslum var þá kallat Vanaland eða Vanaheimr (ɔ: landet i Vanekvislerne blev kaldet etc. Hkr. 4, 21)[1]; cfr. 6, Anm. 3.

[1] Analogt hermed er det, naar der siges: sagði, at Lesir ok á Lóm ok á Vága (ɔ: befolkningen i L. og V.) hafa tekit við kristni OH. 108, 1).

Idet prædikatets verbum retter sig efter prædikatsordet (se 68), fremkommer da udtryk som: Vestmannaeyjar heita þar síðan (ɔ: øerne der heder V. Isl. s. I 36, 14) Álfheimar váru þá kallaðir millum Raumelfar ok Gautelfar (ɔ: landet mellem R. og G. kaldtes A. Hkr. 40, 8).

Anm. 1. Ogsaa en handling, der skulde være udtrykt ved infinitiv eller en hel sætning, kan udelades som subjekt, naar den er nævnt kort forud eller forstaaes ud af, hvad der er sagt.

hann sagði, at Mǫrðr skyldi sœkja, hvárt sem honum þœtti gott eða ilt (ɔ: at sœkja Nj. 132, 98) munu fáir til verða at vingast við mik, ef þessum skal ekki tjá (Eg. 115, 19) ek fer af því hvergi nú með yðr, at ek veit, at ekki mun gera (at det ikke vil nytte, nl. at jeg farer med eder Nj. 131, 53).

Anm. 2 (til 10—13). I poesi udelades ogsaa subjekt af 3die pers. hyppigere end i prosa, og mangesteds, hvor texten har et pers. eller dem. pron. (hann, hon, þeir o. s. v.) som subjekt, viser metret, at dette er en senere tilføielse.

14. Endelig kan et prædikat udsiges i 3die pers. ent. paa en saadan maade, at der som subjekt i ubestemt almindelighed tænkes paa et handlende væsen, en kraft eller indflydelse, situationen eller omstændighederne.

I det moderne sprog vil man i saadanne tilfælde indsætte et ubestemt pron. (en, man — noget, det) eller omgjøre udtrykket saaledes, at noget, som i det gamle sprog staar i et underordnet sætningsforhold, kan optræde som subjekt.

at miðri nótt, er menn váru í svefni, þá lét á stǫðli úti ok mælti: svá brenna mik nú bœnir Ólafs konungs (OH. 188, 1 «da skreg det» ell. «skreg noget») spurðist honum svá til, sem ekki væri kristnihaldit, þegar er norðr sótti á Hálogaland (OH. 100, 34 saasnart man kom nord) bítr vel á um daginn (Laxd. 35, 22; «det bider» d. e. fisken bider paa krogen) þá kyrrir sjóinn (Flat. III 408, 7 søen bliver rolig) mér gaf þá sýn (OH. 202, 24 der viste sig for mig et syn) skipit braut í spón (knustes Laxd. 124, 16).

15. En ubestemt handlende person underforstaaes navnlig som subjekt

a) i udtryk, som betegner udsagn og iagttagelse (især ved segja, geta, sjá, heyra).

svá segir í Tryggva flokki (saaledes siges OH. 233, 29) hér getr þess (omtales det OH. 180, 40) ekki sá skipit fyrir laufinu (OH. 36, 30) Þormóðr kvað hátt mjǫk, svá at heyrði um allan herinn (OH. 207, 37) nú mun faðir minn dauðr vera, ok hefir hvárki heyrt til hans styn né hósta (Nj. 129, 110)[1].

b) i udtryk med skulu og mega med følgende infinitiv, med verða med inf. samt þurfa med inf. eller genitiv.

standi menn upp ok taki hann, ok skal hann drepa (Nj. 87, 106) þú fant eigi, hvar upp skyldi lúka (SE. 34, 8) má þar fœða her manns (OH. 127, 3) Þórðr sér nú, at fara mun verða (Mork. 37, 4) ekki þarf Sighvat at sneiða (OH. 206, 29) lítils mun við þurfa (Flat. I 551, 36).

16. En ubestemt virkende kraft eller indflydelse underforstaaes som subjekt ved transitive verber eller verber med dativisk eller genitivisk styrelse, hvorved udtrykkes

a) foreteelser i naturen (lys og mørke, vind og veir og andre fænomener i luften eller paa himmelen, bevægelser i havet):

þegar er lýsti (OH. 38, 24) gerði myrkt (OH. 218, 6) er byr gaf (Eg. 70, 1) veðráttu gerði harða um haustit (Laxd. 145, 24) þá laust roða á himin ok svá á sólna (OH. 216, 26) sjóinn gerir úkyrran yfir þeim (Flat. III 408, 6) segir, at þá skipti straumum (OH. 136, 19).

b) virkninger af vind og veir, af bevægelser i havet eller af en anden, naturlig eller mekanisk kraft:

ísa leysti (OH. 198, 2) Þorgeir ok hans félaga velkir í hafi lengi (Flat. II 108, 13) var Sigmundr þá svá máttfarinn, at hann dró stundum frá landi, en annat skeið hóf hann at; skolaði Þóri þá af herðum honum (Flat. I 554, 19) þegar þær hóf frá skipinu, sveif þeim til ens vestra fjarðarins (Eb. 5, 30) því hvelfði skipinu skjótt, með því at hann fylgði at með ǫllu afli (Flat. I 552, 7) ekki festi vápn á (OH 198, 20).

c) sanseindtryk og legemlige fornemmelser:

mart berr nú fyrir augu mér (Nj. 69, 14) þegar brá kláða á hvarmana (OH. 224, 26) þaðan af tók verk allan ór kverk-

[1] De sammensatte tidsformer perfektum og plusquamperf. bruges sjelden i saadanne udtryk.

unum (OH. 197, 2) sjái þér eigi, at nú lægir segl þeira ok draga þeir undan oss (Flat. II 308, 35).

d) sjælelige indtryk, forestillinger, sindsbevægelser og ytringer deraf:

hitt er satt, at búandkǫrlum skaut skelk í bringu (Eg. 35, 16) sló ótta í lið heiðingja (OH. 243, 16) fýsir þik til nǫkkurra manna at fara (Hkr. 673, 3) minnir mik hinnar konunnar (Hkr. 673, 19) setti at honum hlátr, ok brá honum svá við, at hann gerði fǫlvan í andliti (Vigagl. 7, 98).

Saaledes hyppig: mik dreymir, vænir, varir, væntir, vættir, uggar, grunar, tíðir o. f., cfr. 87, Anm. 4.

e) tilskikkelser, vendinger, tildragelser, afgjørelser, som skyldes skjæbnen, tilfældet eller tingenes gang:

nú hefir honum gefit missýni mikit (Flat. I 552, 14) leið þeira bar svá til, at þeir skyldu þar yfir fara (Eg. 76, 12) þat berr til þess (grunden dertil er Hkr. 682, 25) þá tók at snúa mannfallinu upp á lið jarlsins (OH. 40, 18) laust þegar í bardaga mikinn með þeim (Nj. 86, 9) nú er þat vili lendra manna, at einhvern veg skeri ór (OH. 52, 12) mun hafa umskipt hamingju með oss Sigmundi (Flat. I 552, 13) fær hann af brátt mikit fé, svá at hann setr af auðgan brátt (Flat. II 395, 18).

f) begyndelse, ophør, adskillelse (forskjel, uenighed), mangel især ved hefja — lúka, slíta, létta — skilja, greina — skorta, þrjóta, þrota:

hér hefr upp sǫgu Heiðreks konungs (Herv. 203, 1) lauk svá stefnu þeirri (OH. 112, 20) sleit svá þinginu (OH. 140, 29) létti þysnum (OH. 48, 35) áðr þau skildi, mælti hon (OH. 124, 29) minna mun skilja beinskeyti okkra (Hkr. 682, 8) þá skýtr í tvau horn með okkr (Mork. 36, 38) eigi skorti þar áfenginn mjǫð (SE. 76, 25). Hrapp þraut vistir í hafi (Nj. 87, 24).

17. a) Situationen (stillingen, forholdet, omstændighederne) i almindelighed underforstaaes navnlig som subjekt ved udtryk som: svá (e-n veg o. l.) er, verðr, ferr, gengr, kemr, er komit, sýnist, þykkir o. l.

er annan veg, en ek hygg, at þessi sveinstauli sé Ǫkuþórr? (SE. 31, 1) var þar it kærsta (OH. 124, 13) eigi fór þá svá, er

vel vildi (Konung. 36, 33) annan veg ætla ek at verði (Eg. 58, 10) Ásbjǫrn segir sǫgu þá, sem gengit hafði (OH. 120, 20) gekk því um hríð (Nj. 129, 103) kom svá, at þat varð at sætt (OH. 10, 19) svá er nú þó komit, at líf mitt liggr við (Nj. 124, 90) undarliga sýnist mér nú (Nj. 127, 32) þykki þér nú vel þá, er þú sér mik (Mork. 38, 10) svá lízt mér, sem þessi mun mestr ætlaðr (SE. 32, 26) svá snerist, at þér kómut í engan lífsháska (Eg. 33, 18) svá gafst, at hann þreytti hvern hest (Mork. 40, 39).

Cfr. ekki líkar oss, fyrr en þeir brœðr eru allir drepnir (Nj. 124, 7) hversu semst með oss konungi (Eg. 15, 2) kemr samt með þeim Óttari svarta (Fsk. 70, 15) o. l.

b) Som subjekt kan underforstaaes en ubestemt forestilling om tid, sted og udstrækning (i rum og tid), især naar prædikatet er koma, líða eller bestaar af vera, verða (gerast) med prædikatsord.

er kom at dagan (SE. 29, 8) þá var svá komit morni, at menn fóru til tíða (Flat. III 405, 8) leið nú fram nǫkkura vetr (Flat. I 555, 14) er á leið daginn (Konung. 38, 11) um uppdala ok fjallbygðir var þá víða alheiðit (OH. 46, 27) nú er snjálaust ok svellótt ok hart mjǫk i fjallinu (Flat. III 408, 24) skamt var milli þeira bœja (Hkr. 681, 12) skamt mun ok verða milli dauða okkars (Hkr. 168, 30) mun eigi langt til, at sama vandræði mun til yðvar koma (Eg. 7, 20).

Udeladelse af objekt (i akk., dativ, gen.).

18. a) Naar i en sammenhængende række udsagn det samme objekt hører til to (eller flere) sideordnede handlinger, og det er nævnt ved det første af disse, mangler det ved den (eller de) sidste jevnlig, naar handlingerne har samme subjekt, sjeldnere, naar de har forskjelligt subjekt.

síðan fluttu þeir Þorgils líkit upp með ánni ok grófu þar niðr (Hkr. 502, 34) þar fundu þeir tǫtrabagga einn, er verit hafði í ǫrkinni, ok fengu Þrándi (Flat. I 557, 11) Hǫðr tók Mistiltein ok skaut at Baldri (SE. 37, 15) Magnús konungr lét gera skrín ok búa gulli ok silfri ok setja steinum (Hkr. 523, 2).

Þrándr kendi, at þann hring hafði átt Sigmundr Brestisson, ok Hákon jarl hafði gefit honum (Flat. I 557, 14).

b) Naar en gjenstand, der i et sideordnet udsagn umiddelbart forud er subjekt eller er styret af en præp. eller staar i et andet underordnet forhold, i den følgende sætning er objekt, udelades ikke sjelden objektet i denne.

honum var fengin leynilega harpa, ok sló hann með tánum (SE. 76, 13) Einarr Þambarskelfir fór með líki Magnús konungs ok með honum allr Þrœndaherr ok fluttu til Niðaróss (Hkr. 569, 6) þá gekk Hyrrokkin á framstafn nǫkkvans ok hratt fram í fyrsta viðbragði (SE. 38, 2).

19. a) I en bisætning kan objektet udelades, naar gjenstanden forekommer i hovedsætningen umiddelbart forud (som objekt eller subjekt eller i et andet forhold).

hverr annarra tók þar sér skip, sem helzt fekk (OH. 62, 29) því mundi hann þat segja, at hann mundi vita (Mork. 42, 22) dvergrinn mælti, at sá baugr skyldi vera hverjum hǫfuðsbani, er átti (SE. 73, 4) var þar Magnús til konungs tekinn yfir land alt, svá vítt sem haft hafði Ólafr konungr, faðir hans (Hkr. 517, 25).

b) Paa samme maade kan objektet underforstaaes i en efterfølgende hovedsætning (eftersætning) fra den forudgaaende bisætning.

þá er þú skyldir leysa nestbaggann, þá hafðak bundit með gresjárni (SE. 34, 7).

Anm. Det hænder ogsaa, at objektet underforstaaes fra et forudgaaende udsagn, der hverken er sideordnet eller tilknyttet som hovedsætning eller bisætning.

margir menn munu búnir at kaupa at þér hólminn — en ráðligra ætla ek vera, at ek leysa til mín (Mork. 44, 2) Hreiðarr gengr inn í stofuna — ok mælir: Hér er nú gripr, er ek vil gefa þér. Setr á borðit fyrir hann (Mork. 43, 5).

20. En handling, der skulde være udtrykt ved infinitiv eller en hel sætning, kan udelades som objekt, naar den er nævnt kort forud, eller forstaaes ud af, hvad der er sagt.

síðan talaði hon langt ok snjalt, en er hon hætti, þá svǫruðu margir (Hkr. 516, 7) þá skildi hann, at þat mundi vél vera til at taka fiska, ok sagði ásunum (SE. 39, 38) ek veit, at hann er, ok þarftu eigi dylja (Mork. 42, 31) hann skýtr svá hart ok langt, at allir hǫfðu at orði (Flat. III 405, 38).

Anm. til § 18—20. I de moderne sprog vil i disse tilfælde objektet i alm. udtrykkes ved tilføiet pron.

21. a) Stundom udelades som objekt en betegnelse for en gjenstand, der ikke er nævnt, men lettelig skjønnes af sammenhængen.

fór síðan út í Sjáland ok lagði þar undir sik (sc. landit), **svá Fjón ok allar eyjar** (Hkr. 541, 2) **veitti Ólafr konungr Erlingi mági sínum norðan frá Sognsæ ok austr til Líðandisness** (gav forlening Hkr. 176, 9) **veitti nú hǫndin fœtinum** (ydede hjælp SE. 77, 27) **Eiríkr hinn sigrsæli steig þó yfir hǫfuð Styrbirni, þá er þeir reyndu sín á milli** (prøvede styrke Hkr. 277, 22) **hon hafði þar gert** (tillavet noget) **í steinkatli, stappat lauk ok ǫnnur grǫs** (Hkr. 498, 18) **kendi af laukinum út ór sári því, er á hol var** (man kjendte lugt af o. s. v. Hkr. 498, 20) **eptir þat gefr Unnr fleirum mǫnnum af landnámi sínu** (nl. land Laxd. 10, 18) **nú láta þeir í haf ok gefr þeim vel** (nl. bør Laxd. 25, 22) **forkarnir kendu eigi niðr** (nl. bund Laxd. 50, 10) **síðan kaupir Þorkell í skipi til handa Þorleiki** (nl. part Laxd. 256, 12) **þar hafði komit hvalr, er hann átti í** (nl. andel Laxd. 277, 2) **biðr leggja undir hǫfuð sér** (nl. en pude Laxd. 281, 9) **kasta þeir fyrir hesta sína** (nl. hø Laxd. 300, 14) **hann fann þar í af hvǫlum ok hvítabjǫrnum, selum ok rostungum ok allskonar dýrum, en á botninum í hverri grǫf fann hann mannakjǫt saltat** (Fld. II 114, 9).

Saaledes: **gefa nautum** (give kvæget foder) **senda eptir e-m** (sende bud efter) **láta í haf, frá landi** (sc. skip) **hleypa** (sc. hesti sprænge afsted) o. s. v., cfr. 101, b, Anm.

Fremdeles en personsbetegnelse ved **biðja** og **láta** med tilføiet inf.

þeir lǫgðu at skipi Þorgils, báðu fá sér lík konungsins (Hkr. 502, 22) **þá tók Randver hauk sinn ok bað senda feðr sínum** (SE. 77, 6) **konungr vildi eigi láta kœja sik samdœgris** (Mork. 36, 24).

b) Paa denne maade gaar i mange tilfælde transitive verber (især i forb. med præp.) efterhaanden over til intransitiv betydning, idet der kun i ubestemt almindelighed tænkes paa en gjenstand, som handlingen virker paa.

Saaledes **skilja** (við e-n) ophæve forbindelse, delagtighed,

samvær (med en), skilles; leggja at landi, til orrostu, á flótta, í brott, leggja út skipunum; kunna á boga, til laga; bera af e-u udmerke sig fremfor; finna at e-u finde (noget) at udsætte paa ngt., laste; láta af e-u afstaa fra, ophøre med; láta at e-u rette sig efter; fá á e-u gribe fat i; fá á e-n faa magt over; fá at e-u gjøre forberedelse til; eiga við e-n have at gjøre med, kjæmpe med; gera i mót e-m, til e-ns fare afsted; halda til e-ns give sig ifærd med; vekja til um e-t við e-n henvende sig til en om ngt. o. m. fl.

Udeladelse af hensynsbetegnelse.

22. a) Naar den samme hensynsbetegnelse hører til flere nær forbundne sideordnede handlinger og er nævnt ved den første, udelades den ofte ved den (de) sidste.

konungr þakkaði mǫnnum framgǫngu sína ok veitti gjafir (Eg. 25, 20).

b) Naar en person eller ting, som i et nær foregaaende udsagn staar i et andet sætningsforhold, i en følgende sætning er hensynsbetegnelse, kan hensynsbetegnelsen udelades i denne.

var sá vatni ausinn, ok (sc. honum) nafn gefit, ok kallaðr Egill (Eg. 99, 9).

Udeladelse af styrelse efter præposition.

23. Naar i en sammenhængende række sideordnede udsagn en gjenstand, der er nævnt i det første udsagn (som subjekt eller objekt eller i et andet sætningsforhold), i det følgende staar i et saadant forhold, der betegnes ved tilføiet præposition, sættes i dette meget ofte præpositionen absolut med underforstaaet styrelse.

var þá líkkistan borin hátt, ok (sc. var) tjaldat yfir pellum, borin yfir merki mǫrg (Hkr. 554, 18) þar er turn hár ok opinn ofan, en dyrr af strætinu í at ganga (Hkr. 556, 28) þeir taka konunginn hǫndum ok stinga ór bæði augun (Hkr. 557, 6) Hreiðmarr tók þá gullit at sonargjǫldum, en Fáfnir ok Reginn beiddust af nǫkkurs i bróðurgjǫld (SE. 73, 23) þeir kasta út netinu ok binda við svá þungt, at eigi skyli undir mega fara (SE. 40, 5) hann gengr at eldinum ok réttir at

hendr sínar (Flat. I 556, 28) setti hann þar til landgæzlu yfir sinn hlut Svein jarl Hákonarsun, ok skyldi hann gjalda af skatta Ólafi konungi (Fsk. 68, 16).

24. Ofte underforstaaes ogsaa styrelsen i en følgende bisætning fra den foregaaende hovedsætning eller omvendt; sjeldnere fra et udsagn, der hverken er sideordnet eller tilknyttet som hovedsætning eller bisætning.

hann átti hæli uppi á Gautlandi, ef hann þurfti til at taka (Hkr. 536, 21) ætla ek, at þú nýtir eigi boga minn, þóttu spyrnir fótum í (Hkr. 682, 7) þat verðr stundum, at mǫnnum verðr harms léttara, ef um er rœtt (Hkr. 673, 30) nú kemr svínit aptr fyr konung; tekr hann þá upp — ok sér þá, at spenar eru á (Mork. 43, 12).

25. Den underforstaaede styrelse kan være en infinitiv eller en hel sætning.

hann mun freista at renna skeið nǫkkur við einhvern þann er Útgarðaloki fær til (SE. 31, 19) hvernug þótti þér (at reiðast)? segir konungr; hitt fann ek, at þér var forvitni á (Mork. 41, 35) þótt svá hafi verit, at nǫkkurr hlutr hafi svá verit ramr eða sterkr, at Þórr hafi eigi sigr fengit á unnit, þá er eigi skylt at segja frá (SE. 27, 31).

26. a) Fremdeles staar præpositionen ofte absolut refererende sig til noget, der ikke er ligefrem nævnt tidligere, men mere eller mindre tydelig fremgaar af situationen.

hon kvað konung ekki mundu á hlýða, hvat sem hon mælti, en um má ek rœða, segir hon, ef þú vill (Hkr. 278, 6) Hjalti helt vǫrð á ok gekk þegar at finna hana (Hkr. 278, 31) Hann kvað þat vera herskip sín. Þá hló konungr at ok mælti (Hkr. 285, 26) kómu at kveldi út til Niðaróss, lǫgðu at við konungsbryggju (Hkr. 502, 18) eggjaði jarlinn sína menn at sœkja at vel (Fsk. 65, 24) þar á kjarrinu reið ek knút, ok mælta ek svá fyrir, at þú skyldir leysa (Hkr. 683, 20) era þér þá betra hlut í at eiga, ef ek ber á mǫnnum (Mork. 36, 13) hann var svá auðigr at gulli, at engi vissi dœmi til (Hkr. 560, 29) reið hann mjǫk ok ætlaði sér varla hóf um (Mork. 40, 32) firna allir Þórð um, ef hann flytr útan afglapa (Mork.

36, 20) urðu varðmenn eigi varir fyrr við, en liðit kom upp til bœjarins (Hkr. 284, 7) Haraldr frændi er brǫgðóttr, ok er vant við at sjá (Mork. 42, 2) þeir er vǫrðusk, gengu svá í mót (Fsk. 65, 7) mantu hafa vináttu af mér í móti, ef þú selr oss manninn (Mork. 42, 30).

b) Idet relationen taber sig i ubestemt almindelighed, dannes af saadanne forbindelser særdeles ofte staaende udtryk, hvori verbalbetydningen paa en særegen maade modificeres ved den tilføiede præp. omtrent saaledes, som i andre sprog nye verber dannes ved sammensætning af et verbum med forskjellige præpositioner.

Þann ætla ek yðr betra af at taka («vælge» SE. 30, 24) tóku þeir af margar álǫgur («afskaffede» Hkr. 674, 9) helzt vill hann þat taka til at þreyta drykkju við einnhvern mann (SE. 32, 1 «indlade sig paa») vél til finna («finde paa» SE. 39, 29) geri ek þann kost á («fremfører». «forelægger» Flat. I 555, 28) ek hefi engan hlut gert af við þik («forbrudt» Hkr. 672, 29).

Saaledes: finna e-tt fyrir forefinde, finna e-tt við indvende, gefa e-tt af eftergive, láta e-tt eptir efterlade, lade tilbage, láta e-tt til indrømme, vera á, vera til være forhaanden, være til o. m. fl.

27. Stundom antydes relationen ved tilføiet þar (hér, þannug), især i egentlige stedsudtryk, men ogsaa ellers.

a) hann (ɔ: Hringhorna) vildu goðin fram setja ok gera þar á bálfǫr Baldrs (SE. 37, 36) þeir brutu hana (ɔ: ǫrkina) upp ok þótti þeim þar ekki í nema hroði einn, ok leituðu þar í um hríð (Flat. I 557, 9) mikit korn mætti þar á standa (Hkr. 285, 33) stóð þar stalli á miðju gólfinu sem altari, ok lá þar á hringr einn mótlauss ok skyldi þar at sverja eiða alla (Eb. 6, 15) þá sá þeir jafnan um nætr ljós þannug til, er konungrinn hvíldi (Hkr. 502, 3).

b) hér er hólmr einn fyrir Noregi, sá er ek vil þér gefa — þar skal ek samtengja með Noreg ok Ísland (Mork. 43, 36) Sigmundr kvað Þránd þar ekki þurfa árar um at draga (Flat. I 550, 27) ver eigi þar um hugsjúkr (Hkr. 673, 8) hverfum þar frá, ok sé ek þar ráð til (Hkr. 673, 14) hér eptir skal ek ok velja kvæðislaunin (Mork. 43, 35).

28. a) Stundom sættes til verbet først en præp. absolut og derpaa føies for tydeligheds skyld bagefter det fuldstændige komplementsudtryk.

þá sló á þǫgn á hǫfðingjana (Fsk. 61, 33) þá tóku þeir þrjár hellur ok settu á egg ok lustu á rauf á hellunni hverri (SE. 40, 17) gerðu margir at góðan róm at máli hans (Konung. 45, 6) hann þykkizk kulda af kenna af skiptum yðrum (Laxd. 137, 5) gerði sér af gaman ok skemtun af viðskiptum þeira (Laxd. 199, 13).

b) Ikke sjelden føies til de 26 a og b omhandlede udtryk med absolut præp. et nyt komplement med um ell. of (eg. «med hensyn til»).

máttu nǫkkut at finna um þat (Mork. 38, 27) brátt gerðust greinir í um samþykki konunganna (Hkr. 565, 29) ekki eru þau efni í um várt mál (Laxd. 65, 7) ek mun framarla á horfa um kvánfangit (Laxd. 78, 7) hverja ætlan hefir þú á um deilu ykra Ólafs digra (Hkr. 278, 11) hann rannsakaði at um kristnihald manna (Hkr. 280, 11) mér spyrst á þann veg til um alla þá, er bakverpast vilja við honum (Eg. 16, 12) kvazk hafa spurt af et ljósasta um hans erendi (Laxd. 151, 17) enn er meira mark at of hjǫrtinn Eikþyrni (SE. 24, 29).

Anm. At ved verber i den reflexive hovedform præp. ofte sættes saa, at den refererer sig til det i reflexivformen indesluttede pronomen — og præpositionens stilling i relativsætninger, naar præp. refererer sig til det i relativet indesluttede substantiv, vil senere blive omtalt (154, 156, d, 255, d).

Udeladelse af prædikatets verbum.

29. Naar i et følgende (især et sideordnet) udsagn den samme handling, som nær forud er nævnt, udsiges om et nyt subjekt, udelades ofte verbet paa sidste sted, især naar det skulde staa i samme form (tid og maade) som i det frgd., men ogsaa ellers, cfr. 76.

Ǫkuþórr fór með hafra sína ok með honum sá áss, er Loki er kallaðr (SE. 28, 5) Þórálfr hét hinn elzti sonr þeira, annarr Steingrímr, þriði Brandr, fjórði Heri (Flat. I 550, 1[illegible] skyldi Sǫrli ok Hamdir hǫggva af honum hendr ok fœtr, en Erpr hǫfuðit (SE. 77, 18) þá skal ykkr þat heimilt, ok vit[illegible] at þit þroskizt hér (Flat. I 132, 20).

hann svarar, at hann mundi veita þeim þvílíkt, sem hǫnd fœti (sc. veitir SE. 77, 21) at ǫðrum kosti mundi hann fara, sem Hreiðmarr (sc. fór SE. 73, 30) svá bar Helgi af hildingum, sem ítrskapaðr askr af þyrni (sc. berr H.H. 2, 38).

Saaledes udelades ogsaa hjælpeverbet i de sammensatte verbalformer.

eigi þarf at tjá fyrir yðr, í hverjum nauðum þér hafit verit staddir, áðr vér kómum í þetta land, en tekit lítit gott upp hér til (sc. þér hafit Konung. 40, 15) Guði hefir ekki jafnleitt verit sem ofmetnaðarmenn, ok (sc. hefir hann) þat harðast refsat (Konung. 103, 24)[1] vart síðan seldr mansali, eða enn heldr (sc. var) gefit fé til, at þú værir þjáðr ok þrælkaðr (Flat. I 364, 19) timbrit var þurt ok bræddr viðrinn, en næfrum þakt um ræfrit (Eg. 64, 3) þar váru hús góð ok rammlig, ok búizt um vel (sc. var Flat. I 132, 13).

30. I opfordringer kan udelades imperativ af et verbum, som forstaaes af situationen og et tilføiet adv.

til þér hingat! (Dpl. 30, 16) fram, fram búandmenn! (Hkr. 488, 26) út, út dróttins svikar, út hlaupingjar, út níðingar! út þit, verðit út, þótt þit vilið eigi! (Heilag. I 445, 25).

Anm. 1. Kun enkeltvis findes en lignende udeladelse af et verbum i indikativ.

en hirðin upp með því ópi ok hlátri, sem af vitinu mundi ganga (sc. hljóp Forn. Suð. 29, 39).

Anm. 2. At merke udtrykket: góðan dag, herra minn! (Kgs. 4, 1 sc. gef ek yðr ønsker jeg eder).

31. a) hafa (i ind. og konj.) udelades stundom i en følgende sætning, naar der i den frgd. staar den tilsvarende form af vera, og omvendt.

ef Leifr er eiðfœrr, at hann sé eigi fǫðurbani minn, ok eigi menn (sc. hafi) til fengit at drepa fǫður minn (Flat. I 555, 27) þar váru komnir vinir þeira ok kunningjar — ok (sc. hǫfðu) tekit sér landskosti ok bústaði á Íslandi (Eg. 80, 19) vit erum nú báðir kallaðir eigi úhreystiligir, en (sc. hǫfum)

[1] Cfr. Erlingr jarl, er í fyrstu réð því, er Magnús var til konungs tekinn, ok síðan flutt ok stutt hans ríki alla stund hér til (sc. hefir, som om der i det frgd. stod hefir ráðit Konung. 43, 28).

þolat lengi áðr vás ok vandræði (Flat. I 364, 12) ok er hon fullkomin í allskonar lækniskunnustu ok (sc. hefir) lengi um þá kunnustu vélt (Str. 55, 22).

Ásbjǫrn hafði vándan búnað ok hǫtt síðan, gyrðr sverði undir klæðum (Hkr. 356, 16) hann hafði hjálm allfríðan ok hringabrynju, skjǫld rauðan, ok (sc. var) gyrðr með sverði búnu, hafði í hendi gullrekit spjót mikit, ok (sc. var) svá digrt skaptit, at handfyllr var í (Hkr. 482, 1) hann hafði silkihjúp rauðan yfir skyrtu, ok (sc. var) skorit fyrir ok á bak leo með gúlu silki (Hkr. 658, 29) fimm menn hǫfðu bana af liði Helga Ásbjarnarsonar, en sárir (sc. váru) allir aðrir (Dpl. 25, 30).

b) vera kan ogsaa udelades i en følgende sætning, om der i den frgd. staar et andet verbum, navnlig naar udtrykket i denne lettelig kan omformes saaledes, at det indeholder vera.

þá gerðist þrǫng mikil ok búit við bardaga (Dpl. 13, 17) veðr gerði hvast (omtr. = var hv.), ok væta mikil ok þoka (Eg. 88, 18) tólf menn falla af Þórálfi (omtr. = eru fallnir), en sárir fimm (Flat. I 135, 25) ok fellr lið mart af víkingum, en fjǫldi sárr (Flat. I 138, 20) fóru þá fram festar (omtr. = váru f. fram seldar), ok á kveðin brullaupsstefna (Eg. 28, 18) lá skip hans búit fyrir bryggjum (omtr. = var búit) ok á komit lausafé alt ok skipat af húskǫrlum hans (Hkr. 525, 32) hon er enn mær ok ferr laushár, ok gullband um hǫfuð (SE. 21, 6).

Helgi spretti af sér belti góðu, ok þar á knífr búinn, ok gaf henni (Dpl. 19, 16) þá tekr til orða einn ungr maðr, vaxit hár af kolli, rauðr á hárslit (Flat. I 124, 22) cfr. svá þótti honum sjálfum, er hann vaknaði, sem hann hefði hvárki orðit sjúkr eða sárr. Tungan (sc. var) heil ok augun bæði, leggirnir grónir ok ǫll ǫnnur sár verklaus, ok (sc. hann hafði) fengit hina bǫztu heilsu (Hom. 156, 7 fgg.).

32. a) Imperativ eller præs. konj. af vera udelades ofte i hilsningsudtryk med adj. heill.

heilldu (= heill þú) Egill! (Band. 10, 13) heill, heill, herra! (Vatnd. 16, 28) heilir æsir, heilar ásynjur ok ǫll ginnheilǫg goð! (Lok. 11) gefendr heilir (Háv. 2).

Sjelden udelades ellers præs. konj. af vera i ønske eller opfordring (indrømmelse) udenfor udraab med vei (ak ve!), fussum (fy! æsch!) o. l.

fussum þeirri gerningavætti (Grett. 176, 10) vei oss vesǫlum (Stj. 434, 8).

alt á guðs valdi ok yðru, konungr! (Hkr. 294, 29).

b) Særskilt merkes udeladelsen af vera i: ok þat annat, at (dertil kommer at = og desuden); ván, at (meiri ván, at; mest ván at = sandsynligvis); þat til jartegna, at.

þvíat ek sé eigi, hvar Baldr er, ok þat annat, at ek em vápnlauss (SE. 37, 12) langr vani forns átrúnaðar heldr mik aptr — ok þat annat, at mitt hugskot segir varla hœfa minni fávizku at kasta þeim átrúnaði (Flat. I 118, 17) sǫgðu konunga, at meiri ván, at Ólafr konungr hefði þar um siglt (OH. 170, 37) er nú um slíkt at leika, því at þeir munu enga hafa sanna njósn af várum ferðum, ok meiri ván, at þeir sé nú hamingjulausir (Konung. 40, 28) þá var ætlat at veita yðr atgǫngu með eldi ok vápnum, ok þat til jartegna, at yðr var fylgt í kornhlǫðu eina (Eg. 35, 20).

c) Forresten findes kun af og til ind. af vera udeladt (i ordsprog og ordsproglignende udtryk).

ofveikr, ofveikr allvalds boginn (Hkr. 213, 34).

33. a) En til prædikatet hørende infinitiv udelades ofte, naar det samme verbum forekommer i en frgd. sætning i en anden form.

Þorgrímr synjar þess, sem mest má hann (Flat. I 556, 18) hefi ek nú eptir leitat, sem ek kann (Hkr. 673, 24).

b) Infinitiv af et bevægelsesverbum udelades ofte efter verber, der betegner vilje, agt, stræben, naar det antydes ved et stedsadverbium eller udtryk med præp.

Sámr sagðist vilja heim aptr (Hrafn. 30, 24) spurði Þórarinn Glúm, hvárt hann ætlaði útan, sem hann var vanr (Nj. 13, 13) þeir ætluðu yfir fjǫrðinn (Flat. I 102, 9) nú býsk Unnr í brott ór Færeyjum ok lýsir því fyrir skipverjum sínum, at hon ætlar til Íslands (Laxd. 9, 1) nú býst hann út til Íslands (Nj. 6, 20) síðan bjoggust þeir til rekkna (OH. 153, 28); cfr. hann var fúsari vestr um haf (Laxd. 5, 17).

c) Infinitiv af vera udelades ofte efter skulu, munu, mega, samt i akk. med inf. (cfr. 89, d, Anm.) og i passive infinitivformer.

nú skal jafnmæli með okkr (Mork. 38, 36) konungrinn

spurði hann, hvat þat skyldi (Hkr. 285, 25) hefnisamr muntu síðan, frændi (Hkr. 285, 17) af mundi nú hǫfuðit, ef Erpr lifði (SE. 77, 31) má ok, at fylgt hafi mútugjafar (Konung. 290, 15) engi lét hann úhegndan (Hkr. 280, 17) þá sá hon þat at ráði (sc. vera) at heitast Þórólfi (Eg. 27, 13) sǫgðu sínar farar eigi sléttar (Eg. 53, 10) hon vildi hann gjarna feigan (Nj. 154, 39) eigi mun þér konan gipt, ef þú biðr eigi (Flat. I 555, 18).

Substantivernes ubestemte og bestemte form. Den efterhængte og foranstillede artikel.

34. Ubestemt form bruges:

a) ved fællesnavne, naar talen gjælder arten, eller der alene tænkes paa den eiendommelighed (stilling, forhold), der idethele tilhører en gjenstand af en vis art.

bjǫrn er þar ok á því landi (Kgs. 51, 4) heri margr (= en stor mængde harer Kgs. 50, 34) meira skilr konung ok þræl (Hkr. 317, 8) herr manns (OH. 119, 26) er þar sett upp borð ok bæði á matr ok drykkr (Flat. I 127, 14) var þá skógr milli fjalls ok fjǫru (Isl. s. I 28, 6) 6 rastir gǫtu (Hkr. 804, 32) hann kunni manna bezt við skíð ok boga (OH. 71, 15) sœkja oddi ok eggju — fara með herskildi — bera vápn á e-nn — svartr á hár — fá andviðri — þótti sá einn með fullu heita mega sækonungr (Hkr. 28, 22) hann var lǫgmaðr í Gautlandi vestra (OH. 84, 34) gerðist Kálfr þá hǫfðingi mikill ok var maðr forvitri (OH. 105, 19) hann var kallaðr undirhyggjumaðr (OH. 84, 35) var hann til konungs tekinn (OH. 42, 17) vænn til hǫfðingja (OH. 5, 29) vissi, at þat var eyland (Isl. s. I 27, 8).

b) ved abstrakter og stofnavne (samlingsnavne) for at betegne egenskaben, virksomheden, tilstanden, følelsen, stillingen, forholdet o. s. v. eller stoffet (samlingen) i og for sig, uden at der tænkes paa nogen enkelt aabenbarelse deraf.

mikill vexti — spakr at viti — tvítugr at aldri — finnskr at ætt — þóttist hann eigi hressleik til hafa (OH. 7, 10) einn lokkr sigraði alla með ljósleik ok fegrð (Hkr. 47, 3) Herjólfr sagði kost ok lǫst af landinu (Isl. s. I 30, 16) þat væri þá háð en eigi lof (OH. 3, 7) þeir hǫfðu samflot (Isl. s. I 34, 2) sitja á einmæli — fara í hernað, á njósn — vera í víkingu —

ráðast til fylgðar — strengja heit — fá styrk — gjalda þǫkk — Haraldr bað honum eirðar (Hkr. 47, 28) Vífli gav Ingólfr frelsi (Isl. s. I 37, 11) seldi honum til fóstrs sonu sína (OH. 4, 3) hófsk sundrþykki (OH. 120, 35) gerðisk fullr fjándskapr milli þeira (OH. 120, 36) var hallæri á korni (OH. 102, 24) varð þat at sætt — alheiðit í átrúnaði — skipta at jafnaði.

var sá vatni ausinn (Hkr. 47, 13) blésu eitri á hann (Hkr. 151, 33) sópaði yfir moldu ok myki (Hkr. 167, 28) fell snær mikill (Isl. s. I 26, 14) gefa korn hestum þeira (OH. 31, 29) fyri mǫrk gulls brends reiddi hann hálfa mǫrk gulls ok aðra hálfa mǫrk af leiri ok af moðu (OH. 86, 17) fjórir hleifar brauðs (OH. 108, 16) tók þrjá tigu hundraða vǫru af úskiptu (Laxd. 61, 13) konungr vill hvárki korn né malt né mjǫl þaðan á braut láta flytja (OH. 111, 4) steint hvítum steini (OH. 124, 16) fjǫldi liðs (OH. 18, 5) fjǫldi búsmala (Hkr. 150, 24) úgrynni hers (Hkr. 138, 4) at fá sér fjár (OH. 13, 15).

35. Ubestemt form bruges fremdeles om (en eller flere) gjenstande eller foreteelser, der ikke forudsættes bekjendte og ikke kræves opfattede anderledes end som enkelte ubestemte aabenbarelser af en art eller et almindeligt begreb.

maðr er nefndr Emundr (OH. 84, 33) þau skal segja mín orð maðr manni (OH. 121, 9) þar fœddi hon barn, þat var sveinn (Hkr. 124, 13) sleit frá honum mann á báti (Isl. s. I 28, 1) þeir sǫgðust vilja kaupa gullhring mikinn ok góðan (Flat. I 123, 30) lítit lagðist hér fyrir góðan dreng (Isl. s. I 36, 1) konungr lét búa skip ok fekk manna til (Hkr. 373, 1) skyldi reisa eptir bautasteina (Hkr. 2, 1) hon átti bú bæði mǫrg ok stór (OH. 13, 11) gamlir frœðimenn hafa slíkt fyrir satt haft (Hkr. 1, 11) kærr at góðum hestum (Hkr. 27, 30) eigu þeir stefnur (OH. 111, 35) var þat bundit eiðum ok trygðum (Hkr. 34, 32) leiddi mjǫk at spurningum (OH. 100, 32) þeir brœðr þreyttu þetta með kappmælum (OH. 5, 36) vera í miklum kærleikum (OH. 105, 12).

Anm. 1. I flertal gaar fællesnavne i ubestemt form over til at blive betegnelse for arten i almindelighed.

mart manna (Hkr. 44, 18) hvat karla er þat? (Hkr. 685, 33) VII hundruð skipa (OH. 12, 11) mikill fjǫldi hreindýra (Kgs. 51, 1) hvárki hræddist hann guð né menn (Hom. 153, 3) móti guðs lǫgum ok manna (Hom. 157, 11) Noregsmenn halda allvel

messudaga, svá at engi maðr þorir at vinna um hátíðir (Hom. 156, 22).

Ental og flertal i ubestemt form kan da sideordnes som almindelig artsbetegnelse.

sigrar hann fugla at flaug — eða hrein, er hleypr hálfu meira en hjǫrtr (Kgs. 25. 27) lifa menn bæði við hreina hold ok hvala ok sela ok bjarnar hold (Kgs. 52, 13) val er þar ok mikill ok margr í því landi, hvítir valir (Kgs. 51, 27).

Cfr. sammensatte substantiver med genitiv af ental eller flertal i første led; her er ental hyppigere om arten; ellers bruges almindeligst flertal.

Anm. 2. For at betegne enkelte ubestemte gjenstande føies stundom til subst. einn, einnhverr, nǫkkurr. Saaledes navnlig i tidsudtryk.

Ordet einn faar i denne stilling efterhaanden samme anvendelse som de nyere nordiske sprogs ubestemte artikel, men adskiller sig fra denne derved, at det ikke er naaet frem til almindelig brug, og endnu kan veksle med de andre ensbetydende ord.

þat var eitt haust (Flat. I 126, 15) þat var um várit einn góðan veðrdag (Hkr. 186, 21) þat var á einni nótt, er Hálfdan var á veizlu (Hkr. 44, 11) þeir kómu einn dag síðarla inn til Steinkera (OH. 36, 21) þat var eitt sinn, er Sigurðr konungr vildi ríða af bœ (OH. 15, 19) kom þar snimma einnhvern dag (OH. 30, 6) eitthvert sinn, þá er Ólafr konungr hafði stefnu við lið sitt (OH. 52, 4) um dag nǫkkurn lǫgðu þeir ráð fyrir hann (Hom. 159, 28).

konungr hafði elt dýr eitt lengi (Hkr. 25, 3) hon þóttist taka þorn einn ór serk sér, ok er hon helt á, þá óx hann svá, at hann varð teinn einn mikill (Hkr. 46, 12) ek em einn andi (Hkr. 188, 30) ein kona mælti (OH. 81, 21) gengu á fjall eitt hátt (Isl. s. I 26, 10) sýnir þeim einn digran gullhring (Flat. I 123, 33) tekr til orða einn ungr maðr (Flat. I 124, 22) hann var einn gildr bóndi (Flat. I 126, 11). — Ogsaa i flertal: gerðust til einir heiðnir víkingar at biðja hennar (Flat. I 242, 16) þér eruð einir speiarar (Stj. 212, 35) er Hrútr aflamikill en synir hans ofsamenn einir (Laxd. 137, 7) — skamt þaðan frá hjá leirvík nǫkkurri (OH. 64, 3) búandkarl nǫkkurr mildr ok meinlauss (Hom. 157, 7) ungan mann nǫkkurn danskan at øðli tóku heiðnir menn (Hom. 158, 26) þeir kómu at á nǫkkurri ok gengu með ánni til fors nǫkkurs, ok við forsinn var otr einn (SE. 72, 14) í einhverju þorpi var einn fátœkr maðr (Mar. 81, 5).

36. Ubestemt form bruges ogsaa, hvor der tales om enkelte bestemte gjenstande eller foreteelser:

a) naar bestemmelsen er angivet ved tilføiet genitiv, de-

monstrativt pron., possessivt pron., adj. med foranstillet artikel, ordenstal samt annarr i betydn. «den anden» («den ene» — «den anden») — samt allr, hverr (annarhverr), hvárr, hvárrtveggi, báðir.

settist í konungs hásæti (OH. 7, 13) í upphafi sinnar bókar (OH. 1, 3) þeir hljópu á brott með konur þeira (Isl. s. I 35, 13) sjá frásǫgn (OH. 3, 13) leið af sú nótt (Flat. I 123, 37) varð af þessum hætti land bygt (Hkr. 30, 7) þessi þrjú skip (Flat. I 128, 38) hann helt liði sínu til Svíþjóðar (Hkr. 28, 27) þau mín orð (OH. 53, 3) á sjau nóttum fór herboðit frá hinum synsta vita í hina nœrztu þinghá (Hkr. 98, 17) engi maðr mátti nefna hann annan veg en jarl hinn illa (Hkr. 169, 28) hafði hann skeið hina miklu (Hkr. 205, 3) hit fyrsta haust (Hkr. 14, 34) hinn þriði maðr keypti Ólaf (Hkr. 128, 8) Þrándr ór Gǫtu á ǫðru skipi, Bjarni ór Svíney á hinu þriðja skipi (Flat. I 128, 33) steig konungr ǫðrum fœti þar sem var leira nǫkkur en steyptist ǫðrum fœti á kné (OH. 26, 23).

Brestir var allra manna mestr ok sterkastr ok hverjum manni betr vígr (Flat. I 125, 34) þá sat þar Þórr ok var mest tignaðr af ǫllum goðum (Hkr. 184, 5) fekk hann allar skyldir með sænum (OH. 49, 2) fór hann alla leið þar til er hann fann Svíakonung (OH. 46, 10) gaf honum vald yfir ǫllu landi (OH. 7, 12) hvert sumar (OH. 49, 17) drepa skyldi hvern mann (Hkr. 129, 5) hvárttveggja þat skip (Hkr. 204, 3) dyrr á báðum endum (OH. 43, 29).

Anm. Bestemt form findes dog ogsaa i disse tilfælde, navnlig ikke sjelden i forb. med dem. pron. og adjektiv med foranstillet artikel, og hyppig ved allr, hvárrtveggi, báðir.

líkit Þóris var á braut borit (OH. 116, 36) gekk meira skipit þeira Karla (Hkr. 381, 2) systurson konungsins Rygja (Hkr. 353, 23) þá þótti Ásbirni vandast um tilfǫngin búsins (Hkr. 352, 22) á tanganum nessins (Eb. 7, 4) vígit Halls (Laxd. 37, 22) hvar er hǫfuðstaðrinn eða helgistaðrinn goðanna? (SE. 10, 3).

hinn fótrinn (OH. 75, 11) var þá við sjálft, at þeir myndi upp ganga á þat skipit (OH. 40, 20) seint tryggvir þú þá stórbukkana (OH. 41, 33) skal ek ok svá þetta upp hefja tilkallit (OH. 32, 14) kvað sik vera þann Finninn (Hkr. 66, 25) sú Vindasnekkjan (Hkr. 216, 17).

hit fyrra sumarit (Hkr. 89, 1) hit mikla skipit (Hkr. 210, 16) hin minsta táin (Hkr. 300, 29) menit þat hit mikla (Hkr. 400, 4) þó er eigi kynligt of ina vitru mennina (Forn. Suð. 55, 49) in

neðri kjáptrinn (Forn. Suð. 64, 36) til ins vestra fjarðarins (Eb. 5, 30).

laust kvikvavǫðvanum sínum á tǫnnina (Hkr. 64, 34) kornkaupin þín (Hkr. 354, 15).

hann brá undan klæðunum ǫðrum fœtinum (Hkr. 300, 28) jafnskjótt fló kesja konungs undir hǫnd Þóri, svá at út stóð um aðra síðuna (Hkr. 190, 9) er ǫnnur tóptin XVIII faðma, en ǫnnur XIX (Isl. s. I 35, 2).

konungsmenn skýfðu ǫllum goðunum af stǫllunum (Hkr. 184, 8) fari engir fyrr en allr ferr flotinn (Hkr. 251, 13) gengu meira smáskipin ǫll (Hkr. 207, 15) stóð hann þá upp ok alt liðit (Hkr. 180, 2) síðan lét hann fara þingboð um allan fjǫrðinn (Hkr. 181, 18).

tóku hvern fuglinn, er á jǫrð kom (Hkr. 304, 34) hvárrtveggi svírinn ok allr stafninn var með gulli lagðr (Hkr. 192, 3) lágu sínum megin sundsins hváru skipinu (Hkr. 235, 4) herjaði á bæði lǫndin (OH. 17, 17) báðir konungarnir (Hkr. 208, 7).

b) i tiltale.

þú, maðr! gakk út ok tak mér skíðin (Hkr. 498, 5) ek vil, at þú, búandi! sér eigi í bardaga (Hkr. 479, 13) stǫndum eigi svá þrǫngt, lagsmaðr! (Hkr. 475, 17) út hlaupingjar, út níðingar (Heilag. I 445, 25).

Anm. Sjelden bestemt form.

far aptr Háleygrinn! (OH. 114, 3, men Hkr. 353, 16 far aptr Háleygr!).

Den efterhængte artikel.

37. Den efterhængte (postpositive) artikel sættes til substantiver uden adjektiv, hvor der tales om enkelte bestemte gjenstande eller foreteelser, naar den talende antager, at de uden nærmere bestemmelse er tilhøreren bekjendte, eller at de forholde, hvorunder de omtales, eller den forbindelse, hvori de fremføres, er tilstrækkelig til at skille dem ud fra andre aabenbarelser af samme art eller begreb.

Den bruges saaledes:

a) naar en gjenstand, som i talen er nævnt eller ved sammenhængen antydet, paany omtales.

þar vann hann borg, er heitir Gunnvalds borg; þar tók hann jarl, er hét Geirfiðr; hann lagði gjald á borgina ok á jarlinn til útlausnar (OH. 22, 28) síðan fór hann yfir Lorodal — en á sú renn eptir dalnum, er Ótta heitir, ok er bygð fǫgr tveim megin árinnar (Hkr. 342, 15) þá fœddi son Bergljót,

Hákon konungr jós vatni sveininn (OH. 9, 29) er konungr fór til rekkju, þá var sæingin tjǫlduð dýrum pellum (OH. 13, 21) leitaði sér heilla um forlǫg sín — fréttin vísaði Ingólfi til Íslands (Isl. s. I 33, 10) hann talaði langt ok hart ok sneri þá enn tǫlunni á hendr Ólafi digra (OH. 68, 14) synir hans skiptu arfi með sér — Þorlákr beiddi Þránd eptir skiptit o. s. v. (Flat. I 123, 14). Ásbjǫrn sagði, at hann vildi kaupa sér korn eða malt; væri oss þat órlausn at þurfa eigi lengra at fara at kornkaupunum (OH. 113, 38) hjó þegar til Þóris, kom hǫggit á hálsinn (OH. 116, 31) þá gekk Sigvatr til kirkju ok vakti klukkarann ok bað hann hringja; en við hringingina vaknaði konungrinn (OH. 72, 40).

b) naar en gjenstand uden i talen at være nævnt eller antydet er bestemt ved den givne situation.

Vigi! tak hjǫrtinn (d. e. den hjort, som staar der Hkr. 190, 5) hǫggðu fjándann! (OH. 72, 2) gefit rúm konungsbanan-um! (kongens banemand, som her kommer Hkr. 106, 27) ertu skáldit? (Hkr. 194, 5 d. e. den skald, som jeg har hørt tale om) skal eigi Þórólfr, þjófrinn, at því hlæja (Laxd. 188, 1 d. e. den tyv, som du kjender) Helgi, fólit (Laxd. 305, 12) er þeir sigldu vestr um Reykjanes, ok upp lauk firðinum (d. e. den fjord, som findes der Isl. s. I 29, 11) fóru þeir austr til Eiða ok fengu ilt far yfir ána (OH. 80, 13) riðu þeir í kaupstaðinn í Skǫrum ok fram um strætit (OH. 56, 1) vildi hvárrtveggi hafa heimabólit í Gǫtu (Flat. I 123, 12) Hárekr frændi! sagði hann, seldu mér sjóðinn skjótt, þann er silfrit er í, þat er við ætluðum til hringskaupsins, þvíat nú er samit kaupit, en þú bíð hér meðan ok gæt hér búðarinnar (Flat. I 124, 1) þat var málaspjót mikit ok gullrekinn falrinn á (OH. 125, 3) hann hafði fœtr mína fyrir hǫggstokkinn (d. e. den huggeblok, som ellers bruges Hkr. 357, 21) brœðr tveir eru nefndir til sǫgunnar (Flat. I 125, 27) þá tóku þeir at tengja skipin ok settu upp merkin ok bjoggust við; en er Ólafr konungr sá þat, greiða þeir atróðrinn (OH. 39, 10) svá gafst þeim ágirnin (OH. 86, 8) er Ólafr konungr heyrði þessa orðsending, þá var hann enn sem fyrr gjarn til friðarins (OH. 90, 5).

Anm. 1. I saadanne tilfælde betegner artiklen ofte det samme forhold, som ogsaa kunde betegnes ved poss. pron. eller genitiv af pers. (demonstr.) pron.

ek ætla at heimta fǫðurarfinn (d. e. min fadersarv OH. 32, 8) hann hafði yfirhǫfnina fyrir andliti sér (OH. 73, 26) þat ætla ek nú, at hann beri heldr lágt hǫkuskeggit (Hkr. 346, 33) at engi skjǫplist í einurðinni við annan (OH. 61, 24) móðirin flutti sveininn til Hákonar jarls ok sagði, at hann var faðirinn (hans fader Hkr. 117, 15) þegar er Ólafr er drepinn, þá veit ek, at ríkit hverfr undir úvini hans (OH. 70, 23) fyrir mǫrgum var féit upp tekit (OH. 104, 37).

Anm. 2. Naar en gjenstand betegnes baade ved fællesnavn og egennavn, og fællesnavnet sættes først, føies efterhængt artikel til dette.

sveinninn Grímr (Eg. 312, 6) þá fann hann þar skáldin Gizzur ok Óttar (OH. 55, 6) þeir fóru í eyna Dimun hina litlu (Flat. I 128, 22) vǫllrinn Vígríðr (SE. 41, 30) í ána Fýri (SE. 82, 23) tók sverðit Kvernbít tveim hǫndum (Hkr. 106, 12) þat var hjálmrinn Hildigǫltr ok brynjan Finnsleif ok gullhringr sá, er kallaðr var Svíagríss (SE. 82, 17) þá fálu þeir gullit Fáfnisarf í Rín (SE. 76, 8).

Anm. 3. a) Til einn kan føies et fællesnavn med efterhængt artikel i betydn. «en af et bestemt antal».

viltu gefa mér einn gráfeldinn? (= en af kapperne Hkr. 117, 3) haglkornit eitt vá eyri (Hkr. 158, 13) kenna máttu þar einn Bjarkeyinginn (Hkr. 384, 24) ein táin (Hkr. 300, 30) sœfðu þau einn uxann (Stj. 429, 17) Hǫðr heitir einn ássinn (SE. 17, 32).

Saaledes af og til efter nǫkkurr (nogen af), engi, hvárrgi (= ingen af), hvárr, hvárrtveggja (hver af de to).

hvárt lifa nǫkkur goðin þá? (SE. 44, 1) engi knút fekk hann leyst ok engi álarendann hreyft (= ingen af remenderne SE. 29, 31) honum þótti hvárrgi góðr kostrinn (Herv. 32, 1) hafa í sínum hváptinum hvára tunguna (Alex. 4, 8) stíga þeir á bak, maðrinn hvárrtveggi in frœknligsti (Forn. Suð. 81, 42).

b) Subst. med efterhængt artikel kan ogsaa sættes efter sumr (i ent. og flert.) margr, hálfr for at betegne noget, nogle, mange, halvdelen af noget bestemt.

þá fellr áin sum í austr en sum í landsuðr (en del af aaen Nj. 151, 16) sumr hvalrinn (Bp. I 657, 22) at hann sendi aptr suman mjǫðinn (SE. 49, 16) sum skipin reru eptir þeim Agli (nogle af Eg. 195, 22) þá ætla ek mǫrgum kotbóndunum munu þykkja verða þrøngt fyrir durum (Hkr. 371, 6) sem hálft er eplit at vexti (halvdelen af æblet Kgs. 21, 16).

I lighed hermed:

virðu ok svá allir, at hann ynni honum mestan sigrinn (den største del af seiren Pr. 111, 13) ok þó líkara, at vera mundi fleiri sátirnar í skóginum, ef hin fyrsta slyppi (Eg. 268, 7 d. e. flere af disse baghold).

c) Fremdeles kan subst. med efterhængt artikel sættes efter

adj. miðr, ofanverðr, útanverðr o. l. (cfr. 65), endilangr, þverr, naar gjenstanden er bestemt.

hásæti konungs var í miðri stofunni (OH. 43, 30) dró um mitt landit her saman (OH. 9, 2) hann festi skjǫld sinn í ofanvert bjargit (Hkr. 195, 27) í útanverðri hǫfninni (Hkr. 384, 7) mátti konungr sjá eptir endilangri bygðinni (Hkr. 342, 17) lét Ólafr konungr gerða um þvert nesit (OH. 49, 5) róa yfir þvert vatnit (OH. 121, 34).

Anm. 4. Sjelden bruges subst. med efterhængt artikel, naar dertil staar spørgende pron.

spyrr hon, hverir glóparnir starfaði á mǫnnum um nætr (Gisl. 53, 23 d. e. hvem disse uopdragne mennesker var, som o. s. v.).

Anm. 5. Uregelmæssigt er det, at subst. med efterhængt artikel af og til sættes, naar dertil føies engi, annarr, engi annarr ell. et talord, uden at gjenstanden er at opfatte som bestemt.

en þó varð enginn bardaginn sakir náttmyrkrs (Pr. 136, 14) vanfenginn man mér þykkja sessunautrinn annarr (OH. 52, 33) enginn var annarr vegrinn (Pr. 203, 10) engi kom ǫnnur vistin fram (Eg. 261, 23) gott er at hafa tvá hváptana (Forn. Suð. 39, 33).

Anm. 6. At merke er, at i udtryk som: síðan sleikti hann varmt mannablóðit af sverði (Pr. 184, 8) hleypr þá fram með reidda ǫxina (Hkr. 159, 33) er adj. ikke attributivt, men appositivt (han slikkede blodet, medens det var varmt — med øksen hævet; ikke: det varme blod, den hævede øks).

eigi vissa ek, at ek ætta stafnbúann bæði rauðan ok ragan (Hkr. 210, 20 «havde min stavnbo baade rød og feig» — i min stavnbo havde baade en rød og en feig mand; ikke «en baade rød og feig stavnbo»).

38. Efterhængt artikel kan føies til subst., der betegner (ikke en enkelt bestemt gjenstand), men arten eller klassen, naar denne tænkes i modsætning til andre.

þat er mannsins náttúra at forvitna ok sjá þá hluti, er honum eru sagðir (Kgs. 50, 9) kringla heimsins, sú er mannfólkit byggir (Hkr. 4, 3) hann var gørr af 6 hlutum: af dyn kattarins ok af skeggi konunnar ok af rótum bjargsins ok af sinum bjarnarins ok af anda fisksins ok af fugls hráka (SE. 19, 27).

39. Den efterhængte artikel er opstaaet af det dem. pron. inn (hinn) derved, at dette, ligesom de andre dem. pron. (sá, þessi), gjerne fik plads efter det subst., hvortil det hørte, naar

det ikke med eftertryk skulde udhæves. Paa grund af sit lette lydstof og den vokaliske forlyd kom det da naturligen til i udtalen at slutte sig nær op til substantivet og til som et enklitikon at udtales under samme ordbetoning. Hvor let dette kunde gaa for sig, sees af de tilfælde, hvor artiklen, skjønt den nærmest hører til et følgende adj., alligevel knyttes sammen med det forudgaaende subst. (ormrinn langi, se 44, Anm. 2). Artiklens betydning er derfor oprindelig alene paapegende og henvisende, men idet den ophører at være et selvstændigt ord, træder denne rent demonstrative anvendelse efterhaanden tilbage, og den gaar over til i almindelighed at betegne gjenstanden som bekjendt eller bestemt. Men der vil dog ikke sjelden findes exempler paa, at efterhængt artikel og dem. pron. kan bruges om hinanden uden nogen væsentlig betydningsforskjel.

hann sá einn ikorna í viðinum — ikorninn fór jafnan þar sem þrøngstr var skógrinn — aldregi fór ikorninn svá, at eigi sá Atti hann — en eigi at heldr gat hann veitt þann ikorna (OH. 85, 27 fgg.) þar til er lýsti af sverði því, er maðr helt á; Leifr drap þann mann (= manninn) ok tók sverðit (Isl. s. I 33, 2) Ásta ól sveinbarn; sá sveinn (= sveinninn) var nefndr Ólafr (OH. 14, 32) þeir lágu nǫkkura hríð við Gotland — urðu landsmenn varir við, at á því skipi (= skipinu) var félagi Ólafs digra (OH. 50, 24) var þat mjǫk úsynju, er þér kǫlluðut til ríkis í Noregi, er land þat fátœkt ok fólk útryggt (= landit, fólkit OH. 58, 24).

40. Den efterhængte artikel forekommer i de gamle digte kun ganske undtagelsesvis og maa idethele ansees for ikke at høre hjemme i disse; i de ovenfor (§ 37; 38) anførte tilfælde bruges her ubestemt form.

berið inn hamar brúði at vígja, leggið Mjǫllni í meyjar kné (Þr. 30) upp er haugr lokinn, dólgspor dreyra, dǫglingr bað þik, at þú sárdropa svefja skyldir (H. H. 2, 42).

Heraf kan sluttes, at denne artikel ikke er naaet til nogen almindeligere anvendelse i den tid, da de ældre af disse digte forfattedes, og den for digtersproget karakteristiske stil og udtryksmaade formedes.

41. Heller ikke i den prosaiske literatur er brugen af den efterhængte artikel gjennemført, og ofte findes derfor ubestemt form, hvor man efter de ovenfor givne regler (og sprogbrugen i de nyere nordiske sprog) skulde vente efterhængt artikel anvendt.

Navnlig staar i ubestemt form:

a) Egennavne paa lokaliteter, selv om navnet bestaar af eller er sammensat med et tydeligt fællesnavn.

Ísland, Hálogaland, Upplǫnd (Oplandene), Svíþjóð, Garðaríki, Raumaríki, Danmǫrk, Finnmǫrk (Finmarken), Þelamǫrk (Telemarken), Guðbrandsdalir (Gudbrandsdalen), Firðir, Markir, Jaðarr (Jæderen), Hísing (Hisingen), Færeyjar (Færøerne), Kjǫlr, Limafjǫrðr (Limfjorden), Svínasund, Sarpr (Sarpen). Mjǫrs (Mjøsen), Vænir, Nið, Raumelfr, Nes, Haugr, Niðaróss, Kálfskinn (Kalvskindet).

Sjelden bestemt form, f. ex. Foldin, Lǫgrinn (Mælaren), Mǫrkin (= Finnmǫrk), Víkin, Elfrin ved siden af Vík, Elfr (= Gautelfr).

b) Egennavne paa livløse gjenstande.

Andvaranautr, Mjǫllnir, Dáinsleif, Karlhǫfði, Visundr.

Dog siges ogsaa med efterhængt artikel:

þá hjó Hákon konungr með Kvernbítinum (var. Kvernbíti Fsk. 24, 19). Navnlig ved skibsnavne: Jǫkull hlaut at stýra Visundinum (OH. 191, 4); Maríusúðin, Hjálpin, Viðsjáin, Óskmærin (Konung. 84, 6; 21; 23; 34).

c) Værdighedsnavne og tilnavne, naar de sættes efter personnavnet (cfr. 37, Anm. 2).

Sigríðr dróttning; Ísleifr byskup; Þangbrandr prestr; Sigvatr skáld; Bjǫrn kaupmaðr; Eyvindr skáldaspillir; Naddoddr víkingr.

Anm. Til egennavne paa levende væsener føies ikke efterhængt artikel, men vil man henvise til en person som tidligere omtalt eller bekjendt, sættes stundom foran navnet et pers. pron., cfr. 74, Anm. 5.

opt rœðir þú um, at þér sé forvitni mikil á at sjá hann Ásbjǫrn selsbana (OH. 124, 18).

d) Folke- og stammenavne (i flertal).

þeir eignuðust fyrst Norðmanna Dyflinni (Hkr. 74, 35) Rúmverja hǫfðingjar (Hkr. 6, 21) telr upp, hver nauðsyn þeim er á at rekast af hǫndum þat undirbrot, er Danir ok Svíar

hafa þá undir lagt (OH. 33, 34) Mœrir ok Raumdœlir skutu þannug sínu máli, sem Þrœndir váru (Hkr. 92, 22) minna vitit þér af konungs ríki Háleygir en vér Rygir (Hkr. 354, 9) hon kendi fyrst með Ásum seið, sem Vǫnum var títt (Hkr. 6, 13).

Sjelden efterhængt artikel:

þeir Háleygirnir hugðu allmisjafnt til þeirar ferðar (OH. 101, 22) vér Uppsvíarnir (OH. 89, 17) þér Uppsvíarnir (OH. 89, 23; men: þér Uppsvíar Hkr. 320, 13) þat er yðr er sagt frá orðtǫkum várum Þrœndanna (Hkr. 338, 27; men: frá orðtǫkum várum Þrœnda OH. 103, 7).

e) Fællesnavne, der betegner personer, i flertal om den hele klasse (cfr. 35, Anm. 1) eller samtlige de af klassen, som talen ved den givne leilighed kan gjælde.

Sigurðr sýr átti stefnulag við fylkiskonunga (OH. 33, 31) þeir gáfu hǫfðingjum þvílíkar nafnbœtr, sem áðr hafði haft hverr þeira (OH. 10, 4) þat er háttr skálda (Hkr. 2, 17) Víkverjum váru miklu kunnari kristnir siðir en mǫnnum norðr í landi (Hkr. 266, 17) var landsmǫnnum betr viljat at hafa samlenda konunga yfir sér (OH. 25, 28) er veizla var búin, ok boðsmenn hǫfðu til sótt (Hkr. 182, 19) bœndr sneru þingboði í herǫr (Hkr. 181, 19) þingamenn ok Danir heldu mǫrgum borgum (OH. 21, 17) í garðinum var mikill skáli, er hirðmenn sváfu í (OH. 43, 38) hét hann á frambyggva, at þeir skyldu hǫggva tengslin; þá mælti jarlinn, at stafnbúar skyldu af hǫggva kylfuna (OH. 40, 21; 23) hǫfuðverðir ok útverðir sofnuðu (OH. 14, 13) útan frænda ráð (Hkr. 154, 20) hverr várr frænda (Hkr. 351, 1).

Sjeldnere efterhængt artikel:

nú er þat vili várr búandanna (OH. 68, 38) konungrinn segir, at alt vill hann vera láta, sem búendr vilja — staðnaði þá kurr búandanna (OH. 69, 11; 13) átti Ólafr tal við borgarmennina (OH. 22, 28; cfr. 20, 28: er borgarmenn sá þat) er Ólafr konungr varð þess varr, þá sendi hann gestina út eptir þeim (OH. 46, 6) svá þeir er mǫrkina ortu ok saltkarlarnir (var. saltkarlar) ok allir veiðimenn (Eg. 12, 11) goðin ok menn (guderne og menneskene SE. 41, 14).

f) Fællesnavne, der betegner lokaliteter, i flertal om den hele klasse eller samtlige de, som talen ved den givne leilighed kan gjælde.

víðast um sæbygðir váru menn skírðir, en um uppdala ok fjallbygðir var þá víða alheiðit (OH. 46, 25) er þeir sigldu af landinu, fell snær mikill á fjǫll (Isl. s. I 26, 14) bauð til sín ór heruðum mǫrgum stórbúǫndum (OH. 49, 14) tók veizlur upp í nánd markbygðum (OH. 59, 35) fara milli landa, út í lǫnd om den bekjendte del af verden eller de lande, som man jevnlig besøgte.

g) Fællesnavne, der betegner personer, i ental, naar de næsten bruges som egennavne, idet arten bestaar af eller under de givne forholde repræsenteres af en person, eller der overhovedet kun kan være tale om en.

Saaledes altid guð (om kristendommens Gud); meget ofte konungr, fremdeles jarl, byskup, erkibyskup, dróttning og andre ord mere enkeltvis.

guði þjóna (OH. 60, 5) sat konungr ok dróttning i hásæti (Hkr. 161, 13) jarl galt konungi 60 marka gulls (Hkr. 322, 22) jarl var vinsæll við bœndr (Hkr. 163, 20) er skíra skyldi sveininn, þá lét byskup hann heita Jacob (OH. 77, 15) sagði erkibyskupi, hverja miskunn hann hafði þegit (Hom. 158, 9).

með megni ok styrk hinnar helgu þrinningar, fǫður ok sonar ok andans helga (Hom. 151, 27) frá holdgan dróttins (Isl. s. I 34, 2) ef konungr eða jarl eða byskupar eigu þing við búendr, þá svarar lǫgmaðr af hendi búanda (OH. 65, 9) sagði keisari (Hkr. 142, 32) ek vilda heldr gefa guði tvá menn en einn fjánda (OH. 123, 9, men: fjándanum Hkr. 365, 30) er sendimaðr kom aptr, mælti hann (OH. 87, 2) einsetumaðr sagði (Hkr. 149, 2) unni búandi honum mikit (Hkr. 128, 10) þá kom hann at ǫðrum garði, stóð þar húsfreyja í dyrum (OH. 80. 31) þar var einn prestr á skipi; sendimenn báðu prest fara með sér til húss (Hkr. 394, 5).

Dog ogsaa efterhængt artikel:

konungrinn spurði hann, hvat þat skyldi — hló konungr ok mælti — kallaði konungr þangat Hálfdan ok Guthorm — konungrinn mælti (OH. 64, 4 fgg.) dróttningin var ríklunduð (OH. 77, 18) jarlinn hafði jafnan mikit fjǫlmenni um sik (Hkr. 114, 28) at lyktum fær keisarinn sigr (Hkr. 145, 6) barnit var at komit dauða, ok mundi þat fjándans maðr, ef þat dœi heiðit (Hkr. 365, 32), cfr. hǫfuðit hraut af Jómala (Hkr. 382, 25)

men: ek tók þat af Jómalanum (Hkr. 383, 29, idet ordet opfattes som fællesnavn).

Anm. Saadanne fællesnavne kan ogsaa bruges i flertal i ubestemt form om flere af sammenhængen kjendte personer af samme art; især ofte konungar.

skildust konungar sáttir (d. e. Svía k. ok Noregs k. Hkr. 321, 23) meðan jarlar (d. e. Erik og Svein) réðu hér fyr landi (OH. 45, 17) þá tala hǫfðingjar, konungr ok jarl ok Þorgnýr (OH. 69, 13). Derfor kan siges: þat spurðu konungar Ólafr ok Ǫnundr (Hkr. 386, 7; cfr. ovenfor 37, Anm. 2).

h) Substantiver, der betegner universet eller store og enestaaende dele deraf (verǫld, heimr, himinn — ogs. fl. himnar —, himinríki, hel «dødsriget», helvíti, paradís, jǫrð, sól, tungl, lopt «luften» samt haf og sær om «verdenshavet» eller «den aabne sø»);

fremdeles land og sær opfattede i almindelighed og som naturlige modsætninger, fjall (ogs. fl. fjǫll) om «høifjeldet» mods. dalen eller lavlandet, skógr om de ubebyggede skovstrækninger mods. bygden o. l.

veraldar virðing (Hom. 164, 14) þann mann, er eigi Gunnarr ok engi annarr í verǫldu var jafnfrœkn (SE. 75, 27) þann vissa ek mann beztan í heimi (OH. 123, 16) alt austr til heims enda (Stj. 68, 24) lá náliga í milli heims ok heljar (Grett. 85, 10) liggið ér nú á heljar þremi (OHm. 71, 29) trúa á sannan guð, er skóp himin ok jǫrð (OH. 108, 3) Jesus Kristr steig til himna af jǫrðu (OH. 73, 20) hon á þann bœ á himni, er Fólkvangar heita (SE. 16, 18) þá skulu réttvísir menn skína sem sól sællega í himinríki (Barl. 34, 11) helvítis pínslir (Hom. 164, 16) í paradísu (Hom. 164, 11) tóku hvern fuglinn, er á jǫrð kom (OH. 78, 11) nam í jǫrðu stað (Hkr. 159, 23) þá var sól farin líttat (OH. 74, 31) tungl fyllir rásir sínar til uppstigningar XV daga (Kgs. 19, 27) skein sól ok var lítt á lopt komin (Laxd. 32, 18) hann ræðr fyrir regni ok skini sólar ok þar með ávexti jarðar (SE. 16, 15) fór Einarr suðr um sæ ok alt suðr til Rúmaborgar (OH. 122, 23) hit ýtra með sjá (Hkr. 163, 9) einn óss er til hafs ór Leginum (OH. 17, 29) eyjar þær, er þeir sá í haf til útsuðrs (Isl. s. I 35, 14) Miðgarðsormr lifir enn ok liggr í umsjá (SE. 36, 22).

var allskonar ár bæði á sæ ok landi (OH. 9, 19) fór þá út eptir dalnum alt til fjalls ok austr yfir fjall til Dala (OH.

37, 26) var þá skógr milli fjalls ok fjǫru (Isl. s. I 28, 6) Eiríkr komst út til skógar með V mann (OH. 6, 8) við Arnarhvál fyri neðan heiði — Ingólfr fór um várit ofan um heiði (Isl. s. I 37, 2; 3).

Ogsaa efterhængt artikel:

sá er sannr guð, er sólina hefir skapat til þess at birta ok verma verǫldina (Flat. I 438, 16) kringla heimsins (Hkr. 4, 3) hafit mykla þat er umhverfis rennr heiminn (Kgs. 54, 16) upp á himininn (Kgs. 55, 35) í upphafi skapaði guð jǫrðina (Stj. 7, 9) undir belli jarðarinnar (Kgs. 55, 34) upp laukst fyrir honum jǫrðin ok bjǫrg ok steinar (Hkr. 9, 2) mun ek stinga í jǫrðina (Hkr. 159, 15) þá rann sól upp, ok litu bœndr allir til sólarinnar (OH. 109, 25) hafði Gunnarr snúizt í hauginum ok sá í móti tunglinu (Nj. 78, 35) kom svá mikill gnýr, sem þá er hvassviðri hljóðar í loptinu (Post. 21, 13) er grǫptrinn kom út í sjáinn, þá hljóp út vatnit (OH. 17, 33) ganga hǫf stór ór útsjánum inn í jǫrðina (Hkr. 4, 4) lét Ólafr konungr grafa út í gǫgnum Agnafit til hafsins (OH. 17, 27) þat liggr it eystra með hafinu (OH. 65, 2) en er hann kom norðr til fjalls, þá byrjar hann ferð sína, kemr norðr um fjallit ok fór til þess, er hann kom norðr af fjallinu (Hkr. 244, 29).

i) Fællesnavne, der betegner lokaliteter, i ental, naar der i sammenhængen ikke lettelig kan tænkes paa mere end en lokalitet af den nævnte art, især i forb. med præp. og med tilføiet stedsadverbium (land, fjǫrðr, vatn, bœr, kaupangr og andre ord mere enkeltvis).

annarr hluti lands er eystra Gautland (OH. 64, 34) ætla at verja land fyrir konungi (Hkr. 177, 3) hinn fyrsta vetr, er Hákon réð fyrir landi (Hkr. 136, 21) útan lands; innan lands; þar í landi; hér í landi; norðr í landi; fór norðr í land; skamt á land upp; hingat til lands; fór af landi á braut; þeir heldu austr með landi o. s. v. var hans vald alt austan fjarðar (OH. 16, 4) reru út á fjǫrð (OH. 41, 15) fór ofan til vatns; róa út eptir vatni (OH. 62, 12; 15) konungr stefndi búǫndum út til bœjar (OH. 103, 19) í heraði því, er næst liggr kaupangi (Hom. 163, 24).

gaf hann mér þann hluta ríkis, er hann átti áðr (Hkr. 240, 29) þar í heraði, sem hann bjó (Hom. 157, 8) snúa sendimenn aptr til herbergis (OH. 45, 37) gekk byskup processio um kirkju (OH. 73, 23) var Ásbjǫrn leiddr til kirkju; stóð

hann úti fyrir kirkju (OH. 118, 39) takit ér gull yðart, er hér ferr nú um vǫll (OH. 109, 37) þar eru enn ǫndvegissúlur þær í eldhúsi (Isl. s. I 37, 6) Kǫrmt liggr við þjóðleið fyr útan (OH. 116, 7) hjoggu þeir stór tré ok settu alt á útborða í sæ ofan (OH. 36, 30) kastaði hann sér niðr á snæ (OH. 85, 35). Faxi hét suðreyskr maðr, er þar var á skipi (Isl. s. I 29, 5) einn góðan veðrdag gekk Þrándr í stofu (Hkr. 387, 11) sendimenn báðu prest fara með sér til húss (Hkr. 394, 5) konungr gekk eptir stræti, en við torg gekk maðr í móti honum (Hkr. 202, 11).

Ogsaa efterhængt artikel:

átti Eiríkr einn þriðjung landsins (OH. 27, 6; men 27, 8: Ólafr Svíakonungr hlaut einn þriðjung lands) hóf ǫll skipin saman inn at landinu (Hkr. 137, 14) hann spurði um Hákon jarl, hver vinsæld hans var í landinu (Hkr. 164, 20) stefndi hann suðr með landinu (Hkr. 196, 23) fluttust allir saman út á fjǫrðinn (OH. 40, 31) upp til vatnsins (OH. 121, 15) gengu upp til bœjarins (OH. 119, 7) ikorninn fór stundum í viðarrœtrnar, stundum í limar uppi; þá sigldi hann milli limanna í annat tré (OH. 85, 30).

k) Fællesnavne, der betegner fremtrædende dele af skibet eller huset (stuen) og disses indredning, især efter præp.

þeir tóku at tengja stafna á Orminum langa ok Orminum skamma (Hkr. 210, 14) stakk stǫfnum at ýzta skipi Ólafs konungs (Hkr. 211, 16) fló sá aptr um stafn; enn þriði fló fram um stafn (Isl. s. I 29, 7) frá framstafni til lyptingar (Hkr. 197, 32) í fyrirrúmi; í krapparúmi (Hkr. 203, 19; 26) hjoggu þeir stór tré ok settu alt á útborða í sæ ofan (OH. 36, 30) lét þat bera yfir skip sín svá vítt, at tók út af borðum (OH. 20, 15) lustu þeir árum í sjá (Hkr. 216, 10) Hrani sat við stýrihǫmlu (OH. 16, 25) hjó þegar þat ór tengslum (Hkr. 212, 10).

ganga í málstofu (OH. 66, 37) hann var úti í svǫlum í gæzlu hafðr (Hkr. 358, 20) þar var byrgð hurð (OH. 80, 25) stóð húsfreyja í dyrum (OH. 80, 31) fyr norðan dyrr í kórnum (OH. 73, 25) þar sat í ǫndugi maðr gamall (Hkr. 289, 13) lét hann sitja i hásæti hjá sér (OH. 69, 35) við elda skyldi þá ǫl drekka (OH. 43, 33) hon lét IV konur taka búnað stofunnar ok búa skjótt með tjǫldum ok um bekki (OH. 30, 12) borð váru uppi (OH. 118, 24).

Ogsaa efterhængt artikel:

ver þú eigi meir baki lyptingina, en ek mun verja stafninn (Hkr. 210, 22) þessir váru á rausninni í sǫxum (Hkr. 203, 13) um sǫxin (Hkr. 210, 20) settist hann í fyrirrúmit (Hkr. 235, 23) Eiríkr jarl hjó hvert ór tengslunum (Hkr. 212, 13) konungr settist upp í lyptingina (OH. 75, 12) þar sitr hann Selsbani við stýrit (OH. 124, 21) (spjótit) fló í gǫgnum hann, svá at fast stóð fram í hǫfðafjǫlinni; fell Ásbjǫrn dauðr frá stýrinu (OH. 124, 24).

sitja á skǫrinni fyrir hásætinu (Hkr. 32, 16) Skjálgr hljóp á hurðina, svá at hurðin brotnaði at nǫglum (OH. 117, 21) hann hljóp til duranna (OH. 117, 24) gekk Erlingr fyri dyrrnar (OH. 119, 17).

l) Fællesnavne, der betegner legemsdele, navnlig efter en præp. og naar personen er føiet til prædikatet i dativ som hensynsbetegnelse.

bœtti hann henni þeirrar miklu vanheilsu, svá at fœtr ok leggir ok aðrir limir réttust ór lykkjum (Hom. 154, 27) hann lét skera tungu ór Guðrœði (OH. 63, 2) sneið Karkr hǫfuð af jarli (Hkr. 169, 11) þeir sá eigi heldr augum en hnakka (Hkr. 179, 33) stóð hann á knjám, þvíat fœtr váru af honum hǫggnir (Hkr. 160, 11) var hann klofinn í herðar niðr (Hkr. 388, 11) setti í hǫfuð Klerkon, svá at stóð í heila (Hkr. 128, 31) hann hafði háva skúa ok bundna at legg, url um andlit, staf í hendi (OH. 30, 29) báðir fœtr lágu bjúgir við lendar uppi (Hom. 154, 24) fell á kné (OH. 72, 13) kom þat á ǫxl Einari (Flat. I 126, 20) ǫðrum manni bœtti hann enn, þeim er Vindr hǫfðu tekit ok tungu ór hǫfði skorit (Hom. 154, 16) helti í skaut Gizuri svarta 10 mǫrkum silfrs (Hkr. 275, 19) konungrinn setti á kné sér Guthorm bróður sinn (OH. 63, 32) sá hann í andlit konunginum (OH. 70, 29) ótti var at sjá í augu honum (OH. 16, 9) tók í munn honum (Hom. 154, 6).

Efterhængt artikel:

haussinn brotnaði til heila (Hkr. 168, 8) hann hafði hendr miklar ok ljótar, en fœtrnir váru þó miklu ljótari (Hkr. 300, 3) helt upp hǫndunum yfir hǫfuð sér (Hkr. 299, 1) jarl skaut undir sik hælunum ok hnakkanum (Hkr. 169, 7) fell hǫfuðit á borðit fyrir konung, en búkrinn á fœtr honum (OH. 116, 31) hann var rauðr sem blóð i andlitinu (OH. 119, 34) kom ǫnnur

ǫr svá nær jarli, at flaug milli síðunnar ok handarinnar (Hkr. 213, 23) lét setja kefli milli tanna honum ok lúka upp svá munninn (Hkr. 191, 22) var kominn þroti mikill í kné honum, svá at bæði bólgnaði leggrinn ok lærit (Hom. 167, 29) strauk hann hendi sinni um augu honum ok leggi, ok tók hann til tungunnar ok togaði til sín tungurœtrnar (Hom. 156, 1) sveinninn tók upp í kampinn konunginum (Hkr. 285, 15; men í kamp OH. 63, 37).

m) Navne paa festdage og ugedage.

þegar á bak jólum býr jarlinn ferð sína (OH. 65, 32) nǫkkuru fyrir jól (Hkr. 279, 35) er at leið jólum (Hkr. 96, 3) Ólafr konungr kom til Túnsbergs fyrir páska (OH. 71, 27) þá var fœrðr markaðrinn ok hafðr kyndilmessu (OH. 64, 29) eptir kyndilmessu lét Ásbjǫrn setja fram skipit (Hkr. 355, 35) þat barsk at uppstigningardag (OH. 73, 22) andaðist hina næstu nótt eptir palmadag (Flat. II 167, 1) skírdag snemmendis um morgininn (Laxd. 280, 14) laugardag stóð konungr upp til morgontíða (OH. 118, 20) fóru þeir ok kómu sunnudag í Kǫrmt (OH. 119, 7) leggðu á allan hug, at maðrinn sé eigi drepinn fyr sunnudag (OH. 117, 18) Ólafr konungr fell miðvikudag IV kal. augusti (OH. 223, 27).

Efterhængt artikel:

Sveinn jarl samnar liði þegar eptir jólin (OH. 38, 3) Ólafr konungr hafði veizlu mikla um páska; en eptir páskana lét konungr setja fram skip sín (OH. 103, 38) þat var laugardaginn fyr palmsunnudag (OH. 38, 22). Hallr var skírðr þváttdaginn fyrir páska (Laxd. 154, 4).

n) vár, sumar, haust, vetr — dagr, nótt, morgunn, kveld o. l., naar talen alene gjælder den naturlige dags- eller aarstid (at noget skede eller pleier at ske paa en vis tid af døgnet eller aaret).

hann kom heim ǫndurðan vetr (OH. 115, 22) var þat eptir vetrnætr (Hkr. 328, 33) fór at veizlum um hávetri (Hkr. 249, 32) hann skyldi eigi fara suðr um Stað á haustdegi (Hkr. 56, 19) er nótt myrkti ok dag tók at skemma (Hkr. 124, 15) er tíðum var lokit í móti degi, þá fór hann til þings (OH. 109, 2) kómu í lýsing út í Skarsund (OH. 36, 25) í elding nætr (OH. 117, 20) snimma um morgin (Hkr. 126, 4) báru konungi njósn um miðnætti (OH. 37, 21) Sveinn Haraldsson varð bráðdauðr um

nótt (OH. 19, 28) á náttarþeli (Hom. 159, 9) einn dag at kveldi (OH. 66, 27) at kveldi dags (Hkr. 125, 30) hann kom til Uppsala aptan dags (OH. 85, 17) þá var mjǫk á kveld liðit (OH. 116, 24).

fóru þau í brottu, er mikit lifði nætr (Hkr. 125, 29) er lifði þriðjungr nætr, vakti Þorsteinn upp gesti sína (Hkr. 126, 16) snemma dags (Hkr. 126, 24) þann tíma várs (Hkr. 202, 13) sátu þeir þar lengi dags (OH. 56, 33) Ólafr konungr dvaldist mestan hlut sumars á Hálogalandi (OH. 102, 17).

hann liggr um þat nótt ok dag (OH. 74, 7) var þat bæði vetr ok sumar (OH. 28, 2) at rísa snemma upp um morna (OH. 44, 1) þau leyndust um nætr (Hkr. 124, 18) drekka skyldi á kveldum tvímenning (Hkr. 33, 13) bæði á haust ok um vetr ok um vár fóru víkingar um eyjar (Hkr. 68, 23).

Bestemt form bruges for at betegne en ved sammenhængen angivet bestemt tid (den paagjældende, netop omtalte, næstfølgende, næstforegaaende dags- eller aarstid) især i forb. med præp. um.

hinn efra hlut dagsins snýr mannfallinu á hendr Norðmǫnnum (Hkr. 86, 10; cfr. 86, 11: ok at lyktum þess dags fell Eiríkr konungr) nú líðr fram vetrinum (OH. 65, 31) þá er á leið sumarit, kom konungr norðan (OH. 202, 21 = den omtalte sommer) þann vetr hafði áðr andazt Ólafr Eiríksson; Ólafr konungr sneri þá aptr á Raumaríki, var þá mjǫk liðinn vetrinn (OH. 110, 30) Þórir selr hafði þegar um kveldit spurn af um farar Ásbjarnar (OH. 115, 2, d. e. samme dags aften) þeir Flóki ætluðu brott um sumarit (= den følgende sommer) ok urðu búnir litlu fyrir vetr (lidt før det blev vinter Isl. s. I 30, 8) beiddu hann fresta til morgins — en um morgininn (den næste morgen) gengr Sigurðr í brott ór búðinni (Flat. I 123, 36) fór braut ór bœnum ok kom aptr um nóttina (= den følgende nat OH. 5, 37).

Ofte tilføies eptir eller áðr for at betegne den følgende eller foregaaende dag o. s. v.

þeir gengu til konungs um daginn eptir (OH. 45, 10) eptir um morguninn var enn veizla en kappsamligsta (OH. 13, 26) um várit eptir bjoggust þeir fóstbrœðr at fara í hernað (Isl. s. I 31, 21) um vetrinn eptir fór Hersteinn at þeim Leifi (Isl. s. I. 32, 6) hann hafði farit áðr um vetrinn austr til

friðgerðarinnar (OH. 79, 5) Ólafr konungr hafði áðr um sumarit heitit at gefa Ingigerði dóttur sína Jarizleifi konungi (OH. 84, 1).

Anm. 1. Ubestemt form kan dog findes, hvor der skal betegnes en bestemt tid (den paagjældende, omtalte, følgende, foregaaende).

konungr var lengi í Borg um haustit ok ǫndurðan vetr (OH. 111, 17).

Navnlig i udtryk med í og á som í dag, í nótt, í sumar, í vetr, á morgun, á hausti o. l.

Þat stendr enn í dag (OH. 105, 37) nú í kveld (OH. 72, 15) gangit ér þangat í nótt (OH. 108, 34) snimma í vár mun ek fara austr til landamœris (Hkr. 260, 30) finnumk á morgun (OH. 108, 27) þat gaf mér í sumar Rǫgnvaldr jarl (= forleden sommer OH. 53, 10) svívirðingina þá, er þú vart ræntr á hausti (OH. 120, 22).

Anm. 2. Naar der tales om, at noget pleier at ske paa en vis tid af døgnet eller aaret, kan der efter præp. á og um ogsaa sættes bestemt form (i ental cfr. 98, b, Anm. 3).

hann var því vanr, meðan heiðni var, at hafa þrenn blót hvern vetr, eitt at vetrnóttum, annat at miðjum vetri, þriðja at sumri. En síðan er Sigurðr tók við kristni — hafði hann á haustit vinaboð mikit, en jólaboð á vetrinn (OH. 122, 33 fgg.).

o) Enkelte hyppig brugte ord, som:

lǫg — kristni, heiðni, trú (om den kristne tro) — alþingi — alþýða — eyrindi — veðr samt tildels substantiver, der betegner gudstjenstlige handlinger, klædningsstykker, vaaben, kamp.

þat var lofat í lǫgum at eta hross (OH. 44, 20) sem lǫg váru til (OH. 60, 27) taka ór lǫgum (OH. 46, 19) þat var vetri fyrr en kristni var í lǫg tekin á Íslandi (OH. 1, 18) Hákon jarl hafði kastat kristni (Hkr. 151, 6) hann var því vanr, meðan heiðni var (OH. 112, 33) at boða mǫnnum trú (OH. 15, 11) taldi trú fyrir búǫndum (OH. 108, 21) þeirra son var Þorsteinn, er þing lét setja á Kjalarnesi, áðr alþingi var sett (Isl. s. I 38, 9) fór þegar til alþingis (Hkr. 369, 22) þá bar Ólafr upp fyr alþýðu þessa ráðagerð (OH. 35, 8) hér var skjótt undir tekit af alþýðu (Flat. I 124, 31) skulu þér bera honum þau mín orð, at hann leggi til ráð ok sinn styrk, at þú komir fram eyrindum (OH. 53, 11) þá tók veðr at vaxa (OH. 86, 3) rœddu sín í milli um veðr (Hkr. 386, 19).

eptir um daginn hlýddi konungr morgintíðum; síðan gekk·

hann á stefnu ok sat þar til hámessu, ok er hann gekk frá tíðum, mælti hann (OH. 118, 2 fgg.) gekk þá konungr til nónu (OH. 118, 32) fylgja til óttusǫngs (Hom. 167, 11) einn morginn kom Finnr hvárki til óttusǫngs né messu; spurði konungr, hverju gegndi, er Finnr kom eigi til tíða (Flat. I 392, 30).

lét taka af sér skóklæði (OH. 31, 14) gyrðr sverði undir klæðum (OH. 116, 13) þeir hǫfðu brynjur undir kyrtlum en hǫttu yfir hjálmum (OH. 48, 24) Hafgrímr kom fyrir sik skildi (Flat. I 127, 25) brá sverði undan skikkju sínni (Hkr. 19, 14) er menn hǫfðu skotit spjótum, þá brugðu menn sverðum (Hkr. 105, 17).

tókst þar þá orrosta. Sigvatr skáld var með Ólafi konungi þar í orrostu. Hann orti þegar um sumarit eptir orrostu flokk (OH. 39, 13 fgg.; men Hkr. 252, 11: eptir orrostuna) þú skalt nú fara á fund konungs þess, er þér gaf grið í bardaga (OH. 107, 31).

Efterhængt artikel:

hann skipaði lǫgunum með ráði enna vitrustu manna (OH. 44, 6) þar alt er lǫgin skilr á, þá skulu ǫll haldast til móts við Uppsala lǫg (OH. 65, 12) er kristni var í Svíþjóð, þá helzt þar þó lǫgþing ok markaðr; en nú síðan er kristnin var alsiða í Svíþjóð, þá var fœrðr markaðrinn (OH. 64, 26 fg.) ef nǫkkurir væri þeir, er eigi vildi af láta heiðninni (OH. 60, 2) kendi konungr honum þat af trúnni, er honum þótti skyldast vera (OH. 211, 33) alþýðan er gjǫrn til nýjungarinnar (Hkr. 241, 22) veðrinu var svá farit (Hkr. 346, 1) varð heldr síð gengit til hámessu; eptir messuna gekk konungr þegar til borða (OH. 118, 23) Þórarinn hafði rétt fót sinn annan undan klæðum; hann brá þá undan klæðunum ǫðrum fœtinum (OH. 74, 33; 75, 7) brá hann sverðinu hart ok títt (OH. 116, 30) Eyvindr reiddi sverðit — Þórálfr skaut við honum skildinum (Hkr. 106, 10).

p) I billedlige udtryk og talemaader.

bera á sæ eða kasta á glæ (ɔ: kaste bort til unytte OH. 38, 35) drakk hann hvern af stokki (OH. 71, 5) svá þótti honum vesǫld ok pínslir, sem þat væri skuggi nǫkkurr þess alls ens illa, er þá var honum í garðborit (Hom. 159, 23) harðr í horn at taka (OH. 60, 36) hefi ek nú nǫkkut roðit tǫnn á þeim (OH. 32, 28) verja baki (Hkr. 210, 22) buǫnd-

um skaut skelk í bringu (OH. 121, 4) nú festir þú fœtr í Noregi (OH. 26, 25) hann var skjótastr á fœtr (OH. 117, 23) slíkar rœður hafði hann optast í munni (OH. 44, 27) hann lagðist þá ferð eigi undir hǫfuð (OH. 13, 17) Eiríkr enn sigrsæli steig yfir hǫfuð Styrbirni (OH. 57, 37) fellust honum hendr (OH. 70, 30) drepa hendi við veg sínum (OH. 102, 15) vér hǫfðum þá hǫndum himin tekit (Hkr. 94, 12) taka hǫndum (gribe, fange).

Saaledes en række udtryk med hǫnd i forb. med præp.: i hǫnd, af hendi, fyrir hendi, undir hendi, í hendr, á hendr, til handa, fyr hǫndum, með hǫndum, af hǫndum o. l.

Haraldr konungr fekk í hǫnd Hákoni jarli her þann allan (OH. 12, 15) þá veikst Þórarinn eigi með ǫllu af hendi (OH. 75, 19) eru tveir kostir fyrir hendi (OH. 60, 37) Upplendingar unnu þeim bezt ríkis, er þar váru þeim undir hendi (OH. 5, 6) þeir fengu konungi sonu sína í hendr í gísling (OH. 105, 29) bar konungr á hendr búǫndum þessi kensl (OH. 103, 4) ganga margir til handa honum (OH. 29, 37) vandi mikill er til handa borinn (OH. 88, 14) tveir váru kostir fyr hǫndum (OH. 47, 9) fá (sýslur) í hendr búandasyni þeim er slíkt hefir ekki með hǫndum haft (OH. 123, 31) rekast af hǫndum frændaskǫmm (OH. 32, 19) gjalda af hǫndum (OH. 5, 35).

Fremdeles forbindelser af subst. med verbum ell. præp., der i sprogbrugen er voksede sammen til staaende fraser.

hætta lífi ok sálu; halda lífi ok limum; drepa fœti ell. fótum; fara búðum; kasta tjǫldum af; láta e-tt boði fylgja; leggja skipum at; taka hús á e-m; gæta skips o. l.

ríða af bœ; skipast við árar, til ára; ganga til skipa; vera at skipum; hlaupa af skipum; ráðast til skips; hafa, festa í minni; hafa í sveit með sér; vera í liði með e-m; vera at mat; taka af ríki; reka af eignum; e-tt býr e-m í skapi; er (þykkir) e-m móti skapi; bregða skapi við e-tt; koma skapi ell. eiga skap saman; sitja yfir borðum; ganga til borða; hlaupa fyrir borð; berja í hel; vera í helju; flytja ór stað o. l.

at upphafi; frá upphafi; at lyktum; at lokum; í uppvexti; í barnœsku; í œsku; af barns aldri; til dauðadags; at skilnaði; þar í nánd; þegar í stað; heima í búnaði; innan hirðar o. l.

Anm. 1. Sammensatte subst. kan sættes i ubestemt form,

naar det første sammensætningsled hører til de ord, der bruges i ubestemt form om en bestemt gjenstand.

hann hafði þá langa hríð Finnkaup (finnehandelen OH. 101, 16) í Vágastefnu (OH. 124, 8, Vaagestevnen) konungsdóttir tók því vel (kongsdatteren Hkr. 276, 1) hann lét sik bera í sólargeisla (Isl. s. I 38, 13) sonr hans var Sigurðr digri, er jarldóm tók eptir hann (jarleværdigheden Hkr. 323, 3) hann braut páskafrið (paaskefreden OH. 117, 6) í þann tíma er lokit var guðspjalli (OH. 119, 8) Ólafr konungr leiddi mjǫk at spurningum um kristnihald (OH. 100, 32).

Anm. 2. Ogsaa udenfor de nævnte tilfælde, der efter analogi samler sig i større eller mindre grupper, findes ikke sjelden ubestemt form for bestemt eller afvekslende med bestemt uden forskjel i betydningen.

þá sneri hann niðr hjǫltum á sverðinu en lagðist á blóðrefilinn (i lighed med: hjǫltum sverðsins Hkr. 45, 31) nú draga þeir strengina upp undir miðjan kjǫl skeiðinni (Hkr. 235, 9) var í miðju liði merki Sigvalda jarls (Hkr. 156, 34) meiri hlutr liðs (af krigsfolket Hkr. 144, 26) þriðjungr gjalda (af betalingen Hkr. 333, 7) hann (spǫrrinn) flaug í akr karls ok fekk þar matar. Karl kom þar ok tók upp stein o. s. v. (Hkr. 16, 16) þá verðr hann varr við griðunginn — griðungr snýr í móti — griðungr stakk hornunum í síðu hestinum — þá kómu at konungs menn ok drápu griðunginn (Hkr. 25, 5 fgg.) þar barðist hann við víkinga — ok var víkingunum úhœgt at at leggja — víkingar lǫgðu frá (OH. 17, 5 fgg.).

Anm. 3. Et subst., der bestemmes ved en relativsætning, sættes alm. i ubestemt form med tilføiet dem. pron.

taka við skǫttum ok skyldum þeim er Haraldr konungr átti (OH. 5, 32) alt lið þat er inni var (OH. 6 8).

Efterhængt artikel kan sættes til subst., naar gjenstanden betegnes som bekjendt ogsaa uden den i relativsætningen indeholdte bestemmelse.

hǫfuðborgin, er var í landinu (Hkr. 4, 26) tók jarl við skipinu því er hann hafði haft (OH. 29, 18).

Anm. 4. Med hensyn til brugen af den efterhængte artikel er der ikke liden forskjel i de prosaiske skrifter, tildels ogsaa i forskjellige partier af samme skrift. Denne forskjel synes at bero dels paa forfattelsestiden, dels paa forfattelsesstedet, dels paa eiendommeligheder hos forfatteren selv eller i de kilder, som han har benyttet. Idethele synes den efterhængte artikel at bruges hyppigere i yngre skrifter end i ældre, hyppigere i norske end i islandske. I skrifter, der er oversatte fra latin, kan originalens udtryksmaade foranledige en hyppigere anvendelse af ubestemte former.

Den foranstillede artikel.

42. Den foranstillede artikel er adjektivisk d. e. sættes kun til substantiv med tilføiet adjektiv eller til et substantivisk brugt adjektiv. Adjektivet har i denne forbindelse den saakaldte svage eller bestemte form.

43. Foranstillet artikel bruges for det første, naar der henvises til gjenstanden som bekjendt (ved tidligere omtale, ved sammenhængen eller situationen eller paa anden maade). Adjektivet betegner da en bekjendt egenskab ved den bekjendte gjenstand eller en egenskab, der tilhører gjenstanden efter dens natur og væsen.

Denne anvendelse af artiklen er hyppig i digtersproget, der ynder malende og beskrivende adjektiviske tillæg; den findes ligeledes ikke sjelden i L. S. I folkelig prosa bruges derimod ikke gjerne attributive epitheta ornantia, og henvisning til en ved tidligere omtale bekjendt gjenstand sker i prosa idetheletaget helst ved at sætte demonstr. pron. foran artiklen og adjektiver (se 48, a).

sat in alsnotra ambótt fyrir (Þr. 26) hold ok hjarta var mér in horska mær (Háv. 96) þar kemr inn dimmi dreki fljúgandi (Vǫl. 66) hvaðan kemr sól á inn slétta himin (Vafþ. 46) at inu gamla Gjallarhorni (Vǫl. 46) en gullbjarta Valhǫll (Gr. 8) hér hefi ek hjarta Hjalla ins blauða, úlíkt hjarta Hǫgna ins frœkna (Akv. 23) Gunnlǫð mér um gaf drykk ins dýra mjaðar (Háv. 105) it gjalla gull ok it glóðrauða fé (Fafn. 9).

útan þóttusk menn þat sjá mega á honum, hve aumliga hann þóttisk þá hinn vesli maðr syngask hafa (Hom. 165, 1 1) svá gerðir þú við mik sem hinn kurteisi konungr (Barl. 22, 4) hét hann á hinn milda guð (Hom. 152,9) með megni ok styrk hinnar helgu þrinningar (Hom. 151, 27) hinn forni fjándi (hostis antiquus Thom. 55, 1) bað leysa in seigu syndabǫnd af sér, er fjándinn hafði hann í vafðan (Hom. 165, 16) fyrir eilífu pínu ins heita helvítis (Heilag II 517, 12) hinn sæli Jakobus postoli (Hom. 4, 7) hinn góði Barlaam hóf upp rœðu sína (Barl. 199, 27) hinn virðulegi Hákon konungr (Str. 1, 20). hinn mildi konungr Artus (Mǫtt. 20, 15) hinn kurteisi Boðendr skutilsveinn (Mǫtt. 18, 22).

Vínland hit góða (Hkr. 204, 24) þat var siðr mikill hinna

ríku konunga (Hkr. 141, 13 de mægtige konger der i landet) er enn blindi maðr kom í húsit (OH. 224, 21; cfr. ovenfor: þar var einn blindr maðr, sá er sagt er frá) gengu út til ens mikla kamars (OH. 72, 12; cfr. ovenfor: mikill kamarr var í garðinum) sendi hann braut ena gautsku menn, er honum hǫfðu þangat fylgt (OH. 59, 23) hann strauk með fingrunum vátum augun sjálf (OH. 224, 27; cfr. ovenfor: hann kendi fyrir hǫndunum, at tjǫrn var á gólfinu) var litit á hitt mikla fé (Flat. I 124, 35).

Almindeligere vilde der i prosa siges: sá enn blindi maðr; þess ens mikla kamars; þá ena gautsku menn o. s. v.

Anm. I L. S. kan (ligesom i poesi se 51) i denne betydning til et egennavn sættes adj. i ubestemt form.

virðuligr Barlaam lútti í austrit ok bað til guðs (Barl. 199, 20) virðuligr Hákon konungr (Mǫtt. 2, 8).

44. Foranstillet artikel bruges fremdeles ved fællesnavne, naar gjenstanden ved den tilføiede bestemmelse bliver særlig fremhævet og adskilt fra andre af samme art. Adjektivet betegner oftest stilling i tid og rum eller rækkefølge.

Forskjellen fra 43 merkes saaledes, at medens der tonen nærmest hviler paa substantivet eller paa substantiv og adjektiv i forening, bliver det her adjektivet, der i talen udhæves ved betoningen.

hin fyrsta ǫld er kǫlluð brunaǫld (Hkr. 1, 24) hit fyrra sumar (Hkr. 374, 17) siðr inna fyrri konunga (OH. 59, 32) hinn næsta dag varast flestir menn við drykkinn (Hkr. 161, 25) ena síðustu orrostu áttu þeir á Hǫrðalandi (OH. 9, 33) á sjau nóttum fór herboðit frá hinum synsta vita í hina nœrztu þinghá (Hkr. 98, 17) til hinna neztu grundvalla (Kgs. 57, 5) móðr hugr í hinum ýtrum áhyggjum (animus exterioribus fatigatus molestiis Hom. 2, 13) hendi inni hœgri (Vǫl. 5) ek em enn tíundi konungr at Uppsǫlum (OH. 57, 21) Norðimbraland er kallaðr enn fimti hlutr Englands (OH. 9, 10) hit þriðja sinni (Hom. 159, 4) hit tíunda hvert ár (Hkr. 23, 4) at sól inni suðrhǫllu (Akv. 30) langfeðgaætt hinna fornu konunga (Hkr. 320, 6) hann vildi þvá hina fornu synd, er Adamr hafði aflat oss (Hom. 194, 2) þar var sex konungum skipat í hinn nýja sal (Hkr. 32, 10) en þessi heiti hafa svá farit sem ǫnnur, at

hin yngri skáld hafa ort eptir dœmum hinna gǫmlu skálc (SE. 69, 12) ek heiti hinn hálfliti maðr (Forn. Suð. 34, 55) þe kǫlluðu hann inn digra mann (OH. 51, 25) engi maðr mát nefna hann annan veg en jarl hinn illa (Hkr. 169, 28) h tóma haf (Kgs. 54, 17) af illum manni fær þú aldregi gjǫ ens góða hugar (Háv. 117) ok varð hinn litli taflsmunr (For Suð. 11, 43) et sama kveld (OH. 14, 10) hit sama hreggvið (Hkr. 190, 17).

Anm. 1. annarr bruges i ubestemt form uden artikel.

en fyrstu misseri eða ǫnnur (OH. 28, 14) annat sumar (Ol 79, 25) í annat sinn (OH. 8, 10).

Anm. 2. Naar artiklen og adjektivet sættes efter et fælle navn, smelter artiklen stundom sammen med substantivet t et ord.

hann strauk með fingrunum vátum augun sjálf (OH. 224, 2 þá sofnaði prestrinn sári (OH. 250, 35) með megni ok styrk hinn helgu þrinningar, fǫður ok sonar ok andans helga (Hom. 151, 2 nóttina næstu eptir (Hom. 159, 34) hafit mykla (Kgs. 54, 1 undir hǫndina vinstri (Hkr. 42, 26) í eynni miklu (Hkr. 43, 1 á Orminum langa (Hkr. 198, 20).

Anm. 3. Om foranstillet artikel ved superlativ se 62.

45. Foranstillet artikel sættes ved egennavne, naa gjenstanden ved en tilføiet egenskab skilles fra andre a samme navn.

Haraldr hinn hárfagri. Ólafr enn sœnski. Finnr en skjálgi. Hákon jarl enn ríki. Þjóðólfr enn fróði skál Svíþjóð hin mikla (Hkr. 4, 9) þeir fóru í eyna Dimun hin litlu (Flat. I 128, 22) þeir sóttu mjǫk at eyjunni Dimun hin bygðu (Flat. I 128, 30).

Anm. Til personnavne føies (navnlig i den ældre tid) p denne maade ogsaa (især sammensatte) adjektiver i ubesten form.

Hákon herðibreiðr. Magnús berfœttr ell. berbeinn. Óla digrbeinn. Hálfdan hvítbeinn. Ásmundr skegglauss. Þorgrín hærulangr. Ketill flatnefr. Eindriði rauðnefr. Ljótr úþvegin Þorsteinn ranglátr. Hallr goðlauss. Þorsteinn rauðr. Hák galinn.

46. Foranstillet artikel bruges ogsaa i tiltale (især poesi og L. S.).

Hárbarðr inn ragi! ek munda þik í hel drepa, ef mætta seilask um sund (Hárb. 27) hve þik heitir, halr in

ámátki! (H. Hj. 14) heyr þú, hinn aumi maðr! (Hom. 160, 2) hvar vart þú nú, hinn góði guð Jesus! (Barl. 54, 26) seg mér nú, hinn kærasti sunr! með hverjum hætti komt þú hér? (Barl. 199, 36); cfr. hinn hæsti kórónaðr konungr! (Mǫtt. 8, 15).

47. Stundom kan et subst. i ental med tilføiet adjektiv bruges med foranstillet artikel for at betegne arten eller begrebet (medens der i alm. for at udtrykke dette sættes adj. i ubestemt form uden art.). Adjektivet angiver da dels en bekjendt egenskab ved arten eller en egenskab, som tilhører denne i almindelighed, dels er substantivet at opfatte som artsbetegnelse med den ved adjektivet angivne begrænsning.

matr sé þér meir leiðr en manna hveim enn fráni ormr með firum (Sk. 27) enn vari gestr, er til verðar kemr, þunnu hljóði þegir (Háv. 7) hinn hvíti bjǫrninn, er á Grœnalandi er, þá ferr hann mest í hafi út á ísum (Kgs. 51, 8; cfr. ovenfor: bjǫrn er þar ok á því landi ok er hvítr) þú gerðir alt hǫfugt, sem hinn illi þræll gerir, er svíkr sinn dróttinn (Hom. 191, 25) hinn góði maðr, því heldr er hans er meir kostat, því betri er hann; en hinn illi maðr, því heldr er hann kann verr, er hans er kostat, því verr ferr hann (Hom. 199, 22 fgg.); cfr. hann hefir í þessi verǫldinni sett ina góðu mennina til þess at bœta yfir misverka vándra manna (Forn. Suð. 46, 45); se 52, a.

48. Adjektivet føies til substantivet i bestemt form med foranstillet artikel, naar substantivet er bestemt ved

a) demonstrativt pronomen.

þau hin stóru skip (Hkr. 209, 5) þeir hinir íslenzku menn fóru þegar á fund Ólafs konungs (Hkr. 374, 12) sjá inn ungi maðr (Flat. I 125, 1) sá hinn helgi líkamr (Hom. 165, 13) svá mikla ást, sem þú hefir lagt við þenna enn digra mann (OH. 78, 24) þessi hinn kurteisi maðr frá ór nunnusetri, at sú hin fríða ok hin hœverska mær var skrýdd ok prýdd hinni lofsælastu kvensku (Str. 19, 5) mærin sú hin mikilláta (Hkr. 63, 8) hann spurði, hverr fyrir skipi því réði enu vegliga (OH. 113, 32).

Anm. I L. S. bruges ogsaa adj. uden artikel i ubestemt form i denne forbindelse.

er þeir sá þann helgan mann í liði ok fulltingi með sér (Hom. 152, 19) þeim at þjóna ok þakka þenna nýjan fagnað (Barl. 7, 15) ok kastaði honum í þetta sorgarfullt vesaldar líf (Barl. 157, 25).

b) possessivt pronomen.

minn hinn hvassi hjǫrr (Fáfn. 6) ill íðgjǫld sins ins heila hugar, sins ins svára sefa (Háv. 105) fengu Vanir sína hina ágæztu menn (Hkr. 5, 29) birt mér þitt hitt milda andlit (Barl. 199, 10) hóf upp sína hina helgu rœðu með þessum hætti (Barl. 202, 4) þá bar Ásta til hans enn yngsta son sinn (OH. 63, 35) byrðingssegl várt it forna (OH. 115, 19) hinir fyrri frændr yðrir (Hkr. 205, 24) þá blótaði hann hinum átta syni sínum (Hkr. 23, 9) bœkr váru þínar enar bláhvítu roðnar í vers dreyra (Guð. hv. 4) taflbrǫgð sín hin stœrri (Forn. Suð. 11, 49).

Anm. Dog siges ogsaa: hann fór at leita Snælands at tilvísan móður sinnar framsýnnar (Isl. s. I 27, 5) með fǫður sinn gamlan (Eb. 8, 11) Jósaphat kendi þegar andlegan fǫður sinn (Barl. 199, 18) hann sýndi í því gǫfugligt kyn sitt (Barl. 12, 27) hér má nú í slíku heyra hégomliga trú yðra ok lygi (Barl. 12, 10).

c) genitiv.

sá var hinn þrettándi vetr konungdóms hans (Hkr. 391, 14) var þat hit fyrsta þeira verk at gera hof (SE. 8, 36) við hit ýzta skip Ólafs konungs (Hkr. 212, 9) enn øfra hlut ríkis Hákonar konungs kómu í Noreg synir Eiríks blóðøxar (OH. 9, 31 i kong H.'s sidste regjeringstid) at engi úfrægð mætti saurga hans ena bjǫrtu frægð (Alex. 45, 12) vón hinnar margfǫldu miskunnar hans huggaði hann (Barl. 198, 22) nú hefir þú ok sét enn mesta blóma minnar ferðar (Forn. Suð. 79, 49).

Anm. Men der siges ogsaa: Eneas fór á brott af Trójolandi ok með honum faðir hans gamall (Pr. 87, 22) af hvǫssu tvíeggjaðu sverði fjándans (Barl. 155, 28) með sœmilegri fylgð sins hirðliðs (Barl. 20, 2).

49. I de i 48 omtalte tilfælde kan den foranstillede artikel udelades saaledes, at adjektivet beholder den bestemte form.

a) Efter demonstrativt pron. er dette i den klassiske prosa idethele sjelden undtagen foran adj. sami (cfr. 50, b).

þat sama haust (Hkr. 34, 7) þetta sama haust (Hkr. 176, 13) þá skal hann taka undir þá sǫmu þjónustu (OH. 120, 6) ein kona mælti, at hann hefði gengit til nakkvars með þau svǫrtu

augu (OH. 81, 22) þessi ungi maðr (Flat. I 125, 4) sól ek sá síðan aldregi eptir þann dapra dag (Sol. 45) margan mann sá ek meiddan fara á þeim glœddu gǫtum (Sol. 59) þann hvíta stein (Forn. Suð. 79, 27) sjá skrautliga ferð (Forn. Suð. 83, 10).

Men i enkelte skrifter udelades meget almindelig artiklen efter dem. pron., og samtidig anvendes pron. sá, sú, þat saa hyppig foran et med adj. bestemt fællesnavn (ikke egennavn) for at udtrykke (omend med noget sterkere betoning) det samme, som ellers betegnes ved foranstillet artikel, at dette pronomen maa siges at staa paa overgang til selv at blive en saadan artikel i lighed med de senere nordiske sprogs «den, det, de».

þá kallaði hann á almátkan guð ok á hinn helga Ólaf konung — hét ok því til þeim helga manni — at láta gera ór silfri dýrlega róðu til þess helga húss, er hann hvílir i. Síðan skipar hann liði sínu ok fylkti í móti þeim mykla her — en með fullting Ólafs ens helga þá lagði hann við jǫrðu konunginn. En eptir þann háleita sigr þá vendi hann heim — ok prýddi þegar þess helga manns hús með þeiri dýrð (Hom. 151, 12—24) gekk hann þegar fram fyrir þá kristnu menn — síðan veittu þeir áræði þeim heiðnum hundum — ok fell þar þá fyrir þeim fáliðum flestir allir þeir heiðnu menn (Hom. 152, 16—21) nú kom at þeim helga degi, er sá mildi konungr lét líf sitt — þá vildi sá hinn úvitri greifi því síðr helgi þá halda með ǫðrum mǫnnum, heldr bauð hann ambótt sinni þeirri þrœnzku fyrir ǫfundar sakar, er hann hafði við þann hinn helga mann, at hon skyldi fara ok elda ofn til brauðs. Vita þóttisk hon þegar œði ok úskap þess illa manns (Hom. 153, 10—16).

Mange exempler Hom. 150—167.

b) Ogsaa ved possessivt pron. og ved genitiv er denne udeladelse af artiklen sjelden i klassisk prosa.

mínir góðu vinir (Hom. 165, 1) ó lafarðr minn góði! (Hom. 160, 6) þakkaðu várum milda dróttni alla þá dýrð (Hom. 164, 1).

at ýzta skipi Ólafs konungs (Hkr. 211, 16) sá hon hans helga skrín (Hom. 166, 25) sendu þegar samdœgris til hans helgu kirkju (Hom. 163, 31).

50. Ogsaa ellers kan den foranstillede artikel udelades foran adjektivet saaledes, at dette dog beholder sin bestemte form.

a) Meget hyppig, naar adj. bestemmer egennavne.

Þrándr hvíti. Ólafr digri. Finnr litli. Hólmgeirr auðgi. Óttarr skáld svarti. Vestra Gautland; eystra Gautland. Fornu Sigtúnir. Grœnaland.

b) Meget hyppig foran sami (cfr. 49, a).

sama haust (Hkr. 42, 15) sǫmu veizlur (OH. 112, 21) í sama stað (OH. 35, 23) með sama hætti (OH. 49, 34).

c) Hyppig foran komp. og superl., der betegner beliggenhed eller rækkefølge, samt foran ordenstal.

á efra aldri (Hkr. 336, 15) fyrra sinni (OH. 110, 18) fyrsta sinn (OH. 16, 19) at fyrsta sali (OH. 86, 16) á ýztu síðu (Kgs. 54, 13) í næsta hús (OH. 115, 30) næsta vetr eptir fall Haralds Sigurðarsonar (OH. 1, 9) við fimta mann (Hkr. 76, 33) þriðju orrostu átti hann á Gotlandi (Hkr. 143, 22) þriðja myrgininn fyrir sól (Laxd. 228, 9).

d) I andre tilfælde sjelden i prosa, noget almindeligere i poesi.

sendimenn gerðzku játuðu þessu (OH. 84, 6) á unga aldri (OH. 102, 5) á léttasta aldri (OH. 68, 23) sá stóð 3 penninga silfrs vegna (Hkr. 123, 16) til helgu grafar (Hom. 166, 8) ausinn hvíta auri (Vǫl. 19) vindga meiði á (Háv. 138) vísi gestr (Alv. 8).

51. Den foranstillede artikel er ældre end den efterhængte. Medens den sidste ikke tilhører det sprogstandpunkt, der repræsenteres af de gamle digte (cfr. 40), findes den foranstillede hyppig i disse. I de fleste tilfælde, hvor den foranstillede artikel bruges[1], kan dog adjektivet her ogsaa føies til subst. uden artikel i ubestemt form, og dette er endog idethele vel saa almindeligt.

fyrr vil ek kyssa konung úlifðan, en þú blóðugri brynju kastir (H. H. 2, 44) í aldar rǫk hann mun aptr koma heim með vísum vǫnum (Vafþ. 39) dró djarfliga dáðrakkr Þórr orm eitrfán upp at borði (Hym. 23) ganga þeir fagra Freyju at hitta (Þr. 12) ertu Óðinn, aldinn gautr (Vegt. 13) þá varð ek hapta ok hernuma sams misseris síðan verða (Guð. 1, 9) þú

[1] Ikke ved komp. og sup., der betegner beliggenhed eller rækkefølge, og ved ordenstal.

skalt, mær ung! at mér lifa (H. H. 2, 18) úsnjallr maðr hyggsk munu ey lifa (Háv. 16) sjá móðr konungr (Oddr. 15) sér þú þenna mæki mjóvan, málfán (Sk. 23) feigum munni mælta ek mína forna stafi (Vafþ. 55) á minn faðir móðugr ketil (Hym. 5).

52. I prosa er brugen af den foranstillede artikel idethele gjennemført. Dog sættes ogsaa i prosa stundom adjektivet i ovennævnte tilfælde til subst. i ubestemt form uden artikel. Saaledes

a) ved flertal af subst. som klassebetegnelse.

var þar alt traust þeira konunga eða jarla þeira, er fyrir landi réðu, er lendir menn váru, þvíat svá var í hverju fylki, sem lendir menn réði fyr búandamúgnum. Vel var Sveinn jarl vingaðr við lenda menn (OH. 38, 7 fgg.)[1] þat var lofat í lǫgum at eta hross ok bera bǫrn út, sem heiðnir menn gørðu (OH. 44, 20) hefjast upp með úfriði móti réttum konungum (OH. 45, 22) þú rœktir hvárki guð né góða menn (Hom. 193, 3) hann hefir alt aðra náttúru en svartir birnir, er í skógum ganga (Kgs. 51, 6) dýrlegar sǫgur fara um lǫnd kristin frá jarteinum hins helga Ólafs konungs (Hom. 151, 31).

b) ved enkelte af de subst., der altid eller ofte bruges i ubestemt form istedetfor med efterhængt artikel, især benævnelser paa Gud samt lǫg og trú (den kristne tro).

trúa á sannan guð (Hkr. 345, 16) veita sér fulltingi við almátkan guð (Hom. 157, 16) miskunn almáttigs skapara (Hom. 168, 4) heilagr andi birti honum, hvat er fram fór (Barl. 16, 30).

at halda rétta trú (Hkr. 183, 12) hann var kristinn ok helt fyrst rétta trú Noregs konunga (OH. 15, 9) at fornum sið (Flat. I 123, 11).

jarlar hǫfðu vel haldit forn lǫg (OH. 46, 24) var dœmt honum land at upplenzkum lǫgum (OH. 35, 14) kristinn rétt setti hann við ráð Grímkels byskups (OH. 44, 8) sjálfir landsmenn hǫfðu frið ok fornan landsrétt (Hkr. 375, 34).

---

[1] Men OH. 62, 6: senda þeir þá aptr ena lendu menninа, fordi det ovenfor heder: stefna til sín lendum mǫnnum ok ríkum búǫndum ór ǫllum þeim fylkjum, en er þeir menn koma þar, þá eigu konungar stefnu við þá eina saman.

spurði eptir, hvernig kristinn dómr væri haldinn á Íslandi (OH. 44, 18) at þat skyldi taka ór lǫgum, er honum þótti mest í móti kristnum dómi (OH. 46, 19) bǫrn hefja ór heiðnum dómi (Hom. 137, 29) í þeiri hátíð, er heilug kirkja (var. kristni) kallar penthecosten (Mǫtt. 2, 12).

postulegr herra (om paven Heilag. I 697, 25; cfr. í postuligu sæti paa pavestolen Isl. s. I 24, 13) undir berum himni (Pr. 225, 31) andligr himinn (Flat. I 31, 17) loptligr himinn (Post. 893, 21).

c) ved tunga, mál (sprog).

á danska tungu (OH. 2, 9) at norrœnu máli (OH. 1, 2).

d) i enkelte staaende udtryk.

hann helt teknum hætti um rausn ok stórmennzku (OH. 27, 28) konungr hét ferðinni at ákveðnum degi (Hkr. 58, 23) at veita honum hér atgǫngu at ákveðinni stefnu (OH. 61, 25).

e) i tiltale.

ek vilda, góðr drengr! at þú gengir inn í stofuna (Eg. 216, 9) þú, góð mær! (Barl. 157, 14) ó góðir menn! (Hom. 152, 14).

Adjektivet brugt substantivisk i ubestemt og bestemt form. Komparativ. Superlativ.

Adjektiv subst. i ubestemt form.

53. I hankjøn ental og flertal bruges substantivisk a) mængdesadjektiver om et antal personer i almindelighed (særlig er at merke entalsformerne fár, margr, sumr).

fár er fagr, ef grætr (Flat. I 566, 5) fár einn þorði at líta undir hans brún (Vǫls. 134, 13) margr hefir dauða tekit fyrir minni tilgerðir en Hrœrekr (Hkr. 299, 21) sumr er af sonum sæll, sumr af frændum (Háv. 69) enda skulu þeir hverjum manni góð dœmi gera, ef nǫkkurr vildi eptir þeira siðum nema at lifa (Kgs. 96, 7) mæltu allir svá sem með eins munni (Forn. Suð. 29, 41) hinu munu fáir trúa, þótt ek segi þat (Flat. II 315, 14) œrit fǫgr er mær sjá, ok munu margir þess gjalda (Nj. 1, 37) sumir úlf sviðu, sumir orm sniðu (Br. 4) skaltu þenna hlut segja sem flestum (Bp. II 166, 21) í fornum lǫgum var boðit ǫllum at gjalda tíundir aura sinna (Hom. 108, 13).

b) adjektiver som artsbetegnelse om mennesker af en vis

art eller klasse; dette er i F. S. sjelden udenfor ordsprog og enkelte staaende udtryk, men findes hyppig i poesi og L. S.

jafnt hegndi hann ríkjan sem úríka (OH. 60, 6 = ríka ok úríka Hkr. 280, 19) spá er spaks geta (Flat. I 201, 14) aptans bíðr úframs sǫk (Laxd. 119, 10) á gamals aldri (Laxd. 5, 16) á tvítugs aldri (Eg. 5, 7).

ljúfr verðr leiðr, ef lengi sitr annars fletjum á (Háv. 35) opt sparir leiðum þaz hefir ljúfum hugat (Háv. 40) ríki sitt skyli ráðsnotra hverr í hófi hafa (Háv. 64).

guð stendr í gegn dramblátum, en gefr miskunn lítillátum (superbis—humilibus Hom. 15, 5) til hvers mun ek líta nema til lítilláts ok hugværs (ad humilem et quietum Hom. 16, 2).

54. I poesi bruges adj. i hankjøn og hunkjøn ental og flertal substantivisk om enkelte bestemte levende væsener, der karakteriseres ved egenskaben.

hló Hlórriða hugr í brjósti, er harðhugaðr hamar um þekti (Þr. 31) lokkaði hon litla (Am. 77) nam hann vitugri valgaldr kveða (Vegt. 4) grætr þú gullvarið! grimmum tárum, sólbjǫrt, suðrœn! (H. H. 2, 45) brá hon af stalli stjórnbitluðum ok á svartan sǫðul of lagði (Oddr. 2).

I L. S. siges saaledes i tiltale:

þú vesall! syrg nú ilt ráð (Barl. 39, 23) úsæll ok aumr! illu heilli vartu fœddr (Hom. 190, 21).

I F. S. kan i app. siges: flýr þú nú fyrir mér blindum (OH. 74, 2); se 74, Anm. 1.

55. I intetkjøn ental bruges substantivisk

a) mængdesadjektiver for at betegne et kvantum.

fátt manna (OH. 157, 8) fátt góðs (Hom. 70, 28) mart skipast á manns æfi (OH. 139, 6) flest í þessu bréfi var bæði fals af hjarta ok munni (Bp. II 120, 15) litlu síðar (Hkr. 5, 22) miklu meiri menn (Hkr. 21, 2) lið meira nǫkkuru (OH. 209, 28).

b) adjektiver som artsbetegnelse (om ting eller foreteelser af en vis art); især gott, ilt, rétt, satt, mikit, lítit.

snústu frá illu ok ger gott (Hom. 3, 12) hann varði enskis af þeim nema góðs eina (Hom. 155, 12) ef dómum var hallat frá réttu (OH. 86, 40) hon sagði Þór satt frá Geirrœði (SE. 60, 22) mikit eitt skala manni gefa, opt kaupir sér í litlu lof

(Háv. 52) fǫgru skaltu heita (Háv. 130) era sá vinr ǫðrum er vilt eitt segir (Háv. 124) segir Sveinn þá ljúft ok leitt, sem farit hafði með þeim Páli jarli (Flat. II 463, 9) eta hvítt (d.e. melkemad N. B. Kr. 11, 10) snýta rauðu (d. e. blod Flat. I 412, 29) þar lágu fyrir 2 skip mikil, ok tjaldat yfir svǫrtu (Flat. II 534, 1) segir honum til svábúins (Forn. Suð. 47, 50) at engi maðr mundi muna þvílíkt fyrr (Pr. 75, 3).

Anm. Saaledes føies adj. i intetkj. som objekt paa en eiendommelig maade til verberne eiga, gera, veita, fá o. l.

hann átti ilt við búa sína (Laxd. 290, 17) þá sá hann, at æsir áttu skamt til hans (SE. 39, 32) eiga eigi útkvæmt (d. e. leilighed til at reise Laxd. 196, 18) Þórðr Ingunnarson gerði sér dátt við þau Þorvald ok Guðrúnu (Laxd. 116, 16) erfitt hafa draumar veitt í nótt (Laxd. 231, 12) fekk opt þungt af honum (Laxd. 24, 18).

c) adj. i forb. med præp. i staaende fraser og adverbielle udtryk.

lét hann hafa ríki með ǫllu slíku sem at fornu hǫfðu haft frændr hans (OH. 12, 23) þeir hǫrmuðu at sǫnnu hans mein (Hom. 159, 27) skyldu þeir þá binda at fullu vináttu sína (Hkr. 114, 3) á sú er at réttu heitir Tanais (Hkr. 4, 19) lifa at eilífu (Hkr. 10, 19) hófst þá at nýju átrúnaðr við Óðin (Hkr. 10, 19) varð mikit sundrþykki enn af nýju milli þeira brœðra (OH. 5, 7) þótti sá einn með fullu heita mega sækonungr (Hkr. 28, 21) halda til fulls við e-nn (OH. 111, 27) vit þat til sanns (OH. 118, 13) frá ǫndverðu ok til ofanverðs (fra først til sidst, fra begyndelsen til enden Hom. 158, 10) tók þrjá tigu hundraða vǫru af úskiptu (Laxd. 61, 13) ekki kemr mér þat á úvart (Laxd. 214, 5).[1]

d) meget sjelden adj. for at betegne en enkelt ubestemt gjenstand af en vis art.

væntum enn at nǫkkut grœnt mun fyrir liggja (Vatnd. 25, 25) þeir kendu, at kykt var fyrir (noget levende SE. 40, 3) binda við svá þungt, at eigi skyli undir mega fara (binder til nettet noget saa tungt, at SE. 40, 5).

Anm. Om intetkj. ental af adj. føiet som adverbium bestemmende til verber se 91, b, Anm. 4.

[1] Merk: kemr mér ekki þat at úvǫrum (Laxd. 112, 3, hvor adj. ved attraktion retter sig efter det forudgaaende mér).

Adjektivet kan bruges substantivisk i bestemt form:

56. a) Om enkelte bestemte personer eller ting, saaledes at det tilsvarende subst. underforstaaes af sammenhængen eller situationen; sjelden i F. S. udenfor ordenstal og adj., som betegner rækkefølge, hyppigere i poesi og i L. S.

Ingjaldr konungr átti tvau bǫrn, hét hit ellra Ása (Hkr. 35, 17) en þau hin stóru skip, er áðr hǫfðu siglt — þat var hit fyrra Tranan, en hit síðara Ormr hinn skammi (Hkr. 209, 7) þá stendr upp annarr bóndi, ok vill sá eigi fallast láta andsvǫrin, þótt hinum fyrra hefði eigi vel til tekizt. — Þá stóð upp hinn þriði (Hkr. 174, 14 fgg.) bóndum þótti gjald ofmikit; þá bauð jarl þeim, at hann mundi einnsaman gjalda, ok skyldi hann eignast þá óðul ǫll í eyjunum. Þessu játtuðu þeir mest fyrir þá sǫk, at hinir snauðu áttu litlar jarðir, en hinir auðgu hugðust mundu leysa sín óðul (Hkr. 71, 30 fgg.) enir gautsku tóku rás undan (OH. 48, 33) sá mun þér hinn bezti (Hkr. 353, 16, sc. kostr) ekki skal þann enn digra hér konung kalla (OH. 57, 18).

þá kemr inn ríki at regindómi (Vǫl. 65) lék ek við ena línhvítu (Harb. 30) brenni mér inn húnska á hlíð aðra (Sig. 3, 66) bað hinn aumi þann dýrling duga sér (Hom. 155, 29) sýn þik þessum enum nýkomna (Forn. Suð. 71, 20).

I tiltale:

þú vart, en skœða! skass valkyrja (H. H. 1, 38) ertu kvik, in konungborna! (H. H. 2, 48) þú hinn skynlausi ok hinn fáfróði! (Barl. 20, 28) þú mín hin fríða! (Mǫtt. 24, 15).

b) sjelden i hankj. ental eller flertal som artsbetegnelse.

opt inn betri bilar, þá er inn verri vegr (Háv. 125) opt þú gaft þeim, er þú gefa skyldira, enum slævurum sigr (Lok. 22).

c) i intetkj. ental om en enkelt bestemt foreteelse.

hvat er þat it litla (Lok. 44) verða víss ens sanna (den sande sammenhæng OH. 78, 30) svá þótti honum vesǫld ok pínslir — sem þat væri skuggi nǫkkurr eða spár einar þess alls ens illa, er þá var honum í garð borit (Hom. 159, 22) þeir vildu eigi sjá hit úfegra seglanna (Hkr. 668, 17 den stygge side af) hann helt þó enu sama fram (OH. 60, 10) svaraði hann æ hinu sama (Hkr. 6, 5) þat kann ek it fjórða, it fimta, it setta o. s. v. (Háv. 149 fgg.).

Hertil hører hit efra, iðra, ýtra o. s. v., der gaar over til adv.; se akk. 96, b.

herr Finna fór hit efra, svá sem konungr sigldi hit ýtra (Hkr. 223, 7) þat liggr et eystra með hafinu (OH. 65, 2) hvert hann skyldi fara et lengsta (OH. 113,33).

Anm. Sjelden udelades artiklen foran et subst. brugt adjektiv i bestemt form.

hann átti fjóra sonu, einn var Þorleifr, annarr Ǫgmundr, þriði var Þórðr, fjórði Ǫlmóðr (Hkr. 173, 14 fgg.) þá sá þeir, hvar sigldu 3 skip allmikil ok fjórða síðast (Hkr. 209, 5) ér munuð allir eiða vinna Gunnarr ok Hǫgni, en þú, gramr! þriði (Sig. 1, 37) þegi þú yfir þeim þá, armi! (Laxd. 282, 14) lúk upp, sœti minn! kistuna þá stóru (Pr. 412, 7).

Ved brugen af komparativ merkes:

57. Komparativ bruges om den høieste grad, naar der er tale om to (enkelte eller flerheder).

Ingjaldr konungr átti 2 bǫrn við konu sinni, ok hét hit ellra Ása (Hkr. 35, 17) hann skyldi hafa af ǫllu hinn betra hlut (Hkr. 29, 20) skyldi sá hafa, er stœrra kastaði (Hkr. 321, 14) lǫgðu þeir (ɔ: Alrekr ok Eiríkr) á þat hit mesta kapp, hverr betr reið eða betri hesta átti (Hkr. 18, 12) er smærri skip Ólafs konungs ruddusk, stukku menninir undan ok gengu upp á hin stœrri skipin (Fsk. 64, 9) nema hjǫltin við neðra gómi, en efra gómi blóðrefillinn (SE. 20, 32).

Anm. Om komp. i sammenligningsudtryk, hvor 2det led indeholder hverr ell. allir, for at udtrykke den høieste eller en meget høi grad, se 115, a.

58. Idet der paa en mere ubestemt maade tænkes paa sammenligning med eller modsætning til en anden gjenstand eller et andet forhold, bruges komparativ stundom saa, at udtrykket ikke bliver væsentlig forskjelligt fra positiv eller betegner en «noget høi, temmelig høi grad».

til góðs vinar liggja gagnvegir, þótt hann sé firr farinn (længere bort end en anden = langt bort ell. temmelig langt bort Háv. 34) bú er betra, þótt lítit sé (Háv. 36) sonr er betri, þótt sé síð of alinn (Háv. 72) gerva svá færi (de færreste = kun faa Am. 64; cfr. Vǫls. 176, 15: þá mælti Hǫgni, sem færum er títt, þá er í mannraun koma) ok er þat vænna, at farinn

sé at hamingju (rimeligst = temmelig rimeligt Hkr. 618, 32) kom þar niðr, at þess váru flestir fúsari at binda félagskap við Ólaf konung (mest tilbøielige til, omtr. = tilbøielige til Hkr. 244, 4) em ek ok þess fúsari at hafa slíkan dauðdaga sem frændr mínir (Laxd. 4, 18).

Anm. Men en høi grad udtrykkes alm. ved tilføiet adv. (mjǫk, heldr, harðla o. l.) eller ved sammensætning med forstavelserne al-, all-, stór- o. l.

59. For at udtrykke, at jo større noget er, desto større er noget andet, eller i samme forhold som noget tiltager, tiltager ogsaa noget andet, bruges

a) naar det underordnede led stilles først: þ v í (med komp.) e r ell. s e m — þ v í (med komp.).

því harðara er Þórr knúðist at fanginu, því fastara stóð hon (SE. 33, 21) þat var trúa þeira, at því hæra sem reykinn lagði í loptit upp, at því háleitari væri sá í himninum, er brennuna átti (Hkr. 10, 24); cfr. þeim mun ǫllum er hann átti meiri skyldir at taka en aðrir konungar, þá gaf hann ok því ǫllu meira en hverr konunga annarra (Hkr. 375, 31) þess fleira er þú hafðir, þess fleira girnðist þú (Hom. 190, 16), se 138, Anm. a.

b) naar hovedledet stilles først: þ v í (med komp.) — s e m ell. e r (med komp.).

var því meira (hallæri) at, sem þeir hǫfðu lengr verit yfir landi (Hkr. 123, 3) ef Orminn skal því lengra fram leggja, sem hann er lengri en ǫnnur skip, þá mun ávint verða um sǫxin í dag (Hkr. 210, 18) var hann því meir dýrkaðr en ǫnnur goðin, sem á hans dǫgum varð landsfólkit auðgara en fyrr (Hkr. 11, 11) hallæri var alt norðr í land, ok því meira er norðar var (Hkr. 338, 5) kristnihaldit var því minna, er hann sótti meir á landit upp (Hkr. 280, 23) bað því ǫllu traustara, er hann var sjúkari (Hkr. 748, 1); cfr. þat er æ þess ljósari, er sjálf er nótt myrkvari (Kgs. 55, 5) verða þeira úfarar þess at meiri, er þeir eru fleiri saman (Hkr. 480, 13); se 138, Anm. a; 61.

Sjelden udelades i den sidste form þ v í i første led.

færa veit, er fleira drekkr, sins til geðs gumi (Háv. 12).

60. «For stor til at noget kan finde sted» udtrykkes ved at føie til komp. en sætning med e n i k o n j.

eru menn þessir verri viðfangs, en vér fáim við þeim sét (Jomsv. 76, 23) ertu ok myklu vitrari maðr, en þú munir vilja at úreyndum sǫkum eflast móti konungi (Mork. 140, 6).

Enkeltvis kan siges: sá þótti mér ungr at krefja eiðsins (SE. 37, 7 ung at kræve eden af = for ung til at).

Anm. Ellers betegnes en altfor høi grad med o f eller t i l: of mjǫk; of margir, of lengi; til snotr.

61. Den høiere grad forsterkes ved forskjellens dativ (se 112), fremdeles ved e n n «endnu», a t «saameget, desto».

enn heldr skaltu þat varast (Kgs. 80, 3) ver hálfu at heilli ok efn þetta vel (Jomsv. 70, 10) þat verðr stundum, at mǫnnum verðr harms sins at léttara, er um er rœtt (Mork. 168, 27).

Anm. 1. I de gamle digte findes (i negtende sætninger) i n forsterkende foran komp.

vituma við á moldu menn in sælli, né in mætri mægð á moldu (Sig. 3, 18) fann ek húsguma hvergi in betra (Guð. 1, 10) létat buðlungr bótir uppi né niðja in heldr nefgjǫld fá (H. H. 1, 12) hræddr var hvergætir, helta in lengr rúmi (Am. 62).

I prosa forekommer i n h e l d r, i n s í ð r.

ekki in heldr ætla ek þat (Nj. 136, 15) hví in síðr eru þeir sælir, er etc. (Homil 9, 28 hvorfor er de mindre salige = ikke er de m. s.).

Anm. 2. Til steds- og tidsadverbier i komp. føies stundom overflødig m e i r:

ofarmeir, neðarmeir, innarmeir, útarmeir, sunnarmeir, framarmeir, nærrmeir, firrmeir, fyrrmeir, síðarmeir.

S u p e r l a t i v.

62. Superlativ betegner:

a) den h ø i e s t e grad;

b) en u d p r æ g e t, f r e m t r æ d e n d e, særdeles høi grad.

I f ø r s t e tilfælde sættes alm. u b e s t e m t form, i s i d s t e tilfælde alm. b e s t e m t form (med foranstillet artikel).

a) hann var líkastr Haraldi feðr sínum allra sona hans (OH. 7, 1) Tíundaland er gǫfgast í Svíaveldi (OH. 65, 2) þeim ǫllum er ríkastir váru ok vitrastir (OH. 44, 4) Uppsala konungar váru œztir konunga í Svíþjóð (Hkr. 31, 24) er allra spekinga var mestr í Noregi (OH. 8, 4) þessi þykki mér ei úlíkastr, er

síðarst rœddum vér um (Kgs. 56, 8) þat er úlíkast rautt gull ok leir (OH. 87, 12) þar sem þrǫngstr var skógrinn (OH. 85, 29) meðan þessir geislar eru hæstir ok bjartastir (Kgs. 55, 11).

ek mun þik láta vera gǫfgastan lendan mann í landi (OH. 47, 4) Haraldr enn hárfagri var mestr maðr í því landi (OH. 57, 26) hann var kallaðr vitrastr maðr í Svíaveldi (OH. 65, 20) hann kǫllu vér mestan veiðimann (OH. 85, 24) þann vissa ek mann beztan í heimi (OH. 123, 16) þeim er hann vissi várn úvin mestan (OH. 84, 18).

með Guðmundi var rausn mest á Íslandi (OH. 76, 6) þá íþrótt er mestr máttr fylgði (Hkr. 8, 28) hann var konungr yfir mestum hlut Svíþjóðar (Hkr. 35, 23) standa þar myklu stœrstir skaðar af (Kgs. 85, 8) þat er flestra manna sǫgn (OH. 10, 9).

varast flestir (OH. 13, 27) ræðr hann mestu við búendr (OH. 65, 7) þat er gǫrviligast fekkst (OH. 76, 33).

Hlǫðver lifði þeira lengst (Hkr. 323, 1).

b) hann var mikill maðr ok hinn vænsti (Hkr. 5, 32) varð hon þá hin frægsta (Hkr. 11, 26) var enn veizla en kappsamligsta (OH. 13, 26) var við hann enn kátasti (OH. 114, 15) váru báðir enir efniligstu (OH. 7, 6).

þótti hon hinn mesti skǫrungr (Hkr. 27, 9) Ámundi var hinn vitrasti maðr (Hkr. 324, 28) síðan dó Eyvindr ok hafði verit hinn fjǫlkungasti maðr (Hkr. 188, 33) váru þeir enir mestu vinir Norðmanna (OH. 24, 6) váru þeir Brestir hirðmenn Hákonar jarls ok hinir kærstu vinir (Flat. I 125, 33).

með þeim váru stundum enir mestu kærleikar (OH. 10, 23) gerði hit mesta hervirki (Hkr. 25, 32) Ólafr konungr hafði jafnan með sér XII ena spǫkustu menn (OH. 86, 37) (hann hafði) fengit hina bǫztu heilsu (Hom. 156, 10) jafningi ens versta manns Selþóris (OH. 120, 26) lǫgðu þeir á þat hit mesta kapp (Hkr. 18, 12) svá kann ok stundum verða, at allir ávextir jarðar standi með hinum bezta blóma (Kgs. 84, 28) heyrðu hinn ágætasti sigrari! hinn mildasti huggari! (Kgs. 160, 4).

Saaledes ogsaa i adverbielle udtryk: segir it ljósasta af eyrindum sínum (= beretter meget nøiagtig om OH. 114, 16) kvazk hafa spurt af et ljósasta (Laxd. 151, 17) ok var henni veitt it stórmannligsta (Laxd. 9, 19) ella væri þetta e t b e z t a verk unnit (OH. 117, 10 = særdeles vel gjort) var þar et kærsta (OH. 124, 14) var þó et fæsta með þeim Bolla ok Ólafs-

sonum (Laxd. 200, 3) vittu hit vísasta (certissime scito Hom. 2, 7) dugði veðr hit bezta (Hkr. 386, 26).

Anm. 1. En fremtrædende eller særdeles høi grad kan udtrykkes med superlativ i ubestemt form, naar dertil føies en helhedens genitiv i flertal (med eller uden allra).

Þórarinn var manna ljótastr (ualmindelig styg OH. 74, 23) allra manna glaðastr (OH. 9, 21) hann kunni manna bezt við skíð ok boga (OH. 71, 14).

Blandede exempler: hon var kvenna vænst ok in fríðasta (en meget vakker og smuk kvinde OH. 6, 31) gørðist hann ríkastr ok gǫfgastr í Þrœndalǫgum, ok var hann jǫrlunum enn mesti styrkr ok ástvin (blev den mægtigste og anseligste i T. og var for jarlerne en meget stor støtte og kjær ven OH. 24, 21) Erlingr var manna fríðastr ok mestr ok enn sterkasti, vígr hverjum manni betr ok um allar íþróttir líkastr Ólafi Tryggvasyni (en meget smuk, stor og sterk mand, særdeles dygtig i kamp og i alle idrætter mest lig O. T. OH. 27, 30). Brestir var allra manna mestr ok sterkastr ok hverjum manni betr vígr, er þá var yfir eyjunum (meget stor og sterk og dygtigst i kamp af alle dem, som da var høvdinger paa øerne Flat. I 125, 34).

Anm. 2. Naar i andre tilfælde superlativ undtagelsesvis i ubestemt form synes at betegne en meget høi grad, er der enten en feil i texten eller en unøiagtighed i udtrykket. Saaledes OH. 103, 21: váru þeir allir úfúsastir til ferðarinnar; det rigtige udtryk findes Hkr. 339, 9: váru þeir allir úfúsastir til ferðarinnar, er áðr hǫfðu farit um vetrinn (alle de var mest uvillige til færden, som havde reist før) Kgs. 54, 33: em ek eigi um þann hlut fróðastr kan betyde: jeg er ikke mest indsigtsfuld i den ting (d. e. der er andre ting, som jeg er mere kyndig i).

Anm. 3. Ikke sjelden findes bestemt form og foranstillet artikel, hvor superlativ tydeligvis udtrykker den høieste grad.

varð svá borgit hinum mesta hlut borgarinnar (Hom. 163, 10) gullmenit skyldi verða at bana hinum bezta manni í ætt hans (Hkr. 14, 16) af þeira nafni eru svá kallaðir hinir dýrstu gripir (Hkr. 11, 32) hans ættmenn hǫfðu ávalt síðan konungsnafn fyrir hit œzta tignarnafn (Hkr. 16, 3) hann átti hina beztu hesta í þann tíma (Hkr. 27, 30) helt sunnudaga ok frjádagafǫstu ok minning hinna stœrstu hátíða (Hkr. 92, 7) at unna honum hinnar œztu tignar hér í landi (Hkr. 243, 32) eigi má skǫmmu máli skýra hina djúpastu skynsemi almennilegrar trú (Hom. 4, 13).

Saaledes navnlig:

a) naar adjektivet betegner beliggenhed, udstrækning, alder.

við hit ýzta skip Ólafs konungs (Hkr. 212, 9) hin ýztu hǫfin (Kgs. 55, 32) niðr til hinna neztu grundvalla (Kgs. 57, 5) Burr var hinn ellzti, Konr var hinn yngsti (R. 41).

I adverbielle udtryk: þar sat et næsta Hrœrekr konungr H. 73, 25) hann bjó í Laxárdal et næsta Þórði (Laxd. 25, 13) ert hann skyldi fara it lengsta (OH. 113, 33) bezta talar þú, útr! (Laxd. 130, 8).

b) foran en (indskrænkende) relativsætning.

alla menn lét hon taka enn bezta búnað, er til áttu (OH. , 20).

c) efter allr.

nefndi til alla ena ríkustu menn ór heruðum (OH. 69, 29) nn lét þar taka alla ena beztu menn bæði á Lesjum ok á ›frum (OH. 105, 26).

d) i forbindelse med eiendomspronomen.

fengu Vanir sína hina ágæztu menn (Hkr. 5, 29) vil ek fara r til, er þér hafit hit mesta blót yðart (Hkr. 181, 32) þá bar ›sta til hans enn yngsta son sinn (OH. 63, 35) Alquinus sendir eðju hinum kærsta syni sínum Widoni (Hom. 1, 2) þú lézt ottu setja minn hinn mesta úvin (Stj. 470, 18).

Stundom er det uvist, om superlativen skal betegne den ›ieste eller en meget høi grad.

Brestir svarar, at þeir skulu leggja þat mál í hinna beztu ıanna dóm (Flat. I 126, 31) hann skipaði lǫgunum með ráði ına vitrustu manna (OH. 44, 6) hann átti þar tal við ena vitrstu menn um þetta vandmæli (OH. 85, 13).

63. a) En superlativ, som betegner den høieste grad, kan estemmes ved en forskjellens dativ (nǫkkuru, miklu, hóti .l. se 112) samt stundom ved mjǫk, vel. Den allerhøieste grad dtrykkes ved til sup. at føie alls, allra, einna samt einn (i app.).

mjǫk em ek gífrum gramastr (H. Hj. 15) er þat ok siðr vel flestum lǫndum (Hirdsk. 26, 6).

alls fyrst (Þr. 2) nú þykki mér þat allra sýnst (Laxd. ›1, 19) þann hefi ek allra ættgǫfgastan fylki fundit (Guð. 2, 30) ngi er einna hvatastr (Háv. 64) cfr. Ámundi var vitr maðr ›k einna manna mest verðr í eyjum (Flat. I 559, 10) leo er þó inn framastr ok frægastr af ǫllum dýrum (Stj. 71, 10) er einn ıeiðinna manna hefir bezt verit siðaðr (Flat. I 263, 13).

b) Den næst høieste grad betegnes ved til sup. at føie ›nnarr (annarr en næst efter); den tredje o. s. v. høieste ved .t tilføie hinn þriði o. s. v.

þú ert annarr maðr skyldastr til at hefna Helga bróður ıíns (Dropl. 29, 6) þessi hefir ǫnnur veizla fjǫlmennust verit Íslandi (Laxd. 93, 8) hon var fríðust kona í Saxlandi ǫnnur n Ermingad dróttning (Forn. Suð. 8, 11) Illugi var annarr

mestr hǫfðingi í Borgarfirði en Þorsteinn Egilsson (Gunl. 4, 31) þat var margra manna mál, at hann hafi verit hinn þriði maðr bezt at sér búinn í Noregi (Hkr. 337, 19).

c) «En af de største» o. l. udtrykkes ved til sup. at føie einnhverr.

ok er hann nú frægstr maðr einnhverr (Laxd. 79, 19) hann var einnhverr sterkastr at leikunum annarr en Gísli (Gisl. 32, 16).

Rimeligvis er ogsaa einn med sup. stundom at opfatte paa denne maade:

Tosti hét maðr í Svíþjóð, er einn var ríkastr ok gǫfgastr í því landi (Hkr. 119, 20) Kjartan Ólafsson, er einn hefir kallat verit mannvænstr maðr, þeira er fœzt hafa á Íslandi (Hkr. 192, 21).

d) Den høiest mulige grad betegnes ved til sup. at føie sem.

ætlaði, at sem minstr skyldi verða misfari þeira Brúsa (Hkr. 331, 1) ganga sem næst brekkunni (Hkr. 100, 29) hjó hann sem vegligast (Hkr. 148, 4).

Udtrykkets oprindelse sees af følgende exempler:

er Þórr seildist svá langt upp, sem hann mátti lengst (SE. 33, 7) Þórr drekkr sem ákafligast má hann, ok þreytir sem lengst á drykkinn (SE. 32, 30) þat váru horn II svá ger sem fegrst mátti (Forn. Suð. 75, 10).

64. En høiere og høieste (meget høi) grad udtrykkes ogsaa ved til positiv at føie meir, mest (et mesta) ell. betr, bezt.

mest virðr (Hkr. 324, 28) var Bolli et mesta harmdauði (d. e. B's død vakte meget stor sorg Laxd. 210, 17) skíðfœrr var hann hverjum manni betr (Hkr. 230, 2); cfr. var andvígr ekki betr en ǫðrum þeira brœðra (Hkr. 187, 7).

Den ringere (ringeste) grad ved minnr (minst) ell. verr (verst).

er engi várr verr ættborinn heldr en Ólafr (Hkr. 282, 6).

65. Naar til et subst. føies komp. ell. sup., der betyder beliggenhed, endvidere adj. med endelsen -verðr samt miðr, kan derved betegnes den del af tingen, som adjektivet udtrykker.

á neðra ráfinu (Flat. II 297, 19) ertu eigi enn kominn til з neðra helvítis (Heilag. I 347, 33) í hinu nezta helvíti (Flat. 375, 12) í austanverðri Svíþjóð (Hkr. 12, 33) í miðri stofunni kr. 258, 1) um mitt landit (Hkr. 64, 2) undir miðjan kjǫl kr. 235, 9).

verensstemmelse mellem subjekt og prædikat. - Attribut og apposition. — Sammenligningsleds kongruens. — Pronomeners kongruens.

Prædikatets kongruens.

66. a) Prædikatets verbum retter sig efter subjektet i ərson og tal.

Efter subjekt i total, sættes verbet i flertal. — Verbet ettes i 3die pers. ental, naar subjektet er en infinitiv eller ı sætning, ligesaa naar som subjekt underforstaaes en ubeemt handlende person eller virkende kraft eller situationen i m., fremdeles i subjektløse sætninger; cfr. 7; 14—17.

b) Naar subjektet repræsenteres af et relativt ord, retter ərbet sig i person og tal efter det substantiviske ord, som əlativet viser tilbage paa.

hafa þeir undir sik tekit eigur allra vár frænda, er at ıngfeðga tali erum komnir frá Haraldi enum hárfagra (OH. 2, 5) okkr skaltu ok Guðrún gráta báða, er hér sitjum feigir mǫrum (Hamd. 10) at minka várn rétt, er ættbornir erum l ríkis at hafa af honum (OH. 123, 30) ǫllum vil ek yðr ǫkk kunna, er hér erut komnir (Laxd. 13, 21).

Anm. 1. Regelmæssig siges: váru nær tvau hundruð manna leitinni (Hitd. 15, 16) nær lx (= sex tigum) fell hirðmanna ok ıart annarra manna (Flat. II 569, 6) men ved constructio ad ənsum ogsaa: váru á skipinu nær átta tigum manna (Hkr. 380, 18).

Anm. 2. Om udtryk som: sótti þá liðit til móts við þá, k hǫfðu upp sett merki sín (OH. 210, 31) mestr hluti manna ildi eigi heyra, at hann mundi fallit hafa, nema létu, at ann var í Vindlandi (Fsk. 66, 32) át hvárrtveggi sem tíðast ok ıœttust í miðju troginu (SE. 31, 13) se 10, b.

Anm. 3. Naar verbet staar foran subjektet, og navnlig naar ət ved flere mellemkommende ord er skilt fra subjektet, sættes ət stundom i 3die pers. ental, uagtet subjektet er 3die pers. ərtal.

þar fell af liði konungs III hundruð manna (Hkr. 138, 26) eptir þat dreif at þeim fóstbrœðrum vinir þeira ór Firðafylki (Isl. s. I 32, 10) Magnúsi konungi líkaði illa stórgjafir þær, er Hákon konungr hafði gefit bóndum til vinsældar sér (Hkr. 637, 3) í þann tíma fannst í Danmǫrk kvernsteinar tveir svá miklir (SE. 78, 41) svá kann ok stundum at verða, ef eigi vill vel, at allir þessir árgallar berast í senn til handa, ok verðr þá með mǫnnum jafndýrar sáðar eða dýrri en hreint korn (Kgs. 84, 32) enda stoðar huglausum hvárki fortǫlur né áfrýjur (Pr. 176, 30).

Anm. 4. Ved verbet þykkja forekommer ikke sjelden paa grund af sammenblanding af to udtryksmaader den besynderlighed, at 3die pers. ent. þykkir (þykki), þótti sættes, uagtet subjektet er flertal af 3die pers. eller er 1ste eller 2den pers.; cfr. 218, a.

þótti honum skógar þar eigi fjarlægir (Eg. 97, 6; sammenblandet af: þótti honum skóga þar eigi fjarlæga vera og: þóttu honum sk. þar e. fj. vera) þótti Hákoni konungi þeir allir saman ekki trúligir (Eg. 257, 21) mikit þótti mér þeir hafa þá snúit til leiðar (SE. 6, 20) þótti margir hlutir útrúligir (SE. 2, 15) Þórólfr segir, at þau laun þótti honum miklu meira verð en skipit (Eg. 114, 6) margir menn þykki mér mjúkari í sóknum en þér Íslendingar (Hkr. 757, 34) ekki hafa hér komit þeir menn, er mér þykkir fóthvatari en svá (SE. 31, 30) mér þótti vit vera í hellinum (Flat. I 235, 9) þótt þér þykki vér fara ákaflega (OH. 117, 28).

Anm. 5. Merk entalsformen i bekræftelsesformularen: þat veit menn ell. menn veit, hvor verbets form synes at være beholdt fra de almindelige udtryk: þat veit guð, þat veit trú mín, þat veit mitt hǫfuð, hvor subjektet er ental.

þat veit menn, sagði Valver, þat eru mér hǫrð lǫg (Ridd. 62, 25) menn veit, sǫgðu þeir, ekki skal svá vera (Ridd. 129, 2).

67. Som prædikatsord retter et subst. sig efter subjektet i kasus, et adj. (particip) i kasus, tal og kjøn.

fátt manna var við statt (Hkr. 365, 12) í því kvæði eru nefndir 30 langfeðga hans (Hkr. 1, 16); se 6.

Er subjektet en inf. eller en sætning, sættes prædikatets adj. (part.) i intetkj. ental; ligesaa i subjektløse sætninger.

Anm. 1. Regelmæssig siges: hálfr þriði togr (skipa) var hroðinn af Jómsvíkingum (Hkr. 160, 17), men ved constructio ad sensum ogsaa: dauðir váru hálfr þriði togr manna (Eg. 276, 16); cfr. en af liði Magnús konungs fell ekki mart, en fjǫldi (= mart) varð sárt (Hkr. 535, 28) ok varð fjǫldi manna vítt (Mǫrk. 47, 9).

Anm. 2. I lighed med 66, Anm. 3, siges: þá var liðit frá falli Ólafs konungs Tryggvasonar 13 vetr (Hkr. 229, 10) þá var liðit frá upphafi þessa heims VI þúsundir vetra ok LXXIII vetr (Isl. s. I 33, 18) mun þá vera gnógt bæði lǫnd ok lausir aurar

(Hkr. 480, 3) þá varð vant nær þrjátigi ásauðar (Hrafn. 6, 24); cfr. þar er við kent Uppsala auðr (OH. 65, 4) eptir þessa orrustu varð frægt mjǫk víða um lǫnd jartegn sú, er gert hafði hinn helgi Ólafr konungr (Hkr. 536, 4).

Anm. 3. Ved sammenblanding af to udtryksmaader siges: Kjartan Ólafsson, er einn hefir kallat verit mannvænstr maðr (Hkr. 192, 22; sammenblandet af: er einn hefir kallaðr verit etc. og: er kallat er, at hafi verit etc.).

68. Naar prædikatet er et uselvstændigt verbum med substantivisk prædikatsord, retter verbet sig gjerne efter prædikatsordet. Navnlig sker dette, naar subjektet er þat (þetta).

Holtar á Vestfold var hǫfuðbœr hans (Hkr. 39, 28) þetta lið alt saman váru X þúsundir (Alex. 20, 28) ǫr ein, er fleinn er kallaðr (Hkr. 106, 23) flokk þann, er Nesja vísur eru kallaðar (OH. 39, 19) miklir ágætismenn eru slíkt, sem þú ert (Laxd. 64, 4) lét áðr saman reka fé sitt, ok var þat mikill fjǫldi orðinn (Laxd. 84, 22) þat váru þar lǫg (Hkr. 6, 15) þat eru fjalldalir nǫkkurir þrøngvir (Hkr. 31, 11) váru þat alt seiðmenn (Hkr. 179, 26) þat eru kǫlluð Hákonarmál (Hkr. 107, 35) eru þat alt kallaðir Hálfdanar haugar (Hkr. 48, 21) þetta eru mikil tíðendi (OH. 86, 9); cfr. vil ek þess verða vǫr, hvárt heldr skulu verða arfar Neriðs hins ráðspaka þér eða synir Gandálfs (Fsk. 10, 16, hvor der forresten synes at være en blanding af to udtryk: hvárir — hvilken af de to partier — skulu verða etc. og: hvárt þér skulut verða etc. eða synir G.).

Men ogsaa: er bygð fǫgr ok er kǫlluð Lóar (OH. 105, 33) Norðimbraland er kallat fimtungr Englands (Hkr. 85, 9) sverð þat, er kallat var Fetbreiðr (Hkr. 105, 9) þat var síðan kallat Kvernbítr (Hkr. 80, 16) þessir allir árgallar munu virðast mikil þrøngsl (Kgs. 84, 34).

cfr. hvárt eru þat svik ein (H. H. 2, 40) men: era þat svik ein (H. H. 2, 41).

Anm. Sjelden retter prædikatet sig efter et i apposition til subjektet stillet substantivisk ord.

hǫfuðin ok krókrinn var alt gullbúit (Hkr. 198, 20) tólf þjóðir, þær er á sína tungu mælti hver (Alex. 20, 25).

69. Er der i en sætning flere subjekter af forskjellig person, sættes verbet i flertal af 1ste pers., hvis et af subjekterne er af 1ste pers., og i 2den, hvis et af subjekterne er

af denne person, og intet af 1ste. Saagodtsom altid sammenfattes subjekterne ved pron. vér (vit) og þér (þit).

muntu konungr! þá dýrt kaupa líf Egils um þat er vér erum allir at velli lagðir, ek ok sveitungar mínir (Eg. 223,23) ef þú konungr! ok þit Gunnhildr hafit þat einráðit (Eg. 223,2); cfr. i forkortede udtryk: vit Magnús konungr munum snúa norðr (Konung. 37, 7).

Men sættes verbet foran subjekterne, kan det rette sig efter det nærmeste subjekt.

hefi ek ok mínir menn haft alla þessa stund þat einu oss til framflutningar (OH. 31, 37) hafðu hálfan heim ok burir þínir (H. H. 2, 35).

70. Ved flere forbundne subjekter af 3die pers. retter verbet sig

a) efter det nærmeste.

b) Men er subjekterne levende væsener, kan verbet sættes i flertal, omend det nærmeste er ental,

c) og følger verbet efter subjekterne, sættes det i dette tilfælde regelmæssig i flertal.

d) Sammenfattes subjekterne ved pron. i flertal (þeir, þær, þau) sættes selvfølgelig verbet altid i flertal ligesom i de forkortede udtryk þeir Sigurðr, þau Hjalti o. l.

a) þar fell á Akrinum Sigurðr Nikulásson, Jón af Randabergi, Ivarr horti, Einarr litli, Bótólfr ór Fjǫrðum ok synir hans tveir (Konung. 42, 34) samþyktist Finnr því ok Árni (Hkr. 396, 33) stóð Erlingr ok synir hans næst stofunni (OH. 119, 14) konungr var allmjǫk drukkinn ok bæði þau (Hkr. 161, 20) týndist fé alt ok meiri hlutr manna (Hkr. 315, 20) upp laukst fyrir honum jǫrðin ok bjǫrg ok steinar (Hkr. 9, 1) sit þar sem mœtist hirð mín ok gestir (Forn. Suð. 27, 55) þá er bæði himinn ok jǫrð hefir farizt (SE. 12, 28) eptir þetta tókust upp leikar ok gleði með þeim mágum (Gisl. 110, 5) hendr mér fulltýðu ok minn inn hvassi hjǫrr (Fafn. 6).

b) er blanda hjǫrlegi Surtr ok æsir saman (Fafn. 14).

c) Hálfdan svarti ok Hálfdan hvíti lágu í víking (Hkr. 72, 11) Haraldr gráfeldr ok Guðrœðr bróðir hans fóru til búa þeira, er Tryggvi hafði átt (Hkr. 124, 29) Viðarr ok Vali byggja vé goða; Móði ok Magni skulu Mjǫllni hafa (Vafþ. 51).

Om det foranstillede verbum efter a) ved forbundne per-
nsbenævnelser sættes i ental, sættes et nyt verbum, der
lger efter subjekterne, alm. i flertal.

sat konungr ok dróttning í hásæti ok drukku bæði samt
n kveldit (Hkr. 161, 13).

d) sátu þeir á einum stóli Rǫgnvaldr jarl og Þorgnýr
[kr. 290, 17) rœddu þau Hjalti opt ǫll saman um þetta mál
[kr. 279, 28) heldu þeir Ásmundr vel vináttu sinni (OH. 125, 7).

71. Ved flere forbundne subjekter retter det adjektiviske
ædikatsord (particip) sig,

a) hvis verbet sættes i ental, efter det nærmeste
bjekt.

var þar nú drepinn Einarr ok Eindriði, son hans (Mork.
), 30) hvárrtveggi svírinn ok allr stafninn var með gulli lagðr
[kr. 192, 3) þá var tekinn borðbúnaðrinn ok dúkarnir (OH.
.6, 35) hér er nú mikill herr saman kominn ok frítt lið
[onung. 50, 8) er bœrinn ok nesit er við kent (Hkr. 180, 20)
spekt ok mannvit er í fólgit (SE. 10, 13) keisari var nær
addr ok ǫll hirðin (Forn. Suð. 30, 1) ǫnnur kinn hans ok
á nef var hálft snjóhvítt (Forn. Suð. 34, 39).

b) Staar verbet i flertal, sættes det adjektiviske prædikats-
'd, hvis subjekterne er af samme kjøn, i flertal af det fælles
øn, hvis subjekterne er af forskjelligt kjøn, i intetkj. flertal.

Sól ok Bil eru taldar með ásynjum (SE. 22, 5) klæðnaðr
óru ok gripir váru þar allir lagðir til handargagns (Eg. 105, 6)
ıðan af váru dœgr greind ok áratal (SE. 5, 37).

Gunnhildr ok synir þeira váru farin til Danmerkr suðr
ìg. 246, 7) fjǫll ǫll ok hólar váru full af landvættum (Hkr.
51, 29) þótti mǫnnum þat líkligt, at honum mundi fengin til
ırðveizlu stórfé ok dýrgripir (Hkr. 710, 18) sól ok himintungl
iru sett (SE. 6, 22).

Anm. 1. Usedvanlige udtryk: nú eru grið ok friðr settr
ð jarl (Hkr. 269, 33; cfr. nú er friðr ok grið sett við jarl
H. 52, 13) bygð ok hús ǫll er kunnig, at alt þat fylki heitir
istra dalar (Str. 54, 13) er jǫrð ok himinn var gert (SE. 6, 21)
ınur ok bǫrn var rekit í eitt hús (Hrafn. 20, 18) hvárt honum
æri kapp sitt ok metnaðr einhlítt (Laxd. 308, 7).

Anm. 2. Naar subjektet er pers. pron. af 1ste eller 2den
ers. flertal, følges samme regel som b).

vit várum fœddir á einni nótt (ɔ: Haakon og Karkr Hkr. 168, 29) sátt munuð it Guðrún (Sig. 3, 54).

Attribut og apposition.

72. Som attribut og apposition retter et substantivisk ord sig i kasus (tal) efter det substantiv, hvortil det er føiet, et adjektivisk ord i kasus, tal og kjøn.

Et adjektiv som attribut til flere substantiver retter sig efter det nærmeste; i apposition til flere substantiver følger adjektivet samme regel, som naar det er prædikatsord (se 71, b).

Anm. a) Et subst. kan føies i genitiv i app. til det substantiviske begreb, der indeholdes i et eiendomspron.

nú er þat vili várr búandanna (OH. 68, 38).

b) Ved constructio ad sensum siges: fjǫldi annarra fugla bæði stórir ok smáir (Hkr. 152, 2 = margir aðrir fuglar).

c) Enkeltvis forekommer den uregelmæssighed, at appositionen sættes i nominativ, uagtet det ord, som den er føiet til, staar i en anden kasus, navnlig naar app. ved mellemkommende ord er skilt fra hovedordet; saaledes Hrafn. 4, 30: hann átti tvá sonu, ok hét annarr Sámr, en annarr Eyvindr, vænir menn ok efniligir. Eg. 166, 15: gyrðr sverði því, er hann kallaði Lang, mikit vápn ok gott. Vigl. 58, 19: Viglundr átti graðan hest, fífilbleikan at lit, hesta beztr ok fegrstr.

d) I L. S. siges: sumir flýðu í Mauritaniam til Bocchum konungs (Pr. 139, 14).

73. Attributivt bruges ikke blot adjektiviske ord for i forening med substantivet at angive en benævnelse paa en person eller ting (Haraldr hinn hárfagri; ensk klæði; gott yfirlæti), men til egennavne føies paa samme maade substantiver, der betegner stilling, afstamning, tilnavn o. l. (Ólafr konungr, Hákon jarl, Einarr Suðreyingr, Ólafr Tryggvasonr, Ásbjǫrn selsbani, Þórir hundr), og til appellativer føies substantiver, der angiver gjenstandens navn (spjótit Selshefnir; hjálmrinn Hildigǫltr).

Anm. Attributivt bruges ogsaa adv. svá samt innan lands, útan lands o. l.

seg honum þat, at hann er svá maðr, at mér er mest forvitni á at hitta (OH. 154, 19) af innanlands mǫnnum ok útanlands (Hkr. 203, 7) útlendir menn eða útanheraðs menn (Stj. 420, 11). I lighed hermed dannes saa þarlandsmaðr, hérlandsmaðr.

74. I apposition sættes et **substantivisk ord** til et substantiv for nærmere at bestemme gjenstanden ved at tilføie en anden benævnelse paa samme (**adjektivisk apposition**).

þér Uppsvíarnir hafit vald til at ráða þessu (OH. 89, 23) sjám vér, vinir yðrir, engi ráð til (OH. 88, 3) hann hafði langskip, tvítugsessu (Hkr. 246, 18) hann tók af þeim í sætt bǫrn þeira, Þjálfa ok Rǫsku (SE. 28, 30) þeir fengu ilt far yfir ána, eikjukarfa nakkvarn (OH. 80, 13) talaði trú fyrir mǫnnum, langt erendi ok snjalt (Laxd. 146, 10) hví gefr þú oss eigi at drekka félagsmǫnnum (OH. 148, 32) móðir hans var Sigríðr dóttir Saxa í Vík, gǫfugs manns í Þrándheimi (Hkr. 654, 4) konungr fekk Háreki 30 manna, vaskra drengja ok vel búinna (Hkr. 187, 29) svá hefir ok farit með oss, várum frændum ok yðrum (OH. 29, 4) sá maðr, er undan hafði komizt af þeim fǫrunautum, kaupmǫnnum (OH. 154, 25).

máttu ætla, vitr maðr, at þat man fjarri fara (du, en forstandig mand = du, som er etc. OH. 58, 4) er engi verðr til nema ek, einn lítill maðr, um slíkt at tala (Hkr. 690, 29) minna verðr mitt erendi hingat, en ek hugða, at þú mundir vera láta, svá gǫfugr maðr, í nauðsyn mína frænda þíns (Hkr. 610, 18) undarligt þykki mér um þik, mann svá vitran ok fyrirleitinn (OH. 145, 17) sverð gaf hann honum annan grip (Laxd. 30, 16).

Anm. 1. Sjelden paa denne maade et substantivisk brugt adj. (se 54).

flýr þú nú fyrir mér blindum? (for mig, som er en blind mand OH. 74, 2) hví mun ek vilja eiga þik hundheiðna? (dig, en hedensk kvinde Hkr. 178, 21) minnst mín þurptugs í góðgerningum þínum (Barl. 202, 17).

Anm. 2. Den adjektiviske app. er idethele ikke almindelig i F. S. udenfor ganske lette og simple forbindelser (som den første gruppe af de ovenfor anførte exempler); ellers tilføies i F. S. den nye bestemmelse helst som en adj. sætning. Almindeligere er den i L. S. samt i poesi, hvor appositionen hyppig anvendes til udsmykkende beskrivelse af hovedbegrebet.

miskunnit þér œsku yðvarri ok fegrð, svá ung bǫrn at aldri (Heilag. I 371, 15) en byskup Robert, einfaldr maðr ok skýrrar skynsemdar, tekr til máls (Thom. 92, 3) heilagr Thomas var fœddr ok uppfóstraðr í Lundunaborg, sœmilegra manna ok siðsamra dýrligt afspringi (Thom. 1, 1).

hér stendr Baldri of brugginn mjǫðr, skírar veigar (Vegt. 7) Óðins haukar, er val vitu, varmar bráðir (H. H. 2, 43) sáttu Sigrlinn, Sváfnis dóttur, meyna fegrstu í Munarheimi (H. Hj. 1).

Anm. 3. Stundom sættes ord, som betegner del eller kvantum, i app. til ord, der betegner helheden eller stoffet.

fell lið Hákonar konungs, mikill hlutr (Hkr. 786, 3) eignaðist Haraldr konungr Vingulmǫrk, allan hinn nørðra hlut (Hkr. 50, 3) hann lét taka inn mjǫð, nakkvarar byttur (OH. 71, 9).

Saaledes især mængdesadjektiver.

þat hygg ek, at nú í kveld myni konungrinn hafa oss mǫrgum fengit karfafótinn («mange af os» OH. 72, 15) hvat viltu flest eiga? («mest af» OH. 64, 8) fleiri hlupu þeir fyrir berg («flere af dem» Isl. I. 36, 12)[1] lið Magnús konungs lá mart uppi í bœnum (Konung. 41, 7) þessir konungar fellu sumir, en sumir flýðu (Hkr. 52, 28) leysingjum sínum vísaði hann sumum í sildfiski, en sumum til annarra féfanga (Hkr. 231, 32) váru þau þá niðrfallin sum, en sum stóðu (Hkr. 247, 33) kappar Haka gengu sex á móti hvárum þeira (Hkr. 20, 12).

Anm. 4. Legemsdelen kan føies i app. til personen.

Egill var bundinn við staf einn, bæði hendr ok fœtr (Eg. 141, 17).

Fremdeles kan føies i app. et udtryk, som indeholder en beskrivelse af hovedbegrebets størrelse.

Erlingr átti skeið mikla, tvau rúm ens fjórða tigar (Hkr. 231, 20).

Anm. 5. Stundom angives en gjenstand først paa en mere ubestemt maade ved pron. þat, hvortil saa et subst. sættes i app.

mun þat nú at sǫnnu verða mikil hjálp við guð, hans árnaðarorð (Konung. 43, 30) Loki sagði, at þat skyldi haldast mega fyrir því, sá formáli (SE. 73, 5) Raumar mæltu svá sín í milli, at þat er þeim eimuni, sú yfirfǫr, er Ólafr hafði þar farit fyrra sinni (Hkr. 348, 22); cfr. ved inf. og substant. sætninger, se 211; 249.

Saaledes angives ogsaa stundom en person først ved pron. hann, hon[2].

hann segir Útgarðaloki, at þetta er góð íþrótt (SE. 31, 19) þar sitr hann Selsbani við stýrit (OH. 124, 21) stundum barði hann Finnr hann (Flat. I 392, 22) svá honum gafsk Sǫrla hinum góðráða, þá er hann lagði á vald hans Vígúlfs (Sol. 20) ferr eigi vel mǫttullinn um hana unnustu þína? (Mǫtt. 18, 2) þat er mér finnst um athæfi hennar meyjarinnar (Mǫtt. 21, 9); cfr. sú mun hvítari en inn heiði dagr Svanhildr vera (Sig. 3, 55).

---

[1] Cfr. nú mun reyna, hvárir vér berum sannara mál til (Pr. 375, 24).

[2] Omvendt kan hovedordet sættes først og gjenoptages ved pron. Símon skálpr hann hafði gengit í bœinn (Hkr. 772, 16) en afhúsit þat var þumlungrinn hanzkans (SE. 29, 19).

Men især en flerhed af personer ved þeir (þær, þau).

þeir Einarr ok Brúsi brœðr hǫfðu félag sitt gert (Hkr. 329, 7) þeira synir váru þeir Haraldr ok Knútr hinn ríki (Hkr. 153, 18) þau Yngvi ok Bera sátu í hásæti (Hkr. 19, 11) hann var faðir þeira Eiríks hins sigrsæla ok Ólafs (Hkr. 69, 25) furðu gott segl hafa þeir Háleygirnir (OH. 115, 19) er þeir spyrja þat mágar (Hkr. 34, 10).

Ved korthed i udtrykket fremkommer heraf den særegenhed, at til et dem. pron. i flertal føies en personsbenævnelse i ental, hvorved der betegnes en forbindelse af personer, som sammenhængen nærmere angiver, og hvori den nævnte person er hovedpersonen. Sættes pron. i intetkjøn, betegnes en forbindelse af hovedpersonen med en anden (eller andre) af forskjelligt kjøn.

þeir Ásbjǫrn lendu útan at eyjunni (A. og hans mænd OH. 116, 9) lǫgðu þeir Hólmsteinn brœðr (H. og hans brødre) þegar til orrostu við þá Leif (L. og Ingolv Isl. s. I 32, 1) þau Ástríðr hǫfðu þar dvalzt litla hríð (A. og hendes følge Hkr. 124, 23) þau dróttning tala jafnan (dronningen og Olav Hkr. 141, 13) son þeira Vanlanda (af V. og Driva; Hkr. 13, 21).

Ligesaa med flertal (total) af 1ste og 2den pers. pron.: vit Arnviðr munum fara (jeg og A. OH. 88, 27) sætt þeirri, er konungr gerði milli vár Brúsa (os og B.), man ek hlíta (OH. 99, 5).

At merke blandede udtryk:

Ólafr konungr sjálfr ok þeir Kolbjǫrn báðir hljópu þá fyrir borð (Hkr. 215, 19; sammenblandet af: k. sjálfr ok Kolbjǫrn hljópu báðir f. b. og: þeir K. hl. b. f. b.) ef þú konungr! ok þit Gunnhildr hafit þat einráðit (Eg. 223, 2; af: þú kon. ok G. og: þit G.).

75. Apposition kan ogsaa sættes for at angive en persons eller tings tilstand eller stilling under handlingen eller i forhold til denne (adverbiel apposition). Saaledes bruges:

a) substantiver; i F. S. er dette dog sjelden uden i udtrykket skiljast vinir «skilles som venner» o. l.; i poesi og L. S. noget hyppigere.

skildust nú vinir þeir, sem áðr váru úvinir (OH. 110, 6) at skilnaði veitti Ólafr konungr jarli virðilegar gjafar ok skildust enir kærstu vinir (OH. 83, 35) henni þjóna þær er meyjar andast (SE. 21, 5 som møer) ek kom hér inn œrr maðr (Hkr. 688, 26) næsti maðr Œgi sat Bragi (SE. 45, 15) at mér þykkir þú, Bolli! hafa komit merkiligastr maðr af Íslandi

um mína daga (Laxd. 269, 13) fengu honum gísla tiginna manna sonu (Hkr. 616, 20)[1].

þat kann ek annat, er þurfu ýta synir, þeir er vilja læknar lifa (Háv. 147) sváfu við ok undum í sæing einni, sem hann minn bróðir um borinn væri (Helr. 12) þessarra vanvirðu vill hinn sæli Thomas forðast, fylgjandi Krists merki í hǫrðum hárserk frœknlega fram útan alt skraut ok skart, nýrr riddari hins hæsta konungs (Thom. 26, 10) ok andaðist (Barlaam) nú á þessarri stundu mjǫk aldraðr maðr (Barl. 207, 10).

b) adjektiver, meget almindelig.

Ólafr varð sárr borinn á skip út (Hkr. 148, 31) skildust konungar sáttir (OH. 90, 20) þar kom man mart falt (Hkr. 171, 8) þeir er auðgir eru upp fœddir (OH. 79, 23) fari hann útlægr (OH. 86, 22) þat sverð hefir bezt komit til Noregs (Hkr. 80, 17) þat hús er bezt gert á jǫrðu ok mest (SE. 8,38) sittu allra konunga heilastr (OH. 66, 2) skjóttu allra Norðmanna armastr (Hkr. 604, 28).

bað þá vel fara ok heila hittast (OH. 73, 13) fundu þeir Hjǫrleif dauðan (Isl. s. I 35, 18) hann lagði Sigurð sverði í gegnum sofanda (SE. 75, 38) Þangbrandr prestr skírði hann þrevetran (Hkr. 3, 6) hǫfðu mik nauðgan í her (Hkr. 706, 2) heldu heilu ǫllu (Hkr. 740, 21) hljóp á þá úvara (Hkr. 24, 9) þann tók hann af Ála dauðum (Hkr. 27, 32).

Anm. 1. I de med hafa dannede tidsformer, staar part. egentlig paa denne maade appositivt til objektet og retter sig derfor efter dette.

hefir þú Hlórriða hamar um fólginn? (Þr. 7).

Idet forholdet fordunkles, og udtrykket opfattes udelukkende som sammensat verbalform, gaar participiet efterhaanden over til intetkjønsform, men den oprindelige kongruens findes dog ikke sjelden ogsaa i prosa.

þeir Hákon hǫfðu hǫggnar vakar á ánni (Hkr. 770, 4) ek hefi margar orrostur áttar (Hkr. 773, 15); cfr. 176, Anm. 3.

Anm. 2. Superl. (komp.) af adj., som betegner orden og følge, kan saaledes sættes i app., hvor vi nu bruger adv.; ligesaa einn, allr, hálfr, miðr, þverr, ymiss.

[1] Almindeligere: gaf henni at mundi þrjá stórbœi (Hkr. 14, 9) en gamla gýgr fœðir at sonum marga jǫtna (SE. 8, 4) hann báru at syni meyjar níu (SE. 17, 17) konu þá, er ek vil, at ið fáit ok fastnit mér til eiginkonu (Stj. 411, 1).

a) Ingólfr bygði fyrstr landit (Isl. s. I 38, 6) tóku þeir þegar rstir undir at játta þessu boði (Hkr. 172, 29) vildi engi fremstr ında (Hkr. 363, 1) þeir Karli sigldu ávalt fremri (Hkr. 384, 1) ngr Tófi fyrri (Flat. II 146, 5) sá skal fyrstr út ganga, sem)astr gengr inn (Flat. I 46, 36) ef menn sigla með landi fram samfloti, þá skulu þeir vægja, er ýtri sigla, svá at eigi bægi ·im á land, er inztir sigla (Byl. IX, 17).

Men der siges ogsaa med adv.: Þórgils Arason kom til ira fyrst virðingamanna (OH. 75, 40) hann hjó þann er útarst t á láginni (Hkr. 159, 12) var sá hǫggvinn fyrr, er síðar gekk kr. 296, 23).

cfr. Hákon Ívarsson lá ýztr í arminn annan — en ýzt í nan arminn lágu þrœnda hǫfðingjar (Hkr. 594, 12 fgg.) sá al síðast út ganga, er fyrstr gengr inn (Hkr. 79, 18) skulut t brœðr fyrstir fara, en ek mun síðast (Hkr. 382, 13).

b) hann var einn konungr yfir landi (OH. 90, 27) svá er gt, at sá einn konungr hvílir á Íslandi (OH. 76, 15) fimm einir eir stóðu úbrendir í Sogni í Læradal (Hkr. 151, 11) hví ertu í óði einu allr (OH. 72, 17) at nesit þetta væri alt sáit hvert mar (OH. 64, 10) kváðu Ǫrn allan villask (Laxd. 64, 16) hon blá hálf, en hálf með hǫrundarlit (SE. 18, 38) fekk Erlingr g af kesju á hann miðjan (Konung. 42, 26) Erlingr jarl hjó zur prest um andlitit þvert (Konung. 42, 30) hǫfðu ymsir sigr [kr. 89, 34 «afvekslende») ymsir báru auðnu til (Hkr. 622, 14).

Anm. 3. Til et subst., der er styret af præp. (især at og ptir), kan føies et particip (adj.) i app. paa en saadan maade, udtrykket bliver at gjengive med en hel (adv.) bisætning.

ef maðr er veginn í ǫldrhúsi at brennanda eldi eðá í dags ósi (medens ilden brænder Gul. 157) at liðnum þrem vetrum a 3 vintre var ledne Flat. I 32, 18) þat mundi eigi vera nema honum nauðgum (Hkr. 66, 34 uden at man tvang ham med agt) tóku þar út ór klaustranum Magnús Sigurðarson af nauðgu munkunum (Hkr. 725, 10 idet man tvang munkene til at llevere ham) eptir þessa hluti sagða þá eru þeir upp festir þar þinginu (Flat. I 557, 25 efterat dette var sagt).

Denne brug er sjelden i F. S. og er fordetmeste kommen ıd i denne fra L. S., hvor den findes oftere.

Nærmere herom under participiernes brug; cfr. 229, Anm. 2; 33, Anm.; 246, b.

Sammenligningsleds kongruens.

76. Naar to begreber sammenlignes, sættes 2det samıenligningsled i samme kasus som 1ste, naar samme verbum ller styrende ord hører til andet led som til 1ste; cfr. 29. om sammenligningspartikel bruges en efter komp. og ann-

ar r, sem efter svá, slíkr samt adj. (adv.), der er sammensatte med jafn.

var Ingjaldr ústerkari en Álfr (Hkr. 30, 26) hon lifði lengr en faðir hans (Laxd. 212, 5) virðu vér þik eigi meira en hann (Hkr. 181, 27) Aðalsteinn konungr unni honum meira en ǫllum frændum sínum (Hkr. 80, 9) Víkverjum váru miklu kunnari kristnir siðir en mǫnnum norðr í landi (Hkr. 266, 17) dróttning segir, at Ólafr mun falsa hana at fleira en þessu einu (Hkr. 177, 29) øngvan hlut máttu þeir annan muna en þat ljósa lík (Sol. 12).

nú em ek svá fegin fundi okkrum sem átfrekir Óðins haukar, er val vitu (H. H. 2, 43) engi konungr er jafngǫfugr í Norðrlǫndum sem þú (Hkr. 276, 17).

Verbet kan ved sidste led underforstaaes i en anden tid og maade, end det har i første.

hersar hafa verit frændr mínir; vil ek ekki hafa nafn hæra en þeir (sc. hafa haft Hkr. 176, 5) vápn þeira bitu eigi heldr en vendir (sc. bíta Hkr. 8, 6) svá bar Helgi af hildingum sem ítrskapaðr askr af þyrni (sc. berr H. H. 2, 38).

gekk hann út af Miðgarð svá sem ungr drengr (sc. gengi SE. 35, 15).

Kongruensen vedbliver, naar sætningen bliver til akk. med inf.

engi jǫtun ek hugða jafnramman sem Vafþrúðni vera (Vafþ. 2).

Anm. 1. Efter komp. sættes stundom overflødig heldr en for en.

er engi várr verr ættborinn heldr en Ólafr (Hkr. 282, 6).

Stundom heldr alene = en.

ef færri kallast þat mál heyrt hafa heldr fjórðungr heraðsmanna (Borg. I 17, 19).

Anm. 2. Foran sem udelades ofte svá.

hans menn fóru brynjulausir ok váru galnir sem hundar eða vargar (Hkr. 8, 7) þat mátti vefja saman sem dúk (Hkr. 8, 18) þá fór þeim sem hinum (Hkr. 212, 7).

Anm. 3. Efter udtryk, som betegner lighed og overensstemmelse, bruges ogsaa ok som sammenligningspartikel.

nú fór Svíum alt á eina leið ok Dǫnum (Flat. I 484, 13) þat var kallat jafnt ok stakkr tǫðu (Eg. 295, 23).

Anm. 4. Ved komp. kan 2det sammenligningsled (uden en) sættes i dativ; se 115.

Anm. 5. Ved adj. (adv.), der er sammensatte med jafn, kan istedetfor sammenligningsudtryk med sem, sættes dativ; se 103, h.

77. Paa samme maade retter et substantivisk ord, der ved nema (útan) føies indskrænkende til et forudgaaende sætningsled, sig i kasus efter dette.

ǫll váru hroðin skip Ólafs konungs nema Ormr hinn langi (Hkr. 212, 25) ekki vápn hǫfðu þeir nema bitlana af hestunum (Hkr. 18, 17) þeir hafa yðr þó engu launat nema illu (Hkr. 132, 9) var folk alt í svefni útan móðir hans (Grett. 108, 8) einn tíma, er Hǫfundr gerði veizlu, var ǫllum hǫfðingjum til boðit í hans ríki útan Heiðreki (Herv. 22, 7)[1].

78. Naar det verbum eller styrende ord, der hører til 1ste sammenligningsled, ikke tillige hører til 2det led, udtrykkes det sidste regelmæssig i en egen sætning.

felt hefir hon þá menn, er mér hafa litizt eigi ústerkligri, en Þórr er (SE. 33, 17) mun ek forða fjǫrvi mínu fyr slíkum, sem þú ert (Harb. 12) þetta kalla ek forsending svá gǫfgum manni, sem þú ert (Eg. 258, 11).

Anm. 1. Stundom udtrykkes 2det led i en egen sætning, uagtet samme verbum ogsaa hører dertil.

þeir eru Norðmenn, sem vér erum (Hkr. 211, 12) muntu vera miklu skapstœrri, en ek em (Hkr. 219, 6) þá hraut við inn reginkungi, sem bjǫrn hryti (Hamd. 25).

Anm. 2. Ikke sjelden bliver i sammenligning udtrykket sterkt forkortet.

margr hefir dauða tekit fyrir minni tilgerðir en Hrœrekr (mindre forgaaelser end den, som R. har gjort sig skyldig i, eller: som har gjort mindre end R. Hkr. 299, 21) eigi hœfir, at þagat sé yfir grepti svá gǫfugs manns, sem nú stǫndum vér (over en saa gjæv mands grav, som han er, over hvis grav vi nu staar Konung. 43, 14).

79. «Mere end, mindre end (o. l.)» en vis størrelse eller udstrækning udtrykkes ved at føie meir, minnr en o. l. til

---

[1] I betydn. «undtagen» bruges útan ogsaa som præp. med akk.
veit engi maðr útan þessa tvá munka grǫpt heilags Antonii (Heilag. I 119, 24).

størrelsens eller udstrækningens navn uden indflydelse paa kasus.

þeir hǫfðu meir en 20 skip (Hkr. 100, 15) Eysteinn konungr lét draga skip sín meir en 2 vikur sjávar at ísi (Hkr. 752, 11) meir en tíu tigum ára fyrr en Ísland bygðist (Flat. I 247, 25) sverð veit ek liggja í Sigarshólmi fjórum færa en fimm togu (H. Hj. 8).

«Mere end — gammel» udtrykkes ofte ellri en: hann var þá eigi ellri en 17 vetra (Hkr. 232, 19); cfr. engi maðr skyldi vera á Orminum langa ellri en sextugr eða yngri en tvítugr (Hkr. 203, 4).

Usedvanligt er: hann fekk eigi mælt 2 orðum lengra samt (Hkr. 317, 21 = lengra en tvau orð).

Pronomeners kongruens.

80. Pron. (dem., posses., spørgende, ubest.) som attribut retter sig efter substantivet ligesom adjektiver.

81. a) Et substantivisk brugt pron. retter sig i kjøn og tal efter det subst., som det viser hen til. Viser det hen paa flere subst., og disse er af samme kjøn, sættes det i flertal af det fælles kjøn; er substantiverne af forskjelligt kjøn, sættes det i intetkjøn.

hennar fekk Skjǫldr, þau (Gefjon og Skjold) bjoggu at Hleiðru (Hkr. 7, 4) skildu þau (kongen og Ingegerd) svá sína rœðu, ok gekk sína leið hvárt þeira (Hkr. 305, 21) svá mikla ást sem þú hefir lagt við þann hinn digra mann, þá skaltu þess aldregi njóta, ok hvárki ykkat (ingen af eder) annars (Hkr. 305, 16), cfr. þau sá einn dag, at tíu menn áðu í enginu, ok var kona eitt (Vatnd. 51, 16).

b) Viser det dem. pron. hen paa en i inf. eller en hel sætning eller en forbindelse af flere sætninger udtrykt forestilling, sættes det i intetkjøn ental.

Einarr tók því úbrátt at minka ríki sitt (OH. 93, 20) hann mundi þat, er Þangbrandr prestr skírði hann þrevetran; þat var vetri fyrr en kristni væri í lǫg tekin á Íslandi (Hkr. 3, 6) snýr Eyvindr þá til Ásmundarvágs, ok lá hann veðrfastr nǫkkura hríð; en er þat spurði Einarr jarl, þá heldr hann þangat liði miklu (OH. 93, 38).

82. a) Viser pron. hen paa en forestilling eller gjenstand, der tænkes i ubestemt almindelighed uden noget bestemt navn, sættes pron. i intetkj. ental.

fjǫlð er þat, er fira tregr (Sigrdr. 30) segðu mér þat: hvat þær meyjar heita — hvárt sé manna nǫkkut, þat er knegi á Menglaðar svásum armi sofa (Fjǫlsv. 37; 41).

b) Ikke sjelden gives henvisningen en ubestemt form ved intetkjønsformen þat ogsaa der, hvor pron. dog nærmest viser hen paa et bestemt substantivisk begreb af et andet kjøn eller tal.

Skrýmir tók upp hanzka sinn; sér Þórr þá, at þat hafði hann haft of nóttina fyrir skála (SE. 29, 18) hann bjó í ey þeirri, er Þjótta heitir; þat er á Hálogalandi (OH. 101, 3) annan sal gerðu þeir, þat var hǫrgr, er gyðjurnar áttu (SE. 9, 1) honum þótti fugl sitja á hverjum skipstafni; þat váru alt ernir ok hrafnar (Hkr. 612, 28) þat var þar siðr, at tólf hofgoðar váru œztir; skyldu þeir ráða fyrir blótum ok dómum manna í milli; þat eru díar kallaðir eða dróttnar (Hkr. 5, 3) þar váru fyrst tilskoraðir hirðmenn konungs, þvíat þat var valit af innanlands mǫnnum ok útanlands, alt þat er sterkast var ok frœknast (Hkr. 203, 6).

83. Naar et dem. pron., som skulde staa i intetkj. ental, er subjekt i en sætning, hvori der er et substantivisk prædikatsord, kan det rette sig efter prædikatsordet i kjøn og tal.

sú er bœn mín, attu látir oss hvárki skiljast lífs né dauða (OH. 208, 14) far aptr, Háleygrinn! sá man þér enn bezti (sc. kostr OH. 114, 3) ǫnnur (sc. íþrótt) var sú, at hann talaði svá snjalt ok slétt (Hkr. 7, 35) sú var siðvenja, at vitar fóru austan eptir landi (Hkr. 98, 31) sú er fleiri manna sǫgn, at etc. (Hkr. 725, 11).

Nominativ.

84. I nominativ sættes subjektet.

Anm. 1. Ikke saa sjelden forekommer den slags anakoluthi, at der i begyndelsen af et sætningskomplex foran en relativsætning sættes et substantivisk ord i nominativ, der ikke passer i konstruktionen, idet talen fortsættes paa en maade, der kræver en anden kasus eller en anden formning af udtrykket.

en ǫll þau kaup, er þú kaupir, þá hafðu jafnan nǫkkura skilamenn íhjá (Kgs. 6, 24) en orðtǫk þau, er þeir Ásmundr ok Karli hǫfðu mælzt við, áðr víg Asbjarnar varð, þá fór þat eigi leynt (Hkr. 368, 19) slíkt et sama þær staðfestur, er brœðr mínir búa á, vil ek ok til skilja, at þeir eigi þær at frjálsu (Laxd. 263, 10) en þessi spurning, er nú spyrr þú, þikki mér líkara at fáir muni svá vísir vera, at hér kunni satt af at segja (SE. 23, 30) þvíat þat er hann skipti sér af um mál manna, þá undu allir við sinn hlut (Laxd. 86, 2) en þat er sá augnanna, þá hugðist hann falla mundu fyrir sjóninni einni samt (SE. 28, 24).

Dette findes især, naar i relativsætningen det relative ord er subjekt.

en þessir bœndr, er hér eru ok segja sjálfum oss, at þeir vilja fylgja Magnúsi konungi, þá sýnist mér, sem oss muni allir einir til liðsemdar ok hinir, er segja, at kyrrir vili vera — en hinir, er segja, at oss vili fylgja, þá mun sá vera annarrhverr eða fleiri, er oss muni ekki tiltak til vera (Hkr. 518, 17) at hver sú mær, sem spilzt hafði af unnasta sínum, þá mundi mǫttullinn þegar sýna glœp hennar (Mǫtt. 9, 25) at allir þeir, er berðist með Magnúsi konungi — at sálur þeira manna mundi fyrr í paradísu, en blóðit mundi kalt á jǫrðunni (Konung. 43, 22) sú dǫgg, er þaðan af fellr á jǫrðina, þat kalla menn hunangsfall (SE. 12, 7) þeir menn, er fyrir úskǫpum verða, þá valda því illar nornir (SE. 11, 16) þvíat þeir menn, er guðs vilja gera, þá elskar Kristr þá vel þessa heims (Hom. 197, 9).

sá er rœgir sik sjálfan í syndum sínum, þann man djǫfullinn eigi rœgja (qui se ipsum accusat — eum Hom. 19. 4) sá er segir lygivitni í gegn nángi sínum, slokna man líkn hans á hinum efsta degi (qui falsum testimonium profert—ejus Hom. 39, 8) hverr er eigi verðr lítillátr ok hugværr, þá má eigi miskunn heilags anda byggva með þeim (quicumque humilis et quietus non erit—in eo Hom. 16, 3); cfr. 260.

Anm. 2. Enkeltvis forekommer: hinn gamli hrímþurs, hann kǫllum vér Ymi (SE. 4, 32).

85. Prædikatsordet sættes i nominativ, idet det retter sig efter subjektet.

Derfor bruges nominativ i ufuldstændige sætningsudtryk, hvor udsagnet betegnes blot ved et subst. (alene eller med adjektivisk bestemmelse), der angiver prædikatsforestillingen til et i situationen liggende subjekt.

ofjarl, ofjarl, fóstri! (Hkr. 531, 26) hættligt lag, herra! (Konung. 42, 26) putt, sagði hann, skǫmm hunda (en skam for hundene Hkr. 643, 20) hon svarar: mikil tíðendi (Herv. 29, 15;

cfr. i Bugges udg. 330, 15: þat eru mikil tíðendi); cfr. undr mikit, er þvílíkr hǫfðingi, sem Freyr er, vildi gefa sverð (SE. 23, 14).

86. Nominativ bruges ogsaa (som vokativ) i tiltale.

far aptr, Háleygrinn! (OH. 114, 3) drekkum nú fyrst, frændi! (OH. 114, 28) ek vilda, góðr drengr! at þú gengir inn í stufuna (Eg. 216, 9) þá mælti Þorbjǫrn: troll! er þik bíta eigi járn (Isl. s. II 364, 18; du trold, som jern ikke bider paa).

Anm. I skjældende eller haanende tiltale siges istedenfor f. ex. þú, hundr! eller þú, hundrinn! ofte hundr þinn! ell. hundrinn þinn!

hefir þú svikit mik, hundrinn þinn! (Isl. s. II 176, 4) hirð ekki þú þat, mjólki þinn! hverr ek em (Nj. 119, 109).

Dette udtryk kan drages ind i konstruktionen og sættes i det sætningsforhold, hvori det pers. pron. þú egentlig skal staa.

mun fóli þinn nǫkkurum manni líf gefa, ef bana verðr auðit? (= munt þú, fóli þinn! Laxd. 188, 20) kann þinn heljarkarl ekki betr at kveða? (Flat. I 212, 17) viltu nú grið? Jarlinn svarar: eigi af hundinum þínum (= af þér, hundrinn! eller: af þér, hundrinn þinn! Hkr. 598, 24) mun lítill frami í at bera af fretkarli þínum (Frs. 160, 3).

I indirekte tale kan man da komme til at sige: því næst œpir Hǫttr slíkt, sem hann má, ok kvað dýrit mundu gleypa hann. Bǫðvarr bað bikkjuna hans þegja ok kastar honum niðr í mosann (i direkte tale: þegi, bikkjan þín! Fld. I, 70, 4)[1].

Akkusativ.

87. I akkusativ sættes virksomhedens gjenstand (ydre objekt) og indhold og resultat (indre objekt, produktobjekt). Desuden bruges akkusativ som maals-, steds- og tidsbetegnelse.

Ydre objekt.

88. Akkusativ angiver gjenstanden ved verber, der betegner en virksomhed, der umiddelbart paavirker eller er ret-

---

[1] I norsk landsmaal siges i lighed hermed ogsaa: eg, min arming; min stygge galning; me, vaare stakarar; dette har jeg ikke fundet i det gamle sprog. En vis lighed med den anførte paafaldende udtryksmaade findes i attraktioner som: þann yðarn, hvárki ykkat (for þann yðar, hvárki ykkar; se 130, Anm. 5); brauð sjálfs sins (for sjálfs sitt; se 126, Anm.); ertu nǫkkurr íþróttamaðr (for nǫkkut íþr.; se 92, Anm. 2).

tet mod noget. Gjøres udtrykket om til passiv, bliver dette akkusativiske objekt til subjekt.

Anm. 1. Til adskillige verber, som betegner virksomhed, føies gjenstanden ikke i akk., men i dativ eller genitiv. Verbets betydning har da været saaledes opfattet, at virksomheden ikke umiddelbart var rettet mod gjenstanden, men stod i et andet forhold til den. Betydningen kan imidlertid efterhaanden være modificeret og være bleven ganske transitiv, men den styrelse, som fra først af har fæstet sig til verbet, er alligevel bibeholdt. Stundom indtræder en til forandringen i betydning svarende forandring i styrelse, idet gjenstanden bliver udtrykt i akk. istedenfor i gen. eller dativ.

Anm. 2. Transitive verber har i alm. aktiv form; stundom findes dog akkusativisk objekt efter verber i reflexiv form f. ex. eignast, hræðast, nálgast, undrast (se under den reflexive verbalform).

Anm. 3. Til mange transitive verber føies foruden objekt ogsaa en dativ som hensynsbetegnelse; endel har et personsobjekt i akk. og desuden en dativ eller genitiv for at betegne en gjenstand, hvortil virksomheden staar i et andet forhold.

Anm. 4. a) Endel verber, hvorved der udtrykkes sjælelige og legemlige fornemmelser, bruges i 3die pers. ental med udeladt ubestemt subjekt (cfr. 16) og med personsobjekt i akk., medens vi nu i lignende tilfælde bruger at gjøre personen til udsagnets subjekt; saaledes mik minnir, dreymir, vænir, varir, væntir, vættir, uggir, grunar, fýsir, girnir, langar, tíðir, lystir, munar—kell, þyrstir, hungrar, syfjar, svimrar. Nogle af disse kan ogsaa bruges i aktiv form med personen som subjekt (gruna, langa, ugga, vænta, vætta; sjelden dreyma: ein kona dreymdi þann draum Mar. 1029, 10) eller paa samme maade i reflexiv form (fýsast, minnast, girnast, lystast)[1].

b) skorta, þrjóta, þrota, vanta bruges i 3die pers. ent. med udeladt ubestemt subjekt, saaledes at baade personen, som mangler noget, og det, som mangler eller slipper op, sættes som objekt i akk.

mik skortir eigi hug (Eg. 299, 16) Hrapp þraut vistir í hafi (Nj. 87, 24) ef þik þrotar fǫng (Flat. III 403, 20)[2].

---

[1] Ved enkelte af dem kan der sættes et bestemt subjekt (subst. eller pron.) for at betegne den eller det, som fremkalder fornemmelsen; saaledes foruden fýsa ogsaa minna, gruna, dreyma.

hon hefir mint mik á þá hluti (Flat. I 40, 21) grunar þik ekki þat, at etc. (Hkr. 235, 33) sá maðr dreymir mik opt (Flat. I 330, 32). I L. S. girnir þik pínan, bíð þú lítt þat (Heilag. II 362, 4 si te poena delectat, exspecta paululum).

[2] skorta sjelden med tingen eller personen som subjekt.

Paa samme maade siges med henda og kosta: skal oss aldregi þá skǫmm henda (Eg. 143, 24) nema þú heitir því, at mik hendi enga þá hluti (Hkr. 194, 15) þik hefir mikla úgiptu hent (Forn. Suð. 12, 32) þat er sagt, at einn riddara kostar VIII merkr gulls sinn búnað (Fm. XI 331, 25) sendimenn sǫgðu, at keisarann kostaði eigi minna fé leikinn en þetta gull (Hkr. 669, 7). Men det, som vederfares en, eller som koster, sættes ogsaa som subjekt i nom.: þá kǫnnuðust þeir við, at þat var sannmæli ok þá hafði hent glœpska mikil (OH. 232, 19) sǫgðu allir, at eigi kostaði konunginn minna leikrinn en þetta gull (Fm. XI 315, 26).

Anm. 5. Stundom kan verber, som efter sin betydning er intransitive, anvendes som trans. med akkusativisk objekt; navnlig gráta (= begræde) og syrgja (= sørge over).

bæði vinir ok úvinir grétu dauða hans (Hkr. 107, 27) hon grét konungs mein meir en sinn harm (Hkr. 687, 33) hann syrgði hana dauða, en allr lands lýðr syrgði hann viltan (Hkr. 67, 9); cfr. hleginn var hann, at hann leysti oss frá djǫfla hlátri (Heilag. I 283, 22).

I enkelte forbindelser bruges saaledes med akk.:

sitja (= sidde, være paa, i): furðu góða hesta sitja heiðingjar þessir (Klm. 259, 20) sitja skóla (Post. 488, 39) Þorkell sat vel bœ sinn (Laxd. 255, 11) (= oversidde, lade uænset): sitja byrina (Mork. 74, 15)[1].

liggja (konu).

fara (= indhente): hann reið eptir þeim ok gat farit þá (Eb. 63, 20).

standa (= taale, udstaa): allar meingerðir heimsins (Hom. 57, 11); (= naa til, berøre): undir bryggjunum váru stafir ok stóðu þeir niðr grunn í ánni (Hkr. 224, 29) heldr stóð hon (d. e. kappen) alla vega jǫrð um hana (Mǫtt. 31, 15); (= træffe, støde paa): stendr maðr fé sitt í hendi ǫðrum manni (Gul. 254, 1); (= ramme, vederfares): stóð hana sótt (OH. 122, 31).

standask (= staa sig imod): sæll er sá, er stenzk freistni (Hom. 14, 2).

Hertil hører ogsaa: e-nn dagar, náttar = dag, nat overrasker en; hana dagaði uppi (Grett. 152, 9; cfr. uppi ertu, dvergr! um dagaðr Alv. 35) tak þér ekki herbergi nær gǫtu, þótt þik nátti (Vǫls. 132, 21; cfr. fyrir því at hann var þar náttaðr, þá skundaði hann til eldsins Str. 45, 12); e-tt fjarar, ebben lægger noget tørt ell. bringer ngt. paa det tørre; hann (ɔ: fjǫrðinn) fjarar allan at þurru (Eb. 84, 26; cfr. vér erum nú fjaraðir uppi Laxd. 65, 17).

89. Objektsprædikat. Ved endel verber føies et subst. eller adj. bestemmende til objektet for at fuldstændig-

[1] cfr. sitja e-m e-tt 101 a.

gjøre verbets begreb. Gjøres sætningen om til passiv, bliver objektsprædikatet til (subjekts-)prædikatsord (cfr. 6). Saadanne verber er:

a) at kalde (kalla, nefna, heita).

þeir kǫlluðu síðan Óttar Vendilkráku (Hkr. 26, 18) kalla enskir menn hann helgan (Hkr. 608, 28) allir menn munu hann kalla saklausan (Hkr. 131, 16) hana Brynhildi bragnar nefna (Sig. 1, 27) hann nefndi sik Óla (Hkr. 149, 29) Grímni mik hétu at Geirraðar (Grimn. 49).

Anm. hétu menn svá sonu sína (Hkr. 9, 12); cfr. 6, Anm. 2, b. setti þar bœ ok kallaði at Borg, en fjǫrðinn Borgarfjǫrð (Eg. 90, 14) Þórólfr kallaði Þórsnes milli Vigrafjarðar ok Hofsvágs (Eb. 6, 27); cfr. 6, Anm. 3.

b) gjøre, sætte, have til ngt., erklære for ngt. (gera, setja, hafa, kjósa, leggja, dœma, segja; i L. S. skipa).

jarl hafði hann lengi lítinn mann gert (Hkr. 114, 17) hann gerði Hrólf útlaga af Noregi (Hkr. 65, 29) gerði hann sik þá svá reiðan ok óðan (Hkr. 325, 17) nú mun ek gera hann jarl minn — svá sem Knútr hinn ríki setti Úlf jarl, fǫður hans, hǫfðingja yfir Danmǫrk (Hkr. 531, 22 fg.) Njǫrð ok Frey setti Óðinn blótgoða (Hkr. 6, 11) settum þann sælan, er sér ne áttið (Atlm. 99) Álfhildr kaus fǫður at syni sínum hundvísan jǫtun (Fld. III 32, 16) mundu þér ei kunna ǫðruvís at kjósa yðr at ǫllu skapaða, en hann var (Forn. Suð. 28, 62) konungr lagði Ǫlvi úgildan (Hkr. 341, 14) eigi á at dœma lendan mann útlagan á þessu þingi (Hkr. 677, 30) hvat er nú, bóndi! viltu segja mik þjóf? (Hkr. 635, 8) leitt er mér at segja þik afhendan (Vatsd. 34, 29) hverr skipaði þik dómanda ok hǫfðingja yfir oss? (Heilag. II 295, 26).

Med udeladt ubestemt subj.

þann skal dœma skógarmann (Nj. 144, 18) Guðrúnu setti dreyrrauða (Laxd. 113, 5) hann setr af auðgan brátt (Flat. II 395, 18) hann gerði fǫlvan í andliti (Vigagl. 7, 98).

Anm. Ved gera sættes istedenfor substantivisk objektsprædikat ogsaa præp. at med styrelse: skal ek ekki gera at úbótamǫnnum heimamenn Njáls (Nj. 38, 88).

Paa samme maade siges: hafa e-tt at e-u ell. fyrir e-tt (have, bruge til ngt.): sjaldan hefi ek haft aðra at skildi fyrir mér (Nj. 5, 16) hans ættmenn hǫfðu ávalt síðan konungsnafn fyrir hit œzta tignarnafn (Hkr. 16, 3).

kjósa til e-ns: vil ek, at landshǫfðingjar kjósi þann til konungs, er þeim þykkir bezt til fallinn (Hkr. 609, 15).

cfr. þeir taka hann til hǫfðingja yfir sik (Hkr. 38, 1) hann tók fjóra menn at gíslum eptir (Laxd. 155, 10) en þó hafði Samuel smurðan hann áðr til konungs leyniliga (Kgs. 186, 14) vígja til prests, biskups.

c) regne, anse, holde for, betragte som (telja, ætla, halda; L. S. virða) lære at kjende som (reyna).

Sigvatr telr þessa hina áttu orrostu Ólafs konungs (Hkr. 227, 1) hann taldi hann sannan at landráðum við sik (Hkr. 291, 13) ætla ek þat lítit gagn ríki váru (Hkr. 683, 17) ætlar þú þann þér þá tryggvan? (Hkr. 133, 30) þat skaltu vita, at faðir minn ætlar þik Roðbert (Forn. Suð. 60, 22) hon helt engi hans jafningja innan hirðar (Laxd. 53, 6) minnstu at halda helgan þváttdag hvern (Pr. 437, 5) þik virði ek mann góðan ok rettlátan (Pr. 69, 10) hann reyndum vér sannan vin Ólafs konungs (Hkr. 306, 14).

Anm. Ogsaa reyna at: hefi ek þik reynt at góðum dreng (Frs. 104, 17; þit erut reyndir at góðum mǫnnum ok réttorðum Flat. I 67, 7) at sómamanni hefi ek þik reyndan (Laxd. 30, 12) halda fyrir: halda þeir hann þar fyrir konung (Hkr. 163, 30) ef þeir heldi nǫkkurn annan fyrir betra mann en hann (Laxd. 24, 9).

cfr. tǫkum vér þat alt fyrir satt (Hkr. 2, 15) at taka fyrir hégómamál ǫll orð konungs (Hkr. 354, 35) unni konungr honum geysi mikit ok hafði hann fyrir son (Hkr. 607, 21).

d) vise sig som (L. S. sýna sik, birta sik, líkja sik).

sýndi hann sik glaðan ok kátan (Barl. 16, 10) hann birti sik sínum elskandum ástvinum (sannan guð) ok sannan mann (Barl. 1, 3) líkir hann sik blíðan í viðrbragði (Mar. 627, 2).

Anm. Ved verba declarandi og sentiendi (især segja, kveða, vita) findes ikke sjelden tilsyneladende objektsprædikat (idet udtrykket egentlig er akk. med inf. med udeladt vera); se 33, c.

Þangbrandr sagði sínar farar eigi sléttar (Hkr. 195, 3) ambáttin kvað Kormak vera svartan ok ljótan; Steingerðr kvað hann vænan (Korm. 6, 12) svá heitir sá maðr, er vér vitum mestan ok ágæztan (SE. 5, 7) hugða ek þat args aðal (Lok. 23) trúir þú þann guð, er nú sagðir þú frá (SE. 4, 26) fyrir øngan mun játum vér hann guð (SE. 4, 27).

Ogsaa ved láta og vilja: Vísburr lét hana eina (sc. vera Hkr. 14, 11); cfr. láta e-nn lausan; láta e-tt laust; hon vildi hann gjarna feigan (Nj. 154, 39).

90. Indre objekt eller indholdsobjekt d. e. et substantiv, der betegner (ikke en gjenstand udenfor handlingen, som denne virker paa, men) et begreb, der indeholdes i selve handlingen og tilføies for paa en særegen maade at karakterisere denne, sættes i akkusativ baade til transitive verber og til intransitive (d. e. saadanne som efter sin betydning ikke forbindes med styrelse eller tilføier denne i en anden kasus end akk.). I alm. bruges paa denne maade et sammensat substantiv eller et subst. med tilføiet attribut.

91. Som indre objekt bruges

a) et substantiv, der er af samme stamme som verbet (et sammensat subst., hvis hovedbestanddel er af samme stamme).

svefn þú ne sefr (Sig. 1, 29) Sigmundr kvazt sofa mundu svefn sinn fyrir hótum hans (Flat. I 550, 36) lékum leik margan (Atlm. 72) ek vil ráða þér annat ráð (Hkr. 260, 28) hon gól galdra sína yfir Þór (SE. 58, 39) tefldu þeir tafl annat (Forn. Suð. 5, 21) róa andróðann (Hkr. 799, 27) sungu aptansǫnginn (Hkr. 685, 32) hjoggu strandhǫgg (Hkr. 39, 4) námu nesnám (Hkr. 334, 33) segja hersǫgu (Hkr. 103, 7) mæla einmæli (Hkr. 177, 23) drekka sveitardrykkju (Hkr. 33, 16) blása herblástr (Hkr. 101, 11) œpti herrinn allr sigróp (Hkr. 216, 10) fara kaupferð, herfǫr, brúðferð (Hkr. 164, 8; 90, 26; 302, 34).

b) et substantiv, som er af beslægtet betydning.

síðan svarði jarl konungi eiða (Hkr. 165, 15) Sigmundr opar frá virkinu ok rennr at skeið (Flat. I 146, 17) Eiríkr barðist við Svein konung margar orrostur (Flat. I. 18, 7) ef ek fer forsendu þessa (Hkr. 580, 22) hann svarði honum trúnaðareiða (Hkr. 51, 29) þeir tǫluðu lengi einmæli (Hkr. 266, 25) þeir drukku brottferðarǫl (Hkr. 118, 4).

c) ved en korthed i udtrykket ogsaa andre substantiver (der egentlig kan betragtes som dannende første led af et sammensat subst. af samme art som de under a og b nævnte).

drekka hvirfing (= hvirfingsdrykkju Hkr. 282, 27) drekka tvímenning (Hkr. 33, 26) drukku menn þann dag erfit (Hkr. 154, 22) drekkr Sigmundr nú brúðhlaup sitt á Hlǫðum (Flat. I 149, 3) yrkja níð (= níðvísu Hkr. 185, 31) róa leiðangrinn (Hkr. 133, 27) álfrek ganga (Eb. 7, 7) leika sund ok tafl (R. 41)

fara úsigr (Eg. 167, 21) skaða mikinn hǫfum vér farit (Hkr. 348, 3) lagði at honum fyrst Sveinn með *XXX* skipa ok fór manntjón mikla (Ágr. 39, 15).

Hertil kan regnes akk. af subst., der betyder veir eller vind, føiet til verbet sigla.

Sverrir konungr sigldi fagran byr suðr til Bjǫrgynjar (Konung. 101, 34) þeir sigla norðr um Sognsæ byr góðan ok bjart veðr (Eg. 83, 12) sigldu þeir inn um Agðanes svá mikinn storm (Flat. III 47, 30) þótt vér hafim þar til blíð sæviðri siglt (Heilag. II 599, 7).

Anm. 1. I samme udsagn kan forekomme baade ydre og indre objekt.

Gunnarr lýstr hana kinnhest (Nj. 48, 43) konungr hjó hann banahǫgg (Hkr. 59, 28) laust hann sverðit ór hendi honum ok annat hǫgg sjálfan hann (Hkr. 150, 13) slá þú hann þat hǫgg (Hkr. 347, 9) Grímr keyrði hann niðr fall mikit (Eg. 123, 6) ef hann sendi menn sína til orrostu eða aðrar sendifarar (Hkr. 5, 9) Ragnhildi dróttning dreymdi drauma stóra (Hkr. 46, 10).

Anm. 2. Det indre objekt kan blive subjekt i passiv: var blásinn herblástr (Hkr. 784, 23). Omgjøres en sætning, hvori der baade er indre og ydre objekt, til passiv, bliver det ydre objekt til subjekt, og det indre objekt bliver staaende uforandret: var hverr þeira sleginn límahǫgg (Hkr. 650, 33).

Anm. 3. Undertiden føies til verbet som indre objekt et adjektiv i akk. saaledes, at et tilsvarende substantiv underforstaaes.

ǫngvan máttu þeir sœtan sofa (sc. svefn Sol. 13) þann gel ek þér fyrstan (sc. galdr Gróg. 6) Egill hjó til hans á ǫxlina ok beit ekki sverðit; hann hjó annat ok it þriðja (sc. hǫgg Eg. 244, 2) þá skyldi blóta í móti vetri til árs, en at miðjum vetri blóta til gróðrar, hit þriðja (sc. blót skyldi blóta) at sumri (Hkr. 9, 27) róa krǫpturligan (sc. róðr Hym. 28) þeir róa mikinn (Nj. 84, 12) gengu skipin mikinn (sc. gang Hkr. 221, 21).

Anm. 4. Akk. ent. hankj. mikinn og lítinn bruges paa denne maade af og til, hvor et tilsvarende subst. ikke kan underforstaaes, ganske adverbielt.

hann keyrir þá hest sinn ok ríðr mikinn (Nj. 37, 25) mikinn tekr þú af, segir konungr (Mork. 38, 30) brosti at lítinn þann (Flat. II 76, 30). Snorri svarar vel at einu ok tók lítinn af ǫllu (var. lítit Laxd. 246, 11)[1].

Men navnlig er fra indre objekt udgaaet den alm. brug af adj. i akk. ent. intetkj. (positiv, komp. og superlativ) føiet som adverbium bestemmende til et verbum.

---

[1] Enkeltvis saaledes andre adj.: þeir ríða hvatan (Laxd. 222, 6).

gullu hátt (Hkr. 145, 32) talaði langt ok snjallt (Hkr. 264, 28) var úmælt drukkit (Hkr. 281, 17) Kjartan fastaði þurt langafǫstu (Laxd. 170, 18) en þó gekk hon þá staflaust á fund Ólafs (Laxd. 72, 13) þú munt kauplaust heim fara í kveld (Laxd. 278, 21) þú hefir þvert tekit at ganga með mér (Laxd. 223, 17) halda heilagt hinn sjaunda hvern dag (Hkr. 93, 33) kómu fjǫlment (Hkr. 15, 1) Eiríkr jarl lá ávalt síbyrt við skipin (Hkr. 212, 16) hann réð fyrir þeim hluta slíkt sem annarstaðar í landi (Hkr. 322, 2) þessu játaði konungr ok slíkt hit sama (=ligeledes) sendimenn (Hkr. 312, 34) mæla berara (Hkr. 317, 30) hvárirtveggju sóttu hit djarfasta (Hkr. 158, 3) hann hafði gera látit dreka mikinn ok búinn hit vegligsta (Hkr. 53, 26) dugði veðr hit bezta (Hkr. 386, 26).

92. Som indre objekt føies akk. ent. intetkj. af pronomener og adjektiver, der angiver størrelse (udstrækning), til prædikatet for at betegne, i hvilken grad eller omfang udsagnet gjælder (ekki, nǫkkut, eitthvat, alt, þat eina, lítt þat — mikit, meira o. l.).

henni týði ekki at biðja (Hkr. 65, 32) hefi ek nú nǫkkut roðit tǫnn á þeim (Hkr. 240, 27) hvárt hefir þú nǫkkut sét Baldr á Helvegi? (SE. 38, 28) gerðist hann nǫkkut fár ok styggr við Ólaf (Hkr. 141, 20) þar er menn stǫrfuðu eitthvat (Hkr. 218, 19) jarl fór alt herskildi (Hkr. 146, 1) ferr síðan landveg alt norðr í Þrándheim (Hkr. 146, 6) ek mun gjarna hjálpa þér alt þat, er ek má (Hkr. 167, 19) fóru þat eina með bygðum, er þau leyndust um nætr ok funnu enga menn (Hkr. 124, 17) klekta ek keisara lítt þat (Forn. Suð. 12, 28) var sól farin lítt þat (Hkr. 300, 11) móðir hans unni honum mikit en faðir hans minna (Hkr. 47, 16) virðu vér þik eigi meira en hann (Hkr. 181, 27) gekk meira kaupskipit (Hkr. 315, 18).

hvat kan faa betydningen «hvorfor?»

spyrr, hvat þeir spottaði at hringinum (Hkr. 177, 24).

Anm. 1. I poesi saaledes ogsaa subst. fjǫlð og vætr: fjǫlð ek fór, fjǫlð ek freistaða, fjǫlð ek reynda regin (Vafþ. 3) svaf vætr Freyja átta nóttum (Þr. 28).

Anm. 2. Ved attraktion siges: ertu nǫkkurr íþróttamaðr (Flat. III 405, 20) Arnbjǫrn var engi áburðarmaðr (Eb. 71, 4) þeim er nǫkkurir eru kappsmenn (Hkr. 241, 7) istedetfor nǫkkut — ekki.

93. Produktobjekt. Akk. udtrykker ofte det, som verbets handling frembringer, eller som er resultatet af

handlingen. Dette produktobjekt sættes ligesom det indre objekt baade ved transitive og intransitive verber.

hjoggu á raufar (Hkr. 385, 12) skar hann upp herǫr (Hkr. 343, 8) skar upp þingboð (Hkr. 342, 23) binda félagskap (Hkr. 244, 4) vega sigrinn (Hkr. 169, 33) gráðugr halr etr sér aldrtrega (Háv. 20) drekka sér lítit vit (OHm. 16, 36) slógu manngarð (Eg. 56, 11) hlaða vǫrðu (Gisl. 60, 11) stefna þing (Hkr. 176, 14) urpu menn hans þar haug eptir hann (Hkr. 20, 26) þá kastaði Svíakonungr sex tvau (Hkr. 321, 15) grafa díki (Hkr. 265, 11) stjúpmóðir Dómalda lét síða at honum úgæfu (Hkr. 14, 13).

Saaledes føies akk. til verber, der bestemmes ved adv. eller en præp. med styrelse, for at betegne ved en handling at bringe ngt. i en vis stilling eller tilstand.

Ormr vatt ljáinn í sundr milli handa sér en steig í sundr orfit (Flat. I 522, 11) kasta aptr hauginn (Hkr. 53, 6) urpu Danir Norðmenn inni (Flat. III 359, 19) síða Vanlanda til Finnlands (Hkr. 13, 22) ekki týr yðr nú tauta eða tutla hann Sverri af konungdóminum (Konung. 101, 11) drakk hann hvern af stokki (Hkr. 295, 8) riðu hvern mann af baki (Forn. Suð. 35, 51) gráta Baldr ór helju (SE. 39, 13) laust hann sverðit ór hendi honum (Hkr. 150, 13) laust beitiássinn af ǫðru skipi konung fyrir borð (Hkr. 39, 10) þeir skýfðu skurðgoðin af stǫllum (Flat. I 321, 36) blása hár af hǫfði (Flat. II 46, 12) ráða lǫnd undan mér (Hkr. 318, 11) játa undan mér ríkit (Hkr. 329, 22).

Ligeledes sættes objekt med objektsprædikat for at betegne ved handlingen at gjøre ngt. til ngt.

drekka sik úfœran (Fld. II 544, 28) óðan hafði hann sik drukkit (Akv. 40).

Anm. Produktobjektet kan blive subjekt i passiv.

var orpinn haugr eptir (Hkr. 39, 11) hornatog hafranna var slungit af silfri (Flat. I 320, 6) var þar þegar sleginn mannhringr um hús (Hkr. 340, 34) biðja at Baldr væri grátinn ór helju (SE. 39, 8).

94. M a a l s b e t e g n e l s e. a) Til prædikatet føies akk. for at betegne maalet for u d s t r æ k n i n g eller a f s t a n d.

þeir gengu um nóttina sex rastir gǫtu (Hkr. 804, 32) hann hljóp meir en hæð sína með ǫllum herklæðum (Nj. 19, 15)

hann sér jafnt nótt sem dag hundrað rasta frá sér (SE. 17, 22) þá reið hann þat á einum degi, er miklar váru tvær dagleiðir (Hkr. 681, 2) Eysteinn konungr lét draga skip sín meir en tvær vikur sjávar at ísi (Hkr. 752, 11) betr en hálfa rǫst var hvergi jǫrðin ber (Klm. 290, 11) þeir skipuðu Hreininn, er var tvau rúm ok tuttugu (Hkr. 731, 16) þat var at lengð fjórar alnar hins átta tigar (Hkr. 197, 16) hunðrað rasta hann er á hverjan veg (Vafþ. 18) Þrándr kemr at jarðhúsmunna einum, er stund þá var brott frá bœnum (Flat. I 553, 9) Darius var eigi lengra þaðan í brott en hálfan þriðja tog mílna (Alex. 109, 14) skrín heilagrar Maríu var þá brott komit af staðnum nær hálfan áttung mílu (Mar. 649, 13).

Anm. Saaledes intetkj. af adj. skamt, langt o. l., der bruges som adv.

þar var kominn við land skamt í brott Haraldr grenski (Hkr. 161, 9) hann hljóp eigi skemra aptr en fram fyrir sik (Nj. 19, 16) létti hann upp á sik lengra byrðinni (Flat. I 74, 18) hvert hann skyldi fara hit lengsta (Hkr. 353, 5).

b) Til verber føies ogsaa akk. for at betegne en tings vegt.

sá (skattpenningr) stóð þrjá penninga silfrs vegna (Hkr. 123, 16) stóð hvárr (gullhringr) hálfa mǫrk (Hkr. 377, 15) haglkornit eitt vá eyri (Hkr. 158, 13).

Ved kosta og gjalda (at koste) sættes prisen i akk.

þat er sagt, at einn riddara kostar VIII merkr gulls sinn búnað (Fm. XI 331, 25) sǫgðu allir, at eigi kostaði konunginn minna leikrinn en þetta gull (Fm. XI 315, 26) ek skyldi gjarna kaupa, ef ek hefði verðaura til, eða hvat geldr málmrinn? Hann segir: Fimm skillinga (Mar. 953, 24); cfr. 111; 135.

Stedsbetegnelse.

95. I poesi findes af og til akk. for at betegne stedet, hvortil en bevægelse sker.

beð einn stigum (Sig. 3, 68; cfr. Vǫls. vit stigum á einn beð) sæing fóru síðan sína þau Hǫgni (Atlm. 10; cfr. Vǫls. eptir þat ferr hon til rekkju hjá bónda sínum) níu kom ek heima (Vafþ. 43) hér sté hon land af legi (H. Hj. 26) land um stéк (Guð. hv. 13).

I prosa bruges saaledes alene udtryk som nes frá nesi, land af landi o. l. (fra nes til nes, fra land til land).

reru þeir nes frá nesi (Hkr. 364, 4) fara land af landi (Hrafn. 26, 1) var móðir hennar flutt land af landi (Eg. 189, 1) hann gengr stein af steini upp í bergit (Pr. 148, 14).

96. a) Til bevægelsesverber føies i akk. et subst., som betyder «vei».

ganga þeir til skógar akbraut eina ok afstig lítinn í skóginn (Flat. I 144, 28) síðan fóru þau veginn (Flat. I 73, 9) fara landveg (Hkr. 120, 21) fara sendimenn alla leið sína (Hkr. 125, 23) hann var langa leið riðinn (Hkr. 45, 6) báðu þeir konunginn sigla leið sína (Hkr. 209, 33) róa menn leið sína (Hkr. 236, 12) fara markleið (Hkr. 49, 27) stefna hafleið (Hkr. 118, 17) sigla þjóðleið (Hkr. 118, 18) mál er mér at ríða roðnar brautir, láta fǫlvan jó flugstig troða (H. H. 2, 49) svá mun gefask þeim er ganga skal þær inar glœddu gǫtur (Sol. 31) þaðan rákumk vindar kalda vegu (Fjǫlsv. 47).

b) Denne brug udvides saaledes, at akk. kan føies til bevægelsesverber for overhovedet at betegne det sted, som en bevægelse foregaar over eller igjennem.

síðan reri jarl alla fjǫrðu (Hkr. 155, 31) Þorkell ok þeir fǫrunautar gengu út skyndilega aðrar dyrr, en þeir hǫfðu inn gengit (Hkr. 328, 21) hann reið níu nætr døkkva dala ok djúpa (SE. 38, 20) hann hjalp hirðmanni sínum, þeim er áðr hafði klifit bjargit (Hkr. 195, 28) Skarphéðinn réð þegar til i annat sinn ok rennr upp vegginn (Nj. 130, 5) hann hafði lengi farit bæði fjǫll ok dala (Barl. 104, 7) ek þóttumk fara ór Breiðdal Hjarðarskarð (Pr. 53, 3) eru þeir nú at Arnórs ok ætla norðr Heljardalsheiði (Laxd. 298, 22) hon á þann hest, er renn lopt ok lǫg (SE. 21, 35) hlupu þeir hart leiruna (Flat. II 477, 23) þat er sǫgn manna, at Skopti hafi fyrst siglt Nǫrvasund Norðmanna (Hkr. 656, 21) sá hon þar vaða þunga strauma menn meinsvara (Vǫl. 39) veðr hann jǫrð, svá at upp tekr um klaufir (Laxd. 291, 9) þeir liðu Frekeyjarsund (Flat. III 85, 7)[1].

---

[1] Deraf i ueg. betydn.: líðr þína æfi (dit livsløb passeres ɔ: er ved at ende Atlm. 91) Úlfr jarl var ríkastr i Danmǫrku, þegar er konung leið (naar man gik kongen forbi ɔ: næstefter kongen Flat. II 283, 21).

Saaledes hit efra, iðra, ýtra, neðra «den øvre, indre vei» o. s. v. eller ganske som adv. «oventil, oppe, inde, ude».

herr Finna fór hit efra, svá sem konungr sigldi hit ýtra (Hkr. 223, 7) fór Rǫgnvaldr jarl hit iðra um Eið (Hkr. 56, 22).

Anm. I passiv: land þetta myndi herskildi farit, ef eigi kœmi várr styrkr til (OH. 162, 33) þessi gata mun vera riðin af mǫnnum Iarizleifs konungs (Flat. II 132, 23).

97. a) Substantiver, som betyder «vei», sættes i akk. for at betegne, i hvilken retning noget sker eller er.

kunni hann at snúa vindum hverja leið er hann vildi (Hkr. 8, 17) stukku fyrir honum menn tvá vega (Hkr. 705, 28) Eiríks synir sá menn sína alla vega falla fyrir sér (Hkr. 102, 7) heyrðu þeir lúðragang alla vega frá sér (Hkr. 382, 29) því næst heyrði Gangleri dyni mikla hvern veg frá sér (SE. 44, 31) setja gamma sinn þar annan veg brekkunnar (Hkr. 66, 26) skjót annan veg (Hkr. 210, 24) annan veg á þingit sátu þeir á einum stóli Rǫgnvaldr jarl ok Þorgnýr (Hkr. 290, 17).

Saaledes ogsaa: jarl hafði njósn hit efra um Eið (Hkr. 155, 32) Hákon jarl réð Noregi alt it ýtra með sjá (Hkr. 163, 9) hit ýtra var blásandi byrr á (Hkr. 190, 18) þar sat hit næsta Hrœrekr konungr (Hkr. 298, 25).

b) annan veg, einhvern veg, sinn veg, alla vega o. l. bruges dernæst for at udtrykke maade.

þá var mjǫk annan veg (anderledes) en hann hugði (Hkr. 165, 30) engi maðr mátti nefna hann annan veg en jarl hinn illa (Hkr. 169, 28) nú er þat vili lendra manna, at einnhvern veg skeri ór (Hkr. 269, 33) þótti sinn veg hvárum (Hkr. 384, 18) þykki mér ok þann veg at eins verk þetta (Laxd. 37, 2) fáð með steini alla vega litum (Forn. Suð. 48, 15) engan veg hefir hann svá at því unnit, at þat sé eigi it mesta þrekvirki (Forn. Suð. 65, 32; cfr. 63, 15: ok fyrir því má hann þess engan [sc. veg] at hafa unnit, at sé eigi it mesta þrekvirki).

Sjelden i samme betydning sǫmu leið, hverja leið, þá leið: sǫmu leið ok, þá er hann mælti (Post. 14, 15); cfr. adv. þáleiðis; men almindeligere á þá leið etc.

I analogi dermed siges da stundom ogsaa (navnlig i L. S.) sǫmu lund, hverja lund, marga lund, alla lund, nǫkkura lund (= paa samme maade etc.) istedenfor á sǫmu lund etc. (cfr. 110, e).

þann veg, hinn veg, hvern veg, einn veg sammendrages ofte til þanneg (þannig, þannug), hinnig, hvernig, einnig og opfattes som adv.; ogsaa þanninn, hverninn = þann veginn, hvern veginn.

Tidsbetegnelse.

98. a) Akk. angiver udstrækning i tid (hvorlænge?). I alm. føies til substantivet et talord eller adj. (pron.), som betegner mængde eller varighed (margr, nǫkkurr, einn, allr, langr, skammr o. l.).

hann sat þá at lǫndum III vetr (Hkr. 20, 16) hann var ok í Gautlandi hálfan þriðja tug vetra (Hkr. 22, 22) hann dvaldist í ferðinni mǫrg misseri (Hkr. 5, 15) mun ek enn heldr bíða nǫkkura vetr annars gjaforðs (Hkr. 175, 18) Þórr kvezt mundu róa eina hríð (en liden stund SE. 35, 40) blótuðu mest til árs ok friðar alla ævi síðan (Hkr. 12, 1) óku nóttina alla (Hkr. 393, 23) var þat langa hríð, er ekki mátti yfir sjá (Hkr. 252, 17) jarl var vinsæll við bœndr lengsta stund ævi sinnar (Hkr. 163, 20). Ólafr konungr dvaldist mestan hluta sumars á Hálogalandi (Hkr. 337, 28) munu vér vera þar þat er eptir er vetrar (Vatsd. 14, 5).

Uden attribut bruges udtrykket: dag ok nótt, nætr ok daga.

jarl fór dag ok nótt (Hkr. 155, 32) sigldu hvárirtveggju bæði nætr ok daga (Hkr. 383, 15). I poesi: kveld lifir maðr ekki eptir kvið norna (ɔ: en eneste kveld Hamd. 30).

Anm. Præp. um tilføies alm., naar substantivet ikke har attribut, sjelden ellers.

þeim átrúnaði, er várir feðr ok forellrar hǫfðu fyrir oss alla tíma, fyrst um brunaǫld en nú um haugaǫld (Flat. I 56, 1) undarliga hluti hefir borit fyrir mik um hríð (OH. 202, 22) fóru þeir svá allan dag ok eptir um nóttina (Hkr. 191, 7).

b) Akk. bruges ogsaa for at udtrykke tiden, naar noget sker. Alm. tilføies adjektivisk attribut (ordenstal — næstr — ǫndverðr, ofanverðr, efri — sami — demonstr. pron. — hverr, einn o. l.).

hit fyrsta haust blótuðu þeir yxnum (Hkr. 14, 34) annat sumar fór Fróði konungr at herja í Austrveg (Hkr. 25, 33) hann var fœddr næsta vetr eptir fall Haralds Sigurðarsonar (Hkr. 2, 32) hann var hermaðr mikill ǫndverða ævi sína (Hkr. 81, 29) kómu þeir ofanverða nótt á Ǫgló (Hkr. 115, 2) hinn

efra hlut dagsins snýr mąnnfallinu á hendr Norðmǫnnum (Hkr. 86, 10) sama haust fór hann með her á Vingulmǫrk (Hkr. 42, 16) þat sumar kómu til hans jarlar af Orkneyjum (Hkr. 342, 3) gekk maðr í móti honum með hvannir margar ok undarliga stórar þann tíma várs (ɔ: til paa den tid af vaaren at være Hkr. 202, 13) at nesit væri þetta alt sáit hvert sumar (Hkr. 285, 31) þat var um várit einn góðan veðrdag (Hkr. 186, 21) þat var eitt sinn (Hkr. 16, 14) fór annat sinn herfǫr (Hkr. 90, 26) ek hafða margan dag glaðr verit í því landi (Hkr. 470, 3).

Uden attribut bruges aptan dags samt navne paa ugedage og sammensatte helligdagsnavne.

hann kom aptan dags til Uppsala (Hkr. 314, 20) laugardag stóð konungr upp til morgintíða (OH. 118, 20) fóru þeir ok kómu sunnudag í Kǫrmt (OH. 119, 7) þat barsk at uppstigningardag (OH. 73, 22) var fœrðr markaðrinn ok hafðr kyndilmessu (OH. 64, 29) svá bar at eitt sinn jólakveld (Hkr. 691, 15).

Særlig merkes sinn i betydn. en eneste gang: hann drakk sinn á degi brjóst móður sinnar miðvikudag hvern ok fǫstudag (Heilag. II 21, 23) aldri skalt þú koma í mína rekkju sinn síðan (Nj. 150, 8) samt det i lighed med nes frá nesi, land af landi (se 95) dannede stund af stund, stund frá stund (= lidt efter lidt): batnar honum stund frá stund (Flat. II 145, 18).

Anm. 1. á (med dativ) betegner den tid, som gaar med til noget, og i løbet af hvilken noget sker; den sidste betydning flyder umerkelig over i tiden, naar.

á sjau nóttum fór herboðit frá hinum synsta vita í hina nœrstu þinghá (Hkr. 98, 17) hann var heill á VII nóttum (Hkr. 148, 31) varð þar orrosta svá mikil, at þat er sagt, at eigi sleit á XI dœgrum (Hkr. 28, 33) hét hann at koma aptr á þriggja vetra fresti, en hann kom eigi á X vetrum (Hkr. 13, 19) leystu margir sik hin fyrstu misseri eða ǫnnur, en allir þeir er nǫkkurr þrifnaðr var yfir, leystu sik á III vetrum (Hkr. 231, 30) á dǫgum Haralds hins hárfagra bygðust Orkneyjar. (Hkr. 322, 8) vit várum fœddir á einni nótt (Hkr. 168, 29) hann skyldi eigi fara suðr um Stað á haustdegi (paa høsttiden Hkr. 56, 19) á léttasta aldri (Hkr. 291, 29).

Navnlig bruges ofte á (med dativ) om tiden naar, hvor der til subst. føies det ubestemte einn: á einu sumri herjuðu þeir í Danmǫrk (Hkr. 20, 22) þat var á einni nótt, er Hálfdan var á veizlu (Hkr. 44, 11).

Anm. 2. Naar de ovenfor nævnte attributer ikke tilføies, bruges alm. præp. u m (med akk.) for at betegne tiden, naar.

var þá góð árferð ok friðr um hans daga (Hkr. 15, 17) báru konungi njósn um miðnætti (OH. 37, 21) Sveinn Haraldsson varð bráðdauðr um nótt (OH. 19, 28) Ólafr konungr hafði veizlu mikla um páska (OH. 103, 36) Þórir selr hafði þegar um kveldit spurn af um farar Ásbjarnar (OH. 115, 2) þeir gengu til konungs um daginn eptir (OH. 45, 10) eptir um morguninn var enn veizla en kappsamligsta (OH. 13, 26) þat haust bjó hann til vetrsetu í Niðarósi ok sat þar um vetrinn (Hkr. 335, 27) Haki lá í sárum um haustit ok ǫndverðan vetr (Hkr. 45, 17).

Præp. í (med akk.) bruges i udtrykkene: í d a g, í n ó t t (í alla nótt), í k v e l d, í m o r g i n, í v á r, í s u m a r, í v e t r, í h a u s t om den indeværende eller nærmest foregaaende eller følgende tid i f o r h o l d t i l n u t i d, medens u m (alm. med subst. i bestemt form: um daginn, um sumarit etc.) betegner tidspunktet i f o r h o l d t i l f o r t i d.

Fremdeles siges: í þann tíma, í lýsing, í elding nætr samt í annat sinn o. l.

í sættes med dativ for at betegne tidspunktet i forb. med subst., der ikke ligefrem betegner tid: í upphafi ríkis sins, í œsku sinni, í elli sinni, í litlu augabragði, í þessu, í því; ogsaa í því sinni, í enu þriðja sinni o. l.

Anm. 3. Naar der tales om, hvad der gjentager sig og pleier at ske til visse tider, bruges alm. á med (ubestemt) dativ flertal:

var þat siðvenja konunga, at drekka skyldi á kveldum tvímenning (Hkr. 33, 13) váru i Orkneyjum ok Suðreyjum á vetrum, en á sumrum herjuðu þeir í Noreg (Hkr. 63, 2) Egill konungr sendi Fróða konungi góðar gjafir ok stórar á hverjum misserum (Hkr. 24, 28);

men ogsaa á ell. u m med akk. ental (alm. bestemt) eller flertal (ubestemt).

hafði hann þá um haustit vinaboð mikit, en jólaboð um vetrinn (Hkr. 351, 33; men OH. 112, 36 á haustit, á vetrinn) þat er siðr þeira at hafa blót á haust ok fagna þá vetri (Hkr. 340, 19) fóru um nætr, en lágu um daga (Hkr. 385, 14) bæði á haust ok um vetr ok um vár fóru víkingar um eyjar (Hkr. 68, 23);

sjelden u m med (ubest.) dativ flertal.

hann sat opt við drykkju lengi um kveldum (Hkr. 19, 4; men: Bera dróttning sat opt lengi á kveldum Hkr. 19, 5).

Anm. 4. at (med dativ) om tid betegner «ved, henimod», men med overgang til at betegne tidspunktet, naar.

Rǫgnvaldr jarl kom einn dag at kveldi (Hkr. 289, 9) Eiríkr jarl sigldi um haustit aptr til Svíþjóðar ok var þar vetr annan, en at vári bjó Eiríkr herskip sín ok sigldi síðan í Austrveg

(Hkr. 199, 20) drakk konungr þann dag allan ok svaf eptir um nóttina, en at morni er konungr vaknaði, þá hugsaði hann, hvat Emundr hafði talat um daginn (Hkr. 316, 20) hann var því vanr at hafa þrenn blót hvern vetr, eitt at vetrnóttum, en annat at miðjum vetri, þriðja at sumri (Hkr. 351, 31).

Dativ.

99. Dativ er i det norrøne sprog en sammensat kasus, hvori flere oprindelige kasus er smeltede sammen (dativ, instrumentalis, ablativ, lokativ). Dette kan baade sproghistorisk godtgjøres, og de forskjellige grundbetydninger lader sig i store træk med lethed paavise. Det er derfor hensigtsmæssigt at ordne denne forholdsforms anvendelser under 4 afdelinger: egentlig dativ, instrumental dativ, ablativisk dativ, lokativisk dativ. Men herved er dog at merke, at analogigrupperne paa flere punkter krydser hverandre, saa grænserne bliver flydende, og det kan i adskillige tilfælde være tvilsomt, ikke blot i hvilken gruppe under hovedafdelingen, men ogsaa i hvilken hovedafdeling fænomenet hører hjemme.

Egentlig dativ.

100. I dativ sættes hensynsbetegnelsen (den person eller ting, som det udsagte har hensyn til, for hvilken noget gjøres, finder sted eller forholder sig paa en vis maade).

hann skyldi blóta þeim til árs (Hkr. 9, 30) lét hann marka sik Óðni (Hkr. 10, 34) Sǫlvi beiðir sér konungsnafns (Hkr. 28, 31) hon skyldi bera ǫl víkingum (Hkr. 33, 20) Svíar vilja verja honum landit (ɔ: mod ham Hkr. 28, 32) væntu þeir sér skjótt hers (Hkr. 49, 22) Haraldr konungr treysti sér fólkit (gjorde det paalideligt for sig, sikrede sig dets troskab Hkr. 54, 28) skyldi þat drekka til sigrs ok ríkis konungi sínum (Hkr. 93, 13) Emundr gekk fyrir hann ok hneig honum (Hkr. 314, 24) hljópu þeir allir upp ok lutu því skrimsli (Hkr. 346, 29) var þar veitt hirðinni (Hkr. 797, 15) at vatna fénaði (ɔ: give at drikke Stj. 129, 14) hvat viltu mér nú? (Forn. Suð. 23, 57).

honum byrjaði eigi skjótt (Hkr. 301, 27) þá fór þeim sem hinum (Hkr. 212, 7) fannst mǫnnum mikit um hana (Hkr. 27, 7) konunginum svalaði mjǫk (Flat. II 112, 1) gekk henni

nær dauða (Flat. II 236, 30) þá tók at líða aptninum (Flat. III 408, 6).

vín er honum bæði drykkr ok matr (SE. 24, 2) lof sé guði (Mǫtt. 19, 25) gerðist Ólafi forvitni á at reyna spádom (Hkr. 148, 2) mér þykkir þú fól (Hkr. 694, 9) leizt honum mærin fǫgr (Eg. 18, 17) betra væri Svíum heima at sleikja um blótbolla sína (Hkr. 211, 5) henni er þannug farit (den — øen — er saaledes beskaffen Hkr. 356, 8) varð honum ilt til liðs (Hkr. 84, 26).

Anm. 1. Dativ føies i udraab til interjektionerne: fussum, hussun, hossun, svei, sví (fy! æsch!), hoi, auue, ay (ak!) vei (ak ve!).

fussum þeiri gerningavætti (Grett. 176, 10) hussun þér gǫmlum (Klm. 532, 19) hoi mér veslugri (Mar. 978, 30) ay mér veslugri (Mar. 1007, 13) vei oss vesǫlum (Stj. 434, 8) vei ok svei sé feðr hans (Klm. 203, 8) sví verði þínum legg (Hkr. 691, 30).

Sjeldnere bruges akk. ved hoi (há, hó) auue, ay: hoi mik (Mar. 908, 24) auue mik (Mar. 1009, 13).

Anm. 2. Naar præs. part. med verbet vera staar for at betegne, at noget bør eller kan ske, udtrykkes den, for hvem noget er tilbørligt eller muligt, af hvem noget bør gjøres, i dativ.

hér eru nú mǫrg tíðindi at sjá ok vita, þau er mǫnnum eru þakkandi (Konung. 43, 18) ekki er kristnum manni meir flýjanda en ofmetnaðr (Hom. 42, 17) munu margir þat mæla, at yðr sé þat vel geranda (Hkr. 357, 26).

Ogsaa ved andre passive udtryk kan dativen stundom faa betydning af den, af hvem noget gjøres (det logiske subjekt).

Þrándi ok Þorgrími varð mart talat (Flat. I 556, 5) varð þeim ok mart talat (Laxd. 248, 24) þá er okkr varð um rœtt á vári (Laxd. 152, 23) honum mundi helzt misgert í vera at fara at mér (Nj. 124, 114 af ham vilde der især være handlet ilde ved at o. s. v.) því var á legi mér lítt steikt etit (H. H. 2, 9) ráð er þér ráðit (= af dig Fafn. 21) í garð þann, er skriðinn var innan ormum (Akv. 31).

Anm. 3. Ofte føies et ord som hensynsbetegnelse til det hele udsagn istedetfor at sættes i et nærmere forhold (alm. som genitiv) til et enkelt led af sætningen; især hvor der til verbet med præp. er føiet navnet paa legemsdel, klædningsstykke o. l.

ǫllum hló hugr við (Hkr. 7, 31) vin sínum skal maðr vinr vera (en úvinar sins skyli engi maðr vinar vinr vera Háv. 43) flá er þér þunga (Lok. 31) brœðr þínum brjóst raufaðir (H. H. 1, 41) þeim er bróðir Byleists í fǫr (Vǫl. 51) Skarði fell fyrir fœtr Þorkeli (Hkr. 159, 34) báru hirðmenn hann á herðum sér (Hkr. 91, 1) konungr steig á bak hesti sínum (Hkr. 59, 16) hon þóttist taka þorn einn ór serk sér (Hkr. 46, 12).

Saaledes hyppig i overført betydning i udtryk som: fá í hǫnd (hendr) e-m overdrage, overlade; fara á hendr e-m drage imod for at angribe; ganga til handa e-m gaa i ens tjeneste; sitja ell. vera undir hendi e-m være i ens magt, varetægt; stíga yfir hǫfuð e-m blive ens overmand o. l.

Anm. 4. sér bruges stundom i betydn. «for sig selv, serskilt» (især i forb. hvárr sér, hverr sér hver for sig, einn sér for sig alene).

þeir váru sér um móður (Hkr. 803, 23) hús var eitt sér, er Magus lá í (Forn. Suð. 33, 38) fóru stundum báðir samt, en stundum sér hvárr þeira (Hkr. 20, 2) var þat siðvenja, at drekka skyldi á kveldum tvímenning, hvárr sér karlmaðr ok kona, svá sem ynnist, en þeir sér, er fleiri væri saman (Hkr. 33, 14).

Anm. 5. Til hvat føies dativ i betydn. «hvad for —.»

varðmenn vissu eigi, hvat liði þat var (Hkr. 180, 1) bað hann menn sína ganga til ok vita, hvat mǫnnum þat væri (Hkr. 180, 5) þá þóttist Þórr skilja, hvat látum verit hafði of nóttina (SE. 29, 10) hvat bygðum er hér á land upp? (Hkr. 634, 11) hvat húsi er þat, er hér stendr hjá sundinu? (Hkr. 634, 13). Sjeldnere sættes genitiv (se 129, b).

101. Dativ føies navnlig til verber, der betegner en handling, hvorved der uvilkaarlig tænkes ikke blot paa en gjenstand, som handlingen mere eller mindre direkte gaar ud paa, men tillige paa en anden (person eller ting), som den har hensyn til, sigter til, staar i forhold til.

a) Gjenstanden staar da alm. i akk. som ved verberne: at give, yde, skaffe, bringe, byde, overdrage, betale, forbyde, forholde, sende, sige, lære, vise o. l. (gefa, fá, veita, skipa, fœra, bjóða, boða, selja, gipta, fastna, gjalda, banna, meina, senda, segja, kenna, vísa, sýna o. l.).

Særskilt merkes: launa e-m e-tt lønne en for ngt.; þakka e-m e-tt takke en for ngt.; refsa e-m e-tt straffe en for ngt.; bœta e-m e-tt give en bod for ngt.; þola e-m e-tt taale ngt. af en (cfr. sitja e-m e-tt dels = þola e-m e-tt: þeygi vil ek sitja yðr frýju, Hkr. 770, 15; dels = banna e-m e-tt: hann mun sitja þeim mat í virkinu, Flat. I 146, 31); ógna e-m e-tt true en med ngt. (ogs. e-u); sverja e-m e-tt ved ed love, overdrage en ngt.

b) Men gjenstanden kan ogsaa staa i genitiv (f. ex. frýja, fyrmuna, ljá, synja, unna e-m e-ns) eller i (instr.) dativ (f. ex. bregða, heita, svara e-m e-u): Upplendingar unnu þeim bezt

ríkis (Hkr. 74, 26) hann hét Fróða konungi til liðs skatti af Svíum (Hkr. 24, 23).

Anm. Idet gjenstanden underforstaaes, siges bjóða e-m til sín byde en (at komme) til sig; sverja e-m til en; veita e-m beværte en; vinna e-m gjøre modstand mod, modstaa o. l. (cfr. 21). Ved þvá, kemba, strjúka, klappa sættes alm. personen (dyret) i dativ og legemsdelen i akk. (ogs. strjúka, klappa um e-tt). Sjelden personen i akk.

102. Fremdeles sættes dativ til adskillige verber med betydningen:

a) behage — mishage: hugna, líka, þokkast, þoknast — mislíka, misþoknast.

b) gavne; være nyttig, tjenlig, tilpas, passende.

gagna gavne, nytte; stoða gavne (ogs. akk.), være nyttig; duga være tjenlig; eira være tilpas, tjenlig, behagelig; henta være tjenlig, passe; haga være tjenlig, tilpas; gegna være tjenlig, passende, beleilig; sama, sóma, passe sig, være passende.

c) hjælpe, redde, beskytte, skaane, være ell. vise sig velvillig, more, rose, tro, vise tillid.

bjarga hjælpe, frelse; duga hjælpe; fulltingja yde hjælp, støtte; hjálpa hjælpe, frelse; forða bringe i sikkerhed, frelse; standa, hjælpe, staa bi; hlífa beskytte, beskjærme, spare, skaane, undlade at krænke; hlýja give ly, beskjærme; skýla beskytte, beskjærme; eira skaane, spare; þyrma spare, skaane, afholde sig fra at krænke; vægja lempe sig efter, skaane (ogs. eptir e-m; fyrir e-m); miskunna, líkna vise barmhjertighed; létta lette, skaffe lettelse, lindring; sinna slutte sig til, understøtte, tage hensyn til, bekymre sig om; várkunna bære over med; varðveita tage vare paa (alm. akk.); geyma tage vare paa (alm. genitiv, sj. akk.); kvíða være bange for (at ondt skal tilføies en); bleza velsigne; heilsa hilse (ogs. á einn); fagna hilse, tage imod (vel, illa); unna elske; skemta more; hœla rose; trúa tro, stole paa, antage for sandt (ogs. trúa á guð, á mátt sinn ok megin); hlíta lide paa; treysta, treystast forlade sig paa (ogs. á e-nn). Saaledes ogsaa taka e-m ell. e-u vel (illa o. l.) modtage, optage paa en eller anden maade (sj. akk.).

Anm. I L. S. (og ved paavirkning af denne af og til ellers) findes akk. ved endel af disse verber, der da ogsaa bruges pers. i passiv: fulltingja, hjálpa, hlífa, bleza, heilsa, miskunna, líkna, trúa, antage for sandt (cfr. latinske verber: juvare, salvare, defendere, fortunare, salutare, miserari, credere).

d) skade, fortrædige, mishandle, tilintetgjøre, sætte paa spil, være ell. blive vred, true, skræmme, ønske ondt, tale ilde om, tugte.

bana dræbe; bella, granda, meina skade; spilla, tortíma tilføie skade, dræbe; skeðja rispe, beskadige; slátra slagte; angra fortrædige, plage, bedrøve (alm. akk.)[1]; bægja fortrædige, forhindre; stríða fortrædige, plage; fara fare ilde med, gjøre ende paa, fordærve, forspilde; eyða gjøre ende paa, udrydde, tilintetgjøre, spilde, forøde (med akk.: gjøre tom, lægge øde; ogs. eyða mál, sǫk); drekkja tilintetgjøre; glata tilintetgjøre, tabe, miste; sóa gjøre ende paa; tapa, týna gjøre ende paa, miste, tabe; tæra forbruge, gjøre ende paa (alm. akk.); hætta sætte paa spil; gleyma lade uænset, glemme (ogs. genitiv); reiðast blive vred; grimmast blive forbitret (ogs. við e-nn, á e-nn); gremjast være, blive forbitret (ogs. við e-nn); hœta, hóta, ógna true, œgja skræmme; bǫlva, blóta forbande; hallmæla tale ilde om; illmæla tale ilde til eller om; ámæla tale ilde om, dadle; sneiða stikle paa, gjøre bebreidelser; rœgja ved bagtalelse udsætte for fare; ráða tugte, straffe; refsa revse (ogs. akk. ligesom altid hegna, hirta, ávita).

Hertil er at regne endel verber, sammensatte med mis- og fyrir-, der især hører hjemme i L. S.: misbjóða forulempe, forurette; misbrigða forulempe; misþyrma behandle ilde; misgleyma utilbørligen glemme, forsømme; misfara fare ilde med (ogsaa með e-u); mismæla bagtale — fyrirkoma ødelægge, dræbe; fyrirgleyma forglemme; fyrirfara fordærve, tilintetgjøre; fyrirgera forspilde, forhekse; fyrirljúga forspilde ved løgn; fyrirmæla gjøre skade ved ord; fyrirrœgja ødelægge ved bagtalelse; fyrirtaka forspilde, fortryde; fyrirvega ved drab forspilde eller forbryde.

Anm. Fortrinsvis i L. S. sættes stundom med akk. (eller bruges personlig i passiv): meina, skeðja, spilla, tapa, týna, glata, blóta, bǫlva (cfr. lat. lædere, perdere, exsecrari).

---

[1] cfr. ek græt mér allri, þegar ek kem til leiðis hans (Forn. Suð. 33,61).

e) styre, raade for ell. over, magte, volde — adlyde, tjene.

stjórna styre, bestyre; stýra styre, regjere, raade over; ða raade for eller over; orka magte, raade med; afla ade med, udføre, udrette; valda have magt, raadighed over, lde; hlýða (lytte til; ogs. á e-tt, til e-ns); þjóna tjene, varte.

f) sætte skik paa ngt., ordne, indrette.

haga, hátta (ogs. akk.), skipa (ogs. akk.) ordne, indrette; illa holde inden rette grænser, ordne, indrette paa rigtig ıade (ogs. akk.); fylkja ordne til slag; bella give sig af ɔd, stelle til.

g) være ell. komme i nærheden af ngt.

fylgja følge; mœta møde; ná naa; gegna møde (staa i mmenhæng med; være i overensstemmelse med; være jevnd med; være udsat for, berettiget, forpligtet til); sæta ligge ɔaghold for, være færdig til at modtage (staa i sammenhæng ɔd; være jevngodt med; være udsat for; være rede til; sætte ʒang).

Anm. fylgja i L. S. ogsaa akk.

h) opsætte, ophøre med, afstaa fra, stanse, bringe til ende.

fresta opsætte, udsætte; hafna aflade fra, unddrage sig; etta ophøre med, afstaa fra; létta ophøre med, stanse; ına stanse; lóga gjøre ende paa, skille sig ved; lúka lukke, inge til ende; skirra forebygge, afvende (vandræðum).

I lighed hermed kan slíta faa dativ i betydn. opløse, ɔve, gjøre ende paa (þingi, bardaganum) og setja i tydn. bringe til afslutning (sólu, degi er sett er gaaet ned; íli bilægge en sag).

Anm. hafna i L. S. ogsaa akk.

i) halda i betydn. holde; holde fast paa ell. ved; beholde; bageholde; vedligeholde; holde i en vis stilling ell. retning ed akk.: beskytte, forsvare; underholde, opretholde) — líkjast ne (sj. líkja e-tt e-u gjøre ngt. ligt med ngt.; alm. líkja e-tt tir e-u) — venjast vænne sig til (alm. við e-tt) — játa e-u ʒe ja til, indrømme sandheden af ngt., samtykke i (játa e-m ı ell. e-t ell. e-ns indrømme en ngt. L. S.) — níta sige nei , vægre sig ved (med akk.: benegte) — neita sige nei til, rkaste, vægre sig ved at indrømme (i L. S. ogs. akk.; med k.: benegte) — níkvæða negte sandheden af ngt.; forkaste,

forsmaa, vægre sig ved at indrømme (ogs. akk.) — lýsa kundgjøre (ogs. akk.).

k) Verber, sammensatte med jafn- og sam- har dativ for at betegne den eller det, som ngt. er lige med eller sker sammen med; de hører fordetmeste hjemme i L. S. (cfr. latinske sammensætninger med cum).

jafnbjóða, jafnvægja staa ved siden af, være jevngod med — samfljóta e-u flyde sammen med; samgróa gro sammen med; samvægja opveie; samhljóða e-u samstemme med; sambjóða e-m stille sig ved siden af, være jevngod med; samfagna, samgleðjast e-m glæde sig med en; samharma e-m sørge med en; samneyta e-m have omgang med (ogsaa við e-nn); samnœgja e-m give sig tilfreds hos (ogs. við e-nn); sampínast e-m have medlidenhed med; samríkja e-m regjere sammen med; samsinna e-m slutte sig til; samsnæða e-m spise sammen med; samsverjast e-m sammensverge sig med; samvinna e-m understøtte; samþykkja stemme overens med (e-u); føie sig efter (e-m).

Enkelte med sam- sammensatte verber har objekt i akk. og hensynsbetegnelse i dativ: samsetja e-nn e-u delagtiggjøre en i; samtengja e-tt e-u forbinde ngt. med; samþykkja e-tt e-u (ell. við e-tt) bringe i overensstemmelse med (cfr. samreiknast regnes sammen med; samvirðast stilles ved siden af).

103. Som hensynsbetegnelse føies dativ til adjektiver for at betegne den person (eller ting), for hvem (i forhold til hvem) noget har en vis egenskab eller beskaffenhed.

Saaledes navnlig til adjektiver (adv.), som betyder

a) gavnlig, kjær, behagelig og det modsatte.

nytsamligr, gagnsamligr, þarfr gavnlig, nyttig; úþarfr skadelig; hættr farlig; skœðr, skaðsamligr, skaðvænligr, skaðvænn skadelig; kærr, tíðr, virkr kjær; leiðr ubehagelig, forhadt; þekkr, þægr, þægiligr behagelig; hugþekkr tækkelig, kjær, yndet af.

Anm. Ogsaa hættr, skœðr við e-nn.

b) venlig ell. fiendtlig sindet.

blíðr, góðr, mjúkr venlig, velvillig mod; hollr velsindet, huld; tilhallr gunstig stemt for; sinnaðr villig til at understøtte; hœgr medgjørlig, let at komme tilrette med — reiðr,

gramr vred, forbitret paa; harðr haard, streng mod; illr, grimmr ond, grum, ildesindet mod; ámunr fiendtlig; gagnstaðligr, mótstaðligr, mótbárligr, mótdrœgr, mótgerðasamr, mótgjarn, mótsnúinn stridende mod, fiendtlig.

Anm. De fleste af disse forbindes ogsaa med við e-nn f. ex. blíðr, mjúkr, hœgr, illr (cfr. mildr, linr, ljúfr, stirðr, stríðr o. l.); ogsaa blíðr, mjúkr til e-ns o. l.

c) nær, fjern.

náinn (nærri, næstr) nær; adv. nær (nærr, næst); nágǫngull gaaende i nærheden af; nákvæmr, nálægr, nástœðr nær, nærstaaende — fjarlægr fjern; adv. fjarri (firr, first: fjarri ǫðrum búðum Laxd. 27, 2); adv. gegnt, gagnvart ligeoverfor.

Anm. Paa samme maade føies dativ til í nánd, (í) námunda i nærheden af: þeir sóttu í nánd borginni (Hkr. 617, 11) námunda Muspilli (SE. 4, 7).

Til talord kan nær føies uden indflydelse paa kasus: hǫfðu nær 20 hundruð manna (Hkr. 249, 15). Men: þeir váru nær hálfum þriðja tigi manna á skipi því (Hkr. 380, 6).

d) forbundet ved slægtskab eller svogerskab.

skyldr, tengðr beslægtet med; sifjaðr besvogret med (ogs. við e-nn); náinn nærbeslægtet (nærstaaende).

e) lig.

líkr, úlíkr (skaplíkr lig af sind); áþekkr lig, lignende — jafn ligedan, lige god som (ogs. við e-nn; i samme betydning: jafn sem, jafn ok).

f) lydig, tro.

hlýðinn villig til at rette sig efter en, lydig; úhlýðinn; lýðskyldr forpligtet til lydighed; handgenginn haandgangen, underdanig; fylgisamr stadig i følge med; leiðitamr føielig; trúr, tryggr tro; útrúr.

g) vanr vant til; samr[1] dels i betydn. «som man har tilfælles med, deler med»: kom Guðrún ekki síðan í sama rekkju Ólafi konungi (Hkr. 185, 8); dels i betydn. «af samme art som»: maðr er moldu samr (Sol. 47).

h) Endelig føies dativ til adjektiver (og adverbier), der er sammensatte med and-, jafn- og sam- (de sidste hører fortrinsvis hjemme i L. S.).

andstreymr som er, gaar imod; andvígr som i strid kan maale sig med — jafnborinn ved fødsel lige god som; jafn-

---

[1] Cfr. at drekka mǫrgum saman (ɔ: i selskab med mange Hkr. 339, 20).

kosta god nok til at gifte sig med; jafnkristinn lige god kristen som; jafnfram lige langt fremme som; ved siden af; jafnfœtis i lige god stilling som — sambærilegr som kan stilles sammen med, ved siden af; sameilífr lige evig som; samhljóðr ligelydende med; samhugi enig med; samhúss adv. i hus med; samlaga forenet med; samlendr som er fra samme land som; samliðs adv. i følge med; sammáttugr lige mægtig som; samnefndr som har samme navn som; samsíðis adv. ved siden af; samskipa som er paa skib med; samskóla undervist i skole sammen med; samstunda samtidig med; samtíða adv. samtidig med; samvirðilegr som kan stilles ved siden af; samþykkr overensstemmende, enig med.

hann var andvígr ekki betr en ǫðrum þeira brœðra (Hkr. 187, 7) at hafa réttindi af jafnbornum mǫnnum sér (Hkr. 350, 25) myrðu þá alla, jafnmarga sér (Isl. s. I 35, 12) kvað eigi þér mundu finnast jafngǫfgan mann (Forn. Suð. 56, 18) þú hefir atgørvi jafnfram hinum beztum mǫnnum (Laxd. 53, 18) hann skal vera samhljóðr lúðri Magus (Forn. Suð. 25, 6) sá er hennar úráðum er samþykkr (Mǫtt. 27, 26) þú ert þeim samlendr (Flat. I 286, 25) þetta er mjǫk alt samstunda því, er dróttinn várr Jesus Kristr birti verǫldina með sinni holdgan (Heilag. II 287, 18) aðrir menn er váru samhúss honum (Hom. 170, 25).

Anm. Adj. sammensatte med jafn- konstrueres ogsaa við e-n: at standa jafnfœtis við Þorfinn (Hkr. 329, 24) eller dertil føies sem: engi konungr er jafngǫfugr á Norðrlǫndum sem þú (Hkr. 276, 17) jafnvelkominn sem unnasti hennar (Mǫtt. 3, 2).

Stundom sættes ogsaa við til adj. sammensatte med sam-: sá maðr var þar kominn, er samlendr var við þá (Flat. II 60, 15).

Instrumental dativ.

104. Dativ betegner redskabet eller midlet, hvormed og hvorved noget udføres eller sker. I folkelig stil bruges dativ i denne betydning fornemmelig knyttet til visse verber og verbale adjektiver samt i staaende udtryk og talemaader. I andre tilfælde betegnes i poesi redskab og middel ogsaa ofte med dativ, i prosa er denne sprogbrug derimod forholdsvis sjelden (navnlig i F. S.).

105. Med tydelig instrumental betydning føies dativ

a) til følgende verber:

b œ t a (e-m) e-u bøde (til en) med ngt. ɔ: give (en) ngt. i bod (ogs. bœta e-m e-tt).

h e i t a (e-m) e-u love (en) ngt.

ó g n a (e-m) e-u true (en) med ngt. (ogsaa e-m e-tt).

s v a r a (e-m) e-u svare (en) ngt.

l a u n a (e-m) e-u lønne (en) med ngt.

a k a (vǫgnum, eykjum) kjøre med (vogne, heste).

r í ð a (hesti) ride paa (sj. akk.).

b l ó t a e-u ofre ngt. til guderne; eg. dyrke, hædre med ngt. (blóta e-nn ofre til, dyrke).

a u k a e-u øge med ngt.

b e i t a e-u angribe, jage, hjemsøge med (sverði, vápnum; b. e-nn hundum, brǫgðum).

e g n a e-u sætte agn ved hjælp af ngt. ɔ: bruge ngt. til agn.

k a u p a e-u slutte overenskomst (ved ngt. =) om ngt.

aka mátti vǫgnum á víxl (Hkr. 224, 26) þeim (hesti) reið Goðgestr konungr (Hkr. 27, 34) vil ek gera láta hit mesta blót ok blóta mǫnnum (Hkr. 182, 33) strengði hann þá heit, at hann skyldi auka ríki sitt hálfu í hverja hǫfuðátt (Hkr. 32, 23, cfr. þá vex honum ásmegn hálfu SE. 15, 5) stundum beittust þau vélræðum (Hkr. 116, 22) egndi á ǫngul uxa hǫfði (Hym. 22) fór þat fram, at þeir kaupa þessu (Flat. II 75, 16) svaraði hann æ hinu sama (Hkr. 6, 5) þú ógnar oss goði þínu (Hkr. 347, 13) þeir hafa yðr þó engu launat nema illu (Hkr. 132, 9).

Anm. Der siges dog ogsaa:
launa m e ð feginsǫgu (Hkr. 48, 1) Svíakonungr fær oss eigi m e ð fé bœtt þann mannskaða (Hkr. 271, 3) þú jókt æ fúlar údáðir m e ð nýjum úvenjum (Heilag. II 418, 5).

b) til f o r t i d s p a r t i c i p i e r, der betyder «b e s a t, p r y d e t, u d r u s t e t, u d s t y r e t, o m g i v e t» o. l. med ngt.

var þar sæing tjǫlduð pellum ok búin dýrligum klæðum (Hkr. 161, 16) Þjóstólfr Álason strauk af hǫfði honum silkihúfu hlǫðum búna (Hkr. 735, 31) þak hennar var lagt gyltum skjǫldum (SE. 2, 2) sumir (skildir) dregnir rauðum steini eða blám (Hkr. 251, 26) bitullinn settr smeltum steinum (Hkr. 237, 23) hann var gyrðr sverði (Hkr. 346, 16) hann var vel

vinum horfinn (omgivet, forsynet med Nj. 153, 52) sǫkum horfinn sem hrísla eini (Laxd. 46, 13) hon (bókin) var ǫll gullstǫfum ritin (Hkr. 687, 23) hann (skjǫldrinn) var skrifaðr fornsǫgum (Eg. 291, 12) þat hit fríða lopt var steint innan hinum fríðastum líkneskjum (Str. 5, 39) þat var gert útan hvítum steini, en innan var þat þakit gullspǫngum (Pr. 81, 3) þat var alt gulli ofit (Mǫtt. 9, 15) ǫll hǫllin mun vera skipuð hræðilegum ormum (Forn. Suð 70, 26) sal sleginn sessmeiðum, bundnum rǫndum, bleikum skjǫldum (Akv. 14) hólmi reyri vaxinn (Hkr. 126, 42) þá var grund gróin grœnum lauki (Vǫl. 4).

Anm. 1. Der kan dog ogsaa tilføies með:

veggþili ǫll váru þar tjǫlduð með fǫgrum skǫldum (SE. 45, 13) ǫll umgerð var búin með gulli ok silfri ok sett dýrlegum gimsteinum (Hkr. 78, 31) allr stafninn var með gulli lagðr (Hkr. 192, 3) mannlíkan mikit glæst alt með gulli ok silfri (Hkr. 346, 27) flest tré váru þar með kopar eða járnum slegin (Flat. II 297, 1) alt hans bak er skrifat með skínandum dropum (Stj. 97, 2) Haraldr gaf honum þá mǫsurbolla ok var gyrðr með silfri (Mork. 19, 24) vafðr var meðalkaflinn með rauðu gulli (Forn. Suð. 57, 33) skip þeira váru fáð með steini (Forn. Suð. 48, 14).

Anm. 2. Ved andre former af verberne «at pryde, udstyre, udruste med» o. l. end fortidsparticip tilføies alm. præp. með.

konungr gyrðir sik með sverðinu Kvernbít (Hkr. 104, 9) hon lét fjórar konur taka búnað stofunnar ok búa skjótt með tjǫldum (Hkr. 237, 16) þá skrýðisk hann með skýjaðri loðkápu (Kgs. 61, 9) lét þekja sundit alt með skipum (Nj. 156, 39).

Men der sættes ogsaa dativ uden præp. især i L. S. (under paavirkning af brugen af den latinske ablativ).

ek gyrði þik þessu sverði (Klm. 331, 17) klæddisk ríkri gangverju (Str. 59, 25) at þér látit nú í stað hirðkonur ok hirðmeyjar klæðast mǫttlinum (Mǫtt. 10, 12) lét setja víða gimsteinum (Forn. Suð. 84, 46) þǫktu skíru silfri (SE. 12, 24) varð þat í rœðu hans, at hann mundi þann mann gœða bæði fé ok virðing (Hkr. 168, 25).

106. Dativ føies fremdeles til en stor del verber, som betegner at foretage en bevægelse i en vis retning eller paa en vis maade.

Dativen er her oprindelig ligefrem instrumental og udtrykker det, hvormed bevægelsen foretages, eller hvorved den giver sig tilkjende.

Men da i adskillige tilfælde (f. ex. ved verber at kaste,

slynge, skyde, svinge o. l.) det, hvormed bevægelsen foretages, ogsaa kan opfattes som det, bevægelsen virker paa (f. ex. kaste med sten og kaste sten; skyde med pile og skyde pile; svinge med sverdet og svinge sverdet o. l.), har der efterhaanden udviklet sig en ny større analogigruppe, saaledes at regelen bliver, at gjenstanden for bevægelsen sættes i dativ.

Dativ føies paa denne maade til følgende verber:

aka flytte; kjøre (sér; heyjum); aptra drage tilbage, holde igjen (e-m; ferð sinni); ausa øse (moldu; e-m e-u í auga sige en ngt. op i øinene).

berja kaste, slaa (grjóti; b. saman vápnum; b. e-u niðr neddysse; med akk. slaa, ramme, e-nn; b. halm tærske); blaðra bevæge, vifte med (tungunni); blanda blande (e-u við e-tt); blása puste ud (eitri); sætte i bevægelse ved at blæse paa instrumenter (b. út liði sínu; med akk. blæse ngt. op, belg); bregða hurtig bevæge, trække, kaste, borttage (sverði; tjǫldum); forandre (litum; e-m í e-ns líki; búi; sáttmáli, eiðum ɔ: bryde); e-m e-u forekaste en ngt.; brýna upp skipi drage paa land; bægja drive, trykke ud af stilling (skipi ór lægi).

drekkja dykke under vandet; drukne; dreifa sprede; drepa stikke etsteds hen (fingrinum í munn sér; barni í vatn; d. fœti snuble; d. niðr sœmd minni forringe; med akk. slaa, dræbe).

etja drive frem, hidse; sætte i bevægelse, fremkalde (hestum; kappi; vandræðum).

fletta vrænge, drage af (brynjunni; med akk. blotte, plyndre); fleygja lade flyve; slænge, kaste (haukum; ǫrvum); fleyta sætte paa vandet (skipi); løfte, lette (e-m); flota sætte (fartøi) paa vandet; forða sætte i bevægelse, flytte; fnýsa, fnœsa puste ud (eitri).

halla bringe til at helde; bringe i en skjæv, ugunstig stilling (skipi; dómi; virðingu e-ns nedsætte); hella helde, gyde (vatni á e-nn); hlaða stable, læsse, lade (heyi, korni; hl. segli lægge ned, fire); hleypa bringe til at løbe, strømme, glide (hesti; vatni; beizli af hesti); hneigja bøie (hǫfði; hug sínum frá réttum áhuga); hnekkja drive tilbage; stanse, hindre (nautunum; fǫr); hreyta kaste, slænge; hraða drive hurtig fremad; hrapa styrte ned; paaskynde (e-m; ferð-

inni); **hrinda** støde (hr. út skipi; úfriði frá sér); omstøde (vitni).

jafna sammenstille (e-u við e-tt, til e-ns; med **akk.** jevne, gjøre lige, dele ligeligen).

kasta kaste; **kippa** nappe, rykke; **koma** bringe, føre, flytte til et sted ell. i en stilling.

létta løfte; **ljósta** støde, stikke, bevæge i en vis retning (med **akk.** slaa, tilføie slag, ramme); **lypta** løfte (hetti); sætte i bevægelse (ferð sinni).

niðra rette nedad (sjónum); forminske, gjøre ende paa (blótum, drambi e-ns).

ofra løfte, hæve (vápnum; sólu var ofrat solen var kommen op).

renna bringe til at løbe, flyde, glide (hundum at dýrum; gulli í skurðina; fingrgulli á gólfit; r. ráði ɔ: hæve en aftale om ægteskab; renna augum, hugnum til vende øine, sind til); **riga** bevæge; **rigna** regne (rignir blóði); **róa** ro (skipum upp í ána); **ryðja** í brott, upp, út, ór rydde, vælte bort, ud o. s. v. (med **akk.** rydde = gjøre ryddig, tømme).

sá saa, strø (korni; gulli; med **akk.** tilsaa, jarðir); **samna** samle; **síbyrða** lægge langskibs (Barðanum við Orminn); **siga** hidse (hundunum); **skella** slaa, smelde (hrǫmmum yfir); **skipa** anbringe paa en bestemt plads (liði sínu; sveitum í fylking); **skipta** skifte, dele, bytte, forandre (húsum ok engjum; litum); vedrøre, vedkomme, have betydning for en (mun honum þat miklu skipta; men ogsaa þat skiptir **þik** engu); **skírskota** e-u (til e-ns, undir e-nn, fyrir e-m) henskyde (til ens afgjørelse ell. under ens vidnesbyrd); **skjóta** skyde, kaste (spjótum; e-u fyrir borð; med **akk.** træffe, ramme); **skunda** skaffe hurtig afsted, paaskynde (sk. sér ile; ferð sinni); **skúfa**, **skýfa** skyve; **slá** bevæge til slag (hamri); føre i en vis retning (e-u í munn sér; skipi ór lægi); kaste, slippe løs (landtjǫldum; hundum); sætte i gang, bringe i stand (s. kaupi við e-nn; **akk.** i andre betydninger: s. e-nn steini slaa, tilføie slag; s. teig meie; s. sverð smede; s. hǫrpu spille); **sleppa** slippe (øxinni); **sletta** bevæge til slag (sverði); kaste, skvette; **slyngva**, **sløngva** slynge, kaste, sætte i hurtig bevægelse (eldi yfir jǫrðina; stokkinum út af þekjunni); **snara** slænge, kaste (broddinum); **snúa** vende, dreie, forandre; **snýta**

snyde (rauðu; blóði); sópa feie ngt. fra et sted til et andet (moldu ok myki á ofan; med akk. rense ved at feie, húsin); spenna spænde (næfrum um fótleggi sér); spýja spy (blóði); spyrna sparke ngt. fra et sted (af sér fjǫtrinum); spýta spytte; spretta sprætte, rive løs (erminni af; af sér digrum fésjóð); stanga stikke ngt. i ngt. (knífinum; med akk. stikke, tilføie stik ell. stød, stange); staka støde tilside, puffe (e-m út af kirkjunni); stappa støde nedad (stafnum; med akk.: trampe paa, jǫrðina; knuse, støde, pipar); stefna stevne (eg. sætte i bevægelse i en vis retning; mǫnnum at sér; málinu); steypa styrte ned ell. om; kaste, helde ud (tveim konungum í eina keldu; hǫfðinu inn í holit; fénu í kné henni; heitu vaxi á andlit sér); steyta støde, styrte ngt. i en retning; stinga stikke ngt. i en retning (niðr atgeirinum; med akk. stikke en); styðja støtte ngt. mod ngt. (hǫndum at hǫfði; med akk. understøtte, holde oppe); støkkva drive bort (e-m ór landi); stænke (vatni um alt skipit); sveifla svinge (sverðinu); sveipa kaste, slænge (øxinni til hans; hárinu fram yfir hǫfuð sér); svífa slynge, svinge (svífr skipi; svífr e-m e-u í hug ngt. falder en ind); svipta kaste, slynge (ǫllum goðunum af stǫllunum; s. segli reve); søkkva sænke.

troða stoppe ned i (korni í belg).

varpa kaste, slænge (knífinum); vefja vikle ngt. om ngt. (hǫfuðdúki at hǫfði; med akk. gjøre indviklet, mál ǫll); veifa svinge, kaste (sverði); verpa kaste; velta vælte; venda vende, dreie; verja drive bort, holde borte (djǫflum); verja svinge (sverði; fé sínu til e-ns, í e-tt anbringe i); víkja flytte, bevæge fra et sted; vinda vride, vende, kaste, slynge; vægja lempe (gǫngunni; reiði sinni).

ygla fordreie (brúnum); yppa aabne (hurðum); kundgjøre (máli); ýta sætte ud (skipi).

þeysa føre, drive hurtig frem (úvígum her); þoka flytte (garði); þrøngva trænge, trykke; þrýsta trænge, trykke.

æja slippe paa græsgang (hestum; cfr. beita nautum).

ǫrga vende opad (augunum).

Anm. 1. Enkelte af de nævnte verber kan i de anførte betydninger ogsaa forbindes med akk.: saaledes hneigja, þeysa, ygla samt i L. S. (hvor analogien med ensbetydende latinske verber gjør sig gjældende): halla, hella, renna, sá, samna, skipta, snúa, venda.

Anm. 2. Om akk. som produktobjekt ved saadanne verber, ikke blot i forbindelser som verpa haug, stefna þing, hlaða vǫrðu, men ogsaa: Ormr vatt ljáinn í sundr; laust hann sverðit ór hendi honum; þeir skýfðu skurðgoðin af stǫllum o. l. se 93.

Anm. 3. I lighed med verber, der forbindes med akkusativisk objekt og objektsprædikat siges: þá brá Sigvaldi sér sjúkum (anstillede sig syg Fsk. 42, 20) þeir slógu þá lausum hundunum (slap hundene løs Flat. II 385, 4).

Anm. 4. Nogle af de nævnte verber kan med noget forandret betydning forbindes med objekt i akk. og instrumental dativ. Saaledes støkkva, dreifa e-tt e-u bestænke med; sveipa, verja, vefja omvikle, omslynge med; spenna omspænde, omslutte med; ausa overøse med; hlaða, lade, belæsse med; troða stoppe fuld med; blanda blande med; skipa besætte med. Især bruges disse ofte i fortidsparticip med tilføiet dativ (cfr. 105, b).

hann støkkvir blóði himin ok lopt ǫll (SE. 8, 8) dreifði hann oss ǫll blóði (Am. 19) ein nam þeira Egil at verja faðmi ljósum (Vkv. 2) hann spennir sik megingjǫrðum (SE. 29, 11) Sigurðr jarl jós sveininn vatni (Hkr. 78, 19) eptir þat sǫmnuðust bœndr saman ok jósu sandi dýrit (Heilag. II 410, 15) þá lét hann taka skeið ok lét hlaða dauðum mǫnnum ok vápnum (Hkr. 21, 15) Konráðr ferr þar til ok flær af því (dýrinu) belg ok treðr hann síðan lyngvi ok mosa (Forn. Suð. 71, 40) hann blett eitri drykk hans (Heilag. I 222, 10) Kálfr Árnason skipaði húskǫrlum sínum snekkju tvitogsessu (OH. 233, 18).

var kistan sveipt pelli (OH. 229, 35) líkit var sveipat líndúkum (Eb. 96, 21) gulli vafiðr meðalkafli (OH. 210, 20) baðmr ausinn hvíta auri (Vǫl. 19) hlaðinn íþróttum (Flat. I 550, 7) meini blandin (Lok. 32) þar var skálinn allr skipaðr skjǫldum (Flat. III 401, 32).

I lighed hermed siges i poesi:

brynjur váru þeira blóði stoknar (H. H. 1, 15) dýrkálfr dǫggu slunginn (H. H. 2, 38) var ek snivin snjóvi ok slegin regni ok drifin dǫggu (Vegt. 5) sá hon dǫglings skǫr dreyra runna (Guð. 1, 14).

Der kan ogsaa tilføies með:

þá lét hann sveipa skipit alt fyrir ofan sjó með grám tjǫldum (OH. 170, 27) eptir þat særir hann sjálfan sik ok dreifir þá með blóðinu (Stj. 78, 18) hlóðu skipit með hveiti ok hunangi (Eg. 49, 9).

107. Instrumental dativ bruges fremdeles i endel staaende udtryk og talemaader; saaledes:

taka hǫndum (hendinni) á e-m ell. til e-ns røre ved, lægge haanden paa; taka e-nn hǫndum gribe, fange; taka hǫndum til e-ns tage fat paa, foretage sig ngt.; fara hǫndum um e-tt

stryge med hænderne over; báðum hǫndum, tveim hǫndum, hinni hœgri hendi o. s. v. med begge hænder o. s. v.

sjá augum, báðum augum o. l. med øinene; spyrna fœti sparke.

leggja spjóti, ljósta ǫru, hǫggva sverði o. l.

keyra hest sporum o. l.

verja, sœkja oddi ok eggju o. l.

blása lúðri; marka geirsoddi.

binda eiðum, svardǫgum, fastmælum, váttum o. l. beedige, edelig forsikre.

bera skip borði lægge den ydre klædning paa et skibs indre fortømring; bera e-nn ofrefli overvælde; bera bjóri beruse; bera ráðum tage magten fra en; bera baugum bestikke; bera fjǫrráðum stræbe en efter livet o. l.

leiða e-tt augum følge med øinene, betragte; leiða e-tt huga give agt paa; leiða at spurningum gjøre forespørgsler om; leiða getum um anstille gisning om o. l.

telja langfeðgum regne sin slægt i ret opstigende mandslinje.

konungr tók hendinni til hǫfuðs henni (Hkr. 691, 23) hann tók hǫndum Yrsu dróttning (Hkr. 27, 15) þat hugðum vér, at vér hefðim þá hǫndum himin tekit (Hkr. 94, 12) hann vá jafnt báðum hǫndum (Hkr. 195, 34) hann tók niðr hinni hœgri hendi (Hkr. 214, 10) þeir sá eigi heldr augum en hnakka (Hkr. 179, 33) hann lagði þá til Ólafs konungs saxknífi (Hkr. 299, 4) þá var Sigtryggr konungr lostinn ǫru (Hkr. 42, 25) ætla ek heldr at sœkja oddi ok eggju frændleifð mína (Hkr. 240, 7) ver þú eigi meir baki lyptingina, en ek mun verja stafninn (Hkr. 210, 22) var þat bundit eiðum ok trygðum (Hkr. 34, 32) váttum bundit (Laxd. 170, 11) verðr þá Jǫrundr konungr ofrliði borinn (Hkr. 21, 31) hafði jarl mjǫk at spurningum leitt um þann mann (Hkr. 164, 2).

Anm. Ogsaa: binda þeir þat með svardǫgum sín í milli (OH. 35, 5) Hǫskuldr laust sveininn með sprota (Nj. 8, 53) Þorgils hjó eptir honum með sverði (Laxd. 240, 3) Klyppr lagði hann með sverði í gegnum (Hkr. 121, 28) vilju vér heldr heimta várt mál með oddi ok eggju (Nj. 97, 58) var þat mál fest með einkamálum (Hkr. 177, 15).

108. I andre tilfælde bruges dativ uden præp. om redskab eller middel:

a) kun enkeltvis i F. S. (alm. tilføies præp. með);
b) noget oftere i L. S.;
c) hyppig i poesi.

a) Óðinn tók hǫfuðit ok smurði urtum (Hkr. 6, 8) Gǫngu-hrólfr eignaðist jarlsríki mikit ok bygði (bebyggede, befolkede) mjǫk. Norðmǫnnum (Hkr. 66, 7) bygði þar skipverjum sínum (Eb. 6, 9) þat land er engu er bygt nema þeim dýrum, er fílar heita (Forn. Suð. 69, 47) skútur váru sini bundnar (Hkr. 730, 20; cfr. Mork. 214, 15: með sini var bundit) vitit nú, ef þér fáit valhnetr, eigi munum vér þeim síðr kunna at elda (Hkr. 669, 34; cfr. Hkr. 670, 5: þá sendir hon menn at vita, með hverju þeir elda).

hann keypti sildina til borðs sér með bogaskoti sínu (Hkr. 123, 30) rjóða stalla með blóði hans (Hkr. 15, 6) einn lokkr sigraði alla með ljósleik ok fegrð (Hkr. 47, 3) þeir stýrðu með árum (Hkr. 221, 21) kross lét hann ok draga í enni á ǫllum hjálmum með bleikju (Hkr. 251, 27) þat kunni hann enn at gera með orðum einum (Hkr. 8, 15) styðja með hendinni (Laxd. 110, 14).

b) batt þat jarteinum nǫkkurum (Heilag. I 586, 14) guð dróttinn sló svá mikilli hræzlu Sisaram ok hans her (Stj. 387, 32) maðr sá augum, meðan hann lifði, ok heyrði eyrum, mælti munni ok þefaði með nǫsum, gekk á fótum, þreifaði hǫndum (Heilag. I 280, 18) høggr hest sinn spora (Forn. Suð. 37, 47; men: nú høggr hann Flugar með sporum Forn. Suð. 37, 10) hestr hans barði fyrrum fótum (Forn. Suð. 19, 3; men: hann barðist með fyrrum fótum Forn. Suð. 16, 29).

c) bittu þik Freyja! brúðar líni (Þr. 12) vígit okkr saman Várar hendi (Þr. 30) ætt ara oddum saddak (H. H. 2, 8) þess fugls fjǫðrum ek fjǫtraðr vark (Háv. 13) Jǫrmunrekr yðra systur jóm of traddi (Guð. hv. 2) mani mun ek þik hugga, mætum ágætum, silfri snæhvítu (Am. 70).

109. Aarsagen. Dativ udtrykker aarsagen

a) ved endel verber, der betyder at glæde sig ved, være bedrøvet over, tilfreds med, misfornøiet med, bange for, vredes over, rose sig af, prale med; fagna glæde sig ved (ogs. af e-u; í e-u); úfagna være bedrøvet over; una være tilfreds

med (ogs. við e-tt); kunna (vel, illa) være tilfreds med, finde sig i; eira (illa e-u) synes ilde om; fyrirkunna være misfornøiet med; hlíta give sig tilfreds, lade sig nøie med (ogs. við e-tt); kvíða være bange, bekymret for; reiðast vredes over (ogs. við e-tt); hrósa, hœla rose sig af, prale med; hœlast d. s. (ogs. af e-u; um e-tt).

hann fagnar því (Flat. II 132, 39) Ingjaldr konungr undi illa sinni ferð (Hkr. 34, 23) verðr hvárutveggja vel at kunna (Hkr. 270, 18) sætt þeiri man ek hlíta (OH. 99, 4) kvíði ek eigi því, at ek geta eigi hefnt þessa atviks (Grett. 176, 31) goðin hǫfðu reizt því (Hkr. 338, 16) hrósaði Loki veiði sinni (SE. 72, 17) ǫðru nǫkkuru munu vér hœlast mega en því, er Njáll hefir inni brunnit (Nj. 130, 74).

b) ved adjektiverne feginn glad over, reiðr vred over.

Guðrún varð fegin kvámu hans (Laxd. 211, 3) verða allir menn honum fegnir (Laxd. 165, 9) reiðr orðum hennar (Hkr. 368, 9).

c) I andre tilfælde udtrykkes aarsagen ved dativ en sjelden gang i poesi, i prosa alene i de til adv. overgaaede former því af den grund, derfor, hví hvorfor.

I alm. bruges præp. (især af).

svalzt þú þá hungri heill (Lok. 62) bjóri var hon lítt drukkin (Akv. 15) nú em ek því kominn at bjóða fyrir hann sætt (Hkr. 360, 27) ger þat því at einu, ef þú sér engi ǫnnur fǫng á (Hkr. 301, 24) hann mun ek því at eins blása, at ek þurfa liðs við (Forn. Suð. 17, 5) konungr spyrr Hauk, hví hann ferr svá (Hkr. 79, 25).

þat er síðan kǫlluð Ána-sótt, er maðr deyr verklauss af elli (Hkr. 23, 18) Eiríkr ok Jǫrundr brœðr urðu af verki þessu frægir mjǫk (Hkr. 21, 2) hinn nørðri hlutr Svíþjóðar liggr úbygðr af frosti ok kulda, svá sem hinn syðri hlutr Blálands er auðr af sólar bruna (Hkr. 4, 12) nú lét drekinn mik lausan af bœnum yðrum (Heilag. I 251, 27) Jesus Kristr lét sér sóma marga at grœða fyrir hans bœn (Heilag. I 61, 20) hann var lítt gengr fyrir sárinu (Flat. II 221, 35) — fyrir því derfor; sjeldnere med akk. fyrir þat, fyrir tvenna sǫk, fyrir þann skyld, fyrir sakar e-ns — með navnlig i forb. með því at; um navnlig i forb. um sǫk e-ns.

110. Maaden. Dativ kan udtrykke maaden, hvorpaa noget sker. Saaledes bruges dativ

a) af substantiver af samme stamme eller lignende betydning som verbet; til substantivet føies adj., eller substantivet er sammensat.

gjaldi fullum gjǫldum þat er dœmt var (Hkr. 316, 3) þat var steint bæði hvítum steini ok rauðum (Hkr. 367, 16) engi maðr skyldi þora at nefna hann réttu nafni (Hkr. 269, 3) kysti fǫður sinn sœtum kossum (Str. 65, 5) lagði hann hǫrðu spjótlagi (Str. 60, 20) láta ǫðrum herfiligum látum (Nj. 127, 37) réðu ráðum sínum (SE. 26, 1) er hǫfðingjar hǫfðu þar mælt þeim málum, sem þá stóðu lǫg til (Laxd. 29, 14) kvað þá því verrum fǫrum fara skyldu, sem þeir væri fleiri (Laxd. 55, 12) ek skal nú allhæðilegu máti máta þik (Forn. Suð. 5, 20) Óttarr svarti segir þat berum orðum (Hkr. 220, 8) konungr bað hann blíðum orðum at taka við kristni (Hkr. 188, 20) rœddu þeir um nǫkkurum orðum (Hkr. 693, 11) bǫrðu miklum ávitum (Hkr. 699, 17) grætr þú grimmum tárum (H. H. 2, 45) á sér hon ausask aurgum forsi af veði Valfǫðrs (Vǫl. 27) Freyr hét Yngvi ǫðru nafni (Hkr. 11, 14) kallaði hárri rǫddu (Mǫtt. 30, 6) at telja lofsfullri tungu virðuligan gǫfugleik ok sœmd ríkis hans (Mǫtt. 1, 10) Haraldr var til konungs tekinn ok vígðr konungsvígslu (Hkr. 609, 11) tók hann Borghildi frillutaki (Hkr. 681, 4) var Hákon konungr særðr banasári (Hkr. 785, 33). allir menn unnu honum hugástum (Hkr. 637, 34) hann ferr norðr náttfari ok dagfari (Hkr. 165, 25) sumir skutu bogaskoti eða handskoti (Hkr. 213, 2) þar sá Loðinn konu nǫkkura, er seld hafði verit mansali (Hkr. 171, 9) eigi má ofsǫgum segja frá vitsmunum þínum (Laxd. 115, 2) Konraðr vex dagvǫxtum (Forn. Suð. 44, 20) er þér deilit illdeildum (Laxd. 137, 9) takask þeir fangbrǫgðum (Laxd. 215, 8) sér ekki vinaraugum til Þórs (SE. 57, 21).

Anm. 1. Sjeldnere med præp.: bað hennar með hœfilegum orðum (Str. 59, 28) þakkaði honum með mǫrgum fǫgrum orðum sinn fagnað (Hkr. 59, 9) mælti þegar með hárri rǫddu (Mǫtt. 25, 9) honum var betra at bíða með biðlund en skunda með heimskri hrapan (Str. 55, 6).

Anm. 2. Stundom bruges paa adverbiel maade dativ flertal af et adjektiv, hvorved der opr. har været tænkt paa et subst. af samme stamme som verbet (cfr. 91, Anm. 3).

steig stórum (eg. gik med store skridt SE. 29, 25) svelgr allstórum (svælger i store slurke SE. 32, 10) stœrrum gaf Haraldr Gormsson (Hkr. 202, 17) reiddi hann silfr smám ok smám (Hkr. 400, 33) eigi var smám fram lagt (Laxd. 99, 15) fóru drjúgum dag þann fram (Hym. 7) var þat ok, at bráðum bar at (sc. atburðum pludselig Hkr. 328, 24)[1].

b) af substantiverne skip, lið, herr for at betegne den styrke af skibe eller mandskab, hvormed et (især krigersk) foretagende udføres; i alm. føies til substantivet et adjektivisk attribut, eller substantivet er sammensat eller staar i bestemt form.

konungr lagði skipum útan þar at (Hkr. 264, 23) Íslendingar váru þar nǫkkurum skipum (Hkr. 193, 7) var konungr 10 skipum einum eptir (Hkr. 754, 19) lágu þar fyrir víkingar tveim skipum (Hkr. 69, 5) Útþrœndir fóru 4 skipum suðr á Mœri (Hkr. 96, 12) reru ǫllum skipunum forstreymis (Hkr. 225, 16) allar þær (eyjar) er stjórnfǫstu skipi mætti fara milli ok meginlands (Hkr. 648, 25) jarl hafði saman lagt sínum skipum (Hkr. 255, 3) má þar ekki stórskipum fara (Hkr. 221, 26) lagði Barðanum at Orminum langa (Hkr. 212, 27) Haraldr konungr lá þá liði sínu út við Reinsléttu (Hkr. 77, 6) heldr hann liði sínu suðr á Mœri (Hkr. 120, 4) þá ætlaði Danakonungr at sigla liði því til Íslands (Hkr. 151, 13) síðan sneri Danakonungr liði sínu suðr með landi (Hkr. 152, 16) Sigurðr konungr fór eptir um várit liðinu vestr til Vallands (Hkr. 662, 21) lagði liðinu í Flóruvága (Hkr. 708, 32) þeir munu her þeim stefna norðr til Þrándheims (Hkr. 119, 34).

Anm. Præp. með (við) kan tilføies; især sker det, naar substantivet staar uden attribut i ubestemt form.

fór með her í hendr Vǫnum (Hkr. 5, 25) at vári sœkir Magnús konungr með skipaliði suðr fyrir land (Hkr. 704, 16) Ingi konungr fór við her mikinn norðan um Víkina (Hkr. 756, 23) Óláfr konungr fór með ǫllu liði sínu inn í Þrándheim (Hkr. 183, 17) jarl kom þar með sínu liði (Hkr. 312, 1) heldr hann þannug með 9 skipum (Hkr. 133, 23) þar reri innan í móti Erlendr með 3 skipum (Hkr. 167, 33).

c) fremdeles i endel staaende udtryk og talemaader.

gekk Haraldr þar eptir berum fótum (Hkr. 692, 24)

---

[1] Føiet til adj.: þótti þetta erendi stórum skǫruligt (Laxd. 92, 21). I lighed dermed siges da ogsaa: ok var sú ferð frágerðum virðileg (Forn. Sud. 48, 16).

stígr ǫðrum fœti (SE. 42, 11) mæla einum munni (Hkr. 723, 17) leika lausum hala (bevæge sig frit Lok. 49) var valit einum manni ok einum (en for en, enkeltvis Hkr. 203, 31) vera vistum (heimilisvistum) með e-m (opholde sig hos Hkr. 746, 11) mælti hann alt hendingum (talte i rim Hkr. 8, 2) beiddi af þeim, at þeir verði honum eigi vígi land sitt (Hkr. 706, 31) deila afli ok ofríki við oss (optræde med magt og voldsomhed Hkr. 94, 28) ekki vil ek deila kappi við allan Svíaher (strides, kjæmpe Hkr. 318, 25) gjǫfum var Kjartan út leiddr (Laxd. 141, 20) at þú takir handsǫlum á ǫllu fénu (Laxd. 45, 15) þat var fjórðungum gert (ɔ: i fire dele Forn. Suð. 79, 1) gekk jǫrðin undir þeim skykkjum (ɔ: rystede SE. 29, 2) riddarar váru vanir at ríða at riðlum (i smaaflokke Hkr. 618, 14) flokkum þeir fóru (Sol. 63) því rennr nú flokkum þat auma fólk (Bp. II 161, 20) gekk liðit sveitum mjǫk (Post. 146, 21) fórtu illu heilli heiman (Hkr. 344, 23) fara huldu hǫfði (Hkr. 201, 19); navnlig adskillige udtryk med fara: fara herskildi (Hkr. 199, 27) nú ferr tvennum sǫgum fram (Hkr. 335, 22; nu er der to ting at fortælle) Hárekr keypti þar einn bœ fyrst ok fór þar búðum til (flyttede dertil Hkr. 336, 5; ogs. fara bygðum, vistum sínum til e-ns staðar) fara málum á hendr e-m (sagsøge Laxd. 120, 6) vér skulum fara ráðum með (bruge list Hkr. 247, 16) Bjǫrn kvazt hans ráðum vilja fram fara (gjøre som han raadede Hkr. 273, 6).

vera sǫnnu sagðr (blive beskyldt for ngt., som er sandt Hkr. 390, 11) mun þér þetta illu reifa (Laxd. 291, 21 ende ilde, føre til et daarligt resultat).

Saaledes ogsaa því «paa den maade, saaledes»; nǫkkuru «nogenledes, nogenlunde, omtrent»: gekk því um hríð (Nj. 129, 103) en þó er hon (sólin) svá nǫkkuru lengi með skínanda hveli, sem nú hǫfum vér sagt (Kgs. 23, 3).

d) I poesi kan ogsaa i andre tilfælde et subst. sættes i dativ for at udtrykke maaden.

brann jǫrð loga (Þr. 21) á fellr austan um eitrdala sǫxum ok sverðum (Vǫl. 36) hrísi vex ok hávu grasi vegr er vætki treðr (Háv. 119) róa námu ríki (Am. 37).

e) Ellers betegnes en handlings maade (og den ledsagende omstændighed) med præp., især með, men ogsaa á, at, af, við.

með: hann reist ǫrn á baki honum með þeima hætti (Hkr. 71, 2) þótt drykkr sé látinn í kerit með jafnmǫrgu móti (Forn. Suð. 79, 11) boðaði mǫnnum trú bæði með blíðum orðum ok hǫrðum refsingum (Laxd. 154, 1) sœkir Bjǫrn norðan til boðsins með fríðu fǫruneyti (Laxd. 21, 8) fór hann allspakliga ok með friði (Hkr. 245, 18) dróttning leiddi hann í brott með stórgjǫfum (Hkr. 161, 31) þú munt kalla, at ek hafa með svikum fengit þik (Hkr. 187, 22) aukit hefir þú nú áðr með gnógu (tilstrækkelig) nafn ok ríki sonar þíns (Hkr. 796, 3) nú er guð várr kominn ok sér á yðr með hvǫssum augum (Hkr. 347, 3) var hǫll búin með hinum mesta kostnaði (Hkr. 797, 15) váru þeir allir uppfœddir í Þrándheimi með miklum sóma (Hkr. 61, 14) þar ferr nú guð várr með ljósi miklu (Hkr. 347, 17) hon gekk at með ǫllu kappi (Hkr. 268, 15).

á: mjǫk er þat á einn hátt, dauðr maðr ok líkneski (Heilag. I 280, 14); især med subst. vegr, leið (cfr. 97, b) samt lund: litr hennar skipaðist á engan veg (Hkr. 67, 6) breytt á fleiri vega (Hkr. 9, 15) á þessa leið segir Hallfreðr (Hkr. 216, 24) hann mun alt fara á sǫmu leið sem fyrr gerði hann um alla kunnostu sína (Hkr. 179, 13) allir svǫruðu á eina lund (Hkr. 797, 8).

at: fór þar alt at sama hætti (Hkr. 58, 14); især i adv. udtryk med subst. eller neutr. ent. af adj.: at hófi (med maade Háv. 19) hófst at nýju átrúnaðr við Óðin (Hkr. 10, 19); at réttu (= réttliga); lifa at eilífu.

af: varð af þessum hætti land bygt (Hkr. 30, 7); især i adv. udtryk med subst. uden tilføiet bestemmelse eller neutr. ent. af adj.: rœða af hljóði (Hkr. 240, 25) sneru þær af afli ǫrlǫgþáttu (H. H. 1, 3) af ríki (H. H. 1, 47) til steinhallar hennar, er af virktum var ger (ɔ: med omhu Forn. Suð. 50, 29) af launungu, af skyndingu; af nýju.

við: gekk hann við freku at við oss (Hkr. 243, 8).

111. Pris og bod. a) Ved verber at kjøbe, verdsætte, leie o. l. kan prisen sættes i dativ, men hyppigere bruges præp. (at, fyrir, með, við).

nú ef menn berjast í kirkjugarði, kemr blóð á jǫrð í kirkjugarði, þá skal kaupa jarðarvígslu at mǫrk — en ef blóð kemr á kirkju útan, þá skal kaupa vígslu fyrir mǫrk — en ef blóð kemr í kirkju af reiði, þá skal kaupa víging III mǫrkum

(Borg. I 18) ek mun kaupa þvílíku verði (Laxd. 182, 6) hirðmaðr spyrr, hverju hann vildi kaupa (Forn. Suð. 15, 31) mun ek mey ná mundi kaupa (Sig. 1, 30) konur kaupa með mundi (Gul. 51, 1) frágu frœknan, ef fjǫr vildi Gotna þjóðan gulli kaupa (Akv. 20) keypti hann Þorgils fyrir mǫrk gulls en Ólaf fyrir XI merkr gulls (Flat. I 80, 17) því at hana kann engi maðr at meta með réttu verði (var. réttu verði Mǫtt. 31, 30) hér er vánt skip í nausti, er ek met hálfri mǫrk á leigu. Þorgils kvað hóf á, ef væri fyrir tvá aura (Korm. 16, 30) Kolbjǫrn var metinn fyrir II merkr (Flat. I 510, 1); cfr. ekki skippund skyldi vera dýrra en fyrir hundrað váðmála (Hkr. 575, 6) leigði land 10 hundruðum (Bp. I 418, 7) þrim markum silfrs skyldi sá leysa sik af hólminum, er sárr yrði (Gunl. 257, 12) leysa hann héðan með harðla miklum peningum (Flat. I 80, 9) skal gjalda hann hálfum verðaurum (Landsl. VII 35, 4) svá lét hann laust við þá, sem hann kostaði ǫngu alt þat er hann gaf þeim (ikke satte nogen pris paa Mǫtt. 4, 20).

Saaledes ogsaa ved veðja:

hér skaltu veðja fyrir hǫfði þínu (Hkr. 693, 12).

(Ved kosta og gjalda, at koste, prisen i akk., se 94 b; cfr. 135).

b) Ved adj. sekr og útlagr, skyldig til at betale ngt. i bod, og verbet sekjast være skyldig til at betale ngt. i bod, sættes boden i dativ.

ef þeir vilja ekki um dœma, þá eru þeir sekir XV mǫrkum (Gul. 35, 14) ef menn vinna á eykt þváttdag, ok verða þeir útlagir III mǫrkum (Grg. I 26, 18) um ǫll ǫnnur mál er menn setja lǫgdóma til á meðal sín, þá sekist sá átján aurum við sakaráberann, er rýfr, en við konung XV mǫrkum (Gul. 32, 22).

112. Forskjellen. Dativ føies til komparativ (af adj. eller adv.) for at betegne hvormeget større, bedre, høiere, tidligere, senere o. s. v. Saaledes bruges baade substantiver og navnlig intetkj. ental af visse adj. (miklu, litlu, nǫkkuru, engu, lǫngu, hálfu).

fám dǫgum síðar kom þar Bjǫrn (Hkr. 270, 27) nǫkkurri stundu síðar (Hkr. 40, 13) þat var vetri fyrr en kristni væri í lǫg tekin á Íslandi (Hkr. 3, 6) fyrr var þat mǫrgum ǫldum,

en jǫrð var skǫpuð (SE. 3, 19) þeir skyldu sitja í hásæti skǫr hæra en jarlar, en skǫr lægra en hann sjálfr (Hkr. 74, 23) hvern létu þeir hǫfði skemra (Hym. 15) hann lét búa sal einn engum mun minna eða úvegligra en Uppsalr var (Hkr. 32, 1) litlu síðar kom Sigurðr þar ok með muni minna liði (Fsk. 172, 6) þeir munu þér hóti ráðhollari (Isl. s. II 347, 6) Haraldr var hóta mun skjótari (Mork. 196, 32) hafði lið miklu meira (Hkr. 34, 14) litlu skiptust þau fleirum orðum við (Hkr. 162, 9) Gamli Eiríksson var þeira nǫkkuru ellri (Hkr. 89, 17) engu minnr (SE. 36, 5) hann hafði verit tekinn lǫngu áðr ór jǫrðu (Hkr. 112, 7) er í Hátúnum hálfu fleira vígliðkonungs (H. H. 1, 25) Ólafr konungr ok Sigvaldi jarl hǫfðu 70 skipa ok einu meir (Hkr. 207, 32) sverð veit ek liggja í Sigarshólmi fjórum færa en fimm togu (H. Hj. 8).

Saaledes ogsaa ved præp. fyrir og eptir samt fyrir vestan, sunnan o. s. v.:

þessi jartegn varð hálfum mánaði fyrir Ólafsmessu hina síðari (Hkr. 746, 2) nǫkkuru fyrir jól (Hkr. 279, 35) hann andaðist einum vetri eptir fall Ólafs konungs (Hkr. 3, 22) riðu nǫkkuru fyrir vestan vǫtnin (Nj. 126, 17) átta rǫstum fyr jǫrð neðan (Þr. 8) þá mun siglt vera tylft fyrir sunnan Ísland (Isl. s. I 25, 12)

samt ved adv. til «altfor»:

nú gekk ek þremr fótum til skamt (Eg. 65, 1) mikilli hálfri ǫln til stuttr (Mǫtt. 13, 10).

Anm. 1. Forskjellens dativ (af de ovennævnte adj. og subst. hót og munr) kan ogsaa sættes til superlativ.

var hann miklu yngstr (Hkr. 654, 3) kaus hann því þann af, er honum þótti nǫkkuru vildastr (Hkr. 187, 9) Eldjárn kambhǫttr gekk upp sýnu fyrstr (Flat. I 552, 33) Haki var Hveðnu hóti beztr sona (Hyndl. 32) þat er hóti úmakligast, at þú biðir honum lífs (Flat. I 534, 24) Óðinn bar þeim mun verst þenna skaða, sem hann kunni mesta skyn, hversu mikil aftaka ok missa ásunum var í fráfalli Baldrs (SE. 37, 24).

Anm. 2. því (med komp.) er ell. sem — því (med komp.) = jo — desto, se 59.

Anm. 3. At merke er udtryk som: fyrir fám nóttum (Hkr. 758, 24 for faa dage siden) fyrir lǫngu (for lang tid siden Flat. II 130, 18) fyrir litlu (Laxd. 117, 19) fyrir skǫmmu (Hkr. 278, 21) fyrir skemstu (Hkr. 289, 2) fyrir nǫkkuru (Fld. II 534, 11) — hvor fyrir er gaaet over til at opfattes som præp.

Ablativisk dativ.

113. Nogle verber, som betyder «fjerne, holde borte fra, berøve» konstrueres med personen i akk. og gjenstanden i dativ.

Saaledes: firra e-nn e-u fjerne en fra ngt., holde en borte fra ngt., fri en fra ngt., berøve en ngt.; fletta e-nn e-u skille en af med ngt.; nema (næma) e-nn e-u berøve en ngt. (n. e-tt tage, sætte sig i besiddelse af; høre, opfatte); ráða e-nn e-u skille en af med, berøve; ræna e-nn e-u frarøve en ngt.; stela e-nn e-u stjæle ngt. fra en; svipta e-nn e-u berøve, skille af med; halda e-nn e-u forholde en ngt.; leyna e-nn e-u holde en i uvidenhed om ngt., skjule ngt. for en.

þú firðir mik miklu úhappi (Mork. 194, 13) **þóat hann væri firðr ríki ok sínu fóstrlandi** (Flat. I 495, 1) **þeir fletta hann klæðum ok gripum** (Flat. I 555, 1) **ǫllu megni numinn** (Hkr. 748, 6) **þú frœknan vill fjǫrvi næma** (Br. 1) **fjóra menn fjǫrvi næmdak** (Fld. II 272, 20) **nú ef maðr ræðr konu sína eigna lyklum eða lásum, þá er hann sekr III mǫrkum** (Borg. II 8, 1) **eigi munu þit vilja ræna mik lǫgum** (Laxd. 90, 13) **hverir eru þessir þjófarnir, er stela mik eign minni** (Laxd. 301, 1) **konungr skilr nú, at þeir eru stolnir fénu** (Flat. I 124, 10) **eru þeir allri forsjá sviptir, ef þú ferr af landi á brott** (Laxd. 142, 13) **sumir hafa haldit konungdóminn sumum skuldum** (Rb. 78, 10) **nú skal ekki leyna þik því, er mér býr í skapi** (Hkr. 361, 7)[1].

Anm. 1. Der siges ogsaa (især i L. S.) fletta, ræna, svipta e-nn af e-u:

ræn mik eigi af þinni góðu miskunn (Barl. 198, 29). I L. S. findes leyna e-tt og l. e-nn e-tt (cfr. lat. celare): engan hlut samir þér at leyna mik (Str. 31, 40).

Anm. 2. I L. S. konstrueres ogsaa nogle med af sammensatte verber med pers. i akk. og gjenstanden i dativ (saaledes afeira, affletta skille en af med noget; afdœma ved dom berøve en ngt.). Ligeledes føies dativ til nogle reflexivformede verber, sammensatte med af (afkynjast vanslægte fra, afmœðrast afvænne sig fra, afhugast vende sit sind fra, aftignast afklæde sig).

inn illi Heinrekr afeirði mik riddaradómi (Forn. Suð. 87, 34) er hann kemr at byskupamótinu, afflettir hann sik tignarklæðinu

---

[1] I lighed hermed konstrueres svíkja Am. 56: **firðan mik frændum, fé opt svikinn** (cfr. Vǫls. s. **þér hafit svikit mik frá ríkinu ok fénu**).

(Heilag. I 714, 15) er í mót ǫllum setningum ok sjálfum náttúrulǫgunum, at limr afdœmi hǫfuðit sinni sœmd (Bp. II 91, 19). sá Frakka konungr, sem gullsins missir, afkynjast sínu foreldri (Thom. 424, 14) fyrir hana geta allir helgir algerleik ok afmœðrast heiminum (Heilag. II 658, 23) prestr skal aftignast allri sinni sœmd (Thom. 331, 21).

Her kan ogsaa merkes fyrirsverja e-u frasværge sig ngt.: hann hafði áðr því fyrirsvarit (Hkr. 692, 21).

Anm. 3. Naar man gjennemser de i 102, 106, 109, 113 opregnede verber, vil man finde, at et og samme verbum, eftersom betydningen forandres eller modificeres, slutter sig til flere, mere eller mindre forskjellige analogigrupper. Saaledes: aka vǫgnum 105, a; aka heyjum 106 — forða sætte i bevægelse, flytte 106; bringe i sikkerhed, frelse 102, c — létta skaffe lindring, lettelse 102, c; ophøre med, stanse 102, h; løfte 106 — vægja lempe 106; lempe sig efter, skaane 102, c — bægja drive, trykke ud af stilling 106; fortrædige, forhindre 102, d — drekkja dykke under vandet, drukne 106; tilintetgjøre 102, d — fagna glæde sig ved 109, a; hilse, modtage (vel, illa) 102, c — kvíða være bange for, at ondt skal tilføies en 102, c; være bange, bekymret for ngt. ubehageligt 109, a — duga hjælpe 102, c; være tjenlig 102, b — eira skaane, spare 102, c; være tilpas, tjenlig, behagelig 102, b; e. illa synes ilde om 109, a — haga ordne, indrette 102, f; være tjenlig, tilpas 102, b — hætta sætte paa spil 102, d; ophøre med 102, h — fletta vrænge, drage af 106; skille en af med ngt. 113 o. fl.

114. I henseende til. I enkelte forbindelser betegner dativ det, i henseende til hvilket noget udsiges.

Saaledes i F. S. især: (fríðr) sýnum, álitum af udseende; (mikill) vexti af vekst; (haltr) fœti paa foden; (blindr) augum paa øinene; vel orðum (ell. orði) farinn som har gode talegaver; svá skapi farinn saaledes af karakter; mjǫk aldri farinn meget tilaars; svá (vel) viti borinn forstandig; (mikill, nǫkkurr) borði (meget, noget) høibordet, anselig.

ǫll váru bǫrn Ólafs konungs fríð sýnum ok vel viti borin (Hkr. 303, 30) Erlingr er ættaðr vel ok maðr hinn líkligsti sýnum (Hkr. 175, 14) fagr ok gǫfugligr álitum (Hkr. 7, 31) mikill vexti (Hkr. 345, 30) lítill maðr vexti (SE. 30, 20) haltr eptra fœti (SE. 28, 18) hann var þá blindr báðum augum (Stj. 435, 1)[1] hon var kvenna fríðust ok bezt orðum farin (Hkr.

---

[1] I analogi dermed: hann lét blinda Hrœrek báðum augum (Hkr. 284, 16).

304, 1) hygg ek, at þér muni ok svá þikkja ok ǫðrum þeim, er nǫkkurir eru borði ok kappsmenn vilja vera (Eg. 8, 14).

I poesi findes endel flere dativer af denne slags: þá hafði Helga inn hugum stóra Borghildr borit (H. H. 1, 1) afli genginn (Br. 16) átta þjónar eðlum góðir (Sig. 3, 70).

Anm. «I henseende til» udtrykkes alm. med præp. at, á, af, í, um (cfr. ogsaa 137).

at: heill at hǫndum, en hrumr at fótum (Hkr. 640, 17) valdir mjǫk at afli ok hreysti (Hkr. 203, 5) afreksmenn at afli (Hkr 53, 30) vel búinn at íþróttum (Hkr. 68, 16) spǫk at viti (Hkr. 3, 20) finskr at ætt (Hkr. 295, 17) bǫrn at aldri (Hkr. 19, 30) fertugr at aldri (Hkr. 48, 12) hersir at nafni (Hkr. 342, 31) þetta skip var at ǫllum hlutum meir vandat (Hkr. 198, 18) Þrœndir hǫfðu sér konung tekit slíkan at ǫllu, sem Haraldr hinn hárfagri var (Hkr. 83, 27).

á: svartr á hár (Hkr. 42, 13) meðalmaðr á vǫxt (Hkr. 218, 16).

af: hinn ǫrvasti af fé (Hkr. 81, 28) illir af mat, mildir af gulli (Hkr. 94, 7) sínkr af fé (Hkr. 19, 32).

í: snjallr í máli (Hkr. 352, 33).

um: atgervimaðr mikill um alla hluti (Hkr. 17, 7) um allar íþróttir líkastr Ólafi konungi (Hkr. 231, 4) bar eigi minna af ǫðrum mǫnnum um fríðleika ok afl ok frœknleik (Hkr. 203, 33).

115. Det 2det sammenligningsled kan sættes i dativ, idet sammenligningspartiklen udelades. Dette er i F. S. dog væsentlig indskrænket til følgende tilfælde:

a) udtryk, der betegner den høieste eller en meget høi grad, hvor 2det sammenligningsled indeholder hverr ell. allir.

skíðfœrr var hann hverjum manni betr (Hkr. 230, 2) hon var hverri konu fríðari (Hkr. 608, 1) Tryggvi var hverjum manni meiri ok sterkari (Hkr. 80, 31)[1] einn mundi sá af hans ætt koma, at ǫllum mundi meiri ok œðri (Hkr. 47, 7) þú munt þeim ǫllum drjúgari verða (Nj. 111, 39) at hon mundi ǫllum meyjum ok konum tryggvari (Mǫtt. 19, 22); cfr. þykki mér hvárr ǫðrum verri (Hkr. 687, 28).

Anm. Men ogsaa: hann var hinn mesti íþróttamaðr, meiri ok sterkari ok fríðari en hverr maðr annarra (Hkr. 80, 13) hann var fríðari ok gǫfugligri ok meiri en allir menn aðrir (Hkr. 148, 6); cfr. annarr fótrinn var skemri en annarr (Hkr. 725, 31).

b) hvor 2det sammenligningsled er (pers., reflex., dem.) pronomen, og især hvor 1ste led staar i et underordnet forhold i sætningen, navnlig styret af præp.

---

[1] To udtryksmaader blandede: hæstr borinn hverjum jǫfri (Sig. 1, 7).

leitar á þér betri menn (Flat. I 127, 22) at eigi keppist þú við þér meiri menn (Eg. 17, 12) þá spurði hann vandliga, hvárt Bergǫnundr mundi sínum ráðum fram hafa farit um þetta, eða hefði hann traust til haft sér meiri manna (Eg. 185, 2) segir Lukanus svá, at Julius vildi ǫngvan vita sér meira (Pr. 181, 17) þess má ek sverja of þann mann, at ek hefi honum engi sét tiguligra (Forn. Suð. 51, 13) hann leitaði þar fyrst á, er hann gat þann af ráðit, er honum þótti þér vera meiri maðr (Hrafn. 30, 18) at engi mundi þér tryggvari í þessarri hirð (Mǫtt. 24, 17).

Anm. Ellers: hafa þeir verit miklu gǫfgari en vér (Hkr. 94, 18) muntu vera miklu skapstœrri en ek em (Hkr. 219, 6) þótti þeim jarlar vera smábornari en þeir váru (Hkr. 70, 3) sólin hefir getit dóttur eigi úfegri en hon er (SE. 44, 22).

c) vánu (venju) bráðara, skjótara, seinna, framar o. l. eg. hurtigere, senere, mere end man kunde vente (ell. end sedvanlig), þǫrfum meir mere end fornødent, og enkelte andre talemaader.

fara menn at sofa vánu bráðara (Fms. XI 112, 5) þótti þeim fara eigi vónu seinna (Eb. 5, 31) menn sá ek þá, er af mikillæti virðusk vánum framar (Sol. 66) venju seinna (Alex. 55, 11) gangi þér þǫrfum meir á fang við oss (Laxd. 178, 11) ok er fé fjǫrvi firra (Nj. 83, 34).

Anm. I andre tilfælde bruges dativ saaledes sjelden i F. S., men oftere i poesi og i L. S.

hann fekk eigi mælt 2 orðum lengra samt (Hkr. 317, 21), cfr. 79.

sal sér hon standa sólu fegra (Vǫl. 64) auði betra þikkir þat í úkunnum stað (Háv. 10) háls hvítari hreinni mjǫllu (R. 29) úlfi hæra hygg ek þik œpa munu (Harb. 47) vápnum sínum skala maðr velli á feti ganga framar (Háv. 38).

gott siðferði skaltu virða gulli betra (Alex. 4, 15).

116. Til den ablativiske brug af dativ hører, at denne kasus sættes til frastedspræp. af, frá, ór (samt adv. undan bort fra: gekk undan hrísrunni einum Hkr. 754, 33).

Lokativisk dativ.

117. Dativ sættes ved præp., der betyder en væren eller ophold paa et sted.

Uden præp. bruges i prosa ikke dativ paa denne maade — undtagen i de til adv. overgaaede udtryk ǫllummegum (assim. for ǫllum vegum) paa alle kanter, ǫðrummegum (-megin) paa den anden side, sínummegum (-megin), tveimmegin. (I analogi hermed dannes: hinum syðra megin, hinum vinstra megin o. l.).

I poesi findes en sjelden gang dativ om «stedet, hvor»: sat kvisti ein (R. 47) auri trǫddu und jóa fótum (Guð. hv. 16).

118. a) I tidsbetydning bruges i prosa stundum med tilføiet pron. eller mængdesadj. (þeim stundum, ǫllum þeim stundum, mǫrgum stundum); einu (einhverju, engu, ǫðru, þessu, hverju) sinni, tveim (sjau o. l.) sinnum samt ǫllum misserum (hele aaret igjennem), ǫllum vetrum; forresten kun nogle udtryk, der ganske har antaget karakter af adverbier, nemlig stundum, hríðum stundom, endr ok stundum, endr ok sinnum af og til, samt: lǫngum længe; fyrrum forhen, fordum; skǫmmum i kort tid, ikke længe; lengrum i længere tid; skemrum i kortere tid; lengstum oftest, som oftest, fordetmeste; næstum sidst, sidste gang (her er dels stundum underforstaaet, dels er udtrykket dannet i analogi dermed).

þá bauð Þorsteinn honum þar at vera þeim stundum, sem hann vildi (Gunl. 205, 12) var þat mitt eyrendi þessu sinni vestr hingat um haf (Flat. I 218, 21) þeim sinnum sem þeir eru innan hirðar staddir með konungi, þá halda þeir ok allskyns vǫrðu yfir konungi (Kgs. 69, 14)[1] þat er siðr Færeyinga at hafa nýtt kjǫt ǫllum misserum (Flat. II 398, 31) en þat sem var kvikfjárins, þá gekk ǫllum vetrum sjálfala í skógum (Eg. 93, 3) fóru stundum báðir samt, en stundum sér hvárr þeira (Hkr. 20, 2) jarlar hans hǫfðu meira ríki, en konungar hǫfðu fyrrum (Hkr. 52, 10) hann var lǫngum í víkingu (Hkr. 39, 26) sat hann sjálfr lengstum á Englandi, en setti hǫfðingja til landsstjórnar í Danmǫrk (Hkr. 322, 4) vildi konungr skǫmmum

[1] Saaledes ogsaa i multiplikation:
man ek gefa þér hundrað sinnum vág mína af mǫlnu gulli (Forn. Suð. 146, 56) þá skulu fyrir honum standa þúshundrað ok tíu sinnum hundrað þúshundraða engla (Barl. 124, 16).

samfast mæla við hann (Hkr. 295, 27) leystist þú svá héðan næstum, at þér var engi ván lífs af mér (Eg. 218, 4).

b) I poesi findes af og til dativ om tiden, i løbet af hvilken noget sker, eller naar noget sker, hvor i prosa bruges á med dativ (cfr. 98, b, Anm. 1).

hvártki knátti hǫnd yfir annat átta nóttum okkart leggja (Helr. 12) át vætr Freyja átta nóttum (Þr. 26) einu dœgri mér var aldr um skapaðr (Sk. 13).

---

119. Afslidte udtryk. Udenfor de ovenfor omhandlede analogier staar endel dativer med adverbiel betydning, der er at betragte som afslidte udtryk, hvori under hyppig brug en oprindelig tilhørende præp. er faldt bort (cfr. braut, brott = á braut, í braut; brottu = á brottu, í brottu; mót, móti = í mót, í móti; sakir, sakar = fyrir s. for skyld, paa grund af).

Saaledes: lǫngu, skǫmmu = fyrir l., fyrir sk. for længe siden, for kort tid siden, lǫngugi = fyrir lǫngu eigi (cfr. 112, Anm. 3).

nú kemr þat fram, sem mér sagði lǫngu hugr um (Nj. 123, 105) ek fekk þér silfrit skǫmmu (Flat. I 124, 7).

sǫkum = fyrir sǫkum paa grund af: afbrýðis sǫkum gekk ek eptir þér í kirkju inn (Post. 145, 22).

einu = at einu alene, blot: hann spurði ok þat einu norðan, er honum þótti ekki friðsamlegt (OH. 173, 30).

reyndum = at reyndum i virkeligheden: ok eru þeir úlíkir þeim sýnum, en miklu úlíkari reyndum (SE. 12, 16).

meðallagi = at meðallagi middels, nogenlunde, kun lidet: hann var kallaðr undirhyggjumaðr ok meðallagi trúr (Hkr. 313, 29).

úsynju (úfyrirsynju) = at úsynju paa en ubesindig, utilbørlig, uheldbringende maade: þann illa veg er hér til hefir þú gengit úsynju (Barl. 145, 8) var þat mjǫk úsynju, er þér kǫlluðut til ríkis í Noregi (OH. 58, 23).

þriðja kosti, bezta kosti o. l. i tredje tilfælde, i bedste fald; engum kosti i intet tilfælde, aldeles ikke = at þriðja kosti o. s. v.: þriðja kosti skal ek þar eptir liggja (Flat. I 180, 28) þat bezta kosti at væri helmings silfr (Mork. 47, 23).

annarri hendi = á a. h. paa den anden side: annarri hendi hræddist hann eigi banann (Hkr. 688, 28).

því móti = með þ. m. paa den maade: at grafa niðr undir borgina eðr vinna hana því móti sem hina fyrri (Flat. III 298, 23); cfr. ǫðruvís, ǫðruvísi, ǫðruvísa, ǫðruvísu.

---

120. Absolut dativ. I L. S. kan dativ af et substantiv med tilføiet appositivt adjektiv bruges i samme betydning som en adverbiel bisætning. Denne sprogbrug er opstaaet ved efterligning af latinsk absolut ablativ (med tilknytning til udtryk som at upprennandi sólu «ved solopgang; idet solen gaar op»; at uppr*unninni sólu «da solen var gaaet op»; cfr. 233, Anm.; 246, c).

liðnum þeim VII vetrum tók árangr at spillast (Pr. 75, 17) nǫkkurri stundu liðinni fór kapaleinn til Jórsalalands (Barl. 89, 22) erkibyskupinn sitr nú einn sér dyrum yfir honum aptr strengðum (Thom. 31, 5) hverr man sigrast í bardaganum sjálfum hǫfðingjanum sigraðum (Thom. 74, 14) mælti konungr ǫllum áheyrandum (Str. 48, 7) þóat hjún segi skilit millim sín, þá má hvárki þeira sér til forræði leita báðum þeim lifandum (Eids. 22) várum dróttni sínum miskunnaraugum til hans lítandi reis hann með tárum (Thom. 69, 26).

Genitiv.

121. Genitiv føies alm. til substantiver (eller substantiviske ord), sjeldnere til verber eller adjektiver. I sidste tilfælde synes den nærmest at maatte opfattes som bestemmende det substantiviske begreb, der er indesluttet i verbet eller adjektivet.

Som tids- og stedsbetegnelse eller paa anden rent adverbiel maade bruges genitiv kun ganske sporadisk.

En eiendommelig og udstrakt anvendelse har denne kasus i orddannelsen. Sammensatte substantiver dannes ofte paa den maade, at sammensætningens første led er et subst. i gen.; ogsaa i sammensatte adjektiver kan første led være gen. af et subst.

122. Genitiv føiet til konkrete subst. (som possessiv ell. konjunktiv gen. og definitiv genitiv).

I genitiv sættes ved et subst. med konkret betydning navnet paa den eller det, som noget hører til eller staar i forbindelse med i kraft af besiddelse — slægtskab — venskabelig tilslutning eller fiendskab — herskende eller underordnet stilling — oprindelse, ophav, foranledning, aarsag — naturlig eller nødvendig (begrebsmæssig) sammenhæng — vedtaget ordning eller et af omstændighederne fremkaldt forhold (possessiv eller konjunktiv genitiv).

þræll konungs; bœr hans; skip Arnviðar; jarls sæti — son Ólafs hvíta; ætt ok afkvæmi Gjúka; Jatvarðr var bróðir sammœðri Haralds ok Hǫrðaknúts (Hkr. 528, 19) — ástvin konungs; úvinr hans — einvaldi alls Noregs (Hkr. 63, 7) yfirkonungr síns ríkis (Hkr. 80, 4) Rúmverja hǫfðingjar (Hkr. 6, 21) undirmaðr Haralds konungs (Hkr. 55, 23) skáld Haralds hins hárfagra; lið jarls — flesk galtar þess, er Særímnir heitir (SE. 23, 29) landsréttr Haralds konungs (Hkr. 51, 32) — á dǫgum Haralds hins hárfagra; á ungmennis aldri; jafnaldrar Ingjalds; yxna líki; lík Baldrs; kringla heimsins; limar trésins — miðsumars blót; matmáls stund; allra Svía þing; lends manns réttr; nǫfnur hennar; mál Ólafs digra.

Sammensætninger: víkingabœli; Svíaveldi — móðurbróðir — Danakonungr; konungsmenn — Fáfnisarfr; Fróðafriðr; Hákonarmál; brottferðarǫl; ǫfundarverk — hafsbotn; veðrarhorn; landsmenn; dauðadagr; dauðasǫk; brautgangshǫfuðsmátt — Uppsalaþing.

Anm. 1. Den possessive gen. er i alm. attributiv, kan dog ogsaa bruges prædikativt (navnlig føiet til pron.).

emkat ek álfa, né ása sona, né víssa vana (Sk. 18) liðs var sá yðars (Am. 43) hvat mun meir vera minnar æfi (Sig. 1, 18).

Anm. 2. Præp. at staar stundom med gen. af en personsbenævnelse i betydn. «hos en, i ens hus» (hvor der opr. underforstaaes heimili el. l.).

Ólafr konungr tók veizlu í Þjóttu at Háreks (Hkr. 189, 10) Ástríðr konungsdóttir fœddist upp í vestra Gautlandi at gǫfugs manns, er Egill hét (Hkr. 303, 34) lézt þar maðr einn at mín (Forn. Suð. 38, 27) Bergǫnundr átti ǫl mikit heima at sín (Eg. 200, 14).

Af og til findes paa samme maade gen. efter frá.

hann hafði langskip XXsessu af Gelmini frá Gunnars;

annat skip XXsessu hafði hann af Viggjum frá Loðins (Hkr. 246, 19) snemma dags reið Hákon frá Bjarnar í bygðina (Hkr. 126, 24) kona ok synir kómu frá ríks manns eins (Flat. II 389, 7).

Anm. 3. Forholde, som efter det frgd. udtrykkes ved gen., kan tildels betegnes ved præp.

Navnlig sættes ofte fyrir ell. yfir (med dativ) ved personnavne, som betegner en, som staar i spidsen for eller hersker over noget.

forstjóri fyrir hirðinni (Hkr. 48, 27) hertogi fyrir liðinu (Hkr. 49, 1) hǫfuðsmiðr fyrir skipinu (Hkr. 198, 15) oddviti fyrir liðinu (Hkr. 281, 33) hǫfðingi fyrir ferðinni (Hkr. 121, 26) — dróttinn yfir Svíum (Hkr. 11, 5) konungr yfir Svíaveldi (Hkr. 29, 13) konungr yfir liðinu (Hkr. 219, 32) jarl yfir Jómsborg (Hkr. 152, 33) hǫfðingi yfir Jómsvíkingum (Hkr. 153, 2).

Sjeldnere betegnes en sammenhæng ved á eller af: sneri hann niðr hjǫltum á sverðinu (Hkr. 45, 31) síðan mældi hann grundvǫll húsgǫrðarinnar með aurfalnum á spjóti sínu (Flat. I 439, 37) síðan kómu út fœtrnir á Víðfǫrli ór trénu (Forn. Suð. 30, 12) þá váru kvistir af trénu margir stórir (Hkr. 46, 20).

I senere sprog betegnes slægtskabsforbindelse med at: faðir at barninu (Fms. IV 274, 1 = faðir barnsins OH. 122, 30) faðir at Ólafi D. N.

123. Definitiv genitiv. Til et subst., som betegner noget mere omfattende (slægt, samling o. l.), kan forklarende føies betegnelsen for noget speciellere (art, enkelt gjenstand), som gaar ind derunder.

Saaledes i poesi: askr Yggdrasils (Vǫl. 47) hárbaðms meiðr (Forspj. 7) vǫllr víðrar Gnítaheiðar (Akv. 5).

I prosa sættes paa denne maade gen. til ordet nafn, men forresten bruges denne genitiv kun af og til i sammensætning.

gáfu Svíar honum Ǫnundar nafn (Hkr. 320, 20) hefi ek nafn Víga-Hrapps (Laxd. 237, 2) gaf konungr honum lends manns nafn (Hkr. 266, 5) — konungsnafn; jarlsnafn; apaldrstré; hellusteinn.

124. Genitiv føiet til abstrakte subst. (som subjektiv og objektiv gen.).

Subjektiv genitiv. Til abstrakte subst. føies i gen. navn paa den person eller ting som udfører (foranlediger, fremkalder) noget — som har en følelse eller forestilling, egenskab eller beskaffenhed — som er i en tilstand eller stilling.

ferð Ólafs konungs (Hkr. 207, 3) sættargerð jarls (Hkr. 153, 12) sǫgn manna (Hkr. 160, 25) atferð kristinna manna (Hkr. 193, 17) svikræði Sigvalda jarls (Hkr. 206, 13) kristnihald Hákonar konungs (Hkr. 92, 1) ára ymr ok járna glymr (H. H. 1, 27) — œði bóndanna (Hkr. 181, 28) draumr Hálfdanar (Hkr. 46, 23) þat var á margra manna vitorði (Hkr. 329, 6) gǫfugra manna skaplyndi (Hkr. 164, 24) fekk trúnað margra ríkismanna (Hkr. 233, 20) var þá mikill yfirgangr þeira (Hkr. 322, 33) þat var siðr mikill hinna ríku konunga (Hkr. 141, 13) háttr skálda (Hkr. 2, 17) elds hiti (Hkr. 66, 32) í blóma aldrs (Hkr. 59, 25) — dauði Hákonar jarls (Hkr. 168, 14) fall Haralds Gormssonar (Hkr. 152, 19) misfari þeira Brúsa (Hkr. 331, 1).

berserksgangr; mannafǫr; mannsverk; vápnabrak; vetrarfar.

Anm. 1. Til subst., der betegner en person, som er udsat for paavirkning af en anden, eller ved en andens virksomhed er bragt i en vis stilling, kan som subj. gen. sættes navnet paa den, som udfører paavirkningen eller virksomheden.

þú munt líkjask fǫður þínum ok vilja vera ræningi Ljóts (en, som plyndres af L. Háv. s. 37, 9) leysingi manns (en mands frigivne d. e. en, som er frigiven af en mand Bjark. 97, 2) skógarmann hans (Laxd. 213, 16) annarra farþegi (Laxd. 76, 5) hvers manns níðingr (en som forhaanes af enhver Nj. 116, 56) engis manns nauðungarmaðr (Laxd. 147, 2) engis manns miskunnarmaðr (Laxd. 265, 11).

Anm. 2. Stundom er en subj. gen. styret af et underforstaaet alm. begreb af virksomhed, egenskab, tilstand o. l.

a) Til vera kan føies gen. af en personsbenævnelse for at betegne den, som noget er passende eller muligt for.

er þat ekki margra at hætta á þat (Nj. 33, 29) þat var enskis manns at inna (Gisl. I 38, 23) cfr. þat er ok eigi minnar fáfrœði at skýra þeira grein ok misjafnað (Heilag. I 66, 1).

b) I udtrykket ekki at manna vera (Hkr. 282, 12 ikke være en rigtig mand) synes ved gen. underforstaaet et alm. begreb af egenskab eller beskaffenhed. Ved en misforstaaelse af udtrykkets oprindelse siges ogsaa: ekki at manni ell. at mǫnnum vera (Hkr. 531, 28).

c) I udtrykket e-m er draums en drømmer, e-m er svefns en sover, synes ligeledes underforstaaet et begreb af tilstand el. l.

draums kveð ek þér vera (H. Hj. 19) draums ætlig þér (Hyndl. 7) Petrus hugði sér draums vera (Post. 170, 34) er þér svefns? (Laxd. 106, 6) svefns var oss hingat til, en nú hǫfum vér vaknat (Heilag. I 279, 28).

En forglemmelse af det opr. forhold er det, naar personen sættes i nom.

þá var Einarr nær svefns (Mork. 60, 4; cfr. Flat. III 350, 4: þá var Einari næsta svefns).

I lighed hermed siges ikke blot e-nn er lífs: ei veit ek, hvárt hann er lífs eða látinn (Flat. III 402, 30), men lífs gaar (uden forbindelse med vera) over til ganske at blive adv. = ilive: sú er bœn mín, at þú látir okkr hvárki skiljast lífs né dauða (Hkr. 477, 27) aldri kemr þú lífs af minni hendi (Didr. 21, 22).

125. Objektiv genitiv. a) Til et subst., som betegner et begreb, der gaar ud paa en gjenstand som sit objekt, kan føies genitiv for at angive denne gjenstand. Det styrende ord er gjerne et handlingssubstantiv, der er afledet af et verbum, som gjenstanden føies til i akk. eller dativ eller ved en præp.

Íslands bygð (Hkr. 2, 25) Ása hin illráða var áðr farin á fund fǫður síns (Hkr. 35, 32) í bœtr þess gaf Haraldr konungr Rǫgnvaldi jarli Orkneyjar (Hkr. 64, 26) sagði frá þeim úfriði, er hann gerði bæði í manna aftǫkum ok manna meizlum (Hkr. 281, 11) þess þǫkk kunna (Hkr. 278, 8) slíks eruð dœmi (Sig. 1, 42) nú skulu þér taka ǫmbun verka yðvarra (Laxd. 11, 4) margir hǫfðingjar aðrir strengðu heit ymissa hluta (Hkr. 154, 21) stjórn landsins (Hkr. 63, 31) vald landsins (Hkr. 85, 14) hann hafði gefit Eiríki einvald ríkis sins (Hkr. 81, 9) hefir oss opt þótt mikill misjafnaðr liðs várs (Hkr. 103, 30) svǫr þessa máls (Hkr. 175, 14) forráð máls þess (Hkr. 373, 19) yfirsókn ríkis þess alls (Hkr. 69, 28) til hlýða sætta umleitanar (Hkr. 278, 1) Hǫgna viðfarar (medfart Am. 89) er í tilfǫr váru vígs Bolla (Laxd. 220, 11) fór hann þess ráðs á vit (OH. 192, 39) um hefndina Bolla (hevn over B. Laxd. 217, 1) þvílík minni hafa menn hingat Haralds konungs (Hkr. 575, 11) í minning þess (Hkr. 298, 30) hugði hann þat vera mundu alls lands gæzlu (Hkr. 680, 29) oss er ván snarpligrar orrostu (Hkr. 211, 11) hingat er ván til bœjarins Sverris konungs (Konung. 101, 1) sverja eiða þess (Hkr. 236, 5) lífs grið ok lima (Hkr. 361, 13) er þó þeira mikill munr (Hkr. 320, 9) konungr átti allan kost skipa (Hkr. 363, 17). I sammensætninger: sættargerð; lagasetning; frændsemistala; kynnissókn; brautfararleyfi; konungaskipti; landaleitan; liðskostr; liðsmunr o. l.

Anm. Stundom bruges præp. istedetfor genitiv i saadanne forbindelser.

vissum vér nú ekki vánir t i l úfriðar (Hkr. 235, 31) dœmi til þess (Hkr. 1, 11) vald á því (Hkr. 370, 10) sannindi á því (Hkr. 1, 10) þú skalt ríða suðr til fundar v i ð Mǫrð (Nj. 2, 71) þá sá þeir øngvan sinn kost t i l þess (Flat. I 40, 10) lét faðir hennar á því engan kost (Stj. 412, 28) Ingimundr sagðist honum enga þǫkk f y r i r þetta kunna (Vatnd. 20, 11).

Især oftere f y r i r ell. y f i r ved ord, som betegner raadighed, styrelse.

til forráða fyrir liðinu (Hkr. 219, 25) forráð yfir ǫllum erfðalǫndum jarls (Hkr. 330, 24) gaf honum vald yfir landi ǫllu (Hkr. 80, 23).

b) Objektsgenitiv føies ogsaa til personsbetegnelser, som er afledede af verber og udtrykker den, der udfører verbets handling, eller som har en dermed beslægtet betydning; saaledes til præs. part. paa -andi.

hann er vǫrðr goða (SE. 17, 20) sá er enn taldr með ásum, er sumir kalla rógbera ásanna ok frumkveða flærðanna ok vǫmm allra goða ok manna (SE. 18, 12) hverr valdi er verks þessa (Hkr. 388, 21) kallaði, at konungr væri ráðbani Kálfs (Hkr. 586, 21) lézk engrar skyldu lengi vánbiðill vera (Laxd. 164, 18) bani Belja (Vǫl. 53) gýgjar grœtir (Hym. 14) tungls tjúgari (Vǫl. 40) var Guðmunðr flytjandi þessa máls (Hkr. 370, 15) ef þú ert hugar þins eigandi (Flat. I 553, 20) hon var allra hluta vel kunnandi (Hkr. 27, 6).

Her flyder analogierne sammen med den konjunktive gen.; forráðamaðr þess ríkis (Hkr. 142, 19) cfr. hǫfuðsmaðr þessar ferðar; yfirkonungr sins ríkis o. l. (se 122).

I sammensætninger: dyravǫrðr; Selsbani; sakarsœkjandi, sakarverjandi o. l.

126. Eiendomspronomener udtrykker de samme forholde som possessiv (konjunktiv) og subjektiv genitiv; fremdeles som objektiv gen. ved personsbetegnelser (efter 125, b); til saadanne adjektiviske eiendomspronomener kan føies apposition i gen.

lét hami vára átta systra undir eik borit (Helr. 6) nafni sinn (Nj. 68, 2) yðvarr misfari (Flat. II 361, 16) í nauðsyn mína frænda þíns (Hkr. 610, 19) er þat vili várr búandanna

(Hkr. 292, 13) frá orðtǫkum várum Þrœndanna (Hkr. 338, 27) beggja ykkur hamingja (Hkr. 162, 9).

Merk: ræningi þinn (Eg. 307, 15) yðvarr farþegi (Laxd. 98, 13) cfr. 124, Anm. 1.

eigi er várt at vita ok hálfu síðr at dœma (Thom. 544, 10) cfr. 124, Anm. 2, a.

vǫrðr þinn (Heilag. I 393, 12).

Om udtryk som: um deilu ykra Ólafs digra (Hkr. 278, 11 striden mellem dig og O.) handsal okkat jarls (Hkr. 246, 5) cfr. 74, Anm. 5.

Anm. Naar eiendomspronomenet udhæves ved tilføiet sjálfr, siges regelmæssig:

er konungr er kominn með 10 menn á mitt skip sjálfs (Jvk. 49, 4) sá er kirkju lét gera af sínu fé sjálfs (Heilag. II 302, 32) Darius trúði mǫnnum sínum sjálfs (Alex. 102, 21) heilagr andi lauk upp fyrir oss allra þjóða tungur, svá at sína tungu sjálfra mæltu vér við hverja þjóð (Post. 743, 6).

Men i saadanne forbindelser findes forskjellige uregelmæssigheder.

a) Eiendomspronomenet retter sig ofte i kasus, tal og kjøn efter den form af sjálfr, som sammenhængen kræver:

sú er fleiri manna sǫgn, at Magnús fœri at sjálfs síns vilja (Hkr. 725, 11) brauð bæði sjálfs síns eða hjóna sinna (Kgs. 84, 16) þú vart seld frá honum brott með sjálfrar þinnar syndum; hann leysti þik með sjálfs síns blóði (Heilag. I 463, 15) gerðu þeim líkneskjur til tignar með hǫndum sjálfra sinna (Barl. 25, 7) með sjálfra sinna vilja (Barl. 70, 30) með sjálfrar sinnar syni (Mar. 1136, 31)[1].

I lighed hermed siges: sem hann hvarf aptr til sjálfs síns (for: til sjálfs sín Mar. 1037, 15) vel er nú, at heim snúist spott ok svívirðing til sjálfs þíns (Mǫtt. 17, 31).

Af og til findes sjálfs síns o. l., hvor sammenhængen kræver gen. flert. af sjálfr (som eiendomspronomenet paavirkes af den tilføiede app. i kasus, paavirker det paa den anden side denne i tal).

þeir váru áðr í sjálfs síns fóstrlandi upp fœddir (= í fóstrlandi sínu sjálfra Thom. 144, 9) á mik, sjálfs yðars mann (= mann yðarn sjálfra Thom. 192, 18).

b) Enkeltvis sættes ved sjálfra genitiv af pers. pron. istedenfor eiendomspron.

---

[1] Denne analogi er det vel, som har givet anledning til det paafaldende udtryk síns veg (for sinn veg): fari vér síns veg hverr (Mork. 5, 12). Deraf adv. sinnsig (og i lighed dermed hinnsig).

vér erum frelstir með sjálfra vár afla undan úfriði illra þjóða (Stj. 392, 26).

127. Beskrivende genitiv. Genitiv af et subst. (alene eller i forb. med et adj.) kan føies bestemmende til et subst. for at udtrykke en egenskab eller beskaffenhed. Saaledes bruges

a) gen. af háttr, kyn (konr), ætt, kind med tilføiet adjektivisk bestemmelse (mikilsháttar anselig, lítilsháttar uanselig, þess háttar af den art o. l.; allskyns, hverskyns alslags, annarskonar andenslags o. l.), fremdeles tveggja handa to slags, allra handa allehaande.

alls háttar íþrótt (Flat. I 89, 8) þess háttar hljóð (Flat. II 26, 13) at fá minna háttar mann (Forn. Suð. 2, 36) allskonar drykkr (Hkr. 311, 32) á lokkum hans var hverskyns litr (Hkr. 47, 2) hvers kyns var hann? (SE. 47, 5) annarskonar víkingar (Hkr. 99, 7) margskonar kaupskapr (Hkr. 171, 7) hinn herviligsti kotkarlsson ok hinnar minstu ættar (Hkr. 688, 13) var sú lítillar ættar (Hkr. 117, 11) forvitnar mik at vita, hverrar ættar þit erut (Flat. I 134, 12) allar þær konur sem annars kyns ok kindar eru en hann (Stj. 207, 4) hverrar kindar ertu? (Heilag. I 291, 11) land ok margra kynja auðœfi ǫnnur (Isl. s. I 16, 23) af þínum kviði man tveggja handa lýðr út ganga (Stj. 159, 33) hlaða með allra handa gózi (Clar. 3, 40).

Merk: þessir munu vera nǫkkurs (sc. kyns) farandi menn (Flat. II 483, 22).

b) gen. af subst. med tilføiet talord for at betegne udstrækning i tid og rum, omfang, værdi o. l.

var haldin þriggja nátta jól (Hkr. 92, 11) bjóða til hálfs mánaðar veizlu (Laxd. 297, 7) ek hefi spunnit tólf alna garn (Laxd. 192, 5) sjau fóta rúm (Hkr. 619, 16) svá segja vitrir menn, at ór Noregi fra Staði sé sjau dœgra sigling í vestr til Horns á Íslandi austanverðu; en frá Snæfellsnesi er fjǫgurra dœgra haf í vestr til Grœnlands (Isl. s. I 25, 7 fg.) skyldi hverr þeira hafa 20 marka veizlu (Hkr. 52, 6) tveggja daga vist (Hkr. 789, 3). Ofte i lovsproget: sex alna eyrir; þriggja spanna laupr; þriggja marka ból o. l.

Sjelden uden talord: þeir skyldu ganga sem næst brekkunni ok láta stundar hríð í millum hvers þeira (et kort

stykke veis mellemrum Hkr. 100, 30) mælis ǫl (som brygges af 1 mæle Hkr. 92, 9).

c) Men navnlig er i sammensatte subst. første led hyppig gen. af et subst., der udtrykker egenskab, virksomhed, tilstand, stilling eller stof, værdi, omfang, udstrækning.

kappsmaðr, íþróttamaðr, rausnarmaðr, starfsmaðr, flutningarmaðr, trúnaðarmaðr, framkvæmdarmaðr, virðingamaðr, bernskumaðr, œskumaðr, gæfumaðr, ríkismenn, búsýslumaðr; ǫlúðarvinr, leyndarvinr o. l.

sættarorð, róðrarskúta, sœmdarferð, kenningarnafn, tignarnafn, leyndarmál o. l.

skallatskyrtill, pellsklæði, spangabrynja, laupsból, mánaðarmatr, mánaðarmatarból, stundarfýst o. l.

Anm. 1. I poesi og L. S. findes stundom mere paafaldende forbindelser af denne art.

heil verðr hver, þótt hafi árs sótt, ef þat klífr, kona (Fjǫlsv. 36) járna dreyri (Sol. 76) rekr þik alda hverr illrar skepnu (at henføre til þik Guð. 1, 24) hjǫrtu hugða ek þeira við hunang tuggin sorgmóðs sefa (at henføre til ek Guð. 2, 41).

í því fingrgulli var einn steinn mikillar náttúru (Forn. Suð. 143, 38) hann þótti mestrar náttúru í Vatnsdœla kyni annarr en Þorsteinn (Vatnd. 76, 15) hann var harðla heyrinkunnigr ok mikils nafns (Heilag. II 663, 24) vitum eigi, hvers verðleika er hverrgi er fyrir guði (Thom. 9, 1) til fǫður mildrar minningar (piae recordationis) Theobaldum Cantuariensem erkibyskups (Thom. 4, 3) byskup Robert, einfaldr maðr ok skýrrar skynsemdar, tekr til máls (Thom. 92, 3).

Anm. 2. Genitiverne konar (kyns), háttar, kostar med tilføiet adj. (alls, engis, nǫkkurs, annars o. l.) føies stundom som adverbielle maadesudtryk til verber og adjektiver. Oprindelig har der for tanken stillet sig et subst., som bestemmelsen har sluttet sig til.

binda hann ok hverskyns pína (pine med alslags pinsel Mar. 205, 19) berja ok beysta ok leika allskonar illa (mishandle med alslags mishandling (Hkr. 697, 26) flekkótt eða nǫkkurs konar mislitt (med nogenslags forskjellig farve Stj. 177, 14) ek vil, at þér ráðit annarskostar, en maðrinn hafi líf (OHm. 38, 12) ef þeir mega nǫkkurs kostar ná honum (Flat. I 74, 4) nú vil ek, attu þreytir þik eigi lengr þess háttar (Forn. Suð. 67, 27) at þvílík nýjung sé engis háttar þolandi (Mar. 213, 12).

Paa lignende maade siges alls hugar «af fuldt hjerte».

alls hugar unna (eg. med fuldt hjertes kjærlighed Sig. 1, 32) alls hugar guði þakka (Hom. 103, 6) cfr. þá varð honum annars hugar viðr (da blev han anderledes tilsinds Barl. 39, 13).

Anm. 3. Udenfor sammensætninger betegnes stoffet, hvoraf noget er gjort, med af eller ór: hon sendi Ólafi konungi slœður af pelli (Hkr. 293, 2) Erlingr jarl hafði rauðan kyrtil af fustani (Konung. 41, 26) hafði kórónu ór gulli (Heilag. 619, 39) brynjur ór gulli (Akv. 7).

128. Forholdet mellem helhed og del. (Bestanddelenes gen., artens gen., helhedens gen.).

Bestanddelenes genitiv. Til et subst., som betegner en helhed eller samling, kan føies en genitiv for at betegne de enkelte dele, som helheden eller samlingen bestaar af, eller som tilsammen danner denne.

5 fylki dauðra manna (bestaaende af SE. 38, 25) þar kemr mikit fólk Hrímþursa (SE. 38, 15) sendi hann kveðju allri alþýðu karla ok kvenna (Hkr. 369, 28) hann tók í hafi skipsǫgn þeira manna, er þá váru úfœrir ok lágu á skipsflaki (Hkr. 204, 23) með galeiða her (Hkr. 663, 6) hann má gefa þeim auð landa eða lausafjár (SE. 15, 28).

I sammensætning: bóndasamnaðr, bóndafylking, skipafloti.

Anm. Bestanddelenes genitiv flyder paa den ene siden sammen med artens genitiv (helt hann sveit mikla hermanna Hkr. 141, 2), paa den anden side med beskrivende genitiv (á þriggja vetra fresti Hkr. 13, 19).

129. Artens genitiv. Til ord, som betegner et kvantum, føies genitiv for at udtrykke arten (stoffet).

Det styrende ord er

a) subst., som betyder vegt, maal, mængde.

Þórarinn gaf honum tvá aura silfrs (Hkr. 359, 18) at gjalda 60 marka gulls (Hkr. 71, 30) sá stóð 3 penninga silfrs vegna (Hkr. 123, 16) sáld þrjú mjaðar (Þr. 24) alin váðmáls (Hkr. 391, 2) 2 vikur sjávar (Hkr. 752, 11) 6 rastir gǫtu (Hkr. 804, 32) ofrefli liðs (Hkr. 281, 31) fullræði fjár (Hkr. 381, 6) of grávǫru (Hkr. 381, 7) úgrynni hers (Hkr. 138, 4) fjǫldi búsmala (Hkr. 150, 24) múgi manns (Hkr. 166, 24) herr manns (Hkr. 129, 8) mǫrð fjár (Eg. 34, 19) 4 hleifar brauðs (Hkr. 345, 33) er þetta hǫnd full manna (Hkr. 777, 1).

Saaledes ogsaa de subst. talord tigr, hundrað, þúsund: hálfr þriði togr skipa (Hkr. 160, 17) bjó þar 60 vetra og 4

vetr (Hkr. 3, 15) hálft annat hundrað skipa (Hkr. 156, 30) mǫrg hundruð nauta (Hkr. 150, 28) 12 þúsundir gullskillinga (Hkr. 228, 13).

b) neutr. ental af mængdesadjektiver (mikit, fátt, mart, drjúgt, fleira, flest, ekki, nǫkkut o. l.) samt af dem., spørgende og ubestemte pron. (þat, þetta, hvat, hvatki).

er mikit lifði nætr (Hkr. 125, 29) fátt manna (Hkr. 365, 12) fátt er svá einna hluta (Hkr. 300, 19) mart skipverja (Hkr. 267, 27) var þar drjúgt komit manna (Hrafn. 28, 26) ekki fleira vápna (Hrafn. 22, 1) flest gesta (Dpl. 28, 25) manna nǫkkut (Fjǫlsv. 15) matar nǫkkut (Fjǫlsv. 17).

þat var þar tíðenda (Hkr. 224, 3) munu vér þat bragðs taka (Nj. 128, 86) þat eitt matar (Fjǫlsv. 18) er þetta var tíðenda (Flat. I 123, 8) hvat kvenna ertu? (Dpl. 4, 9) hvat karla er þat? (Hkr. 685, 33) at hann skyldi aldri aptr líta, hvatki ógna sem fyrir hann bæri (Forn. Suð. 77, 4).

Anm. 1. I lighed med fátt barna o. l. siges: hann átti dóttur eina barna (Hkr. 107, 17 af børn havde han blot en datter), hvor i sámmenhængen det speciellere «datter» i forhold til det almindeligere «børn» optræder som et mængdesudtryk.

Saaledes ogsaa: kveld var dags (Hkr. 605, 1) þau kómu at kveldi dags í herað er Skaun hét (Hkr. 125, 30) hann kom aptan dags til Uppsala (Hkr. 314, 20) nón dags (Mǫtt. 6, 9) kómu í elding nætr á Jaðar (Hkr. 358, 1).

Fremdeles: logn var veðrs (Hkr. 247, 8) frost var veðrs (Hkr. 604, 10) hregg veðrs lá innan eptir firði (Hkr. 190, 16) þá gerði storm veðrs (Hkr. 315, 19) cfr. fengu þeir veðr hvast ok storm sjávar (Hkr. 141, 33 om voldsom sjøgang).

Hertil hører ligeledes de poetiske udtryk: bragr kvenna (Sig. 3, 15) skass valkyrja (H. H. 1, 38) sveinn sveina (Harb. 1) mær meyja (Guð. 2, 1) hlym hlymja (Sk. 14) om «en herlig kvinde», «en rædsom valkyrje», «en udmerket mand», «en voldsom larm» o. l.

Anm. 2. Gen. af et subst., som betegner tid, kan ogsaa føies til tidsadverbier (lengi, síð, síðarla, snemma o. l.).

lengi dags (Hkr. 316, 11) dvaldist þar lengi sumars (Hkr. 82, 24) lengi æfi (Flat. I 240, 2) þeir kómu síð aptans til konungs (Hkr. 67, 32) síðarla dags (Hkr. 595, 11) er fram orðit er dags (Laxd. 151, 4) snemma dags (Hkr. 126, 24) snemma nætr (Heilag. I 663, 33) forðum daga (N. L. II 483, 8) ár var alda (Vǫl. 3).

Af og til føies gen. af et stedsudtryk til stedsadverbier:

hvar landa sem þú ert, muntu sœmdarmaðr vera (Vatnd. 23, 6) hvergi lands (Helr. 9) jarðar hvergi né upphimins (Þr. 2).

Anm. 3. Artens gen. kan være et dem. eller ubestemt pron. eller (sjelden) et adj. i neutr. ent.

þar váru gnóttir hversvetna (Vatnd. 65, 30) þat vann næst nýs niðr Ylfinga (H. H. 2, 8) spyrja eptir, hvat nýs (v. l. nýtt) hafi til borit (Mar. 866, 9) hvatki er hann vinnr góðs (Hom. 45, 3); men ogsaa: hvat nýtt; nǫkkut, mikit ilt o. l.

Særskilt merkes þess er, þess at føiet

a) til neutr. af et mængdesadj. (mart, ekki, nǫkkut) samt til hvat i betydn. «meget, intet, noget saadant som ell. saadant at»; «hvad saadant som ell. saadant at».

nú gerðist mart þess í með þeim brœðrum er til sundrþykkis var (Hkr. 744, 29) ekki var þess í lífi Marie er vándir menn hafa (Hom. 170, 13) eigi er yðr þess ván, at þér munit sigrast á Hákoni jarli, ef þér dvelit fǫrina, svá at spyrist í Noreg, ok megi hann við búast, ef nǫkkut er þess, at þér farit þá úsigr, þóat engi frétt fari fyrir yðr (Flat. I 183, 1 ɔ: hvis noget saadant er muligt, at I kan lide nederlag, selv om der ingen underretning kommer om eder i forveien) hvat sér þú þess, er þér þykkir með undarligu móti vera? (Nj. 41, 44) hvat hefir þik þess hent, er konungr vill dauða þinn? (Hkr. 271, 35) var þá rœtt um, hvat af borðkerinu skyldi gera þess er konungi gegndi bezt (Hkr. 718, 13).

b) til stedsadverbier (eller adv. udtryk) i betydn. «paa hvilket (noget, intet, hvilketsomhelst) saadant sted, hvor (at)» — «overalt, hvor» — «ingensteds, hvor».

hvar landa ert þú þess fœddr, at þú hefir eigi heyrt getit Ǫgmundar (Fld. II 534, 4) ek hefi hvergi þess komit, er ek hafa slíka tign sét sem með þér (OH. 66, 3) megu hvergi þess sendir vera, er eigi hafi þeir guð fyrir augum sér (Hom. 182, 6) þess kem ek hvergi í verǫldinni, at ek þurfa túlk fyrir mér at hafa (Forn. Suð 35, 13) hvervetna þess er menn eigu laxá, þá skal hverr gera veiðivél í sinni á (Gul. 85) hvervitna þess er maðr selr tveim mǫnnum hit sama, þá skal sá hafa, er fyrri kaupir (Gul. 78) þú mátt engi veg þess hverfa, at guðs miskunn sé eigi fyrir þér (Hom. 196, 1).

c) til maadesadv. (eller maadesudtryk) i betydn. «paa hvilken saadan maade, at», «hvorledes paa den maade, at», «paa enhver maade, som» o. l.

hversu veiti ek yðr þess at málum, at yðr sé skapfelligast? (Nj. 124, 5) þat er nú því næst, at vér skulum þat vita, hvessug vér skulum konur kaupa með mundi þess at barn sé arfgengt (Gul. 51) hvern veg skal ek skiljast við konung þenna þess er yðr muni líka? (OH. 75, 26) þat er nú á yðru valdi. Hvern veg er þess? sagði konungr (Flat. I 178, 19 hvorledes forholder det

sig saa? sc. at þat sé nú á mínu valdi) mun ek tala við þik um konu þessa á alla vega þess er mér má í hug koma (Hkr. 673, 28) þess má engi veg vera, at hann hafi þá sofandi fundit (Forn. Suð. 63, 10).

d) I adskillige af de nævnte forbindelser faar en sætn. med þess er, þess at samme betydn. som en sætning med svá at (f. ex. hversu veiti ek yðr þess at málum, at yðr sé skapfelligast? = svá at yðr sé sk.). Derved ledes man stundom til ogsaa i andre forbindelser at bruge þess at = svá at (navnlig i indskrænkende betydn. «dog saaledes at», «saavidt at»): gjaltu oss syndir várar sem þér líkar, þess þó at þú frelsir oss fyrir þína miskunn (= svá þó at dog saaledes at Stj. 404, 23 v. l.). þar til vil ek vinna alla þá hluti er ek má, þess er mér skyli eigi vera at skǫmm (Didr. 194, 11) tekr Egill sóttina svá harða sem þeir menn er harðast fengu af, þess er eigi gekk ǫnd ór honum (Flat. II 144, 16) hon var allra kvenna kurteisust at ǫllum hlutum, þess er hann hafði spurt (Didr. 158, 5).

Anm. 4. Sjelden bruges præp. af ell. ór istedetfor artens gen.

sex skippund af gulli (Hkr. 669, 4) þeir fengu lítit fé en ekki af mǫnnum (Hkr. 222, 29) lítit fekk jarl af sakeyri (Hkr. 230, 22) spurði síðan, ef í einnihverri tunnu væri nǫkkut af víni (Heilag. II 227, 3) ríðr í þann skóg, sem þar var nær, varla áttung ór mílu í brott (Mar. 653, 12).

Anm. 5. Om stoffet sat i app. til kvantummet, se 74, Anm. 3.

130. Helhedens genitiv. Genitiv føies til ord, som betyder en del, for at betegne det hele, hvoraf en del udsondres. Denne gen. ligger artens gen. nær, men skiller sig fra denne derved, at der altid tænkes paa en bestemt helhed. (Merkes maa da, at i adskillige tilfælde subst. sættes i ubestemt form, hvor der tænkes paa en bestemt gjenstand; se ovenfor under «Substantivernes ubestemte og bestemte form»).

Det styrende ord er: substantiver, som betegner del; talord og tællende adjektiver; adjektiver i superlativ (eller komp. med betydning af den høieste grad); adjektiver i neutr. ent. brugt substantivisk; demonstrative, spørgende, ubestemte pron.

hinn nezti hlutr trésins (Hkr. 46, 18) hinn efri hlutr dagsins (Hkr. 86, 10) í Svíþjóð sjálfri er einn hlutr lands, er heitir Suðrmannaland (Hkr. 286, 30) þat var þriðjungr eyja (Hkr. 325, 31) jarl var vinsæll við bœndr lengsta stund ævi sinnar (Hkr. 163, 20) þann tíma várs (Hkr. 202, 13) þat var

at lengð 4 alnar hins átta tigar (Hkr. 197, 16) Erlingr átti skeið mikla, 2 rúm ens fjórða tugar (Hkr. 231, 20).

30 langfeðga hans (Hkr. 1, 16) einn þeira hét Sæmingr (Hkr. 10, 1) hon ein lifði þá eptir goðanna (Hkr. 11, 26) Ari prestr hinn fróði ritaði fyrstr manna hér á landi at norrœnu máli frœði (Hkr. 2, 23) Uppsala konungar váru œztir konunga í Svíþjóð (Hkr. 31, 24) Þorviðr bróðir minn, er vár er vitrastr kallaðr (Hkr. 317, 33) Gunnsteinn var ellri þeira brœðra (Hkr. 366, 31).

þeir vildu eigi sjá hit úfegra seglanna (Hkr. 668, 17 den stygge side af) mikit er enn eptir nætrinnar (Hkr. 297, 22) hǫfum vér hans þá ekki (Hkr. 247, 22).

sá þeira hǫfðingja (Hkr. 209, 14) annarra minna frænda ertu sá, er (Hkr. 288, 32)[1] þat er sá augnanna (SE. 28, 24) hverr ríkismanna (Hkr. 303, 3) er sagt frá dauða hvers þeira (Hkr. 1, 16) hvárrtveggi þeira (Hkr. 153, 15) meðan einhverr er lífs bóndanna þeira (Hkr. 94, 24).

Anm. 1. Genitiverne kan styres af et subst., som ikke i sig selv betegner en del, men i sammenhængen faar en saadan betydning, idet en enkelt gjenstand udsondres af flere.

mar ok mæki gef ek þér míns fjár (Lok. 12) alt lið þat er vígt var hans manna (Hkr. 212, 26).

Anm. 2. Ligesom der siges: Þorfinnr jarl hefir haft mest ríki Orkneyinga jarla (Hkr. 335, 11) þó læt ek svá, sem mér þykki þetta verk mitt í verra lagi víga þeira, er ek hefi unnit (Hrafn. 9, 10) þar fengu þeir mest herfang í einum stað þess er þeir tœki í ferðinni (Mork. 162, 20)

kan genitiven ogsaa styres af superlativ af adverbium, naar der skal betegnes, hvem af flere udsagnet gjælder i høieste grad.

Hlǫðver lifði þeira lengst (Hkr. 323, 1) þeir eignuðust fyrst Norðmanna Dyflinni (Hkr. 74, 35) Þórir hundr gekk síðast allra manna liðs síns (Hkr. 382, 32) honum unni Haraldr konungr mest sona sinna (Hkr. 72, 16).

Anm. 3. Medens, som ovenfor anført (129, Anm. 2) síðarla dags, snemma nætr, lengi sumars, hvergi lands o. l., hvor der tænkes paa dags- eller aarstiden, eller tids- og stedsbegrebet i ubestemt almindelighed, nærmest er at henføre til artens gen., findes stundom som helhedens gen. føiet til tids- eller stedsadverbium en tids- eller stedsbetegnelse, der opfattes som en bestemt helhed: snemma jólanna (Hkr. 767, 7) ofarla jólanna

---

[1] cfr. hon er svá kvenna, at mér er mest um at eiga (Laxd. 257, 6).

(Hkr. 769, 31) hvargi sem menn verða staddir heimsins («hvor i den hele verden» Heilag. II 45, 14).

Anm. 4. Om delen sat i apposition til helheden, navnlig ved mængdesadjektiver, se 74, Anm. 3).

Anm. 5. Naar et pers. pron. skal staa som helhedens gen. styret af et andet pron., sættes alm. i dets sted det tilsvarende eiendomspron., rettende sig i kasus, tal og kjøn efter det styrende ord.

þá skal sá okkarr kjósa bœn af ǫðrum, er sannara hefir (Hkr. 300, 25) kalla ek þann yðarn ekki at manna vera (Hkr. 282, 12) er eugi várr verr ættborinn heldr en Ólafr (Hkr. 282, 6) hverjum yðrum þótti þat ráðligast? (Laxd. 148, 4) hann vill nú fyrirmuna hverjum várum þess hins lítla ríkis, er vér hǫfum áðr haft (Hkr. 282, 9) hvárki ykkat (ingen af eder to, om personer af forskjelligt kjøn Hkr. 305, 17) hverr várr frænda (af os frænder Hkr. 351, 1) lízt mér svá, sem engum várum brœðra þykki trygt at sitja undir hendi þeim Þrœndum (Hkr. 113, 23 af os brødre) nú hefir hann í engan stað meira kost en einnhverr várr (Hkr. 243, 28) vera má, at ek kvista einnhvern yðvarn (Laxd. 296, 17).

Enkeltvis findes: er e n g i þ e s s i verri en þeir, er þú áttir (Forn. Suð. 6, 53).

Anm. 6. Istedenfor helhedens gen. kan bruges præp. a f (især ved superl. og komp. med superl. betydn.).

Óðinn var gǫfgastr af ǫllum (Hkr. 7, 27) þeir er vitrari váru af Svíum (Hkr. 37, 30) sat þar Þórr ok var mest tignaðr af ǫllum goðum (Hkr. 184, 4) ek trúi yðr bezt af mínum mǫnnum (Hkr. 319, 1) hit fyrsta tákn af þessum (Heilag. I 515, 1) hon var ein af unnǫstum jarls (Hkr. 166, 15) einn af þeim (Barl. 94, 11) þykkir oss nú engi slíkr af ungum mǫnnum (Grett. 82, 2) varð drepit mart af sveitungum þeira (Hkr. 794, 32) vil ek ekki ágirnast at hafa meira af lǫndum (Hkr. 324, 13).

131. Genitiv ved verber.

Genitiv sættes for at betegne gjenstanden for handlingen ved endel verber, som udtrykker

a) forventning om, lyst til, stræben efter ngt. Saaledes: vilnast gjøre sig haab om, vána, vænta, vætta, vente, haabe paa, ørvilnast, ørvænta, ørvætta opgive haabet om, bíða vente paa, fýsast faa (have) lyst paa, girnast attraa, dirfast fordriste sig til, kosta stunde efter, leita søge efter, soge at opnaa, beiðast udbede sig, kræve for sig, œskja ønske.

vilnaðisk jafnan guðs miskunnar (Hom. 155, 22) þeir báðu

hann engrar vináttu vænta af Qnundi konungi (Hkr. 379, 26) vætti ek þar heilla ráða ok traustz þíns (Hkr. 289, 33) skulum vér eigi ørvilnask miskunnar (Hom. 6, 17) nú skulut þér vera eptir hér ok bíða mín (Hkr. 356, 14) þeir biðu byrjar (Hkr. 120, 9) hann girnist þess at halda Noregs veldi undir sik (Hkr. 292, 11) þeir dirfðust þess at hafa með hondum hans píslarmark (Hkr. 716, 23) heraðsmenn leituðu hennar (Nj. 7, 91) þá leitaði Þorbergr Steini sættar við konung (Hkr. 398, 5) Sveinn beiddist ríkis af Haraldi konungi (Hkr. 152, 21) þess œski ek, at ek qðlist eilíft líf eptir dauðann (Flat. I 31, 6).

Anm. Endel af disse verber forbindes ogsaa med præpositioner; vána, fýsast, girnast, dirfast, kosta, leita kan forbindes med til; fýsast, girnast med á (upp á) e-tt; dirfast, leita med at e-u; leita ogsaa med eptir e-u; ørvænta med af e-u.

Endel af dem bruges, navnlig i L. S., som transitive verber med akk.; saaledes girnast, fýsast, beiðast, œskja, vænta, bíða (i F. S. bíða e-tt faa, erholde).

Istedenfor ek vilnumk, fýsumk, vænti e-ns kan siges med udeladt ubestemt subjekt: mik vilnar, fýsir, væntir e-ns.

b) sætte sig i besiddelse af, gjøre brug af, prøve, savne. Saaledes: afla skaffe sig, erhverve; fá sætte sig i besiddelse af, erhverve, tage tilægte; orkast skaffe, tilegne sig; njóta, neyta gjøre brug af, nyde godt af; kenna nyde; kosta gjøre brug af, prøve, friste; freista prøve, friste; sakna savne; missa ikke finde, ikke ramme, ikke faa, savne, undvære, miste, tabe; þarfnast, þermlast være uden, savne, undvære.

Bjqrn konungr aflaði sér svá dýrgripa eða annarra fanga (Hkr. 76, 7) hann var ekki skáld ok hann hafði þeirrar listar eigi fengit (Flat. I 214, 35) hennar fekk Skjqldr (Hkr. 7, 3) naut hann þó eigi lengi konungdómsins (Hkr. 241, 25) neyttir þess farkostar (Hkr. 699, 9) þau hqfðu sjálf orkazt hugar á at bœta sína meinbugi (= havde bestemt sig til Grett. 207, 17) þeir kendu aldri fyrr líkamligrar fœðu (Heilag. II 402, 1) magna kosta (R. 9) Guð dróttinn kostar enskis manns (Hom. 198, 31) freista má ek þess (Eg. 286, 18) um morguninn var saknat þeira (Flat. II 272, 32) Hrœrekr konungr lagði til hans annat sinni saxinu ok misti hans (Hkr. 299, 9) er hann missir þess hins góða sverðs (SE. 42, 4) svá kom um síðir, at

náliga misti landsfólkit víðast korns ok fiska (Hkr. 123, 6) þau lǫnd megu hálfu síðr þarnast þeira hluta sumra er heðan flytjast (Flat. I 286, 19).

Anm. Endel af disse har ogsaa akk.; nemlig i alm. kenna og ofte fá; fremdeles þarfnast, þermlast, afla, kosta, neyta; de to sidste ogsaa dativ.

c) Fremdeles ved verberne: gá give agt paa, lægge merke til; gæta passe paa, agte paa; geyma give agt paa, tage vare paa, geta formode, omtale; vitja besøge, opsøge (for at komme i besiddelse af); minnast mindes; sverja sverge paa; þurfa trænge til, behøve; bindast, svífast afholde sig fra;

kenna a) føle, fornemme b) lade ngt. komme tilsyne, røbe, vise; vita a) være sig bevidst b) lade ngt. komme tilsyne, røbe, vise; orka a) frembringe, foraarsage b) á e-nn e-ns (ell. til e-ns) indvirke paa for at opnaa ngt., kræve ngt. af en

og i udtrykkene: yrkja orða á e-nn tiltale, samt nema staðar (ell. stað), gefa staðar (ell. stað) stanse.

eigi gáði hann bryggjunnar (Hkr. 368, 11) gættu hans, Þórarinn! (Hkr. 359, 25) gæta þeir brœðr þess, at þeir skyldi hvergi menn finna (Hkr. 187, 12) skulu vér geyma þess, at engi komist í braut (Nj. 128, 56) geyma hesta þeira (Laxd. 179, 13) hvárt getr þú þessa, eðr veiztu þetta með sannindum? (Flat. I 457, 3) bað hon Hjalta aldri geta þessa máls fyrir konungi (Hkr. 279, 1) ek ætla mér í sumar at vitja yðar Háleygjanna (Hkr. 187, 24) sendimenn Jarizleifs konungs fóru at vitja mála þeira, er Ólafr konungr hafði áðr um sumarit heitit (Hkr. 312, 21) mintist hann þess er mærin hafði mælt til hans (Hkr. 63, 8) þá sór konungr þess, at hann myndi veita henni þá bœn (Hom. 145, 5)[1] hann þóttist liðs þurfa mjǫk (Hkr. 92, 4) Steinn bazt eigi orða ok ámælis við konung (Hkr. 392, 28) þann veg er bragð á þér, at þú munir fás svífast (Flat. I 326, 15).

hann þóttist kenna um allan sik sárleiks (Mar. 102, 19) virðist mér ákall þetta meir kenna ranglætis en réttvísi (Flat. I 19, 28) ek þóttumst varla vita vits míns (Heilag. I 489, 3) alt þar er honum þótti grjóts vita, þótti honum við gull glóa

[1] cfr. þeir tveir hafa bók í hendi ok sverja svá: þess legg ek hǫnd á bók, at þat hǫfum vér heyrt (= þess sver ek Landsl. IV, 23).

(Forn. Suð. 73, 38) þat mun eigi engra tíðenda vita (Nj. 54, 29) þetta mun orka tíðenda (Flat. II 270, 24) á skip skal skriðar orka, en á skjǫld til hlífar (Háv. 82).

Anm. gæta i betydn. «agte paa» forbindes ogsaa med til; geyma ogs. med dativ eller med akk. (navnlig i L. S.); geta «omtale» ogs. med um; vitja ogs. med til ell. med akk. (L. S.); minnast ogs. med á ell. med akk.; þurfa og kenna ogs. med akk.

132. Gjenstanden i genitiv og personen i akk. sættes

a) ved endel verber, som betyder at bede en om ngt. — kræve ngt. af en — egge en til ngt. — spørge en om ngt. — søge at afholde en fra ngt.

Saaledes: biðja bede;

beiða, krefja, kveðja, æsta kræve, forlange, anmode;

frétta, fregna, spyrja spørge;

eggja, fýsa, hvetja, œsa egge, tilskynde;

letja søge at afholde, fraraade;

fremdeles dylja e-nn e-ns holde en i uvidenhed om ngt.; dølge ngt. for en.

Þyri biðr hann hjálpræða ok biðr sér friðar í hans ríki (Hkr. 201, 23) hvers vili þér mik beiða? (Hkr. 175, 7) var fyrir þá sǫk þings kvatt (Hkr. 149, 21) konungr krafði bœndr sér viðrtǫku (Hkr. 245, 1) æstir, Jǫrmunrekr! okkarrar kvámu innan borgar þinnar (Hamd. 24) spurði konungsdóttir Hjalta margra tíðenda (Hkr. 276, 3) hon frétti tíðenda, en hann svarar (Flat. I 92, 9) Þórir eggjaði hann ákafliga þessar ferðar (Hkr. 164, 33) Ásmundr fýsti þess ráðs (Hkr. 367, 3) margir hans menn lǫttu hann þess (Hkr. 162, 12) þeir dylja þess (Hkr. 177, 25) heldr en þú gangir duliðr þess, er skylt er at vita (SE. 13, 17).

Anm. biðja til e-ns (guðs) bede til; biðja sér e-tt udbede sig ngt. (L. S.) — krefja e-tt (L. S.) — spyrja, frétta ogsaa med at e-u, eptir e-u, um e-tt (sjelden spyrja af e-u, frá e-u); spyrja, frétta, fregna e-tt erfare — fýsa ogs. med til e-ns, upp á e-tt; eggja ogs. med til e-ns; hvetja ogs. med til e-ns, at e-u; fýsa e-tt (L. S.).

b) ved minna minde en om ngt.; fylla fylde med ngt. samt mik varir jeg gjør regning paa.

hon hefir mint mik þeira hluta (Hkr. 51, 8) þú fyllir mik harms (Klm. 321, 23) þeir steyptu 5 konungum í eina keldu á Múlaþingi, er áðr hǫfðu upp fylzt ofmetnaðar (Hkr. 292, 22) varði engan mann þessa verks af Þorkeli (Hkr. 328, 25).

Anm. Ogs. minna á e-tt; fylla af e-u ell. med instr. dativ.

133. Gjenstanden i genitiv og personen i dativ har nogle verber, som betyder at meddele en ngt., negte en ngt.: árna skaffe — ljá overlade, indrømme, laane — unna unde, tilstaa, indrømme — væna give haab om ngt. — frýja bebreide mangel paa ngt. — synja negte — varna forholde — fyrirmuna misunde, forholde — ørvænta berøve haabet om ngt.

þat var fleiri manna vili at árna Gizuri kvánfangs (Flat. II 11, 30) þá beiddi hann þess, at hann skyldi ljá honum fresta til annars sumars (Hkr. 331, 30) vildi hann eigi unna Þorfinni skiptis (Hkr. 324, 11) vændi honum miskunnar ok eilífrar dýrðar (Flat. II 392, 23) nema þú frýðir mér hvats hugar (Fafn. 26) hann vill synja mér þess ríkis, er ek á at hafa at réttu (Hkr. 131, 2) Danakonungr man engra varna þér réttinda (Hkr. 130, 8) hann vill nú fyrirmuna hverjum várum þess hins litla ríkis, er vér hǫfum áðr haft (Hkr. 282, 9) þeir ørvænta sér yfirfarar um brendar bygðir (= opgiver haabet om Alex. 53, 12).

Saaledes ogsaa: fá e-m e-ns om at fremkalde indtryk, sindsbevægelse e. l. hos en: Ingigerði fekk þetta mál áhyggju mikillar (Hkr. 304, 22) þá fekk jarli mikils (Forn. Suð. 10, 45) ek spurða, hvat honum fengist svá mikils (Forn. Suð. 19, 27); sjelden i denne betydn. fá e-m e-tt.

Anm. 1. Ogsaa árna e-tt opnaa, vinde; ljá e-m e-tt — sjelden varna e-m e-u — synja e-tt (L. S.).

Anm. 2. Der siges ogsaa (i L. S.) játa e-m e-ns indrømme en ngt.; alm. játa e-m e-u ell. e-tt. Sjelden neita e-ns negte at modtage, afslaa, forkaste; alm. neita e-u ell. e-tt.

134. a) Ved verberne gjalda undgjælde, hefna, reka tage hevn, søge opreisning, iðrast angre, skammast skamme sig sættes det, hvorfor (for hvis skyld) man undgjælder, tager hevn, føler anger ell. skam, i genitiv.

skal hann hins at gjalda, er ek hefi hann þar sett yfir varnað minn (Hkr. 350, 28) geldr at nýbreytni konungs ok þessa ens nýja siðar (Laxd. 146, 2) þá ætlaði Danakonungr at hefna níðs þess, er allir Íslendingar hǫfðu hann níddan (Hkr. 151, 13) hefna fǫður síns (Hkr. 29, 34) eigi er slíks manns at hefndra, þótt þeir komi allir fyrir (Hkr. 771, 17) þóttust eiga at reka harma sinna á honum (Hkr. 736, 18) er hann rak eigi þessa réttar (Laxd. 213, 10) þótt þú berir eigi traust til at reka þinnar svívirðingar (Flat. II 197, 4) þú munt þessar bœnar iðrast (Eg. 116, 6) skúa ok bróka skammist engi maðr (Háv. 61).

Anm. Sjelden hefna fyrir: hon sagði, at þau vildi gjarna hefna Grími hersi fyrir víg Ǫndótts (Grett. 10, 28) — ogsaa reka e-tt: hafi þér rekit margra manna sneypu ok svívirðing (Flat. II 100, 32) cfr. hvárt mun Gunnari aldri hefnast þessi újafnaðr? (Nj. 24, 68) — skammast e-tt (L. S.).

b) firna, saka, vá dadle, bebreide; kunna, fyrirkunna være uvillig stemt, tage ilde op har personen i akk. og det, hvorfor man bebreider en, er uvillig stemt, i genitiv.

ástar firna skyli engi maðr annan aldregi (Háv. 93) sakaði sik syndar sinnar (Heilag. I 211, 13) úkynnis þess vár þik engi maðr, at þú gangir snemma at sofa (Háv. 19) eigi hugða ek, at hann mætti mik þessa kunna (Hrafn. 16, 3) spyrr, hvers hon kann hann (Forn. Suð. 20, 19) eigi vil ek fyrirkunna þik þessa orða (Hkr. 276, 32).

Anm. Ogsaa: ekki skal ek ykkr um þetta kunna (Flat. I 230, 35) ligesom alm. saka e-nn um e-tt.

135. Ved verber «at vurdere» sættes genitiverne mikils, lítils, engis for at betegne værdien («meget, lidet værd»).

konungr virði hann mikils (Hkr. 65, 17) engi hefir sá maðr komit í Noreg útlendr, er allir menn mæti jafnmikils (Hkr. 745, 14) lítils virði Brynjólfr þá (Eg. 19, 22) mundu mín orð enskis metin (Konung. 293, 17).

Anm. 1. Sjelden sættes gen. af subst. for at udtrykke, hvad noget ansees værd.

virðir þú mik aldri fyrr svá mikilligs nafns (Heilag. I 334, 4) hálfs eyris met ek hvern hrísrunn (Isl. s. II 362, 18) cfr. Hom. 195, 4: hví metr þú þik þess at sýna afl þitt við jafnústyrkt vætr, sem ek em (ɔ: holder dig ikke for god til det).

Anm. 2. Om prisen i akk. ved verber at koste se 94, b, og ved andre verber i dativ eller med forskjellige præp. se 111.

136. Genitiv ved adjektiver.

Genitiv sættes ved endel adjektiver for at betegne en gjenstand, som egenskaben er rettet mod.

a) vænn som giver haab, forventning om ngt., ørvænn som ikke har ell. giver haab (i prosa e-m er e-ns ørvænt en har ikke haab om); fúss tilbøielig, begjærlig; úfúss utilbøielig; gørr (i poesi), fljótr, búinn rede, villig; lystr begjærlig; trauðr, alltrauðr utilbøielig; útrauðr villig.

kǫlluðu þat greina vænt milli konunga (Fm. X 107 Fr.) ásum þótti ørvænt hans heim (Hkr. 5, 20) mun ek segja þér lífs ørvæna ljósa bruði (Sig. 3, 53) þá þótti þeim, er fúsir váru fararinnar, súrskapr mikill hafðr við sik (Hkr. 390, 28) ek em þess úfúss at láta svæla mik inni (Nj. 128, 36) gørr ills hugar (Hym. 9) váru menn þess verks fljótir (Hkr. 478, 17) Ólafr var þess ekki fljótr (Laxd. 159, 20) er þeir Bolli váru ferðar búnir (Laxd. 306, 16) kváðusk þess vera albúin (Laxd. 131, 10) Ólafr Svíakonungr ok Eiríkr jarl váru þessarrar ferðar albúnir (Hkr. 206, 1) er hann svá ills lystr (Frost. III 6, 1) alltrauðr flugar (H. H. 1, 53) vígs útrauðir (Sk. 24).

Anm. Saadanne adj. forbindes ogsaa med til, og dette er i prosa idethele almindeligst.

búinn til ferðar (Laxd. 155, 15) frekr er hverr til fjǫrsins (Forn. Suð. 10, 17).

b) fullr fuld; saðr mæt; auðit (e-m er e-ns a. noget er en beskaaret); andvanr, andvani, vanr som mangler, trænger (i prosa alm. er e-ns vant); þurfi, þurftugr trængende; lauss fri for, ubunden af (i sammensætn. fri for, blottet for).

ker fult mjaðar (Hkr. 66, 30) saðr em ek enn þess (Harb. 3) Þorkeli var auðit lengra lífs (Hkr. 328, 29) Ólafr konungr leiðrétti þá hluti þar, er honum þótti ábóta vant (Hkr. 373, 14) era hlums vant, kvað refr (Hkr. 642, 28) auðs andvani ok alls gamans (H. H. 2, 33) miskunnar þurfi (Hkr. 748, 12) vit erum lausir allra svardaga ok fastmæla við þá Hákon jarl (Flat. I 232, 25)[1].

---

[1] cfr. hann vill eigi vera hornungr lengr **þess** er **hann átti** (være en som fortrænges fra det Laxd. 56, 18).

I sammensætning: metnaðarfullr, handarvanr, brynjulauss, lýtalauss, trúnaðartómr.

Anm. fullr forbindes ogs. med af: hús fult af ullu (Hkr. 287, 25) fullr af kappi ok újafnaði (Hkr. 241, 2); sjeldnere með: var ǫll kirkjan full með þeim er vǫktu (Mar. 670, 10) ell. dativ: þeim sem fullir eru þínum ótta (Mar. 660, 30) cfr. tómr af guðs ótta (Mar. 220, 1).

c) víss oplyst om, underrettet om; varr, áviti opmerksom paa, underrettet om.

er Haraldr konungr varð þessa tíðenda víss, þá dró hann her saman (Hkr. 61, 24) er landsmenn urðu þess varir, drífa þeir til ór ǫllum áttum (Hkr. 21, 30) þikkir hann margs áviti orðinn (Forn. Suð. 49, 43).

Anm. varr forbindes ofte med við (e-tt), sjeldnere med af; víss ogs. med af.

d) valdi, valdr som er aarsag, ophavsmand til.

er hann valdi allra þeira stulda (OH. 175, 5) eigi eru vér þessa valdir (Laxd. 178, 6).

e) skyldr forpligtet til; játsi som indrømmer, lover (verða e-m e-ns játsi indrømme, love).

þú skalt vera skyldr at verja land mítt ok allra verka þeira, er ek vil gera láta (Hkr. 333, 27) konungr varð honum þess játsi at fara heim með honum (Hkr. 66, 27).

Anm. Ogs. skyldr til: ert þú til þess skyldr, þvíat þú ert minn maðr (Hkr. 340, 8).

f) sekr skyldig i; sannr overbevist om, skyldig i; úsannr, sykn uskyldig i, fri for (brøde eller ansvar); hluttœkr delagtig i; hlutlauss udelagtig i.

ef þessi er sekr þíns dauða (Heilag. II 466, 11) dœma Sigurð sekjan þess málsins (Mork. 183, 4) þessa verks sannr (Flat. I 556, 19) dœma Sigurð syknan sakarinnar (Hkr. 679, 11) hluttœkr þeira hernaðar (Heilag. II 562, 12) kvað hann hlutlausan vera síns vígs (Heilag. II 466, 12).

Anm. Alm. sannr at e-u; ogs. hlutlauss af e-u; sekr um goðgá (Laxd. 154, 17).

137. Fremdeles kan genitiv føies til adjektiver paa en løsere maade for at betegne det, som egenskaben viser sig i eller i henseende til.

er konungsgarðr rúmr inngangs ok þrøngr brottfarar (Eg. 249, 1) þess ørr at gefa þeim framgang, er honum þykkja til þess fallnir (Eg. 16, 10) vera frjáls orða sinna (Hkr. 290, 7) gróinn sára sinna (Hkr. 293, 18) var eigi heill sárins (Flat. II 216, 27) mun úhœgt vera atgerða við forlǫgum þeira (Laxd. 162, 16).

Dette er i prosa sjelden udenfor visse staaende udtryk (især ved góðr og illr) og i sammensætninger.

góðr viðmælis (Hkr. 321, 10) hversu góðr Helgi væri viðtakna (Laxd. 229, 21) Hísingsbúar eru illir heimsóknar (Hkr. 791, 30) illir aptrhvarfs (Hkr. 810, 28) er land þat fátœkt ok ilt yfirfarar (Hkr. 278, 16) hér sá ek alla versta fangaráðs (Hkr. 328, 18) harðr viðreignar (Flat. I 126, 8) úrigr viðreignar (Laxd. 47, 10) ýgr viðskiptis (Band. 11, 7) líkr feðr sínum bæði yfirlits ok at skaplyndi (Eg. 5, 3) gerðisk rauðr mjǫk ásýndar (Laxd. 71, 11) svá þunnr ásýndar (Forn. Suð. 31, 4)[1] vesǫl eru vér konungs (Hkr. 597, 24).

orðahagr; háttagóðr; matarillr; tillagafár, -góðr, -illr, -mikill, -súrr; giptudrjúgr ok hamingjumikill; yfirbragðsmikill; aflamikill; fitjaskammr.

Men i poesi er denne anvendelse af gen. meget almindelig.

matar góðr (Háv. 39) þeygi em ek míns mildr matar (Fjǫlsv. 4) villr vega (Háv. 47) gløggr flugar (Sig. 1, 7) hjǫrleiks hvatir (Sig. 2, 23) frá naðri níðs úkvíðnum (Vǫl. 56).

Anm. 1. Gen. kan føies til adj., som ved forstavelsen auð- er dannet af fort. part. af verber, som har pers. i akk. og gjenstanden i gen.

þeir hinir íslenzku váru þess verks auðeggjaðir (Hkr. 478, 21) auðbeðinn þessar farar (Eg. 14, 16) cfr. meðan hans er úhefnt (Vatn. 39, 4).

Anm. 2. Præs. part. forbundet med gen. betragtes rigtigst som subst.; se 125, b.

138. Ved adjektiver, som betegner udstrækning (hár, djúpr, langr, breiðr, síðr, þykkr, víðr) sættes maalet i gen.; paa samme maade udtrykkes alderen ved gamall.

ker mikit margra alna hátt (Hkr. 12, 9) á minn faðir ketil rastar djúpan (Hym. 5) er steinninn hálfs fjugrtánda fets

[1] cfr. sá er mér má eigi þykkja jafnvel yfirlits (Forn. Suð. 52, 50) í sumum stǫðum sýndist honum álits sem gull (Forn. Suð. 73, 47).

langr ok nær 2 alna breiðr (Hkr. 81, 20) er hon lengri ok meiri en manns vaxtar (Hom. 151, 23) var barmrinn þverrar handar breiðr (Laxd. 235, 10) vǫllrinn Vígriðr er hundrað rasta víðr á hvern veg (SE. 41, 30) annathvárt fjugurra alna þjukkir eða fimm (Kgs. 47, 26) Ólafr Haraldsson var þá 12 vetra gamall (Hkr. 219, 23).

I denne forbindelse udelades ofte gamall: synir Vísburs váru 12 vetra ok 13 (Hkr. 14, 14) hann var þá eigi ellri en 17 vetra (Hkr. 232, 19) cfr. var Hallr at vetratali níræðr ok 4 vetra (94 aar gammel Hkr. 3, 14).

Sjelden udelades andre adj.: Steinarr seldi í hendr Þrándi exi mikla nær alnar fyrir munn (Eg. 297, 24) er ǫnnur tóptin XVIII faðma, en ǫnnur XIX (Isl. s. I 35, 2) em ek VII alna (Forn. Suð. 28, 53) varð hann (ɔ: mǫttullinn) henni svá síðr, at hálfrar annarrar alnar (sc. síðr) stóð á jǫrð um hana (Mǫtt. 20, 25) var henni hann svá síðr at baki, at hon dró hann eptir sér hálfrar fimtu alnar (Mǫtt. 19, 15).

Anm. Analogt hermed er

a) þess ved komp. «desto» (istedetfor det almindeligere því); þess — þess jo — desto.

verða þeira úfarar þess at meiri, er þeir eru fleiri saman (Hkr. 480, 13) þess meir er hinn drekkr, þess meir þyrstir hann; svá þess fleira er þú hafðir, þess fleira girnðist þú (Hom. 190, 15).

b) ved adv. til «for, altfor»: alls til altfor; nǫkkurs til noget for; mikils til (mikilsti) meget for; engis til ikke for; þess til saameget for; ogs. alls of altfor.

alls til lengi (Helr. 14) nǫkkurs til þungr (Laxd. 111, 6) mikilsti snemma (Háv. 66) þess til seinir eru vér orðnir, er þeir hafa mǫnnum at sér komit (Korm. 17, 28) alls of lengi (Flat. I 118, 12) alls of ágjarn (Klm. 290, 21).

c) alls ved engi, eigi, «aldeles ingen, ikke.»

d) ved adjektiver og adverbier forstærkende furðu, forkunnar, ágæta, firna, ofsa (samt ofa ell. ofs ved mikill) i betydn. «særdeles, overordentlig, uhyre»; stundar «temmelig»; mundangs, mundanga «middels, passelig».

furðu mikit torrek (Hkr. 47, 33) furðu gott segl (Hkr. 355, 12) furðu vitr (Hkr. 150, 32) eygðr forkunnar vel (Hkr. 219, 11) forkunnar góðr viðr mun þat vera (SE. 24, 28) ágæta vel (Laxd. 97, 10) firna djarfir (Hkr. 656, 2) ofsa þrútuligr (Hkr. 642, 26) ofa mikit fé (Hkr. 121, 6).

Þorgeirr átti øxi breiða, stundar mykla skǫfnungsøxi (Flat. II 95, 5) þreif í feldinn stundar fast (Grett. 84, 6).

gróf henni grǫf bæði mundangs breiða ok djúpa (Heilag.

I 494, 25) sól er mundanga heit á Hálogalandi (Kgs. 23, 1) mundanga mjǫk (Barl. 178, 23) cfr. því næst bliknaði hon af angri ok reiði, er eigi var mǫttullinn mundanga (Mǫtt. 13, 4).

139. Ved adj. verðr «værd, værdig, som fortjener» sættes det, som en (ngt.) er værd ell. fortjener, i genitiv.

hefi ek sét þá sýn, er mér þykkir mikils um vert (Hkr. 300, 15) þótti Svíakonungi lítils vert um her Ólafs konungs (Hkr. 221, 6) hvers þykkir yðr sá verðr? (Flat. I 124, 38) brœðr Hálfdanar tǫldu hefnda fyrir vert (Hkr. 71, 11) kváðu hann verðan ills dauða (SE. 26, 23) nu þœtti mér þetta mikillar ísjá vert (Forn. Suð. 53, 35).

140. Tidsbetegnelse. I poesi sættes stundom genitiv (navnlig af dagr og nótt) for at betegne i løbet af eller inden en vis tid.

komit annars dags (Vld. 22) ens hindra dags gengu hrímþursar Háva ráðs at fregna (Háv. 109) þriggja nátta skylak þar koma (H. Hj. 33) þó kømr fylkir fárra nátta (H. H. 1, 19) bragðs skuluð hǫggnir (Am. 39).

I prosa forekommer enkeltvis saadanne udtryk som gærdags igaar, fyrra dags forleden dag, sama dags samme dag, skamms bragðs øieblikkelig.

Emundr lǫgmaðr reið í brott gærdags, þegar er hann hafði snætt (Hkr. 316, 30) þótti mér fyrra dags ekki mjúkt fara orð milli ykkar konungs (Hkr. 393, 18) nú gengr hann á skip með þeim Vagni ok er þat sama dags (Flat. I 187, 5) skaltu þat sama skamms bragðs gera nauðigr (Heilag. I 37, 9).

141. Stedsbetegnelse. I poesi sættes stundom genitiv for at betegne stedet, hvor (indenfor, henover hvilket).

mœtti hann Þór miðra garða (Þr. 9) settist hann miðra fletja (R. 3) lagðist hann miðrar rekkju (R. 5) bar hon miðra skutla (R. 4) gekk hann miðrar brautar (R. 2) vek ek þik dauðra dura (Gróg. 1);

Þr. 3: gengu þeir fagra Freyju túna; Hákonarm. 13: ríða vit nú skulum grœnna heima goða nærmer udtrykket sig tilstedsbetegnelse; dette er endnu mere tilfælde Sol. 60: marga menn sá ek moldar gengna; Helr. 8: þá lét ek Hjálmgunnar heljar ganga.

I prosa findes: staðar med tilføiet adj. (annarsstaðar, allstaðar, sumstaðar o. l.); þessa heims, annars heims i denne verden, i den anden verden; vegna (gammel gen. fl. af vegr: tveggja vegna, fjǫgurra vegna i to, fire retninger)[1]; víðs vegar vidt omkring; eins vegar, annars vegar paa en kant, paa den anden side; e-ns handar, minnar handar paa ens side, for ens vedkommende.

hann réð fyrir þeim hluta slíkt sem annarstaðar í landi (Hkr. 322, 3) mun hann oss eigi láta brenna bæði þessa heims ok annars (Nj. 129, 23) vængirnir tóku út fjǫllin tveggja vegna (Hkr. 152, 2) Ormr lét fara herǫr fjǫgurra vegna um bygðina (Hkr. 166, 18) fólkit flýði víðs vegar undan (Hkr. 16, 22)[2] þar var skíðahlaði mikill en annars vegar vara í sekkum (Vatnd. 5, 15) konungr kvað slíkt stórmannliga mælt hans handar (Flat. III 349, 23) mun þá betr hvárratveggju handar (SE. 34, 35 for begge parters vedkommende).

142. Enkeltstaaende anvendelser.

a) fara ferðar sinnar (Hkr. 356, 4) fara leiðar sinnar (OH. 124, 25) ved siden af alm. fara ferð sína, leið sína cfr. 91, a; 96, a (ogs. fara fǫr sinni, fǫrum sínum cfr. 110, a).

biðja bœnar, bœnar sinnar, bœnar einnar (OH. 6, 19; Hkr. 324, 33) vita, hvert biðja skal hverrar bœnarinnar (SE. 16, 32) ogs. b. bœnum sínum (Hom. 154, 1 cfr. 110, a).

b) búast ferðar sinnar (Hkr. 50, 27) cfr. fara ferðar sinnar og búinn ferðar; 136, a.

villast vegar (Flat. I 339, 27) villast farsins (Hkr. 698, 35) fare vild, saa man ikke har rede paa veien; cfr. villr vega 137.

bœta e-m e-ns helbrede en for ngt.: þá bœtti hann henni þeirar myklu vanheilsu (Hom. 154, 27); bœtist e-m e-ns en bliver helbredet for ngt.; cfr. fá, vinna bót e-ns; batnar e-m e-ns: er búfé manna verðr sýkt í dalnum ok

[1] I ueg. betydn. minna vegna paa mine vegne; idet ordets oprindelse glemmes, tilføies præp.: á hœgra vegna; af minna vegna; á mína vegna; á konungsins vegna.

[2] cfr. er hann vildi taka hann, þá var hann víðs fjarri (SE. 71, 1).

drekkr þar af vatninu, þá batnar því sótta (OH. 187, 30) bǫls mun alls batna (Vǫl. 62 alt ondt vil svinde) — ills gengst þér aldri (Am. 69 du bliver aldrig fri for).

c) hefja handa foretage sig ngt., gribe sig an: þær frýja Leifi, at hann vili aldri hefja handa, hverjar skammir sem þeim eru gervar (Flat. II 398, 5)[1].

d) þegi þú þeira orða (Þr. 18 ti med saadanne ord).

e) sendi mik hingat þess erindis (Hkr. 290, 24) sagði, hverra erenda Haraldr fór á fund Sigríðar dróttningar (Hkr. 162, 33) nú em ek kominn á þessa ferð þess erindis (Forn. Suð. 43, 36).

ganga erinda sinna (Vatnd. 75, 22) ganga nauðsynja sinna (Kgs. 189, 29 for at forrette sin nødtørft).

f) alls i alt, tilsammentaget; annars iøvrigt. Haraldr konungr átti alls í Þrándheimi 8 orrostur eða fleiri (Hkr. 52, 28)[2].

143. Afslidte udtryk (cfr. 119) er handa = alm. til handa: lítlu síðar safnar konungr liði handa Oddi (Fld. II 553, 20); loks, loksins «tilslut» = til l.; alls endis = til a. e. «lige til enden»; rimeligvis ogsaa raunar, reyndar «i virkeligheden».

Den reflexive verbalform.

144. Den reflexive verbalform er (ligesom den efterhængte best. artikel) opstaaet under det urnordiske sprogs omdannelse til de gamle nordiske tungemaal og er karakteristisk for disse saavel i modsætning til ursproget som til andre germanske sprog.

End. -sk (zk, zt, z, st) synes fremgaaet af ordet sik; paa samme maade synes det, naar alle herhen hørende forholde tages i betragtning, mest sandsynligt, at end. -mk skriver sig fra mik, og at -msk, -mzk, -mzt, -mz, -mst er dan-

---

[1] cfr. þeir máttu aldri síðan hǫfuðs hefja (Stj. 397, 8).

[2] Udtryk som: af því at — hins ok annars at — þess ens þriðja, at D. N. af den grund at — for det andet fordi — for det tredie fordi) er at opfatte som constr. ad sensum, idet hins ok annars — þess ens þriðja er styret af et underforstaaet sakir, som om der i 1ste led havde staaet sakir þess at isted. af því at.

nede deraf ved paavirkning af formerne med -sk, -zk, -zt, -z, -st.[1]

145. Den reflexive form er oprindelig en mekanisk sammenslutning af verbet og det enklitiske pronomen.

Da s i k udelukkende er reflexivt (visende hen paa handlingens subjekt), fik de dermed dannede former udelukkende reflexiv betydning; m i k derimod kunde attraheres ogsaa, hvor subjektet ikke var 1ste pers. ental (cfr. 153 a; 154 slutn.).

146. Meget snart er anvendelsen af disse former ved analogi udvidet i forskjellige retninger, og h v a d d e r o p r i n d e l i g v a r e n m e k a n i s k s a m m e n s l u t n i n g e r g a a e t o v e r t i l e n o r g a n i s k f o r b i n d e l s e.

a) Former med end. -mk er i lighed med dem paa -sk kommen til alene at anvendes med reflexiv betydning (altsaa kun, hvor subj. er 1ste pers.).

b) Former med -mk anvendes i lighed med dem paa -sk ogsaa, hvor subjektet er dualis eller pluralis.

c) Former med -sk bruges ogsaa, hvor subj. er 2den person (sing., dual., plural.).

d) Alle reflexive former bruges uden forskjel i de nedenfor anførte reflexive betydninger.

147. Fuldt gjennemført saaledes, at a l l e reflexive forhold, hvori subjektet tænkes virkende paa sig selv eller med

---

[1] Jeg har ikke kunnet overbevise mig om rigtigheden af den opfatning, at de reflexive former er dannede d e l s ved akk. s i k, m i k, d e l s ved dativ s é r, m é r (cfr. Noreen, Altisl. u. altnorw. Gram. 2te Aufl. § 469).

Under alle omstændigheder er det klart

a) at akk.-formerne ved dannelsen uden sammenligning har spillet den største rolle;

b) at om der fra først af tildels har været en saadan etymologisk forskjel, er denne tidlig tabt af syne; der findes nemlig, saavidt jeg kan se, intet spor til, at visse rækker af endelser har været anvendt i en betydning og andre i en anden.

I og for sig er det ikke mere paafaldende, at former, som er udgaaet fra akk. s i k, m i k, udvikler sig til at indeslutte et ikke-akkusativisk forhold, end at former dannede med s i k benyttes i reflexive forbindelser for 2den person.

(et eller andet, nærmere eller fjernere) hensyn til sig selv, udtryktes ved saadanne former, har sprogbrugen ikke nogensinde været. Adskillige forhold af denne art har aldrig været betegnet anderledes end ved aktiv verbalform og tilføiet pronomen, og i mange tilfælde er denne udtryksmaade anvendt ved siden af de reflexive verbalformer.

148. Meget ofte er den oprindelige reflexivbetydning mer eller mindre fordunklet, saaledes at reflexivformen har antaget en modificeret eller ny (intr. eller trans.) verbalbetydning.

149. I poesi anvendes reflexivformen idethele væsentlig som i F. S., idet dog spor af et oprindeligere forhold tildels er bevaret (især i formerne paa -umk). Derimod gjør der sig i den lærde stil gjældende særegne analogier. De reflexive verbalformer bruges her til at gjengive det latinske agglutinerede passivum. Den reflexive betydning ligger tildels den passive saa nær, at den kan flyde over deri. Der findes derfor i F. S. passive anvendelser af reflexive former, som synes at have udviklet sig i sproget paa naturlig maade. Men disse er ikke hyppige og har ikke resulteret i en gjennemført analogi. Det er en paavirkning udenfra, naar i L. S. reflexivformer udtrykker alle slags passive forhold (saadanne som i F. S. betegnes ved sammensætning med vera eller verða eller med aktivt verbum med (udeladt) ubestemt subj. og følgende styrelse).

Tydelig reflexivbetydning.

150. Reflexivformen bruges, hvor det reflexive pron. (eller 1ste og 2den persons pron. i reflexiv betydn.) skulde føies til verbet i akk. som objekt.

þá fekk Haraldr sjúkleik, svá at hann **lagðist í rekkju** (Hkr. 553, 30) er borð váru uppi, þá **bjóst konungr til farar** (Hkr. 525, 14) Kálfr klæddist skjótt (Hkr. 525, 18) **skrýddist** allr fjǫldi kennimanna (Hkr. 554, 15) **hengðisk hann í snǫru** (laqueo se suspendit Hom. 47, 3) reistisk **hann upp** (Hom. 150, 10) hvert skip er hann tengðist við, þá **hrauð hann** (Hkr. 595, 20) þeir Guðleikr vǫrðust (OH. 50, 30) **Ingi konungr**

frelsaðist með flótta (Hkr. 651, 29) marir hristust (H. Hj. 28) þá sýndist (viste sig) honum hinn helgi Ólafr konungr (Hkr. 556, 24) efldist hann þá at liði (Hkr. 541, 1) er Ólafr Tryggvason kom í Noreg ok kallaðist konungr, þá létu vér honum þat eigi hlýða (OH. 57, 39) hétumk Grímr (Grimn. 46) þær á sævarstrǫnd settust at hvílast (Vkv. 1) við hvat fœddist kýrin (nærede sig SE. 4, 37) þeir brugðu þegar tjǫldum ok bryggjum ok heimtust frá landi (OH. 137, 5) spurði, hvert hann gerðist (Hkr. 589, 34) margir báðu griða, ok fengu þat allir, er upp gáfust (Hkr. 551, 30) fálusk á hendi guði (Hom. 162, 29) setjast þá niðr báðir (Hkr. 563, 19) fyllisk fjǫrvi feigra manna (Vǫl. 41) bjóðast margir menn til þess (Hkr. 561, 4) hefjast upp með úfriði (reise sig) móti réttum konungum (OH. 45, 21) sakast eigi þú (H. Hj. 33) venisk ungr maðr hreinlífi (Hom. 32, 3) vápnist menn nú (OH. 38, 28) hinn helgi Ólafr hafði þá vitrazt henni (aabenbaret sig Hkr. 557, 1) hafðir laugazt í því vatni (Hkr. 690, 24) hann skyldi halda sætt ok frið við þá menn alla, er í þessi ráðagerð hǫfðu vafizt (indviklet sig i, indladt sig paa OH. 89, 37) nú hǫfðu fluzk sjúkir menn III til helgu grafar (havde begivet sig Hom. 166, 7) mér er aldauði Magnús konungr faðir minn, ef ek skal giptast bónda einum (Hkr. 582, 28) ek vil fœrast undan þrælkan hans (OH. 61, 17) í engum heitum vil ek bindast (OH. 33, 3; cfr. bindast e-m á hǫndum); cfr. brjótast «kaste sig, tumle sig, anstrenge sig, kjæmpe for ngt.» : myndir þú láta vera kyrt at kalla til Noregs, en brjótast heldr í Austrveg (OH. 58, 27) Ólafr brýz í móti miklu ofrefli (OH. 31, 12) brutust til lands (OH. 9, 32); tólf menn eru þeir, er fyri beitast um blótveizlurnar (spænde sig for, staa i spidsen for OH. 104, 20) Víkverjar hǫfðust ok mjǫk í kaupferðum (være, færdes i OH. 49, 38).

Særskilt er at merke udtryk som: Bjǫrn mæltist undan (undslaa sig OH. 51, 33) játaðist alt fólk undir hlýðni við Harald konung (Hkr. 616, 18) konungarnir svǫrðust í brœðralag (Hkr. 519, 33), hvor objektsakk. er at opfatte overensstemmende med 93.

Anm. Aktiv form med det refl. pron. tilføiet i akk. bruges a) hvor der foruden det refl. pron. er et andet objekt:

bjó hverr sik ok sitt rúm (Hkr. 537, 22) hann mátti þar vel halda sik ok lið sitt (Hkr. 198, 29) þá signdu þau sik ok

sveininn (Nj. 129, 89) hvárr dró sik fram ok sitt mál (Hkr. 683, 28) cfr. Tosti jarl bjó sik til uppgǫngu með sína sveit (Hkr. 617, 2).

b) hvor det refl. pron. udhæves med eftertryk.

sik metr hverr í slíku (Hkr. 642, 32).

Ellers ikke ofte i folkelig stil:

hann nefndi sik Óla (Hkr. 149, 29) bauð sik til þjónostu (Hkr. 651, 7) leystu sik á 3 vetrum (Hkr. 231, 31) síðan ertu svá hræddr, at þú veizt eigi, hvar þú hefir þik (Hkr. 580, 17) þá mælti konungr, at liðit skyldi niðr setjast ok hvíla sik (Hkr. 481, 4) sá bað sik undan (Hkr. 735, 13) þeir fœrðu sik undan sǫkum (Hkr. 800, 16) hristi úlfrinn sik (SE. 19, 19) hann spennir sik megingjǫrðum (SE. 29, 11) klæða sik (SE. 33, 30) fal sik (SE. 39, 25, men falst 39, 27) studdi sik með hendinni (SE. 77, 26; men: at fótr styddist við hǫnd 77, 22) hvern dag þá er þeir hafa klæðzt, þá hervæða þeir sik (SE. 25, 14) gyrði sik (Fsk. 22, 3) þorir eigi at sýna sik (Fsk. 24, 12) Flosi bjó sik austan (Nj. 126, 1) er hann hafði hvílt sik (Nj. 131, 2) at hann myndi sik sjálfr brent hafa (Nj. 132, 49) gerði hann sik þá svá reiðan ok óðan (Hkr. 325, 17);[1]

men almindeligere i L. S. (hvor reflexivformen ofte bruges med passiv betydn., se 161, b).

allr ofmetnaðr liggr því neðar, sem hann hefr sik upp háligar (Hom. 42, 13) hann hóf sik upp yfir ský sem ǫrn (Hom. 80, 6) læg þú þik í ǫllu (Hom. 15, 18) dœmi maðr sik vel nú í þessu lífi, at eigi fyridœmisk hann af guði (Hom. 20, 15) þat vefr sik svá í viðinum, at þat má sik ǫngum kosti ór leysa (Hom. 105, 24) skrýddu sik hárklæðum (Hom. 106, 25) hann seldi sik til dauða (Hom. 72, 28) er hann fengi fastligra bundit sik í andskotans foruneyti (Hom. 164, 34).

151. Reflexivformen anvendes af udsagns- og meningsverber (segja, kveða, láta, telja, kalla, hyggja), naar det reflex. pron. skulde være subjekt i en af verbet afhængig akk. med inf.

---

[1] I lighed med: biðr þá liðit efla sik (Hkr. 568, 22) bað sik hǫggva í kross á milli herðanna (Hkr. 755, 8) hvor sik refererer sig ikke til subjektet for infinitiven, men for hovedverbet, siges korrekt: hann lét taka sik til konungs (Hkr. 569, 2) lét hann marka sik Óðni (Hkr. 10, 34), men derimod: lét þá Einarr vápnast lið sitt (Hkr. 578, 32). Dog siges ved láta ogsaa: bað hann þá skírast láta (Hkr. 471, 21) þat er ráð mitt, at vér látim skírast (Hkr. 472, 8) hann drap þar alt fólk, því at ekki vildi kristnast láta (Hkr. 663, 16) ef ek. bindast læt brúðarlíni (Þr. 17) hví hvetjast lézt mínu fjǫrvi at fara (Fafn. 5). Merk: maðr lét fallast niðr á þiljurnar lét sik falla Hkr. 679, 22) áðr en guð léti berask í þenna heim (Hom. 61, 16).

sǫgðust eigi vilja gjalda tvennar skyldir (OH. 44, 37) hann kvezt mundu ganga upp eptir þeim (Hkr. 586, 5) jarl lézt ok vera eigi gjarn at flýja (Hkr. 618, 2) látumk því valda (Am. 91) taldist Magnús konungr eiga alla þá bygð (Hkr. 649, 25) kǫllumst ek nú eiga England (Hkr. 544, 23) kallast sumir hafa látit fé fyr Norðmǫnnum (OH. 58, 21) hugðist hann konung mundu mýkja mega (Hkr. 588, 6) einn rammari hugðumk ǫllum vera (Fafn. 16).

Anm. Meget sjelden findes i F. S. i disse udtryk aktiv form med akk. af det refl. pron.

Svasi kvað sik vera þann Finninn (Hkr. 66, 25) rauðu gulli hygg ek mik ráða munu (Sig. 2, 9);

oftere derimod i L. S. efter de nævnte verber, og navnlig regelmæssig efter andre udsagns- og meningsverber, som i F. S. ikke forbindes med akk. med inf.

sagði sik vera Ólaf (Hom. 155, 33) hann vissi sik áðr ferlegra farit hafa (Hom. 165, 31) veiti maðr veslum þat, er guð hét sik myndu gjalda (Hom. 30, 4) þeiri svá gǫfuglegri bœn játti ek mik gjarnlega týja (Hom. 2, 3) kenni maðr sik svá hafa ást guðs (Hom. 6, 4) ifi hann eigi sik mega fá líkn af guðs miskunn (Hom. 23, 2).

152. Reflexivformen kan ogsaa bruges, hvor dativ af det refl. pron. skulde føies til verber, som tager gjenstanden for virksomheden til sig i denne kasus.

verði þér nú at bjargast við slíkt sem til er (Eg. 132, 13) skjǫldum hlífðust (Am. 44) þeim hétumk þá þjóðkonungi (Sig. 3, 39) báðu hann þess, at hann hétisk hinum helga Ólafi konungi ok gæfisk til embættismanns í hans dýrðarhúsi (Hom. 159, 29) ekki þurfu Danir at hœlast við oss Norðmenn (Hkr. 611, 7) Ólafr snýst nú austr með landi (OH. 29, 36) ǫll ráð hafa honum enn til hamingju snúizt (OH. 54, 3) skipast við árar (anbringe sig, tage plads ved OH. 62, 14) þeir menn er eigi vildu við skipast orð konungsins (rette sig efter OH. 46, 29) slósk Finnr í fǫr þeira (OH. 71, 18) hann slæst á svikræði við oss (Hkr. 562, 18) hann hallaðist ok lagði hǫfuðit í kné Finni Árnasyni (Hkr. 481, 5) þá skulu ǫll hallast til móts við Uppsala lǫg (OH. 65, 12 slutte sig til, rette sig efter) ríkismenn margir skutust honum (drog sig bort fra, unddrog sig OH. 9, 3) Fáfnir brást í orms líki (forvandlede sig SE. 73, 35) ýgldist hann (fordreiede sig ɔ: sit ansigt

Hkr. 285, 11) sumir kómust á ǫnnur skip (Hkr. 596, 8) komast í sætt eða í vináttu við Magnús konung (Hkr. 638, 22) ókust út fyrir Þrælaberg (Hkr. 773, 33) forðast þegar í eyðimǫrkina (Heilag. II 449, 1) veltist hann ór hásætinu ok í jarls sæti (Hkr. 53, 10) steyptist konungsliðit ofan á þá (styrtede sig Hkr. 604, 33) steyptust þeir af hringabrynjunum (Hkr. 622, 8) hann hefir ekki til vár hneigzt (Hkr. 642, 8) er betra at vægjast til virðingar en bægjast til stórvandræða (Hkr. 645, 5) konungr bað hann, at hann skyldi þyrmast við Magnús konung (Flat. III 306, 19 eg. agte sig d. e. tage tilbørligt hensyn til) urpust flestir vel undir orðsending Danakonungs (Hkr. 799, 13) þváisk þér ok verit hreinir (Hom. 21, 12) hlóðust móðgir á mara bógu (Guð. hv. 7) hrauðsk ór skikkju (Am. 49).

Anm. Af saadanne verber bruges dog fordetmeste ved siden af reflexivformen ogsaa aktiv form med dativ af pron., og dette er ved de fleste af dem det almindeligste i prosa.

menn Hákonar hlífðu sér lítt (Hkr. 786, 4) hallaði hann sér í kné henni (Flat. I 280, 34) brá sér í konu líki (SE. 36, 40) vissi hon varla, hvar hon skyldi sér koma (Mar. 123, 6) kom hann sér í fullkomna vináttu við alla þá menn (Hkr. 671, 21) hann steypir sér þá út af þekjunni (Nj. 129, 136) hneigði sér undan (Stj. 467, 1) þeir urpu sér jafnan meðal viðanna (Nj. 85, 14) gengu til Øxarár at þvá sér (Gunl. 259, 9) eptir þat vægðu bœndr sjálfum sér (Mork. 66, 12) kastaði hann sér niðr á snæ (Hkr. 315, 6) forðuðu sér (Hkr. 811, 32) at þeir rói nǫkkur ok skemti sér (Hkr. 186, 24) Kjartan fleygir sér nú út á ána (Laxd. 144, 15) þá ekr Oddr sér þar at, er øx lá (Fld. II 537, 3).

153. Reflexivformen kan fremdeles stundom anvendes saa, at den indeslutter dativ af det reflex. pron. som hensynsbetegnelse.

a) Saaledes i poesi:

rata munn létumsk rúms um fá (Háv. 106 lod jeg skaffe mig rum) létuat heldr segjast (Am. 31 lod sig ikke sige).

Ligeledes former paa -umk, hvor subjektet ikke er 1ste pers. og betydningen altsaa ikke reflexiv (cfr. 149).

stǫndumk til hjarta hjǫrr (Fafn. 1 = stendr mér) gǫngumk firr, fúni (Grim. 1 = gakk mér firr) buðumk hilmir lǫð (Hǫfuðl. 2 = bauð mér) sú erumk líkn (Lok. 35 = er mér) erumk ór

heimi hǫlda vánir (Eiríksm. 2 = eru mér) lyst várumk þess lengi (Am. 78 = var mér).

b) I prosa findes denne brug navnlig i verberne: þykkjast synes sig; eignast tilegne sig, erhverve (ogs. eigna sér); beiðast forlange for sig (ogs. beiða sér); þýðast e-nn gjøre en venligsindet mod sig (ogs. þýða sér e-nn)[1]; ætlast, ráðast agte sig, bestemme sig til (ogs. ætla, ráða sér); sigrast seire, vinde seir (sigra beseire)

samt i nogle staaende udtryk: (eigi) leggjast undir hǫfuð (ikke) forsømme, undlade; rekast af hǫndum frigjøre sig for; takast á hendr tage paa sig, i sin varetægt.

þykkjumk ek vita (OH. 79, 10) Eiríkr þóttist vista þurfa (OH. 5, 35) hinn gamli Knútr eignaðist at erfð Danaríki (Hkr. 610, 12; cfr. at Sigurðr mundi meira eigna sér af Finnskattinum Hkr. 676, 22) Sveinn beiddist ríkis af Haraldi konungi (Hkr. 152, 21; cfr. beiðir Hákon sér konungs nafns Hkr. 636, 9) alla þá, er — þýðast eigi hann með vináttu (Eg. 16, 13; cfr. fór víða um land ok þýddi sér fólkit Flat. III 272, 32) Ysaach ætlaðist at fara niðr á Egiptaland (Stj. 162, 4; cfr. suðr ætla ek mér at ganga Flat. III 410, 15) Hjalti rézt til farar (OH. 65, 38; cfr. réðu þeir sér til skipa Hkr. 559, 27) at ek mætta blindr sigrast á þeim sama, er mik sigraði sofanda (OH. 70, 19).

þeir lǫgðust eigi ferðina undir hǫfuð (OH. 60, 20) rekast af hǫndum frændaskǫmm þessa (OH. 32, 20) at takast á hendr einn útlendan mann (OH. 144, 28).

Forresten enkeltvis: muntu nú eigi sparast til eins drykkjar meira, en þér mun hagr á vera (levne for dig SE. 32, 24) þá skaltu spyrjask um vandliga, hverir þeir menn eru (skaffe dig underretning om Kgs. 76, 5; cfr. spyrjast fyrir um 154) goldit var honum þetta, svá at hann mun lengi kennast (føle det paa sig SE. 39, 24) ef vér samþykkjumk líf várt við hátíðir (bringer for os vort liv i overensstemmelse med Hom. 101, 29; cfr. skulum vér samþykkja líf várt hátíð várri Hom. 118, 6) þylsk hann um eða þrumir (mumler for sig Háv. 17) nam hon svá mart um at mælast (Sig. 3, 6). Saaledes ogsaa gætast (= g. sér), ráðast (= r. sér), fjást (= f. sér), ifask (= i. sér) omtr. i samme betydn. som gæta

[1] þýðast e-m (= þýða sik e-m) slutte sig til en med venskab: honum þýddust gamlir menn (Flat. I 567, 25).

agte, tage vare paa, ráða give raad, fjá hade, ifa tvile: gættist þess Glaumvǫr (Am. 21) ráðumk þér, Loddfafnir! (Háv. 112) þik skal Freyr fjásk (Sk. 33) ifask alls ekki um (Hom. 160, 10).

Anm. Almindelig sættes som hensynsbetegnelse pronomenet til den aktive form.

báðu sér friðar (SE. 28, 27) leita sér griða (Hkr. 196, 28) aflaði sér þar mikillar fremdar (Hkr. 576, 32) kendi hann sér aldregi fótar meins síðan (Heilag. I 48, 30) lét syngja sér hámessu (Hkr. 270, 12) báru hirðmenn hann á herðum sér (Hkr. 91, 1) hjó menn til beggja handa sér (Hkr. 102, 1).

154. Stundom er det i reflexivformen indeholdte refl. pron nærmest at henføre til en til verbet føiet præp. (især fyrir og um).

Saaledes: sjást fyrir se sig fore; hyggjast fyrir tænke sig fore ɔ: være forsigtig; ætlast fyrir sætte sig fore, have i sinde, agte at gjøre; þreifast fyrir famle for sig; leitast fyrir lede for sig; biðjast fyrir bede for sig; mælast fyrir tale, bede for sig; búast fyrir stelle for sig ɔ: indrette, have egen husholdning; spyrjast fyrir um spørge sig for om; sjást um, litast um, skoðast um se sig om; þreifast um famle omkring sig; sópast um feie omkring sig, skrabe til sig, búast um stelle om sig, ordne, indrette sig.

Udenfor disse udtryk er denne sprogbrug sjelden i prosa, noget almindeligere i poesi.

hitt mundi mitt ráð at hrapa ekki ferðinni, sjást heldr fyrir (Eg. 272, 4) hyggst vætr hvatr fyrir (Lok. 15) bað hann eigi þat fyrir ætlast (OH. 36, 38) þreifaðist hann fyrir um gólfit (Hkr. 500, 9) leituðust fyrir ok fundu afhús (SE. 29, 4) þeir lǫgðust allir niðr fyrir kirkjunni ok báðust fyrir (Konung. 41, 23) hví þú þá mælist af gólfi fyrir (Vafþ. 9) spurðust þá fyrir um ferðir Ólafs konungs (OH. 200, 1) þeir Gísli ok Þorkell fara á Hól ok búast þar fyrir (Gisl. 92, 16) hann sást um (Hkr. 590, 6) þá stóð upp sjálfr Sverrir konungr ok litaðist um (Konung. 103, 14) gáttir allar um skoðast skyli (Háv. 1) réð Jarðar burr um at þreifast (Þr. 1) er hon kom inn, sópaðist hon um fast (OH. 153, 40) heitr á karla ok konur at búast um þar sem bezt (OH. 30, 11).

hefisk lind fyrir (Vǫl. 50) slítast af brynjur (Am. 52) sá

var skartsmaðr mikill ok barst á mikit (Hkr. 720, 19 «gjorde sig vigtig»); cfr. Þorkell sópast at um menn (= sópar at sér u. m. eg. skraber til sig med hensyn til mandskab Flat. II 217, 32).

Cfr. i poesi former paa -umk uden refl. betydn.

er lǫgðumk arm yfir (Háv. 108) er verpumk orði á (Vafþ. 7).

Anm. Der siges dog ogsaa: mart verðr annan veg, en maðrinn ætlar fyrir sér (Flat. I 199, 4) verðr nú hverr at leita fyrir sér (Flat. I 141, 16) þá hugsaði hann fyrir sér (SE. 39, 28) hversu hann hafði um sik búit (Nj. 129, 99).

Og i andre tilfælde bruges alm. aktiv form: buðu fé fyrir sik (Hkr. 574, 17) dró at sér lið (Hkr. 581, 4) fór í Sjáland ok lagði þar undir sik (Hkr. 541, 2) skaut undir sik skildinum (Hkr. 215, 25) hafa steypt af sér brynjunni (Hkr. 216, 19) þá kǫstuðu þeir Ásbjǫrn tjǫldunum af sér (Hkr. 353, 24) hann rak frá sér engilinn (Konung. 103, 25) o. s. v.

Reciprok betydning.

155. Reflexivformen bruges ogsaa med reciprok betydning saaledes, at det betegnes, at flere subjekter gjensidig paavirker hverandre eller ved sin handling tager et vist hensyn eller staar i et vist forhold til hverandre. Paa denne maade bruges idethele formen som i den reflexive betydning, dog med den forskjel, at den oftere indeslutter et dativisk forhold eller en præpositions styrelse.

156. Reflexivformen indeslutter

a) okjektsakkusativ:

þá drepast brœðr fyrir ágirni sakar (SE. 40, 35) er þau Snorri ok Guðrún hǫfðu spurzk tíðenda (Laxd. 219, 5) fréttust þeir tíðenda (Laxd. 291, 24) finnumk hér þá (OH. 108, 10) þar hittust þeir Haraldr grenski (OH. 11, 39) sást þeir þá ávalt Gautar ok Norðmenn (Hkr. 653, 2) stundum beittust þau vélræðum (OH. 10, 23 angreb, hjemsøgte hverandre) vápnum ok váðum skolu vinir gleðjast (Háv. 41) sáryrðum sakask (Lok. 5).

Hertil hører berjast slaaes og bítast bides: brœðr munu berjask (Vǫl. 45) hestar bítast (Landsl. VII, 35); men disse ord kan ogsaa bruges med entalssubjekt i betydn. «kjæmpe», «bide fra sig»: hann vill fara á fund Ólafs ok berjast við hann

(OH. 36, 37) eigi er undarlegt, at þú hafir vel bitizt (Hkr. 598, 33).

b) dativ om handlingens gjenstand:

þeir mœttust (Hkr. 713, 31) fylgjumst vér vel! (Nj. 128, 46) heldust þeir þá í hendr (Nj. 130, 21) þat mun hœfast ok sár þat, er þú sátt á Ásbirni (Hkr. 368, 5).

c) dativ som hensynsbetegnelse:

gáfust þeir gjafar at skilnaði (OH. 51, 20) síðan seldust konungarnir gíslar (Hkr. 603, 12) sendust fárhugi (Am. 88) þau Helgi ok Sváva veittust várar ok unnust furðu mikit (H. Hj. 30 pros.) únýtum orðum bregðast (H. H. 1, 45) vit Egill munum nú veitast at (Eg. 223, 22) þat var laugardaginn fyr pálmsunnudag er þeir lágust svá nær með herinn (OH. 38, 22).

I poesi bruges lignende former af vera og verða: viðrgefendr ok endrgefendr erusk lengst vinir (Háv. 41) gumnar margir erusk gagnhollir (Háv. 32) brœðr munu berjask ok at bǫnum verðask (Vǫl. 45).

d) en præpositions styrelse:

talast þau við (OH. 13, 37) einkamál þau er þeir Haraldr konungr hǫfðu við mælzt (Hkr. 585, 18) engi hǫfðusk þeir orð við (Laxd. 144, 21) skiptusk þeir nǫkkurum orðum við (Laxd. 35, 5) þeir Ásmundr skiptust sjálfir vápnum viðr ok hǫggum (Hkr. 584, 27) þeir er þar eigust við (OH. 72, 4) ok áttust þeir við drykkju ok orðaskipti (SE. 45, 15) síðan veittu þeir atgǫngu ok skutust á (Hkr. 650, 26) þar sem hvárirtveggja hǫfðu hraustir á hizk (Fsk. 66, 5) tǫldust illa viðr komnir, ef konungar herjaðist á (OH. 51, 29) þeir mágar drukkust á (OH. 151, 28) ef þeir Haraldr frændr skulu berast banaspjót eptir (Hkr. 561, 4) þá rendust hjá skipin (Hkr. 367, 21) er skipin rendust at í lendingunni (Hkr. 640, 14) þeir riðust at síðan (Forn. Suð. 35, 60) gangast nú í mót (Flat. I 551, 15) váru þeir sjaldan allir saman, en vissusk þó til jafnan (OH. 134, 19) þit munut skamma stund mundast til (OH. 94, 17) sásk til síðan (Am. 36) báruzt róg milli (Am. 97).

Anm. Det reciproke forhold udtrykkes i enkelte forbindelser med det refl. pron. føiet til den aktive form (saaledes með sér med hverandre; sín á milli).

síðan tǫluðust þeir við konungr ok Finnr ok rœddu sín á

milli (Hkr. 580, 12) þeir ræddu með sér, hvárt jarl mundi fallinn (Hkr. 605, 4);

men ofte udtrykkes det ved til aktiv verbalform at føie hvárr (hverr) — annan:

hjoggu hvárir bú fyrir ǫðrum ok svá drápust þeir menn fyrir (Hkr. 704, 25) halda þá hvárir njósnum til annarra (Hkr. 115, 15) veittu hvárir ǫðrum árásir (Hkr. 120, 27) hvárir sá aðra (Hkr. 759, 34) eggjaði hverr annan (Hkr. 579, 15).

Fordunklet reflexivbetydning.

157. Mange verber, som i aktiv betegner at bringe i en stilling eller tilstand, faar i reflexivformen betydning af at komme i, gaa over til, være i denne stilling eller tilstand; f. ex. gerast blive, ske, hænde; gefast vise sig, fremtræde, indtræde, gaa for sig; hvílast hvile, ligge (hvíla give hvile); haldast holde sig, vedblive; kveljast lide ondt, komme i en vanskelig stilling (kvelja pine, plage); lúkast upp aabne sig, være aaben; minnast komme ihu, mindes (minna minde); skammast skamme sig (skamma paaføre skam); skapast skikke sig, stille sig, komme i en vis stilling (skapa danne, forme); þokkast stille sig paa en maade til ens sind, behage (þokka stille ngt. i forhold til sindet, opfatte, bedømme); þýðast betyde (þýða fortolke).

gerðist hann ríkastr ok gǫfgastr í Þrœndalǫgum (OH. 24, 20) verða má svá, ef guð vill, at svá gørist (OH. 26, 26) stórtíðendi þau, er gørzt hǫfðu (OH. 1, 7) gerðist á vindr (Hkr. 622, 19) tármælti hjartans gefsk (nascitur) af krapti lítillætis (Hom. 17, 10) gafst nú (= det gik) sem þér vissut (Hkr. 633, 22) svá hefir gefizt úfriðr (Hkr. 564, 26) þangat sem sá hinn helgi líkamr hafði áðr hvílzk (Hom. 165, 13) þat hefir haldizt í hans ætt (OH. 4, 16) hverr ǫfundsamr kvelst (torquetur) í hug, ok þaðan er góðr batnar, þaðan kvelst (contabescit) ǫfundsamr (Hom. 41, 14) þá kvǫldusk ǫll ráð fyrir konunginum (Hom. 152, 6) lýkst upp inngangа himinríkis (patet Hom. 59, 6) skammisk maðr at vera dramblátr (Hom. 16, 5) hverngan veg er mál þat skapaðist síðan (OH. 150, 33) hvernig skapaðist svá, at fleiri menn urðu? (SE. 4, 26) hann lét sér þat vel þokkast (OH. 107, 34) oratio þýðist bœn (Hom. 206, 32).

158. Saaledes navnlig:

a) Verber, som er afledede af adjektiver og betyder at meddele en egenskab eller beskaffenhed:

auðgast blive rig (auðga gjøre rig); birtast blive lys, komme tilsyne, vise sig (birta gjøre lys, aabenbare); dirfast blive dristig, fatte mod (dirfa gjøre dristig, give mod); eyðast blive tom, lægges øde, gaa tilgrunde ell. overstyr (eyða gjøre øde, ødelægge); festast fæste sig, blive fast (festa fæste, gjøre fast); hugfestast fæste sig i ens sind, blive til en bestemt mening ell. opfatning; staðfestast blive fast, urokkelig, stadfæstet; rótfestast fæste rod; fremjast gaa fremad, have fremgang (fremja forfremme); forvitnast søge at faa kundskab om (mik forvitnar); frjóvast spire, give grøde, formere sig (frjóva gjøre frugtbar); fyllast blive fuld (fylla fylde); fýsast faa, have lyst til (fýsa tilskynde); girnast attraa (mik girnir); gleðjast glæde sig, blive (være) glad (gleðja glæde); hallast hælde intr. (halla bringe i hældende stilling); hryggvast blive (være) bedrøvet (hryggva gjøre bedrøvet); kætast blive (være) glad (kæta gjøre glad); leiðast blive ubehagelig (e-m leiðist e-tt en bliver lei af; leiða eg. gjøre ubehagelig; l. e-m e-tt gjøre en lei af); lengjast blive langvarig (lengja gjøre lang); letjast blive (være) uvillig (letja gjøre uvillig, fraraade, afholde); líkjast ligne (líkja gjøre lig); miklast hovmode sig (mikla gjøre stor, ophøie); minkast forminskes, aftage (minka forminske); mýkjast blive myg, formildet (mýkja gjøre myg); mœðast blive (være) træt, udmattet; stønne (mœða trætte); prýðast blive anselig (prýða gjøre anselig); reiðast blive vred (reiða gjøre vred); réttast blive lige (rétta gjøre lige); sannast vise sig at være sandt (sanna fremstille ngt. som sandt, paastaa, godtgjøre); sekjast blive skyldig til straf (sekja erklære skyldig); seðjast blive mæt, faa nok (seðja mætte); semjast komme til overenskomst (semst e-tt með þeim de bliver enige om; semja bringe ngt. til overenskomst, træffe overenskomst om ngt.); sljófast blive sløv (sljófa sløve); spekjast blive spag (spekja gjøre spag); treystast sætte lid til, forlade sig paa, trøste sig til, vove (treysta gjøre trøstig, tillidsfuld); varast tage sig i vare (vara advare); villast fare vild (villa lede vild); vætast blive vaad (væta gjøre vaad); ýfast vise sig uvenlig (ýfa gjøre uvenlig);

þynnast tyndes, blive mindre tæt (þynna gjøre tynd, mindre tæt); þyngjast blive tung, søvnig (þyngja gjøre tung, søvnig); œðast blive rasende (œða gjøre rasende); œrast blive sindsforvirret (œra gjøre sindsforvirret).

hafði Noregr mikit auðgazt ok prýzt undir hans ríki (Hkr. 635, 32) þegar í stað sljófast hans sýn, sem dagrinn birtist (Stj. 16, 11) ok birtist þá skaði þeira (Hkr. 713, 2) er borgarmenn sá þat, þá dirfðust þeir við (Hkr. 552, 7) eyddist þá Noregr svá at mannvali (Hkr. 633, 20) Haraldr konungr var ríklundaðr, ok óx þat, sem hann festist í landinu (Hkr. 577, 25) ekki skil ek af svá, at mér hugfestist þat er þér segit frá Kristi (OH. 73, 31) sú ráðagerð staðfestist í skapi mér (OH. 147, 13) máttu fremjast svá fyrir sérhverjar farsælur eða meinsemdir þessa lífs (Hom. 59, 1) tóku akrar manna at frjóvast (Heilag. I 286, 30) fyldusk dagar Marie (Hom. 67, 22) bœttist honum harms síns ok gleðst hann (Hkr. 673, 35) skipit hallaðist (Hkr. 639, 31) sá er eigi girnisk lofs, eigi hryggvisk hann í meinmælum (Hom. 45, 12) tók konungr at kætast heldr (Hkr. 690, 32) tók búǫndum at leiðast þat starf (OH. 92, 20) sveininum þótti lengjast (Hkr. 695, 14) ætla ek, at þú letist meir fyrir sakir hræzlu en hollustu við konung (OH. 145, 13) tóku þaðan af vǫtnin at minkast (Stj. 59, 3) mýktist ekki hans skap við slíkar rœður (Hkr. 655, 16) er hann mœðisk af girnd eilífs lífs (desiderio aeternae vitae suspirat Hom. 17, 16) konungr reiddist (OH. 143, 10) fœtr ok leggir ok aðrir limir réttust ór lykkjum (Hkr. 657, 8) þó at svá væri, at þat sannaðist (Hkr. 679, 9) sekist þú á krǫfinni hverri við guð, ef þú vilt eigi þá til guðs húss ganga (Hom. 104, 5) fégjarn maðr er líkr helvíti því er aldrigin seðisk (Hom. 36, 20) Ǫnundr skyldi hafa þat af landi, er semdist með þeim feðgum (OH. 89, 38) hugði, at hann mundi spekjast (Hkr. 584, 11) treystist hon miskunn guðs (Hkr. 631, 34) fyrir ofdrambs sakar hafði hann villzk ok snúizk ífrá guði (Hom. 165, 29) vættisk hǫnd í því vatni (Hom. 150, 10) þyntist þá skipunin á borðunum (OH. 39, 38) tók honum at þyngjask (Hom. 167, 14) alt þat er bitit var, þá œrðist (Hkr. 711, 15).

b) **Verber, som betegner at bringe i, fremkalde en sindsstemning.**

hræðast, **fælast**, **óttast** blive bange, frygte (aktiv:

skræmme, forfærde); undrast blive forundret (aktiv: mik undrar); huggast trøste sig, slaa sig tiltaals (hugga trøste, berolige); sættast forlige sig, blive forligt (sætta forlige).

hann fældist við herópit (Hkr. 604, 26) borgarmenn undruðust ekki (Hkr. 553, 2) vildi hon eigi huggask (Hom. 81, 32) hræddust þeir ok gáfu upp borgina (OH. 20, 30) sættust þeir konungr ok jarl (OH. 91, 8).

c) Verber, som betegner: begynde, ende; afholde, stanse.

hefjast, takast tage sin begyndelse; leggjast, setjast (niðr) ophøre; endast faa en (heldig) afslutning, lykkes, strække til (enda afslutte, fuldbyrde); lúkast faa ende, komme til afslutning; dveljast opholde sig, dvæle (dvelja opholde); frestast forhales, komme sent til udførelse (fresta udsætte, opsætte); stǫðvast stanse intr. (stǫðva stanse tr.).

skyldi þar hernaðr leggjast, sem hafizt hafði (Hkr. 603, 10) tókst orrosta (Hkr. 621, 26) settist þá niðr þessi úfriðr (Hkr. 582, 13) honum endist ekki þat fé til síns kostnaðar (Hkr. 583, 32) hefir þú ekki til þess gæfu at halda til jafns við Harald konung, er engum hefir ǫðrum enzt hér í landi (Eg. 58, 6) þó at þetta mál lykist eigi á fyrstu stefnulagi (OH. 128, 14) þótti þat illa, er dveljast skyldi svá lengi ferðin (OH. 54, 30) þat frestaðist um hríð (Hkr. 650, 11) er herrinn stǫðvaðist (OH. 48, 34).

d) Verber, som betegner: ødelægge, fordærve—styrke, forbedre.

farast, fyrirfarast forgaa, omkomme (fara fordærve, tilintetgjøre); týnast gaa tilgrunde, omkomme (týna fordærve, tilintetgjøre); tapast blive til intet, omkomme, komme bort (tapa gjøre ende paa); spillast fordærves, gaa tabt (spilla ødelægge, spilde); meiðast komme til skade, blive ramponeret (meiða beskadige); glepjast slaa feil, ikke komme til nytte (glepja bringe til at glippe, forpurre, fordærve); látast dø (láta miste, tabe, blive skilt ved ngt.) —

aukast øges, blive større; magnast faa kraft, tiltage i styrke (magna styrke); nœrast komme til kræfter (nœra nære); bœtast blive bedre (bœta gjøre bedre).

Svíar telja þat hégóma, at þar hafi menn farizt (OH. 18, 6) lét ek þetta verk fyrirfarast (ɔ: blive ugjort Hkr. 689, 1) týndist fjǫldi liðs (OH. 18, 5) sveinn einn lítill tapaðisk frá

frændum sínum (Hom. 163, 23) ǫllum ǫðrum spiltisk svá sýnin (Hom. 160, 29) skipin meiddust (OH. 20, 19) sú úhamingja er mér auðsæst fǫður míns, hversu honum glaptist sona eign (OH. 145, 24) hugði hann, at glepjast mundi þerririnn (Eb. 53, 6) betra þykki mér at látast í þínu húsi (Nj. 38, 5) eigi taldi hann þá hlutina, er minn harmr aukaðist við (Hkr. 688, 30) er hann sér guðs krapt magnast í hjǫrtum várum (Hom. 95, 15) þaðan af nœrðisk land þetta til árferðar ok batnaðar (Hkr. 575, 8) bœttist honum í þeiri sǫmu kirkju (Hkr. 656, 33).

e) Verber, som betegner at sætte i bevægelse.

steypast falde, stupe (steypa lade falde, styrte ned); œsast, geysast komme i heftig bevægelse, strømme, styrte (œsa sætte i heftig bevægelse); ausast strømme; dreifast udbrede sig; rekast fare afsted (reka drive); komast naa, komme i en stilling eller tilstand (koma bringe); samnast samle sig, komme sammen; dragast (saman) komme (sammen), samle sig; leggjast á overfalde, komme paa ell. over; skiljast skilles (skilja skille); rjúfast opløses; gaa istykker, tilgrunde (rjúfa opløse); rekjast løse sig op, vikles op (rekja løse, vikle op); svarfast komme i uorden (svarfa bringe i uorden); berast tilfalde; berast at indtræffe; berast við gaa over ell. forbi; søkkvast synke (søkkva sænke); bregðast svigte, slaa feil; bregðast yfir e-tt udmerke sig fremfor, være overlegen (bregða bevæge hurtig, forandre) o. l.

jarl steyptist fram á gólfit (OH. 95, 17) þá er vǫtnin œsast mest (OH. 18, 1) geystist at því allr landsmúgr (OH. 34, 14) á sér hon ausask aurgum forsi (Vǫl. 27) tréit dreifðist víða um landit (Hkr. 689, 22) kann þá vera, at þeim Elfargrímum leiðist at rekast eptir oss (Hkr. 708, 21) svá at þetta orindi komist fram við Svíakonung (OH. 54, 11) þat er þeir fengu við komizt (som de kunde raade med OH. 37, 23) landsmenn sǫmnuðust saman (Hkr. 590, 17) dróst þeim brátt herr mikill (Hkr. 559, 28) dróst þar saman úgrynni fjár (Hkr. 550, 13) er Ásmundr dróst á legg (Hkr. 583, 27) nú leggst á þá illþýði Elfargrímana (Hkr. 646, 8) í stórviðrum þeim er á lǫgðust (Hkr. 592, 29) skildust þeir jarl (Hkr. 608, 22) raufst þá leiðangrinn (Hkr. 568, 31) kann vera, at rjúfist gjǫfin (Hkr. 625, 15) þráðrinn raktist af tvinnahnoðanu (Hkr. 590, 30) taflit svarfast (Hkr. 720, 26) ef mér bærist veðféit (OH. 75, 20)

þat barsk at á einu kveldi (OH. 71, 31) nú lét almáttigr guð við berast bruna kirkjunnar (Hkr. 656, 30) nú man hon søkkvask (Vǫl. 66) þótt hann brygðist í þessu sáttmáli (OH. 98, 12) hvar sem þing váru stefnd, þá brást þó of alt yfir konungs mál (Flat. I 455, 32).

Anm. 1. Nogle verber bruges i den reflexive form væsentlig med samme betydning som i aktiv, eller om i nogen særegen betydning, dog uden at denne paa nogen fremtrædende maade synes at være fremkommen gjennem reflexivformen. Denne form synes da fremkaldt ved nærmere eller fjernere analogi med reflexivformede verber med noget lignende betydning. Saaledes:

hatast være fiendtlig stemt (hata hade); hatast við konung sinn (Hkr. 581, 11); cfr. reiðast, heitast o. l.

hugnast (= hugna) behage; Svíakonungi hugnaðist stórilla við Ólaf digra þat, er (hann) hafði sezt í skattlǫnd hans (OH. 43, 14); cfr. þokkast, virðast o. l.

hlaupast (í brott løbe bort, rømme); hljópst á brott (Hkr. 584, 6); cfr. komast o. l.

Særskilt merkes standast, gangast, fallast.

standast staa sig; blive staaende; Tjǫrvi rendi fyrir hann tǫrgu ok steðjaði hann yfir upp ok stóðst þó (Nj. 92, 116) í ǫðru skulu þín ráð standast en eigi hér um (Vatnd. 67, 26); standast e-m staa sig mod, kunne maale sig med; Ǫnundr var svá frœkinn maðr, at fáir stóðust honum (Grett. 14, 27); standast e-tt (= standa e-tt) udstaa, udholde; sæll er sá, er stendsk freistni (Hom. 14, 2).

gangast gaa, have fremgang; er þeim gekkst alt eptir vilja sínum (var. gekk Barl. 62, 23); forandres, fordærves, spildes (cfr. bregðast, farast); sǫgur gengust þeim mjǫk í minni (OH. 2, 36).

fallast (= falla faa et vist udfald, udseende); þessar rœður fellust jarli vel í skap (OH. 130, 31; cfr. alt þat, er hann heyrði sagt, fell honum harðla vel í skap Flat. I 114, 38); udeblive; komme til kort; svigte; fellust þeim allar kveðjur (Nj. 91, 76) fellust honum hendr (OH. 70, 30).

Anm. 2. Nogle verber bruges blot i den reflexive form; f. ex. daufheyrast ikke ville høre; fyrnast blive gammel, gaa i forglemmelse (forn); grœnast blive grøn (grœnn); heitast true, bruge trusler (cfr. gera sik heitan); herstast vise sig bitter, barsk (herstr); nálgast nærme sig (náligr); rosknast blive voksen (roskinn); syndgast synde (syndugr); skjǫplast vise sig upaalidelig, svigte; vitkast komme til bevidsthed igjen; æðrast føle frygt; óast forfærdes, frygte; annast tage sig af, sysle med; andast, sálast dø; bǫðvast fyldes af kamplyst; eldast ældes; flykkjast flokke sig sammen; hreiðrast bygge rede; matast holde maaltid; þekkjast tækkes, modtage med tak; þrífast have fremgang, komme sig; þróast udvikle sig,

tiltage; þyrpast stimle sammen; vingast træde i venskabelig forbindelse; ǫðlast faa, komme i besiddelse af o. l.

Anm. 3. Endel faar i den reflexive form en ny transitiv betydning og forbindes med akk. Saaledes hræðast, fælast, óttast e-tt frygte; forðask søge at undgaa; undslippe; firrask sky; leiðast e-tt faa ulyst til; afsky; undrast e-tt forundre sig over: varast vogte sig for; tildels girnast tragte efter; minnast mindes.

at hræðast Noregs konung (OH. 87, 40) firðisk Herodem (Hom. 83, 6) leiðist manngi gott, ef getr (Háv. 130) hann varaðist þat mest (OH. 75, 37) at girnast ekki Svíakonungs veldi (OH. 57, 27).

Cfr. ovenfor i Anm. 2 óast; nálgast; annast; þekkjast; ǫðlast.

Overgang til passiv betydning.

159. Stundom findes reflexiv form brugt istedetfor passiv ved en mindre nøiagtig udtryksmaade:

er skipin hafa saman bundizt, gørum þá sem harðasta hríðna (har bundet sig sammen, for: er blevet sammenbundet OH. 38, 36) þá ekr Oddr sér þar at, er øx lá; hann gnýr þar við bakinu, þar til er bogastrengrinn skarsk (Fld. II 537, 4; skar sig = blev overskaaret) skárust mjǫk klæðin, en konungrinn varð ekki sárr (OH. 73, 37) stafirnir drógust með grunninu (drog sig, for: droges OH. 20, 23).

160. a) Verber med betydningen: merke, forstaa, opfatte, erfare, vurdere o. l. (finna, skilja, rẹyna, líta, virða, meta) bruges ofte i reflexiv form saaledes, at udtrykket er paa grænsen af passiv; at det dog ikke ganske opfattes som passiv, viser sig deri, at personen tilføies som hensynsbetegnelse i dativ (ikke med af).

honum fannst þat brátt, at kristnihaldit var því minna, er hann sótti meir á landit upp (OH. 60, 9) konungi fannst undandráttr í svǫrum jarls (OH. 97, 24) hon lét sér þat vel skiljast (OH. 59, 4) þá spurði Karl, hversu Leifi litist féit (Flat. II 247, 22) þeim enum færeyskum virðust svá orð konungs (OH. 128, 11) man oss lítils virðast alt þat (Hom. 76, 28) røskr munk þér reynast (Am. 60) skuldir þær er til lýðskyldu megi metast (OH. 126, 38).

b) Især bruges 3die pers. ent. i den reflexive form af disse

verber og andre med lignende betydning som subjektløst passivt udsagn — ligesom ogsaa af verber, hvorved udtrykkes, at en synes (vel, ilde) om noget, eller at det gaar (falder ud) for en paa en eller anden maade.

er þat hætt, at eigi skilist ǫllum á einn veg (OH. 2, 35) eigi mun þér skilizk hafa (Laxd. 248, 11) svá lízt mér, sem (OH. 146, 13) spurðist honum svá til, sem víðast myndi mikit á skorta, at vel væri (OH. 44, 27) fréttist mér ok svá til, sem (Laxd. 293, 10) svá heyrist mér til, sem (Hkr. 779, 4) sem síðan reyndisk (Hom. 155, 1) hǫrmuligt er slíkt at vita, at svá mjǫk skal missýnast þeim konungi (Hkr. 690, 22).

e-m finnst mart, fátt um e-tt (en synes godt, ilde om) — virðist þeim vel til hans (Flat. II 398, 22 de syntes godt om ham) hafði honum vel getizt at manninum (Hkr. 578, 29).

kann vera, at oss takist annat sinn betr til en nú (OH. 29, 7) optast sigrast þeim verr, er fleiri eru saman (OH. 61,4) sofnaðist honum (Hom. 155, 31) fórst þeim seint um fen (Hkr. 659, 6).

161. a) Med ren passiv betydning bruges i F. S. reflexivformen i alm. kun af ganske faa verber: spyrjast erfares, (upp) fœðast opfostres, byggjast bebygges, fást skaffes, tilveiebringes, opnaaes, erholdes; finnast findes (- blive funden, med overgang til «findes» - være forhaanden).

þessi tíðindi spyrjast brátt (OH. 50, 36) Ólafr Haraldsson fœddist upp með Sigurði stjúpfeðr sínum (OH. 15, 3) engi hermaðr hefir slíkr fœzt á Norðrlǫndum sem þú (Hkr. 611, 18; cfr. þeir váru þar upp fœddir í barnœsku OH. 3, 32) á hans dǫgum bygðist Ísland (OH. 2, 26) sagði, at honum mundi þar fást gnógr styrkr til uppreistar í móti konungi (Hkr. 581, 30) er hljóð fekkst, þá stóð jarl upp (OH. 67, 37) hann lét leita, ef lyngormr nǫkkurr fynnist í eyjunni; en er hann fannst, þá fœrðu þeir hann konungi (Hkr. 590, 26) hefir þat gull aldri síðan fundizt (SE. 76, 9).

b) I lærd stil anvendes derimod efter latinsk forbillede i stor udstrækning reflexivformerne med udpræget passiv betydning, hvorved subjektet betegnes som udsat for en paavirkning, og saaledes at det logiske subjekt tilføies med præp. af.

hverr maðr gezk með synd (Hom. 49, 3) nafn hans skal kallask Jesus (Hom. 85, 21) þetta kyn djǫfla má eigi á braut rekask nema fyrir bœn (Hom. 28, 6) hér dœmask opt góðir af illum, en í ǫðru lífi fyridœmask ávalt illir af góðum (Hom. 40, 12) svá segist í psalterinu (Stj. 1, 21) mæltist eigi vel um, er hann var eigi við orrostu (Hkr. 651, 31) fyrigefi þér, þá man yðr fyrigefask (dimittite et dimittetur vobis Hom. 11, 19) þíat þeir bíða væntandi, at af oss ok várri tilkvámu man leiðréttast ok aptr bœtast þat skarð ok skaði (Stj. 9, 17) ákafligr lúðra blástr heyrðist (Stj. 300, 28) vegist sá er skurgoð blótar (Stj. 304, 6) ek skylda skírast af þér (Hom. 96, 16) þetta hefir víða frézt (Forn. Suð. 30, 52) hefir drepizt niðr mart lið mitt (Forn. Suð. 26, 31) hversu þessarri meyju hafði misfarizt (Mǫtt. 18, 16).

c) Dels under paavirkning af lærd stil, dels i analogi med de i 159, 160 og 161 a anførte anvendelser findes af og til i F. S. passiv brug af reflexive former.

þá spyrr hann: hvar er Giparðr? ok sást hann eigi (= saaes Hkr. 651, 20) í þeiri hríð hrauðst skip Sveins (= ryddedes Hkr. 538, 18) þá hruðust skip þeira Sigurðar ok Magnús; en er mjǫk var hroðit skip Magnús etc. (Hkr. 733, 30) um daga Ólafs konungs hófust mjǫk kaupstaðir í Noregi, en sumir settust (= anlagdes) at upphafi; Ólafr konungr setti kaupstað í Bjǫrgyn (Hkr. 629, 22) ǫll muntu lemjast (H. Hj. 21) láttu þat nemast (Sig. 1, 23) er ek vissa, at þat keyptist í (Hkr. 776, 26) er á leið vetrinn, þá sóttist mjǫk borgargerðin (SE. 26, 15) sóttist hafit (OH. 86, 4) ek veit, at ei hafa skattar goldizt af Þelamǫnnum (Pr. 2, 7) þeir ætla, at þeim muni illa sœkjast at vinna oss — illa sóttist þeim Gunnarr at Hlíðarenda (Nj. 128, 23; 25).

Anm. 1. Enkeltvis findes (navnlig i subjektløse udtryk) tidsformer dannede med vera (verða) og reflexivformen af fort. particip, der er at opfatte som passiv til den i reflexivformen liggende betydning.

ef ekki væri við skipazt hans orð (OH. 48, 20) var þá búizt skjótt (OH. 104, 25) varð mjǫk búizt af skyndingu (Hkr. 542, 35) mikit er í fang tekizt (OH. 33, 10).

Anm. 2. I lærd stil kan reflexivformen af samme verbum bruges baade med reflexiv og passiv betydning, stundom paa en ret paafaldende maade.

lægstu, at upp hefisktu, at eigi lægistu, þá er þú hyggr upp at hefjask (Hom. 17, 1; ydmyg dig, at du kan ophøies, forat du ikke skal ydmyges, naar du mener at ophøie dig).

Men for at undgaa misforstaaelse bruges i L. S. meget oftere end i F. S., naar udtrykket er reflexivt, verbets aktive form med tilføiet refl. pron. (cfr. 150, Anm.): hverr er sik hefr upp, hann man lægjask (Hom. 15, 3 den, som ophøier sig, skal ydmyges).

Anm. 3. I lærd stil bruges ofte (personlige ell. subjektløse) passive udtryk af verber i reflexiv form, hvor der i F. S. sættes aktive udtryk med udeladt ubestemt subjekt (cfr. 15).

nafn hans skal kallask Jesus (Hom. 85, 21 for: nafn hans skal kalla J.) þetta kyn djǫfla má eigi á braut rekask (Hom. 28, 6 for þ. k. dj. má eigi á braut reka) svá segist í psalterinu (Stj. 1, 21 for: svá segir).

Anm. 4. Stundom har i L. S. reflexivformen som passiv til subjekt en gjenstand, der i aktiv staar i dativ (cfr. 102); enkeltvis endog en gjenstand, som i aktiv er tilføiet verbet med præp.

biði þér á meðal yðar, at þér hjálpizk (salvemini Hom. 19, 9) at vér bjargimk í miskunnar verkum (Hom. 10, 12 adjuvemur) hirð eigi þú yfir at stígask af illu, heldr stíg þú yfir illt með góðu (Hom. 12, 13 noli vinci a malo, sed vince in bono malum).[1]

Passiv.

162. Det passive forhold udtrykkes

a) ved sammensætning af fortids part. og vera.

Sammensætningerne med er og var betegner opr. den tilstand, hvori noget i nutiden er eller i fortiden var (eller subjektløst: en tilstand i nutid og fortid) som følge af en forudgaaende virksomhed.

Men de gaar over til betegnelse paa den ene side for det i nutid eller fortid afsluttede eller forbigangne, det som er ell. var blevet gjort (perfekt. og plusquamp. pass.);

paa den anden side for, at noget bliver ell. blev gjort, sker ell. skede (præs. og imperf. pass.).

Sammensætninger med hefi verit, hafða verit findes ikke ofte; de udtrykker eg., at noget har været ell. havde været i en vis tilstand, men anvendes alm. som perfekt. og plusquamp. pass. (er bleven —; var bleven —).

[1] Maaske er hertil at henføre: á gengusk eiðar (Vǫl. 26 cfr. ganga á eiða bryde).

b) ved sammensætning af fortids part. og verða; saadanne udtryk er navnlig i den klassiske prosa forholdsvis sjeldne.

c) i stor udstrækning ved aktive udtryk i 3die pers. ental med udeladt ubestemt subjekt (med eller uden tilføiet objekt). Ved disse træder nemlig subjektet i baggrunden, og hovedvegten falder derved paa handlingen og dens forhold til den gjenstand, som den virker paa.

d) i enkelte tilfælde i folkelig stil og ofte i L. S. ved den reflexive verbalform (sjelden i sammensætning med hafa som perf. og plusquamp.). Se herom idethele ovenfor, 159—161.

163. Det passive forhold betegnes saaledes i ind. og konj. af præsens og imperfektum

a) ved sammensætn. med er og var og fortids part. (hyppig navnlig i imperf.).

þá er vesall maðr er fœddr (pascitur) af hrœsnis sǫkum, þá snýsk miskunnar verk í synd (Hom. 46, 10) lesit er á bókum (legitur in litteris Hom. 23, 8) heitit er launum upphefjandum en gefit staðfǫstum (inchoantibus praemium promittitur, sed perseverantibus datur Hom. 47, 11) eigi skortir hann gull eða silfr á sér; fjórir hleifar brauðs eru honum fœrðir hvern dag (OH. 108, 16) nú er hátíð mikil haldin í minning þess er Jesus Kristr steig til himna af jǫrðu (OH. 73, 29) markaðrinn er nú hafðr eigi meiri en þrjá daga («holdes» Hkr. 286, 21) þér skulut bera Svíakonungi þau mín orð, at ek vil frið setja millum landa várra — ok sé þat bundit fastmælum, at — (OH. 53, 2 fg.) sá er mér fránn mækir æ fjarri borinn (Vkv. 18) sem grey norna, þau er gráðug eru í auðn um alin (Hamd. 29).

sá sveinn var nefndr Ólafr, er hann var vatni ausinn; var sá sveinn þar uppfœddr (OH. 14, 33) er þeir kómu á riðit, þá var sá hǫggvinn fyrr, er síðar gekk (OH. 72, 6) át hann ok var á braut rekinn (expulsus est Hom. 28, 1) langt var þess á meðal, er hinn helgi Ólafr konungr var upptekinn, ok kirkjan var gørr á Stiklastǫðum (Hom. 167, 33) senn váru hafrar heim um reknir (Þr. 21) því var á legi mér lítt steikt etit (H. H. 2, 9) kvað þat maklegt, at Rǫgnvaldr væri rekinn ór ríkinu (OH.

68, 11) eigi mátti hann heyra, at hann væri nefndr (OH. 57, 1).

b) ved sammensætn. med verð og varð og fortids part. (sjelden navnlig i F. S.).

verða ekki fundnir (Gisl. 56, 16) syni þínum verðra sæla skǫpuð (Sig. 2, 6) fádœmi verða í flestum stǫðum goldin grimmliga (Sol. 14) hversu megu synir hans þeir er getnir verða í útlegð, njóta þeira gjafa (Kgs. 131, 33) verðr grandat saklausum (innocentia laeditur Hom. 40, 8) nema hverr sem einn verði endrgetinn fyrir vatn ok helgan anda, eigi má hann inn ganga í ríki guðs (Hom. 89, 23).

varð engi uppreist í móti konungi gør í þat sinn í Þrándheimi (OH. 105, 1) þeira deila varð með sætt ok dœmt um á allsherjar þingi (OH. 86, 15) þeim varð síð aptr farit (Eb. 18, 19) honum varð litit upp til hlíðarinnar (Nj. 75, 33) þær sakir skal fyrst dœma, er fyrra sumar varð eigi um dœmt (Grg. I 73, 8) varð einn borinn í árdaga (Hyndl. 35) af því varð bœn hans heyrð (Hom. 76, 2) varð svá borgit hinum mesta hlut borgarinnar (Hom. 163, 10) áðr borgin yrði unnin (Pr. 91, 24).

c) ved aktivt udtryk med udeladt ubestemt subjekt (hyppig).

svá segir í Tryggva flokki (saaledes siges OH. 233, 29) hér getr þess (omtales det OH. 180, 40) þess þarf (det trænges OH. 88, 26) Þorgeir ok hans félaga velkir í hafi lengi (tumles omkring Flat. II 108, 13) mart berr nú fyrir augu mér (Nj. 69, 14).

Þormóðr kvað hátt mjǫk, svá at heyrði um allan herinn (det hørtes OH. 207, 37) skipit braut í spón (Laxd. 124, 16 knustes) var Sigmundr þá svá máttfarinn, at hann dró stundum frá landi, en annat skeið hóf hann at; skolaði Þóri þá af herðum honum (Flat. I 554, 19 droges — løftedes — skylledes).

164. I perf. og plusquamp.

a) alm. ved til er og var at føie fortids part.

nú eru taldar nǫnnur Herjans (Vǫl. 30) sá er undinn salr orma hryggjum (Vǫl. 38) er hann heygðr á Sæheimi (OH. 9, 36) heyra má þat, at ór þér er barit alt hjarta (OH. 107, 18) eigi er þat logit af yðr frændum, hversu fríðir menn þér erut

ónum (OH. 29, 1) frá þessu er sagt í flokki þeim er ortr er a Klœng Brúnason (OH. 37, 28).

er tǫluð váru ørendi konungs ok því var lokit, þá stóð ıp Bjǫrn stallari (OH. 67, 27) nefndi mennina þá er vegnir ru (OH. 72, 39) þat haust váru sǫgð Ólafi konungi þau ıendi innan ór Þrándheimi, at búendr hǫfðu þar haft izlur fjǫlmennar at vetrnóttum. Konungi var svá sagt, at r váru minni ǫll signuð ásum at fornum sið; þat fylgði : þeiri sǫgn, at þar væri drepin naut ok hross, en roðnar ıllar af blóði (OH. 102, 30) þá var liðit frá falli Ólafs ınungs Tryggvasonar 13 vetr (Hkr. 229, 11) er borgarmenn þat, at áin var unnin Temps, þá hræddust þeir (Hkr. 225, 25).

Anm. Ofte lader det sig ikke med bestemthed afgjøre, om sammensætn. med er er at opfatte som præs. eller perf., ɘd var som imperf. eller plusquamp.

í því kvæði eru upp taldir XXX langfeðga Rǫgnvalds («opgnes» ell. «er opregnet» OH. 2, 15) en messudaginn sjálfan, er helgir dómar váru út bornir, ok skrínit var niðr sett í rkjugarðinum eptir siðvenju, þá fekk mállauss maðr miskunn ɔlev baaret ud — blev sat ned» ell. «var baaret — var sat» ɔm. 166, 13).

b) sjelden ved til hefi verit og hafða verit at føie rtids part.

svá hefir hon (borgin) jafnan verit síðan kallað (Str. 54, 12) fir þat lengi verit, at ymsir hafa sigraðir verit (Hkr. 235, 27) s hefir verit grunr á um morð þau ok illvirki, at sendimenn ınir hafi þar verit myrðir (OH. 140, 5) eptir því sem mér fir kent verit (Hkr. 1, 6) í þessi borg hefir fyrst funnizt ok nt verit stafróf (Alex. 48, 19) Bjǫrn stallari bað bœndr taka) Ólafi konungi slíkt sem annarstaðar hafði gørt verit í ɔregi (OH. 47, 35) engi tilbúnað lét hann hafa um brúðrðina, svá sem mælt hafði verit um vetrinn, at hann skyldi pta Ingigerði dóttur sína Ólafi digra (OH. 77, 28) þar hafði ıtrat verit uxa einum (Nj. 129, 85) nú hafði sá aumi maðr ırgan dróttin kannat ok iðulega með verði verit seldr (Hom. ı7, 2) er hon hafði barin verit tólf sinnum (Heilag. I 372, 8) er hafði skǫmmu áðr verit kosinn af Thomasi canceler til ıóta (Thom. 23, 20) hefði hann eigi verit skapaðr, þá munda : eigi þetta úráð tekit hafa (Kgs. 130, 30).

c) sjelden med aktivt udtryk med udeladt ubestemt subjekt.

undarlega hluti hefir borit fyrir mik um hríð (OH. 202, 22) nú hefir honum gefit missýni mikit (Flat. I 552, 14) nú mun faðir minn dauðr vera, ok hefir hvártki heyrt til hans styn né hósta (Nj. 129, 110) hann mundi alt þat, er fyrir hann hafði borit (Nj. 125, 29) ef fundi okkra hefði saman borit (OH. 155, 25).

165. I lighed med de finite modi dannes ogsaa passive infinitiver ved sammensætn. af vera og verða med fort. part. (I disse forbindelser kan vera ofte underforstaaes; cfr. 33, c).

a) Som præs. inf. pass. bruges dels sammensætn. med vera:

hann skal þar vígðr vera (Thom. 20, 6) hvers þeira fœtr, er fyri sitja, sýnast meir vera þvegnir (lavari) meðr augna tárum en ǫðru vatni (Thom. 29, 2) hann lét sér sóma at vera sœfðr í pínsl sinni sem oxi (Hom. 80, 5) margar brúðir hann lét frá búi teknar (H. Hj. 17).

dels (sjeldnere) sammensætn. med verða:

ef goð yður mætti eigi vélt verða, þá mundu þau fyrr við varast (Heilag. I 263, 31) vei oss, at vér skyldum alnar verða (Hom. 62, 30) biðit skjótliga til skipa ganga ok ór Brandeyju búna verða (H. H. 1, 22) ykkr læt ek þat gull um gefit verða (Vkv. 22).

b) Som fortids inf. pass. bruges dels sammensætn. med vera:

liðir ok limir várir skulu vera guði eignaðir (deo debent esse dicata Hom. 32, 2) fjǫrvi yðru skyldut ér firðir vera, ef ek vissa þat fár fyrir (Sig. 2, 7).

dels sammensætn. med hafa verit:

mæla þat enn sumir menn, at — Sigmundr muni hafa komizt til lands nǫkkur ok muni þá hafa verit drepinn (Flat. I 556, 13) sagði hann með því skírðan hafa verit (Klm. 6, 4) ok þeir fagni gefit hafa verit þat eigandum (gaudeant possidentibus fuisse donata Hom. 29, 6).

Anm. I udtryk med skulu og mega o. l. bruges i F. S. alm. infinitiv i aktiv form.

nú skal ekki leyna þik því (OH. 119, 31) má þar fœða her manns (OH. 127, 3) cfr. 15, b.

166. I futurum betegnes det passive forhold

a) ved til munu at føie præs. inf. pass. (med vera ell. verða).

gefi þér ok mun yðr gefit vera (dabitur vobis Hom. 30, 12) þá skildu sveinarnir, at fyrir þessa sǫk mundi móðir þeira pínd vera (Heilag. I 264, 17) þessi arfasáta mun vera tekin ok kveiktr við eldr, þá er Njáll bóndi er inni brendr (Nj. 124, 127) eigi mun þér konan gipt (sc. vera), ef þú biðr eigi (Flat. I 555, 18) brend mundu á báli (Am. 87).

þeim dómi, er þér dœmit, mun dœmt verða um yðr (judicabitur de vobis Hom. 37, 9) þá sýndi hann þat, at helgir menn myndu opt verða á braut reknir (Hom. 83, 9) sá mun hennar heitinn verða burr ok bróðir (Grott. 22) svá segja þeir, at eigi mun eyin sótt verða, ef fyrir eru XX karlar eða XXX (Flat. I 144, 4) Hafgrímr sagði, at þessa mundi hefnt verða (Flat. I 127, 5).

b) ved aktivt udtryk med udeladt ubestemt subjekt.

nú muna hǫndum hvíld vel gefa (Grott. 17) nú mun reyna (SE. 31, 34) mun þá þar mega veiða á (Nj. 131, 64) honum þótti líklegt, at þá mundi brátt skilja vega þeira (Eg. 87, 17).

167. Om sammensætn. af vera med præs. part. i passiv betydning, se nedenfor.

Tidsformernes brug (i indikativ i hovedsætninger).

168. Foruden de enkelte tidsformer præsens og imperfektum findes i ind. og konj. sammensatte tidsudtryk for perfektum, plusquamperfektum og futurum; stundom anvendes et eget udtryk som betegnelse for futurum exactum.

Tidsformernes betydning sees klarest i indikativ i (enkelte sætninger og) hovedsætninger. I det følgende tages foreløbig alene hensyn til indikativ i disse sætninger samt i saadanne bisætninger, hvor tidsformerne bruges paa samme

maade som i hovedsætninger. Tidsformernes brug i konjunktiviske hovedsætninger, i almindelige konjunktiviske bisætninger samt i de indikativiske og konjunktiviske bisætninger, hvor anvendelsen frembyder nogen særegenhed, vil senere blive behandlet (se afsnittet om «Indikativ, konjunktiv, imperativ i hovedsætninger» samt om «Tidsformernes brug i bisætninger»).

169. Præsens om det nutidige.

Præsens bruges a) om det, som nu (d. e. paa den talendes tid) er eller sker.

eigi býr þér lítit í skapi; er þessi ætlan meir af kappi en forsjá, at því sem ek virði (Hkr. 240, 32) hverr á skipit, er þú heldr við landit? (Hárb. 7) hví skýtr þú ekki at Baldri? Því at ek sé eigi, hvar Baldr er, ok þat annat, at ek em vápnlauss (SE. 37, 11).

Anm. Saaledes bruges præsens ogsaa om udsagn i kvæder, skrifter, ordsprog o. l.: svá segir í Vǫluspá (SE. 40, 37) svá er sagt (ɔ: siges) í Vǫluspá (SE. 42, 19) svá segir Bragi skáld gamli (SE. 1, 13) hér kemr, at því sem mælt er (ɔ: saaledes som der siges), opt hit sama svín í akri (Konung. 100, 30). Men her sættes ogsaa imperfektum: kemr at því sem skáldit kvað (Konung. 50, 18) til þeira orða munu vér taka, er skáldit mælti (Konung. 103, 16).

b) om det, som altid finder sted — om det, som jevnlig, ofte, sjelden sker — og i udsagn om almindelige forhold, der ikke er bundet til nogen bestemt tid.

um alla Svíþjóð fellr hvert rennanda vatn í Lǫginn, en einn óss er til hafs ór Leginum (Hkr. 221, 13) má þar ekki stórskipum fara, nema þá er vǫtn œsast mest (Hkr. 221, 26) Sigyn, kona hans, stendr hjá honum ok heldr mundlaugu undir eitrdropa; en þá er full er mundlaugin, þá gengr hon ok slær út eitrinu, en meðan drýpr eitrit í andlit honum; þá kippist hann svá hart við, at jǫrð ǫll skelfr (SE. 40, 24) ey lýsir mǫn af mari (Vafþ. 12) drekkr mjǫð Mímir morgin hverjan af veði Valfǫðrs (Vǫl. 28) æ koma mein eptir munuð (Sol. 68) opt sitjanda sǫgur um fallast (Þr. 10) sjaldan liggjandi úlfr lær um getr (Háv. 58) gráðugr halr etr sér aldrtrega (Háv. 20) maðr er manns gaman (Háv. 47) skǫpum viðr manngi (Am. 48).

Anm. Saaledes i rel. bisætninger, der giver en almindelig definition eller karakteristik.

egndi á ǫngul, sá er ǫldum bergr (= menneskenes beskytter) orms einbani, uxa hǫfði; gein við agni sú er goð fjá (= gudernes fiende) umgjǫrð neðan allra landa (Hym. 22) sá hon þar vaða þunga strauma menn meinsvara ok morðvarga ok þanns annars glepr eyrarúnu (= forførere Vǫl. 39) svá bar Helgi af hildingum, sem sá dýrkálfr er øfri ferr ǫllum dýrum (H. H. 2, 38) sá maðr hefir nú á braut komizt, er næst gengr Gunnari at Hlíðarenda um alla hluti (Nj. 130, 55).

170. Præsens om det fortidige (historisk præsens). I fremstilling af fortidige begivenheder bruges ikke sjelden præsens istedenfor imperfektum. Saalænge fortællingen skrider frem med vanlig objektiv ro, er imperfektum den naturlige udtryksmaade. Men naar fortællingen bliver livligere, fordi fortællerens fantasi gribes af situationen, saa at han ser begivenhederne foregaa for sine øine, eller naar han ønsker lettere og raskere at passere over mindre betydningsfulde momenter, indtræder uvilkaarlig præsens. Det er dog sjelden, at et — endog ganske kort — stykke paa denne maade fortælles uden afbrydelse i præs. I alm. benyttes historisk præsens som en variation i udtrykket, idet det sættes ved siden af eller indimellem imperfektsformer.

er búit var netit, þá fara æsir til árinnar, ok kasta neti í forsinn; helt Þórr ǫðrum netshálsi, ok ǫðrum heldu allir æsir ok drógu netit. En Loki fór fyrir ok leggst niðr í milli steina tveggja; drógu þeir netit yfir hann ok kendu, at kykt var fyrir, ok fara í annat sinn upp til forsins ok kasta út netinu ok binda við svá þungt, at eigi skyli undir mega fara; ferr þá Loki fyrir netinu, en er hann sér, at skamt var til sævar, þá hleypr hann yfir þinulinn ok rennir upp í forsinn. Nú sá æsirnir, hvar hann fór; fara enn upp til forsins ok skipta liðinu í tvá staði, en Þórr veðr þá eptir miðri ánni, ok fara svá út til sævar (SE. 39, 40 fgg.) en er Hreiðmarr sá otrinn, þá kallaði hann sonu sína, Fáfni ok Regin, ok segir, at Otr, bróðir þeira, var drepinn, ok svá, hverir þat hǫfðu gert. Nú ganga þeir feðgar at ásunum ok taka þá hǫndum ok binda ok segja þá um otrinn, at hann var sonr Hreiðmars. Æsir bjóða fyrir sik fjǫrlausn, svá mikit fé sem Hreiðmarr sjálfr vill á kveða, ok varð þat at sætt með þeim (SE. 72, 23 fgg.) en fyrir því at vápnaðr herr stóð á

bryggjunum þykt, þar var bæði grjót mart ok hervápn mǫrg, en stafirnir váru undan brotnir, þá bresta af því niðr bryggjurnar, ok fellr fólkit mart ofan á ána, en alt annat liðit flýði (Hkr. 225, 18 fgg.) Sveinn ok Eiríkr jarlar sendu orð út til Færeyja Sigmundi Brestissyni, at hann skyldi koma á þeira fund. Sigmundr leggr þá ferð eigi undir hǫfuð ok ferr til Noregs ok kemr á fund jarla norðr á Hlaðir í Þrándheimi. Þeir taka við honum vel ok með mikilli ǫluð; minnast nú á forna vináttu sína; gerðist Sigmundr nú hirðmaðr þeira; skipa þeir honum Færeyjar í lén ok skilja þeir med hinni mestu blíðu ok vináttu; ferr Sigmundr út til Færeyja um haustit (Flat. I 549, 29 fgg.) en er hann kom norðr til fjalls, þá byrjar hann ferð sína, kemr norðr um fjallit ok fór til þess er hann kom norðr af fjallinu (Hkr. 244, 29) hann spennir sik megingjǫrðum ok óx honum ásmegin; en í því vaknar sá maðr ok stóð skjótt upp (SE. 29, 12).

171. Præsens om det fremtidige.

a) Ligesom præsens bruges om det fortidige, kan det ogsaa sættes i skildringer af fremtidige begivenheder, der i fortællerens fremsyn viser sig som nærværende. Saaledes f. ex. i skildringer af Ragnarok.

skelfr Yggdrasils askr standandi, ymr it aldna tré, en jǫtunn losnar; hræðask allir á helvegum, áðr Surtar þann sefi of gleypir o. s. v. (Vǫl. 47 fgg.) en er þessi tíðindi verða, þá stendr upp Heimdallr ok blæss ákaflega í Gjallarhorn ok vekr upp ǫll guðin, ok eiga þau þing saman. Þá ríðr Óðinn til Mímis brunns ok tekr ráð af Mími fyrir sér ok sínu liði; þá skelfr askr Yggdrasils, ok engi hlutr er þá óttalauss á himni eða jǫrðu o. s. v. (SE. 41, 31 fgg.); cfr. i Sig. I mangesteds afvekslende med fut.

b) Ellers staar i prosa præsens sjelden i hovedsætninger om det fremtidige (om præs. for fut. i bisætninger, se 325) i poesi hyppigere.

ekki deili ek við þik lengr (Nj. 16, 15) hversu veiti ek yðr þess at málum, at yðr sé skapfelligast? (Nj. 124, 5) hirði ek aldri, hvárt þú verr þik lengr eða skemr (Nj. 77, 79) þá fæ ek þér fé, ok ferr þú þangat til landa, sem þú vilt (Hkr. 673, 22; cfr. 673, 20: þá mun ek gefa þér forræði ok eignir)

nú brýtr þú ok týnir skipinu ok fénu, lítt sér þat þá á, at þú hafir fundit Svein konung (Mork. 64, 13) báðir við komumk, eða okkr báða tekr sá inn ámátki jǫtunn (Sk. 10) fyr þessum eggjum hnígr sá inn aldni jǫtunn (Sk. 25) syni þínum verðra sæla skǫpuð; þat verðr ykkarr beggja bani (Sig. 2, 6) innan garða þú kemr hér aldregi (Fjǫlsv. 4).

Især kan præsens bruges saaledes i eftersætninger, naar der i forsætningen staar præs. med futurisk betydning. ef þetta berr undan, náit it honum eigi (Nj. 42, 5) ef þú ferr eigi útan, þá verðr þat þinn bani (Nj. 61, 50) ef þeir komast þangat, þá fáit ér þá aldri sótta (Nj. 139, 114) né við Freyr, meðan okkart fjǫr lifir, byggjum bæði saman (Sk. 20).

I analogi hermed siges da ogsaa: at ǫllum þessum hlutum framkomnum þá megum vér gera sætt með oss (= naar alt dette bliver oplyst, saa o. s. v. Flat. I 555, 30) því at ek mun spyrja þik látinn, ok heldr mik þá ekki til útferðar (= og hvis jeg erfarer, at du er død, saa o. s. v. Nj. 75, 48) ger þú nú annathvárt, at þú slíðra saxit ok sezt niðr, eða ek keyri øxina í hǫfuð þér ok klýf þik í herðar niðr (= hvis du ikke gjør det, saa o. s. v. Nj. 120, 61) ferðu mik um sundit! fœði ek þik á morgun (= hvis du færger mig over, vil jeg o. s. v. Hárb. 3) hǫfði skemra láti hann inn hára þul fara til heljar heðan; ǫllu gulli þá kná hann einn ráða (= hvis han dræber ham, saa o. s. v. Fáfn. 34).

Af og til, naar bisætningen stilles efter hovedsætningen: mest þurfu vér, ef vér berjumst hér á þinginu (Nj. 139, 91) ekki líkar oss, fyrr enn þeir brœðr eru allir drepnir (Nj. 124, 6) hrynja honum þá á hæl þeygi hlunnblik hallar, ef honum fylgir ferð mín heðan (Sig. 3, 69) ills gengsk þér aldri, nema ek ok deyja (Am. 69).

172. Imperfektum er den egentlige betegnelse for fortidstrinnet, og som saadan bruges det om en handling eller tilstand, der ligger forud for den talendes tid, og som udsiges uden direkte relation til denne, navnlig naar udsagnet paa en eller anden maade (ved adverbium, tidsbestemmelse ved subst., tidsbisætning) er henført til et bestemt punkt i fortiden.

Ólafr sonr Haralds hins grenska fœddist upp með Sigurði sýr, stjúpfǫður sínum (Hkr. 218, 12) þat var eitt sinn, at

Sigurðr konungr vildi ríða af bœ, þá **var engi maðr heima** á bœnum (Hkr. 218, 22) **víkingar þeir** er **jafnan lágu úti** ok réðu fyrir liði miklu, létu sik konunga kalla (Hkr. 223, 19) át ek í hvíld, áðr ek heiman fór (Hárb. 3) mantu þat, Óðinn! er við í árdaga blendum blóði saman (Lok. 9) skínn Níðaði sverð á linda, þat er ek hvesta, sem ek hagast kunna, ok ek herðak, sem mér hœgst þótti (Vkv. 18).

Anm. 1. I skildring af fremtidige begivenheder kan imperfektum bruges om det, som paa et fremtidigt standpunkt er fortidigt (cfr. 171, a).

viðr þú góðri grand aldregi; þó 'ér víf konungs vélum beittut (Sig. 1, 49) mun hon Gunnari gørva segja, at þú eigi vel eiðum þyrmdir, þá er ítr konungr á gram trúði (Sig. 1, 47) sér þú geðleysi í grams skapi, er ek skal við mey þá málum slíta, er ek alls hugar unna þóttumk (Sig. 1, 32).

Anm. 2. Om særegne anvendelser af imperf. i bisætninger, se 324 og 326, b.

173. Perfektum betegner

en tilstand eller et forhold i nutiden som resultat af en forudgaaende virksomhed, for hvilken subjektet enten var subjekt (i udtryk med **hafa** samt **vera** med verber, der ikke kan forbindes med styrelse) eller var **objekt** (i udtryk, hvor **vera** sammensættes med verber, der kan forbindes med styrelse).

Oprindelig angives paa denne maade, at noget har (besidder) noget efter en virksomhed, har (holder) noget i en vis stilling («jeg har ell. holder noget skjult») eller at noget efter en virksomhed er i en vis tilstand eller stilling («brynjen er bestænket med blod»), men dernæst idetheletaget, at handlingens resultat vedvarer i nutiden («jeg har skjult noget» = noget er skjult ved min virksomhed; «noget er givet mig» = jeg har noget).

hefir þú Hlórriða hamar um fólginn? (Þr. 7) **dagr er nú**, Hrímgerðr! en þik dvalda hefir Atli til aldrlaga (H. Hj. 30) Ýdalir heita, þar er Ullr hefir sér um gørva sali (Grim. 5) austr líttu nú, Hrímgerðr! ef þik lostna hefir **Helgi helstǫfum** (H. Hj. 29).

ek hefi nauðigr nipti grœtta (H. H. 2, 30) **þik hefir** Brynhildr heiptar hvattan (Br. 3) sundr hǫfum **Sigurð sverði**

hogginn (Br. 7) hvárt hefir þú dregit á braut hanzka minn? (SE. 29, 16) hafa allir hlutir eiða unnit at eira Baldri? (= er alle ting ved ed forpligtede til SE. 37, 5) eiða hefi ek þegit af ǫllum þeim (SE. 37, 4) vér hǫfum fengit mikinn skaða á mǫnnum várum (Nj. 128, 73) hinu hefir þú mér heitit, at vit skyldim aldri skilja (Nj. 129, 76 = det løfte har jeg af dig) heyrt hefi ek, at þér hafit kvisat í milli yðvar, at ek væra ekki lítill maðr vexti (SE. 30, 19 = jeg ved, at).

hví er brynja þín blóði stokkin? (H. H. 2, 7) nú eru brúðir byrgðar í haugi (H. H. 2, 46) borgit er lofðungs flota (H. Hj. 29) hví er þér støkt ór landi? (H. Hj. 31) hon er þǫkt lýsigulli (SE. 38, 22).

er oss byrr gefinn við bana sjálfan (Sig. 2, 17) nú er blóðugr ǫrn bana Sigmundar á baki ristinn (Sig. 2, 26) hvárt er þessi hringr keyptr eða gefinn? (= er denne ring i dit eie, fordi du kjøbte den, eller den blev givet dig? Nj. 138, 152).

174. Idet tanken fra handlingens resultat vender sig til selve handlingen, gaar perfektum over til at betegne det f o r t i d i g e, n a a r d e t s t i l l e s i d i r e k t e r e l a t i o n t i l n u t i d e n. Perfektum bruges da

a) om det, der udsiges som f u l d e n d t e l l e r f o r b i g a n g e n t i n u t i d e n.

nú eru taldar nǫnnur Herjans (Vǫl. 30) nú er sagt, mær! hvaðan sakar gørðusk (H. H. 2, 9) er nú liðin sú stund, at blóðit mun kalt orðit (Konung. 44, 9) ok ert þú mjǫk reyndr, en þó munt þú meir síðar (Nj. 32, 20) bezta er kvæðit fram flutt, en nú hefi ek hugsat um mál várt Egils (Eg. 224, 14) engi hefir sá orðit, ok engi mun verða (SE. 34, 32) nú hefi ek dverga rétt um talda (Vǫl. 12) nú hefir þú honum þat alt illu launat (Br. 17) nú hefir þú vel gørt, sem ek beiddak (Sig. 1, 53) nú hefir þú sigr vegit ok Fáfni um farit (Fáfn. 23) þú hefir Gjúka um glatat bǫrnum (Helr. 4) nú hefi ek þat at gert, at þú munt gefin vera í annat sinn (Nj. 12, 17) sagt hefir þú oss þá sǫgu, er oss mun eigi setugrið bjóða (Nj. 130, 53) þykki mér nú vandast málit, er ek hefi áðr ráðit brúðhlaup mitt (Nj. 2, 69) vita vil ek, hvat ér hafit um talat, eða hve mjǫk ér hafit fram mælt málinu (Nj. 13, 94) ek vil gefa þér þrjá gripi: gullhring ok skikkju, er átt hefir Myrkjartan Írakonungr

(Nj. 70, 43) þvíat sá maðr hefir nú á braut komizt, er næst gengr Gunnari (Nj. 130, 55) ǫðru nǫkkuru munu vér hœlast mega en því, er Njáll hefir inni brunnit (Nj. 130, 75).

b) om et fortidigt forhold, der skal opfattes som gjældende lige ned til nutiden.

sjaldan hefi ek haft aðra at skildi fyri mér (Nj. 5, 16) aldri hefi ek selt karlmennsku mína við fémútu (Nj. 134, 97) hefir svá verit jafnan í heiminum (Konung. 103, 32) þess hefi ek eigi fyrr heyrt getit (SE. 40, 30) lítt hefi ek þat skap haft at hrósa mér (Nj. 32, 35) þó hafa húsfreyjur þótt góðar austr hér, at ekki hafi staðit í mannráðum (Nj. 36, 27) hafa nǫkkur meiri tíðindi orðit með ásunum? (SE. 36, 25) hefir þat mest úhapp verit unnit með goðum ok mǫnnum (SE. 37, 17) hvárt hefir Þórr hvergi svá farit, at hann hafi hitt fyrir sér svá ríkt eða ramt, at honum hafi ofrefli í verit? (SE. 27, 26) en þó er þat satt, at ekki hafa hér komit þeir menn, er mér þikkir fóthvatari en svá (SE. 31, 29) líkami Njáls ok ásjóna sýnist mér svá bjartr, at ek hefi engis dauðs manns líkama sét jafnbjartan (Nj. 132, 25) þann hefi ek allra ættgǫfgastan fylki fundit (Guð. 2, 30).

c) om det, som har været og endnu er.

lengi hǫfu vit feðgar eigi kærir verit Norvegskonungum yðrum (Nj. 5, 30); cfr. 178, b.

d) naar det fortidige udsiges i modsætning til, hvad der nu finder sted.

sét hefi ek þik með betra bragði (Nj. 6, 83) reynt hefi ek fyrr brattara (Am. 60).

e) eller det fortidige idethele anskues fra nutidens standpunkt.

mik hefir Helgi hingat sendan (H. Hj. 37) úrgan stafn ek hefi opt búit ok kvaldar kveldriður (H. Hj. 15) þú hefir etnar úlfa krásir, opt sár sogin með svǫlum munni (H. H. 1, 36) hefi ek fimm vera fjǫrspell beðit (Guð. 1, 4) hvárt hefir þú nǫkkut sét Baldr á Helvegi? (SE. 38, 28) nú er hér kominn Egill; hefir hann ekki leitat til brothlaups í nótt (Eg. 222, 10) dauðan segir þú þann nú, er vér hǫfum hjalat við í morgin (Nj. 130, 40) mantu eigi nú, konungr! hvat Egill hefir gert? (Eg. 219, 2) ef Egill hefir mælt illa til konungs, þá má hann þat bœta í lofsorðum (Eg. 219, 6) ef eigi hefir Haraldr

konungr þinn bróðir verit, þá er ok úfallit at kalla þik konung (Mork. 207, 4).

Anm. Ligesom i mange tilfælde de ovenfor anførte anvendelser af perfektum flyder over i hinanden og ikke med bestemthed kan adskilles, saaledes vil ogsaa ofte det samme kunne udsiges i imperfektum og i perfektum uden væsentlig forskjel i betydningen, omend en nuance i regelen vil kunne iagttages.

reiðulegr ert þú nú, ok ekki sá ek þik slíkan fyrr (Nj. 54, 23; cfr. under d) sét hefi ek Nj. 6, 83) hvat hvatti þik hingat á várn fund? (Nj. 3, 57; kunde ogsaa hede: hefir hvatt efter e)) hefir þú nǫkkura menn hitt í borginni, áðr þú komt hér í garðinn? (Eg. 216, 25; naar sætningen áðr þú komt tilføięs, var det naturligst at sige: hittir þú) hefi ek ok látit allar mínar eigur ok frændr ok vini, er ek átta í Noregi, ok fylgt yðr, en allir lendir menn yðrir skildust við yðr (Eg. 222, 14).

175. a) Ligesom (historisk) præsens kan bruges for imperfektum, kan perfektum sættes for plusquamperfektum. Dette er hyppig i bisætninger i indirekte tale, men ellers sjelden.

spyrr, hvernig honum þikkir ferð sín orðin, eða hvárt hann hefir hitt ríkara mann nǫkkurn en sik (SE. 33, 36) Arinbjǫrn þakkaði konungi með fǫgrum orðum þá sœmd ok vináttu, er konungr hefir veitt honum (Eg. 225, 15).

þá taka þeir aptr annat skeið, ok þá er Hugi er kominn til skeiðsenda, ok hann snýst aptr, þá var langt kólfskot til Þjálfa (SE. 31, 30) er þeir hafa matazt, þá snúast þeir til ferðar (SE. 33, 32) hann var þó lǫngum með Þorkeli Eiríkssyni, ok hefir hann nú sex vetr verit í sektinni (Gisl. 40, 15).

b) Som præsens kan bruges om det fremtidige, kan perfektum udtrykke et forhold i fremtiden som resultat af en forudgaaende virksomhed, eller at noget i fremtiden er fuldendt eller forbigangent. Saaledes navnlig i længere sammenhængende skildringer af fremtidige begivenheder.

hon mun ríkjum þér rúnar kenna — nú er því lokit, numin eru frœði, ok em braut þaðan búinn at ríða; leið at huga ok lengra seg: hvat mun meir vera minnar æfi? (Sig. 1, 17—18) ið munut alla eiða vinna, fá munut halda; verit hefir þú Gjúka gestr eina nótt, mantattu horska Heimis fóstru (Sig. 1, 31) Múspells megir sœkja fram á þann vǫll, er Vígriðr heitir; þar kemr ok þá Fenrisúlfr ok Miðgarðsormr; þar er ok þá Loki kominn (SE. 41, 25) þá er ok lauss

orðinn hundrinn Garmr (SE. 42, 5) brátt hefi ek ykkr brenda, bragðs skulut hǫggnir (Am. 39) brend mundu á báli ok barið grjóti áðr, þá hefir þú árnat þaztu æ beiðist (Am. 87) ef þeir vitu nú þat þegar, at rangt hafi verit til búit málit, þá megu þeir svá bjarga sǫkinni at senda þegar mann heim af þingi ok stefna heiman til þings en kveðja búa á þingi, ok er þá rétt sótt málit (Nj. 121, 20).

Anm. 1. Om perfektum i bisætninger om det, som i fremtiden er afsluttet eller forbigangent, se 325, c.

Anm. 2. At sammensætn. med er og fortidsparticip ogsaa bruges som udtryk for præsens i passiv, er omtalt 163, a.

176. Plusquamperfektum forholder sig til imperfektum paa samme maade som perfektum til præsens. Det betegner

a) at noget fandt sted i fortiden som resultat af en forudgaaende virksomhed.

svá hafði Helgi hrædda gørva fjándr sína alla (H. H. 2, 37) ek man jǫtna ár um borna, þá er forðum mik fœdda hǫfðu (Vǫl. 2 ikke «havde fostret», men «havde i pleie») þar munu eptir gullnar tǫflur í grasi finnask, þærs í árdaga áttar hǫfðu (Vǫl. 61 ikke «havde eiet», men «havde i eie») þik skyli allir eiðar bíta, þeir er Helga hafðir unna (H. H. 2, 31, cfr. Akv. 30: þú við Gunnar áttir eiða opt um svarða) væria þat sœmt, at hann svá réði Gjúka arfi, er hann fimm sonu getna hafði (Br. 9 cfr. H. H. 1, 39: níu áttu við úlfa alna) Aðalsteinn konungr hafði skattgilt undir sik Skotland, en þó var þat fólk jafnan útrútt honum (Eg. 213, 19) þá er þú skyldir leysa nestbaggann, þá hafðak bundit með gresjárni (SE. 34, 7).

þess fugls fjǫðrum ek fjǫtraðr vark (Háv. 13) var ek snivin snjóvi ok slegin regni ok drifin dǫggu (Vegt. 5) blóðgar rúnar váru á brjósti þeim merktar meinlega (Sol. 61) þar var bæði grjót mart ok hervápn mǫrg, en stafirnir váru undan brotnir (Hkr. 225, 20) þeir spurðu, at Svíakonungr var á skip kominn (Hkr. 221, 10).

b) at noget var fuldendt eller forbigangent i fortiden eller fortidigt seet fra fortidens standpunkt.

fundu þar líkama Skarphéðins ok hafði hann staðit upp við gaflhlaðit, ok váru brunnir fœtr af honum (Nj. 132, 32)

þeir hǫfðu bundit hesta sína, en sváfu sjálfir (Nj. 69, 24) Egill hafði þá átt son, er Gunnarr hét, ok hafði sá ok andazt litlu áðr (Eg. 286, 19) hann hafði haft sverð brugðit undir hendi sér (Nj. 129, 54) þar hafði slátrat verit uxa einum (Nj. 129, 85) Skarphéðinn hafði sét, er faðir hans hafði niðr lagizt, ok hversu hann hafði um sik búit (Nj. 129, 97) þá hafði Helga inn hugum stóra Borghildr borit í Brálundi (H. H. 1, 1) óðan hafði hann sik drukkit, vápn hafði hann ekki (Akv. 40) Flosi stefndi til sín ǫllum sínum mǫnnum, þeim er honum hǫfðu liði ok ferð heitit (Nj. 126, 3) drap hann ina ǫldnu jǫtna systur, hin er brúðfjár of beðit hafði (Þr. 32) þeir sǫgðu slíkt, sem þeir hǫfðu frétt (Nj. 127, 43) segja fóru Jǫrmunreki, at sénir váru seggir und hjálmum (Hamd. 19) hon sagði, at Baldr hafði þar riðit um Gjallarbrú (SE. 38, 29) þá reyndi þat, hve herglǫtuðr hafði fyrri eiðum haldit við inn unga gram (Br. 18) þat var þar tíðenda, at Sveinn tjúguskegg Danakonungr var þenna tíma í Englandi með Danaher ok hafði þar þá setit um hríð ok herjat land Aðalráðs konungs. Hǫfðu þá Danir víða gengit yfir England; var þá svá komit, at Aðalráðr konungr hafði flýit landit (Hkr. 224, 3) er borgarmenn sá þat, at áin var unnin Temps, þá hræddust þeir (Hkr. 225, 25) Ásta, móðir hans, fekk til Hrana til forráða fyrir liðinu, því at Hrani hafði opt áðr verit í víking (Hkr. 219, 26) þá er sendimenn fóru heim ok hǫfðu vel rekit sín eyrindi, þá finna þeir etc. (SE. 39, 11) þá er þeir hǫfðu litla hríð gengit, varð fyrir þeim mǫrk stór (SE. 28, 36) þá er myrkt var orðit, leituðu þeir sér til náttstaðar (SE. 28, 39) þat sumar, er þeir Hákon ok Eiríkr hǫfðu hizt ok deilt um Noreg, þá var farbann til allra landa ór Noregi (Eg. 214, 4) er Egill var víss orðinn þessa tíðinda, þá gerði hann ráð sitt (Eg. 215, 15) en síðan er Arinbjǫrn hafði þar komit, þá orti Egill alla drápuna (Eg. 221, 16) réð þat af, at þegar um nóttina, er þeir hǫfðu þar komit, þá fær hann sér hest (Eg. 215, 22).

Anm. 1. Stundom bruges imperfektum for plusquamperfektum, idet handlingen alene bestemmes i. forhold til den talendes tid og ikke til andre fortidige handlinger.

Þat hafði gefit Arinbirni Þórólfr Skallagrímsson, en áðr hafði Skallagrímr þegit af Þórólfi bróður sínum, en Þórólfi g a f sverðit Grímr loðinkinni (Eg. 226, 13) Eiríkr konungr r é ð (= havde raadet) einn vetr fyrir Noregi, áðr Hákon Aðalsteinsfóstri kom

til Noregs vestan af Englandi (Eg. 212, 17) þó hann æva hendr né hǫfðu kembdi, áðr á bál um bar Baldrs andskota (Vǫl. 33) grétu bǫrn Húna nema ein Guðrún, er hon æva grét buri svása þá er hon við Atla gat (Akv. 38) réð ek þær rúnar, er reist þín systir (Am. 11) menn sá ek þá, er mǫrgum hlutum vældu um annars eign — er minst vildu halda helga daga — er af mikillæti virðusk vánum framar — er af miklum hug veittu fátœkum frama (Sol. 63; 65; 66; 70, cfr. menn sá ek þá er mart hǫfðu orð á annan logit — er mart hǫfðu gefit at guðs lǫgum — er mjǫk hǫfðu hungri farit hǫrund — er móður hǫfðu látit mat í munn Sol. 67; 69; 71; 72).

Navnlig saaledes i visse arter af bisætninger, se 324.

Anm. 2. At sammensætn. med var og fort. part. ofte bruges som udtryk for imperf. passiv, er omtalt 163, a.

Anm. 3. Oprindelig er perf. og plusquamp. rene omskrivninger; ved vera er participiet prædikatsord, ved hafa er det føiet appositivt til objektet. Fra lignende omskrivninger skiller dog disse omskrivninger med hafa sig ved det bestemte forhold mellem subjektet og participiets handling (at nemlig subjektet er det logiske subjekt for denne). Man sammenligne udtryk som: hefir snót af mér svarna eiða, enga efnda (Sig. 1, 46). Deraf følger, at de egentlig alene anvendes ved verber, der styrer akk., og derfor kan bruges personlig i passiv. Men efterhaanden gaar omskrivningen over til at blive en virkelig sammensat tidsform, hvori verbet og participiet ikke længere staar uafhængige af hinanden, men betydningen bæres af begge i forening. Naar det er kommet dertil, kan perf. og plusquamperf. bruges af alle verber, intransitive saavelsom transitive. I de første sættes participiet i intetkjøn forbundet med verbets almindelige styrelse. Hvad de sidste angaar, bevares i sammensætn. med vera den oprindelige form (at part. som prædikatsord retter sig efter subjektet)[1]. I sammensætn. med hafa indtræder lidt efter lidt den forandring, at ogsaa part. af transitive verber sættes i intetkjøn med følgende akk. I de gamle digte har fordetmeste og i den ældste prosa meget ofte part. form af apposition til objektet. I den klassiske og senere prosa er forholdet omvendt; almindelig bruges intetkjønsform, men ikke sjelden retter part. sig dog endnu efter objektet: veizlu hefi ek stofnaða (Nj. 108, 12) hefir sá ok, er ritaði sǫguna, fleiri sannorða menn nefnda til þessar frásagnar (Mork. 210, 25).

Anm. 4. Endel intransitive verber (især bevægelsesverber) danner aktive former af perf. og plusquamperf. baade med hafa og vera. I regelen kan der iagttages den forskjel, at ved formerne med hafa tænkes nærmest paa den (i nutid og fortid)

---

[1] Af og til findes udtryk som: en fannst þat á, at hann mundi trúnað á festa þessa orðrœðu, er honum var sagt (Eg. 37, 11) cfr. 71, b, Anm. 1.

forbigangne handling, ved formerne med **vera** paa en tilstand eller stilling (i nutid og fortid) som resultat af en forudgaaende virksomhed.

matar ok váða er manni þǫrf þeim er hefir um fjall farit (Háv. 3) hefir í hreysi hvarleiðr skriðit (H. H. 1, 36) vaðit hefir þú at vígi (Am. 92) hefir langt liðit síðan (Hamd. 2) nú eru þeir feigir, er þeir hafa inn gengit (Nj. 128, 54) en þó er þat satt, at ekki hafa hér komit þeir menn, er mér þikkir fóthvatari en svá (SE. 31, 29) hon sagði, at Baldr hafði þar riðit um Gjallarbrú (SE. 38, 29).

enn fretti Atli, hvert farnir væri sveinar hans leika (Am. 79) hjarta mitt var heldr mjǫk runnit sundr í sega (Sol. 43) maðr er hér úti stiginn af mars baki (Sk. 15) liðin er ævi (H. H. 2, 25) maðr er hér kominn úti fyrir dyrum (Eg. 216, 14).

engi hefir sá orðit, ok engi mun verða (SE. 34, 32) svá mun Hallgerði sýnast, sem hann hafi eigi sjálfdauðr orðit (Nj. 37, 37) þú hefir brœðr þínum at bana orðit (H. H. 1, 36) þá er myrkt var orðit, leituðu þeir sér til náttstaðar (SE. 28, 39) er Egill var víss orðinn þessa tíðinda, þá gerði hann ráð sitt (Eg. 215, 15) nú er grjót þat at gleri vorðit (Hyndl. 10).

Anm. 5. Hvorledes perfekts- og plusquamperfektsformerne med **hafa** er fremgaaet af rene omskrivninger, kan ogsaa sees af analoge sporadiske tilløb, der ikke har udviklet sig til almindelig sprogbrug.

Saaledes med **eiga**: níu áttu við úlfa alna (H. H. 1, 39; cfr. þar hefir dýrr konungr dóttur alna Fáfn. 41; hann fimm sonu getna hafði Br. 9) sem þú við Gunnar áttir eiða opt um svarða ok ár of nefnda (Akv. 30; cfr. þik skyli allir eiðar bíta, þeir er Helga hafðir unna H. H. 2, 31) þat átta ek skilit við þik (Flat. I 129, 7) þat er vit áttum mælt (Heilag. I 24, 26) nú kom at þeiri tíð, er gyðingrinn átti gjaldit mælt af enum kristna manni (Heilag. II 48, 5); cfr. þú átt oss ekki varlaunat (Nj. 119, 76) hvat á N. þér varlaunat? (Klm. 198, 27).

Med **fá**: bað hann þar fremja þat, er hann fekk fengit («quae didicerat» Heilag. II 480, 9) hleypr hann á hest einn, er hann fekk þrifaðan (Alex. 81, 1) þá fekk hann þat sannreynt, sem mælt er (Heilag. II 46, 14).

Cfr. med **vinna**: en þat var rétt, er ek sagða, at meyjar sonr stigi yfir þann, er fyrr sté yfir meyjar son ok **vann véltan hann** af slœgð sinni (Post. 760, 1) Paulus vann þat sannat, at etc. (Post 231, 28).

177. a) **Futurum**, der dannes ved til præs. af verbet **munu** at føie inf., er den almindelige betegnelse for det fremtidige.

brœðr munu berjask ok at bǫnum verðask (Vǫl. 45) þar munu eptir undrsamligar gullnar tǫflur í grasi finnask (Vǫl. 61) þegar munu jǫtnar ásgarð búa, nema þú þinn hamar þér um heimtir (Þr. 18) eigi munu vápn eða viðir granda Baldri (SE. 37, 3) bið hann bíða úti, ok mun hann eigi lengi þurfa (Eg. 216, 17) þessi arfasáta mun vera tekin ok kveiktr við eldr, þá er Njáll bóndi er inni brendr (Nj. 124, 127) ef bú þeira standa, þá munu þeir vitja þeira, ok mun þá þar mega veiða á, er stundir líða (Nj. 131, 64) eigi mun þér konan gipt, ef þú biðr eigi (Flat. I 555, 18) far aptr til óðala þinna, þvíat þú munt vera konungr yfir Noregi at eilífu (Hkr. 228, 27) þó mun nú sá skilnaðr með okkr verða, at vit munum aldri sjást síðan, þvíat ef ek hleyp út ór eldinum, þá mun ek eigi hafa skap til at hlaupa inn aptr í eldinn til þín, ok mun þá sína leið fara hvárr okkarr (Nj. 129, 124) þess vænti ek, at guð mun leiðrétta skaða þinn (OH. 203, 15) segið lærisveinum hans, at hann man koma fyrir yðr í Galileam (Hom. 116, 21) þat er yðr at marki, at þér munut finna barn vaft í reifum (Hom. 67, 30) fáir sjá nú fram um lengra en Óðinn man úlfi mœta (Hyndl. 44).

Anm. Om præsens om det fremtidige i hovedsætninger se 171 og i visse arter af bisætninger 325. Om sammensætn. med imperfektum af munu i bisætninger for at udtrykke det, som er fremtidigt fra fortidens standpunkt, se 326.

b) For at betegne, at noget er indtraadt eller forbigangent i fremtiden, kan bruges mun med perfekt. inf. Men dette udtryk anvendes meget sjelden undtagen ved verbet koma.

annan dag vikunnar mun ek kominn (sc. vera) á Þríhyrningshálsa(Nj. 124, 49) ef Egill skal ríða héðan viku í brott í friði, þá mun hann kominn til Aðalsteins konungs á þessi stundu (Eg. 223, 10) lítt munu vápn yður hafa raufat innyfli þeira, ok litlu blóði munu þeir út hafa helt, áðr enn þeir munu flýja (Alex. 34, 7).

Om perfektum i saadanne udtryk i hovedsætninger se 175, b, i bisætninger 325, c.

Anm. 1.[1] munu betyder eg. «agte, have i sinde, være tilbøielig til»; i denne betydning bruges det ofte i præsens (især

[1] Cfr. M. Nygaard: «Betydningen og brugen af verbet munu» i Aarb. f. nord. oldk. 1878 side 259 fgg.

i 1ste pers.) baade i hoved- og bisætninger, men i imperfektum neppe uden i bisætninger (navnlig i at-sætn. efter udsagnsverber og i spørg. bisætn.).

epli ellifu hér hefik algullin, þau mun ek þér, Gerðr! gefa (Sk. 19) hér mun ek standa ok hlýða (SE. 27, 39) engum getum mun ek um þat leiða (Nj. 130, 93) vit Magnús konungr munum snúa norðr (Konung. 37, 7) muntu mér, Freyja! fjaðrhams ljá? (Þr. 3) ept nætr níu þar mun Njarðar syni Gerðr unna gamans (Sk. 39) Bjarni svarar svá, at hann mun ekki í þat ganga (Flat. I 128, 9) Erlingr lætr þá, at hann muni fara austr eptir þeim Birkibeinum (Konung. 27, 7).

þat mun ek ætla (= jeg er tilbøielig til at tro) at þú munir reynast sem allir aðrir Noregsmenn (Mork. 4, 12) segir Jarizleifi konungi, at hann mun vilja hitta (= er tilbøielig til at ville) Magnús konung frænda sinn (Mork. 16, 19).

sǫgðu þat fǫður sínum, at þeir mundu ekki heim (sc. fara) um kveldit (Nj. 127, 4) Ólafr konungr spurði máls, hvern styrk hann myndi veita honum (OH. 200, 7).

létu sem þeir mundu fala maltit (Konung. 39, 8).

cfr. i akk. m. inf.: ǫlvi bergja léztu eigi mundu, nema okkr væri báðum borit (Lok. 9) Sigmundr kvaðst þeim dómi mundu þar um hlíta (Flat. I 550, 24).

Hvor der tales om, at en agter, har i sinde, er tilbøielig til at gjøre noget, ledes tanken altid til en vis grad hen paa, at noget vil ske i fremtiden. Dette hensyn til fremtiden, som fra først af er ganske underordnet, kan saa faa en bestemtere karakter og større selvstændighed. I mange tilfælde er det (ligesom ved det moderne «vil») umuligt at afgjøre, om der nærmest tænkes paa, at en paa en vis tid har noget i sinde, eller at han kommer til i fremtiden at gjøre det; f. ex. Haraldr, ætla ek, at skjótt man hér koma (Eg. 8, 1 «agter at komme» eller «kommer til at indfinde sig her»). Endelig bliver udtrykket en virkelig tidsform, idet fremtidsbetydningen faar overvegten, saa der tilslut ikke længere tænkes eller kan tænkes paa, at en har noget i sinde. Forsaavidt er udviklingen af denne futuriske form analog med de med hafa dannede tidsformer.

Anm. 2. Af den oprindelige betydning af munu udledes foruden fremtidsbetegnelsen flere andre betydninger.

a) munu betegner stundom «være i begreb med, i færd med, nær ved».

þeygi Guðrún gráta mátti, svá var hon móðug, mundi hon springa (Guð. 1, 2; cfr. i digtets prosaiske indledning: hon grét eigi sem aðrar konur, en hon var búin til at springa af harmi) þú vart skass valkyrja; mundu einherjar allir berjast um sakar þínar (H. H. 1, 40 cfr. Vǫls. 103, 3: síðan vartu valkyrja í Ásgarði, ok var við sjálft, at allir mundi berjast fyrir þínar

sakar eg. «det var lige ved, at alle holdt paa at komme i strid) þá varð Þórr reiðr ok greip hamarinn, ok mundi þá brjóta hǫfuð hennar, áðr en goðin ǫll báðu henni friðar (SE. 38, 3 han var i begreb med, lige ved at knuse hendes hoved) ok mundi lemja hvert bein í honum, áðr hann svarði þess (SE. 69, 30) svá bar at sinn eitt í Gǫrðum austr, at eldr kom í kaupbœ þann er Hólmgarðr heitir, ok stóð eigi til minna geigs, en borgin ǫll myndi upp ganga (Hom. 163, 1 var nær ved at gaa op i luer) braka ǫll bekkþili, sem muni Baldr koma aptr í Óðins sali (Eiriksm. 3) fyr Eiríki glymr, er hér mun inn koma jǫfurr í Óðins sali (Eiriksm. 4).

b) m u n u kan betegne, at noget «gjerne vil ske» d. e. pleier at ske.

er nú eptir meiri sœmd at sœkja, en optast mun fœri á gefa (end der som oftest pleier at være anledning til Konung. 40, 20) svá man nú sem optar, konungr! at þar man til umbótar at sjá, er þér erut (OH. 117, 3 nu gaar det nok som oftere, at hos dig p l e i e r man gjerne søge hjælp) nú mun sem optar, at ér m u n u t bera mik ráðum (Nj. 128, 38) var þat at jafnaði, hvar sem þeir hittu bœndr, kaupmenn eða fiskimenn, at þeir m u n d u aldri satt til Magnús konungs segja, en allir sǫgðu satt til Birkibeina (Konung. 63, 15).

c) m u n u kan betegne, at noget m a a eller f a a r ske (er uundgaaeligt eller selvfølgeligt).

nú mun þat þykkja fáheyriligt, at erkibyskup skyli eigi vera sjálfráða, hverjum hann gefr mat sinn (Konung. 122, 5 det m a a dog synes uhørt) mun yðr bœjarmǫnnum vera þat kunnigt (I maa naturligvis kjende til), hvárt Pétr ok þau Ástríðr eigu nǫkkura ætt til þess, at son þeira væri konungr yfir Noregi (Konung. 115, 25) munt þú þat ætla mega (du maa kunne tænke dig det) at svá mun alt fara, sem Njáll hefir sagt (Nj. 75, 40) m u n t u því trúa (du maa tro det), at hann mun eigi ljúga nú it fyrsta sinn, er aldri laug fyrr (SE. 27, 37).

I 2 d e n p e r s. kan munu paa denne maade anvendes som udtryk for p a a l æ g og o p f o r d r i n g, der er noget mildere end i m p e r a t i v eller s k a l, ligesom ogsaa for en noget uvillig i n d r ø m m e l s e.

varast þú þat, at eigi ætlir þú hóf fyrir þér eða keppist við þér meiri menn, en eigi m u n t u fyrir vægja at heldr (du m a a ikke ell. f a a r ikke Eg. 17, 11) ráða muntu þessu (du **faar** have din vilje i dette), at hann man eigi drepinn í dag (OH. 118, 11).

1 s t e p e r s. p l u r. m u n u m bruges om, hvad man f a a r eller m a a gjøre, saaledes at det nærmer sig en opfordring i 1ste pers. pl. i m p e r a t i v («lad os») eller med s k u l u m, med hvilke udtryk det ikke sjelden sidestilles.

m u n u vér hlaupa fyrir hamarinn ok l e g g j u m s t til sunds

(Flat. I 553, 31) hér munu vér veita uppgǫngu ok skulum fara hermannliga (Flat. I 139, 36) róm nú á mót þeim, ok leggi svá hverr fram sitt skip, sem hann er drengr til, ok ekki munum vér tengja skip vár (Konung. 58, 31).

Saaledes ogsaa i underordnede sætninger (at-sætninger; akk. m. inf.).

Þrándr kvað hitt mundu sýnast at unna Leifi fǫðurbóta (Flat. I 550, 26; at det maatte synes rimeligt; cfr. i dir. tale: þat mun sýnast) Hárekr svaraði svá, at konungr mundi ráða, hverr sýslu hefði (OH. 123, 28 maatte raade; fik raade; cfr. ráða mantu) sumir mæltu, at þeir mundu ganga ofan fyrir hamra ok þola eigi lengr svá mikla kvǫl (Konung. 23, 32; cfr. i dir. tale: munum vér ganga vi faar gaa ell. lad os gaa) Sigmundr biðr þá, at þeir mundu hjálpa sér (Flat. I 554, 32; cfr. munut þér hjálpa mér I faar hjælpe mig).

d) munu kan betegne det formodede og sandsynlige, at noget «nok, vel, formodentlig, formentlig» finder sted. Saaledes bruges det baade i hoved- og bisætninger, saavel i præs. som imperf. (ind., konj. og inf.); dog imperfektum forholdsvis sjelden i hovedsætninger.

meiri muntu vera (du er nok større) en mér lízt þú (SE. 31, 2) nú mun faðir minn dauðr vera, ok hefir hvártki heyrt til hans styn né hósta (Nj. 129, 110) Einarr hefir látizt fyrst ok kalit í hel eðr druknat, er hann var þeira kraptaminstr; þá mun Þórir hafa látizt þar næst, ok mun Sigmundr hafa flutt hann ok dasazt mest á því; en Sigmundr mun hafa komizt á land máttlítill, ok munu þessir menn hafa drepit hann (Flat. I 556, 37 fgg.).

taka mundi þá øx þín til hans (OH. 238, 13) lítt mundir þú leyfa dáð Hǫgna, þá er Sigurð vǫkðu svefni ór (Guð. hv. 4) mundu þeir Magnús konungr ok Erlingr jarl hafa aukin V hundruð manna (Konung. 42, 15, d. e. «omtrent» gode 500 m.).

þat er mælt, at þar munu fáir menn vita allar hafnir (Eg. 81, 15) mjǫk heyrða ek þat rœtt í Noregi, at allir mundu þess fúsir vera, at friðr yrði (OH. 57, 10) kváðu hann úsannan myndu at vera því (OH. 140, 22) ætla sumir, at þér munit hafa fundit þá í fjǫrunni (Flat. I 556, 8) grunaði konung, at þeir myndu hollari Knúti konungi en honum (OH. 170, 2) ætla ek þetta munu vera fyrir feigð þinni (OH. 211, 5) þat vissu trúnaðarmenn, at Ólafr konungr mundi vera faðir barnsins (OH. 122, 30).

Ogsaa i spørgsmaal (hovedsætninger og bisætninger) bruges munu for at udtrykke uvished og tvil.

hvárt munu fuglar nǫkkurir sitja í trénu yfir mér? (SE. 30, 15 sidder der vel fugle o. s. v.) hvárt mun Skarphéðinn nú dauðr? (Nj. 130, 78) Hjalti spurði Kára, hvar Njáll myndi undir liggja (Nj. 132, 9) spurði, hvat mǫnnum þat mundi vera (Flat. I 551, 8) leitaði, hvárt hann myndi mega niðr leggjast (OH.

224, 22) rœða þeir sín á milli, hvat undir man búa orðsendingunni (OH. 138, 30) þeir heyrðu umrœðu bœjarmanna, hvárt Sverrir mundi fallinn (Konung. 33, 24).

e) om imperf. munda i potentiale og hypothetiske udtryk, se 189; 195.

Anm. 3. Forbindelsen af skulu med inf. betegner, at handlingen sker ifølge skjæbnens bestemmelse, moralsk nødvendighed, omstændighedernes medfør eller nogens beslutning, men dernæst bliver den dels udtryk for opfordring og befaling, dels bruges den om det fremtidige, naar man forsikrer, at noget vil indtræde, eller med eftertryk udtaler noget som ens agt eller beslutning.

þar skulu dyggvar dróttir byggja (Vǫl. 64) hann (d. e. Gimli) skal standa, þá er bæði himinn ok jǫrð hefir farizt (SE. 12, 28) í hreinu lífi hon skal lifa æ með almátkum guði (Sol. 7) þú kant góða forsjá til þess, hvernug reisa skal frá upphafi þessa ætlan, hvárt þat skal fyrst rœða af hljóði, eða skal þat bera þegar í fjǫlmæli fyrir alþýðu (Hkr. 240, 24 fgg.) nú munum vér á þá hættu leggja, ef ek skal ráða (Hkr. 244, 1) ef Egill skal ríða héðan viku í brott í friði, þá mun hann kominn til Aðalsteins konungs á þessi stundu (Eg. 223, 10).

vin sínum skal maðr vinr vera (Háv. 43) skulut ér þat nú ok hugsa, at svá mikit eptirmál mun hér verða um brennu þessa, at margan mun þat gera hǫfuðlausan (Nj. 130, 58) vér skulum ok allir hafa handtak at því, at sá skal hverr hafa fyrigørt fé ok fjǫrvi, er ór þessu máli gengr, fyrr enn yfir lýkr (Nj. 124, 17) bittu þik, Freyja! brúðar líni, við skolum aka tvau í jǫtunheima (Þr. 12).

ér skulut engu fyrir týna nema lífinu, ef ér segit nǫkkurum frá um hagi vára (Nj. 3, 97) skalt þú jafnan þessu sæti halda, þá er þú ert í boði mínu (Nj. 3, 87) bragðs skuluð hǫggnir (Am. 39) æ gnóga heill skaltu of aldr hafa, meðan þú mín orð of mant (Gróg. 16) þik á hjǫrvi skulu ins hrímkalda magar gǫrnum binda goð (Lok. 49) kastat skal ek því hafa, þá er ek á at mæla eptir fóstra minn (Nj. 118, 14).

farðu í sess í sal! þá skal freista, hvárr fleira viti (Vafþ. 9) farðu firr sundi! þér skal fars synja (Hárb. 54) skal ek svá upp hefja þetta tilkall, at ek skal eignast ríki þat alt til forráða, er þeir feldu frá Óláf konung Tryggvason, frænda minn, eða ek skal hér falla á frændleifð minni (Hkr. 240, 12) skal ek aldri una því, at engi komi mannhefnd eptir hann (Nj. 98, 44).

178. Om handlinger eller forholde, der strækker sig udover flere tidstrin uden fortrinsvis at tilhøre noget enkelt af disse, merkes:

a) det, der samtidig udsiges om nutid og fremtid, sættes enten i præs. eller i futurum.

þar liggr hann í bǫndum til ragnarøkkrs (SE. 40, 28 der ligger han og vil ligge til R.) goldit var honum þetta, svá at hann mun lengi kennast (SE. 39, 23 han føler det og vil længe føle det) ǫrgu baki þú munt æ vera (d. e. du er og vil altid være Lok. 48) at eyrum Freys munðu æ vera (Lok. 44 cfr. dog 177, Anm. 2, b).

b) det, som har fundet sted i fortiden, og endnu finder sted, sættes alm. i perfektum.

þú hefir æ vergjǫrn verið (Lok. 26) urðr ǫðlinga hefir þú æ verið (Guð. 1, 24) var mér skotit hér á land í Eysýslu, ok hefi ek hér verit síðan (Nj. 30, 144) hefi ek lengi værugjarn verit (Nj. 129, 72) lengi hefir mér þat í hug verit (Nj. 2, 5) cfr. 174, c.

Sjelden præsens:

opt undrumk þat, hví ek eptir mák (= har kunnet) lífi halda (Oddr. 33) þá hefir þú árnat þaztu æ beiðisk (= har ønsket Am. 87).

Oftere imperfektum.

þú kunnir aldregi deila víg með verum (Lok. 22 = har kunnet) svaf ek mjǫk sjaldan (= har sovet), síðans þeir fellu (Am. 81) átta nætr sat ek milli elda hér (Grim. 2) mál er, Hǫðbroddr! hefnd at vinna, ef vér lægra hlut lengi bárum (= har baaret H. H. 2, 21).

Anm. 1. Ved hugða betegnes stundom, at den talende tidligere har ment noget, som han fremdeles er tilbøielig til at mene.

engi jǫtun ek hugða jafnramman sem Vafþrúðni vera (Vafþ. 2) hugða ek þat args aðal (Lok. 23; 24) fjarri hugða ek várt land fjǫllum Rínar (Vkv. 14) Ásaþórs hugða ek aldregi mundu glepja féhirði farar (Hárb. 52).

Paa samme maade siges med plusq.: hitt hafða ek ætlat, at ekki skyldi koma vandræði yður í híbýli mín (Nj. 119, 42; d. e. før du henvendte dig til mig, havde jeg troet det, og jeg er nu fremdeles tilbøielig til at tro det) spurði Þórarinn Glúm, hvárt hann ætlaði útan. Hann svaraði: hitt hafða ek nú heldr ætlat at hætta kaupferðum (Nj. 13, 14).

Anm. 2. I beskrivelsen af noget, der finder sted i nutid ikke mindre end i fortid, kan benyttes imperfektum, idet der nærmest tænkes paa, hvorledes forholdet var, da den talende

iagttog det. Udtrykket gaar lettelig over til præsens uden forskjel i betydningen.

austr sat in aldna i Járnviði ok fœddi þar Fenris kindir (Vǫl. 40) gól um ásum Gullinkambi, sá vekr hǫlda at Herjafǫðrs, en annarr gelr fyr jǫrð neðan sótrauðr hani (Vǫl. 43) sal sá hon standa sólu fjarri Nástrǫndu á, norðr horfa dyrr; fellu eitrdropar inn um ljóra (Vǫl. 38) heyrða ek grimmligan gný; sínum mǫnnum svipvísar konur mólu mold til matar (Sol. 57; cfr. 74: hávar reiðir sá ek með himnum fara; þær eiga gǫtur til guðs).

c) udsagn om almindelige forholde, der ikke er bundne til nogen bestemt tid, sættes alm. i præsens, se 169, b;

men ikke sjelden bruges perfektum:

ill ráð hefir maðr opt þegit annars brjóstum ór (Háv. 9) sennur ok ǫl hefir seggjum verit mǫrgum at móðtrega (Sigrdr. 30) munaðar ríki hefir margan tregat (Sol. 10) margan hefir auðr apat (Sol. 34) guði hefir ekki jafnleitt verit sem ofmetnaðarmenn (Konung. 103, 24); cfr. 174, b;

af og til findes futurum:

ekki mun týja at saka sik um orðinn hlut (Nj. 12, 46) aldar róg þat mun æ vera, œrir gestr við gest (Háv. 32) forkunnar sýn mun flestan glaða, hvars hefir við annan ást (Fjǫlsv. 48) fá mun systir, þótt fǫður missi, hefna hlýra harms (Sig. 2, 10); cfr. ogsaa 177, Anm. 2, b;

enkeltvis imperfektum, hvorved betegnes, at noget er skeet engang, og der dannes derved den forestilling, at det samme da ogsaa oftere eller jevnlig sker.

ǫrn gól árla (H. Hj. 6) cfr. með hálfum hleif ok með hǫllu keri fekk ek mér félaga; af denne oplevelse sluttes i alm.: opt kaupir sér í lítlu lof (Háv. 52).

179. I L. S. findes stundom sammensætninger af præs. particip (i aktiv betydn.) med præs. og imperf. af vera. Det ser tildels ud, som om man derved har søgt at udtrykke det, som varer eller holder paa at ske i nutid eller fortid, men i regelen er de vistnok kun at opfatte som kunstlede betegnelser for præs. og imperf. uden bibetydning.

þeir eru unnendr guði (Hom. 178, 6) hon er hér nú komandi at rœða við yðr (Str. 73, 18) engi maðr er sá lifandi, ef þessi frú væri honum unnandi, at hann myndi eigi bœtast

af henni (Str. 25, 15) hér megu hvárir heyra sinn dóm, ef þeir fá skilning ok gott tóm at vera skilvísliga þat skiljandi, er þessi bók er fram teljandi (Pr. 448, 7) hon var jafnan myrkrum unnandi ok ljós hatandi (Pr. 452, 1) hann er eigi var vitandi, hvat títt var, mælti (Str. 22, 39) þá mœttu þeir sveini einum er komandi var frá unnustu Miluns (Str. 65, 16) hans fiðri alt var miklu framar skínanda en hit skærasta gull (Pr. 401, 8) úti fyrir hallar durum var standandi einn malmarasteinn (Str. 74, 23) riddarinn er áðr var sofandi (Str. 6,32) var bóndi hennar mjǫk fagnandi þessum atburð (Str. 15, 13) sá er þá var elskandi (Str. 36, 21).

Udenfor L. S. er saadanne udtryk meget sjeldne: ert þú nakkvars ráðandi hér? (Nj. 36, 106) fárs var hann flýtandi (Am. 4) sá er vitandi er vits (Háv. 18); cfr. 231.

Indikativ, konjunktiv, imperativ i hovedsætninger. — Betingede udsagn.[1]

180. I n d i k a t i v sættes verbet, naar den talende vil have udsagnet opfattet som virkelig stedfindende eller uafhængigt af hans egen eller nogen anden af ham indført persons forestilling. Indikativ bruges saaledes i alle hovedsætninger, hvori udsagnet ikke angives som ønske, bøn, befaling, forbud, indrømmelse, antagelse eller som noget, der sættes som muligt eller tænkeligt. Se exemplerne i foregaaende afsnit.

Anm. At ved omskrivning eller overførelse et udsagn, der skal opfattes som beroende paa en forestilling, kan sættes i indikativ (cfr. s k a l om befaling etc., m u n d a i potential og hypothetisk betydn.; i n d i k a t i v om hvad der sættes som antagelse), og paa den anden side (i underordnede sætninger) analogi kan medføre, at der bruges konjunktiv, uagtet det udsagte fremstiller sig som et faktum (cfr. konj. ved þ ó a t omendskjønt, uagtet, á ð r førend), vil paa sit sted blive omtalt.

181. I hovedsætninger bruges k o n j u n k t i v saavel af p r æ s e n s som af i m p e r f e k t u m. Præs. konj. er optativ og hortativ, koncessiv og dubitativ; imperf. konj. er potential og tildels optativ.

[1] Cfr. M. Nygaard: «Om brugen af konjunktiv i oldnorsk». Arkiv f. nord. filologi I side 119—149.

182. Præsens konjunktiv bruges hyppig for at betegne ønske og bøn — opfordring, formaning, bud og befaling. Almindeligst anvendes paa denne maade 3die pers.; 2den pers. er sjelden (især i prosa); 1ste pers. findes kun enkeltvis.

a) ønske og bøn: guð þakki yðr (Kgs. 8, 8) várr herra launi yðr þann sóma (Laxd. 160, 16) lof sé guði (Mǫtt. 19, 25) vei verði þínum legg (Mork. 194, 29) haldi Hel því er hefir (SE. 39, 17) verði þinn vili (Hom. 111, 15) hjálpi svá mér guð í þvísa ljósi ok ǫðru, sem ek hygg etc. (Grág. I 80, 3) skríðiat þat skip er und þér skríði (H. H. 2, 32) gramir hafi Gunnar (Br. 11) trǫll hafi þína vini (Nj. 36, 5).

lofaðr sér þú guð, dróttinn minn! (Nj. 106, 26) heil sé þú, María! miskunnar sér þú full, dróttinn sé með þér, blezað sé þú meðal allra kvenna ok blezað sé aldin kviðar þíns (Hom. 61, 29) heill þú farir, heill þú aptr komir, heill þú á sinnum sér (Vafþ. 4) at undrsjónum þú verðir (Sk. 28).

allir sé vér velkomnir (Nj. 91, 77).

b) opfordring, formaning, bud og befaling:

renni nú hverr heim hug um, hve þat mun gørt hafa; unni sér sóma sjálfum ok kunni at líta, hvat honum hœfir, en unni konungi réttra laga, ef áðr hefir nǫkkut at skort (Mork. 138, 9) ek man eptir vera, en Jakob fari (OH. 88, 26) hverr er eyrun hefir, þá heyri þessor orð (Hom. 102, 22) þveginn ok mettr ríði maðr þingi at (Háv. 61) akri ársánum trúi engi maðr (Háv. 88) ǫllum mǫnnum sé þat kunnigt (Mork. 131, 19) skjótr er dómr minn: flýi hann af landi ok komi eigi aptr, meðan mitt ríki er (Hkr. 644, 22) standi menn upp sem tíðast ok hafi hendr á þeim Palnatóka (Jomsv. 63, 17) fari engir, fyrr en allr ferr flotinn, dvelist ok øngir þá eptir, er ek rœ ór hǫfninni (OH. 38, 30) skulu menn hǫggva bú eða taka aðra vist sem menn þurfu til at fœða sik, en menn geri ekki annat spellvirki (OH. 206, 12).

þér úrœktit hit sanna ljós, veri þér nú í myrkri; þér elskuðut dauða, sé þér glataðir (Hom. 63, 24) ræð ek þér nú, Sigurðr! en þú ráð nemir (Fafn. 20) skósmiðr þú verir, né skeptismiðr (Háv. 126).

Anm. Ikke sjelden bruges opfordrende konj. i 3die pers. om et ubestemt subjekt («man»): kalli mér hingat kerlinguna

(SE. 33, 15) seti hann í fjǫtur ok drepi hann á morgun (OH. 118, 1) fylgi nú Hreiðari heim, ok fari hann eigi (Mork. 40, 34). Formen kan i dette tilfælde være baade ental og flertal, men er vel i alm. at opfatte som flertal (cfr. standi menn upp etc., se ovenfor).

183. Imperativ. Opfordrende konjunktiv har idethele samme betydning som imperativ og tjener til at supplere denne form. Da der af imp. haves 2. pers. ent. og fl. samt 1. pers. fl., har dette til følge, at som anført opfordr. konj. hyppigst forekommer i 3. pers. I 2. pers. er imp. det almindeligste udtryk saavel for bøn og ønske, som for opfordring, formaning og befaling. (I 2. pers. fl. falder desuden formen for konj. og imp. fordetmeste sammen).

1. pers. fl. imp. udtrykker meget sjelden ønske, men svarer i alm. til vor omskrivning «lad os gjøre», hvor den talende indbefatter sig selv i opfordringen.

Naar forresten 1. pers. ent. og fl. konj. saa yderst sjelden forekommer i ønske og opfordring, har dette sin grund i, at der for dette tilfælde helst (ligesom ofte ellers) anvendes omskrivning (f. ex. vilda ek, at o. l.).

a) 2. pers. imp.

svá eggjaðir þú mik, blótað verð þú (Hom. 193, 24) gef þú allra konunga heilastr (SE. 81, 37) njót heill handa (Nj. 36, 48) lifðu heill (Sig. 1, 17) komðu heill (H. Hj. 31) verðu heill (Hym. 11) verðu sem þistill (Sk. 31) snústu frá illu ok ger gott (Hom. 3, 12) dvel þú eigi at snúask til dróttins þins ok fresta eigi dag frá degi (Hom. 25, 2) segðu mér, ef þú veizt (Sig. 1, 6) søkkstu, gýgjarkyn (Helr. 14) takit byrðingssegl várt it forna ok fái þeim þat (OH. 115, 19) farit nú aptr ok segit konungi yðrum svá (OH. 45, 33).

At imp. og opford. konj. udtrykker det samme tankeforhold, sees bedst, naar begge udtryksmaader sidestilles:

þú ráð nemir ok ríð heim héðan (Fafn. 20) Erlingr! fái þér festu konungi þá er honum líki, síðan gangi Ásbjǫrn til griða (OH. 119, 38) kjós nú einhverja af þessum ellifu ok gjalt þar fyrir mǫrk silfrs, en þessi sé eptir í minni eign (Laxd. 28, 11).

b) 1. pers. fl. imp.:

skiljumk heilir (Sig. 1, 53).

hittumk í vík Varins (H. Hj. 22) róum síðan samfast — blífum oss fyrst ok gætum vápna várra — gørum þá sem harðasta hríðna (OH. 38, 30) hræðumk vér guð (Hom. 27, 10) forðumk vér hvárntveggja háska ok vættum oss líknar af mildi guðs (Hom. 7, 1).

Anm. 1. Opfordring og befaling betegnes ogsaa ved omskrivning med skal (præs. ind. af skulu).

opt skal hann biðja fyrir sér ok opt lesa (Hom. 7, 13) eigi skulu þér hræðask (Hom. 67, 27) standi menn upp ok taki hann ok skal hann drepa (Nj. 87, 106) cfr. 177, Anm. 3.

skal kan ogsaa bruges som en sterkere betegnelse for ønske; saaledes veksler Sk. 27 fgg. skal med opfordr. konj. og imp. i ønskeudtryk: ara þúfu á skaltu ár sitja — matr sé þér meir leiðr — at undrsjónum þú verðir — með þursi þríhǫfðuðum þú skalt æ nara — þik morn morni — verðu sem þistill — œðri drykkja fá þú aldregi.

I disse udtryk virker analogien fra opfordr. og ønskende konj. stundom saa, at det omskrivende verbum sættes i præs. konj. (skyli).

vin sínum skal maðr vinr vera, þeim ok þess vin; en úvinar síns skyli engi maðr vinar vinr vera (Háv. 43) gáttir allar um skoðask skyli (Háv. 1) slíks skyli synja aldri maðr fyr annan (Oddr. 24).

þik skyli allir eiðar bíta (H. H. 2, 31; cfr. skríðiat þat skip — rennia sá marr o. s. v.) þitt skyli hjarta hrafnar slíta (Guð. 2, 9) hon skyli morna (Oddr. 32).

Anm. 2 En opfordring udtrykkes (noget svagere) ogsaa ved præs. ind. af munu baade i 2. pers. og i 1. pers. fl. (hvor det altsaa faar omtr. samme betydning som 1. pers. fl. imp.) se 177, Anm. 2, c.

Anm. 3. Forbud i 2. pers. kan omskrives ved hirð eigi med inf. (hvormed i oversættelser det latinske noli med inf. gjerne gjengives).

hirð eigi þú yfir at stígask af illu, heldr stíg þú yfir ilt með góðu (noli vinci a malo, sed vince in bono malum Hom. 12, 13) hirð eigi þú at dýrkask í krapti þínum (noli gloriari Hom. 16, 17) hirðið eigi þér at gera vél á meðal yðar (nolite fraudem facere Hom. 35, 2).

hirða þú oss hræða (Am. 40) hirðattu hǫldum heiptir gjalda (Guð. 2, 28).

184. Opfordrende konj. hører hjemme i den **enkelte sætning** eller i hovedsætningen i en periode. **Enkeltvis forekommer** den i en bisætning.

hann liggr sjúkr heima at búð, segir Otkell; þar er hann standi aldri upp, segir Gissurr (Nj. 51, 26) þú, Fáfnir! ligg í fjǫrbrotum, þar er þik hel hafi (Fafn. 21) letia maðr hana langrar gǫngu, þars hon aptrborin aldri verði (Sig. 3, 45).

Anm. Naar der til et viljesudtryk føies flere afhængige led bestaaende af en række at-sætninger eller afvekslende infinitiver og at-sætninger, udelades i 2det og følgende led ofte sætningskonjunktionen at, og sætningen faar da et mere selvstændigt udseende og lighed med en hovedsætn. i opfordr. konj., hvormed den dog ikke maa sammenblandes.

má hann þá þar koma, ef hann vill, at vit gerim sætt okkra, ok hafi þat ríki hvárr okkarr, sem óðalborinn er til (OH. 45, 35 og at hver af os skal have) þér skulut bera Svíakonungi þau mín orð, at ek vil frið setja millum landa várra til þeira takmarka, sem Ólafr Tryggvason hafði fyr mér, ok sé þat bundit fastmælum (og at det skal o. s. v.), at hvárigir gangi þar um fram (OH. 53, 2) býðr honum tvá kosti, at hann muni eigi vera í borginni, ella gefi hann honum Ástríði, dóttur sína (Jomsv. 68, 21) þá beiddi jarl þess, at konungr skyldi ljá honum fresta til annars sumars, ok fœri jarl þá heim at sinni (OH. 97, 33 og at jarlen skulde fare o. s. v.) kom þat á samt með þeim, at þeir myndu gjalda skatt, svá sem Svíakonungr krefði, ok heimti Noregs konungr øngar skyldir af þeim (og at N's konge ikke skulde kræve OH. 44, 35).

185. Præsens konj. bruges fremdeles som indrømmende konj. (conj. concessivus). Dermed udtrykkes en tilladelse til, at noget maa ske, en indrømmelse af, at noget er saa eller saa, samt en opfordring til at antage eller sætte, at noget finder sted («lad ham gjøre det» — «lad være, at det er saa» — «lad os antage» eller «sæt, at noget er saa»).

nú mun virt af úvinum þínum, sem þú þorir eigi at berjast. Hallfreðr mælti: virði þat hverr, sem vill (Flat. I 499, 15; lad enhver bedømme det ell. enhver faar bedømme det) verði at því, sem má (Hrafn. 11, 14; det faar gaa, som det kan) sé þat sem annat á þínum dómi (Jomsv. 66, 31).

nú takim vér þenna kost, hvat vill bróðir minn þá bjóða Haraldi, Norðmanna konungi, fyrir sitt starf? (Mork. 117, 11; sæt, at vi antager dette vilkaar).

Anm. a) Indrømmende konj. er idethele lidet almindelig; navnlig udtrykkes det, der for tilfældet sættes eller antages,

gjerne i indikativ og faar altsaa samme form som det, der fremsættes som faktisk og virkeligt. Saaledes udtrykkes det anførte sted Mork. 117, 11 paa følgende maade Hkr. 619, 13: nú tek ek þenna kost, hvat vill hann þá bjóða Haraldi konungi fyrir sitt starf?

Især findes ofte i lovsproget og stundom ellers en saadan indikativisk sætning, der logisk slutter sig til det efterfølgende som en hypothetisk forsætning.

nú þykkir presti eigi rétt at skírn farit, þá varðar fjǫrbaugsgarð (Grág. I 6, 25) nú sættumst ek við þá, þá er þat vel, en ef þeir halda bardaga móti oss, þá eru þar tveir kostir fyr hǫndum (OH. 206, 3) nú berr svá til, sem eigi er ørvænt ok opt kann verða, at vér komim eigi fram Grœnlandsferðinni, berr oss at Íslandi eða ǫðrum lǫndum, hvern veg skal ek skiljast við konung þenna? (OH. 75, 25).

b) Da nu ogsaa en indrømmende konjunktivsætning i betydning kan ligge en betinget forsætning nær, lader det sig gjøre at koordinere to enkelte sætninger, den ene i ind., den anden i konj., saaledes at de begge efter meningen indeholder den forudsætning, under hvilken det efterfølgende udsagn udtales.

skór er skapaðr illa, eða skapt sé rangt, þá er þér bǫls beðit (Háv. 126).

c) Heraf har formentlig den ikke sjelden forekommende sprogbrug udviklet sig, at til en betingelsessætning med ef og ind. knyttes ved konjunktionerne ok, enda, en en ny betingelse i konj.; denne sætning er altsaa opr. en hovedsætn. med indrømmende konj. («og sæt at» ell. «og lad os antage, at»).

þykki mér þá vel sýslat, ef þú heyrir orð Svíakonungs, ok segi hann annathvárt já eða ní (OH. 53, 12) ef ek lifi ok megak ráða, þá skaltu aldri optar í hana koma (SE. 34, 1) mun ek leggja ráð á með þér, þat er þér mun duga, ef þú kant með at fara, ok bregðir þú hvergi af (Nj. 7, 57) segðu þat ið eina, ef þitt œði dugir, ok þú, Vafþrúðnir! vitir (Vafþ. 20) margr þá fróðr þykkisk, ef hann freginn erat, ok nái hann þurrfjallr þruma (Háv. 30) hitt er nú ráð, ef þú þorir at berjask, enda sé nǫkkur dáð í þér, at þú takir vápn þín (Jomsv. 66, 9) fyrir engan mun þori ek at vekja konunginn, en segja má ek honum tíðindin, ef þú vill, enda vekir þú hann (Fm. IV 170, 30) ef lík er fœrt ór þingum prests, þá er hann skyldr at fylgja því til grafar, ef honum eru áðr orð ger, enda sé þat innan hrepps (Grág. I 10, 7) era þér þá betra hlut í at eiga, ef ek ber á mǫnnum eða gerik aðra úvísu — en eptir þat sé ek barðr eða meiddr fyr mínar tilgerðir (Mork. 36, 13) en þó mun mér þat þykkja illa sama, ef brœðr mínir eru drepnir, en ek vilja eigi veita þeim (Forn. Suð. 26, 9).

En saadan konjunktivisk sætn. kan ogsaa knyttes til en sætn. med þóat, til en tidssætning og en relativsætning, som i betydn. nærmer sig en betingelsessætning.

þótt eigi nái prestfundi, ok segi hann úlærðum manni til (= men hvis han siger), ok svá þótt hann megi eigi mæla, ok geri hann þær jartegnir (= men hvis han gjør), at menn finni, at hann iðrist í huginum, ok skal þó grafa hann at kirkju (Grág. I 12, 10) hvat stoðar þér, þóattu eignisk allan heiminn, en þú bíðir skaða andar þinnar (= men hvis du Hom. 36, 11) þar er (= naar) maðr tekr við fé byskups, ok hverfi (= og hvis saa) fé þat eða glatisk annan veg, ok heldr sá eigi ábyrgð er við tók (Grág. I 20, 5) legg einn hlut í félag við þeim mǫnnum, er jafnan sitja í kaupstǫðum, ok sé þar tryggvir (= hvis de da er) ok kunni vel við kaup (Kgs. 13, 22).

Sjelden til en bisætning af anden art (f. ex. en aarsagssætn.): máttu á þat líta, at dýrit mun deyja fyrir þér, þars (= saasom) it þurfut vistir miklar, en fé sé farit (= og hvis saa Mork. 62, 16) segðu þat ið þriðja, alls þik svinnan kveða, ok þú, Vafþrúðnir! vitir (= og hvis Vafþ. 24).

186. Præs. konj. kan ogsaa bruges i spørgsmaal for at udtrykke overveielse eller tvil (conj. deliberativus s. dubitativus).

hví um segjak þér mikinn móðtrega? (Sk. 4; hvorfor skulde jeg sige dig?) hve um þreyjak þrjár? (Sk. 42) hvat megi fótr fœti veita? (Hamd. 13) hvar mega ek betr mína rœðu hefja heldr en minna góða menn á þá ena miklu ógn? (Hom. 211, 2 hvor skulde jeg bedre kunne begynde?) hverr sé meiri þjófr en þú? (Mork. 176, 13) hví megi svá vera? (Mork. 97, 17) hvat megi meiri skǫmm ok svívirðing gera sínum konungi? (Mork. 133, 1) hvar viti menn slíku belt við konungmann? (Eg. 219, 4).

I spørgsmaal kan munu bruges for at betegne uvished og tvil (cfr. 177, Anm. 2, d slutn.): hví mun eigi þat til, at þú farir leið þína, sem þú vill? (Mork. 62, 3).

Ved analogi kan da dette hjælpeverbum sættes i konj.: hvat muni hvelpr sá ráða griðum? (Mork. 80, 34; cfr. Hkr. 598, 27: hvat mun hvelpr sá ráða griðum?) hví mynim hér vilja heyra á þá skræktun? (Am. 64) hví muna ek þat nú optar gøra um fjándmenn þína? (Mork. 45, 21) hví myni hann oss eigi vel launa? (OH. 34, 39).

Anm. Denne slags konj. er ikke hyppig, og oftere udtrykkes saadanne spørgsmaal i indikativ.

hvat er heldr þá? segit konungi, at ek geri etc. (Hkr. 645, 32, cfr. Mork. 141, 23: hvat sé heldr þá en ek gøra etc.) hversu

má sá miskunnar vætta af guði, er eigi er mískunnsamr við annan? (Hom. 10, 13) hvat jǫfnum vér ǫðrum mǫnnum við hana? (Hom. 170, 22).

187. Imperfektum konjunktiv bruges som potential konj. for at betegne noget som muligt og tænkeligt (hvad der «kunde» ell. «turde» finde sted) og anvendes navnlig, hvor man ønsker at udtrykke sig med forsigtighed, beskedenhed eller forbeholdenhed.

Den potent. konj. forekommer temmelig ofte, men er indskrænket til en liden kreds af verber. Den er almindelig af vera, findes ikke sjelden af vilja, mega, þykkja, tildels af þurfa, eiga, skulu; forresten kun enkeltvis.

nú verðr konungr at sjá heilt fyrir oss; fúsir værim vér (vi kunde være tilbøielige til) at gerast hans menn (OH. 48, 10) eigi hljótu vér meðalorðaskak af honum Mœrakarli, ok væri hann launa fyrir verðr (han kunde fortjene OH. 157, 34) vili mér enn væri (jeg kunde endnu have lyst til) at vega þik sjálfan (Am. 86) ills væri þeir frá mér verðir, er hann drápu (Flat. I 137, 10) nakkvat væri maðrinn á þann veg í yfirbragði, sem tælir konurnar mest (Forn. Suð. 54, 43) nú ef yðarr er vili til at skýra þessa hluta gerr fyrir mér, þá vilda ek gjarna með athygli til hlýða (Kgs. 15, 8) eigi vildim vér honum skaða gera (Mork. 128, 31) vel mættim tveir trúask (Sk. 5) þat er þó satt, at ilt er lítill at vera; þá er aflit nær ekki, en þó mætti vera fráleikrinn (Mork. 37, 7) lítil tíðendi eru enn, en gørask mætti þetta at tíðendum (Jomsv. 71, 20) vera mætti svá sem þér segit (Hkr. 619, 30) svá þœtti mér, sem vera mundi stœrri slátraefni (Jomsv. 72, 4) vetrvistar þœttumk ek þurfa (Mork. 39, 14) þá mælti sá við hann: miskunnar ertu nú þurfi. Prestr svarar: ek þyrfta nú miskunnar guðs almáttugs (OH. 250, 39) þú ættir at þola þessi pínsl fyrr en ek (Hom. 193, 9) þeir munu sœkja í Austfirðingadóm, en þeir ætti í Norðlendingadóm at sœkja (Nj. 141, 83) ok skyldir þú eigi mæla ykkr tál báðum ok hégóma í þessu (Nj. 148, 47) eigi kvæmi þau tíðendi til eyrna mér, at mér þœtti verri (Nj. 43, 3).

Anm. 1. Potent. konj. bruges ogsaa i spørgsmaal: eða væri þér fúsari undan at halda? (Mork. 77, 29) hverr væri dauð-

daginn betri en deyja fyr guðs kristni heilagri? (Mork. 197, 31) vildir þú, at ek stœða upp? (Mork. 38, 12) hvat skyldir þú um sund seilask, er sakir 'ru alls øngar? (Hárb. 28).

Anm. 2. Som exemplerne viser, bruges den potent. imperf. konj. i udsagn, som gjælder nutid, og er kun ved en svag nuance forskjellig fra præs. ind. Cfr. hversu margar kýr vildir þú eiga? men lidt nedenfor: hversu marga vildu þá eiga? (OH. 64, 13; 17) ef ek em Norðmaðr, hvat viltu þá? Bóndi svarar: ek vilda drepa þik (Hkr. 622, 26).

Sjelden findes imperf. konj. potentialt om fortid: illu heilli var þú fœddr, at þú þjónaðir eigi guði, meðan þú lifðir, þvíat fyrr en þú létir lífit, væri mál at iðrast misgerninga þinna (Hom. 190, 23) liðs þíns værak þá þurfi, Þórr! at ek helda þeiri inni línhvítu mey (Hárb. 32; hvor der ogsaa læses var ek).

I den ældste poesi forekommer præs. konj. af vilja, som det synes, i potent. betydn.: ek viljak ykr und hvera setja (Hym. 9) vilja ek þat líta (Am. 58) sem þú sjálf vilir (Am. 70) o. fl. Denne brug af præs. konj. er enestaaende (cfr. gotisk, hvor viljan mangler præs. ind., og denne maade erstattes ved konj.).

Det alm. udtryk þykki mér er rimeligvis ikke konj., men en lydlig afændring af ind. þykkir mér; cfr. hvárt þikkir yðr ráð, at vér takim við þeim? þat þikki mér ráð, segir Búi (Jomsv. 67, 13).

188. Potential konj. sættes ogsaa i bisætninger, naar man vilde vælge denne form for udsagnet i tilfælde af, at det var udtrykt i en selvstændig sætning.

veit ek skaplyndi alþýðunnar, at til þess væri ǫllum títt at komast undan þrælkan útlendra hǫfdingja (OH. 32, 24) veit ek margra manna vilja til þess, at betra þœtti at þjóna Noregs konungi (OH. 48, 5) þat er ørindi okkat, at vit vildim ráðast til liðs við yðr (Jomsv. 65, 12) eru þar margir þeir menn, er óðalbornir þœttist til vera at hafa réttindi af jafnbornum mǫnnum sér (OH. 111, 37) vil ek unna þér þeira sætta, er þér væri mest sœmd at, ok þú mættir bezt við una (Flat. I 147, 1) þvíat eitt orð má þat mæla í bræði, ef maðr gætir eigi, er síðan vildi hann með gulli keypt hafa, at úmælt væri (Kgs. 9, 22) hitki hann veit, er hann vita þyrfti (Háv. 22) vil ek ekki annat en þú farir til vetrvistar ok þat með þér þíns liðs alt, er þinn vegr væri þá meiri en áðr (OH. 156, 15) hann man vera eigi með jǫfnum vitrleik, sem

konungi sœmdi (Mork. 163, 34) er þat grunnúðligt, ef þú ætlar at selja honum sjálfdœmi, þar er þú ættir at taka (Nj. 49, 88).

Anm. 1. Ogsaa i bisætninger, som efter sin art skulde udtrykkes i præs. konj. kan der sættes potent. imperf. konj., naar man med en vis ubestemthed, forsigtighed, og forbeholdenhed vil have udsagnet betegnet som noget, der maaske eller muligens kunde (skulde) finde sted.

eigu þeir opt at minna þá á kristindóm, at þau mætti kunna Pater noster ok Credo (Hom. 137, 31) sá hinn góði akr jartegnir þeira manna brjóst, er hyggja at gørla, meðan þeir heyra talt fyrir sér, at þeir skyldi þat hafa ok halda (Hom. 103, 21) eigi munu þér af því þetta við oss gera at festa oss upp, at eigi væri hverr yðar makligri til (Mork. 135, 24; «skulde være»).

Anm. 2. Bisætninger, som føies til en hovedsætning i potential konj. og ikke selv udsiger noget som virkelig stedfindende, faar samme form som den potentiale hovedsætning og sættes altsaa i imperf. konj. Skulde bisætningen efter sin art egentlig staa i præs. ind., virker saaledes hovedsætningens potent. konj. baade paa dens tid og maade; skulde bisætningen staa i præs. konj., virkes der blot paa dens tid.

þat vilda ek, at nesit þetta væri alt sáit hvert sumar (OH. 64, 9) vildim vér gjarna heyra, at þér réðit (Mork. 195, 11) nú væri þat minn vili, at ek mætta þik drepa (Hom. 194, 15) þú værir þess verðast kvenna, at fyr augum þér Atla hjoggim (Sig. 3, 32) þat væri skylt, at ek launaða yðr þenna beina (Mork. 91, 33) mér þœtti því betr, er þú kœmir þar síðr, er fjǫlment væri (Mork. 36, 39) þat mætti vera, at temja mætti dýrin, þóat þau væri grimm (Kgs. 25, 20) hinn veg værir þú undir brún at líta, sem þú myndir eigi vera ragr (Nj. 37, 22).

Anm. 3. a) Da, som ovenfor anført, den potent. imp. konj. i betydning ligger præs. ind. nær, kan der i bisætningen konstrueres, som om hovedsætningen virkelig havde præs. ind.

þat vilda ek, at þú rœddir ekki um, ok sé kyrr veðjun þessi (Mork. 98, 25) vilda ek, at þér lærðit mik, hvert stafróf eða upphaf er ek mega þat nema af yðr, at ek mega þaðan af lesa allar ritningar mannvits yðars (Kgs. 4, 19).

b) Omvendt kan der efter præs. ind. i hovedsætningen konstrueres i bisætn., som om hovedsætn. havde potential konj.

vil ek nú biðja þik, at þú létir (var. látir) ekki til þín taka um tal várt (Nj. 120, 7) vil ek biðja þik, frændi! at þú unnir Leifi nǫkkurra sœmda eptir fǫður sinn, ok mætta ek gjalda honum þat fé, er þú átt hjá mér (Flat. I 149, 15) þykki mér þannig helzt at unnit, sem Sigurðr Þorlaksson myndi hafa vegit manninn (OH. 140, 1) betra þykki mér, at minn frændi

sé konungr yfir Noregi heldr en útlendir konungar, ok mætti enn vár ætt upp hefjast hér í landi (OH. 34, 28), cfr. Anm. 1.

189. Det samme tankeforhold, som finder udtryk i potent. konj., betegnes meget ofte ved omskrivning med munda (ind.) eller mynda (konj.). Denne omskrivning bruges baade i hovedsætninger og bisætninger, og staar den i hovedsætning, sættes verbet i bisætningen overensst. med 188, Anm. 2 i imperf. konj.

ek munda vilja heldr, at hann fyndi þat, at mér býr fleira innan rifja en kál eitt (OH. 132, 16) mynda ek þat vilja at standa þér þá næst, er þú þyrftir mest (Nj. 49, 69) hitt munda ek ætla, at með henni myndi nú vera beggja ykkur gæfa (OH. 14, 5) ek mynda ætla, at Hákon myndi lítla hríð hafa vald yfir Noregi (OH. 188, 38) lifna munda ek nú kjósa, er liðnir eru (H. H. 2, 29) kjósa myndi menn, at hann fylgði þér fastara (Mork. 47, 1) hitt mundi œðra jǫrlum þykkja, at við menn mæltir ok mik sæir (Guð. 3, 1) myndi þat sannast (sc. vera), ef mér þœtti eigi við móður mína skǫmm mælt, at ek mynda þik aldrigi kalla várn bróður (OH. 145, 25) myndi mik þess sízt af þér vara (OH. 191, 30).

I spørgsmaal: hví munda ek fara á fund hins mesta úvinar míns? (Flat. I 142, 23) hví mynda ek lǫnd flýja eða eigur mínar? (Hkr. 645, 1) hvat myndið ér þurfa minnar liðveizlu við, þar sem ér genguð til Guðmundar? (Nj. 120, 23).

I bisætninger: mart ferr nú á annan veg en bezt myndi sama (OH. 216, 7) ekki myndi þik þat dreyma, er eigi myndi skyldra at vaka ok búast við hernum (OH. 210, 35) erat svá horskr hildimeiðr, sem ek hers jaðar hyggja mundak (Fafn. 36).

Om fortid: kemr þar at Noregi, sem hann mundi kjósa, austr við Túnsberg (Flat. I 130, 19) þá varð þat undr, er ek munda eigi trúa, at vera mætti (SE. 34, 20).

Om den egentlige betydn. af denne omskrivning se nedenfor 195, Anm. 2.

190. Imperf. konj. bruges ogsaa af og til ønskende (cfr. vort «maatte» ell. «kunde det ske!» «gid det var saa!»).

lifna munda ek nú kjósa, er liðnir eru, ok knætta ek þér þó í faðmi felast (H. H. 2, 29) eigi vilda ek, at í várum

fundi vyrði freistat, ok mætta ek sjálfr ráða (Didr. 102, 26) þá er jafnt orðit, sem ek mynda œskja, ok mætti þeir Gautarnir eigi fœra fé sítt undan hernaðinum, er vér skulum veita þeim (Mork. 89, 28) vil ek gefa þetta féit, ok mætti svá úfriðr þeira lægjast (Mork. 185, 15) fá mér heldr jarls dóttur nǫkkverja, ok fénga ek þar með fé mikit (Mork. 83, 25) mætti nú ok Norðmenn minnast á — at hefnast við þá, ef fœri gæfi til (Mork. 53, 29) nú mætti ógnask þessor harðyrði þeir, er dvaldir eru í drambi heims þessa ok hyggjask æ munu lifa (Hom. 213, 7)[1].

Navnlig er at merke ønskeudtryk med imperf. konj. af skulu (skylda).

skyldi ykkrar samfarar skammar vera (Nj. 11, 46) sárt ert þú leikinn, ok skyldi eigi svá opt (Nj. 16, 19) þat skyldi eigi vera, sǫgðu þeir (Nj. 127, 25) skyldi þessi hringr eigi verða þér at hǫfuðbana (Nj. 138, 155) níu rǫstum er þú skyldir neðar vera, ok vaxi þér á baðmi barr (H. Hj. 16) æva skyldi (Vkv. 41).

Anm. Denne anvendelse af imperf. konj. skyldes vistnok opr. en ellipse, idet sætningen egentlig er en bisætning, der er styret af et underforstaaet potentialt vilda ek el. lign.

Betingede udsagn.

191. I betingede udsagn sættes indikativ, saavel i hovedsætningen som i bisætningen, naar alene det logiske sammenhængsforhold mellem to udsagn skal betegnes (at noget finder sted i tilfælde af, at noget andet finder sted), uden at der hentydes til det udsagtes virkelighed eller mulighed.

íþrótt er þat, ef þú efnir (SE. 31, 8) ef allir hlutir í heiminum kykvir ok dauðir gráta hann, þá skal hann fara til ása aptr, en haldast með Helju, ef nǫkkurr mælir við eða vill eigi gráta (SE. 38, 40) ljúfr verðr leiðr, ef lengi sitr annars fletjum á (Háv. 35) munu þeir eigi yðr spara, ef þeir komast í fœri (OH. 215, 25).

---

[1] Hertil er maaske at henføre: en þeirar farar þǫrfgi væri (Sig. 3, 35) orð kvað þá Vingi þaz án væri' (Am. 39), hvor isaafald ønsket er udsagt om fortid.

Anm. 1. Hovedsætningen kan staa i imperativ eller opfordr. konj.

ef fé þitt tekr vǫxt mikinn, þá skiptu því til félags í aðra staði (Kgs. 12, 7) ef hann geldr refsing syndar fyrir réttlæti, stilli hann pínsl syndar fyrir miskunn (Hom. 37, 5).

Anm. 2. Den forudsætning, under hvilken noget udsiges, kan udtrykkes i form af en hovedsætning i ind. eller koncessiv konj.; en saadan sætning i konj. kan ved ok og enda knyttes til en betingelsessætn. med ef og ind.; se 185 og Anm.

192. En indskrænkning knyttes til en negtende hovedsætning (eller spørgsmaal med negtende mening) med nema «medmindre»; en saadan sætning staar altid i konjunktiv.

a) Alm. staar hovedsætningen i præsens ell. futurum, og bisætn. har da præsens konj.

sjaldan bautarsteinar standa brautu nær, nema reisi niðr at nið (Háv. 72) hann engi maðr aptr um heimtir, nema fœri mér Freyju at kván (Þr. 8) nema hverr verði endrgetinn af vatni ok helgum anda, þá má hann eigi inn ganga í ríki guðs (Hom. 6, 1) kann ek svá skaplyndi þitt, at mér er úfœrt í eyjar, nema ek fara í trúnaði yðrum (OH. 99, 7) mun oss eigi hlýða svábúit, nema vér takim nakkvat gott ráð (Jomsv. 73, 25) skaltu verlaus vera, nema þú vilir þenna (Guð. 2, 30).

til hvers skulu vér lengi lifa við skǫmm ok meizlur, nema svá beri til, at ek mætta blindr sigrast? (OH. 70, 18) hvat stoðar oss at vita þjónustu engla guðs á himni, nema vér dragim nǫkkur dœmi til várs batnaðar af eptirlíkingu þeira? (Hom. 178, 8)[1].

b) Sjelden er (udenfor indirekte tale) hovedsætningen fortidig, og bisætningen sættes i imperf. konj.

fengu þeir eigi haldit, nema þeir feldi hann (SE. 37, 40) hann heyrði ekki, nema œpt væri at honum (Fm. IV 204, 23).

Svási sagði, at þat mundi eigi vera, nema konungrinn festi hana ok fengi at lǫgum (Ágr. 5, 24) kvaðat mann ramman, nema kalk bryti (Hym. 28) svá mikill lǫgmaðr, at øngir þóttu lǫgligir dómar dœmdir, nema hann væri við (Nj. 1, 5).

---

[1] Men indikativ, naar der istedenfor nema sættes ef eigi: hvat stoðar at halda ena ýtri hátíð heilagra á jǫrðu, ef hjǫrtu vár fýsask eigi til ennar iðri hátíðar þeira á himni? (Hom. 187, 1).

Anm. 1. Sjelden bruges paa denne maade nema efter en positiv hovedsætn.

berr er hverr at baki, nema sér bróður eigi (Nj. 152, 19) eitt saman er hveitikorn, nema þat falli á jǫrð ok deyi (Hom. 69, 3) segir svá, at alt myndi þá upp brenna, nema hann byrgi þeim með bœnum sínum (OH. 246, 13) kvazk þat ætla, at margir Íslendingar mundu kenna á sínum hlut, nema þeir riði sjálfir á vit sín (Laxd. 154, 15).

Udtrykket: því at eins nema «kun i det tilfælde, at» er opstaaet ved sammenblanding af því at eins — ef og eigi — nema: ef ér berist á þingi, þá ráðið ér því at eins á þá, nema ér séð allir sem øruggastir (Nj. 139, 106) þat mun því at eins, nema ek ná ráðahag við Melkorku (Laxd. 61, 1).

Anm. 2. Særskilt merkes udtrykket ek veit eigi, nema (eg. jeg ved ikke, om ikke) i betydn. «jeg skulde tro, at»:

ek veit eigi, nema Þráinn launi okkr engu góðu (Nj. 88, 96) eigi munda ek vita, nema blóðrefilinn hans Vagns kœmi við mik líttat í gær (Jomsv. 75, 13).

I lighed hermed siges dels:

þú veizt eigi, nema sá verði fégjarn, er til saka gætir (Kgs. 10, 16; du ved ikke, om ikke = det kan hænde, at) hverr veit, nema ek verða víða frægr um síðir (Flat. II 362, 17);

dels: er eigi ráðit (eg. det er ikke sikkert), nema ek sveigja þann at yðr, at yðr mun hart þykkja undir at búa (Nj. 58, 59; = det kan hænde, at).

Anm. 3. Konj. efter nema er ganske forskjellig fra de anvendelser af konj. i betingede udsagn, som omtales nedenfor, og som viser en tydelig sammenhæng med den potentiale imperf. konj.; men den synes nærmest at være at stille ved siden af den 185, Anm. c omhandlede konj. efter ok og enda.

nema bruges ogsaa som adv. «undtagen»: kvaztu engi mann eiga vilja nema Sinfjǫtla (H. H. 1, 37) heilir æsir, heilar ásynjur, nema sá einn áss, er innar sitr (Lok. 11) engi maðr á ǫnnur mál at deila í kirkju nema biðja fyrir sér (Hom. 65, 16); fremdeles som advers. konjunktion «men»: þeygi við máttum við munum vinna, nema ek helt hǫfði við hringbrota (Oddr. 22).

Anm. 4. I det senere sprog bruges útan i samme betydninger som nema.

nú sé ek, at ek man deyja, útan þú hjálpir mér (Stj. 414, 32) um síðir sagði Árni biskup, at þetta starf mundi eigi fram fara, útan hvárr þeira gerði þat at, sem átti (Bp. I 709, 4).

(hana hefir engin karlmaðr sét útan ek «undtagen» Stj. 206, 32 — verðr fátt um kveðjur, útan þeir leggja skip saman ok berjast, «men» Fm. X 105 Fr.).

Anm. 5. Enkeltvis findes i poesi efter en hovedsætning i imperativ en indskrænkning med ef og præs. konj.

nálgaztu mik, ef þú megir (Grim. 53) vega þú gakk, ef þú reiðr sér (Lok. 15) inn þú bjóð, ef Eiríkr sé (Eiriksm.)[1].

193. Naar i det betingede udsagn betingelsen udsiges som noget, den talende alene tænker sig eller antager, sættes imperf. konj. saavel i betingelsessætningen som i hovedsætningen.

nú yrði þér þá skǫruliga, ef þú létir þetta spjót svá af hǫndum, at þat stœði í brjósti Ólafi enum digra (OH. 124,36) ek mætta, ef ek vilda, með einu orði senda yðr til helvítis (Hom. 63, 11) ef smærri menn gerði slíkt, væri stórrefsinga fyri vert (Mork. 193, 34) væri þat vel, ef eigi gyldi betri menn þinnar illsku (Nj. 53, 47) þá væri þér hefnt Helga dauða, ef þú værir vargr á viðum úti (H. H. 2, 33) spakr þœtti mér spillir bauga, ef hann fjǫrsega fránan æti (Fafn. 32).

194. Konjunktiv bruges ligeledes i begge sætninger i det betingede udsagn, naar man med et bestemt faktisk forhold for øie vil have betingelsen udsagt som antaget mod virkeligheden.

Imperf. konj. bruges da, naar udsagnet gjælder nutid; om fortid bruges mest bestemt plusquamperf., men ofte ogsaa imperf.

eigi vilda ek hendrnar til spara, ef ek mætta þær nýta, en þat má ek eigi fyrir sakir blindleiks (OH. 70, 21) ef fyr útan værak, svá sem fyr innan emk Œgis hǫll um orðinn, hǫfuð þitt bærak í hendi mér (Lok. 14) eigi væri eilífar kvalar, ef endir yrði á (Hom. 104, 27) kominn væri nú, ef koma hygði (H. H. 2, 50).

Om fortid: ef þik hefði þat dreymt hina fyrstu nótt, sem nú var hina síðurstu, þá hefða ek eigi gengit með þér (Jomsv. 56, 19) karlmannligt verk væri þetta, ef einn hefði at verit (Nj. 112, 11).

fyri lǫngu selda ek hann fram, ef hann væri í minni varðveizlu (Nj. 88, 180) lengi liggja létir þú þann lyngvi í

---

[1] Af og til findes i L. S. præs. konj. efter ef:
en ef vitrligra orða þurfi við eðr ymislegrar mælsku, þá mun ek þess vilnast, at ek skal keppa þat við flesta (Forn. Suð. 45, 2).

inn aldna jǫtun, ef þú sverðs ne nytir þess er ek sjálfr gǫrða (Fafn. 29) hann um ætti, ef hann eiga knætti (Sig. 3, 3).

195. Saavel hvor betingelsen udsiges som noget, den talende alene tænker sig, som hvor betingelsen sættes som en antagelse mod virkeligheden, kan der bruges i hovedsætningen istedenfor konj. en omskrivning med munda eller mynda, og denne er i prosa det almindeligste udtryk. Fordetmeste bruges munda i forb. med præs. inf., men hvor der betegnes en antagelse mod virkeligheden, sættes, naar udsagnet gjælder fortid, ogsaa perfektum inf.

a) ef þú fynnir á torgi trú fala, hversu myndir þú kaupa hana, ef þú værir góðr maðr (Hom. 35, 7) ef hverr þjófr eða víkingr misti auga síns í stuld eða í ráni, þá myndi hann aldregi síðan stela né ræna (Hom. 35, 18) meira myndi þat vert þykkja, ef vér ynnim nú sigr ok sœmd eða land undir oss (Mork. 77, 10) ef ek fynda hesta mína ok vápn, þá munda ek aptr hverfa (Nj. 12, 76) sættast myndu við enn, ef ek skylda ráða (OH. 216, 9).

b) om nutid: myndi eigi svá, ef ek væra nǫkkurum vetrum yngri (OH. 139, 12) þunt myndi vera um merkistǫngina, ef allir hirðmenn þínir væri nú á Rúmavegi (OH. 206, 32) eigi mundak trúa, ef mér væri sagt frá, at Ásaþórr mundi eigi meira drykk drekka (SE. 32, 15) af mundi nú hǫfuðit, ef Erpr lifði (SE. 77, 31) hennar munduð it hefna leita, ef it móð ættið minna brœðra (Guð. hv. 3).

Om fortid: undarliga mundi mér þykkja, þá er ek var heima með ásum, ef þvílíkir drykkir væri svá litlir kallaðir (SE. 32, 37) Adamr myndi ok eigi syndgask, ef eigi væri ormr (Hom. 193, 23) eigi gáði hann bryggjunnar, ok mundi hann ganga á kaf út, ef eigi tœki menn til hans ok styddi hann (OH. 125, 1) lengra myndir þú renna í ánni helgu, ef þú kœmir því við (OH. 167, 26).

ef ér hefðið við mik um ráðit í fyrstu, þá myndi aldri orði á hafa verit komit (Nj. 91, 30) fyrir lǫngu mundi hann hafa úfrið hafit, ef þér hefðit ráðit (Konung. 292, 19) eigi myndim vér farit hafa með yðr í fyrstu, ef þá hefði slíkt rœtt verit (Mork. 3, 26) þó myndut ér nú hafa til gætt ens meira fengsins, ef þér værit jafnskeleggir mér, ok mundim vér Har-

aldr konungr fundizt hafa þessu sinni, ok skyldu Norðmenn reyna, hvárt Danir kynni at berjast (Mork. 58, 36).

Anm. 1. I de 193—195 omhandlede betingede udsagn bruges sjelden nema = ef eigi.

eigi myndi dróttinn sjálfr eða spámenn hans fasta (= have fastet) þessa fǫstu, nema hon hefði mikil merki í þessi tǫlu (Hom. 107, 29).

Anm. 2. Det potentiale ek munda vilja, ætla, kjósa, hyggja etc. svarer ligefrem til vort: «jeg var tilbøielig til at ville, mene, vælge, tænke», der ogsaa for os er en taleform, hvori vi paa en potential maade udtaler os om det nærværende. Det ligger nemlig nær at slutte, at det, som man tidligere var tilbøielig til at gjøre, er det muligt og tænkeligt, at man fremdeles i nutiden kunde gjøre.

I det betingede udsagn beror omskrivningen med munda egentlig paa en korthed i udtrykket: mundi hann ganga á kaf út, ef eigi tœki menn til hans ok styddi hann = han var i begreb med, lige ved at gaa paa sjøen (og havde ogsaa virkelig gjort det), hvis ikke o. s. v. Man sammenligne det latinske: illi ipsi aratores, qui remanserant, relicturi omnes agros erant, nisi ad eos Metellus Roma litteras misisset = de stod i begreb med at forlade markerne (og havde ogsaa gjort det, et reliquissent), hvis ikke etc.

Men som munu paa den ene side udvikler sig til et blot og bart temporalt formord til betegnelse af det fremtidige, gaar det paa den anden side over til en blot formel betegnelse for det potentiale eller hypothetiske, hvori ordets egentlige betydning er ganske eller paa det nærmeste fordunklet.

Som i de latinske omskrivninger med eram ell. fui, er det ogsaa indikativ som oprindelig bruges i de potentiale og hypothetiske omskrivninger med munda. Men idet disse omskrivninger kommer til at repræsentere konjunktiviske forholde, antager ikke blot ved analogi formordet konjunktivisk form (mynda), men selve den lydlige forskjel mellem imperf. ind. og konj. i dette ord udviskes, saa at den omlydte form ofte bruges med indikativiske endelser (myndum o. s. v.) og den uomlydte form med konjunktivendelser (mundim o. s. v.)[1].

Anm. 3. Istedenfor munda (mynda) bruges undertiden skylda (ind. ell. konj.) med bibetydning af forsikring.

fjǫrvi yðru skylduð ér firðir vera, ef ek vissa þat fár fyrir (Sig. 2, 7) skyldak launa kǫgursveini þínum kanginyrði, ef ek kœmumk yfir sundit (Hárb. 13) þeir skyldi hafa farit hingat hina mestu sneypu, ef vér hefðim við verit (Nj. 50, 48).

---

[1] Cfr. M. Nygaard: «Betydningen og brugen af verbet munu» i Aarb. f. nord. oldk. 1878 side 301 fgg.

196. Stundom er betingelsen ikke udtrykt i en fuldstændig sætning, men er antydet ved et enkelt ord eller udtryk (f. ex. ella, elligar) eller ligger i sammenhængen.

Bjarni skaut hjá sér skildinum — ella hefði spjótit staðit í gegnum hann (Nj. 145, 67) ella væri þetta et bezta verk unnit (OH. 117, 9) ek mynda elligar fúsliga þiggja þetta boð (OH. 156, 16) gefi guð, sunr Maríu, at lokin væri þín æfi; þá myndi hvárki okkat til helvítis koma (Hom. 194, 13) eigi mundir þú svá renna frá þínum manni ok ei skal ek (Jomsv. 63, 23) barnit var at komit dauða, ok myndi þat fjándans maðr (vilde have været), en nú var þat guðs maðr (OH. 123, 10) launat mynda ek þér því hafa (Mork. 65, 3).

Anm. Ved en forkortelse af udtrykket kan betingelsen ligge i en infinitiv, en substantivisk at-sætning (i imperf. konj.) eller en relativsætning (i imperf. konj.).

mér myndi ekki stoða at hafa úsætt við þik (Hom. 193, 28 = ef ek hefða úsætt við þik, myndi þat — sc. at hafa úsætt við þik — mér ekki stoða) væri oss þat órlausn at þurfa eigi lengra at fara at kornkaupunum (OH. 113, 38) betra hefði þér verit at renna eigi frá mágum þínum (Nj. 145, 196) fegnir myndim vér því at hafa sunnar tekit land en Finnmǫrk (Mork. 107, 12).

betr væri nú, at Erpr lifði (SE. 77, 28 = ef E. lifði, væri þat — sc. at E. lifði — betr) þat væri nǫkkur várkunn, at þú heldir frænda þinn eða fóstbróður (OH. 145, 19) eigi mundi ǫðrum fiskum hlýða, at þeir væri svá margir sem aðrir hvalir (Kgs. 30, 5). Konj. i at-sætningen er at forklare efter 198, Anm.[1].

sá væri sæll, er sinn hug hefði þangat sem hann er (Hom. 126, 13 = ef maðr hefði etc., væri sá sæll) myndi sá nú hafa hlaupit í braut frá þér, er eigi væri jafnvel hugaðr sem ek em (Nj. 151, 28)[2].

---

[1] Cfr. þvíat þat er satt at segja, at svá fellr mér þetta nær um trega, at mér þœtti betra at hafa látit tvá sonu mína — ok lifði Hǫskuldr (hvor at er udeladt; Nj. 111, 30) væria þér verri vænleikr minni, ok kœmist þú með ǫðrum mǫnnum (Mork. 37, 8; d. e. det vilde ikke være værre for dig at have mindre skjønhed, og at du kunde komme med blandt andre mennesker).

[2] Sammenblandet temporal og hypothetisk sætning OH. 32, 31: nú ætla ek, at oss man léttara falla at eiga um við Svein jarl einn saman en þá at þeir væri báðir til landvarnar (= end naar de var etc., d. e. end det vilde være, hvis de var begge etc.).

197. Betingelsen udtrykkes i en indrømmende sætning med þóat (og imperf. konj.), naar der betegnes, at noget vilde finde sted, «selv om» ell. «om ogsaa» noget andet fandt sted.

þóat tekit væri hit mesta fjall ok yrði þat at eldi ok væri þar í kastat, þá yrði þat þegar at jǫkli (Hom. 104, 21) em ek ekki skáld, en þótt ek kynna yrkja, þá myndi yðr þykkja þat sem annat um mik heldr lítilvægligt (OH. 143, 15) þóat alt mannkyn mælti frá upphafi heimsins ok til veraldar enda, þá mætti eigi segja himna fagnað allan (Hom. 60, 22) þó munda ek gefa þér, þótt ór gulli væri ok þó selja, at væri ór silfri (Þr. 4).

198. Den betingede hovedsætning kan træde i bisætningsforhold til en anden sætning.

segja mun ek, hvernig gert mundi, ef ek skylda ráða (OH. 205, 13) þat munda ek ætla, at siglanda myndi þetta þykkja veðr fyrir Jaðar, ef Erlingr Skjálgsson hefði veizlu búit fyrir oss á Sóla (OH. 138, 18) verit hafa þær stundir, ef fundi okra hefði saman borit, er þú myndir ekki kunna segja frá tíðindum (OH. 155, 25) kann vera, at konungr launaði mjǫk vel, ef þér fengit drepit hann (Mork. 91, 36) setit hefir þú svá nær, at þú mættir hafa hefnt þessa, ef þú hefðir haft til þrek ok karlmennsku (Nj. 117, 26).

Anm. En bisætning, som føies udfyldende til et betinget udsagn i imperf. (plusq.) konj. og ikke selv udsiger noget som virkelig stedfindende, sættes i (imperf.) konj. (cfr. 188, Anm. 2).

nú yrði þér þá skǫrulega, ef þú létir þetta spjót svá af hǫndum, at þat stœði í brjósti Ólafi enum digra (OH. 124, 36) þótt þar væri fyrir eldr brennandi, þá mynda ek ok mínir liðar þegar í hlaupa, ef ek vissa, at þat keyptist í, at þér hefðit þá frið eptir (OH. 243, 1) sýnist mér, at mátt hefði svá verða, at ek riða þér þann knút, er þú værir aldrigi síðan konungr at Noregi (Mork. 187, 35).

Men: þó er þat satt, ef ek hefða vitat, þá er ek var heima í Langey, at Þórir hundr mundi koma í ferð vára með lið svá mikit, sem hann hefir, at vér myndum etc. (OH. 134, 10).

199. Navnlig naar hovedsætningen staar foran bisætningen, kan der stundom mindre nøiagtig sættes indikativ af præs. ell. futurum i hovedsætningen, uagtet betingelsen

ved at sættes i imperf. konj. er betegnet som et tænkt tilfælde [1].

mun honum líka vel, ef hann hefði þar annat jarls ríki (Mork. 88, 20) skiptir þat øngu um aptrkvámu vára, ef Magnús konungs son vissi, hvat at er sýst (Mork. 6, 11) allar þær sálur, er í helvíti eru, þá fá þær ró, ef þeir fengi kristni, fyrir helgi þessa dags (Hom. 61, 12) fyrir því at þat man sýnast verr en ván væri til, ef yðarr son líktist þeim er eigi væri vel (Kgs. 6, 4) erum vér fegnir orðnir, ef þit mættit sættast (Hkr. 645, 29) þat er til kostar, ef koma mættið út ór óru ǫlkjól hofi (Hym. 33) ef guð vildi, þá munum vér skjótt matast (Mǫtt. 6, 25).

Anm. I en betinget hovedsætning, der betegner, at noget vilde være pligt, tilbørligt eller rigtigt, sættes stundom imperf. ind. istedenfor imperf. konj.

var þat þó réttara, at jarlar hefði veitt hlýðni ok þjónostu konungum þeim, er réttkomnir váru hér til ríkis (OH. 45, 19).

Ellers findes i den betingede hovedsætning yderst sjelden indikativ af imperf. istedenfor konj.

stótt þú mér þá fjarri, ef þér þœtti nakkvat undir um mik (Nj. 11, 32).

200. a) Undertiden naar der til en indikativisk sætning er føiet en betingelsessætning i imperf. eller plusquamperf. konj., er denne sætning i ind. ikke den virkelige hovedsætning i det betingede udsagn, men hovedsætningen er ved et sprang i tanken udeladt og underforstaaes af sammenhængen.

ekki eru þau girnileg til áts fyrir sœtleiks sakar (og man vilde ikke bry sig om dem), ef menn hefði þau eigi meir fyrir lækningar sakar (Kgs. 42, 3) er mǫnnum vel ætr, ef lofat væri at veiða hann (Kgs. 28, 4 og man vilde spise den, hvis) bæði eru œrin ok nóg þvílík dœmi, ef þess þœtti nauðsyn vera at leiða svá mǫrg dœmi í eina rœðu (Kgs. 34, 5 og jeg vilde anføre dem, hvis) kann ek eigi skaplyndi Ragnhildar frændkonu, ef honum yrði auðvelt at komast yfir rekkjustokk-

[1] Hovedsætningen kan staa i potential imperf. konj., om betingelsessætningen staar i ind.

væri þat ráð, ef nǫkkur dáð er í þér, at ráðast fyrstr upp at Bresti, en aðrir fylgði (sc. at; om konj. se 188, Anm. 2) þér eptir (Flat. I 129, 11) nú ef yðarr er vili til at skýra þessa hluti gerr fyrir mér, þá vilda ek gjarna með athygli til hlýða (Kgs. 15, 7).

inn hennar, ef hann hefði látit merkin (Mork. 91, 25) málit mátti þó upp taka á ǫðru þingi, ef hann hefði þrek til haft (Nj. 22, 70 og han vilde have gjort det, hvis) sýn var svipvísi, ef þeir sín gæði (Am. 7).

b) Derfor kan ef med imperf. konj. bruges paa samme maade som vort elliptiske «hvis blot» (hvor der er underforstaaet en hovedsætning af almindeligt indhold: «det vilde være vel» el. l.).

gott hjóna ert þú, ef slík væri mǫrg (Nj. 69, 29) mey veit ek eina myklu fegrsta, ef þú geta mættir (Fafn. 40) vatns er þǫrf, góðs um œðis, ef sér geta mætti (Háv. 4) mǫrg eru góð, ef gumar vissi, heill at sverða svipun (Sig. 2, 20) sparkar áttu vér konur, ef oss at spǫkum yrði (Hárb. 18)[1].

201. Af og til bruges (imperf.) konj. i betingelsessætning for at angive et oftere gjentaget tilfælde.

lagði svá mikit við, ef nǫkkurir væri þeir, er eigi vildi af láta heiðninni, at suma rak hann braut ór landi (OH. 60, 1) bæði var hœgt at vega undan ok þó œrit stint fyrir grjóti, ef ofan væri á borit (OH. 20, 15)[2].

Infinitiv.

202. Infinitiv er verbets substantivform, idet den betegner handlingen eller tilstanden i almindelighed. Den kan som substantiv sidestilles med et substantiv, bruges som subjekt og objekt og i adskillige andre substantiviske forhold. Paa

---

[1] Med de i 199—200 omtalte tilfælde er ikke at forveksle, at konj. staar i betingelsessætning i indirekte tale o. l. (se 314 fgg.) eller at konj. sættes i en elliptisk spørgesætning med ef i betydn. «om maaske» (se 288, Anm. 3).

[2] I betingelsessætningen kan konjunktionen ef udelades, men det sker ikke ofte.

viltu þessa menn alla láta grið hafa, þá skal aldri með lífi fara Vagn Ákason (Hkr. 159, 31) vilit þér gefa mér fylli mína af oxanum, þá mun soðna á seyðinum (SE. 45, 27) aldar róg þat mun æ vera, órir gestr við gest (Háv. 32) hefði hann lið slíkt, sem hann er frœkn sjálfr, þá mundi hann optar sigr fá (Mork. 46, 5) hefði þat verit þá boðit, þá væri margr maðr sá á lífi, er nú er dauðr (Hkr. 619, 11), se 364, b.

den anden side har den i egenskab af verbum aktiv, reflexiv og passiv form, forskjellige tider, verbal styrelse og bestemmes ved adverbium.

203. Infinitiv kan som apposition føies forklarende til et subst. (eller substantivisk brugt ord). Til substantivet føies da gjerne et paapegende pron., som henleder opmerksomheden paa den i infinitiven indeholdte forklaring.

at lyktum þessarrar stefnu fengust þeir órskurðir at taka Magnús frá ríki (Hkr. 710, 4) hafa þeir með þvílíkri framkvæmd þann sigr unnit at stíga yfir hǫfuð þvílíkum hǫfðingja (Hkr. 789, 23) sá (sc. kostr) er til at láta blása bœjarliði ǫllu með vápnum út á Eyrar (Hkr. 808, 22) slíkan kost at hafa frændr úbœtta (Laxd. 4, 8) þat er engum manni blint, hverjar fǫðurbœtr hugðar eru Hákoni konungi, þær at hǫggva hann niðr sem aðra frændr sína (Hkr. 762, 26) skulu vér fyrir því heldr hafa hinna hǫfðingja dœmi, at berjast um ljósa daga ok með fylking en stelast um nætr á sofandi menn (Hkr. 789, 28) er þat ok vili feðr míns, þótt hann unni mér virðingar at bera þetta erindi (Laxd. 109, 7 den ære at frembære o. s. v.).

204. Infinitiv kan i sammenligning sidestilles med et substantiv.

hverr væri dauðdaginn betri en deyja fyrir heilaga kristni? (Hkr. 700, 23) sá þeir Markús þá engi annan sinn kost en róa suðr undan (Hkr. 793, 18) urðu þá engi fǫng ǫnnur en festa Erlingi sinn dóm á ǫllu því máli (Hkr. 800, 26) øngan útveg á hon nema renna undan (SE. 7, 36) engi maðr á ǫnnur mál at deila í kirkju nema biðja fyrir sér ok ǫllu kristnu fólki (Hom. 65, 16) ekki eigut it annat til nema at biðja postolann (Post. 461, 33).

205. Infinitiv bruges som subjekt (navnlig ofte for vera, verða, þykkja med prædikatsord).

hǫrmuligt er slíkt at vita (Hkr. 690, 21) lítit er at synja, langt er at fara (Hárb. 56) ilt er vin véla (Am. 92) var þess skamt bíða (Am. 89) ekki mun yðr happ at drepa svein þenna ok engi tilslœgja er yðr at hafa hann í brott (Hkr. 731, 27) varð þeim seint at koma liðinu ór bœnum (Hkr. 789, 4) Þór

varð bilt at slá hann með hamrinum (SE. 29, 13) jǫtninum þótti ekki trygt at vera með ásum griðalaust (SE. 26, 13) hǫfðingligri íþrótt þykki mér at kunna vel á boga (Hkr. 682, 6).

þeim Elfargrímum leiðist at rekast eptir oss (Hkr. 708, 21) skaltu biðja, at þér sé lofat at búa um líkit (Hkr. 771, 28) eigi hœfir at drepa svá fríðan svein (Fm. I 80, 25) samir eigi okkr slíkt at vinna (Sig. 3, 17) þó dugir siklingum satt at mæla (H. H. 1, 46) mik fara tíðir (Vafþ. 1) lék mér meir í mun meiðmar þiggja (Sig. 3, 38).

Anm. Subjektsinfinitiv føies til vera uden prædikatsord for at udtrykke, at en handling foreligger som noget, der maa, skal, bør, kan ske.

þér er at þegja (SE. 28, 4) nú er at segja frá Inga mǫnnum (Hkr. 763, 14) nú er yðr at segja, hvern þér vilit gøra þeira hluta (Forn. Suð. 38, 47 «det tilkommer eder»).

206. Infinitiv føies som objekt til verber, der betegner en handling, som gaar ud paa en anden handling af samme subjekt. Saaledes til verber, som betyder:

kunne (kunna, mega, knega); ville, ønske (vilja, beiðast, fýsast, girnast, kjósa); agte, have i sinde (ætla, hyggja, munu); turde, vove (þora, treystast); love, tilbyde, forsikre, gaa ind paa (heita, bjóða, játa, festa, veita); true med (heitast); forsøge, bestræbe sig for, bekvemme sig til (freista, leita, kosta, dirfast, þreyta, nenna); erindre, tænke paa, bry sig om, give agt paa, vide (muna, hugsa, hirða, gætask, vita); opnaa (ná, geta, ǫðlast); begynde, gjøre sig rede til (taka, nema, ráða, ráðast, búast, gerast); ophøre, undlade, nøle med, undslaa sig for (hætta, dvelja, bila, spara); skulle, maatte (skulu, eiga, verða, hljóta); behøve (þurfa).

hér kann ek gott ráð til leggja (Hkr. 707, 23) má ek til leggja nǫkkur orð (Hkr. 677, 8) kneguð oss fálur fara (H. Hj. 13) svá mjǫk sem þú vilt þyngja ok úhœgja mér, þá skal ek því þráligar fylgja (Hkr. 678, 33) hann beiddist at sœkja til náttstaðar (SE. 2, 8) ef þeir fýsast burt at hafa með sér, þá dofnar þat skjótt (Kgs. 34, 37) ef nǫkkurr girnist eðr forvitnast at heyra eða nema þessa bók (Kgs. 3, 2) Kjartan kaus heldr at vera

með konungi en fara til Íslands (Laxd. 153, 11) ætluðu at hengja hann (Hkr. 695, 28) Þórr hugði at verja sik (SE. 29, 7) engi þorði at mæla í móti honum (Hkr. 690, 9) engi þorði krefja hann orða (SE. 22, 29) treystist hann eigi at fara víða eptir slíkt stórvirki (Flat. II 192, 11) hann heitr at gefa þeim bæði ríki ok fé (Hkr. 799, 10) kom þar smiðr nǫkkurr ok bauð at gera þeim borg (SE. 25, 34) Eysteinn skyldi festa at gjalda hálfan fimta tog marka gulls (Hkr. 753, 5) veitti hann þeim at vígja Jón Birgisson til erkibyskups í Þrándheimi (Hkr. 745, 5) stafnbúar hans hǫfðu tekit Hákon til sín ok heituðust at verja hann (Hkr. 785, 22) hann mun freista at renna skeið nǫkkur (SE. 31, 18) hennar munduð ið hefna leita (Guð. hv. 3) kostið svá keppa (Am. 58) engi maðr dirfðist at krefja þess Gorm konung (Flat. I 82, 3) þeir þreyttu at komast í borgina (SE. 30, 35) ber þú minnisǫl mínum gesti, svá hann ǫll muni orð at tína þessar rœðu (Hyndl. 45) hirða þú hǫldum heiptir gjalda (Guð. 2, 28) þetta vitu allir at segja (SE. 13, 15) munu vinir mínir eigi ná at búa um lík mitt (Hkr. 771, 27) mun ek mey ná mundi kaupa (Sig. 1, 30) sæll er hverr síðan, er slíkt getr fœða jóð (Am. 105) af því fyrirgefi maðr stundlega skuld, at hann ǫðlisk at taka eilíft gott (Hom. 10, 9) tók þá at flýja allr herrinn (Hkr. 766, 9) skegg nam at hrista (Þr. 1) réð jarðar burr um at þreifask (Þr. 1) réðst at sofna (R. 5) bjóst at fara suðr (Hkr. 782, 9) Guðrún gørðisk at deyja (Guð. 1, 1) jarl hætti at tala (Hkr. 291, 9) dvel þú eigi at snúask til dróttins (Hom. 23, 9) Þórr vill fyrir øngan mun bila at koma til einvígis (SE. 57, 31) spari ek eigi goð geyja (Nj. 102, 69) ek átta þá annat at starfa (Hkr. 682, 21) ek verð hefja þessa teiti (Hkr. 681, 27) verðr einn at róa en annarr at hlífa þeim (Hkr. 760, 17) hlaut sá at gjalda, er ríkari var áðr (Hkr. 315, 32) lízt mér svá, sem vér munim þurfa viðsjá at gjalda (Hkr. 764, 1).

Anm. gera bruges stundom med infinitiv omskrivende (især i negtende sætninger); i poesi tjá paa samme maade.

nú gerir konungr at sjá, at þar ríðr riddari Samson (v. l. sér kon. Didr. 11, 11) þá fylgði Johannes honum sem þeir, er fastast gerðu honum fylgja (Post. 413, 10) Hallkell faðir hans gerði eigi fara til móts við hann (Hkr. 758, 20) þeir gerðu hvergi at ganga (Heilag. I 383, 17) gerðit hon hjúfra né hǫndum slá

(Guð. 1, 1) svá beið hann sinnar ljóssar kvánar, ef koma gerði (Vkv. 5) tjá buðlungi blœða undir (H. Hj. 40).

207. Infinitiv sættes fremdeles som objekt til verber, som betyder

a) at bede, tilskynde — afholde — advare — vænne (biðja, beiða, krefja, hvetja, eggja, fýsa — letja — vara — venja);

b) byde, tilbyde, paalægge — tillade, indrømme — negte, gjøre kjed af, formene, forbyde — lære (bjóða, boða, leggja á — veita, játa, leyfa — synja, leiða, fyrmuna, meina, banna — kenna); samt

c) til láta, lade,

for at betegne den handling, som er gjenstand for virksomheden. Personen, som virksomheden rettes mod (og som altsaa bliver subjekt for den handling, som udtrykkes i inf.), staar overensstemmende med hovedverbets styrelse i akk. eller dativ (sjelden styret af en præp.).

a) bað konung minnast á langt vinfengi þeira (Hkr. 677, 12) konungr bað hann blíðum orðum at taka við kristni (Hkr. 188, 20) Eysteinn konungr sagði þat vant mál at beiða hann mótmæli veita bróður sínum (Hkr. 677, 4) beiddi þá at dœma með sér ǫrlǫg manna (SE. 8, 34) kref ek lǫgréttumenn at dœma Sigurð syknan sakarinnar (Hkr. 679, 11) hvatti Guðrún sonu sína unga at hefna Svanhildar (Hamd. 2) hverr eggjaði þik at mæla slíkum beryrðum við mik (Hkr. 691, 5) eggja ek yðr auka harm stóran (Am. 58) hvetit mik eða letit mik sorg at segja? (Br. 14) hon bað hann varast at mæla þetta (Flat. II 63, 27) sómir sálunni í ǫllum hlutum sik svá venja at varast vǫmmin (Heilag. II 356, 16).

Personen udeladt: hann bað bera merki sitt fram (Hkr. 770, 16) mun hon Brynhildar biðja fýsa Gunnari til handa (Sig. 1, 35) varaði hon at hylja um hrør fylkis (Guð. 1, 12).

b) Rettiburr konungr lét bjóða þeim at ganga út (Hkr. 713, 9) Heljar meyjar mér hrolla buðu heim á hverju kveldi (Sol. 38) hann lagði á byskup at gjalda sér 15 merkr gulls (Hkr. 710, 22) boðaði hann ǫllum mǫnnum at skírast (Hkr. 173, 9) veitti honum at taka af sinni eign slíkt, er hann vildi (Hkr. 743, 24) kvað sik vera þann Finninn, er konungr hafði játtat at setja gamma sinn þar annan veg brekkunnar (Hkr.

66, 25) engum manni leyfði hon at sœkja ráð at sér (Laxd. 13, 13) synjaði hann honum at byggva í Jǫtunheimum (SE. 26, 40) Sigríðr sagði þat, at svá skyldi hon leiða smákonungum at fara af ǫðrum lǫndum til þess at biðja hennar (Hkr. 162, 23) fyrman hon Guðrúnu góðra ráða, en síðan þér sín at njóta (Br. 3) ekki man ek meina ǫðrum mǫnnum at halda þá trú, sem hverjum sýnist (Flat. I 297, 24) bannaði þeim braut at fara (Hkr. 193, 9) vildi várr dróttinn kenna sálunni móti at standa sínum girndum (Heilag. II 356, 17).

c) skulu vér konung láta deyða manninn? (Hkr. 694, 30) látum und honum hrynja lukla (Þr. 16) ykr læt ek þat gull um gefit verða (Vkv. 22) fetum létu frœknir um fjǫll at þyrja marina mélgreypu Myrkvið inn úkunna (Akv. 13).

Personen udeladt: hann lét húsa í kastalanum (Hkr. 680, 24) þá lét Sigurðr konungr kalla fyrir sik Harald (Hkr. 692, 11).

Anm. Infinitiv føies altsaa som objekt ikke blot til verber, der har en tilsvarende nominal styrelse i akk., men ogsaa til saadanne, som forbindes med dativ (ná, hætta, heita, játa) eller genitiv (girnast, freista, kosta, leita, dirfast, þurfa, biðja, beiða, krefja, hvetja, eggja, fýsa, letja, fyrmuna) eller med præp. (vara við e-tt).

208. Infinitiv kan føies objektivisk til substantiver, der betegner et begreb, der gaar ud paa en virksomhed som sin gjenstand.

ætla ek lítinn viljann at halda vini þína (Hkr. 750, 30) vili mér enn væri at vega þik sjálfan (Am. 86) ef hann lér vándum mǫnnum valds at ganga yfir oss (Hkr. 763, 5) halda eiða sína, er hann hafði þá svarit ǫllu landsfólki, at verja land (Hkr. 798, 27) orlof at fara heim norðr (Hkr. 679, 30) þeim var engi kostr í brott at fara (Hkr. 709, 24) hug hafa hjǫrum at bregða (H. H. 1, 46) sá jǫtunn sína talði litla fýsi at róa lengra (Hym. 20).

Fremdeles sættes inf. ved tóm, mál, rúm i betydn. «tid, plads til at gjøre ngt.».

tóm lézt at eiga teðja vel garða (Am. 63) mál mun vera upp at standa (SE. 30, 17) gefr rúm at sitja hjá sér (Laxd. 161, 5).

209. a) Infinitiv kan føies objektivisk til adjektiver, som betyder begjærlig efter, tilbøielig, beredt til, bestemt paa, forpligtet, skyldig, værdig, vant til (gjarn, fúss, úfúss, lystr, trauðr, búinn, gørr, ráðinn, fullráða, skyldr, makligr, verðr, vanr).

gjarnir gunni at heyja (H. H. 1, 52) fúss fara (Sk. 13) var hann ok fúsari þá at flýja (Hkr. 790, 7) úfúss em ek at láta þetta band á mik leggja (SE. 20, 17) mjǫk var ek þá lystr at lifa (Sol. 36) trauðr em ek trega þér at segja (H. H. 2, 30) ek em nú allbúinn at ganga til fundar við Sigurð (Hkr. 750, 31) sá hon valkyrjur gǫrvar at ríða til Goðþjóðar (Vǫl. 30) ef hann var ráðinn at drepa þá (Hkr. 806, 11) fyrr várum fullráða at firra yðr lífi (Am. 42) skyldr em ek at þegja eigi við rœðu yðarri (Hkr. 760, 11) þess lézt Vali verðr at hefna (Hyndl. 29) vanir stjórn lands eða laga eða her at stýra (Hkr. 811, 26) vítishorn þat er hirðmenn eru vanir at drekka af (SE. 32, 4).

b) Til adjektiver kan fremdeles infinitiv føies for at betegne, at egenskaben tillægges en person eller ting med henseende til en handling.

seinn er gǫltr þinn goðveg troða (Hyndl. 5) sá þótti mér ungr at krefja eiðsins (SE. 37, 7) harðir í horn at taka (Flat. I 411, 37) svá mjúkr ok léttr var honum þegar fótrinn bæði at ríða ok renna (Hom. 168, 6) ekki var hann þá eldiligri at sjá (Forn. Suð. 30, 19) en fǫgr var sú kveðandi at heyra (Laxd. 131, 16) var áin allill at sœkja (Laxd. 40, 12) cfr. ok á drekahǫfuð þau er gull eitt var á at sjá (Fsk. 61, 13 i lighed med: þau er algullin váru á at sjá).

210. Infinitiv kan som et substantiv styres af en præp. (især bruges den saaledes ofte efter til).

áttu enga ætt til at vera konungr (Hkr. 723, 20)[1] lézt þykkja hann eigi hafa heilsu til at vera konungr (Hkr. 749, 9) þá kvaddi Gregorius til at taka upp merkit Hall son Auðunar (Hkr. 757, 20) þá tóku þeir gneista ok settu á miðjan ginnungahimin til at lýsa himin ok jǫrð (SE. 5, 34) hann tók til hinn

[1] At merke sammenblandede udtryksmaader som: at minka várn rétt, er ættbornir erum til ríkis at hafa af konungum (Hkr. 366, 21, hvor ríkis er draget hen til til istedenfor egentlig at være objekt for hafa).

fyrsta vetrardag at gera borgina (SE. 26, 9) bjóst til at eta dǫgurð (SE. 29, 21) váru fúsir til at heyra (Hkr. 801, 14) er þú líkligr til at vera son ins gǫfgasta manns (Forn. Suð. 80, 44) er engi er til fœrr at segja (SE. 27, 34) gerðist Ólafi forvitni á at reyna spádom (Hkr. 148, 2) vil ek ekki á girnast at hafa meira af lǫndum (Hkr. 324, 13) hann hafði mikit bann á lagt at ræna innanlands (Hkr. 65, 28) mun ek nú heima sitja ok láta af at þjóna konungum (Eg. 13, 13) hann var at at hlaða skútuna (Nj. 11, 39)[1] hvat ek veit, segir Gunnarr, hvárt ek mun því úvaskari maðr en aðrir menn, sem mér þykkir meira fyrir en ǫðrum mǫnnum at vega menn (Nj. 54, 92) hann blaðraði tungunni ok vildi við leita at mæla (Hkr. 747, 24) hógligar skulu vér við komast at leggja á fund þeira (Hkr. 760, 23) segir, hvat honum lá við at koma fram ferðinni (Laxd. 63, 8) hétu allir góðu um at verða vel við (Hkr. 763, 9) svá heyrist mér til, sem þeir sé flestir, er heldr fœrist undan at taka upp vandann (Hkr. 779, 5) tóku þeir þegar fyrstir undir at játta þessu boði (Hkr. 172, 29).

211. Naar infinitiv er subjekt eller føiet objektivt til verber, substantiver og adjektiver eller er styret af præp., indskydes ofte et dem. pron. i intetkj. ental, hvortil infinitiv føies som apposition. Dette sker navnlig, naar infinitiven skal udhæves med eftertryk, men ogsaa ellers.

a) þat leiddist Hallaði jarli at sitja í eyjunum (Hkr. 68, 25) samir þér þat illa at veita mér útrúnað (Hkr. 111, 34) engum skyldi þat hlýða at leggja skip milli skipa þeira (Hkr. 139, 13) næst þykki mér þat bana mínum at þjóna Hákoni (Hkr. 779, 16) úvinsælt mun þat verða at láta drepa mart stórmenni (Hkr. 708, 15) cfr. hinn er annarr kostr at fara suðr aptr (Hkr. 801, 10; se 83).

b) bœndr hafa mér þat veitt at auka auralag um sakeyri minn (Hkr. 795, 26) helzt vill hann þat taka til at þreyta drykkju við einhvern mann (SE. 32, 1) réðu þeir þat af at eiga Haugaþing þar í bœnum (Hkr. 703, 19).

vandist hann því þegar á unga aldri at ræna ok at drepa

[1] Idet lydforbindelsen at at undgaaes, kan siges: **kvað hann vera at** telja silfr (Hitd. 70, 26) váru þeir allan dag upp at brjóta (Fld. III 213, 17).

menn (OH. 212, 24) allir játtu því at gera þetta samband (Hkr. 779, 15) ek hefi því fram komit at firra konunginn glœp (Hkr. 691, 2) spurði, hverr því hefði ráðit at gipta Freyju í Jǫtunheima (SE. 26, 19) hétu því at reisa kirkju í Miklagarði (Hkr. 776, 30).

dirfðust þess at hafa með hǫndum hans píslarmark (Hkr. 716, 23) kvað sjaldan hafa þess þurft at frýja sér allmjǫk áræðis (Hkr. 770, 12) gættisk þess Hǫgni at árna ánauðgum (Am. 64).

c) hon hafði þess heit strengt at eiga þann einn mann (SE. 75, 5) hann var þess fúsari at berjast með lið þat, er til fengist (Hkr. 100, 1) þeir fara eptir honum með hundum tveim, er því váru vanir at spyrja þá upp, er undan hljópust (Hkr. 697, 23).

d) segja þeir, af hverjum hann hefir traust til slíks at neita því at gerast maðr Knúts konungs (Hkr. 377, 26) vil ek heldr til þess hætta at láta yðr fyrir sjá (Hkr. 779, 18) skǫmm mikil er at fara til þess heiman at draga hér knapa upp jafnhátt sér (Hkr. 695, 17) hygg ek at því fyrst at lúka svá hvers manns máli, at þeim mætti bezt þykkja (Hkr. 682, 26) íslenzkr maðr hendi gaman at því at fœra niðr þá menn er verr váru syndir (Hkr. 694, 24) þeim mundi þá þykkja bæði mikit fyrir því ok kostnaðarsamt at ganga undir hit þriðja sinn (Hkr. 697, 15) enda hefir hann øruggastr verit í því minna barna at gera at mínum vilja (Laxd. 257, 17).

212. Infinitiv kan sættes til prædikatet for at udtrykke hensigten eller bestemmelsen, saaledes at subjektet for infinitivens handling er det samme som for hovedhandlingen.

a) ved bevægelsesverber:

hann fór at heimta landskyldir (Hkr. 732, 1) ríða jafnan at kjósa val (SE. 22, 16) fylgja má ek þér at sjá hann (SE. 2, 10) þær er koma til hvers manns, er borinn er, at skapa aldr (SE. 11, 6) ert einn kominn oss at finna (H. Hj. 31) meyjar flugu sunnan Myrkvið ígǫgnum ǫrlǫg drýgja (Vkv. 1) drifu ungir tveir á dyr sjá (Vkv. 20).

Navnlig merkes leggjast at sofa, fara at sofa, ganga at sofa (ogsaa i prosa siges uden at: sofa fara, sofa ganga).

Símon skálpr hafði lagzt niðr at sofa (Hkr. 772, 17) jarl fór at sofa (Hkr. 804, 19) Haraldr gekk þá at sofa (Hkr. 693, 17) konungr var sofa farinn (Hkr. 695, 13) Þórr segir, at þeir munu þá sofa ganga (SE. 29, 38).

b) ved udtryk, som betegner at have (faa) noget til et vist brug.

hvat hefir hann at fá þeim at vistum (SE. 23, 24).

Saaledes ogsaa: nú er ekki til at gefa yðr (Hkr. 717, 31 der findes intet at give = man har intet) hvat er til at gefa byskupi? (Hkr. 717, 32).

c) i andre tilfælde sjelden i prosa, men oftere i poesi.

sitr þar við himins enda at gæta brúarinnar fyrir bergrisum (SE. 17, 21) œxti hon ǫldrykkjur at erfa brœðr sína (Am. 75) mun ek vexa vel blæju at verja þitt líki (Am. 103) berið inn hamar brúði at vígja (Þr. 30).

213. Infinitiv føies ogsaa til prædikatet for at betegne hensigten eller bestemmelsen

a) ved verber «at sende, sætte, tage» saaledes at objektet for hovedhandlingen er subjekt for inf.'s handling.

sendu þeir menn at leita hans (Hkr. 731, 13) Atli mik hingat sendi ríða ørindi at biðja yðr (Akv. 3) gerði menn frá sér inn í Raumsdal at fá sér lið ok skip (Hkr. 783, 13) hann setti 12 hǫfuðmenn í staðinum at dœma landslǫg (SE. 152, 32) tóku Þrœndir hann þar til konungs at hafa fǫðurleifð sína (Hkr. 758, 8).

b) ved verber «at give» o. l. saaledes at hensynsbetegnelsen for hovedhandlingen er subjekt for inf.'s handling.

undarliga spyrr þú nú, at Allfǫðr muni gefa þeim vatn at drekka (SE. 24, 19) hjǫrtu þeira lét hon steikja ok fá konungi at eta (SE. 76, 23) fœrði mér Grimildr full at drekka (Guð. 2, 21) gaf hann Sigmundi sverð at þiggja (Hyndl. 2) mund galt ek mærri, meiðma fjǫlð þiggja (Am. 95).

Anm. Hensigten udtrykkes ved inf. ofte ved **til at, til þess at.**

ef þeir hefði varit garðinn, þá hefði bœjarfólkit **komit til at hjálpa** þeim (Hkr. 809, 11) tóku þeir gneista ok **settu á miðjan** ginnungahimin **til at lýsa** himin ok jǫrð (SE. 5, 34) **mun ek fá til** aðra menn **at þjóna** þér (Forn. Suð. 44, 14) **æsir lokkuðu**

Fenrisúlf til þess at leggja fjǫturinn á hann (SE. 16, 39); cfr. 210 og 211, d.

214. Infinitiv bruges efter svá at for at betegne følgen af det udsagtes maade eller grad, naar subjektet for infinitivens handling er det samme som for hovedudsagnet, og handlingen udsiges som en forestilling, ikke som noget virkelig stedfindende.

ef hann kvæmi svá í fœri at slá hann it þriðja hǫgg (SE. 30, 8) eigi vænta ek, at þú mundir svá launa mér mikit lén ok sóma at eigna þér mitt (Hkr. 676, 26) hann vill svá greypliga at ganga at gera Sigurð Hranason útlaga (Hkr. 678, 18) bað Sigurð eigi verða svá djarfan at koma í augsýn sér (Hkr. 695, 6) bǫrðu hann miklum ávitum, er hann skyldi svá djarfr gerast at hlaupa frá þeim góða konungi (Hkr. 699, 18) eigi megum vér hafa lengr svá búit at sitja með svá miklum kostnaði (Hkr. 732, 28) konungr segir svá, at hann vill eigi spilla gersimum sínum svá at leiða fá menn móti svá miklum her (Hkr. 776, 22) spurði hverr annan, hverr því hefði ráðit at spilla loptinu ok himninum svá at taka þaðan sól ok tungl (SE. 26, 21).

215. Enkeltvis sættes en infinitiv løst knyttet til et udsagn istedenfor en fuldstændig bisætning.

eigi síðar en sól kemr á gjábakka inn hæra frá lǫgbergi, ór lǫgsǫgumanns rúmi at sjá (naar man ser fra etc. Grág. I 52, 27) ok þér satt at segja, þá hræddust allir þeir er sá naar man skal sige dig sandheden SE. 34, 26) ok skjótt orði yfir at fara, var hans líkami allr hálflitr (Forn. Suð. 34, 40) (cfr. fyrst at segja frá Óðni, at með honum fór Frigg SE. 38, 11 — naar man først skal fortælle om O., er om ham at sige, at)[1] herra minn! með órlofi at spyrja, hvat man þessarri sorg valda? Barl. 14, 2 (cfr. minn herra! með órlofi — sc. at spyrja — á Þorkell eigi þetta? Flat. I 406, 26) herra! í

---

[1] I udtryk som: er þat þér satt at segja, at ekki var þá óttalaust at sofa (SE. 29, 38) er at segja egentlig at tage to gange: «det er at sige dig sandheden at sige, at o. s. v.

órlofi at tala. get ek flestum verða eigi allhœgt at stjórna ríkinu (Bp. I 706, 5).

Navnlig bruges saaledes at kalla for at betegne, at det ikke er mere end saavidt, at udtrykket lader sig anvende.

en allir karlmenn sýktust með því móti sem nú var sagt, þó at líf hefði at kalla (ɔ: om det end var saavidt, at der var liv i dem Stj. 436, 20) létu sér líka þessa tilskipun at kalla (Isl. s. II 355, 11) var nú kyrt at kalla (Hitd. 33, 9) Helgi var kristinn at kalla ok þó blandinn mjǫk í trúinni (Flat. I 267, 12) váru þá sáttir at kalla (Flat. II 198, 39).

216. a) Et ord, der som prædikatsord eller apposition er at henføre til en infinitiv, retter sig efter det substantiviske ord, som angiver subjektet for infinitivens handling.

áttu enga ætt til at vera konungr (Hkr. 723, 20) hon mun játa at gerast eiginkona hans (Hkr. 50, 29) vildi engi fremstr standa (Hkr. 363, 1).

bað Sigurð eigi verða svá djarfan at koma í augsýn sér (Hkr. 695, 6) bað þá vel fara ok heila hittast (OH. 73, 13).

betra er þér at vera góðum, þóat hann sé illr (Hom. 44, 10) betra mun oss at vera eigi ráðlausum fyrir þessum mǫnnum (Laxd. 236, 1) vættu sér enskis annars en liggja þar drepnum (Hom. 152, 5; her kunde dog app. ogsaa have staaet i nom.)[1].

Anm. Det ord, som prædikatsordet ell. app. retter sig efter, kan være underforstaaet.

biðit skjótliga til skipa ganga ok ór Brandeyju búna verða (H. H. 1, 22) strangt var angr ungri ekkju nafn hljóta; kvǫl þótti (sc. henni) kvikri at koma í hús Atla (Am. 100).

b) Naar infinitiven udsiges i almindelighed, uden at handlingen knyttes til en bestemt person eller ting, sættes prædikatsord og app. i nominativ.

létt er lauss at fara (Sol. 37) illt er lítill at vera (Mork. 37, 6) þat er góðr vili at gera lystandi alla góða hluti (Hom. 70, 24) gott er at ráða Rínar málmi ok unandi auði stýra ok sitjandi sælu njóta (Sig. 3, 16).

[1] Merk: lízk mér svá sem oss sé tveir kostir gervir at flýja land eða vera drepnir hverr í sínu rúmi (Laxd. 4, 18; udtrykket dannet i lighed med bl. leiðisk mér at sitja heima sem konum (Laxd. 256, 2, hvor v. l. har dóttir).

Anm. Stundom findes i saadanne udtryk dativ, idet der tænkes paa en ubestemt person som hensynsbetegnelse for udsagnet.

gott er vammalausum vera (Sol. 30) alt er betra, en sé brigðum at vera (Háv. 124) nú man gefa til at sitja eigi kyrrum (Forn. Suð. 3, 54).

217. Akkusativ med infinitiv[1] sættes efter verber, som betyder:

a) sansning og iagttagelse; i F.S. efter sjá, heyra, stundom vita; i poesi og L. S. efter flere verber og idethele hyppigere.

sá þeir borg standa á vǫllum nǫkkurum (SE. 30, 31) hvar sáttu brúðir bíta hvassara (Þr. 25) engi heyri ek efndanna frýja (Hkr. 682, 32) opt hefi ek heyrt yðr þat mæla (Hkr. 773, 5) alt er þú veizt í mínum húsum vera (Hrafn. 9, 23). Med underforstaaet subj. for inf.: heyrða ek segja í sǫgum fornum (Oddr. 1).

þeir vitu hann skulu vera þreyttan (Forn. Suð. 66, 5) viti hann hvern kristinn mann rétt kallaðan vera náng (Hom. 5, 17) sverð veit ek liggja í Sigarshólmi (H. Hj. 8) sólar hjǫrt leit ek sunnan fara (Sol. 55) Billings mey ek fann beðjum á sólhvíta sofa (Háv. 97) kenni maðr sik svá hafa ást guðs (Hom. 6, 4).

b) mening; i F. S. efter hyggja, ætla, stundom geta; i L. S. efter flere verber og idethele hyppigere.

hugðu þeir þat vera konungsmenn (OH. 216, 24) hygg ek á fǫr vera heiman Hlórriða (Lok. 55) ætla ek þetta munu vera fyrir feigð þinni (OH. 211, 5) vér ætlum hana lítla hríð svá hafa verit kallaða (Laxd. 118, 16) ek ætla hann eigi munu einu skapti skjóta móti Ólafi konungi, þótt þeir finnist (OH. 192, 25) ek get hér verit hafa Gunnar (Nj. 23, 77).

margir ætluðu hann sjálfan Krist vera (Hom. 186, 1) aldregi ætla ek svá margar þúsundir manna verit hafa (Forn. Suð. 65, 4) hyggr hann munu drepit hafa Erling son sinn (Forn. Suð. 37, 58) ek get hann leynzt hafa at sofanda dýrinu (Forn. Suð. 65, 30) þeim er vér trúum píndan vera (Hom. 115, 9)

---

[1] Denne udtryksmaade hører hjemme baade her og under «Bisætninger»; for oversigtens skyld behandles den paa dette sted.

útrú Gyðinga þeira er eigi trúðu Jesum Krist upp hafa risit af dauða (Hom. 74, 22) ifi hann eigi sik mega fá líkn af guðs miskunn (Hom. 23, 1) cfr. (at) þeir fagni gefit hafa verit þat eigandum (gaudeant possidentibus fuisse donata Hom. 29, 6).

c) udsagn; i F. S. efter segja, kveða, kalla, láta, telja; i L. S. efter flere verber.

segir hann vilja bœta þat (Hkr. 677, 11) sagði Sigmund vera úbœttan (Nj. 45, 79) kváðu þat honum fyrir ekki koma mundu (Hkr. 698, 22) kvazk (= kvað sér) þar virðask mannlífi gott (Laxd. 5, 17) ek kalla þetta vera úfœru at berjast við þá (Hkr. 760, 14) hon kallaði betri menn úbœtta liggja margstaðar (Nj. 36, 85) þá tel ek þik hafa á ǫðrum alizt meir en hálfan mánuð (Laxd. 302, 3) tǫldu Óláf konung hafa veitt sér þessi fullræði (Mork. 65, 25) lætr þá munu Norðmenn vera allan aldr yfirmenn Dana (Hkr. 568, 22).

trú vár játir hann sitja til hœgri handar guðs fǫður (Hom. 74, 24) veiti maðr veslum þat, er guð hét sik myndu gjalda (Hom. 30, 5) hann sýndi ekki mega stoða pínslarváttorð (Hom. 5, 1) án þeirar algørvi sannar Páll postoli ekki mega guði líka (Hom. 4, 17 med udeladt ubestemt subjekt).

Anm. 1. Naar subj. i akk. med inf. er det samme som subjektet i hovedsætningen, sættes hovedverbet regelmæssig i den reflexive verbalform, hvori da subjektsakkusativen indesluttes. En nominal bestemmelse til infinitiven staar da i nominativ.

einn rammari hugðumk ǫllum vera (Fafn. 16) sagðist vera son Magnús konungs (Hkr. 692, 3).

Meget sjelden i F. S., men ofte i L. S. findes i saadanne udtryk aktiv form med tilføiet sik (mik). Se 151 og Anm.

Anm. 2. Om udeladt vera i akk. med inf., se 89, d, Anm.

d) vilje, ønske; saaledes (især i poesi) vilja, biðja.

seggi vil ek alla í sal ganga (Sig. 3, 44) þann báðu fylki frægstan verða (H. H. 1, 1) er þess eigi getit, at æsirnir bæði þá heila hittast (SE. 30, 29).

Anm. 1. I de her nævnte tilfælde, er subjektet for inf. ikke objekt for hovedverbet; anderledes 207, a.

Anm. 2. Efter de a—d nævnte verber sættes ogsaa en sætn. med at.

218. Nominativ med infinitiv. a) Kun enkeltvis bruges verbet þykkja med akk. med inf. som subjekt.

harm ljótan mér þikkir í því (sc. vera) at vaða um váginn til þín (Hárb. 13).

Alm. gjøres infinitivens subjekt til subjekt for þykkja, og infinitiven føies udfyldende dertil.

þóttu þeir mjǫk hafa spottat sik (Hkr. 728, 12) þótti honum hon vel hafa gert (Hkr. 752, 32) slík (sc. ferð) þótti varla farin hafa verit (Laxd. 312, 8) víst þykkjumst (= þykki mér) ek þér bœta eiga (Hkr. 686, 30) þóttist hann sjá í svefni mann einn standa þar hit næsta sér (Hkr. 698, 10).

Ikke sjelden findes en mellemform, idet þykkja sættes upers. i 3. pers. ent., men infinitivens subjekt alligevel staar i nominativ.

þótti Hákoni konungi þeir allir saman ekki trúligir (sc. vera Eg. 257, 21) mér þótti vit, herra! vera í hellinum (Flat. I 235, 9) cfr. 66, b, Anm. 4.

b) I L. S. kan stundom (ved verber, som betyder iagttagelse, mening og udsagn), naar udsagnet gjøres om til passiv, subjektet i akk. med inf. blive subjekt for hovedverbet, og inf. føies udfyldende dertil.

þá váru ok sénar eldingar stórar fljúga ór norðri (Pr. 186, 11) fyrr nefndr Augustinus segist marga vega órskurði af þeim út hafa gefit (Stj. 4, 8) þat tendrast nú með honum, sem áðr trúist týnt vera (Thom. 19, 16) þá var honum Konraðr dauðr sagðr (sc. vera Forn. Suð. 82, 48) cfr. 6, d; 89, d, Anm.

Anm. Akk. med inf. kan ikke bruges som subjekt for et passivt menings- eller udsagnsverbum. Istedenfor den i b) omtalte udtryksmaade bruges i F. S. enten aktiv form (þeir sá eldingar stórar fljúga) eller til passivt udtryk føies en at-sætn. (svá er sagt, at A. hafi út gefit o. s. v.).

219. Naar som subj. for verbet vera, brugt uden prædikatsord for at udtrykke, at noget maa, bør, kan ske (se 205, Anm.), skal sættes en inf. med tilhørende objekt, kan dette objekt gjøres til subj. for vera.

mikil tíðendi eru þaðan at segja (SE. 40, 31) gnýr var at heyra (Guð. 2, 4) hlymr var at heyra (Oddr. 28) pan á girzku er upp á várt mál at segja svá sem alt (er at oversætte Stj. 79, 4) ǫll eru þau nýt at nema (Sol. 32).

Men ogsaa: nú er at greiða fram gripina (Forn. Suð. 6, 28) ok er frá honum gott at segja (SE. 15, 12).

220. Infinitivs tider.

Præsens infinitiv betegner verbets handling i almindelighed som substantivisk begreb; se exemplerne i det frgd.

Perfektum infinitiv betegner handlingen som afsluttet eller tilendebragt.

mundu hafa gert til spotts at vẹla frá honum sverðit (Hkr. 775, 19) þar skal gefa af inn fimta hlut ok hafa gefit á sjau nóttum inum næstum (Grág. I 25, 30) cfr. þœtti mér enn betra heima setit (sc. hafa Laxd. 300, 3).

Anm. Efter vilja sættes af og til perf. inf.

brimrúnar skaltu rísta, ef þú vilt borgit hafa á sundi seglmǫrum (Sigrdr. 10) mæla svá, at meiri hluti dómanda heyri, ef þeir vilja hlýtt hafa (Grág. I 61, 25) at verða vísir þess, er hann vildi mælt hafa (Mǫtt. 8, 5).

221. I akk. med inf. (og nom. med inf.) bruges

a) præs. inf., naar handlingen betegnes som samtidig med hovedverbets handling.

ek kalla þetta vera úfœru at berjast við þá (Hkr. 760, 14) hugðu þeir þat vera konungsmenn (OH. 216, 24) sá þeir borg standa á vǫllum nǫkkurum (SE. 30, 31) opt hefi ek heyrt yðr þat mæla (Hkr. 773, 5).

Anm. Sjelden staar efter verbum i fortid præs. inf. om en handling, som er forbigangen i forhold til hovedverbets handling.

fyrr lézt hon unna af ǫllum hug syni Sigmundar, en hon sét hafði (H. H. 2, 15) ár kváðu ganga grœnar brautir ás kunnigan (R. 1).

b) perf. inf. om en indtraadt tilstand eller en tilendebragt og forbigangen handling.

bjǫrn hugða ek hér inn kominn (sc. vera Am. 17) ek get hér verit hafa Gunnar (Nj. 23, 77) tǫldu Óláf konung hafa veitt sér þessi fullræði (Mork. 65, 25) lézt lengi hafa undan ært (Hkr. 750, 34) þótti honum hon vel hafa gert (Hkr. 752, 32).

Anm. I poesi findes exempler paa en egen fortids infinitiv til at betegne handlingen som fortidig.

þær hykk mæltu þvígit fleira (Oddr. 7) hvat hyggr þú brúði bendu (Akv. 8) þá hygg ek skǫp skiptu (Am. 36) nú frák Þórólf und lok fóru (Eg. 73, 6).

I prosa findes af saadanne fortids infinitiver væsentlig kun mundu og skyldu; de bruges, naar hovedverbet er fortid (kan ogsaa sættes efter historisk præsens), medens formerne

munu og skulu saagodtsom udelukkende bruges, naar hovedverbet er nutid.

ek ætla hitt nú munu bezt fallit at týna eigi fleirum mǫnnum í þessi þrætu (Konung. 68, 1) kváðu hann úsannan myndu at vera því (OH. 140, 22) Skírnir kvezt ganga mundu (SE. 22, 32) cfr. under c.

c) fut. inf. om en i forhold til hovedhandlingen fremtidig handling.

ek ætla hann eigi munu einu skapti skjóta móti Ólafi konungi (OH. 192, 25) lætr þá munu Norðmenn vera allan aldr yfirmenn Dana (Hkr. 568, 22) hafa kvaðst hon Helga hylli skyldu (H. H. 2, 17) kvað þá jafnt báða eiga mundu (Hkr. 677, 6).

Merk: hugðusk þá upp skulu taka gull ok silfr (Fsk. 109, 29).

Anm. Efter viljesverber sættes præs. inf., se 217, d; cfr. 220, Anm.

222. Infinitivsmerket at. (Se exempler i det frgd.).

I prosa bruges infinitivsmerket

a) hvor infinitiven staar med udpræget substantivisk betydning, altsaa som apposition, subjekt, objekt (ved verber, substantiver og adjektiver), efter adj. for at betegne i henseende til samt styret af præp.

Anm. at bruges dog ikke efter munu, skulu, mega, vilja.

Uden at sættes ofte inf. efter kunna, þora, verða (maatte) og alm. efter gera, naar det staar rent omskrivende.

Uden at sættes inf. meget ofte efter biðja, beiða og næsten altid efter láta, idet udtrykket tager form efter akk. med inf.

I sammenligning udelades altid at umiddelbart efter en og ofte efter nema.

b) hvor infinitiven betegner hensigt (dog siges sofa ganga, sofa fara ved siden af ganga, fara at sofa) samt følge.

223. Infinitivsmerket bruges ikke i akk. med inf. (og nom. med inf.)[1].

---

[1] tóm lézk at eiga (Am. 63) hyggsk at ráða (H. Hj. 11) er udtrykket paafaldende og texten rimeligvis ikke rigtig.

224. I poesi kan infinitiv bruges uden at i saadanne tilfælde som omhandles i 222.

225. Infinitivsmerket at synes at være opstaaet og have udviklet sig til almindelig anvendelse omtrent samtidig med den bestemte artikel (navnlig den efterhængte), den reflexive verbalform og de med hafa og munu dannede tidsformer (altsaa antagelig fra 9de aarh.).

Præsens particip[1].

226. Præs. particip har dels aktiv betydning og betegner tilstanden eller handlingen som værende eller foregaaende, dels passiv med bibegreb af skikkethed, mulighed, tilbørlighed og nødvendighed.

Præs. particip bruges i L. S. meget hyppigere end i F. S.; adskillige anvendelser hører udelukkende hjemme i L. S.

Den aktive betydning.

227. Med aktiv betydning bruges i F. S. præs. part. saagodtsom udelukkende af intransitive verber;

i L. S. bruges participiet med aktiv betydning hyppig ogsaa af transitive verber.

228. Af intransitive verber bruges præs. part. som apposition og attribut, sjelden i prædicering.

229. Appositivt bruges det alm. henført til sætningens subjekt og udtrykker dettes tilstand eller stilling under handlingen; i F. S. næsten altid om en ydre, legemlig eller sanselig stilling eller tilstand;

i L. S. (hvor anvendelsen idethele er hyppigere) ogsaa om andre stillinger eller tilstande.

hann fagnaði henni hlæjandi (OH. 78, 17) bað mjǫk grátandi Ólaf konung ljá sér máls ok heilsu (OH. 249, 10) œpandi nam (Háv. 139) ef þér yrðit druknir ok lægit sofandi (Eg. 35, 19) át blundandi (SE. 72, 16) skelfr Yggdrasils askr standandi (Vǫl. 47) sló hann sitjandi súlur í gǫgnum (Hym.

---

[1] Cfr. M. Nygaard: «Om brugen af det saakaldte præsens particip i oldnorsk», i Aarb. f. nord. oldk. og hist. 1879, side 203—227.

29) knættim Jǫrmunreki samhyggjendr[1] systur hefna (Guð. hv. 5).

hér verðr þú at liggja fúl ok deynandi (Hom. 190, 31) þau lágu hjá honum viku fastandi (Pr. 84, 3) braut farandi vildi hann gefa þat (Hom. 8, 17) nema vér játtim iðrandi (Hom. 19, 3) í dag tóku þeir Stephanum fagnendr í sína sveit (Hom. 74, 2).

Især føies et saadant appositivt participtil bevægelsesverber og verbet koma.

hlæjandi Vǫlundr hófsk at lopti, grátandi Bǫðvildr gekk ór eyju (Vkv. 29) hon gekk þegjandi at Flosa (Nj. 116, 47) hann fór kallandi (Nj. 133, 10) þú fórt rasandi mjǫk (Nj. 99, 32)[2] kom hann þá hlaupandi sem skjótast (Str. 76, 27) kemr standandi niðr (Flat. I 146, 28) þeir kómu farandi (Hkr. 47, 30) kómu þar fljúgandi hrafnar tveir (Hkr. 145, 32).

Anm. 1. I F. S. sættes præs. part. sjelden i app. til et andet sætningsled end subjektet.

sumir segja svá, at þeir dræpi hann inni í rekkju sinni sofanda; en þat segja allir einnig, at þeir vágu at honum liggjanda ok úbúnum (Br. pros.) hann lagði Sigurð sverði í gegnum sofanda (SE. 75, 38).

Noget oftere sker det i L. S.

ór hans síðu sofanda tók guð eitt rif (Pr. 66, 3) hann fekk sér ok bik ok brennustein ok skaut því loganda í skipin (Pr. 245, 12) þó megu englar vitrask mǫnnum sýnilega vakǫndum ok sofǫndum (Hom. 182, 12).

I L. S. kan saaledes efter verber «at se, høre» o. l. sættes præs. part. i app. til objektet istedenfor det almindelige sprogs akk. med inf. (217, a).

þá sá þær skipit siglandi með innfallandi flóð (Str. 6, 12) Guiamar hljóp upp, þegar sem hann sá þær inn gangandi (Str. 13, 6) sem hann leit hann komandi (Str. 28, 37) svá sem sá hinn sjúki maðr leit hann um sik ganganda (Barl. 9, 7) lýðr minn heyri mik mælanda við þik (Stj. 300, 15).

Anm. 2. Til et nomen, der er styret af en præp. (især at), kan præs. part. føies i app. for at udtrykke et samtidigt forhold eller en ledsagende omstændighed.

I F. S. forekommer endel udtryk af denne art som tidsbetegnelse.

---

[1] I det ældre sprog findes participiet i app. bøiet baade som subst. og som adj.; i det senere sprog bøies det som adj.

[2] Naar det heder: fór nú lýðrinn mjǫk rasanda (Pr. 219, 27) er neutr. af part. brugt adverbialt.

at upprennandi sólu (Hárb. 58 ved solens opgang) at uppvesandi sólu (Gul. 266) at hníganda degi (Kgs. 16, 3) at komanda vetri (Kgs. 17, 29 ved vinterens komme) á vaxanda vári (Kgs. 17, 31) ef maðr er veginn í ǫldrhúsi at brennanda eldi eða í dags ljósi (Gul. 157 medens ilden brænder).

I L. S. ogsaa for at betegne andre forholde:

eigi munut þér upp lúka þessum durum at mér lifanda (Pr. 197, 8) hann spyrr, ef þat er satt, at hann vill kvángast at lifandi dróttningunni (Hkr. 700, 31) at týjanda guði (deo auxiliante Hom. 55, 13) at hœfa vel glefju álagi með fulltingjandi brjóstafli (Kgs. 99, 25); cfr. 75, Anm. 3.

Ved paavirkning af latinsk absolut ablativ bruges i L. S. paa samme maade ogsaa dativ uden præp.

þóat hjún segi skilit millim sín, þá má hvárki þeira sér til forræði leita báðum þeim lifandum (Eids. 22) Heinreki konungi þat sama viljanda ok sjálfum við veranda (Thom. 53, 16 rege itidem volente sic et praesente); cfr. 120.

Anm. 3. I F. S. føies ingen bestemmelser til et appositivt sat part. (undtagen enkelte grads- og stedsadverbier som mjǫk, inn, þar, fram o. l.).

I L. S. bestemmes derimod det appositive part. hyppig ved et komplement eller en instrumental eller modal dativ.

réttlátir menn munu svá bjartir vera í upprisu sinni sem sól rennandi upp í heiði (Hom. 207, 21) vér skulum af ǫllu hjarta kalla á guð svá sem stynjendr í synda sótt (Hom. 91, 26) þeir sjá fjǫllin skínandi af mikilli birti (Pr. 400, 15) sá þeir tvær meyjar komandi á tveim fríðum gangarum (Str. 72, 25) þar munum vér finna dróttin eigi liggjanda í etu, heldr ríkjanda yfir englum (Hom. 71, 11) knjám standandi fyrir henni svaraði (hon) henni blíðum orðum (Str. 22, 21) einn dag reið hann út af sínum garði — ríðandi ágætu essi (Pr. 422, 14).

Anm. 4. Det appositive part. repræsenterer efter betydningen i regelen en tidsbisætning. Stundom faar det betydning af en betingelse (f. ex. knættim Jǫrmunreki samhyggjendr systur hefna Guð. hv. 5) og i L. S. med tilføiet svá sem af en (hypothetisk) sammenligningssætning; se ovenfor Hom. 91, 26; cfr. 233.

230. Attributivt bruges præs. part. baade i F. S. og L. S. ikke sjelden af intransitive verber, men saagodtsom udelukkende af saadanne, som betegner en ydre eller sanselig tilstand eller handling.

brestanda boga, brennanda loga, gínanda úlfi, galandi kráku, rýtanda svíni, vaxanda vági, vellanda katli, fljúganda fleini, fallandi báru — verðit maðr svá tryggr, at þessu trúi

ǫllu (Háv. 85) sjaldan liggjandi úlfr lær um getr, né sofandi maðr sigr (Háv. 58) rigndi á þá blóði vellanda (Nj. 156, 4) byrr var at blásandi (OH. 170, 26)[1] veðr var drífanda (OH. 85, 35)[1] logandi eldr (Pr. 435, 1) gangandi menn (Pr. 142, 7) farandi konur kvámu til Hlíðarenda (Nj. 44, 16) hafði í hendi fork mikinn af glóanda járni (Pr. 186, 22) sett með skínundum gimsteinum (Pr. 434, 23) eigi skaltu berjast með ljúgandi hǫggum eða með skjálgum skotum svá sem felmtandi maðr (Kgs. 101, 4) lifandi maðr (OH. 230, 10) dugandi maðr (Nj. 123, 86).

Anm. 1. Kun ganske enkeltvis findes adjektivisk bestemt artikel foran et saadant attributivt particip.

sá hinn dugandi ræðismaðr (Str. 28, 29).

Det er ogsaa sjelden at føie postpositiv artikel til substantivet.

þat kerit, er vellandi vatnit var í (Str. 28, 39) þar af varð svá mikil birta loptsins, at skínandi málmrinn gaf af sér (Pr. 400, 13)[2].

Anm. 2. Alene i L. S. kan en bestemmelse føies til det attributive part.

er þó hǫfuðvápn bjúgr skjaldjǫtunn ryptandi meðr eldligum loga (Kgs. 109, 1).

231. Prædikativt bruges præs. part. af intransitive verber meget sjelden i F. S., oftere i L. S.

með því at faðir minn var lifandi (Kgs. 1, 19) at vér sém dauðir heimi ok heims girndum, en lifendr[3] guði (Hom. 115, 28) því er þat markanda, hversu hræddr ok skjálfandi maðrinn breyskr ok syndugr mun verða (Kgs. 205, 27) svá var fólkit rasanda (Pr. 374, 14) hans fiðri alt var miklu framar skínanda en hit skærasta gull (Pr. 401, 8).

I L. S. kan part. i forb. med vera anvendes som en omskrivning for nutid og fortid; cfr. 179.

engi maðr er sá lifandi, ef þessi frú væri honum unnandi, at hann myndi eigi bœtast af henni (Str. 25, 15) allra þeira,

---

[1] Ikke prædikativt!

[2] Participiet kan smelte sammen med substantivet til et sammensat ord: i Vellandkǫtlu (Nj. 104, 20). Isaafald vil da ogsaa den postpositive artikel kunne bruges paa almindelig vis: farandkonurnar (Nj. 44, 87).

[3] I det ældre sprog findes af og til substantivisk bøining ogsaa, naar part. staar prædikativt.

er þá váru lifandi (Str. 49, 14) þá mœttu þeir sveini einum, er komandi var frá unnustu Miluns (Str. 65, 16) hon er hér nú komandi at rœða við yðr (Str. 73, 18) úti fyrir hallar durum var standandi einn malmarasteinn (Str. 74, 23) þessir váru niðr stígandi af ætt ok afspringi Enee Trójumanna hertuga (Pr. 382, 26).

Anm. Som objektsprædikat er dette part. meget sjelden forekommende.

skal ek láta gera laugina heita ok vellandi (Str. 28, 13).

232. Af transitive verber (og verber med styrelse i dativ og gen.) bruges i L. S. præs. part. hyppig som apposition og prædikatsord; sjelden som attribut.

233. I apposition sættes det alm. til sætningens subjekt og udtrykker fordetmeste et tidsforhold, men stundom ogsaa aarsag og hensigt; naar svá sem tilføies, repræsenterer det en (hypothetisk) sammenligningssætning. Som et finit verbum forbindes det med styrelse i akk., dativ og genitiv, med infinitiv, akk. m. inf. og objektssætning; der kan dertil føies hensynsbetegnelse og adverbiale bestemmelser.

I F. S. vil man i saadanne tilfælde bruge en bisætning; ofte ogsaa (om en samtidig handling) sidestille et nyt hovedverbum med det foregaaende.

gǫrr vitum vér bergjendr en bœkr lesendr, hvert þetta lambs blóð er (= þá er vér bergjum Hom. 118, 22) talaði þá fyrir sínum mǫnnum svá mælandi (= ok mælti svá Pr. 221, 4) sœrði hana biðjandi, at hon slái strengina (= ok bað Str. 83, 12) þá kallaði dvergrinn á Desire sýnandi honum rekkjurnar (Str. 46, 21) tekr hann ágæta vel við honum bjóðandi honum ok hans mǫnnum til ágætrar veizlu (Pr. 403, 29) riddarar hans ok vinir ok frændr kvámu eggjandi hann at fá sér eignarspúsu (Str. 20, 20) svá at maðr verðr úmáttugr hugar síns gerandi þat, er eigi gegnir (Hom. 51, 12) þar kvámu fram loddarar ok leikarar fremjandi margskonar gleði (= þeir er f. Pr. 404, 1) spakr máðr hræðisk guð í ǫllum verkum sínum vitandi sik hvergi mega flýja návistu hans (= þar er hann veit, at hann má Hom. 26, 11) þeir leyndust undan, eigi af því at þeir hræddist veraldlegan dauða, nema heldr væntandi guðs dóms

(= af því at þeir v. Barl. 3, 34) sendi menn til Metellum með lítillátlegum orðum biðjandi sér lífs ok griða ok sonum sínum frelsis (= at biðja ell. at þeir bæði Pr. 133, 14) er útifuglar taka at syngja siðvenjulegum sǫngum náttúrú sinnar hvetjandi hverr annan til ástar (Str. 75, 10) Adamr svaraði svá sem verjandi sína sǫk (= sem hann verði Kgs. 130, 22).

Anm. Sjelden henføres appositionen til et underordnet sætningsled.

sjá þeir marga gryphones sœkja at hestinum slítandi þá kvika í sundr (Pr. 402, 15) fann hann hana hygna ok hœverska ok svá vel sér líkandi yfir allar þær, er honum hǫfðu fyrr hugnat (Str. 24, 33) á einhverri hæð sjá þeir kvikendi hrœranda sik (Pr. 401, 6) cfr. 229, Anm. 1.

Paa den 229, Anm. 2 omtalte maade bruges i app. til et af en præp. (navnlig at) styret nomen og i absolute dativsudtryk især part. vitandi, áheyrandi, ásjándi (med ens vidende, i ens paahør, paasyn).

vildu eigi hafa drepit þá at sér vitandum (Str. 50, 8) cfr. at úvitanda feðr mínum (Pr. 410, 20) hann má ekki góðs hafa án guði gefandi (sine deo donante Hom. 54, 13).

mæltu, at þeir skyldu þat aldregi þola henni at gera manndráp þeim vitandi (Str. 16, 37) cfr. þeim úvitandum (Str. 77, 21) mælti hon ǫllum áheyrandum (Str. 15, 23) skaut honum þegar af hestinum ǫllum félagum hans ásjándi (Str. 60, 17) hann berr sjálfr ǫllum ásjándum (Thom. 101, 5).

erkibyskupinum flytjanda þetta mál við konunginn, en konunginum veitanda (agente pontifice et tribuente rege Thom. 7, 1) várum dróttni sínum miskunnaraugum til hans lítandi reis hann með tárum (Thom. 69, 26).

234. Prædikativt sættes part. af transitive verber (og verber med dativisk og genitivisk styrelse) i L. S. til vera, og kan saaledes benyttes som en omskrivning for nutid og fortid (cfr. 231). Sjelden sættes det til verber «at blive». En verbal styrelse og andre bestemmelser kan tilføies.

sǫgðu þeir, er skiljandi váru, at aldri heyrðu þeir fyrr annan strengleik jamgóðan þessum (Str. 68, 13) at augu þín sé upp lokin ok eyru þín heyrandi yfir hús þetta dag ok nótt (Hom. 131, 10) eigi eru þeir eigandi til þess at kippa því nǫkkuru frá, er fyri ǫndverðu var til skipat (Kgs. 207, 28) svá at í ǫllum lǫndum gerðust hinir margfróðustu menn mælandi sinna landa tungum (Str. 2, 14) Magnús konungr varð henni

237. Substantivisk anvendelse. Præs. part. af intransitive og transitive verber kan bruges substantivisk for at betegne den person, som udfører handlingen.

a) I F. S. sjelden, naar undtages búandi, der fuldstændig er gaaet over til substantiv (cfr. fjándi, frændi) samt endel retstermini, især dœmandi, sœkjandi, verjandi, vegandi.

dœmendr (Frost. X, 12 o. m. f.) skal sœkjandi nefna sex menn ór dómi en verjandi aðra sex (Nj. 97, 94) kjósa Kol til veganda (Nj. 65, 33) finnanda spik (finderens Gul. 150) metendr — virðendr — hyggjendr (Gul. 320) hann skírskotar undir heyrendr þá er firi útan dóm standa (Gul. 269) nema sjándi eða segjandi sé at (Frost. IV, 23) eigandi (eier Frost. V, 16) ef lendir menn gerast mælendr eða ráðendr at því banni (Frost. V, 43) skal sœkjandi stefna veðjanda heim (Frost. X, 15) skal brigðandi kveðja leiglending (Frost. XII, 8) ef sá er eigi réttr teljandi (opregner Grág. I 48, 14). I sammensætninger: eptirætlandi; eptirmælandi; landeigandi; lǫgráðandi; þingheyjandi; samþingendr.

margir eru spillendr at um vináttu vára (OH. 114, 20) sendir lendum ok lærðum — verandum ok viðrkomandum kveðju guðs ok sína (Frost. 1).

Efterhængt artikel kan tilføies: hann spurði, hvat títt var um vegandann (OH. 117, 34) ryðjandinn (Grág. I 49, 1) sœkjandinn (Grág. I 69, 27).

b) I poesi hyppigere:

fár hyggr þegjanda þǫrf (Sol. 28) opt sitjanda sǫgur um fallask, ok liggjandi lygi um bellir (Þr. 10) at háði né hlátri hafðu aldrigi gest né ganganda (Háv. 132) gefendr heilir (Háv. 2) viðrgefendr ok endrgefendr erusk lengst vinir (Háv. 41) glǫðum er betra, en sé glúpnanda (Fáfn. 31). I navne: Verðandi (Vǫl. 20) Rennandi (Gr. 27) kalla álfar Gróandi (Alv. 10).

c) hyppigst i L. S. Participiet forbindes her alm. som et substantiv med genitiv, men der kan ogsaa føies dertil verbal styrelse.

tveggja elskanda ljóð (Str. 54, 3) hugga ek harmanda, skenki ek þyrstanda, fœði ek hungranda (Kgs. 167, 15) oftar fellr blindr en sjándi (videns Hom. 8, 8) án kennanda (sine doctore Hom. 8, 11) man hann þann hafa hefnanda (ultorem

Hom. 20, 15) munu þeir láta sér sóma at vera árnendr várir ok týjendr á dómsdegi (Hom. 188, 21).

heyrit nú stýrendr alls heims (Pr. 117, 5) ágætr heims kennandi þjóðar (gentium doctor Hom. 6, 9) ǫllum er hreinlífi nauðsynlegt, en allra mest þjónandum altaris Krist (ministris Christi altaris Hom. 34, 9) þess lífs unnendr (Hom. 117, 6) eptirlíkjendr pínslar þeira (Hom. 83, 18).

níttum vér eigi miskunn misgerandum við oss (in nos peccantibus Hom. 10, 11) sjá friðr er haldandi með góðum ok varðveitandi boðorð guðs (Hom. 9, 6) þessir eru léttir ok sœtir elskandum guð (Hom. 57, 18).

Med efterhængt artikel: hjarta lesandans (legentis Hom. 7, 12) dœmandinn (Hom. 40, 3) hugskot iðrandans (Hom. 114, 9)[1].

Den passive betydning.

238. I passiv betydning betegner præs. part. «som er at gjøre» d. e. «som egner sig til at gjøres eller til at blive gjenstand for en virksomhed». Det udtrykker saaledes dels skikkethed eller værdighed (bekvem, skikket til at — værdig, kvalificeret, passende til at —) dels mulighed (som lader sig gjøre, kan gjøres) dels tilbørlighed og nødvendighed (som fortjener at gjøres; bør, maa gjøres).

Den passive betydning hører hjemme i transitive verber og bruges navnlig i prædicering.

239. a) Som prædikatsord føies det i F. S. ikke ganske sjelden især til vera.

at leita, ef þaðan væri byggjanda landit (Flat. I 429, 29 skikket til at bebygges) þat munda ek ætla, at siglanda myndi þetta þykkja veðr fyrir Jaðar, ef Erlingr Skjálgsson hefði veizlu búit fyrir oss á Sóla (OH. 138, 19 skikket til at seile i cfr. sigla storm, ofviðri) skal ek þik gipta nǫkkurum þeim hǫfðingja, er mér sé eigandi vinátta við (OH. 78, 26 hvis venskab er for mig værdt at eie) mér er sagt, at þín fylgð sé fé

---

[1] Stundom findes det substantiviske part. med adjektivisk beining: frœða verandi ok viðr komandi (Str. 1, 6) móðir hans unni honum yfir alla lifandi (Str. 3, 5) heyrit þér samráðandi mér (Pr. 173, 25).

kaupandi (værd at kjøbe for penge, penge værd Pr. 25, 12) munu margir þat mæla, at yðr sé þat vel geranda (OH. 117, 12 gjørligt) er þat þolanda (Hkr. 643, 11) er yðr þá eigi segjandi saga til (Hkr. 475, 13 man behøver ikke at fortælle eder derom). Cfr. þat þótti þó úgeranda, at konungr vissi eigi þetta (man syntes, at det lod sig ikke gjøre Hkr. 103, 9) skógarmanns þess, er úœll er ok úferjandi (Grág. I 12, 3).

b) Hyppigere bruges det saaledes i L. S. Navnlig bruges her meget ofte dette passive part. i forb. med vera som en omskrivning for at betegne, at en handling bør, maa, kan ske (er tilbørlig, nødvendig, mulig) i lighed med den latinske omskrivende konjugation i passiv.

þóat nógir mannkostir væri í brjósti Metelli þeir er góðum mǫnnum væri œskjandi (ønskelige Pr. 283, 7) þat er mannvit þess er biðr at beiðast þeira hluta, er viðkvæmiligir væri ok vel sé veitandi (Kgs. 201, 32). Cfr. hvat er oss sýnist at hváru með ǫllu útrúanda (utroligt Pr. 381, 16).

svá at þeir kunni á því góða skilning, hverir hlutir elskandi eru fyrir sœmdar sakar ok góðrar meðferðar, eða hverir hlutir hatandi eru fyrir úsœmdar sakar eða skemdar (Kgs. 73, 22) skalt þú þat víst vita, at eigi er þat nafn fyrirlítanda svá sem svívirðingarnafn (Kgs. 72, 12) at kveldi er dagr lofandi (Mǫtt. 22, 8) mykils er virðandi miskunn guðs (Hom. 100, 25) ekki er kristnum manni meir flýjanda en ofmetnaðr (Hom. 42, 17) þat er vitanda mildlegt verk víst (Hom. 28, 18 sciendum est esse pietatis opus) sjá kynning guðdóms ok hyggjandi sannleiks er nemandi fyrir almennilega trú (discenda est Hom. 4, 3) þat er merkjanda, at tveir turturar eða tvær dúfur váru fœrðar fyrir Kristi (Hom. 99, 25) er ekki ifanda, at nær er þá heilagr andi hjǫrtum várum (Hom. 18, 14).

Anm. 1. I «subjektløst» passivudtryk bruges foruden transitive ogsaa intransitive (enkeltvis reflexivformede) verber.

er frá honum ekki lengra segjandi (Str. 35, 38) tveir (vegir) þeir er byggjandi er undir, en þrír hinir er úbyggjandi er undir (Kgs. 53, 29) þess er fyrst leitanda, fyrir hví dróttinn vildi hafa fjóra kennendr boðorða sinna (Hom. 78, 5) þessarri gjǫf er vel játanda ok svá þiggjandi (Mǫtt. 10, 22) slíkt hit sama er renn-andi með sannri ván til hugganar yfirlegrar mildi (Hom. 7, 2) banna þat, er eigi er við sœmanda (Hkr. 700, 24) eigi er við þat reiðandist (Kgs. 165, 25).

Anm. 2. Af og til findes præs. part. af verber, der ikke styrer akk., brugte i passiv betydning paa samme maade som part. af transitive verber.

at kunna þat vel at sjá, hverir hlutir er honum eru vel veitandi eða hverir viðr sjándi (sjá við e-u Kgs. 112, 4).

Anm. 3. I F. S. udtrykkes det, som bør, maa, kan ske, fortrinsvis med skal og má med inf. (med bestemt eller udeladt ubestemt subjekt). Naar det f. ex. Hom. 56, 11 heder: í þeirri er skiljandi, hvat manni sé geranda (in qua intelligendum est, quid cavendum sit homini), vilde der i F. S. siges: í þeirri má skilja, hvat gera skal.

Af og til findes begge disse udtryksmaader sammenblandede: er þat hugsandi, í hvern tíma gefandi er hverja gjǫf (istedenfor enten: í hvern tíma gefa skal hverja gjǫf, eller: í hvern tíma hver gjǫf er gefandi Kgs. 203, 17) eigi er virðandi ásjónir manna í dómum, heldr sǫkina (Hom. 38, 17 non est persona in judicio consideranda sed causa)[1].

240. Meget sjelden findes præs. part. i passiv betydning som attribut.

tel ek hann eiga at verða um sǫk þá mann sekjan, fjǫrbaugsmann, því at eins ferjanda né festum helganda, nema fjǫrbaugr eða alaðsfestr komi fram at féránsdómi (Nj. 144, 26) cfr. tel ek hann eiga at verða um sǫk þá sekjan skógarmann, úœlan, úferjanda, úráðanda ǫllum bjargráðum (Nj. 73, 25) sá þá þegar, at úfriðr var ok úflýjandi herr (Hkr. 712, 25) þat var haffœranda skip at vexti (OH. 113, 20 skib, som var skikket til at føres paa havet).

sveinninn íhugaði, at honum var betra at bíða með biðlund en skunda með heimskri hrapan ok af fallanda vón missa tilsjó sinnar ok vættandi vánar (som var at vente, kunde ventes Str. 55, 5).

Særlig paafaldende er i L. S. slige urimelige efterligninger af latin som Thom. 67, 10:

segir konungrinn sik vilja fyriheitit með þeima hætti hafa af konunglegum vǫnum varðveitandum, at þat sé opinberliga en eigi leynilega gǫrt (dicebat rex obligationem de regiis consuetudinibus observandis velle sibi fieri in hac forma).

[1] Cfr. paa latin: mihi hac nocte agitandum est vigilias (Plaut.) hanc viam nobis ingrediendum est (Cic.).

241. I enkelte tilfælde føies præs. part. attributivt til et substantiv saaledes, at dets betydning hverken ligefrem kan opfattes som aktivisk eller passivisk i forhold til den nævnte person eller ting, men handlingen eller tilstanden tænkes paa en friere maade i en eller anden henseende at staa i forbindelse med gjenstanden, saa at denne kan karakteriseres derved. lýsti hann lǫglýsing ok í heyranda hljóði at lǫgbergi (Nj. 8. 16 stilhed, hvori der kan høres) er nú gott beranda borð á horninu (SE. 32, 23 «en god bærerand» d. e. en saadan rand, at man godt kan bære det uden at spilde) nú mun eigi sitjanda hlut mega í eiga (Nj. 74, 1 have siddende del i noget d. e. saadan andel, at man kan blive rolig siddende) á deyjanda degi (OH. 244, 27 den dag, da man dør) ven þú hest þinn góðan um at kasta á hlaupanda skrefi (= á skrefhlaupi i løb Kgs. 99, 26) hafði hvergi haldanda hug (lyst til at stanse) útan fór sem einn kaupmaðr (Pr. 144, 6) fór ek fagnandi til hinna hæstu bygða með hrósanda herfangi (Kgs. 167, 11 med bytte, som man roser sig af). Cfr. «staaende plads, svimlende høide, faldende syge, med grædende taarer» o. l.

242. Slutningsbemerkning. Det oprindelige forhold med hensyn til præs. part. synes altsaa at have været:

præs. part. af intransitive verber har aktiv, af tranitive passiv betydning;

de første bruges i apposition og som attribut, sjelen i prædicering; de sidste, som idethele er lidet hyppige, agodtsom udelukkende som prædikatsord;

præs. part. er i det væsentlige at betragte som adjek-er; de har ingen fremtrædende tidsbetydning og har nomistyrelse (genitiv).

Saaledes vedbliver ogsaa idethele sprogbrugen at være S.

I L. S. udvides og modificeres brugen ved paavirk-af fremmede analogier, navnlig det latinske nutids-icip og passive verbaladjektiv.

)et aktive part. dannes her ogsaa af transitive verber r verbal karakter (med tydelig tidsbetydning og verbal e).

et passive part. bruges i forb. med vera hyppig som

et omskrevet udtryk om pligt, nødvendighed eller mulighed (i lighed med latinsk omskrivende konjugation i passiv); saaledes anvendes almindeligst transitive verber, men i «subjektløse» udsagn tildels ogsaa intransitive.

Enkeltvis findes reflexivformede nutidsparticipier med reflexiv eller passiv betydning.

Fortids particip.

243. Fortids particip har i transitive verber passiv betydning («bragt i en vis stilling eller tilstand»), i intransitive verber aktiv betydning («kommen, indtraadt i en stilling eller tilstand»).

244. Fortids particip har som verbalform den funktion i forb. med hafa, vera, verða at danne aktive og passive tidsudtryk. Ved vera og verða staar her part. prædikativt. Ved hafa er det opr. føiet appositivt til det akkusativiske objekt, men i den almindelige prosa findes denne brug sjeldnere, idet det snart er blevet regel i alle tilfælde at føie part. til hjælpeverbet hafa i intetkjønsformen i ental (se 176, Anm. 3).

245. Fort. part. føies ligeledes til verberne eiga, fá, geta, gera, vinna, ráða «have, faa gjort noget». Ogsaa her er i prosa intetkjønsformen almindelig; stundom retter part. sig dog efter objektet.

þat átta ek skilit við þik, at þú veittir mér lið (Flat. I 129, 6) at þeir mundu eigi fá bundit úlfinn (SE. 19, 23) ek fæk eigi leyst mik (SE. 20, 16) fengu þeir eigi lengra borit en útar á kirkjugólfit (Hkr. 727, 20) eigi at heldr gat hann veitt þann ikorna (OH. 85, 34) þú ert skauð at meiri, at þú getr eigi sótt tvá menn við tvennar tylftir manna (Flat. I 129, 8) skjótt kjorit geri ek þat (Flat. I 340, 11) svá skjótt réð hann um brotit helvíti (Heilag. II 6, 7) þá hefir maðr heimild til, ef sá maðr heimilar honum, er forráð á aura sinna ok hann hyggr, at sá mætti honum heimilat vinna þann grip. en eigi elligar (Grág. II 164, 20) hverr man heipt Heði hefnt of vinna? (Veg. 10).

nú er þat sét, at vér fám (var. getum) þá aldri með vápnum sótta (Nj. 128, 76) níu áttu við úlfa alna (H. H. 1, 39)

svá gangi þér, sem þú við Gunnar áttir eiða opt um svarða (Akv. 30) hann sjálfr mun holpinn gera lýð sinn frá syndum þeira (Mar. 26, 1) svá ér um lýða landi eyðit, sem ér um unnut eiða svarða (Guð. 1, 21) vinn mik holpinn (Heilag. II 487, 6) vann véltan hann af sløgð sinni (Post. 760, 1).

Anm. Hermed ikke at forveksle tilfælde, hvor vera er udeladt ved part. efter verber, som styrer akk. m. inf.

kváðu með gumnum góð ár komin (H. H. 1, 7) hann sagði skilit við Þórhildi (Nj. 34, 47) heyrt hefi ek getit Hvítakrists (Hkr. 482, 21) bjǫrn hugða ek hér inn kominn (Am. 17) vitið mínu lífi farit (Sig. 2, 10) lokit því létu (Am. 20).

246. I L. S. merkes:

a) Fort. part. kan føies appositivt til et subst. (alm. subjektet) med udpræget tidsbetydning, saa at udtrykket bliver jevngodt med en bisætning (alm. en tidsbisætning).

kosinn til byskups ok eigi vígðr prýðir hann sik nú þegar svá blezaðum byskuplegum háttum (Thom. 21, 13 da han var valgt til biskop, og før han var indviet) útgenginn af skóla heldr hann sik nú upp á leikmanna hátt (Thom. 2, 19) Stígandi í klerkabúningi meðr páfans dómi ór sínu valdi kastaðr allri sœmd afflettr dó í myrkvastofu (Thom. 26, 5) er þeir kómu þar, sem heitir Dýrsá, þá lágu þar fyrir Danir, komnir ór leiðangri með skip mǫrg (som var kommen Hkr. 801, 27).

sé þenna Thomas virðingu ok vísdómi hátt upphafðan ok krǫptunum þó hvergi minnr fagrliga framdan (Thom. 31, 8 = se, hvorledes denne Th. er høit ophøiet).

b) Navnlig bruges udtryk med præp. (at, eptir, af, í) og tilføiet appositivt fort. part. istedenfor en bisætning for at betegne tid, aarsag o. l.

at búnu þessu inu vaskliga liði halda þeir til Miklagarðs (Forn. Suð. 83, 8) at undan hǫggnum rótum (radicibus extirpatis Hom. 48, 5) sá sauðr, er góðr hirðir leitaði á jǫrðu at eptirlátnum níu tigum ok níu sauðum (Hom. 82, 30) at þessum II úvinum brot reknum, þá kallit til yðar í staðinn til réttra skilninga II sannsýna aldyggja vini (Barl. 5, 13) at dyrum upploknum ganga þeir inn (Thom. 93, 21) at þessu gǫrvu (hoc facto Pr. 134, 9).

eptir liðna marga vetr þesskyns lífis þá kallaði hinn gamli Barlaam Josaphat til sín (Barl. 202, 3) eptir sýndan klæða-

búnað hins sæla Thomas erkibyskups, er hann sinn líkama meðr skrýddi, skulu vér hversdaglega háttu hans lofsamligs lífs á líta, er hann sína sálu meðr prýddi (efterat Th.'s klædedragt er skildret Thom. 28, 8).

af þess háttar kærslum hrœrðum af Thomasi erkibyskupi ok upphǫfðum springa honum á móti margir í senn harðir mótstǫðumenn (deraf at den slags klagemaal var bragt paa bane af Th. hujuscemodi motis quaestionibus Thom. 45, 20).

þér sjálfum heyra þessor orð til, er í dag tapaðir þinni sœmd ok samvizku í þínu guðrœkilegu dœmi af þér gefnu (derved at der af dig blev givet et ugudeligt exempel deo odibili exemplo in posterum relicto Thom. 75, 1).

Anm. I F. S. bruges enkelte saadanne udtryk med at i ligefrem tidsbetegnelse.

at liðnum þrim vetrum (Flat. I 32, 18) þær kómu snemma þessa dags til grafar at upprunninni sólu (da solen var gaaet op Hom. 116, 16; cfr. at upprennandi sólu se 229, Anm. 2) nú er maðr veginn á náttarþeli at sloknum eldum (Gul. 157; cfr. at brennanda eldi se 229, Anm. 2). Saaledes ogsaa: at svá gǫrvu (at soguru) og at svá búnu, idet svá gert, svá búit gaar over til at blive betragtet som et substantivisk ord.

Men som lærd stil er at betragte: skildust nú at svá mæltu (Dropl. 14, 27) at feldum VIII konungum eignaðist hann allan Þrándheim (Hkr. 52, 30) skildust þeir á þinginu at svá loknum málum (Hkr. 292, 35) eptir þessa hluti sagða þá eru þeir upp festir þar á þinginu (Flat. I 557, 25 efterat dette var sagt).

c) Endelig bruges ikke sjelden (hyppigere end ved præs. part.) dativ uden præp. med appositivt fort. part. paa samme maade som latinsk absolut ablativ.

liðnum þeim VII vetrum tók árangr at spillast (Pr. 75, 17) nǫkkurri stundu liðinni fór kapaleinn þess hins sama byskups til Jórsalalands (Barl. 89, 22) þessum þrettán útgengnum váru aðrir þrettán inn leiddir (egredientibus tredecim Thom. 29, 16) erkibyskupinn sitr nú einn sér dyrum yfir honum aptr strengðum (Thom. 31, 5) hverr man sigrast í bardaganum sjálfum hǫfðingjanum sigraðum (principe devicto Thom. 74, 14).

247. I L. S. kan fortids part. med bibehold af tidsbetydning bruges attributivt.

er et komna dýr sér leo (Forn. Suð. 71, 23) er gefa lét

hirð sinni ok til komnum hǫfðingjum ríka gangveru (Mǫtt. 4, 4).

Forresten merkes, at fortids particip ofte anvendes uden tidsbetydning som rent adjektiv.

Anm. Enkelte fort. participier, sammensatte med ú- føies undertiden til prædikatet i intetkj. ent. ganske som adv.

ekki dugir úfreistat (Nj. 5, 14 det nytter ikke, uden at der forsøges) Hrútr sagði Gunnari úfregit alt um skapferði Hallgerðar (Nj. 33, 64) um þat at þeir gengi þar um híbýli úlofat (Eb. 102, 9) úboðit gekk hon inn í milli boðsmanna (Heilag. I 515, 35) at hann ætti lítinn tíma hér úverit (Heilag. II 389, 18) er hon átti VIII daga úlifat í likam (Heilag. I 540, 13).

Bisætninger.

248. Substantiviske bisætninger er at-sætninger og spørgende bisætninger. De kan sidestilles med et substantiv, bruges som subjekt og objekt (ved verber, subst. og adj.) og styres af en præp.

Disse sætningers substantiviske karakter og forhold giver sig tydelig tilkjende derved, at der i hovedsætningen ofte indsættes et paapegende pron. (i forskjellige kasus af intetkj. ental), hvortil de knyttes som apposition.

Staar en at-sætn. som subjekt eller objekt (for verbum) henvises der ligeledes ikke sjelden dertil ved i hovedsætningen at indsætte svá.

Anm. 1. Akk. med inf., der i det norrøne sprog har en indskrænket anvendelse (se 217), har samme betydning som en substantivisk at-sætn. At udtrykket dog ikke opfattes som en substantivisk sætning, sees deraf, at det ikke paa ovennævnte maade sættes appositivt til et paapegende pron., og at der heller ikke henvises dertil ved svá.

Anm. 2. At er kan bruges i subst. sætn. (at) og omvendt at som relativ part. (er), og at en sætn. med at kan være en adv. bisætn., omtales nedenfor.

249. Subst. bisætning sidestilles med et substantiv (eller substantivisk ord)

a) som apposition (cfr. inf. 203); til substantivet føies gjerne et paapegende pron.

konungr ræðr honum þau ráð, at hann skal nú fyrst láta kyrt vera (Jomsv. 65, 17) er sá einn til, at þetta orðtak falli niðr sem skjótast (Nj. 12, 104) ek hefi hina skilning, at engi sé þeira maki (Nj. 92, 24)[1].

hann vekr brátt þat mál, ef Sigríðr vili giptast honum (OH. 13, 37) kærðu þat mál sín í milli, hvat Svíakonungr myndi til taka (OH. 85, 1).

b) som 2det sammenligningsled: lét hann øngu ǫðru við koma, en létu líf ok limar (OH. 190, 6) vil ek ekki annat, en þú farir til mín til vetrvistar (OH. 156, 14) gáði eigi annars, en þeir berðist á sléttum velli (Hkr. 213, 10) er þat ok myklu makligra, en við Þórðr ættim saman (Mork. 172, 30).

Som det sees, udelades at umiddelbart efter en (cfr. inf. 204 og 222, Anm.); men indsættes der þat efter en, udelades at ikke.

Saaledes heder det Mork. 117, 17: annat skal satt vera at segja með Norðmǫnnum, en Tosti jarl fœri frá Haraldi konungi ok í fjánda flokk hans; men Hkr. 619, 20: annat skal satt at segja með Norðmǫnnum en þat, at Tosti jarl fari frá Haraldi konungi Sigurðarsyni. Cfr. er nú ekki annat bjargráð nema þat, at vér aukim fœzlu drekans (Heilag. II 274, 31).

250. Substantivisk bisætning som subjekt.

a) at-sætn.: honum var sagt, at hann var úti í svǫlum í gæzlu hafðr (Hkr. 358, 20) austrvegs konungum var vitrat, at þeir fynni eigi Herodem (Hom. 96, 1) sýndist lǫgmǫnnum, at Eysteinn konungr hefði lǫgin at mæla í þessu (Mork. 179, 10) eigi er undarligt, at þú sér kallaðr Ólafr digri (OH. 45, 26).

Med foranstillet pron.: semst þat með þeim, at þeir skulu koma allir með fjǫlmenni til Gulaþings (Hkr. 173, 25) þat lízt mér, at ek man hafa þik at trúnaðarmanni (OH. 99, 23) þat þótti þó úgeranda, at konungr vissi eigi þetta (Hkr.

[1] Jomsv. 69, 29: sendir Sveinn konungr orð Sigvalda, at þeir kœmi í Danmǫrk; þeir sendu þau orð, at konungr láti búa veizluna — er meningen i de to led væsentlig den samme; men grammatisk er der den forskjel, at i udtrykket sendir orð, at er at-sætningen objekt (bud om, at); i sendir þau orð, at er at-sætningen app. det bud, at; følgende bud, at.

103, 9) satt er þat, at mjǫk er niðrfallit ríki Haralds ens hárfagra (OH. 33, 37).

Især naar hovedsætningens prædikat er vera med subst. prædikatsord: er þat minn vili, at svá gøri vér allir (OH. 146, 33) þat var trúa í forneskju, at menn væri endrbornir (H. H. 2, 51 pros.) þat er guðs lǫg, at maðr skal hjálpa aumum mǫnnum ǫllum (Hom. 123, 18).

Idet pron. retter sig efter prædikatsordet, siges da: sú er bœn mín, attu látir okkr hvárki skiljast lífs né dauða (OH. 208, 15) hinn er annarr kostr, at lokit sé sætt allri (OH. 148, 17); se 83.

Med foranstillet svá: var svá ætlat, at hann skyldi fœra kvæðit konungi (OH. 143, 6) svá er sagt, at þrír æsir fóru at kanna heim allan (SE. 72, 13) svá lízt mér á þik, at þú sér giptuvænligr maðr (Mork. 4, 22) þat sýndisk mér, at lík eitt lá fólgit undir gúlu klæði; svá sýndisk mér, at hon (sc. sálan) væri nøkkvið (Hom. 190, 3).

b) spørgende bisætn.: eigi er kunnigt, hversu víðfleyg er vár rœða vill gerast (Kgs. 24, 24) eigi þykki mér skipta, í hvárum flokki ek em (OH. 204, 5) eigi má í hjarta koma, hversu mikla dýrð guð hefir búit á mót vinum sínum (Hom. 63, 32).

Med foranstillet pron.: þat var á margra manna vitorði, með hverjum skildaga þeir hǫfðu félag sitt gert (Hkr. 329, 7) eigi er þat logit af yðr, hversu fríðir menn þér erut sjónum (OH. 29, 1) þat er engum manni blint, hverjar fǫðurbœtr hugðar eru Hákoni konungi (Hkr. 762, 25).

251. Subst. bisætning som objekt for verber.

a) at-sætn.: vil ek, at þér brœðr farit þessa ferð (OH. 88, 24) sumir segja, at hann væri finskr at ætt (OH. 71, 13) hygg ek, at þú ljúgir (Hárb. 49).

skulum vér trúa, at dróttinn sjálfr Jesus Kristr fór í gegn ǫnd móður sinnar (Hom. 173, 12) ek treystumk eigi, at þín verði gætt (Mork. 41, 39).

gæt þú, at honum verði eigi slíkt sem Atla (Nj. 39, 19) munu vér þá biðja með þér, at hann fái þér at láni þetta ríki (OH. 45, 31) eggjuðu hǫfðingjar Magnús konung, at hann

hyrfi aptr (Mork. 147, 38) ek get, at þú berir lágt hǫfuðit af ykkrum fundi (Nj. 61, 25).

Med foranstillet pron.: ræð ek þat, at vér vindim segl várt (OH. 140, 37) nú mæli ek þat um, at þú verðir hvers manns níðingr (OH. 124, 38) þat hyggjum vér, at hann kunni fugls rǫddu (Mork. 128, 24) hann gaf sonum sínum í hverju fylki hálfar tekjur ok þat með, at þeir skyldu sitja í hásæti skǫr hæra en jarlar (OH. 5, 1).

því eru allir skyldir at trúa, at Þórr er mátkastr (SE. 27, 32) skulu vér því treystast, at vér hǫfum réttara at mæla en búendr (OH. 209, 32).

skulu vér geyma þess, at engi komist í braut (Nj. 128, 56) bað konungr þess, at þeir skyldu hann vita láta (OH. 189, 13) jarl fýsti þess, at Þorkell skyldi fara til Noregs (OH. 94, 14) þurfum vér þess mjǫk, at þú leggir hamingju þína á þessa fǫr (OH. 53, 15).

Med foranstillet svá: bauð þeim svá, at þeir skyldu honum fylgja (OH. 54, 40) mælti svá við þá, at þeir skyldu fara aðra gǫtu aptr (Hom. 94, 21) hygg nú svá fyrir hag þínum, at þar liggr við líf þitt (Nj. 73, 8) máttu svá ætla, at vandskipaðr mun þér vera stafninn í stað hans (Mork. 47, 35) svá virði ek, at mér sé nú eigi hvatvísi í at svara (Mork. 175, 3).

b) spørgende bisætninger:

veit ek eigi, hvaðan þjófsaugu eru komin í ættir várar (Nj. 1, 38) munum nú verða at reyna, hve til takist (Mork. 158, 24) hann spyrr, hvat mǫnnum þeir sé (OH. 201, 32) sagði, hversu mikill grátr var með ásum (SE. 38, 37) skal ek freista, ef ek mega þik drepa (Hkr. 622, 29).

Med foranstillet pron.: hjarðir þat vitu, nær þær heim skulu (Háv. 21) þat skyldi svá reyna, hvárt Baldr var svá ástsæll sem sagt er (SE. 38, 38) þess er fyrst leitanda, fyrir hví nǫkkurir englar sé nefndir á nafn (Hom. 176, 23) gakk þess at fregna, hveim enn fróði sé ofreiðr afi (Sk. 1).

252. Subst. bisætning som objekt for subst. og adj.

a) at-sætn.: oss er mikil nauðsyn, at vér hverfim til várs dróttins (Hom. 97, 17) er mikil ván, at konungr gefi oss sakar um (Mork. 5, 11) oss er mikil þorf, at vér kallim opt

til guðs af ǫllum hug (Hom. 65, 29) eru konungi orð gǫr, at hann leggi til heilræði (Mork. 70, 27) setti hann lǫg manna á millum, at ríkir menn ræni eigi hina, er fátœkri eru (Hom. 147, 34) þér várut allir ákafir, at vér skyldum Óláf hefja upp yfir hǫfuð oss (ivrige for, at OH. 60, 35) hræzla gerir mann varan ok áhyggjusaman, at eigi geri hann á miss (Hom. 27, 4).

Med foranstillet pron.: þess er nauðsyn, at vér kunnim rétta grein góðs ok ills (Hom. 187, 17) er þess ván, at þaðan standi mikill kuldi (Kgs. 30, 30) þess strengi ek heit ok því skýt ek til guðs, at aldri skal skera hár mitt né kemba (Hkr. 51, 10) mjǫk heyrða ek þat rœtt, at allir mundu þess fúsir vera, at friðr yrði (OH. 57, 10).

b) spørgende bisætn.: ek man ganga upp á eyna á njósn, hvat títt sé í eyjunni (OH. 116, 11) hann kunni mesta skyn, hversu mikil aftaka var í fráfalli Baldrs (SE. 37, 25).

253. Subst. sætning styret af præp.

a) at-sætn.: er vant fyrir at sjá, at þú sér eigi griðníðingr (Nj. 67, 16) hyggi at góðr, at eigi falli hann (Hom. 75, 16) konungr var vandr at, at hlýtt væri vel (Mork. 73, 6) skulum vér varask við, at eigi taki oss þau dœmi (Hom. 105, 34) skal ek nauðga þeim til, at þeir segi mér hit sanna (Nj. 88, 128) síðan vil ek gefa lof til, at þú farir yfir land mitt (OH. 200, 13) legðu á allan hug, at maðrinn sé eigi drepinn fyrir sunnudag (OH. 117, 18) oss hefir verit grunr á um morð þau ok illvirki, at sendimenn mínir hafi þar verit myrðir (OH. 140, 5) þótt Danir stœði í móti, at ek væra konungr yfir þeim (Mork. 56, 13) hafði Óláfr konungr látit fara orð um til Jamtalands, at þat var hans vili, at Jamtir veitti honom lýðskyldi (OH. 142, 34).

Med foranstillet pron.: em ek um þat hræddr, at þá sœki þik heim reiðin (Mork. 40, 20) ifar þú nakkvat um þat, at þú hafir rétt at mæla í yðarri deilu (OH. 196, 9) nú er sá okkarr vinr mestr, er til þess heldr, at við sém sem sáttastir (Mork. 216, 36) dœmi til þess, at gamlir frœðimenn hafa slíkt fyrir satt haft (Hkr. 1, 11).

b) spørgende bisætn.: þá hafði hann ráðit fyrir sér at leita til, ef saman mætti bera fundi þeira Miðgarðsorms (SE. 35, 4) Aðalráðr konungr var mjǫk hugsjúkr um, hvernig hann

skyldi vinna borgina (OH. 20, 7) er þér eigi forvitni á, hversu mér líkar sagan (Mork. 73, 9) haf þú njósn af, nær er þeir koma til bœjarins (Nj. 3, 35) fréttir konungr eptir, ef Hreiðarr sé þar (Mork. 42, 29) skulu vér at hyggja, hvat þeir taka til ráðs (Nj. 128, 12).

Med foranstillet pron.: váru um þat mjǫk hugsjúkir, hvernig þeir fengi til gætt, at eigi næði úvinir konungs at misfara með líkinu (OH. 225, 25) um þat réðu ríkir tívar, hve þeir Hlórriða hamar um sœtti (Þr. 14) frá dǫglingr at því, ef þær vildi heim með hildingum þá nótt fara (H. H. 1, 17) kant forsjá til þess, hvernug reisa skal þessa ráðagerð (OH. 32, 26).

254. Adjektiviske bisætninger.

Adjektiviske bisætninger er relativsætninger.

I F. S. findes ingen relative pronomener. Den relative tilknytning sker ved en partikel, alm. er (om en, sem og at som rel. part. se nedenfor).

Ved denne part. betegnes et udsagn at staa i forhold til en forud nævnt gjenstand saaledes, at gjenstanden bestemmes derved. Hvilket forhold, der finder sted mellem gjenstanden og udsagnet, udtrykker partiklen ikke; det kan alene fremgaa af sammenhængen.

Men idet den gjenstand, der bestemmes ved det tilknyttede udsagn, i alm. er at tænke enten som udsagnets subjekt, eller (nærmere, fjernere) objekt eller hensynsbetegnelse, eller den staar i saadan forbindelse dermed, der angives ved præp., kan relativpartiklen siges at repræsentere disse forskjellige sætningsforholde.

255. a) Relativet som subjekt:

í borginni var hǫfðingi sá er Óðinn var kallaðr (Hkr. 4, 27) þér rjúfit dóm alls herjar þann er gǫrr var á Uppsalaþingi (Hkr. 318, 6) stefndi til sín ǫllum hǫfðingjum þeim er váru í ríki hans (Hkr. 153, 23) af hafinu gengr langr hafsbotn til landnorðrs, er heitir Svartahaf (Hkr. 4, 6) Vísburr átti son, er Dómaldi hét (Hkr. 14, 12) okr skaltu gráta báða, er hér sitjum feigir á mǫrum (Hamd. 10) orðstírr deyr aldrigi hveim er sér góðan getr (Háv. 76).

b) som objekt (ved verber, som styrer akk., dativ, genitiv):

kringla heimsins sú er mannfólkit byggir (Hkr. 4, 3) Fjǫlnir var sá nefndr er son var Yngvifreys þess er Svíar hafa blótat lengi síðan (Hkr. 1, 18) eptir tǫlu sona sinna þeira er hann blótaði til Óðins (Hkr. 23, 6) hann á þann einn son er hann ann lítit (Hkr. 132, 27) sendit menn yðra þá er þér trúit (Hkr. 318, 32) alt þat er hann beiddist (Hkr. 202, 8) kvað ek fyr ásum þaz mik hvatti hugr (Lok. 64) eptir fornum kvæðum er menn hafa haft til skemtanar sér (Hkr. 1, 9) Eiríkr ok Gunnhildr áttu son, er Haraldr konungr jós vatni (Hkr. 81, 11) kvað þá ǫngva konu í heiminum er honum þætti sér jafnræði í at eiga (Forn. Suð. 1, 30).

c) som hensynsbetegnelse:

opt þú gaft þeim, er þú gefa skyldira, enum slævurum sigr (Lok. 22) einn var mér Sigurðr ǫllum betri, er brœðr mínir at bana urðu (Guð. hv. 10) konu þá, er þeir hǫfðu enga sét jafnvæna (Hkr. 72, 25).

d) styret af præp.:

þat er háttr skálda at lofa þann mest er þá eru þeir fyrir (Hkr. 2, 17) þeir hófu ok kendu íþróttir þær er menn hafa lengi síðan með farit (Hkr. 7, 26) Óðinn átti skip þat er Skíðblaðnir hét, er hann fór á yfir hǫf stór (Hkr. 8, 18) Óðinn sá er heiðnir menn hǫfðu lengi á trúat (Hkr. 181, 12) sendi þá orð ǫðrum hǫfðingjum þeim, er honum var liðs at ván (Hkr. 97, 10) þessir konungar, er nú var frá sagt (Hkr. 22, 14) dóttir Dags konungs hins ríka, er Dǫglingar eru frá komnir (Hkr. 18, 35) tóku dyrr allar á skála þeim er húskarlar sváfu í (Hkr. 45, 24) Ǫgvaldr, er bœrinn ok nesit er við kent (Hkr. 180, 20).

Anm. Præp. kan udelades i relativsætningen, naar den samme præp. staar i hovedudsagnet til det subst., som relativsætningen bestemmer.

Sigvatr skáld segir frá þessarri orrostu í því kvæði, er hann taldi orrostur Ólafs konungs (hvori Hkr. 220, 25) sumt þat er finnst í langfeðgatali því, er konungar hafa rakit kyn sitt (Hkr. 1, 7) síðan gekk Arinbjǫrn á brott ok út um dyrr þær, er ganga mátti upp á húsit (ud igjennem den dør, hvorigjennem Eg. 221, 12) á því landi er ek liggja veit fæsta feiknstafi (Grim. 12).

256. Sjeldnere findes der et andet forhold mellem gjenstanden og det bestemmende udsagn, saa at gjenstanden tænkes

a) i sammenhængsforhold til et substantivisk begreb i udsagnet — hvorved relativpartiklen kommer til at repræsentere en (eiendoms- eller objektiv) genitiv.

sjá maðr, er vér segjum nú frá jartegnum, átti **marga** lærisveina (Heilag. I 184, 17 om hvis jertegn) **bœr er sá inn** **þriði**, er blíð regin silfri **þǫktu sali** (hvis sale Gr. 6) **á berki** skal **þær rísta ok á baðmi viðar þeim er lúta austr limar** (Sigrd. 11) spjót **þat er alnar vaŕ lǫng fjǫðrin ok járni vafit** **skaptit** (Laxd. 208, 12) hann er svá vitr, at engi **spyrr hann** **þeira hluta, er eigi kann hann órlausn** (SE. 47, 23) **hafði hann** **þá saman komit því liði, er honum var ván** (Hkr. 61, 29).

b) i sammenligningsforhold til et led i udsagnet, saa at relativet repræsenterer 2det sammenligningsled.

hvat sú grind heitir, er með goðum sáat menn it **meira** **forað** (Fjǫlsv. 9) hvar namtu **þessi in hnœfilegu orð**, **er ek** heyrða aldri in hnœfiligri (Hárb. 43).

c) i instrumentalt forhold til udsagnet eller at bevirke, at det udsagte finder (kan finde) sted.

sá þvengr, er muðrinn Loka var saman **rifjaðr**, **heitir** Vartari (hvormed SE. 71, 10) ór spenum **hennar rennr mjǫðr** sá, er hon fyllir skapker hvern dag (SE. 24, 25) **bað hann** heilla ráða, ef til væri þau, er hann **mátti ríki ná** (Hkr. 130, 26) hefna níðs þess, er allir **Íslendingar hǫfðu hann níddan** (Hkr. 151, 13) hann kunni þau ljóð, er **upp laukst fyrir honum** jǫrðin (Hkr. 9, 2) bað hann Sifjar ver sér **fœra hver þanns** ek ǫllum ǫl yðr of heita (Hym. 3) **Óðinn tók hǫfuðit ok** smurði urtum þeim er eigi mátti fúna (som **bevirkede at Hkr.** 6, 8) settr þeim steinum, er honum máttu **eigi járn granda** (Forn. Suð. 61, 27) varð þar af mjǫðr sá, **er hverr**, **er af** drekkr, verðr skáld eða frœðamaðr (SE. 47, 29) **ok laust þat** hit fyrsta hǫgg, er haussinn brotnaði í **smán mola** (SE. 27, 1) hefir hon þar um nǫkkur orð þau, **er Kjartan mátti skilja**, **at** Guðrún lét sér úgetit at þessu (Laxd. 142, 5) **þá er þér nú** lítit fyrir at vinna þat, er ek man aldri ifa, **at þú sér konungsson** (Forn. Suð. 80, 3) fá honum þat **fǫruneyti**, **er hann** komist þangat í friði (OH. 144, 39) at gera **þar fyrir þat ráð**, er þeir verði eigi uppnæmir fyrir konungi (Hkr. 188, 9) **at**

láta þann verða fund okkarri jarls er um skipti með oss (Hkr. 327, 1) at samtengja góða menn ok illa þeiri samtengingu, er illir menn mætti batna af samvistu góðra (Hom. 113, 15).

d) at være denslags eller af den beskaffenhed, at det udsagte finder sted.

í þann tíma váru margir víkingar þeir er einn hǫfðingi réð fyrir mǫrgu liði ok herskipum (Fsk. 20, 20) hvílík er sjá skírn, er sá er skírnarbrunni hreinni, er skírðr er? (hvordan er denne daab, som er af den beskaffenhed, at den, som døbes, er renere end daabsvandet Hom. 90, 16) gull vissak ekki á Gnitaheiði þat er við ættima annat slíkt (Akv. 6) at taka þann ráðakost í Noregi, er engi mun slíkr á Íslandi (Laxd. 160, 15).

257. Relativet kan ogsaa knyttes til et stedsadverbium og maadesadverbium.

þeir hræddust, at úvinir mundu leita líksins þar, er var (OH. 225, 31) ferr hvatlega þangat til, er byskup hvílir (Heilag. I 49, 23) hvars hatr vex með hildings sonum, þat má ek bœta brátt (Háv. 153) lifa mun þat eptir á landi hverju þeira þrámæli, hvargi er þjóð heyrir (Am. 105) huggizk ið, horskar! hvegi er þat gǫrvist (Am. 35).

I forb. med tidsadverbier danner relativet tidskonjunktioner; se nedenfor.

Anm. 1. Paa samme maade som til paastedsadverbier knyttes stundom relativpartiklen til subst., som betegner sted, i betydningen «hvor».

reið hann þar til, er hann kom nær borg þeirri, er konungr sat (Eg. 167, 18) sá vǫllr, er finnask vígi at Surtr ok in svásu goð (Vafþ. 17) sá hólmr, er blanda hjǫrlegi Surtr ok æsir saman (Fáfn. 14) þetta er fjarri hǫfnum þeim eða kaupstǫðum, er útlendir menn skulu hafa frið (Laxd. 65, 16) cfr. eigi var lengra á millum landsins ok þess er (ɔ: det sted hvor) skipit flaut (Laxd. 68, 8).

Ligeledes kan den knyttes til subst., som betegner tid, i betydn. «da».

ǫllum lengri var sú hin eina nótt, er ek lá stirðr á strám (Sol. 47) en ek em þó nú á þeim mánaði, er ek em vanr at kasta ellibelginum (Forn. Suð. 27, 39).

Anm. 2. I spørgende bisætninger findes stundom er overflødig indsat efter det spørgende pron. eller adv., idet udtrykket er dannet i analogi med relativsætninger.

sést um, hvat er aðrir góðir kaupmenn hafast at (Kgs. 7, 18;

men var. hvat aðrir etc. 7, 2) vissu menn eigi, hvat er undir bjó þessi ferð, eðr hvat þeir mundu fyrirætlast í brǫgðum (Flat. II 127, 33) vissi engi maðr, hverrar ættar er hann var (Hom. 166, 32) nú seg mér, hverr er þú vilt mér vera í minni þurft (Barl. 58, 13) þar næst var frá því sagt, hveim hætti er hann varð erkibyskup (Thom. 118, 7) er honum verðr kunnigt, meðr hvílíku ofbeldi er þessir fara (Thom. 167, 5) haf þú njósn af, nær er þeir koma til bœjarins (Nj. 3, 34) eigi er kunnigt, hversu víðfleyg er vár rœða vill gerast (Kgs. 24, 23) spurði hann at, hvárt er þessi kona má hjálpast eða eigi (Barl. 92, 18).

258. a) Viser relativet hen til de pers. pron. ek, þú og repræsenterer subjektsforhold, gjentages af og til pronomenet i relativsætningen.

ek em brauð lifanda, er niðr sté ek af himni (Hom. 68, 21) Sigurðr ek heiti; Sigmundr hét minn faðir, er hefk þik vápnum vegit (Fáfn. 4) hverjum ertu, sveinn! um borinn, er þú á Fáfni rautt þinn inn frána mæki (Fáfn. 1) segðu þat, hirðir! er þú á haugi sitr (Sk. 11) œrr ertu, Loki! er þú yðra telr ljóta leiðstafi (Lok. 29).

b) Stundom indsættes ogsaa ellers i relativsætningen et pers. ell. paapeg. pron., der ved sin kasusform nærmere angiver det forhold, som relativet repræsenterer.

grétu bǫrn Húna nema ein Guðrún, er hon æva grét brœðr sína berharða (Akv. 38) þótti sá einn með fullu heita mega sækonungr, er hann (= den alene, som) svaf aldri undir sótkum ási (Hkr. 28, 21) sá smyr hǫfuð sitt viðsmjǫrvi, er hann birtir hug sinn í ást guðs (Hom. 110, 19) troll! er þik bíta eigi járn (= du trold, som Isl. s. II 364, 18) hvat er þat it lítla, er ek þat lǫggra sék (Lok. 44) skyldu þeir gǫrva nýmæli þau ǫll í lǫgum, es þeim litisk þau betri en en fornu lǫg (Isl. s. I 17, 11) at margir mundi þeir kristnir, er eigi mundu þeir jafnháttagóðir sem Kjartan (Laxd. 149, 20) taki sá arf, er skilgetinn er faðir hans (N. L. I 205, 3 = hvis fader) upp mun maðr rísa ór Gyðinga fólki, er allar þjóðir munu hafa ón mikla til nafns hans (Hom. 94, 34 = til hvis navn) þá er þó miklu skyldara at gǫfga guð þann, er sól ok tungl ok ǫll skepna þjónar boðorði hans (= hvis bud Heilag. II 230, 37) eigi þarf sá maðr þann eið at vinna er honum var ungum frelsi gefit (= som der i hans ungdom etc. Grg. I 192, 11).

Dette kan især synes nødvendigt i den sidste af to sideordnede relativsætninger og navnlig, naar forholdet i denne er anderledes end i den første.

þá þjóna samir dróttni várum at hafa, er eigi saurgisk í einigri líkams úhreinsu, heldr skíni þeir í hreinlífi (Hom. 34, 12) þeim einum manni, er syndum hafði lengi fylgt ok lætr hann af þeim ǫllum (Hom. 97, 31) sæll er maðr sá er ávalt er hræddr ok þeim er gefit ávalt at hafa guðs hræzlu fyrir augum (qui — et cui Hom. 26, 19) hvárt sé mæta nǫkkut þat er menn hafi, ok verðr því hin fǫlva gýgr fegin (Fjǫlsv. 29) þat er enn of þann er þú illa trúir, ok þér er grunr at hans geði (og om hvis sind Háv. 46) nefndu þinn, fála! fǫður! níu rǫstum er þú skyldir neðar vera ok vaxi þér á baðmi barr (H. Hj. 16).

c) Stundom drages ind i relativsætningen en adjektivisk bestemmelse, der hører til det begreb, som relativet viser hen til.

var þar allskonar drykkr, er beztan mátti fá (af alle slags den bedste drik, som man kunde faa Hkr. 311, 32) dúfa sitr opt í limum yfir vǫtnum, at hon megi sjá skugga í vatni þess, er at henni ferr ógurlegt í lopti (skyggen af det skrækindjagende som Hom. 92, 1) heimti til sín þann lítla stúf, er eptir stóð tungunnar (den lille stump, som stod igjen af tungen = den lille stump af tungen, som etc. Hom. 154, 7).

259. Stundom knyttes bestemmende til et subst. begreb ved relativet en sætningsforbindelse, som bestaar af en hovedsætning og en dertil føiet at-sætning.

engi mundi þat þora at segja sjálfum honum þau verk hans, er allir þeir er heyrði vissi at hégómi væri ok skrǫk (Hkr. 2, 18) sjám vér engi ráð til, þau er víst sé at duga myni (OH. 88, 3) þat er mannsfótr sá, er ek hygg at engi skal hér í kaupstaðnum ljótari vera (Hkr. 300, 16) þat er hon hugði at þeir skyldu eigi mega (SE. 46, 37) þat undr, er ek munda eigi trúa at vera mætti (SE. 34, 20) jarl þann skal nefna til sǫgunnar, er eigi má missa at tilkomi (Forn. Suð. 8, 20).

260. Som det sees af exemplerne i det frgd., føies relativet ikke gjerne umiddelbart til det subst., som det viser hen

paa, men knyttes helst til et paapegende pron., der sættes til substantivet og retter sig efter dette.

I F. S. er det en meget sjelden forekommende unøiagtighed, at demonstrativet ved attraktion retter sig efter det forhold, som repræsenteres af relativet. (Anderledes derimod i L. S. se 264 a).

þar mun Hǫðbroddr Helga finna í flota miðjum, sá er opt hefir ǫrnu sadda (H. H. 1, 35) mál er dverga í Dvalins liði ljóna kindum til Lofars telja, þeir er sóttu etc. (Vǫl. 14) drap hann ina ǫldnu jǫtna systur, hin er brúðfjár of beðit hafði (Þr. 32).

cfr. sá er rœgir sik sjálfan í syndum sínum, þann man djǫfullinn eigi rœgja (Hom. 19, 4) sá er segir lygivitni í gegn nángi sínum, slokna man líkn hans á hinum efsta degi (Hom. 39, 8), se nominativ 84 Anm. 1.

261. I det senere sprog udelades stundom efter demonstrativet et relativ, der repræsenterer subjekts- eller objektsforhold.

þá kómu hlaupandi dýr mǫrg þau skorpiones heita (Alex. 168, 4) reiðiverk þau þú unnit hefir, bœt þú eigi illu yfir (Sol. 26) ef ek skal mærrar meyjar biðja ǫðrum til handa þeirrar ek unna vel (Sig. 1, 36).

Cfr. udeladelse af relativpartiklen ved tidsadverbier, se nedenfor.

262. Som relativpartikel bruges ogsaa en. Denne, der synes at være en (østlandsk) norsk dialektform, forekommer navnlig i visse dele af de norske love (se N. L. V side 157) og i norske diplomer.

þær eru þrjár guðsifjar en allar eru jamdýrar frændsemi (N. L. I 350, 21) hverr en eigi gerir, gjaldi þrjá aura (N. L. I 363, 4) þau helgu orð en í bókinni váru (D. N. II 99 Fr.) til minnis ok frásagnar jarteina þeirra en hinn helgi Ólafr konungr gerði þá við hann (Hom 151, 25) at hann myndi veita henni þá bœn, en hon bæði fyrsta (Hom. 145, 5) hann býðr faðm miskunnar sinnar ǫllum þeim en hann elska (Hom. 141, 5) ágjarn maðr syrgir meir sinn skaða en hann fagni áðr af því en hann hefir fengit (Alex. 145, 11) bœndr skulu gera biskupi

reiðskjóta, eyk hvern en sǫðull eða seli hefir á komit (N. L. I 363, 2) á því ári en liðnir váru frá burð várs herra þúshundrað vetra, II hundruð vetra, VIII tigr vetra (D. N. I 81, 5).

263. Sammenligningspartiklen sem bruges i det senere sprog ikke sjelden som relativ. Denne brug synes at optræde tidligere i Norge end paa Island.

Som relativ bruges sem navnlig efter udtryk, som faar betydning af lighed, samt efter stedsadverbier og ubestemte pron. og adv., men ogsaa i andre tilfælde.

eptir því sem Eyvindr segir (Fsk. 23, 12) eptir þí sem í skilvísum bókum finnst skrifat (Stj. 67, 15) hann sótti þar mest at sem merki Hákonar konungs fóru (Fsk. 24, 10) skaltu, er þú kemr heim, láta gøra hús þar sem eigi hafi fyrr verit, þat er þér sé skapligt at sofa í (Jómsv. 55, 23) þat er mannsins náttúra at fara þangat sem mykils er háska ván (Kgs. 50, 8) svá at þetta erendi komist fram við Svíakonung, hverngi veg sem hann vill svara (OH. 54, 11) hvargi sem menn verða staddir heimsins (Heilag. II 45, 14) glǫðum er betra, en sé glupnanda, hvat sem at hendi kømr (Fáfn. 31) báðu almátkan guð, at hann gæfi sálum þeirra eilífa hvíld paradísar sælu, hverjum dauða sem þau dœi (Flat. I 243, 22).

úlfum líkir þykkja allir þeir sem eiga hverfan hug (Sol. 31) allar ógnir fær þú eigi vitat þær sem helgengnir hafa (Sol. 68) gengu út þeir sem gløggsýnastir váru (Fsk. 21, 3) umfram ǫll ǫnnur hǫf þau sem eru (Kgs. 49, 28) sá bróðir sem eptir lifði (Mar. 1142, 18) þeir Gyðingar sem nær váru, heyrðu hljóminn (Post. 21, 18) yfir þat hús, sem Krists lærisveinar váru inni (Post. 21, 13) ór þeim stað sem hon hafði setit (Mar. 1143, 24) á tanganum nessins sem Þórr hafði á land komit (Eb. 7, 4) frá þeim tíma sem ek gekk fyrir Pharaonem (Stj. 265, 6).

264. I L. S. føles der ofte trang til (i lighed med det latinske rel. pron.) at kunne udtrykke ved kasusformer det forhold, som relativet repræsenterer, og man søger da at hjælpe sig paa forskjellig maade.

a) Til relativpartiklen (alm. foran samme) føies det paap. pron. sá i den kasus, som relativudsagnet kræver.

sjá friðr er haldandi með góðum ok varðveitandi boðorð guðs, en eigi með illgjǫrnum ok úsiðsǫmum, þeir er frið hafa meðal sín í syndum sínum (Hom. 9, 7) fyrirheit líknar, þá er vér hǫfum af guði, veki tár iðranar í hjartanu (Hom. 18, 10 quam habemus) vegsama þú fǫður þinn ok móður þína, at þú sért langærr yfir jǫrðinni, þá er guð mun gefa þér (Stj. 301, 14) ok ólust þaðan of mannkindir, þeim er bygðin var gefin undir Miðgarði (SE. 6, 28) í þorpi nǫkkuru er ein kurteis kona, til þeirrar er Heinrekr konungr venr sínar ferðir (Thom. 8, 7) hvat er réttara en elska guð ok varðveita boðorð hans, fyrir þann er vér erum skapaðir (Hom. 57, 8 per quem creati sumus) fjórir eru hættir hugrenningar, af þeim er við kœmsk hugr réttláts manns (Hom. 18, 2 quibus cogitatio compungitur).

Udtryk som: fara eptir þeim með hunda, er þeir váru vanir at spyrja þá upp, er undan kvámust (Flat. II 384, 9) kan ogsaa findes i F. S. (se 258 b). Men til L. S. hører: sæll er sú bygghlaða, er af þeirri seðsk hungr þurfanda (unde Hom. 29, 8) engi er hærri speki en sú, er í þeirri skilr maðr ok hræðisk guð (qua deus intelligitur Hom. 57, 6) sex eru heims aldrar, þeir er á þeim er nauðsyn at vinna góð verk (Hom. 86, 3).

b) Som relativ bruges de spørgende pron. hveim, hvat, hverr, hvílíkr dels uden, dels almindeligere med tilføiet relativpartikel.

nú vil ek segja yðr einn atburð, af hveim Bretar gerðu eitt strengleiksljóð (Str. 36, 2) hann gaf sik fyrr sjálfan undir sanna guðs hlýðni með ǫnd ok líkam, hvat skínn ljósi bjartara í þessum miraculis (Post. 483, 15) hyggi þér at falsligum spámǫnnum, hverir til yðar koma í sauðaklæðum (Flat. I 324, 19) af þessarri hans háleitri hugsan hitnar hans hjarta, gefandi heita eldliga gneista heilagra hugrenninga út af sér, af hveim er (quo) þat tendrast nú með honum nóglega, sem áðr trúist týnt vera (Thom. 19, 16) þetta sama orð var ok upphaf, í hverju ok fyrir hvat er guð skapaði allan heiminn (Stj. 4, 28) betr er, at ek bera hann (ɔ: krossinn), undir hvers vernd ok varðveizlu er ek man úruggr vera (Thom. 101, 11) hjartans beiskleiki, myrkr ok dálig deyning, hvílíkir er helvítis harmar ok sárleikar eru (Stj. 51, 10).

Paa samme maade bruges hvar og hvaðan relativisk (ikke sjelden som latinsk «forbindende» relativ).

því urðu þeir eptir orðum englanna heilagir feðr margra sona í eilífri dýrð, hvar várr herra Jesus Kristr lifir ok ríkir (Mar. 193, 1) en þóat þessi borg Agenna væri með sterkum múrum, var þar engi afli til mótstǫðu, hvar fyrir Agulandus vinnr hana (Klm. 150, 6) segir þaðan koma þá úheyriligan kirkjunnar skaða, hvaðan er friðr ok fagnaðr væntist at koma myndi (Thom. 167, 10) af þessu kallast hann, sem hann er, várr herra, hvaðan af er David segir í psalminum (Stj. 1, 13).

265. Adverbielle bisætninger bestemmer prædikatet paa samme maade som et adverbium eller et adverbielt udtryk, idet de angiver handlingens tid, aarsag, betingelse, hensigt, følge o. l.

At adverbielle bisætninger er substantiviske eller adjektiviske sætninger i visse stillinger og anvendelser, er i det norrøne sprog i mange tilfælde ganske tydeligt.

Saaledes er hensigtssætninger indledede med til þess at (fyrir því at, af því at, því at) og aarsagssætninger med fyrir því at, af því at, með því at, því at samt tidssætninger med til þess at «indtil» eg. substantiviske sætn. efter 253, a.

Følgesætninger med svá at, indrømmende sætninger med þó at er dannede i analogi med de subst. sætn. 249, a.

Tidssætninger med þá er (nú sem) «da, naar», þegar er (þegar sem) «saasnart som», meðan er «medens», síðan er (síz) «efterat» er adjektiviske sætn., der er føiede bestemmende til dem.-adv.; ligesaa sætninger med þar er (þar sem) i betydn. «paa samme tid, som»; «i det tilfælde, at»; «saasom»; «uagtet» cfr. 257[1].

Anm. 1. Ved en forkortning kan at og er (sem, en) uden at være knyttet til et dem. udtryk bruges til at indlede en adv. bisætning.

a) Saaledes betegner at ofte hensigten (= til þess at):

rannsakaðu varning þinn, at eigi verði fyrir spjǫllum (Kgs. 7, 4) þau mun ek þér gefa frið at kaupa, at þú þér Frey kveðir úleiðastan lifa (Sk. 19);

[1] Der findes ogsaa þegar en, síðan en cfr. 262.

stundom aarsagen (= fyrir því at; því at): þat var eigi undarligt, at Ari væri sannfróðr at fornum tíðendum, at hann hafði numit at gǫmlum mǫnnum ok vitrum (Hkr. 3, 23 cfr. OH. 2, 5: því var eigi undarligt, at hann væri sannfróðr, at etc.) þat má sjá, at hann er mikill fyrir sér, at hann átti hirðmenn þá er mikinn mátt hafa (SE. 35, 9) vesǫl skepna em ek, at ek skal bíða guðs reiði (Hom. 195, 3) leggit til at betra hug, at yðarr hluti man góðr af fénu (Mork. 53, 19) þú ert skauð at meiri, at þú getr eigi sótt tvá menn við tvennar tylftir manna (Flat. I 129, 8) cfr. tak til at heldr, þvíat þar skal líf þitt við liggja (Heilag. II 288, 28) gangit nú fram at betr, þvíat ek hefi heitit til sigrs oss á þær báðar systr Þorgerði ok Irpu (Jómsv. 73, 33);

stundom en indrømmelse (= þó at): erat hera at borgnara, at hœna beri skjǫld (Mork. 173, 9) slíka svívirðing ok skǫmm sem Kjartan hefir yðr gørt, þá sofi þér eigi at minna, at hann ríði hér hjá garði við annan mann (Laxd. 186, 12).

b) er betegner «da» (om tiden = þá er):

Ólafr konungr fór, er váraði, út til sævar (Hkr. 293, 10);

«naar» (om tiden):

þessa tákns minning gerum vér ok, er vér stǫndum í kirkju með logandum kertum á þessum degi (Hom. 99, 19);

«naar», «i det tilfælde at» (= þar er og saaledes, at det veksler med ef):

þá er sízt ván, at alt verði senn fyrir tjónum, er í mǫrgum stǫðum er fé senn (Kgs. 13, 25; cfr. 13, 9: ef í mǫrgum stǫðum etc.) er þú kømr aptr til herbergis þins, þá rannsakaðu varning þinn (Kgs. 7, 20; men 7, 3: ef þú kœmr aptr til herbergis etc.) fáir einir munu lengi lastalausir lifa, er eigi varast þessa hluti (Kgs. 10, 4; men 10, 26: ef eigi varast etc.);

«da», «saasom» (= þar er):

lát svá vera, er alt er á þínum dómi (Hkr. 645, 23) þú ert maðr at verri, er þú hefir þetta mælt (Nj. 109, 44) hverju viltu bœta mér son minn, er Hrafn son þinn sveik hann í trygðum (Gunl. 272, 9).

c) en (se 262) kan betegne «da» (om tiden = þá en):

þeir váru í hjá, en upp var lesit (D. N. I 93 Fr.) en hann kemr aptr, þá eru byrgð ǫll borgarhlið ramliga (Forn. Suð. 66, 8);

«naar» (om tiden):

vetrardag en sól setz (N. L. I 348, 20);

«naar», «i det tilfælde at»:

skal Þórðr eiga kost at lúka meiri verðaura á hverju ári, en hann hefir til (D. N. I 271, 25) svá sé mér guð hollr, sem ek satt segir, gramr, en ek lýgr (N. L. II 31, 18) sælar væri sálurnar, en þær vissi fyrir, hvat enn góði maðr tekr upp fyrir sína tilstundan (Alex. 114, 14) bað þeim (!) út ganga, en þeir væri heldr góðra manna synir en pútusynir (D. N. I 129, 19 Fr.).

d) sem betegner i det senere sprog ofte «da» (om tiden).

ok sem keisarinn er víss vorðinn, hvat herra páfinn hefir sýslat, talar hann með hárri rǫddu (Klm. 222, 29) sem liðnir váru V tigir daga, váru allir Krists lærisveinar í einu herbergi luktir (Post. 21, 8) sem hann sá hana, reif hann klæði sín (Stj. 407, 6).

Anm. 2. Omvendt kan i de nævnte udtryk stundom er og at udelades[1].

a) Ofte bruges þegar, meðan, síðan = þegar er o. s. v. I det senere sprog ogsaa þá = þá er; þar = þar er.

ferr nú til Árna, þá konungr er þar at veizlu (Flat. III 352, 17) himna guð bað hann hjálpa sér, þá hann veginn vaknaði (Sol. 6) þar þú hefir oss heim sótta, vil ek vera tjónaðarmaðr yðarra fjǫlskylda (Mork. 157, 29).

b) I det senere sprog findes svá, þó, því = svá at o. s. v.

stemmit af, svá lítit falli þar ofan (Mork. 71, 1) ber þú minnis ǫl mínum gesti, svá hann ǫll muni orð at tína (Hyndl. 45) vængi þeir skóku, svá víða þótti mér springa hauðr ok himinn (Sol. 54) Sverri studdi hvárki fé né frændr, þó hann kœmi ungr ok einmana inn í landit (Flat. II 534, 14) úvinum þínum trúðu aldregi, þó þér fagrt mæli fyrir (Sol. 19) ei er nú til fallit at fara á skíðum, því nú er snjálaust ok svellótt (Flat. III 408, 24) væntir mik, at vér snúum aptr héðan, því nú hǫfum vér várt erendi (Didr. 12, 14).

Sammenstødende og blandede analogier.

266. a) Ikke sjelden sættes en adv. tidsbisætning med er i betydn. «da», «naar», hvor der ogsaa kunde bruges en subst. at-sætning.

hann mundi þat, er Þangbrandr prestr skírði hann þrevetran (Hkr. 3, 6) hon sá augum sínum á, er dróttinn várr var krossfestr (Hom. 169, 21) í því vildi dróttinn sýna enn lítillæti sitt, er hann lét frá váluðum mǫnnum berask (Hom. 99, 30) þat er síðan kǫlluð Ánasótt er maðr deyr verklauss af elli (Hkr. 23, 18) hlœgligt mér þat þikkir, er þú þinn harm tínir, goðum ek þat þakka, er þér gengst illa (Am. 57) en þat þótti oss at, er þeir váru svá fjǫlorðir (Nj. 92, 42) ein veldr þú, Sigrún! er Helgi er harmdǫgg sleginn (H. H. 2, 45).

(Cfr. þrífsamleg úgleði er, þá er hugr syndugs hryggvisk af syndum sínum (Hom. 53, 10) og vort: han huskede, da T.

[1] Ligesom en alm. udelades efter áðr.

døbte ham — han saa paa, da — det kaldes siden Aanasot, naar en dør — det er din skyld, naar[1].)

b) I adskillige tilfælde kan uden forskjel sættes en adjektivisk sætning med er og en følgesætning med at (cfr. vort: «ingen saadan mand, som» og «ingen saadan mand, at»).

engi er sá maðr í húsi þínu, er þori nefna þik (Hom. 192, 32) engi man sá vera, at refsingalaust komist á braut (OH. 53, 35) er nǫkkurr sá maðr á þingi, er þat kunni at segja? (OH. 139, 36) vil ek ok þat vita, hvárt nakkvarr er sá hér, at oss vili eigi veita at þessu máli (Nj. 124, 11) ek hefi hvergi þess komit, er ek hafa slíka tign sét sem með þér (OH. 66, 3) þú mátt engi veg þess hverfa, at guðs miskunn sé eigi fyri þér (Hom. 196, 1) fyrða engi var svá fróðr um skapaðr, er áðr heyrði Sólarljóðs sǫgu (Sol. 83) engi var svá djarfr, at þørði konung at spyrja máls um þetta (OH. 77, 34).

267. Da nu desuden adjektiviske sætninger med er og substantiviske med at har den ydre lighed, at begge gjerne knyttes til et foregaaende dem. pron., bliver følgen, at de to partikler blandes sammen, saa at er kan indlede en substantivisk sætning og at en adjektivisk.

a) er indledende subst. sætning:

hvert (ráð) er þat? þat er ek mun fara heim fyrst (var. at Nj. 111, 16) glíklegt þykki mér, er konungr mun vilja vera ríkari (Mork. 138, 28) fannst þat á í ǫllu, er (var. at) hon þóttist vargefin (Nj. 10, 8) hitt er undr, er áss ragr er hér inn of kominn (Lok. 33) þat kann ek ið átjánda, er ek æva kennig mey né manns konu (Háv. 163) hann olli fyrst því, er Baldr var veginn (SE. 39, 21) ek því ræð, er þú ríða sérat Baldr (Lok. 28) iðrumk ek mjǫk, er honum er gipt dóttir Magnús konungs (Mork. 85, 24) meguð ér nú vel bíða þess, er eldrinn vinnr þá (Nj. 129, 108) uni ek þó vel við alt saman ok þat, er Danir skulu eigi vera úhræddir fyrir oss (Mork. 53, 20) þat ǫfundaði keisara mjǫk, er þat var mælt, er Rǫgnvaldr kynni framar íþróttir en hann sjálfr (Forn. Suð. 8, 1).

---

[1] Lignende forbindelser er: hitki hann fiðr, þótt þeir um hann fár lesi (Háv. 24; han merker ikke, om etc. omtr. — at) bregðu eigi mér, þótt ek værak í víkingu (Helr. 3; du skal ikke bebreide mig, om jeg var etc. omtr. at).

b) at indledende adjektivisk sætning:

þeir allir, at þau tíðendi heyrðu (Flat. I 405, 29) þat at auk, at mest er (Flat. I 36, 4) bið ek þik, at þú segir mér, hvárt þú unnir þeiri konu nǫkkut, at þú nefndir fyrir líkneskjunni (Flat. I 408, 19) en þeir Guðrúnu leyndu því, at hon heldr vita hálfu skyldi (Oddr. 27) því em ek hér hróðugr, at drekka Hropts megir allir ǫl saman (Lok. 45) þetta var í borg þeiri í Frakklandi, at Paris heitir (Mar. 1061, 6) hér er maðr, at ek vil, at þú takir við (Laxd. 295, 20) þá er ek kem heim, þá skaltu fœra mér þann son, at ek sé jamsannr faðir, sem þú ert móðir (Forn. Suð. 4, 6).

268. Paa samme maade findes i adverbielle sætninger:

a) til þess er, til þess en, þar til er (= til þess at, þar til at «indtil»); frá því er (= frá því at «fra den tid af, da»); í því er (= medens); eptir þat er (= «efterat»); stundom ogsaa eptir er (= «efterat»), fyrir er (= «før»), fyrir því er (= fyrir því at).

Kári hljóp, til þess er hann kom at lœk einum (Nj. 129, 141) til þess en hinum leiðist (N. L. I 361, 28) þar til er til prófs kemr (N. L. IV 332, 22) illu heilli samkaðir þú, frá því er þú vart alin, þat alt (Hom. 190, 33) en í því er allar stóðu kyrrar, þá kallaði Kæi ræðismaðr á unnustu sína (Mǫtt. 16, 11) eptir þat er borðvers eru sǫgð (N. L. II 411, 2) eptir er menn eru á braut farnir (Grg. I 10, 24) laugardaginn fyrir er menn ganga í VII vikna fǫstu um morgininn eptir (N. L. I 377, 3) kvezt engis njóta mega, fyrir því er hann vissi eigi, hvat orðit var af Markvarði (Forn. Suð. 26, 55)[1].

b) þá at, þegar at, síðan at, meðan at (= þá er o. s. v.).

þá at ek em andaðr, þá vil ek mér láta grǫf grafa í eldhúsdyrum (Laxd. 47, 18) hygg ek nú, at gripirnir sé betr niðr komnir en þá at Helgi hefði þá (Laxd. 305, 19) eigi mundi hon þá meir hvata gǫngunni, at hon hræddist bana sinn (SE. 7, 34) þá sagði hann svá síðan, at andlit konungsins var svá fagrt ok roði í kinnum sem þá at hann svæfi (OH. 219, 35) þegar at haustaði (Grett. 81, 6) legg þú til, meðan at ek

---

[1] Cfr. þess er (= svá at, se 129, Anm. 3, d): hann vægði í ǫllu fyrir þeim frændum, þess er hann minkaði sik í engu (Laxd. 200, 5).

bœti at hánum (Grett. 114, 2) síðan at hann fann, at mótstǫðumenn efldust (Flat. II 316, 4)[1].

269. Stundom knyttes et udsagn med en forb. konj. (alm. ok, sjelden en) paa en løsere maade sideordnet til et frgd. udsagn, istedenfor at underordnes dette som bisætning.

I ubehjælpelig eller mindre koncis og omhyggelig stil kan paa denne maade udtrykket blive temmelig paafaldende, og den forb. konj. faa udseende af relativpartikel eller bisætningskonj.[2]

Geirrǫðr konungr átti þá son tíu vetra gamlan, ok hét Agnarr (Gr. indledn.) segðu mér þat, Freyr! ok ek vilja vita (Sk. 3) gaf Þorgeirr Halli gullhring ok skarlatsskikkju, en Kári silfrmen, ok váru á gullkrossar þrír (Nj. 147,47) undrumk ek þat, es þú skalt nekkvers virða orð þessa manns ens úvitra ok ens lygnasta fiskimanns, ok úítarlegr es at búningi ok at kyni (Post. 206, 23).

Sigurðr gengr at móti með sitt sverð, ok Gramr heitir, ok dregr ór slíðrum (Didr. 204, 4) ek vildi gjarna at drepinn væri Þiðrekr konungr ok Þether hans bróðir, ok (var. er) nú herja á mitt ríki (Didr. 284, 1) leiðir þá síðan fram í staðinn ok út at einu borgarliði, ok sterkliga var læst með stórum jarngrindum (Post. 683, 5).

ok þorir þú enn at mæla í gegn honum, ok sér þú hann nú til himna fara (Post. 310, 20 og du ser ham = da du dog ser) hvat skulum við gera við kastala þenna, er við hǫfum unninn, ok vér fǫrum í brott (var. er vér «naar vi» Didr. 104, 14) var hann opt vanr at koma til steinhallar hennar, er af virkðum var ger, ok hon sat at saumum sínum (Forn. Suð. 50, 30) sú er grein í milli kristinna manna ok heiðinna spekinga, ok kristnar bœkr ok helgir kennifeðr bjóða etc. (var. at Post. 250, 3) í annan stað vissu þeir ok trúðu, ok þat mundi alt eptir gangast, er hann sagði þeim fyrir (= at; Post. 413, 21) þat bar saman ok Guðrún er komin gegnt rekkju þeiri, at

---

[1] Ved blandet analogi siges ogsaa áðr er, áðr at: þat er ætlan mín, at eigi mun langt líða, áðr at Ólafr sjálfr mun bera sér vitni, hverr maðr hann er (Fm. XI 247, 4).

[2] Tildels foreligger der vistnok ogsaa feilskrift i texten.

Kjartan var vanr at liggja í (Laxd. 172, 9) verðr þá svá mikit mannfall, en engi fær talt (= at ingen Mork. 80, 13).

270. Stundom knyttes eftersætningen (hovedsætningen) til forsætningen (bisætningen) med den forb. konj. ok. Denne sprogbrug synes fortrinsvis at forekomme i islandske skrifter[1].

ef sá maðr lætr í dom nefnast, er nú var frá skiliðr, ok verðr hann útlagr um þat III mǫrkum (Grg. I 38, 20) er hjartblóð Fáfnis kom á tungu honum, ok skildi hann fugls rǫdd (Fáfn. 31 pros.; cfr. Vǫls. 123, 12: þá skildi hann) en hvárt er þeir tǫluðu hér til fleira eða færa, ok keypti hann Þorgils fyrir mǫrk gulls (Flat. I 80, 16) er hann sat annan dag á dómstóli, ok lét hann þangat leiða Paulum (Post. 231, 27).

Sjelden bruges en paa samme maade:

nú er Hermogenes batt þik, Filetus! en (saa) þú leys hann (Post. 525, 22) en þar er þú leitar eptir því, við hvat er þeir lifa á því landi, með því at þeir hafa ekki sáð, en við fleira lifa menn en við brauð eitt (Kgs. 52, 6) en er þú drakt af horninu, ok þótti þér seint líða, en þat veit trúa mín, at þá varð þat undr etc. (SE. 34, 20).

Anm. Alm. knyttes eftersætningen til forsætningen med þá.

ef allir hlutir í heiminum gráta hann, þá skal hann fara til ása aptr (SE. 38, 39) þóat ek sjá úskygn, þá er þó sjálf hǫnd hollust (OH. 157, 31) fyrir því at þeir váru ungir ok bernskir, þá setti hann til gǫfga menn ok vitra at ráða landi með þeim (OH. 8, 36) áðr þeir fóru heiman, þá fálu þeir gullit (SE. 76, 8) er búit var netit, þá fara æsir til árinnar (SE. 39, 40) þar sem jǫrðin er þíð, þá vermir hon svá landit, at jǫrðin gefr af sér góð grǫs (Kgs. 54, 29).

þá kan ogsaa bruges henvisende til et frgd. led i samme sætning og knytte dette til den senere del af udsagnet.

en liðs þeirra þá var svá mikill munr, at konungrinn hafði XV langskip, en hertoginn eigi fleiri en V ein (Hom. 151, 1) en foringi fyrir því liði þá var nefndr Kálfr Árnasonr (Hom. 149, 6) en í tunnum þeim hinum miklum þá var þar botn skamt frá

[1] «I norske retskilder er denne sprogbrug meget sjelden; — desto regelmæssigere benyttes denne vending i de ældste isl. love; men ved optagelse af lovsteder fra disse i den følgende norsk-islandske lovgivning, er ok i det langt overveiende antal tilfælde blevet erstattet med þá.» (N. L. V side 486 ned.).

hinum botni (Hkr. 401, 20) en eptir þetta alt þá fastaði sjálfr Jesus Kristr, dróttinn várr (Hom. 107, 3) nóttina næstu eptir þegar þá þóttist hann sjá í svefninum mann einn (Hom. 159, 34). Navnlig sættes ofte, naar et udsagn er delt ved en indskudt bisætning, þá efter denne for at knytte den sidste del af hovedsætningen sammen med den første.

en þeir aðrir, er upp stóðu, þá vættu sér enskis annars (Hom. 152, 4) alt þat, sem þangat kømr af ǫðrum lǫndum, þá er þar dýrt (Kgs. 50, 15) hinn hvíti bjǫrninn, er á Grœnalandi er, þá ferr hann mest í hafi út á ísum (Kgs. 51, 8) þeir menn, er úti verða staddir, þá megu þeir vel fara leiðar sinnar (Kgs. 55, 13).

Indikativ og konjunktiv i bisætninger[1].

Substantiviske bisætninger.

271. Konjunktiv sættes i at-sætninger efter verber og talemaader, som betegner

a) stræben, omsorg (stræbe efter, sørge for o. l.);

b) vilje (ville, ønske, bestemme, tillade, forbyde o. l.);

c) indvirkning paa en anden for at faa ham til en handling (bede, befale, tilskynde, raade, tvinge o. l.).

Saaledes kosta, kostgæfa bestræbe sig for, drive paa; freista forsøge; gæta, geyma give agt paa; hyggja at give agt paa, betænke; fyrir sjá drage omsorg for; sjá við, varast tage sig i agt for, tage vare paa; hætta til driste sig til, udsætte sig for o. l.;

vilja ville; œskja, vilnast ønske; ætla, setja bestemme; skilja til tilføie som bestemmelse; leyfa tillade; veita indrømme; nenna finde sig i; banna forbyde; standa í móti forhindre; letja fraraade, forhindre o. l.;

biðja bede; beiða, beiðast forlange; bjóða befale; eggja, fýsa tilskynde; ráða raade til; nauðga tvinge o. l. samt alle verber med betydning af udsagn eller tilkjendegivelse, naar der betegnes udsagn eller tilkjendegivelse om, at noget skal ske; f. ex. segja, mæla, kalla (raabe), vitra (tilkjendegive), minna (minde om), kenna (lære) o. l.

[1] Cfr. M. Nygaard: Om brugen af konjunktiv i oldnorsk, Arkiv f. nord. filologi I—III, hvor der findes en vidtløftigere samling af exempler.

Fremdeles: er vili, bœn, ráð — leggja hug á — leiða at huga — gefa lof til — senda orð — binda fastmælum — skildagi, boðorð, girnd — vera fúss, ákafr, vandr (nøieregnende) — mér er mikit um (det er mig magtpaaliggende) o. l.

Efter hovedverbum i nutid (præs. ell. perf.) samt fremtid sættes i at-sætningen præs. konj., efter fortid sættes imperf. (meget sjelden præs. som en slags mellemform mellem direkte og indirekte tale); efter historisk præsens sættes baade præs. og imperf.

a) Præs. konj.

kostum vér, at engi úhreinsa saurgi oss (Hom. 70, 14) er sá til fyrst at gera menn til Svíakonungs ok freista, at vér komimk í sætt við hann (OH. 85, 9) skulu vér geyma þess, at engi komist í braut (Nj. 128, 56) séðu við, at þér verði eigi mein at refði mínu (OH. 158, 3) þat skulum við varast mest, at hann geti hana litit (Forn. Suð. 54, 33) er mér lítit um at hætta til lengr, at þit sitizk svá nær (Laxd. 137, 6) nú er sá okkarr vinr mestr, er til þess heldr, at við sém sem sáttastir (Mork. 216, 36) ger þú eigi þat, at þú vekir þá (Nj. 77, 35 — vogt dig for at).

vil ek, at þér brœðr farit þessa ferð (OH. 88, 24) vilnumk ek þess nú, at ek við Vǫlund dœma (Vkv. 31) leyfa muntu oss, at vér bjóðim honum hesta at (Nj. 58, 37) þá muntu vilja veita mér, at ek ráða hefndinni (OH. 175, 37) eigi nenni ek, at þú sér ambáttarsonr kallaðr lengr (Laxd. 60, 13) þolum eigi þat, at sá sé granni várr, er eigi lúti undir oss (Hom. 192, 17) þegar þessi stund líðr af, þá mun ek ekki letja, at oss lendi saman (Laxd. 280, 2) eigi munu þit vilja ræna mik lǫgum, at ek gefa tólf aura syni mínum (Laxd. 90, 13 d. e. hindre mig i min lovlige ret til).

þess vil ek biðja þik, at þú gefir mér á diski hǫfuð Johannis baptistæ (Hom. 145, 10) ek býð yðr í hlýðni fyrir guðs sakir, at þér sættizt við Erling (OH. 119, 35) ræð ek þat, at vér vindim segl várt (OH. 140, 37) skal ek nauðga þeim til, at þeir segi mér hit sanna (Nj. 88, 128).

segir hann fǫður sínum, at hann fái honum lið (Jomsv. 67, 1) nú mæli ek þat um, at þú verðir hvers manns níðingr, ef þú hefnir eigi Ásbjarnar (OH. 124, 38) minnum vér yðr, at sá er góðr er, líkisk Stephano (Hom. 75, 12) boðar austan-

vindi með sendum geislum, at hann búist móti komanda hátíð um morgininn eptir (Kgs. 16, 14).

er þat minn vili, at svá gøri vér allir (OH. 146, 33) sú er bœn mín, attu látir okkr hvárki skiljast lífs né dauða (OH. 208, 15) hitt er nú ráð, at þú takir vápn þín (Jomsv. 66, 9) síðan vil ek gefa lof til, at þú farir yfir land mitt (OH. 200, 13) vil ek heldr þat til leggja við þik, at þú hafir fǫðurarf okkarn (Mork. 36, 8) ok þarf maðr jafnan leiða at huga, at hann sé þar vel, sem þá er hann staddr (Kgs. 6, 11) sendifǫr, er mér er nú mikit um at fram komi (Mork. 174, 34) eru konungi orð gør, at hann leggi til heilræði (Mork. 70, 27).

b) Imperf. konj.

lét konungr taka þau ǫll herbergi ok gæta, at engi maðr kœmist á braut (OH. 62, 35) vildi Kálfr ok synir Erlings, at þeir fœri ǫllu liði inn til bœjarins ok léti þá skeika at skǫpuðu, en Þorbergr vildi, at fyrst væri með vægð at farit (OH. 146, 6) ætluðu at banna Ólafi, at hann fœri út (OH. 18, 4) þótt Danir stœði í móti, at ek væra konungr yfir þeim, þá standa þeir lítt nú fyr konum sínum eða fjárhlutum (Mork. 56, 13).

bað Egil, at þeir fœri til at leysa fólkit (OH. 168, 34) beiddi, at hann bœtti fjárhlutum fyrir þá, ok væri þá kyrt (Jomsv. 65, 21) eggjuðu hǫfðingjar Magnús konung, at hann hyrfi aptr (Mork. 147, 38) réðu vinir hans honum, at hann berðist eigi við þik (Nj. 22, 66).

þá mælti hon, at þeir segði konungi, at hon mun ganga með honum (Jomsv. 55, 32) austrvegs konungum var vitrat, at þeir fynni eigi Herodem, er þeir aptr fœri (Hom. 96, 1).

þat var margra manna ráð, at byskup léti lík konungs grafa niðr í jǫrð (OH. 229, 6) Aðils konungr sendi boð Hrólfi kraka, at hann kvæmi til liðveizlu við hann (SE. 82, 5) mjǫk heyrða ek þat rœtt, at allir mundu þess fúsir vera, at friðr yrði (OH. 57, 10) konungr var vandr at, at hlýtt væri vel (Mork. 73, 6).

c) Præs. konj. efter fortid.

hann sendi ok menn norðr í Þrándheim til Sveins sonar síns, at hann safni liði um Þrándheim (Jomsv. 71, 29) sendir Sveinn konungr orð Sigvalda, at þeir kœmi í Danmǫrk;

eir sendu þau orð, at konungr láti búa veizluna (Jomsv. 9, 29)[1].

Anm. Det udtryk, hvoraf den konjunktiviske at-sætning er fhængig, kan være underforstaaet eller blot antydet i sammenængen.

hverja bœn viltu af mér þiggja? hann svarar: þá, at þú ytir Hrœrek konung til Grœnlands (OH. 75, 14).

Saaledes føies til udtryk, som indeholder opfordring, bud ller ønske, en nærmere forklaring med **þat er, at** og konj.

krossfestum vér líkami vára ok hjǫrtu, þat er at vér mœðim old várt í meinlætum (Hom. 115, 23) skulum vér varðveita ndlega skurðarskírn — þat er at vér sníðim af oss lǫstu líkams Hom. 86, 11) vér eigum svá at gera, sem vér mælum með essum orðum, þat er at vér sém miskunnsamir meðal vár sjálfra Hom. 198, 10) verði vili þinn svá á jǫrðu sem í himnum, þat r á þá lund, at hann gæti vár, er á jǫrðu erum skapaðir, svá em hann gætir engla sinna á himnum (Hom. 197, 5).

Paa denne maade kan ogsaa en at-sætning, som forklarer t subst., som ikke betegner bud eller opfordring, sættes i konj., fordi en saadan betydning fremgaar af sammenhængen.

hófsemi er háttr alls lífs, at maðr **elski** ekki of mjǫk, né afi at hatri, heldr **stilli** hann allar ýmisar girndir þessa lífs temperantia est totius vitae modus, ne quid nimis homo vel amet etc. Hom. 57, 1).

272. Efter verber og talemaader, som betegner en **indvirkning paa en anden for at faa ham til en handling** (bede, befale, tilskynde, raade o. l.; sige, tilkjendegive, at noget skal ske) samt «**bestemme, beslutte**» og **enkeltvis** efter andre af de i 271 nævnte verber og udtryk, sættes i at-sætningen ogsaa hjælpeverbet **skulu**. **Dette sker hyppig efter et hovedverbum i fortid, sjeldnere efter nutid.**

Efter fortid i hovedsætningen bruges regelmæssig imperf. af **skulu**, efter nutid bruges præs. (efter hist. præs. baade imperf. og præs.). Dog kan efter fortidigt hovedverbum ogsaa sættes præs. af **skulu**.

---

[1] Her er altsaa først **imperf.** efter historisk præsens, derpaa **præs.** efter fortid. — Naar det heder Hom. 147, 34: **setti** hann lǫg manna á millum, þau er yfir alt land **hafa síðan haldin verit**, at ríkir menn ræni eigi hina, er fátœkri eru, heldr ráði hverr sínu, sem rétt er, ok **uni** því, er guð hefir lét honum — er præsensformen sat i tilslutning til perfektum i den forudgaaende relativsætning.

Hjælpeverbet sættes baade i indikativ og konjunktiv, men almindeligst bruges indikativ[1].

a) Hovedsætningen fortidig.

Imperf. ind. af skulu:

bað jarl, at þeir Þorgnýr skyldu ganga í málstofu (OH. 66, 37) beiddi, at þeir skyldu við honum taka (OH. 36, 11) bauð þeim síðan, at þeir skyldu telja rétta trú fyrir mǫnnum (Hom. 125, 21) þá eggjaði Sigurðr sýr, at þeir skyldu leggja at jarli (OH. 41, 28) mælti, at búandi ok heimamenn hans skyldu kasta á hafrstǫkurnar beinunum (SE. 28, 13) setti hann þá þat í lǫgum, at til þess þings skyldu sœkja Upplendingar (OH. 110, 32) þér várut allir ákafir, at vér skyldum Ólaf hefja upp yfir hǫfuð oss (OH. 60, 35).

jarl fýsti þess, at Þorkell skyldi fara til Noregs (OH. 94, 14) var svá ætlat, at hann skyldi fœra kvæðit konungi (OH. 143, 6) þeir er fyrir sá, at þar skyldi øngan hlut at skorta þann er veizlu mætti prýða (OH. 83, 25).

Imperf. konj. af skulu:

þau orð bað Ásta at vit skyldim bera þér (OH. 31, 1) kǫlluðu ákafliga, at hinir skyldi inn fara (OH. 152, 14).

Præs. ind. af skulu:

þá kallaði Jǫrmunrekr, at þá skal berja grjóti (SE. 77, 33) mælti við þá, at þeir skulu fylla belginn af rauðu gulli (SE. 72, 31) var þat ráðit, at þeir skulu leggja her sínum upp undir bryggjurnar (OH. 20, 11).

Præs. konj. af skulu:

þeir Karli sendu þau orð í móti, at Þórir skyli hafa hálfan þriðja tog manna, svá sem þeir hafa (OH. 133, 34) kallaði á þá Búa ok Vagn, at þeir skyli flýja (Jomsv. 74, 13).

b) Hovedsætningen i historisk præsens.

biðr, at þeir skyldu koma honum til máls við hana (OH. 56, 27) sendir konungr orðsending, at jarl skyldi koma austr á konungs fund (OH. 94, 24) konungr ræðr honum þau ráð, at hann skal nú fyrst láta kyrt vera (Jomsv. 65, 17) hann heitr nú á liðit, at þeir skyli reka af hǫndum þetta illþýði (Mork. 132, 30).

---

[1] Da skulu i imperf. er enslydende i ental af ind. og konj., kan der her intet bestemt siges om modus; men i flertal af imperf. anvendes ind. ulige hyppigere end konj.

c) Hovedsætningen **nutidig.**

þat er guðs lǫg, at maðr skal hjálpa aumum mǫnnum ǫllum (Hom. 123, 18) guð sjálfr bauð á þeirri fyrri æfi ok svá mælir hann nú við oss, at hverr kristinna manna skal með góðum hug gefa til guðs þakka hinn tíunda hlut alls ávaxtar (Hom. 188, 30).

Anm. 1. Stundom udelades at:

a) altid umiddelbart efter sammenligningspartiklen en (cfr. infinitiv 222).

vil ek ekki annat, Karli! en þú farir til mín til vetrvistar (OH. 156, 14) jarl spyrr, hvers hann beiddist. Konungr svarar: enskis annars en þér farit ór landi ok gefit svá upp ríki yðart (OH. 29, 12).

b) ofte i den anden eller følgende af flere sideordnede atsætninger eller i en at-sætning, der sideordnes med en af hovedverbet afhængig inf. (cfr. 184, Anm.).

bið hann, at it skipit máldaga annan, ok siti dóttir hans þrjá vetr í festum (Nj. 2, 72) Knútr konungr bað þau orð segja jarli, at hann samnaði her ok skipum ok fœri síðan til fundar við konung; en síðan rœddi þeir um sættir sínar (OH. 163, 13) varð þat at sætt, at Hálfdan skyldi halda ríki ǫllu því, er áðr hafði hann haft; skyldi hann ok láta úhætt við Eirík bróður sinn (OH. 6, 24) annat ráð vil ek hafa at setja hina skjótustu hesta undir þrjá vaska drengi, ok ríði þeir sem hvatlegast ok segi liði váru (Hkr. 617, 30) vill þú veita mǫnnum várum tveimr jǫrð, er dauðir eru, ok sé hér heygðir? (Nj. 77, 122).

c) enkeltvis ellers.

ef þú vill, annars kvæn vélit þik í trygð (Sigrdr. 12).

Anm. 2. Undertiden findes efter de omtalte verber munu som hjælpeverbum istedenfor skulu (cfr. 177, Anm. 2, c).

Sigmundr biðr þá, at þeir mundu hjálpa sér (Flat. I 554, 32) Þorlákr beiddi Þránd eptir skiptit, at hann mundi hafa heimabólit (Flat. I 123, 14) vekr Sigmundr til við Hákon jarl, at hann mundi efla hann (Flat. I 137, 7) austmaðr kom enn á tal við Gunnar, at hann myndi útan fara (Nj. 28, 17; var. skyldi).

Anm. 3. Efter verber, som betegner stræben, vilje og indvirkning, sættes ogsaa inf. og ved verberne «opfordre, befale, forbyde» o. l. sættes da personen overensstemmende med verbets styrelse i akkusativ eller dativ (cfr. 206, 207).

kostit svá keppa (Am. 58) beiddisk Reginn at hafa fǫðurarf sinn (Sig. 2, 11 pros.) lǫg buðu at fœra lamb ok dúfu eða turtura til altara (Hom. 99, 27) sendimenn báðu prest fara með sér til húss (OH. 144, 5) Þórir beiddi Karla selja sér menit (OH. 136, 11) bǫnnuðu mǫnnum at eiga kaup við þessa menn (Nj. 100, 30).

Efter vilja ok biðja sættes ogsaa (især i poesi) akk. med inf. (cfr. 217, d).

seggi vil ek alla í sal ganga (Sig. 3, 44) þann báðu fylki frægstan verða (H. H. 1, 2).

273. Konjunktiv bruges i at-sætninger efter þurfa behøve, þǫrf, nauðsyn er der er trang, nødvendighed for, samt kostr vilkaar, betingelse.

þurfum vér þess mjǫk, at þú leggir hamingju þína á þessa fǫr (OH. 53, 15) munu vér annars þurfa — en þess at hverr fœri sik undan at taka upp vandann (OH. 214, 7) þú þarft hins heldr, at bœtt sé um með þér (Nj. 41, 16).

oss er mikil þǫrf, at vér kallim opt til guðs af ǫllum hug (Hom. 65, 29) nauðsyn er, at hverr kristinn maðr haldi sér frá þessum ilm (Hom. 87, 16) nauðsyn berr nú til, at barn þetta fái skírn (OH. 123, 1).

er hinn kostr, at ek setja þann mann yfir Orkneyjar, sem ek vil (OH. 97, 26) hér eru nú kostir tveir á með oss, annattveggja at þér takit nú við kristni eða haldit bardaga í dag við mik, ok beri þeir sigr (udeladt at, cfr. 272, Anm. 1, b) af ǫðrum, er sá guð vill, er vér trúum á (OH. 109, 38) er sá einn til, at þetta orðtak falli niðr sem skjótast (Nj. 12, 104) cfr. hitt mun fyrst til, at þú kveðir þat, er þú hefir ort um mik (OH. 143, 13).

Anm. Efter kostr bruges ogsaa skulu i bisætningen, eller der betegnes ved ind. af munu (vilja) som et faktum, hvad en agter (vil) gjøre.

Eraclius gerði þann kost hinum heiðna konungi, at þeir skyldu tveir berjask (Hom. 175, 1) geri ek þér tvá kosti, at ek mun segja til þín, eða vit njótim báðir jafnt þess, er hér er (Nj. 87, 129) nú er sá einn kostr, at ek vil bjóða þér til mín við XII menn, ok sér (udeladt at) þú ásamt við konu þína, en lið þitt sé annarsstaðar; þá er sá kostr, at þú þiggir at mér bú III at gjǫf, ok skaltu þó skyldr landvarnar með mér; hinn er enn þriði kostr, at þú skalt fara á fund Ásmundar Bjarnarsonar (Mork. 86, 15).

274. Konjunktiv sættes i at-sætninger efter verber og talemaader, som betegner mening, formodning, haab, tro, tvil, frygt. Saadanne er: ætla, hyggja, geta, nema (have en vis opfatning), virða, gruna (mik grunar), mik varir, mér

þykkir, mér lízt, mér sýnist, mér finnst, trúa, vænta, vætta, treysta, treystast — efast, ifa — ugga, óttast, óast, hræðast, æðrast o. l.;

fremdeles: er hugboð, ván, virðing manna, grunr á, if — er vænna (vænst), líkt, glíklegt, eigi ráðit, úsýnt — mér býðr (kemr) í hug, draga líkendi til — er háttung, hætt (der er fare for) — varr, áhyggjusamr, hræddr o. l.

a) Efter et hovedverbum i præs. (perf.) bruges præs. konj. om det nutidige, perf. om det fuldendte, imperf. (tildels perf.)[1] om det forbigangne.

Præs. konj.

þat ætla ek nú, at hann beri heldr lágt hǫkuskeggit (OH. 109, 9) þat hyggjum vér, at hann kunni fugls rǫddu (Mork. 128, 24) eigi skulum vér þat mál svá nema, at eigi sé Krist nafn fullheilagt (Hom. 196, 12) svá virði ek, at mér sé nú eigi hvatvísi í at svara (Mork. 175, 3) ǫll of rǫk fira vǫrumk at vitir (Alv. 9) svá lízt mér á þik, at þú sér giptuvænligr maðr (Mork. 4, 22) eigi finnst mér, at þú lítir rétt á þetta mál (Mǫtt. 27, 9) þótt konungr sjá sé góðr maðr, sem ek trúi vel at sé, þá man þat fara héðan frá sem hér til (OH. 126,33) fár maðr vættir mik at frá því kunni segja (SE. 27, 28) ifar þú nakkvat um þat, at þú hafir rétt at mæla í yðarri deilu (OH. 196, 9) ek hitt óumk, at hér úti sé minn bróðurbani (Sk. 16) þat uggi ek, at þú sér sárr (Vigagl. 3, 79)[2].

er þat með ván, at ekki megi jafnast einn Norðmaðr við Uppsala konung (OH. 87, 19) er þat vænna, at farinn sé at hamingju (Hkr. 618, 32) ek hefi hina skilning, at engi sé þeira maki (Nj. 92, 24) háttung er ǫðrum á þá, at lofgjarnliga sé við mælt (Mork. 38, 32) sǫgur þær, er sagðar eru, þá er þat hætt, at eigi skilist ǫllum á einn veg (OH. 2, 35).

Perf. konj. om det fuldendte:

flestra allra hluta þeira, ætla ek, at vér hafim nú getit (Kgs. 45, 3) allir aðrir, hygg ek, at á braut sé farnir (OH. 88, 8) grunar þik ekki þat, jarl! at hér hafi nú svá til borit, at þú munir héðan ífrá hvárki fá sigr né úsigr (OH. 29, 8).

[1] Cfr. om brugen af perf. og imperfektum 172 fgg.

[2] Cfr. er eigi þat, at þú vilir svíkja mik? (Hkr. 168, 28 er det ikke saa, at? jeg er bange for, at du vil etc.) er eigi þat, at þú ætlir at taka af mér hrossin? (Laxd. 130, 4).

Imperf. eller perf. konj. om det forbigangne:

ætlar þú, at Gunnarr riði vafrlogann? (SE. 75, 31) þat vætti ek, at þér gengi til þessa engi úvingan við mik (Mork. 87, 32) hygg ek, at héti Hreimr ok Fjósnir (R. 12).

þess geta menn, at þar hafi verit Loki (SE. 39, 18) oss hefir verit grunr á um morð þau ok illvirki, at sendimenn mínir hafi þar verit myrðir (OH. 140, 5).

b) Efter et hovedverbum i fortid bruges imperf. konj. om det samtidige, plusq. om det (i forhold til hovedhandlingen) fuldendte eller forbigangne.

hugðu fáfróðir menn, at þat væri þjóðgǫtur (Kgs. 1, 10) var þat ok virðing manna, at Þrœndir hefði mestan styrk þá í Noregi (OH. 232, 16) sýndist lǫgmǫnnum, at Eysteinn konungr hefði lǫgin at mæla í þessu (Mork. 179, 10) þat var trúa í forneskju, at menn væri endrbornir (H. H. 2, 51 pros.).

sǫgðu konungi, at meiri ván, at Ólafr konungr hefði þar um siglt (OH. 170, 37) menn ætluðu, at jarl væri týndr (OH. 193, 11).

Anm. Undertiden sættes der indikativ i disse tilfælde; derved betegnes da egentlig, at det, som er gjenstand for ens formodning o. s. v., er noget virkelig stedfindende.

hygg nú svá fyrir hag þínum, at þar liggr við líf þitt (Nj. 73, 8) svá skaltu til ætla, at mikit er í fang tekizt (OH. 33, 10) því eru allir skyldir at trúa, at Þórr er mátkastr (SE. 27, 32) mik grunar þat, at þeir menn eru sumir, er enskis þykkir um vert, þóat klokkur heyri (Hom. 104, 10).

ætlak, at eigi sótti Gunnarr hann á Gnítaheiði (SE. 75, 34) skulum vér trúa, at dróttinn sjálfr Jesus Kristr fór í gegn ǫnd móður sinnar (Hom. 173, 12) váru þeir margir, er þá kǫlluðu þess ván, at þeir Sigurðr váru sǫnnu sagðir (OH. 141, 7) kom honum í hug, at svá sem haukrinn var úfleygr ok fjaðrlauss, at svá var ríki hans úfœrt (SE. 77, 8).

Navnlig sættes indikativ efter et benegtet tvilsudtryk.

er ekki ifanda, at nær er þá heilagr andi hjǫrtum várum (Hom. 18, 14) skulut ér nú ekki efa yðr, at ek skal trúr Kára í ǫllum ráðum (Nj. 131, 66).

Enkeltvis findes da afvekslende ind. og konj. uden forskjel i betydningen.

þat sýndisk mér, at lík eitt lá fólgit undir gúlu klæði, ok sálan var ór farin. Svá sýndisk mér, at hon væri nǫkkvið ok í barns líki ok veinaði sér mjǫk ok var sú hin auma grœn sem graslaukr (Hom. 190, 3).

c) Ogsaa det for hovedhandlingen fremtidige kan efter et hovedverbum i nutid udtrykkes i præs. konj.; dette sker især efter vænta, ván er o. l. samt frygtsverber.

þess vænti ek, hvárt er friðr er betri eða verri, at ek sjá nær yðr staddr (OH. 208, 18) mér er ván, at ek hætta eigi til fleiri fundanna várra (OH. 119, 33) þó ek hins get, ef it Gýmir finnizk, at ykkr vega tíði (Sk. 24) eigi trúi ek honum, at hann vinni leikinn (SE. 31, 33) if er mér á því, at ek aptr koma (H. Hj. 33) hætt er, ef upp kemr, at eigi falli niðr (Mork. 99, 15) er eigi ráðit, at oss fari svá (Nj. 58, 32) óumk ek of Hugin, at hann aptr ne komit (Gr. 20) fyri hví hræðisk þú eigi, at allr brennir þú ei ok ei (Hom. 36, 9) em ek um þat hræddr, at þá sœki þik heim reiðin (Mork. 40, 20) hræzla gerir mann varan ok áhyggjusaman, at eigi geri hann á miss (Hom. 27, 4).

d) Hyppigere betegnes dog det fremtidige efter nutid i hovedsætningen ved præsens af den futuriske omskrivning med munu; dette hjælpeverbum sættes da overensstemmende med hovedreglen i alm. i konj., men stundom ogsaa i indikativ.

Præs. konj. af munu:

vænti ek, at þá myni brátt þynnast fylking þeira (OH. 205, 20) er góð ván á, at sjá maðr muni verða mikil kenpa (Jomsv. 68, 4) þat uggi ek, at ek muna eigi geta þessa konu (Jomsv. 59, 29) eigi getr þú allnær, at ek muna skrúðklæði á mik láta koma (Mork. 39, 33) hygg ek, at margr myni þá lauss við flokkinn, ef hann sér heim reyk eða loga til húsa sinna (OH. 205, 16) ætlar þú, at betri fœri muni gefast við Ólaf en svá sem nú er (OH. 213, 30) þat er hugboð mitt, at ek muna eigi taka fleiri sóttir (Jomsv. 68, 9).

Præs. ind. af munu:

þess vænti ek, at guð mun leiðrétta skaða þinn (OH. 203, 15) muntu því trúa, at hann mun eigi ljúga nú it fyrsta sinn (SE. 27, 37) máttu svá ætla, at vandskipaðr mun þér vera stafninn í stað hans (Mork. 47, 35) þat lízt mér, at ek man hafa þik at trúnaðarmanni þar fyrir vestan hafit (OH. 99, 23) eigi þurfta ek þá hluti hræðask, er nú hræðumk ek, þat at mín upprísning man vera hvárki góð né fǫgr (Hom. 194, 11).

e) Efter hovedverbum i fortid betegnes det fremtidige ved imperf. af munu (konj. eller ind.)[1].

var þess ván, at fylkingar myndi bregðast í hergǫngunni (OH. 215, 17) þeir hræddust mjǫk, at úvinir konungs myndi fara ok rannsaka húsit (OH. 225, 2).

ætlaði hann þat, ef hann kvæmi sjálfr til, at margir myndu þá enn honum liðsinna (OH. 196, 17) þeir hræddust, at úvinir mundu leita líksins þar, er var, ef þeir sæi þessi merki (OH. 225, 31).

hugði þat hverr maðr, at hvert bein myndi í sundr bresta (Hom. 158, 1) þó hafðak þat ætlat, at myndak aldregi unna vaningja vel (Sk. 37) óttaðisk hann, at hann mundi inn ganga (Ágr. 25, 24) grunaði hana þat meir, at hann mundi eigi efna orð sín við Noregs konung (OH. 78, 3).

Anm. Med bibetydning af nødvendighed eller pligt eller for at udtrykke en forsikring bruges i de ovenfor nævnte tilfælde stundom skulu om det fremtidige istedenfor munu.

hygg ek, at æ skyli meiðs kvistu má (Gr. 34) væntum vér, at svá skal enn fara (OH. 54, 3) hyggr, at eigi skal þurfa at lúta optar at sinni í hornit (SE. 32, 10) ætla ek þat, at vér skylim ekki við aðra meta at skipta hǫggum við Óláf, ef vér komumk í fœri um þat (OH. 214, 1).

275. Med den nævnte brug af munu for at betegne det fremtidige er ikke at forveksle, at i at-sætninger efter verber med betydning af formodning, haab, frygt o. l., og hvis handling er samtidig eller forbigangen i forhold til hovedhandlingen, bruges munu som modalt hjælpeverbum til betegnelse af det formodede (cfr. 177, Anm. 2, d). Hjælpeverbet sættes i dette tilfælde baade i indik. og konj.

a) Efter hovedverbum i nutid (fremtid).

Ind. af munu:

trúi ek því, at Þórir mun oss vera úvin (OH. 149, 28) veit ek eigi, hvárt hann hyggr, at Selþórir man í hverjum hólmi fyrir vera (OH. 115, 31) með meira krapti en mér lízt at þú mant vera (OH. 45, 29) er ván, at þér munut mikils við þurfa (Mork. 157, 31) nú vænir mik, at vald lands þessa mun komit undir oss (Konung. 99, 3).

---

[1] I imperf. ental af munu er konj. og ind. enslydende; i flertal synes i dette tilfælde begge modi at forekomme omtr. lige hyppig.

Konj. af munu:

hyggjum vér, at svik muni vera (OH. 95, 9) er þess ván, at langt myni í milli vera lítilmennsku minnar ok áhuga þess ens mikla, er þú mant nú hafa (OH. 32, 34) þat þykki mér líkara, at þrælar mínir muni eiga korn (OH. 114, 34) mik grunar, at sá muni vera maðrinn (Mork. 63, 22) svá lízt mér, at nú muni tveir kostir (Nj. 55, 29) mik uggir, at hér muni eigi gæfumenn í hlut eiga (Nj. 118, 45)[1] þat hygg ek, at hverr sá peningr, er illr er í norðreyjum, at hér myni kominn (OH. 157, 14) þess er mér ván, at þú mynir mik heyrt hafa nefndan (OH. 155, 22) get ek, at hon muni sólgit hafa yrmling nǫkkvern lítinn ok mun sá hafa þróazk í kviði henni (Mork. 70, 34).

b) Efter hovedverbum i fortid.

Ind. af munu:

grunaði konung, at þeir, er slíkt réðu honum, at þeir myndu hollari Knúti konungi en honum (OH. 170, 2) ætlaði hann, at hans menn mundu vera illa staddir (Konung. 113, 13) hinir hugðu, at vera mundu margir menn á skóginum (Konung. 36, 2).

bauð konungi þat helzt í hug, at þar mundi vera kominn Ólafr Tryggvason (OH. 195, 36) lézt líklegra þykkja, at þar myndi verit hafa Hárekr ór Þjóttu (OH. 171, 1) ætluðu menn, at hann myndi sik sjálfr brent hafa (Nj. 132, 49).

Konj. af munu.

ætlaði hann, at félagar hans mundi gert hafa til spotts (OH. 231, 32) þeir tǫldust undan, er ek hugða, at vel myndi hafa viðr skipazt (OH. 155, 20).

Anm. 1. Sjelden udelades at efter verber med betydning af formodning etc.

vætti ek hans ásjá, ok hann muni sína gæzlu láta yfir mér vera (Mork. 170, 25) sǫkudólgar, hygg ek, síðla muni kallaðir frá kvǫlum (Sol. 24).

Stundom følger en hovedsætning istedenfor en objektssætning med at.

vænti ek: ef vér berum út Þór ór hofi váru, þá man guð hans bráðna (OH. 106, 24) þvíat svá megum vér til ætla: þóat

---

[1] Cfr. er eigi þat, at þú munir vera eigi seinni en hestrinn? (Mork. 196, 14; er det ikke saa at etc.? — mener du ikke, at du er).

Ólafr konungr hafi eigi lið mikit hjá her þeim, er vér hǫfum, þá er þar øruggr oddvitinn (OH. 214, 8).

Anm. 2. Om akk. med inf. efter meningsverber, se 217, b.

Anm. 3. Efter verber «at synes» sættes hyppigere end at en sammenligningssætning med sem, se 308.

276. Efter verber og talemaader, som betegner udsagn, sættes en sætning med at i konjunktiv, naar den talende vil have sætningens indhold opfattet som et citat af en andens ord uden nogen hentydning til, om den omtalte handling virkelig finder (har fundet, vil finde) sted.

a) Efter et hovedverbum i præs. (fut.) el. perf. bruges præs. konj. om det nutidige (samtidige), perf. konj. om det i nutiden fuldendte, perf. eller imperf. konj. om det forbigangne[1]; om det fremtidige bruges omskrivningen med præs. af munu (eller skulu med betydning af nødvendighed, pligt eller forsikring).

telr hann, at sakar sé til þess (OH. 155, 15) opt rœðir þú um, at þér sé forvitni mikil á at sjá hann Ásbjǫrn selsbana (OH. 124, 17) segit honum svá, at ek sé sjúkr ok at bana kominn, ok ek vilja fyrir eins finna hann, ok líf hans liggi við (Jomsv. 68, 33) þat er almæli, at menn sjóði þau ráð, er þeir hafa lengi í hug sér (Hom. 119, 33).

þat munu þá sumir menn mæla, at ek flýja þaðan fyri hræzlu sakir (Nj. 109, 77) munt þú þat eiga til at segja næst, er it finnizt, at ór sé grátraust ór skapi hans (Nj. 53, 46).

svá er mér sagt, at þat sé siðr á Íslandi, at búendr sé skyldir á haustum at gefa húskǫrlum sínum slagasauð (OH. 208, 35) sem mælt er of þá menn, at þeir hafi hendr góðar (OH. 197, 5).

er þat sǫgn manna, at flestir konungar hafi þat varazt síðan (OH. 121, 11) er þat alsagt, at ei hafi ein sókn raustligri verit (Jomsv. 73, 11) hefir þat verit mál manna, at Erlingr Skjálgsson hafi verit maðr gǫfgastr ok ríkastr í Noregi þeira, er eigi bæri tignarnafn meira (OH. 184, 24).

þat er margra manna sǫgn, at Búi hafi orðit at ormi (Jomsv. 77, 27) hverr, segir þú, at hann hafi vegit (Nj. 98, 91) svá segja helgar bœkr, at Petrus postoli hafi fyrstr manna

[1] Cfr. forresten om brugen af perf. og imperfektum 172 fgg.

messu sungit í Antiochia (Hom. 202, 23) svá er mér sagt, at Ásbjǫrn frænda minn hafi sótt glœpska mikil (OH. 119, 19) þvíat Kálfr er kent, at hann hafi unnit á Ólafi konungi (Flat. III 260, 25).

sumir segja, at hann væri finskr at ætt (OH. 71, 13) segja menn, at hann lysti af honum hǫfuðit (SE. 36, 20) þó vísar Þorkell hamarskáld svá til, at Magnús konungr ætti ǫrna (Mork. 145, 7).

mér hefir kent verit á unga aldri, at móðir mín væri frjálsborin í allar hálfur ok þat með, at Erlingr á Sóla væri nú gǫfgastr hennar frænda (OH. 114, 21) heyrt hefi ek, at þér hafit kvisat í milli yðvar, at ek væra ekki lítill maðr vexti (SE. 30, 20).

ef svá er, sem þú segir, at vér mynim ekki fá kornkaupin (OH. 114, 4) af því er svá í bókum sagt, at í enda heims þessa skyli Mykael berjast á mót ok í gegn Antikristi (Hom. 176, 33).

b) Efter et hovedverbum i fortid bruges imperf. konj. om det, som er samtidigt med hovedhandlingen (eller fortidigt i forhold til nutiden); plusq. konj. om det i forhold til hovedhandlingen forbigangne; om det fremtidige bruges omskrivning med imperf. af munu (skulu).

tǫldu þat flestir, at úsiglanda væri (OH. 138, 17) þeir Sighvatr mæltu sín í milli, at nauðsyn væri til, at konungrinn vissi þessi tíðendi sem bráðast (OH. 72, 23) hon sagði mér, at þú værir beztr læknir hér í staðnum (OH. 196, 34) allir duldu, at né eitt vissi til Hrapps (Nj. 88, 107) Þorgeirr nefndi sér vátta, at Gunnarr ryfi sætt á þeim feðgum (Nj. 68, 10).

sagði svá Skamkell, at þú hefðir grátit (Nj. 54, 10) ein kona mælti, at hann hefði gengit til nakkvars með þau svǫrtu augu (OH. 81, 21) hann hrósaði því, at hann hefði veitt Gunnari banasár (Nj. 77, 137) þeir duldu, at þeir hefði keypt (Mork. 106, 4) var sú hans sǫgn, at hann hefði framit skírslu um faðerni sitt við ráð V byskupa, en vinir Haralds sǫgðu, at þat væri svik ok lygi Dana (Mork. 206, 5) þat vitni bar honum sjálfr dróttinn Jesus Kristr, at engi væri betri frá karli ok konu borinn en Johannes baptiste (Hom. 144, 20).

sǫgðu þeir, at Danir myndi ekki þora at þeim at leggja, þótt þeir lægi fyrir með lið mikit (OH. 169, 34) mæltu þat

báðir, at engir hlutir skyldi þeir til verða, at eigi semdi þeir sjálfir (Nj. 45, 108) sór konungr þess, at hann myndi veita henni þá bœn, er hon bæði fyrsta (Hom. 145, 5) fekk hann þau svǫr bœnar sinnar af helgum anda, at hann myndi eigi deyja, fyrr en hann sæ Krist (Hom. 100, 16).

277. Efter udsagnsverber (og lignende udtryk) sættes ligeledes at-sætningen i konj., naar sætningens indhold betegnes som ikke stedfindende.

er þess eigi getit, at æsirnir bæði þá heila hittast (SE. 30, 29) Þórr svarar, at eigi mun hann þat segja, at eigi hafi hann mikla úsœmd farit í þeira viðskiptum (SE. 33, 37) ekki er þess getit, at þeir væri ættstórir menn (OH. 71, 1) þat mæli ek eigi, at ek vilja eigi giptast Hǫskuldi (Nj. 97, 36) eigi var sú sǫk við réttfundin, at hann væri hnøggr fjár við sína menn (OH. 190, 26) annat skal satt at segja með Norðmǫnnum en þat, at Tosti jarl fari frá Haraldi konungi Sigurðarsyni (Hkr. 619, 20).

278. Derimod sættes efter udsagnsverber (og lignende udtryk) at-sætningen i indikativ, naar den talende vil have sætningens indhold betegnet som noget, der virkelig finder (vil finde) sted eller som et historisk faktum.

a) Hovedverbet præs. (fut.) ell. perf.

þat skalt þú eiga til at segja, at ek em eigi þræll (Nj. 17, 16) boðar þat ǫllum, at þá nálgast hvíldarstund eptir daglegt erfiði (Kgs. 16, 19) vér lýsum yfir því, at vér gǫfgum helga þrenning (Hom. 205, 29).

þat má segja, at engi hefir sá sét ógurligar sjónir, er eigi mátti þat sjá (SE. 36, 12) svá er at segja, at engi knút fekk hann leyst (SE. 29, 31) þat vill Kálfr nú sverja yðr, at hann vann eigi á Ólafi konungi (Flat. III 260, 31) svá er ritat um veldi hans, at hann kom til síns eigins (Hom. 68, 30).

segit lærisveinum hans, at hann man koma fyrir yðr í Galileam (Hom. 116, 21) sagt er, at réttlátir menn munu svá bjartir vera í upprisu sinni sem sól rennandi upp í heiði (Hom. 207, 20) segðu honum, at ek skal fá øxar syni hans (OH. 234, 10) því vil ek at vísu heita fyr mína hǫnd, at austr þangat skal ek koma fyr hvítadaga (Mork. 5, 31).

b) Hovedverbet i fortid.

sǫgðu þeir Þorkatli, at þeir fundu þar þrennar sátir (OH. 95, 8) síðar um vetrinn var konungi sagt, at Innþrœndr hǫfðu fjǫlment á Mærini, ok váru þar blót stór at miðjum vetri, blótuðu þeir þá til friðar ok vetrar góðs (OH. 103, 15) hon sagði, at allir skutu at Baldri (SE. 37, 2).

Anm. Er hovedsætningen historisk præsens, følger i bisætningen dels tidsformer (i ind. ell. konj.) som efter nutid, dels som efter fortid.

segir, at hann vill fúslega þiggja af þeim þat, er hann þarf til ferðar sinnar (OH. 197, 30) segir, at jarl hefir honum því heitit, at hann skal fylgja honum á fund Sviákonungs (OH. 65, 31) Sighvatr segir svá, at jarl væri enn mesti vin konungs (OH. 83, 3) segir svá, at Knútr myndi enga menn þangat senda með þeim erendum, er honum eða hans mǫnnum myndi gagn í vera (OH. 131, 3).

279. a) Ofte findes dog — navnlig efter fortid (hist. præsens) — indikativ, hvor den nøiagtige betegnelse (efter 276) kræver konjunktiv.

Ǫlvir svaraði ok sagði, at bœndr váru úsannir at þessi sǫk (OH. 103, 25) búandamúgrinn œpti ok kallaði, at þeir vildu hann til konungs taka (OH. 8, 14) sagði þá Hýmir, at þeir váru komnir á þær vaztir, er hann var vanr at sitja (SE. 35, 35) Erlingr svarar, at þat var eigi vel til borit fyri þá sǫk, at konungr bannaði kornsǫlur (OH. 114, 17) Þjálfi segir, at hann mun freista at renna skeið nǫkkur (SE. 31, 17) svá er sagt, at sá einn konungr hvílir á Íslandi (OH. 76, 16) svá er sagt frá ey þeiri, at hon er heilsǫm ok ekki sóttul ok seinna eldask menn þar (Kgs. 39, 1).

b) Ikke sjelden findes derfor i sideordnede sætninger af denne art indikativ og konj. forbundne, især saaledes, at konj. sættes i 1ste led og ind. i de følgende (hvori da gjerne ogsaa at udelades, cfr. 280 Anm. 2).

er þat sumra manna sǫgn, at Svíar yrði varir við þá, er þeir Ólafr hǫfðu út grafit fitna ok vatnit fell út, ok svá at Svíar fœri þá til með her- manns ok ætluðu at banna Ólafi, at hann fœri út (OH. 18, 2) svá er sagt, at Einarr hafi verit allra manna sterkastr ok beztr bogmaðr, er verit hafi í Noregi, ok var harðskeyti hans umfram alla menn aðra (OH. 24, 12)

svá er sagt, at hann biti á hrosslifr, ok svá at hann brá dúki um ok beit eigi bera (Ágr. 11, 23).

Cfr. þat er mælt um þá ey, at djǫflar hafi jafnmikit veldi yfir helmingi eyjar þeirar sem í sjálfu helviti — en svá er frá sagt, at yfir þeim helmingi eyjarinnar, sem kirkjan stendr í, þá hafa djǫflar eigi þar vald yfir (Kgs. 39, 14 fgg.) konungi var svá sagt, at þar váru minni ǫll signuð ásum at fornum sið; þat fylgði ok þeiri sǫgn, at þar væri drepin naut ok hross en roðnir stallar af blóði (OH. 102, 32).

280. Det er idetheletaget eiendommeligt for det gamle sprog, at talen med lethed gaar over fra det indirekte til det direkte udtryk, og at derved opstaar forskjellige mellemformer, hvori begge udtryksmaader er blandede. Naar efter 279 i atsætninger findes indikativ af fortid efter hovedsætn. i fortid, har saaledes udtrykket den indirekte tales tid (og person), men den direkte tales modus.

Efter fortidig hovedsætning (hist. præs.) bruges ogsaa

a) ofte nutids-indikativ (den direkte tales tid og modus, den indirektes person);

b) sjelden nutids-konjunktiv (den direkte tales tid, den indirektes modus og person).

Fremdeles gaar c) i talens løb hyppig udtrykket over til den fuldstændige direkte tale (altsaa ogsaa i person),

og endelig d) er det ikke ualmindeligt, at efter et udsagnsverbum sættes at antydende et indirekte udsagn, men talen følger i fuldstændig direkte form.

a) þá mælti Skrýmir til Þórs, at hann vill leggjast niðr at sofna (SE. 29, 27) Ólafr konungr sendi boð um várit vestr um Agðir, at konungr vill hvártki korn né malt þaðan á braut láta flytja (OH. 111, 3) þá mælti hon, at þeir segði konungi, at hon mun ganga með honum (Jomsv. 55, 32) sagði mǫnnum sínum, at þessi ferð er þeim orðin hagleg (Mork. 53, 16) sagði henni, at þeirar sóttar bíðr engi maðr bœtr, nema með bœnum ok fǫstum fái þegit (Hom. 162, 13) segir, at þetta er góð íþrótt (SE. 31, 19) Ásbjǫrn svarar, at hann vill þann kost (OH. 114, 36) hon svarar, at þat var honum hégómamál, ok hann er áðr svá vel kvángaðr, at honum er fullræði í (OH. 14, 1).

b) hon sagði, at Baldr hafi þar riðit um Gjallarbrú (Sn. . I 178, 14 var.).

c) Þórir segir, at hann hefði ekki huga leitt of men þat, ı þótt vér hefðim nǫkkut men, þá mun þat heima liggja í jarkey (OH. 148, 24) sagði feðr sínum hǫrð tíðendi, at þeir ɔfðu hitt konung, ok áttum bardaga við hann (OH. 107, 12) ınn segir, at hann væri merktr eptir Þór, ok hefir hann ımar í hendi, mikill er hann vexti (OH. 108, 13) Haraldi ɔnungi var sagt, at þar var komit bjarndýri, ok á íslenzkr aðr (Mork. 61, 21).

d) hann svarar, at ek skal ríða til Heljar (SE. 38, 27) ınn svarar, segir, at Ásta er góð kona, en ekki er hon svá órborin, sem ek em (OH. 14, 2) síðan lýkr Sveinn konungr ɔp sættargørðinni, ok ferr þaðan at, at þú, Búi! skalt laus ta tignarklæði jarls, en gullkistur skaltu hafa báðar (Jomsv. ;. 14).

Anm. 1. I en af udsagnsverbum afhængig at-sætning kan ;ælpeverbet munu bruges om det formodede (se 177, Anm. 2, d). segja þeir svá, er slíku vilja fylgja, at skipit myni hafa kit í svelginn (OH. 193, 7) alrœmt er, at Hallgerðr muni stolit ıfa (Nj. 49, 54) þess gátu þó margir menn, at hann myndi ɔrrœnn vera (Hom. 166, 34).

Anm. 2. Stundom udelades at efter udsagnsverbum i 2den ; følgende af flere sideordnede sætninger. segir, at þá skipti straumum, ok mál væri at sigla (OH. 136, ;) sagði hon, at Héðinn væri búinn at berjast, ok ætti Hǫgni : honum øngrar vægðar ván (SE. 89, 20).

Enkeltvis ellers.

þar sem sumir segja, hann sé heygðr (Isl. s. I 36, 20).

Anm. 3. Om akk. med inf. efter udsagnsverber, se 217, c.

281. Konjunktiv sættes i at-sætninger efter udtryk, ɔm betegner

a) det kan hænde, er muligt, kan saa være;

b) det er langt fra, mangler meget (noget) paa, er ær ved.

a) vera kann þat, at þú sér ættstœrri en hon (OH. 14, 4) ɔra kann þá, at ek hafa mælt ekki varliga (OH. 114, 8) vera ann, at þar komi, at þú ráðir fyri skipunum (OH. 64, 6) þóat ú vilir þetta eigi, þá kann vera, at brátt vandræði liggi á ér, ok þurfir þú eigi lengi at bíða (Mork. 5, 6).

vera má þat, at þér sé nú bœna mest þǫrf (OH. 206, 31) vera má þat, at konungs menn hafi vel fram gengit (OH. 222, 7) má, at hana hendi eigi slík úgipta í annat sinn (Nj. 13, 28).

verðr at því, at þú svarir (Hom. 24, 11 forte dicis) verðr at því, at nǫkkurr mæli svá í hugrenningu (Hom. 76, 22).

Anm. 1. Sjelden indikativ i slige sætninger.

kann þó vera, at Þrœndir skulu svíkja hann (Flat. III 262, 5) vera má þá enn, at eigi eigum vér kyrrsetu í sumar, ef kynit hans digrbeins er komit í landit (Flat. III 264, 19) verðr at því, at nǫkkurir spyrja (Hom. 83, 24, hvor udg. retter til spyri).

Anm. 2. Forskjelligt herfra er, at naar der efter udtryk «det hænder, indtræffer» betegnes et (indtraadt eller oftere indtrædende) faktum, sættes indikativ.

kann ok þat vera, at hann drepr íðuglega mikinn fjǫlda af þeim (Kgs. 27, 20) bar svá at einu sinni, at þeir hǫfðu báðir saman unninn sigr mikinn (Hom. 150, 23) barsk svá at, at konungr nǫkkurr var ok þangat kominn (Hom. 167, 26).

b) er þat allfjarri, at ér sét jafnaðarmenn mínir fyrir ættar sakir (OH. 150, 8) þat man fjarri fara, at ek láta laust þat ríki (OH. 58, 4) er búit við, at þú hafir þá ekki dýrsins (Mork. 62, 16) ekki kann ek þér ráða ráðin; hitt mun nærr fara, at ek kunna ráða Halla heilræði (Mork. 96, 19) mun hér þó mikit á vanta, at vel sé (Nj. 36, 70) með því at nú skortir nakkvat á, at eptir lǫgunum sé leitat, þá kenni ek Eysteini konungi vǫldin (Mork. 180, 28) var nú við sjálft, at þær hefði sundr gnagat (Barl. 56, 17).

Anm. 1. Her bruges ogsaa i at-sætningen omskrivning med munu «være i begreb med», baade i indikativ og konj.

var þá við sjálft, at enskir menn mundu flýja (Hkr. 621, 3) var við sjálft, at þeir mundu drukna (Mork. 205, 30) var þá svá nær, at allr þingheimr mundi berjast (Nj. 104, 25) þá var búit, at hann mundi þegar láta hamarinn skjalla honum (SE. 35, 26) sagði, at nú lagði nær, at alt mundi únýtast (SE. 70, 12) eitt sinni þá ek segl at yðr Íslendingum, ok bjósk þá til, at mér myndi þat verða at skaða (Mork. 73, 29) var þá við. sjálft, at þeir myndi (Hkr. mundu) upp ganga á þat skipit (OH. 40, 19) var þá við sjálft, at þeir myndi berjast (Nj. 137, 25) var við sjálft, at allir mundi berjast fyrir þínar sakar (Vǫls. 103, 3).

Anm. 2. Heraf kommer brugen af búit (búit við) ell. búð med konj. med eller (hyppigere) uden at i betydningen: «det kan være at; maaske; kan hænde».

búit, at lítt komi oss nú fé at haldi (Mork. 7, 17) ekki skal þat nafn enn þakka yðr, herra! búit við, at sé enn tóm til þess (Mork. 84, 5) búð ek láta annars víti at varnaði (Nj. 37, 22) búð svá sé til ætlat, at skamt skyli okkar í meðal (Nj. 77, 3).

282. I alle andre end de 271—281 omhandlede at-sætninger sættes i alm. indikativ (forsaavidt de ikke er led af en indirekte tale e. l., hvorom nedenfor).

Saaledes sættes indikativ efter verber og talemaader, som betegner sansning, kundskab, erfaring, erkjendelse (f. ex. sjá, heyra, kenna, finna, vita, skilja, merkja, gá, verða varr við, kanna, fregna, spyrja, minnast, muna).

sé ek, at þér þykkir mikit fyrir at greiða féit (OH. 149, 9) þá heyrir Þórr, at Skrýmir hrýtr ok sefr fast (SE. 29, 40) þá er konungr kendi, at þat var banasár (Ágr. 16, 20) þegar fann hann, at hann hafði telgt á dróttinsdegi (Hom. 156, 28) þeir vissu um síðir, at Jesus var guðs sonr (Hom. 113, 3) skildi þat, at hann sjálfr hugði at ǫðru (OH. 197, 13) þat er merkjanda, at fyrr var boðit at gyrða lendar (Hom. 121, 12) gáði eigi, at dróttinsdagr stóð á þeim degi (Hom. 156, 21) þeir urðu brátt viðr varir, at þar var fyrir samnaðr (OH. 88, 32) kǫnnuðust þeir við, at þat var sannmæli (OH. 232, 19) fjándr hans ok úvinir frágu þat, at hann var í land aptr kominn (Hom. 149, 4) þau tíðendi spurðust á Upplǫnd, at Þrœndir hǫfðu sér konung tekit slíkan at ǫllu, sem Haraldr enn hárfagri var (OH. 8, 17) minnumk opt, at vér erum ór moldu skapaðir ok skulum í mold fara (Hom. 80, 16) mun þú þat, Bergþóra! at vit skulum eigi skildar (Nj. 35, 28).

Anm. 1. Nu og da forekommer dog konj. efter disse verber, idet udtrykket opfattes som indeholdende udsagn eller formening.

nú spyrjum vér hitt (= er oss sagt), at Noregs konungr ætli at herja á hendr oss (OH. 162, 7).

alllítt sér þat á (= man har vanskelig for at tro), at þú eigir fǫður þins at hefna á Gunnari (Nj. 72, 29) nú brýtr þú ok týnir skipinu; lítt sér þat þá á, at þú hafir fundit Svein konung (Mork. 64, 13) finni þér nǫkkut, at mér hafi brugðit við þessa sýslu (Jomsv. 75, 23) fanst þat ekki í tali þeira, at þar hefði nǫkkur misþykkja í meðal verit (Nj. 33, 42) þat kǫnnuðu þeir af, at Bjarmar sæi þá ekki (OH. 135, 38) hvat er til merkja um, at þar væri betra en annarsstaðar (Mork. 128, 20; hvad bevis har I for den formening, at) eigi má ek þat vita,

(:= jeg kan ikke holde ud at tænke paa), at ek hafa hér mikinn sóma með yðr, en móðir mín troði stafkarls stig út á Íslandi (Mork. 63, 35) eigi veit ek víst (= jeg skulde ikke tro), at landsbúinu gegni þetta verr eða sé úhallkvæmra, en þótt þú brytjaðir blámenn fyrir enn raga karl (Mork. 187, 30) þá mun hann síðr vita (= han vil ikke have nogen formodning om), at ek hafa dvalizt eptir (Mork 108, 15) eigi veit ek, at þat sé auðfengit (Forn. Suð. 4, 2) ef þeir vitu nú þat þegar, at rangt hafi (var. hefir) verit til búit málit (Nj. 121, 17) vissi ok eigi Þorfinnr jarl, at Brúsi hefði upp gefit sitt ríki (OH. 97, 14).

Bibetydningen af formening bevirker ogsaa, at der i atsætningen kan bruges hjælpeverbet munu (se 177, Anm. 2, d).

fanst þat brátt, at landfólkit myndi vera snúit frá einurðinni við konung (OH. 177, 23) sá konungr þat, at Þorfinnr myndi þykkjast styrk eiga af Skota konungi, þótt hann brygðist í þessu sáttmáli (OH. 98, 11) þat vissu trúnaðarmenn, at Ólafr konungr mundi vera faðir barnsins (OH. 122, 30) þat skil ek á orðfari þínu, at ei man logit til móðernis þíns (Jomsv. 61, 11).

Anm. 2. Konjunktiv sættes altid i disse at-sætninger, naar udsagnet betegnes som ikke stedfindende.

hefir konungr eigi rétt spurt, at ek eiga meira ráð en aðrir (OH. 126, 19) kann ek eigi sjá, at ek þurfa þar til at koma (Mork. 173, 20) Erlingr varðist svá prúðlega, at engi maðr vissi dœmi til, at einn maðr hefði staðit svá lengi fyr jafnmargra manna atsókn (OH. 183, 25).

Anm. 3. Om akk. med inf. efter endel af de nævnte verber se 217, a.

283. a) I indikativ sættes en at-sætning, naar der udsiges en dom eller bemerkning om, eller der overhovedet i talen henvises til et forhold eller en omstændighed, der betegnes som virkelig stedfindende.

satt er þat, at mjǫk er niðrfallit ríki Haralds ens hárfagra (OH. 33, 37) auðsætt er þat, at þú mant vilja af hǫndum ráða kvaðningar mínar (OH. 15, 25) þat er títt, at gjǫf skal fylgja nafnfesti (SE. 81, 33) þat var maklegt, at líkamlegt ljós sloknaði, þá er andlegt ljós dó (Hom. 114, 25) þat var mǫrgum kunnt, at þeir kunnu ekki mál nema hebresku eina (Hom. 129, 14) þat er upphaf þessa máls, at Ǫkuþórr fór með hafra sína ok reið (SE. 28, 5) þat var siðr þeira, þá er þeir lǫgðust til svefns, at hverr hafði hjálm á hǫfði en skjǫld yfir sér (OH. 231, 25) þat er arnar øðli, at hann flýgr hærra en aðrir fuglar (Hom. 79, 25) honum fylgði síðan sú

náttúra, at hina níundu hverja nótt drupu af honum VIII gullhringar jafnhǫfgir (SE. 38, 18) gørðu þeir sætt við Erling Skjálgsson, ok var bundin með því, at Áslákr son Erlings fekk Gunnhildar dóttur Sveins jarls (OH. 29, 31) þess naut við í Þrándheimi, at menn áttu mikil forn korn (OH. 102, 27) en þat berr til þess, at íslenzkir menn báru higat til lands þessar frásagnir (OH. 3, 14) eru dœmi til þess, at níðit hefir bitit enn ríkari menn, en þú ert (Mork. 99, 18) þat er yðr at marki, at þér munut finna barn vaft í reifum (Hom. 67, 30).

b) Naar derimod den talende vil have sætningens indhold betegnet som noget, han alene tænker sig eller forudsætter, sættes konjunktiv.

Paa denne maade findes ofte konj. i at-sætninger efter upers. verber som samir, stoðar, varðar o. l. og udtryk dannede af vera med et subst. ell. adj. (adv.) (er sómi, várkunn o. l.; er vel, betra, bezt, verra, rétt, makligt, úsœmt, undarligt o. l.).

bœta man þat þeira ferð, at þú farir með þeim (OH. 53, 18; forskjelligt fra: at þú ferr; omtr. = om du farer) eigi vinnr manni þǫrf, at hann geri eigi ilt, nema hann geri gott (Hom. 3, 12) enga þǫkk kann ek fyrir þat, at þú farir í braut (Mork. 85, 13) vil ek gefa þér gullhring ok kunna þǫkk, at þú þiggir (Laxd. 306, 19) eigi er þat jafnsætti, at bróðir þinn geri um (Nj. 12, 113) eigi er þat sættarrof, at hverr hafi lǫg við annan (Nj. 70, 28) ekki mun oss þetta duga, at hann komi boganum við (Nj. 63, 14) hversu má þat saman fara, at þú ríðir dróttinsdag heiman, en komir annan dag vikunnar á Þríhyrningshálsa (Nj. 124, 55) með því at þú ert einka son minn, þá líkar mér vel, at þú komir opt til mins fundar (Kgs. 4, 6) sýnist mér vel keypt, at hann sé í stað Þorkels leiru (Jomsv. 77, 3)[1].

ekki samir þat, at ek fara optar (Mork. 70, 5) samir þat, at þér látit nafnbótina fram koma, ok eigi hljóti hon þá úvirðing af mér at eiga útiginn mann (Mork. 84, 19) ekki stoðar, at vér komim fatprúðir til ens ýtra kirkjudags, ef vér úrœkjum ena iðri kirkjuhelgi (Hom. 135, 28) hvat mun varða,

[1] cfr. hann mun ek því at eins blása, at ek þurfa liðs við (Forn. Sud. 17, 6) ok með því at hann trúi því eigi, þá mæl þú svar. en ef hann trúir þér eigi (Forn. Sud. 67, 31).

at vér heyrim? (Mork. 149, 8) er þat meiri sómi báðum ykkr, at þú eigir þess konungs dóttur, at eigi sé skattgildr (Jomsv. 69, 17) er þat nǫkkur várkunn, at þú verðir oss eigi at liði, en hitt er várkunnarlaust, at þú bregðir oss brigzlum (Nj. 139, 73) þat er vá lítil, at vér síðim (OH. 5, 19) vel er nú, at heim snúist spott ok svívirðing til sjálfs þíns (Mǫtt. 17, 30) þá er betr, at hér sé fátt til talat (Nj. 12, 105) hvat er mér verra, at ek trúa á hvíta Krist en á annat guð (OH. 204, 8) hvargi sem maðr er staddr, þá er þat rétt, at hann biði sér góðs (Hom. 65, 13) svá sem makligt er, at maðr gjaldi sitt eigin fyrir þat, er hann tekr annars eigin (Hom. 109, 23) úsœmt er, at líkamr fœðisk ok klæðisk ítarlega, en hinn iðri maðr sé úprúðr ok missi sinnar fœzlu (Hom. 135, 26) eigi er nú undarligt, at þú hafir vel bitizt, er merrin er með þér (Mork. 81, 5) eigi kynligt, at mart ilt gengi yfir í þeiri ǫld, er slík verk váru gør (Mork. 103, 19) því at ekki er þér felt at ganga í greipr mǫnnum Haralds konungs, ok beri svá til, at þér verði at því úlið eða ǫðrum (Mork. 40, 18) betra þikki mér at eiga heldr einn gripinn ok tefli vit eigi (Forn. Suð. 5, 11) er mér leitt, at konungr kvíi oss hér ok drepi (Jomsv. 62, 21).

Anm. Stundom gjør det kun liden forskjel for meningen, om der bruges konj. eller ind. i disse sætninger.

er maklegt, at vér mœðum í fǫstum ok í meinlætum þann hinn sama líkam (Hom. 108, 2) men: þá er maklegt, at vér fastim daga ok nætr (Hom. 109, 2).

c) Konjunktiv sættes ligeledes, naar det, hvorom en bemerkning udsiges, eller hvortil der i talen henvises, betegnes som ikke stedfindende.

skal oss aldregi henda sú skǫmm, at vér látim konunginn eigi vita þessi svik (OH. 72, 36) fá dœmi munu til, at slík prýði eða meiri ok fékostnaðr komi saman í eitt hús (Mork. 1, 17) eigi skulu þeir þurfa at hlæja at því landsmenn, at ek renna frá vápnum mínum (Flat. III 265, 31) þat skal verða aldri, at þú skylir sjá konung várn (Mork. 41, 22) eigi skal bæði vera, at ek ráða úlíklega drauminn, enn sé seint til (Mork. 170, 16) eigi er nú þat, sem mælt er, at þú látir þér annars víti at varnaði (Nj. 13, 26) hefir mik aldri þat hent, at ek hafa kúgat fǫður minn (Nj. 120, 38) varð þat aldri, at

þeir fengi fœri á honum (Nj. 87, 141) eigi varð þat auðit, at konungr þægi seglit at þér (Mork. 74, 32).

Anm. Naar der til et i konj. udtrykt udsagn føies en forklarende bemerkning ved þat er at, sættes ogsaa denne i konj. engi má sæll vera, nema guð siti yfir hjarta hans, þat er at hann byggvi í hugskoti hans (Hom. 180, 28).

284. Spørgende bisætninger indledes med spørgende pronomener eller partikler (ef «om», hvárt, hvar, hvé, hversu etc.).

285. Konjunktiv sættes i spørgende bisætninger efter verber og udtryk, som betegner: «prøve, forsøge, undersøge, raadslaa om, overveie, betænke, anstille gisning om, se til om» o. l.; f. ex. freista, hætta, reyna, kosta (prøve) — skynja, leita, njósna — hugleiða, hugsa, hyggja at (overveie, betænke), vera hugsjúkr — ráða raadslaa om — ráða udtyde — ifa, gruna — vita, sjá (i betydn. «se til, undersøge, faa rede paa»).

skal ek freista, ef ek mega þik drepa (Hkr. 622, 29) þá skal freista, hvárr fleira viti (Vafþ. 9) þar skal þó til hætta, hvárt meira megi gipta vár (Mork. 161, 28) munum nú verða at reyna, hvé til takist (Mork. 158, 24) hon hafði þetta gørt til raunar, hvert ráð Sigurðr konungr tœki (Mork. 165, 12) kostar hinn helgi guð kristins manns hvers, hvárt hann sé einarðr í trú guðs eða eigi (Hom. 199, 7) skynjaði, hvárt fullsteikt væri (Fafn. 31 pros.) uppi ok niðri leitaða ek œðra vegar, hvar mér væri greiðastar gǫtur (Sol. 52) þá hafði hann ráðit fyrir sér at leita til, ef saman mætti bera fundi þeira Miðgarðsorms (SE. 35, 4) leitaði, hversu hann glataði honum (Hom. 41, 4) ek man ganga upp á eyna á njósn, hvat títt sé í eyjunni (OH. 116, 11) hǫfðingjar í Noregi heldu njósnum austr til Svíþjóðar ok suðr til Danmarkar, ef Ólafr konungr kvæmi austan ór Garðaríki (OH. 199, 18) hugleiddi marga vega, hvat til hjálpar væri (OH. 246, 34) um þat gættusk, hverr hefði lopt alt lævi blandit (Vǫl. 25) hyggi (hverr) at, ef hann finni í sínu lífi nǫkkurn hlut þenna (Hom. 180, 1) váru um þat mjǫk hugsjúkir, hvernig þeir fengi til gætt, at eigi næði úvinir konungs at misfara með líkinu (OH. 225, 25) um

þat réðu ríkir tívar, hví væri Baldri ballir draumar (Vegt. 1 um þat réðu ríkir tívar, hvé þeir Hlórriða hamar um sœtti Þr. 14) ráð þú, hvat þat væri (Am. 22) þá var á hvǫrfun hugr minn um þat, hvárt ek skylda vega (Sig. 3, 37) (skulu vér) sjá, hvat þeir taki (var. taka) til ráðs (Nj. 128, 8) sé nú seggir, hvé sjá hverr velli (Guð. 3, 9) hitt vil ek fyrst vita, ef þú fróðr sér (Vafþ. 6) vitit, ef ér finnit nakkvat af sauðum (Nj. 16, 4) var engi kvenna munr í því gørr ok engi grein, hvers kona hver væri eða systir eða dóttir (Ágr. 24, 13 = der spurgtes ikke efter; det undersøgtes ikke).

Som exemplerne viser, bruges præs. konj. om nutid og imperf. om fortid; hvad det fremtidige angaar, betegnes dette i regelen ikke efter disse verber, men der sættes præs. konj. efter hovedsætn. i nutid, imperf. efter fortid. Dog siges ogsaa: Aðalráðr konungr var mjǫk hugsjúkr um, hvernig hann skyldi vinna borgina (OH. 20, 7) leitaði ráðs við þá, hvernug þeir skyldi koma ofan bryggjunum (OH. 20, 9).

Anm. 1. Sjelden sættes indikativ i spørgesætninger efter disse verber[1].

munu þeir reyna, hvárt hann gengr grátandi undan þeim (Nj. 54, 31) kosti mun ek yðr gera, at vér skulum reyna, hvár betri er trúan (Nj. 103, 13) þeir fara um ǫll hǫf innan ok leita, ef þeir mega (!) skip finna (Kgs. 28, 22) er þér eigi forvitni á, hversu mér líkar sagan? (Mork. 73, 9) haf þú njósn af, nær er þeir koma til bœjarins (Nj. 3, 34) hǫfðu þeir njósn af, hvat títt var um hans mál (OH. 120, 14) leitaði hann ráða við hǫfðingja, hvat þeir skyldu upp taka (OH. 169, 12) Hel sagði, at þat skyldi svá reyna, hvárt Baldr var svá ástsæll, sem sagt er (SE. 38, 39) hann vildi vita, hvárt hann var í brynju (OH. 74, 18) kalla munu vér á hana ok vita, hversu henni lízt (var. lítist) maðrinn (Nj. 97, 26).

Blanding af indikativ og konj.

maðr man reynask af bardǫgum guðs, hverjum hug hann gerir góð verk, eða hverri styrkt hann standisk freistni (Hom. 13, 15) fyrir því má djǫfullinn kosta hvers manns, hvárt hann megi hverfa oss frá guðs trú eða eigi, eða hvárt vér unnum guði svá vel í hug várum, sem vér mælum í orðum várum, eða vér hafim aðra flærð undir (Hom. 199, 2) cfr. sést um, hvat aðrir góðir kaupmenn hafast at, eða[2] nǫkkurr nýr varningr

---

[1] Efter endel af dem (vita, sjá o. l.) sættes, naar de har en anden betydning, indikativ i spørgesætn.; se 288, b.

[2] Merk udeladelsen af spørgepartiklen.

komi sá til bœjar, er þér sé nauðsynligr at kaupa (Kgs. 7, 1).

Anm. 2. Efter disse verber bruges ogsaa i den spørgende bisætning munu til at betegne tvil eller uvished.

leitaði, hvárt hann myndi mega niðr leggjast (OH. 224, 22) nú ifaði hann um fyr þá sǫk, hvárt þat myndi vera vitrlegt ráð (OH. 195, 23) váru þar margar getur á, hvat af skipum þeim myndi orðit (OH. 129, 27) grunaði hann, hvárt þetta ráð mundi framgengt verða (OH. 89, 12) gerðist mǫrgum mǫnnum forvitni á, hverja ætlan konungr myndi hafa (OH. 77, 31).

286. Konjunktiv sættes fremdeles efter verber og udtryk, som betyder at «spørge» (spyrja, fregna, frétta, leita, leiða at spurningum o. l.).

hann spyrr, hvat mǫnnum þeir sé (OH. 201, 32) spyrr, hvárt laufsblað nǫkkut felli í hǫfuð honum, eða hvárt þeir hefði þá matazt ok sé búnir til rekkna (SE. 29, 36) spurði Ólafr konungr, ef fœrt væri þar á land upp ór dalnum (OH. 186, 24) Njáll spurði, hvárt hann ætti á ǫllum þeim, eða ætti fyrimenn (merk ordstillingen i 2det led) einir at svara málinu (Nj. 70, 23) spurði, hverr sá væri með ásum, er eignast vildi allar ástir hennar ok hylli, ok vili hann[1] ríða á Helveg (SE. 37, 27) frá dǫglingr at því, ef þær vildi heim með hildingum þá nótt fara (H. H. 1, 16) frétti Atli, hvert farnir væri sveinar hans leika (Am. 79) nú með því at þú leitar, hvat stafróf eða grundvǫllr sé til spektarnáms, þá er þetta eitt satt upphaf (Kgs. 5, 15) hann leiddi at spurningum, ef menn vissi nǫkkut til ferðar Knúts ens ríka (OH. 159, 10) hann vekr brátt þat mál, ef Sigríðr vili giptast honum (OH. 13, 37) Þorkell segir (= sporger), hvé gott hann hygði til at deyja (Jomsv. 76, 29).

Anm. 1. Efter verberne «at spørge» bruges i bisætningen munu ikke blot i betydn. «agte, have i sinde» og for at udtrykke det fremtidige, men ogsaa om samtidige eller forbigangne handlinger for at betegne tvil eller uvished.

Ólafr konungr spurði máls Ǫnund konung, hvern styrk hann myndi veita honum at sœkja land sitt (OH. 200, 7) sœkir hann at, ef greifinn myni rétta vilja mál hans (Mork. 148, 30).

spurðu menn hann eptir, hverju þat mundi gegna (OH. 231, 35 spurði, hvat liði þat mundi vera (Hkr. 617, 15) spurði þá

[1] Merk udeladelsen af spørgepartiklen.

Þorgeir at tíðendum, hvat títt væri þar í landi, eða hvárt samnaðr nǫkkurr myndi þar vera gørr í móti honum (OH. 203, 5).

Anm. 2. Ikke sjelden bruges dog i de spørgende bisætninger efter verberne «at spørge» indikativ, idet den direkte tales form beholdes, dels saaledes, at man blot har dennes maade, dels saa, at man baade har den direkte tales tid og maade.

jarl spyrr, fyrir hví hann fór svá (OH. 99, 2) Finnr spurði, hvat í tunnum þeim var; Þórir sagði, at þar lá í drykkr hans (OH. 148, 31) hann spurði Ými, hvat þeir skyldu hafa at beitum (SE. 35, 28) konungr spurði, hvert nafn hans væri eða kynferð, eða hvar hann var landsmaðr (OH. 211, 17) fréttir konungr eptir, hvernug farit hefir (Mork. 43, 21) þat er þú leitar eptir vexti sólar, hversu hana má skilvísligast markat fá, þá fær þat varla svá gløgt sagt (Kgs. 20, 12) þá spurði konungr Ingigerði, hverr sá maðr er í hans ríki, er hon vill kjósa til fylgðar við sik (OH. 84, 13).

287. Efter udsagnsverber sættes spørgende bisætninger (i lighed med at-sætninger) ofte i konjunktiv, men ligesaa ofte bruges indikativ.

þat var einn dag, at menn konungs rœddu sín í milli um veðr, hvárt væri sunnan eða útsynningr, eða hvárt þat veðr væri segltœgt eða eigi fyr Jaðar (OH. 138, 15) konungr segir brátt, er hon hafði lokit máli sínu, hver hon væri (Jomsv. 60, 35) nú áttu margir menn hlut í at rœða um, hvé þat hefði farit (Mork. 182, 37).

sem. skáldit segir, hversu fegnir menn urðu honum, er hann kom heim í land (Mork. 166, 5) sǫgðu konungi, hvat þeir hǫfðu fundit (Jomsv. 55, 7) mun ek þá segja sendimǫnnum, hvárt þú skalt vitja þessa ráðahags eða eigi (Jomsv. 55, 27) ritaði hann síðan frá lǫgsǫgumǫnnum, hversu lengi hverr hafði lǫg sagt (OH. 1, 4).

segir síðan þeim Jarizleifi konungi ok Magnúsi, hvat at er sýst í landinu, hverir við fé hafa tekit með vingan ok til traustsmegi ætla af Magnúsi konungs syni (Mork. 6, 20).

Anm. 1. Ogsaa efter udsagnsverber sættes munu i den spørgende bisætn. for at betegne formodning eller uvished.

rœða þeir sín í milli, hvat undir man búa orðsendingunni (OH. 138, 30) rœddu sín í milli, hvat þar myndi inni vera í því húsi (OH. 224, 39) kærðu þat mál sín í milli, hvat Svíakonungr myndi til taka (OH. 85, 1).

Anm. 2. Efter biðja findes stundom en spørgesætning med ef istedenfor en at-sætning.

bað hann Eirík konung, ef hann vildi fara með Danaher til Noregs (Mork. 209, 22) sagði, at hann hafði drápu ort um hann ok bað, ef hann myndi hlýða (Mork. 189, 11).

Anm. 3. Ved meningsverber kan forekomme en blanding af spørgende bisætning og at-sætning i konj.

hvat ætlar þú, hverr til hafi gefit (Nj. 123, 79).

288. a) I alle andre tilfælde sættes indikativ i den spørgende bisætning.

eigi er kunnigt, hversu víðfleyg er vár rœða vill gerast (Kgs. 24, 23) eigi þykki mér skipta, í hvárum flokki ek em (OH. 204, 5) þótti mǫnnum eigi þat miðr frá líkendum, hvernig skjótt ruddi samnaðinn (OH. 220, 16) eigi má í hjarta koma, hversu mikla dýrð guð hefir búit á mót vinum sínum (Hom. 63, 32).

b) Navnlig sættes indikativ efter verber og udtryk, som betegner iagttagelse, kundskab, erfaring, erkjendelse, tilkjendegivelse.

sá hann, í hvert efni komit var (OH. 89, 1) muntu sjá mega, hvern þurð þú hefir drukkit á sænum (SE. 34, 23) skygn þú vandliga at, hversu þeir fara með sínum kaupum (Kgs. 6, 21) austr líttu nú, Hrímgerðr! ef þik lostna hefir Helgi helstǫfum (H. Hj. 29) þér megut heyra, hvat bók segir (Hom. 188, 26) hér mun ek standa ok hlýða, ef nǫkkur órlausn fæst þessa máls (SE. 27, 39) kann vel marka, hversu þverr eða ferr úkyrrleikr sjóar (Kgs. 10, 7) veit ek eigi þat, þótt minn frændi sé konungr yfir landi, hvárt batna skal við þat minn réttr nakkvat (OH. 34, 25) fullgørla veit guð sjálfr, hversu hverjum manni man at fara í kostan hverri (Hom. 199, 9) vissi engi maðr, hverrar ættar er hann var (Hom. 166, 32) skildi, hvat igðurnar sǫgðu (SE. 74, 16) hann kunni mesta skyn, hversu mikil aftaka var í fráfalli Baldrs (SE. 37, 25) finna þeir í helli nǫkkurum hvar gýgr sat (SE. 39, 12) skulu vér at hyggja, hvat þeir taka til ráðs (Nj. 128, 12) minntisk hann, hvat spámenn hǫfðu fyrir spát (Hom. 60, 14) dróttinn sjálfr skýrði þat, hversu vér skulum bǫrnum líkjask (Hom. 83, 27) ek mun vísa þér til, hvar hann stendr (SE. 37, 14).

Anm. 1. Stundom sættes i den spørgende bisætning efter disse verber konjunktiv, dels fordi det styrende verbum opfattes med en bibetydning af «at prøve, undersøge» (cfr. vita,

sjá, hyggja at se 285), dels i L. S. ved paavirkning af latinsk sprogbrug.

í þeim má maðr líta sik sjálfan svá sem í nǫkkurri skuggsjó, hvílíkr hann sé, eða hvert hann fýsisk (Hom. 7, 9) auðveldliga kennisk í orðum dróttins, hvé mikill sé kraptr saðr lítillætis (Hom. 15, 1) í þeiri er skiljanda, hvat manni sé geranda (Hom. 56, 11).

Anm. 2. I den spørgende bisætning kan findes potential eller hypothetisk (imperf.) konj. eller dubitativ (præs.) konj. Spørgesætningen kan desuden staa i konj., fordi den udsiges som led af en fremmed forestilling.

vitum vér búendr, hvat réttast væri landaskipti at fornu (vilde være OH. 47, 37) því næst fœrði hann í umrœðu við þá, hvé mikil makindi þeim væri (vilde være) hingat at sœkja þarfindi, ok hvé erfiðlegt þeim var austr at sœkja (Mork. 166, 21) hann vissi þat vilgi gørla, hvat honum væri vinna sœmst (Sig. 3, 13).

segðu þat it tólfta, hví þú tíva rǫk ǫll, Vafþrúðnir! vitir (Vafþ. 42) segðu mér þat, Fjǫlsviðr! hvárt sé manna nǫkkut þat er megi inn koma, meðan sókndjarfir sofa (Fjǫlsv. 15).

þeim mǫnnum þótti úsýnt, hverr friðr gefinn væri varnaði þeira manna, er af landi braut fœri með konungi (OH. 188, 31).

Anm. 3. Undertiden sættes en spørgesætning elliptisk i konj. med ef i betydn. «om maaske» (for at prøve, undersøge om).

ok bíðr þó enn, ef nǫkkvat megi þat finnast í hans bǫggum, er honum væri til sakagiptar (Mork. 106, 30) stefndi þá hverr í brott ok leitaði heim, ef hann mætti finna hýski sitt (OH. 121, 39) skipuðust umhverfis húsin, ef nakkvarar væri laundyrr á (Nj. 128, 59) buðu þeir heim Hǫgna, ef hann þá heldr fœri (Am. 7) muntu mér, Freyja! fjaðrhams ljá, ef ek minn hamar mættak hitta (Þr. 3; imperf. konj. paa dette sted er potential).

Adjektiviske bisætninger (relativsætninger).

289. Relativsætninger sættes i indikativ, naar de føies til et substantivisk ord for at udtrykke en bestemmelse ved en enkelt eller enkelte gjenstande.

svínbeygt hefi ek nú þann, er ríkastr er með Svíum (SE. 83, 11) ek kenda gorla þá staði, er ek hafða fyrr komit ok sét, jafngreinilega sá ek þá staði, er ek hefi eigi fyrr sét (OH. 202, 28) gæt þess fjár vandlega, er helgir menn eigu með þér ok fœr þat jafnan tryggliga til þeira staða, er þat var til gefit fyr ondverðu (Kgs. 13, 20) hvat sú grind heitir, er með goðum sáat menn it meira forað (Fjǫlsv. 9).

hvat sem at var gert, sakaði hann ekki (SE. 36, 37) þurfa kaupmenn þetta gløgt at marka í hǫfum hverjum sem þeir verða staddir (Kgs. 23, 18).

290. I relativsætninger, der karakteriserer det substantiviske ord som betegnelse for en art eller klasse («saadan som»), sættes konjunktiv i regelen efter en negtende, spørgende eller opfordrende hovedsætning.

a) Hovedsætningen negtende:

veit ek eigi þeira manna ván hér, er traust myni til bera at brjóta orð konungs (OH. 114, 18) þar kom ek aldregi fyrr, er ek væra eigi hlutgengr við aðra menn (OH. 202, 10) ek hefi hvergi þess komit, er ek hafa slíka tign sét sem með þér (OH. 66, 3) nú sé ek þik enga gjǫf hafa til at gefa mér at nafnfesti, þá er mér sé þægileg (SE. 81, 34) engi er sá maðr í húsi þínu, er þori nefna þik (Hom. 192, 32) enda veit ek enga þá hefnd, er maðr fremi minnr sjálfan sik á (Kgs. 9, 25; var. fremr) nú er svá illa, at ek hefi ekki vápn, þat er nýtt sé (Hkr. 622, 28) fátt mun þat vera, er eigi muni fram komast, ef þér vilit fylgja (Mork. 179, 27) gull vissak ekki á Gnítaheiði, þat er vit ættima annat slíkt (Akv. 6).

Anm. Indikativ i saadanne sætninger:

eigi er sá mér makligr, er eigi tekr kross sinn ok fylgir mér (Hom. 141, 24).

Cfr. engi er hér sá inni, er skjótara skal eta mat sinn en ek (SE. 31, 7) eigi sé ek þann mann hér inni, er eigi mun lítilræði í þykkja at fást við þik (SE. 33, 14) enda veit ek engan þann vísan meistara er jafngóðan vilja mun hafa til at læra mik (Kgs. 14, 32) — hvor der er blanding af to udtryksmaader: engi skal skjótara eta etc. og: engi er hér sá inni, er eti etc.; engi meistari mun hafa etc. og: veit ek engan þann m., er hafi etc.

Fremdeles: ekki hafa hér komit þeir menn, er mér þykkir fóthvatari en svá (SE. 31, 29), hvor sætningens modus er forandret paa grund af indskudt mér þykkir).

b) Hovedsætningen spørgende:

er nǫkkurr sá maðr á þingi, er þat kunni at segja, hverr valdi er verks þessa? (OH. 139, 36) hvar veiztu þann konung, er svá mikla veiði hafi fengit á svá lítilli stundu? (OH. 78, 19) nú berr svá til, at vér komim eigi fram Grœnlandsferðinni, hvern veg skal ek skiljast við konung þenna þess, er yðr

muni líka? (OH. 75, 26) eru nakkvarir þeir menn í landi, er fyri reiði þinni sé orðnir? (Mork. 169, 31) hefir þik dreymt nakkvat þat er þér fái áhyggju? (Mork. 169, 33).

Anm. Indikativ i saadanne sætninger:

hversu má sá miskunnar vætta af guði, er eigi er miskunnsamr við annan (Hom. 10, 13). Cfr. hvat sér þú þess, er þér þykkir með undarligu móti vera? (Nj. 41, 44) se a) Anm.

c) Hovedsætningen opfordrende:

hafðu tvau hundruð váðmála eða þrjú með þér á skip, þau er til seglbóta sé fallin (Kgs. 11, 16) gersk eigi þeim líkr, er þat þykki úsœmd vera, at annarr segir eða kennir þeim þá hluti, er þeim væri mikit gagn í, ef þeir næmi (Kgs. 11, 11) mar gefðu mér þá þann er mik um myrkvan beri vísan vafrloga, ok þat sverð er sjálft vegisk við jǫtna ætt (Sk. 8) skaltu, er þú kemr heim, láta gøra hús þar, sem eigi hafi fyrr verit, þat er þér sé skapligt at sofa í (Jomsv. 55, 23) látit hana þar undir; er drjúpi smám ok smám í munn henni, en hon nái engum dryknum (Mork. 71, 6).

291. Ogsaa udenfor de anførte tilfælde sættes gjerne den generaliserende relativsætning i konjunktiv, men her findes ikke sjelden indikativ. Dette er ligesom de ovenanførte undtagelsestilfælde nærmest begrundet i den lethed, hvormed tanken springer fra det generelle til det individuelle, en omstændighed, som ofte ogsaa gjør det vanskeligt at afgjøre, om i et givet tilfælde begrebet er opfattet som betegnelse for en enkelt eller enkelte gjenstande eller for en art eller klasse.

a) Konjunktiv.

skal ek þik gipta nǫkkurum þeim hǫfðingja, er mér sé eigandi vinátta við (OH. 78, 26) nú man ek eiga þann á baugi at láta þann verða fund okkarn jarls, er um skipti með oss, en þann kost annan at fara lengra í brott þanneg, at (= er) ekki sé hans vald yfir (OH. 94, 11) enn eru nǫkkurir aðrir hlutir þá þeir, er ek mega svá gera, at yðr sé liðsemd at (OH. 156, 19) skal ek gøra þér þat nǫkkut illbýli, er meira sé vert (Jomsv. 61, 15) er þér sjálfrátt at leggja til ráð þau er dugi (Nj. 77, 46) ef nakkvarr hlutr gerist sá í lǫgvǫrn þeira, er ek þurfa til sóknar at hafa, þá kýs ek sókn undir mik (Nj. 142, 362) þá þjóna samir dróttni várum at hafa, er eigi saurgisk í

einigri líkams úhreinsu, heldr skíni þeir í hreinlífi ok bindendi (Hom. 34, 10) dróttinn várr átti at taka líkam með þeiri meyju, er svá væri hreinlíf (Hom. 171, 28) ratar gørliga ráð Sigurðar, ef ek skal mærrar meyjar biðja ǫðrum til handa, þeirar ek unna vel (Sig. 1, 36) fara eptir jafnbrátt með hunda þá tvá, er því váru vanir at spyrja þá er undan hlypisk (Hom. 159, 14) vil ek forvitnast, ef yðr sýnist nǫkkurir hlutir fleiri í þessarri ey, þeir sem minningar sé verðir til umrœðu ok undarligir munu þykkja (Kgs. 34, 15).

b) Indikativ.

er sá nú bleyðimaðr, er eigi bersk nú sem djarfligast (OH. 215, 23) mar ek þér þann gef, er þik um myrkvan berr vísan vafrloga, ok þat sverð, er sjálft mun vegask (Sk. 9; cfr. Sk. 8) sannliga er sá sæll, er rétt trúir ok vel lifir (Hom. 4, 4) meiri er mér fagnaðr ok mínum englum á einum syndugum manni þeim er snýst til trúar af ǫllum hug ok hjarta — heldr en á níu ok níu tigum manna þeira er svá góðir eru, at eigi þurfu skriptar (Hom. 213, 20).

Anm. 1. Konjunktiv sættes fordetmeste, naar relativsætningen indskrænker et almindeligt udsagn til en vis art eller klasse.

var hann allra manna vænstr, er menn hefði sét (OH. 28, 36) Tosti hét maðr í Svíþjóð, er einn var ríkastr ok gǫfgastr í landinu, þeira er eigi bæri tignarnafn (OH. 11, 26) Guðbrandr átti son einn, þann er hér sé getit (OH. 106, 13) þar fengu þeir mest herfang í einum stað þess, er þeir tœki í ferðinni (Mork. 162, 20).

Anm. 2. Bestaar relativsætningen af et komplex af to sætninger, kan konjunktiven i tilfælde sættes i begge disse eller alene i den, hvori hovedtanken ligger.

sjám vér engi ráð til, þau er víst sé, at duga myni (OH. 88, 3) myndi hann eigi þora at segja þau verk hans, er bæði sjálfr hǫfðinginn ok allir þeir, er heyrðu, vissu, at hann hefði hvergi nær verit (OH. 3, 5).

Anm. 3. Stundom nærmer en generaliserende relativsætning i konjunktiv sig i betydning til en hensigtssætning.

hafðu jafnan nǫkkura skilamenn í hjá, þá er váttar sé, hversu því kaupi var keypt (som kan være vidner Kgs. 6, 25) bað hann Sifjar ver sér fœra hver, þanns ek ǫllum ǫl yðr of heita (Hym. 3) fá honum þat fǫruneyti, er hann komist þangat í friði (OH. 144, 40) varðhaldsengill er sendr hverjum manni til fulltings, þá er hann er skírðr, sá er manninn efli til góðra hluta ok hlífi við illu (Hom. 183, 17) hann sýndi sik til þess

hafa komit í heim at samtengja góða menn ok illa þeiri samtengingu, er illir menn mætti batna af samvistu góðra ok hverfa frá illsku, en þeim yrði at áfallsdómi sjá samtenging, er eigi vildi batna (Hom. 113, 13).

Adverbielle bisætninger.

292. Hensigtssætninger, der indledes med at, til þess at, svá at, sjelden fyrir því at, af því at, því at[1] sættes i konjunktiv. Efter nutid (fremtid) i hovedsætningen bruges præsens konj., efter fortid imperf.

a) Efter nutid (fremtid).

rannsakaðu varning þinn, at hann verði eigi síðan fyrir spellum (Kgs. 7, 21) hvatki er eigi er lofat, er hirðisins at banna, at eigi verði þat, en lýðsins er at heyra, at eigi geri hann þat (Hom. 10, 1) svá lízt mér um ráðagørð þessa, sem vér munim þurfa ramliga at gera samband várt, at engi skjǫplist í einurðinni við annan (OH. 61, 24) þau mun ek þér gefa frið at kaupa, at þú þér Frey kveðir úleiðastan lifa (Sk. 19) hvat viltu til vinna, at ek láta þik fara á braut? (OH. 29, 11) skulu vér frændr þínir veita þér styrk, til þess at þú komir aldrigi síðan í slíkt ǫngþveiti (OH. 120, 28) er settr hinn vísi maðr at stýra hinum úvísa, til þess at hann láti af úvísu (Hom. 198, 27) er hverjum manni mikil þǫrf at varask við þeim syndum, svá at guð banni eigi sál þeira himinríki á dómsdegi (Hom. 64, 29) skylt er at veita, svá at skati inn ungi fǫðurleifð hafi (Hyndl. 9) nemum vér lítillæti, fyrir því at vér megim nálgask til guðs (Hom. 15, 9) fyrir því hræðisk dœmandi guðs dóma, at eigi fyrirdœmisk hann af guði, ef hann fyrirdœmir saklausan (Hom. 37, 9) af því fyrirgefi maðr stundlega skuld, at hann ǫðlisk at taka eilíft gott (Hom. 10, 9).

b) Efter fortid:

um nætr þá var sōn búanda í fjǫtri með honum, at hann hljópist eigi frá honum (OH. 246, 32) en þrjá hans manna lét hann halda vǫrð um húsit, at ei væri með svikum um setit (Jomsv. 55, 30) hafði fengit honum þrjú skip, at hann hefndi fǫður síns (Mork. 86, 33) buðu við þegnum bauga

[1] svá at indleder ogsaa følgesætn. i betydn. «saa at»; fyrir því at, af því at, því at er ogsaa aarsagspartikler.

rauða, at þeir eigi til Atla segði (Oddr. 26) lét hann tjalda undir svǫrtum tjǫldum, til þess at þá væri síðr skírdræpt (OH. 156, 29) dróttinn tók til þess líkamlega skurðarskírn á sik, at hann gerði hana andliga yfir oss (Hom. 86, 18) stilti svá orðunum, at mér yrði at virðing (Mork. 191, 7) fóru vér af því einu í móti, at eigi trœðit ér akra vára (Mork. 140, 10) því lét ek lítt yfir ykkr, at engi orðreið væri á gør, at it lifðit, ok mætti þit fá ríki ykkur (Mork. 68, 3).

Anm. 1. Foran síðr kan i poesi at udelades i betydn. «forat ikke»: lát úlfs fǫður sitja sumbli at, síðr oss Loki kveði lastastǫfum Ægis hǫllu í (Lok. 10) mar ok mæki gef ek þér míns fjár, síðr þú ásum ǫfund um gjaldir (Lok. 12).

Anm. 2. Efter hovedverbum i fortid kan i hensigtssætningen følge præs. konj., idet øiemedet for en fortidig handling kan være at frembringe et resultat i nutiden.

ek skýrða skipan þessa máls sér hverjum upphǫfum, til þess at mín mál megi auðvelliga festask í minningu yðarrar góðfýsi (Hom. 2, 8).

Anm. 3. Efter hovedverbum i nutid kan i hensigssætningen følge potential imperf. konj. (cfr. 188, Anm. 1).

því eigum vér at halda þessa tíð með hreinum hlutum, at vér mættim þǫkk ok lof veita várum dróttni (Hom. 62, 12).

Anm. 4. Stundom bruges i hensigtssætningen skulu som modalt hjælpeverbum; i alm. sættes da dette i konj., sjelden i indikativ.

því man hann jartegn við þik gert hafa, at þú skylir hans miskunnar njóta ok héðan lauss verða (OH. 247, 35) binda við svá þungt, at eigi skyli undir mega fara (SE. 40, 5) til þess vitrask englar sýnilega stundum, at vér skylim trúa úsýnilegum krapti þeira, þvíat til þess gerask allar sýnilegar jarteinir, at vér trúim úsýnilegum (Hom. 182, 15) þat er mér mikil huggan, at ek hefi til þess leift eptir mik stór auðœfi, at réttr son minn skyli eptir mik njóta (Kgs. 5, 1) þá tók Skaði eitrorm ok festi upp yfir hann, svá at eitrit skyldi drjúpa ór orminum í andlit honum (SE. 40, 22) gaf honum tvá aura silfrs, til þess at hann skyldi hringja til helgar, jafnskjótt sem konungs borð fóru upp (OH. 118, 25) af því vitruðusk forðum sýnilega varðhaldsenglar helgum feðrum ok spámǫnnum, at vér skylim (se Anm. 2) því trúa, at oss fylgja ok varðhaldsenglar (Hom. 183, 27) sá hinn góði akr jartegnir þeira manna brjóst, er hyggja at gǫrla, meðan þeir heyra talt fyrir sér, at þeir skyldi (se Anm. 3) þat hafa ok halda (Hom. 103, 21).

af hvívetna er maðr fær með réttu, þar af skal hann gera tíund til guðs þakka, til þess at þeir níu hlutir skulu vel

þrífask, er eptir eru (Hom. 189, 23) hann gerði oss ór jǫrðu, til þess at vér skyldum þann hlut fylla himinríkis, er þeir tœmdu (Hom. 98, 7).

Anm. 5. Ogsaa verbet mega kan bruges i hensigtssætninger som modalt hjælpeverbum ligesom vort «kunne». Dette findes navnlig hyppig i visse skrifter f. ex. «Gl. norsk Homiliebog» og «Kongespeilet». I mange tilfælde vil man vistnok kunne fastholde ordets oprindelige betydn. «være istand til», men ofte er denne saaledes svækket, at udtrykket ikke bliver væsentlig modificeret ved tilføielsen.

dúfa sitr opt í limum yfir vǫtnum, at hon megi sjá skugga í vatni þess, er at henni ferr (Hom. 91, 34) gera þeir þó til þess eins allan úfrið kristnum mǫnnum, at þeir megi þá skilja frá Kristi (Hom. 82, 21) til þess er kyrie eleison sungit, at heyrð megi verða af guði bœn kennimanns (Hom. 206, 13) þá hlaupa þeir upp, til þess at þeir megi þeim þá skjótara niðr søkkva (Kgs. 28, 23) hann leiðir fram sitt afspringi til þess at ǫndverðu vári, at hann megi njóta kyrrar veðráttu um sumarit (Kgs. 17, 26) þenna dag bauð Bonifacius páfi allri kristni at halda hátíðlegan — til þess at í þessu hátíðarhaldi mætti hreinsask alt þat, er mannleg úrœkt saurgaði (Hom. 184, 30) þessa skírn tók hann at marki trú sinnar, at í því marki mætti greinask alt kyn hans (Hom. 84, 20).

293. Følgesætninger (indledede med at, svá at) sættes i konjunktiv,

a) naar hovedsætningen er negtende:

nú verðum vér eigi þeir ættlerar, at Emundr þurfi oss ráð at kenna (OH. 89, 7) ætla bœndr eigi svá hnept til jólaveizlu sinnar, at eigi verði stór afhlaup (OH. 103, 27) er sá engi minn frændi, at gangi í þetta mál (Nj. 21, 19) hafa þeir Noregsmenn aldri svá ilt af mér, at eigi sé þeir verra verðir (Mork. 4, 9) eigi mun svá mannfátt vera, at eigi komi þat þó upp, er mælt verðr (Mork. 39, 17) eigi má maðr fela eld í skauti sínu, svá at eigi brenni klæði hans, eða ganga yfir glœðr, svá at eigi brenni iljar hans (Hom. 33, 6) erat svá maðr hár, at þik af hesti taki, né svá ǫflugr, at þik neðan skjóti (Vkv. 37) engi var svá djarfr, at þørði konung at spyrja máls um þetta (OH. 77, 34) eigi var sá leikr, at nakkvarr þyrfti við hann at keppa (Nj. 19, 18) hvergi kómu þeir svá nær þeim eða vápn þeira, at mein yrði at (OH. 135, 38) engi knút fekk hann leyst ok engi álarendann hreyft, svá at þá

væri lausari en áðr (SE. 29, 31) eigi vissa ek vánir þess lends manns í Noregi, at III lenda menn þyrfti í móti aðra en oss (Mork. 137, 3) hefi ek ok aldri svá reitt vápn at manni, at eigi hafi við komit (Nj. 120, 57).

Anm. Enkeltvis indikativ:
aldregi fór ikorninn svá, at eigi sá Atti hann (OH. 85, 32) veít ek eigi þeira manna vánir, at eigi víkja eptir várum vinmælum (Mork. 168, 6) engi maðr annarr lifir svá, at hann syndgast eigi (Hom. 195, 7).

b) naar hovedsætningen er spørgende:

hvárt hefir Þórr hvergi svá farit, at hann hafi hitt fyrir sér svá ríkt eða ramt, at honum hafi ofrefli í verit? (SE. 27, 26) hvárt eru þeir brœðr svá nær, at þeir megi heyra mál mitt? (Nj. 24, 21) hversu veiti ek yðr þess at málum, at yðr sé skapfelligast? (Nj. 124, 5) hverr er svá harðr eða illskufullr, at eigi hræðisk eða ógnisk eða skelfisk þessi sáryrði? (Hom. 211, 34) — vil ek ok þat vita, hvárt nakkvarr er sá hér, at oss vili eigi veita at þessu máli (Nj. 124, 11).

Anm. Enkeltvis indikativ:
man nú sólin vera svá há, at Ásbjǫrn vin yðarr man nú mega hanga? (OH. 118, 5).

c) naar hovedsætningen indeholder en opfordring (udtrykt i imperativ, opfordr. konj. eller ved skulu)[1].

mældu svá, at ek heyra einn (OH. 59, 6) skerðu til járnsins, svá at vel megi ná með tǫnginni (OH. 223, 19) vendu þik jafnan sem vakrastan máttu, ok þó svá, at eigi spilli heilsu þinni (Kgs. 8, 32) stǫndum eigi svá þrǫngt, lagsmaðr! at eigi nái Sighvatr skáld rúmi sínu (OH. 206, 26) gerum svá, at guði líki vel (Hom. 64, 17) vápnist menn nú, ok búi hverr sik ok sitt rúm, svá at allir sém þá búnir, er ek læt blása til brautlǫgunnar (OH. 38, 28) svá lýsi ljós yðart fyri mǫnnum, at þeir sé verk yður góð ok dýrki fǫður yðvarn (Hom. 46, 13) verðit maðr svá tryggr, at þessu trúi ǫllu (Háv. 89) stefna skal málinu svá, at ek heyra á (Nj. 22, 78) þér skulut ráða, konungr! ok ráða svá, at vér skilimk sáttir (OH. 119, 27) vér skyldum með svá myklu kostgæfi leita at skilja

---

[1] Efter opfordrende hovedsætn. lader det sig stundom ikke med bestemthed afgjøre, om svá at indleder følgesætn. eller hensigtssætn.

ok fylla ǫll boðorð guðs, at ekki sé eptir úskilat eða úgrœtt. þá er dróttinn kømr á dómsdegi (Hom. 120, 24)[1].

d) efter udtryk, som betegner «værdig, skikket, passende til»:

þykki mér Njáll makligr vera, at ek unna honum þessa (Nj. 122, 33) margir eru þess vinir mínir makligir, at ek leggja til þat, sem heilt er (Nj. 21, 32) vil ek kjósa mann þann ór Svíaveldi, er mér þykkir bezt fallinn til at fari með mér (OH. 84, 8) nǫkkurn verðleik hǫfðu til þess, at þeir væri þaðan leystir (Hom. 116, 7).

e) naar følgesætningen er føiet til en betingelsessætning eller en sætning med þóat («selv om, om ogsaa»):

hitt mun oss þungt falla, ef vér berjumk til mœði, svá at menn verði fyrir því úvígir (OH. 210, 2) ef sá er nakkvarr fyrir útan lǫgréttu, at eigi nái inn at ganga eða þykkist borinn vera máli, þá skal hann verja lýriti, svá at heyri í lǫgréttu (Nj. 97, 105) ef hinn veg ferr, at þeir hrøkkvi fyrir, þá er þat ætlan mín, at þeir muni ætla at renna til vígis í Almannagjá (Nj. 139, 112) ef þú tekr eitt epli ok hengir við logann sjálfan svá nær, at eplit verði heitt, þá mun þat náliga skyggja annan helming hússins (Kgs. 21, 12) ef vér lifum svá hreinliga, at vér sém verðir at kallask guðs mysteri (Hom. 135, 17) nema mér banni hel, eða sjá ek heptr, svá at ek mega eigi fram koma (OH. 54, 7) leitaðu þinnar sœmdar, þóat síðar verði, nema hinn bjóði svá attu sér vel sœmdr (Kgs. 12, 21).

þóat svá illa verði, at þú brjótir skipit ok týnir fénu, eigi ertu félauss (Mork. 64, 19) en þóat síðan taki svá dagr at lýsa, at eigi megi stjǫrnur sjá, þá er þat þó í flestum stǫðum þeim, at eigi má sól sjá til dec. Kal. Febr. (Kgs. 22, 10).

Anm. 1. Følgesætningen kan da ogsaa staa i konj., naar den føies til en tidssætning, der i betydning nærmer sig til en betingelsessætning.

þrífsamleg úgleði er, þá er hugr syndugs hryggvisk af syndum sínum ok svá hryggvisk hann, at hann leiti skriptagǫngu (Hom. 53, 10) því blóði ríðum vér hvárntveggja durastaf, þá er

[1] Udeladt at: ber þú minnisǫl mínum gesti, svá hann ǫll muni orð at tína þessar rœðu (Hyndl. 45) stemmit af, svá lítit falli þar ofan, sem þér erut (Mork. 71, 1).

r tǫkum svá hold ok blóð várs dróttins með munni líkams, at r elskim af ǫllum hug tákn pínslar hans (Hom. 118, 23).

Cfr. ogsaa: nú berr svá til (= ef svá berr til), at vér mim eigi fram Grœnlandsferðinni, hvern veg skal ek skiljast) kunung þenna þess, er yðr muni líka? (OH. 75, 26).

Anm. 2. I følgesætningen kan sættes hypothetisk (pontial) konj.

ekki eru þeir enn svá nær oss, at eigi væri betr, at ek fða sofit (OH. 210, 38).

Den kan ligeledes (som andre bisætninger) staa i konj., naar n udsiges som led af en i en bisætning i konj., eller akk. ed inf. (simpel inf.) udtrykt tanke eller som citat af en andens e eller tanke.

grunar þik ekki þat, jarl! at hér hafi nú svá til borit, at munir héðan ífrá hvárki fá sigr né úsigr? (OH. 29, 8) óttinn várr té oss, til þess at vér megim svá dýrka þessa lgu tíð hans, at hann sendi oss sinn hinn helga anda (Hom. 7, 11) síðan kunnu þeir atburðir at verða, at þessar æðar eða lur verði fullar af vindum svá mjǫk, at þær þoli eigi umbrot ndsins (Kgs. 34, 20 Krania-udgaven) þótti mér úfróðligt at fara á aptr, at eigi hefða ek sét yðr (OH. 56, 12) oss er þess uðsyn at heyra með þeim áhuga guðs jarteinir, at vér leitim kkut eptir at líkja (Hom. 116, 26).

294. Konjunktiv sættes endelig efter svá at i indrænkende betydn. «forsaavidt».

hann var hagastr maðr, svá at menn viti í fornum sǫgum kv. 1 pros.) aldri átta ek skylt við mann þenna, svá at ek ta (Mork. 99, 35) hafði aldri verit þing jafnfjǫlment áðr, á at menn myndi (Nj. 137, 30) þat hafði hvergi til landa omit, svá at spurt væri (OH. 129, 24) mæltu þat síðast, svá menn heyrði (Nj. 129, 91).

295. I alle andre tilfælde sættes følgesætningen i indiativ.

seg honum þat, at hann er svá maðr, at mér er mest rvitni á at hitta (OH. 154, 19) þá heyrir Þórr, at Skrýmir ýtr ok sefr fast, svá at dunar í skóginum (SE. 29, 40) svá c ríst ok í rúnum fák, at sá gengr gumi ok mælir við mik Háv. 157) ek skal sjá fyri þínu ráði, svá at þik skal ekki ika (OH. 104, 14) Hrólfr var svá mikill maðr, at engi hestr átti bera hann (OH. 23, 29) gerði þar hús ok IV dyrr, at ann mátti sjá ór húsinu í allar áttir (SE. 39, 26) svá var

stilt, at Sighvatr skáld hlaut (OH. 238, 36) goldit var honum þetta, svá at hann mun lengi kennast (SE. 39, 23)[1].

296. Indrømmende bisætninger.

Konjunktiv føies til den indrømmende konj. þóat (þó-at, þótt)[2] i betydn. «omend, om ogsaa, selv om». Om nutid (fremtid) bruges præs. (perf.) konj., om fortid imperf. (plusqv.).

betra er þér at vera góðum, þóat hann sé illr (Hom. 44, 10) þóat hann deyi í mǫrgum syndum, þá lifir hann í trú sinni (Hom. 22, 11) hitki hann fiðr, þótt þeir um hann fár lesi, ef hann með snotrum sitr (Háv. 24) þóat þú verðir reiðr, þá mældu fátt ok engi bræðimæli (Kgs. 9, 5) þótt þar liggi við reiði Svíakonungs, þá vil ek miklu heldr til þess hætta (OH. 54, 12) veit ek eigi þat, þótt minn frændi sé konungr yfir landi, hvárt batna skal við þat minn réttr nakkvat (OH. 34, 25) aldregi skal hér korn frjósa, þóat frjósi fyrir ofan bœ ok neðan (OH. 188, 7) síð muntu, Helgi! hringum ráða, ef þú æ þegir, þóttu harðan hug gjaldir (H. Hj. 6).

þótt ríkra manna synir gørði friðbrot, þá lét hann øngu ǫðru við koma, en létu líf eða limar (OH. 190, 4) huldu með viðum, svá at eigi mátti sjá, þótt menn kœmi í húsit (OH. 224, 13) eggjaði mjǫk at sœkja til Þrándheims ok berjast við Hákon jarl, þóat liðs munr væri mikill (OH. 185, 26) þó mátti varla vinnast, at þú gæfir alt fyrir guðs sakar (Hom. 191, 30).

Anm. En indrømmende sætn. i imperf. (plusqv.) konj. kan være forsætning i et hypothetisk udsagn; se 197.

297. Efter þóat sættes ogsaa konjunktiv i betydningen «endskjønt, uagtet», hvor en modsætning angives mellem hovedudsagnet og noget andet, som virkelig finder (fandt) sted.

þótt ek sjá úskygn, þá er þó sjálf hǫnd hollust (OH. 157, 31) þótt hon sé konungsbarn, þá er ambótt móðir hennar (OH. 87, 17) ekki þarf Sighvat at sneiða, þótt hann sé eigi

[1] Som hensigtssætning bør opfattes: skal ek svá fé til leggja, at yðr þykki sœmilega (Nj. 97, 24) o. l.

[2] Stundom (navnlig i senere tider) bruges þó — þóat: enda veit ek enga hefnd, þó gøri margir, er maðr fremr minnr sjálfan sik á (Kgs. 9, 8) Sverri studdi hvárki fé né frændr, þó hann kœmi ungr ok einmana ok ǫllum úkunnigr inn í landit (Flat. II 534, 14) cfr. 265, Anm. 2, b.

hér (OH. 206, 29) þóat ek hafa heldr konungsmaðr verit en kaupmaðr, þá vil ek þá íðn eigi fyrir þér lasta (Kgs. 5, 31) sigr hǫfum vér þó enn fengit, at Hákon hafi eigi við verit (Mork. 82, 32).

hann helt teknum hætti, þótt hann hefði þá minni veizlur (OH. 27, 29) þóat nauðsyn þœtti til, at konungrinn vissi sem fyrst, hvat títt var, þá þorði engi at vekja hann (OH. 72, 28) þóat guð veitti henni þessa hluti, þá mat hon sik eigi mikils (Hom. 169, 14) sá aumi maðr fekk eigi skírslum fyrir sik komit, þóat hann bæði þá illu menn (Hom. 157, 12).[1]

Anm. 1. Undertiden svækkes betydningen af þóat saaledes, at det ikke bliver væsentlig forskjelligt fra ef.

en bókin er svá gør, at þó mun fróðleikr í þykkja ok skemtan, en þó mikit gagn, at þat sé vel numit ok gætt eptir því er ritat er í bókinni (Kgs. 2, 21).

Anm. 2. Stundom bruges þóat, hvor der ogsaa kunde sættes at efter 283, b.

vel líkar mér, þótt þér skapit þeim slíkt víti, sem yðr líkar (Laxd. 193, 22) engi er þat frami, þóttu takir hross í brott, en Þorleikr liggi í rekkju sinni ok sofi (Laxd. 129, 14).

Omvendt ogsaa at for þóat.

erat hera at borgnara, at hœna beri skjǫld (Mork. 173, 9) er þat ok líkara um fǫður minn ok aðra hǫfðingja — at þeir sé eigi at strangari í at gera þinn vilja, at ek sjá í yðru valdi í góðum kostum (Laxd. 153, 15) slíka svívirðing ok skǫmm, sem Kjartan hefir yðr gørt, þá sofi þér eigi at minna, at hann ríði hér hjá garði við annan mann (Laxd. 186, 12) cfr. 265, Anm. 1, a.

298. Aarsagssætninger sættes i alm. i indikativ; de indledes med því at, af því

---

[1] Indikativ efter þóat findes saa sjelden, at hvor saadant forekommer, maa det nærmest regnes for en feil i texten (f. ex. átti Einarr stórmiklar eignir ok helt sik þó vegsamliga, at hann hafði øngar konungs veizlur OH. 158, 32; eigi skulum vér þat mál svá nema, at eigi sé Christ nafn fullheilagt, þóat vér biðjum eigi Hom. 196, 12). Alligevel er det vistnok sandsynligt, at konj. egentlig alene hører hjemme i sætninger, hvor þóat betyder «omend, om ogsaa, selv om», medens indikativ fra først af har været brugt om det virkelig stedfindende. Efterhaanden er da ved analogi konj. trængt ind ogsaa i sidste tilfælde, dels fordi det ofte gjør liden forskjel, om udsagnet betegnes som en antagelse eller et faktum, dels fordi man ogsaa med et bestemt faktum for øie kan foretrække ved en rhetorisk vending at give udtrykket form af en antagelse.

at, með því at, fyrir því at (sjelden blot at) «fordi», þar er «saasom»[1], alls (alls er) «da, saasom».

því var hann kallaðr blóðøx, at maðrinn var ofstopamaðr (Ágr. 9, 5) nemi þér at mér, því at ek em mjúklyndr ok lítillátr í hjarta (Hom. 58, 1) fyrir því at þeir váru ungir ok bernskir, þá setti hann til gǫfga menn ok vitra at ráða landi með þeim (OH. 8, 36) af því tók Pétr postoli þegar líkn af dróttni várum, at hann grét sárliga glœp þrennar neitingar (Hom. 22, 5) með því at hann dó sonarlauss, þá tók dóttursonr hans arf ok ríki (Fsk. 1, 8) vesǫl skepna em ek, at ek skal bíða guðs reiði (Hom. 195, 3) leggit til at betra hug, at (da, siden) yðarr hluti mun góðr af fénu (Mork. 53, 19) kostum vér, at engi úhreinsa saurgi oss, þar er vér erum gørvir jafningjar engla (Hom. 70, 15) sýnist þeim þat ráðligast at snúa aptr, alls þeir máttu ekki sínum vilja fram koma (Laxd. 299, 25).

299. Konjunktiv sættes i aarsagssætninger efter et negtende udtryk («ikke af den grund, at»), naar noget afvises som aarsag, idet det betegnes som ikke stedfindende.

ekki hǫfum vér fyrir þá sǫk haft liðsamnað, at vér mynim úfrið yðr bjóða, konungr! heldr berr hitt til, at vér viljum yðr, konungr! fyrst bjóða vára þjónustu (OH. 146, 17) ekki eru af því okkrir fáleikar, at mér sé ástlaust við þik (Mork. 85, 14) ekki spyrr þú þessa af því er (var. at) eigi vitir þú þat áðr (Nj. 145, 113) ok er þat eigi, at ek sé hrædd fyrir honum, heldr fyrir því at hér er mikill fjǫldi ríkra kvenna (Mǫtt. 17, 1) vér hverfum oss í austr, þá er vér biðjum fyrir oss, því at þaðan rísa ǫll himintungl upp, en eigi fyrir því at guð sé heldr í austr á himnum en í vestr (Hom. 195, 3[illegible]) Hákon jarl réð eigi fyrir því einn fyr Noregi, at hann ætti eptir þá at taka, er næst hǫfðu áðr fyrir honum konungar verit, nema fyrir styrks sakar ok megins, ok at hann var vitr maðr (Ágr. 28, 1) sjá hátíð kallask á bókum hreinsun Marie, eigi af því at Maria væri úhrein eptir burð, né hon þyrfti at hreinsask eða sonr hennar fyrir fórnir, heldr af því at hon lét sér sóma fyrir lítillæti at fylla þau boðorð (Hom. 99, 8).

[1] þar er betyder ogsaa «uagtet, da dog»: ætlar hann, at hann hafi af sér veg veraldar tignar, þar er hann má ekki gott hafa án guðs miskunn (Hom. 54, 9) fyrir hví sá hann Krist standa, þar er almennileg trú vár játir hann sitja til hœgri handar guðs fǫður? (Hom. 74, 24).

300. Tidssætninger.

I indikativ sættes tidssætninger, der indledes med þá er, er «da, naar», til þess er (at), unz «indtil», þegar (er) «saasnart som», meðan «medens», síðan (er, at) «efterat», frá því er «fra den tid, da».

ein sat hon úti, þá er inn aldni kom (Vǫl. 28) þá ríðum vér lambs blóði umdura húss várs, er vér gerum pínslarmark Krist í enni váru (Hom. 118, 32) þessa tákns minning gerum vér ok, er vér stǫndum í kirkju með logandum kertum (Hom. 99, 20) með sama hætti þverr þat, til þess er þat er aftalt ok annat kemr (Kgs. 19, 28) tefldu í túni, teitir váru, unz þrjár kvámu þursa meyjar ámátkar mjǫk ór jǫtunheimum (Vǫl. 8) harðnar við eld, unz þat verðr hart sem steinn (Hom. 119, 11) þegar er hon var hrœrð, þá sleri á úþefjani ok yldu (Ágr. 6, 24) sat hjá henni nótt ok dag náliga, meðan þau lifðu bæði, ok III vetr, síðan hon var dauð (Ágr. 6, 5) svaf ek mjǫk sjaldan, síðans þeir fellu (Am. 81) illu heilli samkaðir þú, frá því er þú vart alin, þat alt, er þú hefir nú glatat á einum degi (Hom. 190, 33).

301. Efter áðr og fyrr en «førend» sættes baade indikativ og konjunktiv.

302. Indikativ sættes

a) naar hovedsætningen er negtende («ikke førend»).

skil ek eigi, áðr en ek heyri gørr skilat fyrir mér (Kgs. 14, 13) lát þú enga menn vita, áðr þú ferr (Nj. 60, 25) hǫnd um þvær, né hǫfuð kembir, áðr á bál um berr Baldrs andskota (Vegt. 11) ér munut fátt mæla eða gera, áðr en yðr munu vandræði af standa (Nj. 59, 22) munka ek ganga, áðr gumnar vakna (H. Hj. 23) konungr létti eigi ferðinni, áðr hann kom út á Stiklarstaði (OH. 208, 27) engi náði himinríkis inngǫngu, áðr sú lausn kom (Hom. 85, 2) eigi liðu langar stundir, áðr Haraldr konungr spyrr, hvar Hreiðarr er niðr kominn (Mork. 42, 10) aldri bauð hann manni til matar, áðr en móðr ok meginlítill gestr gangandi af gǫtu kom (Sol. 2).

þar sér eigi, fyrr en at er komit (Nj. 61, 20) ekki líkar oss, fyrr en þeir brœðr eru allir drepnir (Nj. 124, 7) fari engir, fyrr en allr ferr flotinn (OH. 38, 30) hefi ek svarit eiða

at skiljast eigi við þessi mál, fyrr en yfir lýkr (Nj. 117, 14) hestrinn vildi eigi fram ganga, fyrr en Sigurðr steig á bak honum (Fafn. 44 pros.) létti konungr eigi, fyrr en Heiðmǫrk var alkristnuð (OH. 110, 12) lýkr eigi ferð sinni, fyrr en hann kom á Hrútsstaði (Nj. 17, 40).

Anm. Sjelden konjunktiv i dette tilfælde:
eigi enda þeir sakar, áðr en fullr sé sjóðr þeira (Hom. 38, 9).

b) i alm. naar der ved en tilføiet tidsbestemmelse angives, at noget fandt sted en vis tid før noget andet.

þeir dvǫldust þar nǫkkurar nætr, áðr jarl bar upp erindi sín (OH. 66, 36) hitt er alþýðu sǫgn, at Ólafr væri XV vetr konungr yfir Noregi, áðr hann fell (OH. 188, 17) váru skamma stund í bœnum, áðr Sigurðr konungr lét blása til móts (Mork. 176, 39) dvaldist Brúsi þá síðan lítla hríð, áðr hann fór í brott (OH. 99, 30) var ok stundin skǫmm, áðr Úlfr jarl lagði at með sínu liði (OH. 164, 36) þat var vetri fyrr en kristni var í lǫg tekin á Íslandi (OH. 1, 18).

Anm. Konjunktiv i dette tilfælde:
þat var X vetr, er hann barðisk áðr til lands, en hann yrði allvaldskonungr at Noregi (Ágr. 3, 5) þat var meir en CC vetra XIIrœð, er Island var bygt, áðr menn tœki hér sǫgur at rita (OH. 2, 38) var lengi, áðr en hann gæti vakit hann (Nj. 133, 3) orófi vetra, áðr væri jǫrð skǫpuð, þá var Bergelmir borinn (Vafþ. 2, 9).

303. Konjunktiv sættes, naar hovedsætningen indeholder en positiv opfordring (i imperativ, konjunktiv eller udtrykt ved skulu).

heittu mér, áðr en ek segja (Mork. 105, 16) gakk þú at finna konung, áðr þú farir (Nj. 4, 7) segðu mér þat, Skírnir! áðr þú verpir sǫðli af mar, ok þú stígir feti framar (Sk. 40) þú skalt, Hundingr! gefa svínum soð, áðr sofa gangir (H. H. 2, 39) þat skaltu alt á morgin gjalda, fyrr en lokit sé hámessu (Mork. 184, 25) gáttir allar, áðr gangi fram, um skoðask skyli (Háv. 1).

Anm. Forresten sættes selvfølgelig konj. i de nedenfor 314 fgg. omtalte tilfælde.
vildu eigi fyrr á braut fara, en þeir vissi, hvat þar réðist af (OH. 120, 15) þeir brœðr sǫgðu, at engi var nauðsyn á því, fyrr en menn kœmi heim í bygð (OH. 136, 33).

304. I alle andre tilfælde sættes uden nogen bestemt forskjel dels indikativ, dels (oftere) konjunktiv efter áðr og fyrr en.

hvárt ætlar þú aptr at koma, áðr menn ríða til þings? (Nj. 6, 68) nær munu vit gangast verða, áðr en lýkr (Nj. 116, 19) mikit fé læt ek annat, áðr mér þykkir betra at missa sverðsins (Laxd. 103, 16) goldin skulu þér þessi orð, áðr þú ferr heim (Nj. 91, 92) áðr en þeir brœðr skiljask, þá mælti Sigurðr konungr (Mork. 157, 8) fyrr en tíðum var lokit, þá sá hon báðum augum hans helga skrín (Hom. 166, 24) sáttir þeir váru, fyrr en þeir œddusk fyr einni konu (Sol. 11) hann hafði fóstrat Hákon, áðr Þórir af Steig tók við honum (Hkr. 642, 4) áðr hann reið heiman, mælti hann (Nj. 36, 2) gerði ok myrkt um kveldit, áðr en lokit var ǫllum manndrápum (Hkr. 622, 15).

ørindi mín vil ek ǫll vita, áðr ek ríða heim héðan (Sk. 38) fyrr vil ek kyssa konung úlifðan, en þú blóðugri brynju kastir (H. H. 2, 44) grýtuker er blautr leir, áðr þat komi til elds (Hom. 119, 10) þetta mun þér verða til hinnar mestu sœmdar, áðr þessu þingi sé lokit (Nj. 50, 54) áðr en þau fari, gørir Hákon til ok drepr ármann konungs (Mork. 85, 19) helt út eptir Þrándheimi, fyrr en Sveinn konungr væri búinn (OH. 233, 19) Þorbergr hafði spurt alt um farar Steins, fyrr en hann kœmi heim (OH. 144, 23) áðr þeir fœri braut, þá lǫgðu þeir eld í kornhlǫðu mikla, er þar var (OH. 152, 29) áðr hann fœri heiman, talaði Unnr við hann (Nj. 6, 66) hvat mælti Óðinn, áðr á bál stigi, sjálfr í eyra syni? (Vafþ. 54).

305. Sammenligningssætninger indledes med sem ell en.

306. sem bruges efter adjektiver og adverbier (adverbiale udtryk), som betegner maade, grad eller lighed (svá, þann veg, jafnt, því — ved komp. «saameget, desto» — slíkr, samr, jafn. líkr o. l.).

svá sem líkamr fœðisk af líkamlegum fœzlum, svá fœðisk ǫndin af guðlegum málum (Hom. 8, 2) Sveinn gørir nú svá, sem fóstri hans lagði til (Jomsv. 61, 11) þann veg sem farit hafði (Jomsv. 69, 33) jafnt er, sem þér sýnist: af er fótrinn (Nj. 63, 56) hverjum sýnisk því síðr guðs gata þrǫng, sem hann elskar

guð framar (Hom. 134, 10) mun ek forða fjǫrvi mínu fyr slíkum, sem þú ert (Hárb. 12) kømr í samt lag, sem fyrr hafði verit um skemtun hans ok gleði (Mork. 168, 33) jafndigr sem hann er langr (Kgs. 29, 11)[1].

Anm. Efter maades- og lighedsudtryk sættes stundom ok istedenfor sem.

á þá mynd ok þú fekt af Hákoni jarli (Flat. I 364, 35) með jǫfnum skildaga ok Hrólfr kraki gerði (Flat. II 137, 17) nær at vexti ok ek em (Forn. Suð. 29, 7) var þér nǫkkut sagt líkt frá lit ok vexti þess steins, ok þér þykkir sjá vera? (Forn. Suð. 69, 25).

---

[1] Som særegne anvendelser af sammenligningssætninger merkes:

a) svá sem kan bruges med tidsbetydning: «samtidig som», «idet».

gakk til hans at morni, svá sem hann gengr til vatns, ok statt rétt á árbakkanum í gegn honum, svá sem hann gengr út af sinni hǫll (Stj. 267, 31) en svá sem leið predikanin, svá syfjaði bróðurinn smám ok smám (Heilag. II 419, 2) jafnfram þessu vitraðist guðs andi enn Petro, svá sem hann skoðaði, hvat sýnin mundi merkja (Post. 43, 16) sem liðnir váru V tigir daga frá upprísudegi dróttins, ok svá sem til tekr sú hátíð, er pentecostes heitir, váru allir Krists lærisveinar í einu herbergi luktir (Post. 21, 8); cfr. sem som tidskonj.

b) svá sem, slíkr sem kan bruges med betydning af modsætning eller aarsag («uagtet» — «saasom») ligesom vort «saa — som»; «saadan — som».

svá sem hon er sterk, þá mun hon brotna (SE. 8, 24) svá sem ǫnnur goðin eru máttug, þá þjóna honum ǫll (SE. 13, 28) svá sterkr sem hann er, þá má eigi sjá hann (SE. 13, 5) at svá margar sem eru greinir tungnanna í verǫldinni, þá þikkjast allar þjóðir þurfa at breyta nafni hans til sinnar tungu (SE. 14, 21) svá fagrt ok kostgott sem hitt var, er hann hafði áðr farit, svá mikit græddi þetta á (Forn. Suð. 71, 46). margir undra þat um svá vitran mann, sem þú ert, hví svá lengi skal dvelja at eiga bardaga við kristna menn, svá fáliða sem þeir eru (Klm. 225, 22) svá gott sem þeir þóttust Karli eiga aptr at launa fyrir fǫr sína, þá þykkjast þeir skyldir til at gera nǫkkut fyrir hans orð (Flat. III 260, 37) svá grimliga sem þeir bjoggu við fǫður hans, þá grunar mik svá mjǫk um, hversu þeir munu unna honum ríkis (Flat. III 261, 30) matseljan rœddi um, at þat var undr mikit, slíkr maðr sem Egill hafði verit, at hann skyldi liggja fyrir fótum þeim (Eg. 317, 1) þat vil ek nú vita, bróðir! hvat ek skal þar eiga, sem þú ert, slíkt sem nú hefi ek at gert (Gísl. 35, 21) ei samir þér nú at fara frá mér, til slíks úfriðar sem nú horfir hér í Englandi (Gunl. 242, 6) þó erum vér hræddir um, hversu Noregsmenn eru trúir við Magnús, slík raun sem áðr hefir á orðit við fǫður hans (Flat. III 261, 22). Om ordstillingen cfr. 367, b[1].

307. Indikativ bruges i en sammenligningssætning med sem, naar handlingen betegnes som virkelig, eller der uden hensyn til noget foreliggende tilfælde alene angives, at en handlings maade eller grad afhænger af en anden handlings maade eller grad.

Derimod sættes konjunktiv, naar udsagnet skal betegnes som noget, der ikke er virkeligt, men alene sættes og antages til sammenligning («ligesom om»). Efter hovedsætning i nutid sættes præs. (perf.) konj., efter fortid sættes imperf.

í gǫgnum þat má sjá, svá sem ekki sé fyrir (Hom. 171, 20) svá drúpir Danmǫrk, sem dauðr sé Knútr son minn (Jomsv. 58, 19) lát, sem þú munir (= har isinde) hafa øxi í hǫfði honum (Nj. 135, 31) svá er friðr kvenna þeira er flátt hyggja, sem aki jó úbryddum á ísi hálum (Háv. 90) hví ertu þann veg yfirlits, sem þú sér at bana kominn? (Jomsv. 75, 12)[1].

heyrðu þeir brest ok dett, sem nakkvat felli (OH. 72, 3) Dalaguðbrandr hefir maðr heitit, er svá var, sem konungr væri yfir Dǫlum (OH. 106, 7) skreið Arnljótr þá svá hart, sem hann fœri lauss (OH. 153, 22) þat lét hann eigi, sem hann vissi, hverr því hefði sært (Nj. 112, 37) svá mjúkr ok léttr var honum þegar fótrinn bæði at ríða ok renna, sem honum hefði enskis vætta verit at grandi eða at meini orðit (Hom. 168, 6) svá var minn Sigurðr hjá sonum Gjúka, sem væri geirlaukr ór grasi vaxinn (Guð. 1, 18) þá hraut við inn reginkunngi, sem bjǫrn hryti (Hamd. 25) þá nam staðar straumrinn upp frá þeim ok þrútnaði, þvílíkast sem fjall stœði svá hátt (Stj. 354, 16).

Herhen hører ogsaa udtrykket svá sem segi, sem segi = saa at sige: at þeir mæltu frœði sín svá sem segi með myrkum orðum (Str. 2, 7) ok ferr sem samt segi (det gaar saaatsige i et træk Forn. Suð. 15, 48).

Anm. 1. Undertiden indeholder sammenligningssætningen et fuldstændigt hypothetisk udsagn.

síðan hafði vaxit hár hans ok negl því næst sem þá myndi, ef hann hefði lífs verit hér í heimi alla þá stund, síðan er hann fell (OH. 229, 16).

---

[1] þannig er þitt lyndi, sem þú munir vera eigi smára manna (Jomsv. 61, 30) er en blanding af to forskjellige udtryk: þú munt vera o. s. v. du er nok, og þannig er þitt lyndi, sem þú sér eigi o. s. v.

Paavirkning fra den hypothetiske udtryksmaade er det ogsaa, naar der enkeltvis i sammenligningssætningen efter nutid i hovedsætn. findes fortid (plusqv.) konj.

ok grœr (hólminn) þar við annat land, svá sem hann hefði jafnan þar við verit (Kgs. 22, 33; Krania-udg.).

Anm. 2. Stundom findes et blandet udtryk af tids- og sammenligningssætning.

skar hár hans ok negl, þvíat hvárttveggja óx, svá sem þá er at hann væri lifandi maðr í þessum heimi (OH. 230, 10) fóru með alvæpni, sem þá at þeir skyldi til bardaga búast (OH. 157, 1).

Anm. 3. En sammenligningssætning i konj. kan bruges til at betegne en subjektiv grund.

lát eigi þú hræða þik um búning veraldligrar atferðar, svá sem þú megir eigi inn ganga með þeim búningi í dýrð himnesks lífs (Hom. 59, 3) nú gef ek mǫnnunum frið og farsæld, þá lofa þeir mik; en ef ek kippi frá þeim, þá lasta þeir mik, svá sem náttúran hafi mér staðfesti gefit, ef ek hafa vilda (Alex. 23, 24 «som om» = «fordi de mener, at»).

308. Efter verber «at synes» bruges ofte en sammenligningssætning med sem og konj. i samme betydning som en substantivsætning med at.

svá sýnist mér, sem minna sé karp þitt (OH. 109, 10) veit ek, at svá man þykkja, ef útanlands kømr sjá frásǫgn, sem ek hafa mjǫk sagt frá íslenzkum mǫnnum (OH. 3, 12) honum þikkir, sem ek eiga eina hǫndina (Mork. 70, 12) svá lízt mér, Erlingr! sem eigi sé þér verra at taka af mér jafnmiklar veizlur (OH. 47, 2) nú lízt mér svá, sem vér mynim (futur.) vinna ekki til sœmdar með eigi meira her, en nú hǫfu vér (OH. 165, 37).

svá sýndist, sem dust ryki ór hreinbjálfanum (OH. 218, 21) sýndist nær, sem hon væri dauð (Mork. 71, 33) sýndist nú ǫllum, sem Loki hefði látit leikinn (SE. 31, 15) mér þótti, sem herrinn héti Jómsvíkingar (Jomsv. 71, 27) þótti honum svá sjálfum, sem draumr hefði verit (Hom. 158, 7) var þá fyrst á þannig virt, sem Ólafr konungr hefði svá miklar læknishendr (OH. 197, 4) cfr. sá hann, sem yfir honum sæti púkinn (Mar. 1143, 1 = sýndist honum sem)[1].

---

[1] Merk: mér þótti, sem vit Sveinn konungr fyndimk ok heldim á einni hǫnk ok togaðim, ok dró hann af mér hǫnkina (Mork. 77, 18).

Anm. Ligesom tilfældet er i at-sætninger, der er afhængige af meningsverber, kan i en saadan sammenligningssætning efter verber «at synes» bruges en omskrivning med munu, der udtrykker det formodede. Hjælpeverbet sættes da i almindelighed i konjunktiv, men stundom findes ogsaa indikativ; cfr. 177, Anm. 2, d.

man svá þykkja þeim, er lǫndum ræðr, sem úfriðar myni af þér ván vera (OH. 97, 30) svá lízt mér, sem þessi fǫr myni vera heiman gør, at þér munut nú þykkjast hafa hálf ráð við mik eða meir (OH. 146, 13) skipit sýndist þeim grátt ok bráðlaust, ok sem skipit myndi skinit af sólu (OH. 170, 33) konungr segir, at honum leizt svá, sem í slíkum mǫnnum myndi vera góð fylgð (OH. 201, 35) þá er honum þótti, sem skamt mundi at bíða (Jomsv. 76, 3) sjá enn virðiligi maðr, er mér virðist, sem vera muni foringi yðarr (Mork. 44, 30).

svá lízt mér, ef þetta stórræði skal fram fara, sem vér Uppsvíar munum vera skulu fyrir (OH. 89, 3) lízt honum svá, sem alllítill munr mun vera (SE. 32, 13).

309. Ogsaa efter nogle udtryk, som betyder «erfare» (navnlig e-m spyrst svá til), kan sættes en sætning med sem og konj. i samme betydning som en konjunktivisk at-sætning.

spurðist honum svá til, sem ekki væri kristnihaldit, þegar er norðr sótti á Hálogaland (OH. 100, 33) spurðist honum svá til, sem víðast myndi mikit á skorta, at vel væri (OH. 44, 27) svá spyrsk mér til, sem í øngan stað mynim vér þann hafa komit, at jafnmikil nauðsyn myni til at halda (Mork. 161, 23) fréttist honum svá til, sem ekki væri kristnihaldit í (Fm. IV 231, 1).

310. Efter komparativ samt annarr indledes sammenligningssætningen med en, og indikativ sættes, hvor sætningens indhold udsiges som faktisk eller virkeligt.

meiri muntu vera, en mér lízt þú (SE. 31, 2) þóat hann sé yngri, en í lǫgum várum er mælt (Jomsv. 68, 4) sá stjǫrnu eina ljósari, en hann hafði fyrr séna (Hom. 60, 13) þat varð annan veg, en jarl hafði ætlat (OH. 97, 12) engi var betri búnaðr í heiminum, en þeim var gefinn (Mǫtt. 3, 23) aldri var betri búnaðr í heiminum, heldr en þær hǫfðu búit sinn líkama með (Mǫtt. 12, 7)[1].

[1] at udeladt efter en se 272, Anm. 1: bar eigi betr at, en um konu þá flaut ok fór ferligt norðan (Hom. 155, 5) stóð eigi til minna geigs, en borgin ǫll myndi upp ganga (var nær ved Hom. 163, 1) lét hann øngu ǫðru við koma, en létu líf eða limar (OH. 190, 6).

311. Derimod staar efter komparativ en sætning med en i konjunktiv, naar der angives, at en gjenstand har en egenskab, eller noget finder sted i saa høi grad, at en handling eller tilstand derved udelukkes (større end = for stor til, at noget kan finde sted).

eru menn þessir verri viðfangs, en vér fáim við þeim sét (Jomsv. 76, 23) ertu ok myklu vitrari maðr, en þú munir vilja at úreyndum sǫkum eflast móti konungi (Mork. 140, 6) myklu mun ykkar þó meiri mun, en ek mega orðum svá til skipa, sem vert er (Mork. 1, 23) var alt líf hennar helgara, en menn megi eptir líkja eða frá segja (Hom. 168, 31) fastara hefir Gunnarr staðit, en hann hafi fallit fyrir orðum einum (Nj. 59, 64) hann veitir oss opt framar, en vér kunnim biðja (Hom. 100, 26) ormar fleiri liggja und aski Yggdrasils, en þat of hyggi hverr úsviðra apa (Gr. 34) askr Yggdrasils drýgir erfiði meira, en menn of viti (Gr. 35).

Anm. 1. Stundom indsættes her efter komp. overflødig heldr.

miklu er Ólafr Svíakonungr maðr skapstœrri, heldr en fyrir honum sjálfum megi þær rœður hafa, er honum sé ímóti skapi (OH. 53, 36) þeir svǫruðu ok sǫgðu miklu fleiri kirkjur vera þar, heldr en þeir vissi, hverjum manni hver þeira væri helguð (OH. 244, 11).

Anm. 2. I enkelte af de nævnte exempler kunde der ogsaa sættes indikativ med noget forandret betydning; saaledes Hom. 100, 26; Gr. 34; 35. Det sidste sted maa oversættes: «Y's ask lider mere plage, end folk kan skjønne»; hvis der stod indikativ (en menn vitu), var det at oversætte: «mere plage end folk skjønner». (Cfr. SE. 32, 24: muntu nú eigi sparast til eins drykkjar meira, en þér mun hagr á vera, «mere end du vil være tjent med»; forskjellig fra: en þér munir etc. «mere end du vil kunne være tjent med»).

Dette at ind. og konj. saaledes kan veksle, har til følge, at der stundom unøiagtig sættes konj., hvor tankeforholdet kræver ind., eller det dog synes naturligere at bruge denne modus.

hafði nú Ólafr konungr kyrrsetu ok hóglífi ok allir hans menn meira, en fyrr hefði verit í Noregi (Mork. 125, 21; cfr. Mork. 125, 26: hófust mjǫk drykkjur ok skytningar í kaupstǫðum myklu meir, en fyrr hafði verit) eldhús meira ok betra, en menn hefði fyrr sét (Laxd. 98, 20) hon tóksk meira á hendr guði at þjóna, en boðorð væri til (Hom. 168, 32) þat er góðr vili at gera lystandi alla góða hluti þá er maðr má, ok vilja fleira gott gera, en hann megi (Hom. 70, 25) vætti ek mér þaðan af meiri

miskunnar af guði sjálfum, en ek sjá verðr (Ágr. 17, 19) miklu ágætari konur ok ríkari hafa fyrr tekit við mǫttlinum, en ek sé (Mǫtt. 16, 31).

hann býðr sér fyribúa dýrlegri fœzlur, en beiði nauðsyn líkams eða tignar hans, eða hann tekr meira í áti eða í drykk fyri girnd ústillingar sinnar, en stoði heilsu hans (Hom. 49, 7) ǫnd hennar var sárari við dauða dróttins, en engi maðr megi kenna á sínum líkam (Hom. 170, 1) ef þú á sjó kemr meira, en menn viti (Gróg. 11) segðu gerr, en ek spyrja (Sig. 1, 8)[1].

312. Konj. sættes videre efter heldr en og fyrr en for at betegne det, som søges afværget eller undgaaet.

Englismenn skulu eiga hinnar snǫrpustu hríðar ván, heldr en vér berim hinn lægra hlut (Hkr. 617, 34) í veltanda vatni (skulu) lýsask valbaugar, heldr en á hǫndum gull skíni Húna bǫrnum (Akv. 27) heldr en eigi vilir þú til hans hneigjast, þá vill hann gefa þér þriðjung ríkis sins alls með sér (Hkr. 619, 8) vil ek miklu heldr þola dauða af þeim, en ek gera þeim nakkvat mein (Nj. 109, 43) þeir skyldu alls hugar guði þakka fyrir þat, er hann sendir þeim stundlegt meinlæti, heldr en hann láti þá hafa eilífar kvalar annars heims (Hom. 103, 8)[2].

skal Rín nú ráða gullinu, fyrr en Hýnir beri þat á hǫndum sér (Vǫls. 177, 20) fyrr man hann því afla, en ek fœra honum hǫfuð mitt (OH. 131, 23) fyrr skulu Englismenn eiga ván harðrar orrostu af oss, en vér flýim (Mork. 115, 37).

vilda ek heldr leita hans ráðagørðar, en ek tœki þat ráð með skjótu áliti, er honum sýndist eigi (Kgs. 1, 19).

313. Konj. sættes endelig ved en, heldr en især efter en negtelse i betydningen: «(ikke) mere end om», hvor sætningens indhold udsiges som noget, der ikke er virkeligt, men antages til sammenligning (præs. efter hovedsætn. i nutid, imperf. efter fortid).

---

[1] I udtryk som: svelgjandi eldr sjau hlutum heitari, en á verǫldu megi hinn heitasta gera (Hom. 62, 24) er to udtryksmaader sammenblandede: for hed til, at man kan gjøre en saadan i verden», og «syv gange hedere end den hedeste, som man kan etc.». Ligesaa: þú ert maðr miklu yngri, en vér hafim í lǫg tekna (Jomsv. 67, 19) blanding af: «for ung til, at vi kan optage dig» og «yngre end de, som vi har optaget».

[2] Men unøiagtig analogi Hom. 90, 19: hvílík er skírn grœðara várs, er í þeiri hreinsask vǫtn, heldr en þau hreinsi.

þeir menn eru sumir, er enskis þykkir um vert, þóat klokkur heyri, heldr en kráka skrækti, eða hundr gauli (Hom. 104, 11) þá beit eigi heldr, en þeir hrøkkti tálknskíði (Jomsv. 73, 14) Flosi fór at engu óðara, en hann væri heima (Nj. 136, 41) svá segir hann, at Sigurðr brásk eigi heldr við, en þeir dræpi á stokk eða stein (Mork. 221, 27) verk þykkja þín verri myklu, en þú kyrr sitir (Hym. 19) hygg ek, at þá sé betr komit féit, heldr en frændr Vígdísar skelli hrǫmmum yfir (Laxd. 45, 19).

Anm. 1. I saadanne sammenligningsudtryk, hvor andet sammenligningsled er subjekt for verbet vera (der isaafald i det almindelige sprog i regelen udelades), sættes dette verbum i det ældre digtersprog i konj., navnlig i almindelige udsagn, der ikke gjælder noget enkelt foreliggende tilfælde.

byrði betri berrat maðr brautu at, en sé mannvit mikit (Háv. 10) blindr er betri, en brendr sé (Háv. 71) alt er betra, en sé brigðum at vera (Háv. 124) cfr. Háv. 145; H. H. 1, 45; Fafn. 30; 31; Sigrdr. 26; 31; Akv. 7.

Anm. 2. Da efter en gjerne udelades at, er konj. efter en oftere at forklare overensstemmende med reglerne for substantiviske at-sætninger eller følgesætninger.

vil ek ekki annat, Karli! en (end at) þú farir til mín til vetrvistar (OH. 156, 14) vildu þá ok Svíar ekki heyra annat, en undir Svíakonung hyrfi alt land þat, er lá fyrir austan Kjǫlu (OH. 142, 30) eigi býð ek honum þetta með minna kappi, en Sigvaldi berist við oss, ef hann er úragr karlmaðr (Jomsv. 67, 27) annat skal satt vera at segja með Norðmǫnnum, en Tosti jarl fœri frá Haraldi konungi ok í fjánda flokk hans (Mork. 117, 17) gáðu eigi annars, en þeir berðist á sléttum velli (Hkr. 213, 10).

er þat ok myklu makligra, en við Þórðr ættim saman (Mork. 172, 30 «end at» d. e. end det vilde være at).

enda veit ek enga þá hefnd, er maðr fremi minnr sjálfan sik á, en hann deili (end at, se 283, b) illum orðum við annan, þóat hann eigi úsætt at skipta við hann (Kgs. 9, 25).

hvat sé heldr þá, en (end at) ek gøra konungi eigi skapraun í hérvist minni (Mork. 141, 24).

setit eigi hærra oddana, en (end at) gegni miðjum manni (Mork. 116, 7) vissi þat, at annan veg hafði gefizt Ólafi Tryggvasyni, þá er hann var fáliðr, er hann lagði til orrostu, þar er herr mikill var fyrir, en Danir þørði þá eigi at berjast (OH. 169, 36 anderledes end at = ikke saaledes at).

Anm. 3. Af og til findes unøiagtig konj. for ind. efter annarr en.

svá sem sjá sveinn — hyggr eigi annat en hann mæli, svá megu þér eigi inn ganga í ríki himna, nema þér verðit

meinlausir sem sveinn sjá (Hom. 83, 34) sýndi hann guðdóm í því, er hann sneri skepnu sinni í annat, en áðr væri (Hom. 97, 12).

Bisætninger, der er udsagte som en andens tale eller tanke eller er føiede bestemmende til en infinitiv, akk. med inf. eller sætning i konjunktiv.

314. Udenfor de i det frgd. angivne tilfælde sættes konjunktiv i alleslags bisætninger, naar den talende (forfatteren) vil have deres indhold betegnet som sagt eller tænkt af en anden (i alm. den, der er subjekt for hovedsætningens handling).

hann hét þeim sinni vináttu fullkominni, ef hann yrði einvaldskonungr (OH. 35, 4) Kálfr hafði ok heitit at fara í móti Magnúsi konungssyni, þegar hann spyrði til ferða hans, er hann væri austan á leið (Flat. III 261, 15) kallaði til hjálpar sér, ef nakkvat væri þess í loptinu, at honum myndi duga (OH. 154, 5) sendi orð þeim mǫnnum, er þat vildi hafa til féfangs sér at afla hlutskiptis ok hafa upptektir þær, er úvinir konungs sæti yfir (OH. 201, 9) Sigurðr Hranason þakkaði konungi, er hann náði sættum, hvergi raun er á yrði, hversu mikit gull hann ætti (Mork. 184, 32) Hrútr fekk Hǫskuldi í hendr fjárvarðveizlu sína vestr þar, meðan hann væri útan (Nj. 2, 90) lǫgðu við sekt, ef nakkvarr gengi ór (Nj. 75, 74) en hvar sem þeir kvæmi við, þá heimilaði jarl þeim slíkt, er þeir þyrfti at hafa (Nj. 82, 49) jarl bauð ǫllum grið, þeim er eigi vildi verja hann (Nj. 89, 19) handsalaði Njáll fyrir alla sonu sína ok Kára mág sinn þat, sem þessir tólf menn dœmdi (Nj. 122, 49).

hann treystist illa Þrœndum um trúleik, ef jarlinn kœmi aptr í land (OH. 42, 29) hann hirðir þá lítt, hvat yfir hann gekk, ef hann fœri sjálfráði (OH. 151, 7) ætlaði þá til fundar við konung, er hann gengi til kirkju um kveldit (Mork. 63, 12) var þó búinn við þessu ǫllu áðr, ef til þyrfti at taka (Mork. 141, 26) ok er seinkaðist, at strandhǫggin kœmi, þá sendi hann eptir menn sína (Mork. 154, 4)[1].

[1] Konj. kan ogsaa sættes om det, som den talende vil have betegnet som sagt eller tænkt af ham selv paa en anden tid: ek hefi keypt ǫt

hafði Þórir einn forráð liðs þess ok svá ǫflun þá alla, er fengist í ferðinni (OH. 134, 3; saaledes var nemlig aftalen) var hans þá ván norðr (d. e. man ventede ham), þegar er byr gæfi (OH. 26, 29).

315. Paa denne maade sættes konj. i bisætninger, som føies til en infinitiv eller akk. med inf., der er afhængig af verber med betydning af a) mening eller formodning, b) udsagn, c) vilje og bestræbelse, samt d) til infinitiv, der angiver hensigt, naar bisætningen udsiges som en bestanddel af den i infinitiven udtrykte forestilling.

a) þá hugsaði Þórr þat, ef hann kvæmi svá í fœri, at slá hann it þriðja hǫgg (SE. 30, 8) Þórfinni þótti þat réttast (sc. vera), at hálfar eyjar hefði hvárr þeira (OH. 96, 1) man móður þinni þat þykkja sœmilegt, at ek hafa engar kvaðningar við þik, þær er þér þikki ímóti skapi (OH. 15, 25) ráðligra ætla ek vera, at ek leysa til mín (Mork. 44, 2).

b) buðu at veita honum slíkt traust, sem þeir hefði fǫng á (OH. 156, 10) hét til þess helga manns húss at gefa tíund af ǫllu því herfangi, er þeir hlyti, ef þeir fengi sigr (OH. 242, 8) kóðu þat vera et mesta happaráð, ef framgengt mætti verða (OH. 59, 18) kvað þat maklegt, at Rǫgnvaldr væri rekinn ór ríkinu (OH. 68, 10) lézk miðla myndu honum allar eyjar fyrir Skotlandi, þær er hann mætti fara í milli ok meginlands stjórnfǫstu skipi (Mork. 146, 9) sagði þá vera svá fjǫlkunnga, at jǫrðin spryngi í sundr undir hesti hans ok tœki hestinn (Nj. 104, 5).

c) segja bað hann sér, ef þeir fyndi Krist (Hom. 95, 16) báðu þeir menn vera þá vakra ok skjóta at ganga í fylking, er lúðrar kvæði við ok herblástr kœmi upp (OH. 215, 14) gera vil ek fésætt svá mikla, at engi maðr hafi dýrri verit hér á landi en Hǫskuldr (Nj. 123, 9) vildi hann berjast, ef mǫnnum þœtti þeir nǫkkur fǫng á hafa (OH. 240, 33) þeir vildu gera þat, er henni þœtti verst (SE. 77, 24).

d) suma sendi hann upp til vatsins at taka róðrarskip þau, er þeir fengi (OH. 62, 24) þá setti Guðbrandr til Ásvarð

þér liðveizlu, meðan vit værim uppi báðir (Nj. 67, 9) þvíat ek treystumst eigi til hirðar leita, fyrr en ek hefða sét annarra manna siðu áðr (Kgs. 5, 28).

verkstjóra sinn at ganga með henni, hvert er hon fœri (Nj. 87, 72) sendi hann Hauk hábrók ok aðra kappa sína at drepa hann, ef þeir fyndi hann (Eb. 4, 22).

316. Konjunktiv sættes ligeledes i bisætninger, der udsiges som bestanddel af en konjunktivisk at-sætning, der føies til verber, som udtrykker a) mening eller formodning, b) udsagn, c) vilje eller bestræbelse, fremdeles d) af en sammenligningssætning efter meningsverber, e) af en spørgende bisætning i konj., samt f) af hensigtssætninger.

a) byrðingr sá, er ek hefi átt, ætla ek, at nú gørist svá forn, at fúni undir bráðinu (OH. 139, 11) er þat mitt hugboð um þenna mann Ólaf, at auðna hans ok hamingja myni ráða, hvárt hann skyli ríki fá eða eigi (OH. 34, 31) ætlaðir þú, ef þú gæfir þeim ǫlmusu, attu værir rænt fé þínu (Hom. 63, 4) hugði þat hverr maðr, at hvert bein myndi í sundr bresta, þegar er niðr kœmi (Hom. 158, 2) alt fólkit, er í var landinu, trúði því, at sá konungr, er þar sæti á þeim stað, skyldi jafnan dœma rétta dóma (Kgs. 42, 16).

b) svá er sagt, at Einarr hafi verit allra manna sterkastr ok beztr bogmaðr, er verit hafi í Noregi (OH. 24, 12) segir svá, at Hǫrðaknútr son þeira vildi bœta ǫllu því, er konungr vildi, ef hann hefði þat gort, er konungi þœtti móti skapi (OH. 162, 28) Gormr konungr hafði þess heit strengt, at hann skyldi deyja, ef hann spyrði fall Knúts sonar síns, ok svá sá er honum segði (Jomsv. 58, 11) sór konungr þess, at hann myndi veita henni þá bœn, er hon bæði fyrsta (Hom. 145, 5).

c) þat vil ek, at þú bíðir, meðan ek bjarga brókum mínum (Jomsv. 76, 11) hinn er annarr kostr, at hann komi Sveini konungi hingat, svá at þú eigir hans vald (Jomsv. 68, 27) þat skaltu ok víst hugleiða, at aldri gangi sá dagr yfir þik, at eigi nemir þú nǫkkorn hlut þann er þér sé gagn í (Kgs. 11, 9) austrvegs konungum var vitrat, at þeir fynni eigi Herodem, er þeir aptr fœri (Hom. 96, 1).

Anm. Konj. sættes ogsaa i den underordnede bisætning, naar der i at-sætningen efter disse verber er brugt hjælpeverbet skulu, uanseet om dette staar i indikativ eller i konj.

mælti hann þat, at þér skyldut þessa ferð eigi undir hǫfuð

leggjast, ef yðr þœtti nǫkkuru varða um hans vináttu (OH. 127, 16) hon lagði ráð fyrir þá, at þá er þeir kvæmi til Jǫrmunreks konungs, at þeir skyldu ganga at honum sofanda (SE. 77, 16) Leifr mælti við fǫrunauta sína, at þeir skyldi fara varliga, er þeir kœmi í búðina (OH. 156, 38).

d) þeim enum færeyskum virðust svá orð konungs, sem grunr myndi á vera, hvernig þeira mál myndi snúast, ef þeir vildi eigi undir þat alt ganga, sem konungr beiddi þá (OH. 128, 11).

e) spurði at, ef nakkvarir væri þeir menn á þinginu, er sakir þær ættist við, er þat vildi, at hann sætti í milli þeira (OH. 121, 23) var þat mál fyrst at rifja á þinginu, hvárt Magnús konungr mætti nakkvat mál setja með svá mikilli freku, at þau mál ætti lengr at haldast, en hans líf væri (Mork. 182, 11) ek mun senda orð ok vita, ef hann vili gjalda fé fyrir sonu sína, svá at þú sér haldinn af (Jomsv. 65, 18) vér hǫfum átt opt um at rœða, hvárt maðr vissi nǫkkvat, ef hann væri allskjótt hǫggvinn, þá er hǫfuðit væri af (Jomsv. 75, 35).

f) er eigi nauðsyn at forvitnast þess nafn, eðr hvat manna sá var, er saman setti ok rita lét þessa bók, at eigi beri svá at, at nǫkkurr hafni því, sem til nytsemdar má þar í finnast (Kgs. 3, 3).

317. Er bisætningens indhold at opfatte som en til forklaring indskudt faktisk oplysning eller idethele som en bemerkning, der er væsentlig uafhængig af den i infinitiven eller den konjunktiviske sætning udtrykte forestilling, sættes indikativ.

þá mælti Þóroddr, at hann skyldi kasta reipinu yfir bita þann, er var í húsinu (OH. 152, 23) nú munt þú vilja, at ek efna við þik, Hrútr! þat sem ek hét þér (Nj. 3, 104) nú eigum vér þess at biðja, at hans ríki sé yfir oss ok haldi oss svá, at vér megim koma til þess ríkis, er Kristr hét ǫllum þeim mǫnnum, er hans boðorð geyma vel (Hom. 196, 21) ek heyri þat alþýðu vitni, at varla fái vitrari mann í þessu landi, en þér erut til allrar speki, þvíat til yðarrar órlausnar stunda allir þeir, er vandamálum eigu at skipta (Kgs. 4, 11).

n
de
n-
rf.
tiv
ulu.
etnin-
engere
deform,
demrum.
emmende
men ogsaa

ð Guðmundi
an til handa
enn væri mál
rum kosti væri
ra braut; en at
ðmarr (SE. 73, 29)
er land vildu svíkja
sonnir ok hefði haft
ork. 6, 1) sagði, hversu
ann hafði náliga alt undir
ði farit; ok þeim væri slíks
k leysti af hendi fé ok send-
24).
váru sumir, er annat myndu um

mykla miskunn veitt (Hom. 161, 17) svá kom málinu, at þá var ráða leitat, hvárt hann hefði haft féit án leyfi þeira, er áttu (Mork. 182, 36).

e) þá báðu þeir þess, at ek skylda alla okkra rœðu skrifa ok í bók setja, at eigi yrði sú rœða svá skjótt með tjónum, sem vér þǫgnuðum (Kgs. 2, 12).

319. Som følge af, at sprogbrugen i de nævnte bisætninger tilsteder at sætte indikativ, hvor konjunktiv kunde bruges eller egentlig var at vente, vil der ikke sjelden forekomme blandede udtryk: a) dels saaledes, at begge modi veksler i de underordnede sætninger; b) dels saaledes, at konjunktiv bruges, uagtet der i den at-sætning (spørgende bisætning), som den underordnede sætning bestemmer, er sat indikativ. Endelig kan c) udtrykket tildels gaa fuldstændig over i den direkte tales form.

a) kvað sér vel koma, at þá gyldist þat, sem eptir var skipverðsins (Mork. 50, 4) bað hann eigi þat fyrir ætlast, er honum var í hug, at skiljast svá at sinni við Ólaf konung, at þeir væri eigi sáttir, svá sem hann var þá kominn í hendr konungi (OH. 98, 1) gaf guð honum lǫg þau, er hann bauð Gyðingum at halda alt til þess, er sá kœmi sjálfr at skipta lǫgunum, er þau hafði gefit (Hom. 106, 16) mælti, at hon vildi eigi bera í hǫfuð sér þat vatn, er rynni ór hári Guðrúnu, þvíat hon átti búanda hugaðan betr (SE. 75, 23) skyldi Eyvindr gefa þeim mark, ef Haraldr konungr kœmi ok þóttist hann liðs þurfa (Mork. 42, 17) sagði, at honum þótti allúsannligt at dœma Sigurð sekjan þess málsins, er Magnús konungr hafði veitt honum fyri sína hǫnd ok ǫngir hefði rofit þar til (Mork. 183, 5).

b) sǫgðu, at þeir vildu þat alt hafa, sem Kálfr sæi ráð fyrir þeim (OH. 214, 29) menn svǫruðu, at þess váru fúsir, ef féfǫng lægi brýn fyrir (OH. 134, 27) hann mælti ok sagði svá, at hann mun eigi eptir, ef Ragnhildr fœri á braut (OH. 144, 34) Helgi svarar, at þeir mundu verjast, meðan þeir mætti (Nj. 89, 18) þeir segja, at þat var alls ekki, at fótr styddist við hǫnd (SE. 77, 22).

c) spurði konungr nú, hverju gegndi, er hann kom ǫngu sinni, ok svívirðir svá mik ok mín boð (Jomsv. 57, 13) þá

gði Sigvaldi konungi, at hann hefði beðit til handa honum ttur Burizleifs konungs, er Gunnhildr hét, sú er vænst er, mér er fǫstnuð systir hennar, er Ástríðr heitir (Jomsv. , 13).

320. Det er i det frgd. paapeget, at i at-sætninger efter ениngs-, udsagns- og viljesverber at stundom udelades, navn- i den anden og følgende af flere sideordnede sætninger af nne art (cfr. 272, Anm. 1; 275, Anm. 1; 280, Anm. 2).

Heraf udvikler sig den sprogbrug, at stundom indhol- t af et udsagn, en mening eller forestilling udtryk- s i (tilsyneladende) hovedsætninger i konjunktiv (alm. perf. og plusquamperf., sjelden præs. og perf.; er sætningen turisk bruges mundi ell. myndi) — og at paa samme maade dholdet af en befaling, forskrift, opfordring an- ves indirekte i (tilsyneladende) hovedsætninger i imperf. elden præs.) konjunktiv eller med imperf. konjunktiv ler indikativ (sjelden præs. konj.) af hjælpeverbet skulu.

Det er dog i regelen kun en enkelt eller et par sætnin- r, som udtrykkes saaledes; hvor det gjælder en længere mmenhæng, gaar man enten over i den direkte taleform, ler et styrende hovedverbum indskydes med visse mellemrum. sætningerne til saadanne udsagn sættes overensstemmende ed de ovenfor angivne regler regelmæssig i konj., men ogsaa te i indikativ.

a) segir, at hann þóttist þat spurt hafa, at með Guðmundi r rausn mest á Íslandi; ok væri hann honum til handa ndr (OH. 76, 6) sagði, at þá var miðnótt; ok enn væri mál sofa (SE. 30, 7) bað hann hylja; en at ǫðrum kosti væri kit sætt þeira (SE. 73, 14) bað Regin fara braut; en at rum kosti mundi hann fara sem Hreiðmarr (SE. 73, 29) að konung hafa njósn af um menn þá, er land vildu svíkja ndan honum; ok væri þá í bœinn komnir ok hefði haft erbergi í húsum Gríms ens grá (Mork. 6, 1) sagði, hversu kr konungr hann var, ok hversu hann hafði náliga alt undir k lagt, ok hversu víða hann hafði farit; ok þeim væri slíks in, ef þeir skipaðist eigi við ok leysti af hendi fé ok send- gar með sœmd (Mork. 175, 24).

grunaði hann, at þeir váru sumir, er annat myndu um

mæla, en sýnast myndi ráðligast; ok myndi þá eigi ráðit, hvárt allir myndi honum rétta skuld gjalda um trygðina (OH. 169, 30) hvat er þat drauma, er ek hugðumk fyr dag litlu Valhǫll ryðja fyr vegnu fólki? vektak einherja, bæðak upp rísa (Eiríksm. 1) hugðak mér, Gunnarr! grimt í svefni, svalt alt í sal; ættak sæing kalda, en þú, gramr! riðir glaums andvani (Br. 16) konur hugðak dauðar koma í nótt hingat; værit vart búnar, vildi þik kjósa, byði þér bráðliga til bekkja sinna (Am. 28) cfr. Am. 15; 22; 26; Guð. 2, 42[1].

b) þá bauð konungr Halla með sér at vera; ok nemi menn kvæðit (Mork. 100, 27) mér hefir stillir stefnt til eyrar; þriggja nátta skylak þar koma (H. Hj. 33) eptir þat var gørt um málit ok á kveðit um fégjǫld, ok skyldi alt greitt þegar þar á þingi; en Gunnarr skyldi fara útan ok Kolskeggr ok vera í brautu þrjá vetr, en ef Gunnarr fœri eigi útan, ok mætti hann komast, þá skyldi hann dræpr fyri frændum hins vegna (Nj. 74, 14 fgg.) Flosi var ok gørr útan ok allir brennumenn, ok skyldu eigi fara samsumars, nema þeir vildi (Nj. 145, 274) er hann kom til Jónakrs, þá var Svanhildr seld honum í hendr; skyldi hann fœra hana Jǫrmunreki (SE. 76, 39).

Anm. Sjelden forekommer spørgsmaal paa denne maade i indirekte form.

konungr varð við styggr ok mælti um nǫkkurum orðum, sagði, at þeir mundu vera menn stórlátir, eða hvat þeir mundu fyri ætlast (Eg. 14, 1).

321. Ogsaa naar bisætninger føies bestemmende til andre slags konjunktiviske sætninger end de ovenfor nævnte, kan de sættes i konjunktiv, hvis de udsiges som led af den i den konjunktiviske sætning udtrykte forestilling.

[1] Forestillingen (drømmen) kan ogsaa refereres i fortællende hovedsætninger i indikativ: geir hugðak standa í gǫgnum þik miðjan; emjuðu úlfar á endum báðum (Am. 24) þar þóttumst ek sjá varga mjǫk marga, ok sóttu þeir allir at mér — þá þótti mér þeir sœkja at ǫllum megin, en ek vǫrðumst; ek skaut alla þá er fremstir váru — tók ek þá sverðit ok vá ek með annarri hendi etc. (Nj. 62, 25 fgg.). I talens løb kan derfor fortsættes med indikativ efter konjunktiviske sætninger: bjǫrn hugðak hér inn kominn, bryti upp stokka, hristi svá hramma, at vér hrædd yrðim, munn oss mǫrg hefði, svá at vér mættim ekki, þar var ok þrǫmmun þeygi svá lítil (Am. 17).

kann vera, áðr dagr sé, at Hrœrekr hafi fengit sér þat fylgsni, at hann verði síðan ekki auðfundinn (OH. 72, 33) þá má enn vera, ef guð vill, at vér fáim svá mikinn metnað, at vér þerrim oss á miðjum dúk (Mork. 81, 29).

þat lét hann eigi, sem hann vissi, hverr því hefði sært (Nj. 112, 37) vil ek miklu heldr til þess hætta, en hitt spyrist, at þú leggist undir hǫfuð orðsending Ólafs konungs (OH. 54, 13).

þótt svá hafi verit, at nǫkkurr hlutr hafi svá verit ramr eða sterkr, at Þórr hafi eigi sigr fengit á unnit, þá er eigi skylt at segja frá (SE. 27, 29) þóat svá verði optar, at ek eiga vald á lífi þínu, þá skal ek þik aldri drepa (Nj. 151,68) þat skal verða aldri, þóat ek vita, at líf mitt liggi við (Nj. 77, 45) nú þótt svá sé, at þú hafir þetta mál þér í fang tekit, þá skal þat eigi fyri því at heldr niðr falla (Mork. 180, 39)[1].

Tidsformernes brug i bisætninger.

322. I bisætninger bruges tidsformerne af indikativ idethele med samme betydning som i hovedsætninger, idet bisætningens handling ligesaavel som hovedsætningens anskues fra den talendes tid (se 169 fgg. og de der anførte exempler).

323. I konjunktiviske bisætninger har i de fleste tilfælde tidsformerne samme betydning som i indikativ.

hygg ek, at þú ljúgir (Hárb. 49) opt rœðir þú um, at þér sé forvitni mikil á at sjá hann Ásbjǫrn selsbana (OH. 124, 17) gakk þess at fregna, hveim enn fróði sé ofreiðr afi (Sk. 1) þótt ek sjá úskygn, þá er þó sjálf hǫnd hollust (OH. 157, 31) ekki spyrr þú þessa, af því er eigi vitir þú þat áðr (Nj. 145, 113) fréttir konungr eptir, ef Hreiðarr sé þar (Mork. 42, 29) hefir þik dreymt nakkvat, þat er þér fái áhyggju? (Mork. 169, 33) nú gátut þér þess, at norðr frá oss vaxi sól skjótari (Kgs. 20, 30).

sumir segja, at hann væri finskr at ætt (OH. 71, 13) svá er sagt, at hann biti á hrosslifr, ok svá at hann brá dúki

[1] Om bisætninger til sætninger i potential og hypothetisk konjunktiv se 188, Anm. 2 og 198, Anm.

um ok beit eigi bera (Ágr. 11, 21) ætlar þú, at Gunnarr riði vafrlogann (SE. 75, 31) bregðu eigi mér, þótt ek værak í víkingu (Helr. 3) var þat ok virðing manna, at Þrœndr hefði mestan styrk þá í Noregi (OH. 232, 16) spurði Ólafr konungr, ef fœrt væri þar á land upp ór dalnum (OH. 186, 24) Þorgeirr nefndi sér vátta, at Gunnarr ryfi sætt á þeim feðgum (Nj. 68, 10).

flestra allra hluta þeira, ætla ek, at vér hafim nú getit (Kgs. 45, 3) er þat ok sǫgn manna, at flestir konungar hafi þat varazt síðan (OH. 121, 11) ek hefi hvergi þess komit, er ek hafa slíka tign sét sem með þér (OH. 66, 3) hvárt hefir Þórr hvergi svá farit, at hann hafi hitt fyrir sér svá ríkt eða ramt, at honum hafi ofrefli í verit (SE. 27, 26) þess geta menn, at þar hafi verit Loki (SE. 39, 18) eigi hefi ek fyri því fárra orða hans getit, at eigi hafa ek mart heyrt kent honum, at hann hafi mælt við þá (Mork. 221, 24).

hann hrósaði því, at hann hefði veitt Gunnari banasár (Nj. 77, 137) menn ætluðu, at jarl væri týndr (OH. 193, 11) þótti honum sjálfum, sem draumr hefði verit (Hom. 158, 7).

ætlar þú, at betri fœri muni gefast við Ólaf, en svá sem nú er (OH. 213, 30) ef svá er, búandi! sem þú segir, at vér mynim ekki fá kornkaupin (OH. 114, 4) veit ek eigi þeira manna ván hér, er traust myni til bera at brjóta orð konungs (OH. 114, 18) nú lízt mér svá, sem vér mynim vinna ekki til sœmðar með eigi meira her, en nú hǫfu vér (OH. 165, 37).

Anm. Efter hovedverbum i fortid paavirkes stundom bisætningens tid af hovedsætningens, saaledes at der sættes imperf. konj., hvor der efter den almindelige regel skulde staa præsens.

þér gátut fyrr í yðarri rœðu, at Gregorius hefði ritat í dialogo, at í Sikiley væri (= er) píslarstaðir (Kgs. 32, 19) heyrt hefi ek, at þér hafit kvisat í milli yðvar, at ek væra ekki lítill maðr vexti (SE. 30, 20) hon sagði mér, at þú værir beztr læknir hér í staðnum (OH. 196, 34).

324. Ligesom i sideordnede sætninger eller sætningsled flere prædikater kan forbindes i samme tidsform, naar de tilhører samme tidstrin, uagtet handlingerne ikke er samtidige, idet i virkeligheden den ene følger efter den anden (f. ex. þá stóð Þórr upp ok hét á lagsmenn sína, ok leituðust fyrir ok fundu afhús til hœgri handar í miðjum skálanum ok gengu

þanneg SE. 29, 3; þá stendr hann upp ok gengr til hans, reiðir hamarinn títt ok hart ok lýstr ofan á miðjan hvirfil honum SE. 30, 1), saaledes findes stundom i bisætningen samme tid som i hovedsætningen, uagtet dens handling er forbigangen i forhold til hovedsætningens, naar handlingerne følger umiddelbart efter hinanden, eller det idethele synes ufornødent at fremhæve tidsforskjellen; se 176, Anm. 1.

Navnlig sker dette

a) jevnlig i tidssætninger, betingelsessætninger og relative sætninger med lignende betydning, naar der tales om almindelige forholde eller saadant, som altid eller gjentagne gange (ofte, sjelden) finder eller fandt sted.

þá er horskr ok þǫgull kemr heimisgarða til, sjaldan verðr víti vǫrum (Háv. 6) þvíat færa veit, er fleira drekkr, síns til geðs gumi (Háv. 12) hann sjaldan sitr, er hann slíkt um fregn (Vǫl. 26) úsnotr maðr ef eignask getr fé eða fljóðs munuð, metnaðr honum þróask (Háv. 79) tré tekr at hníga, ef høggr tág undan (Am. 73) orðstírr deyr aldregi, hveim er sér góðan getr (Háv. 76) hvervetna leita menn eptir fénu, þar sem þeir spyrja, at féfǫngin eru (Kgs. 50, 12).

ef gǫfgir menn kómu til konungs, var þeim vel skipat (Hkr. 258, 5) hœg varat hjaldri, hvars hon hendr festi (Am. 49) Heiði hana hétu, hvars til húsa kom (Vǫl. 22).

b) ofte i tidssætninger efter «da, saasnartsom».

sofnuðu allir, er í sæing kvámu (Br. 12) óðir þá urðu, er þat orð heyrðu (Am. 44) er kom at dagan, þá gekk Þórr út (SE. 29, 8) er Aðalsteinn konungr spurði þat, safnaði hann liði ok fór í mót Eiríki, ok er þeir hittust, váru borin sáttmál milli þeira (Eg. 213, 14) er hon heyrir þetta, verðr hon við gneyp ok kastar af sér skikkjunni (Fld. I 216, 8).

325. Ved brugen af tidsformerne i bisætninger er endvidere følgende eiendommeligheder at merke.

a) Naar hovedsætningen er fremtidig (udtrykt i futurum, futurisk præsens, imper. o. s. v.), sættes tidssætninger, betingelsessætninger og relative sætninger, som tilhører samme tidstrin, i præsens.

uppi mun, meðan ǫld lifir, nafn þitt vera (Sig. 1, 23)

rauðu gulli hygg ek mik ráða munu, svá lengi sem ek lifi (Sig. 2, 9) haltu svá til vinstra vegsins, unz þú hittir Verland (Hárb. 56) þessi arfasáta mun vera tekin ok kveyktr við eldr, þá er Njáll bóndi er (= bliver) inni brendr (Nj. 124, 127) skalt þú jafnan þessu sæti halda, þá er þú ert í boði mínu (Nj. 3, 87).

síð mundu Helgi! hringum ráða, ef þú æ þegir (H. Hj. 6) mun þetta endast, ef ek ríð hvatliga (Nj. 124, 59) svá segja þeir, at eigi mun eyin sótt verða, ef fyrir eru XX karlar eða XXX (Flat. I 144, 4) þvíat mér lízt svá, ef þeir standa úti fyrir, sem vér munim þá aldri sótta geta (Nj. 128, 13).

í hverri orrostu er þú ert staddr, þá mun vera annathvárt, at þú munt lifa eða deyja (Konung. 50, 30) cfr. 171, b.

Anm. 1. I andre bisætninger sættes alm. futurum om det fremtidige efter fremtidig hovedsætning.

þat afráð munu vér gjalda, at margr mun eigi kunna frá at segja, hvárir sigrast (Nj. 128, 18) þat mun ok verða þvígit lengra, at Atli mun ǫndu týna (Sig. 3, 60) eigi munu vér þat gera, þvíat fást mun annat til eldkveykna, ef þess verðr auðit (Nj. 124, 130) svá skaltu, Atli! augum fjarri, sem munt menjum verða (Akv. 26) skulut ér þat nú hugsa, at svá mikit eptirmál mun hér verða um brennu þessa, at margan mun þat gera hǫfuðlausan (Nj. 130, 58).

Sjeldnere præsens:

segðu þat hirðir! hve ek at andspilli komumk ens unga mans (Sk. 11) nú haf þú njósn af, nær er þeir koma til bœjarins (Nj. 3, 34).

Anm. 2. Er hovedsætningen **nutidig** (præs. ell. perf.), udtrykkes det fremtidige i bisætningen alm. ved futurum.

þat kann ek et sjautjánda, at mik mun seint firrask it manunga man (Háv. 162) sagt hefir þú oss þá sǫgu, er oss mun eigi setugrið bjóða (Nj. 130, 53) svá hefik studdan, at hann standa mun æ, meðan ǫld lifir (Fjǫlsv. 12) cfr. 177, a, slutn.

Sjeldnere præsens:

nú er þat sét, at vér fám þá aldri með vápnum sótta (Nj. 128, 76) ek slæ eldi of íviðju, svá at þú eigi kemst á braut héðan (Hyndl. 48) svá ek ríst ok í rúnum fák, at sá gengr gumi ok mælir við mik (Háv. 157) hvé sá vǫllr heitir, er finnask vígi at Surtr ok en svásu goð (Vafþ. 17).

b) Naar hovedsætningen er **fremtidig**, sættes i de under a) nævnte bisætninger **præsens** om det **fremtidige** ogsaa, om bisætningens handling maa være **fuldendt** eller **forbi-**

gangen i forhold til hovedsætningens, naar handlingerne følger umiddelbart efter hinanden, eller det synes ufornødent at fremhæve deres indbyrdes tidsforhold.

en nú er þú kemr til sjávarins, þá muntu sjá mega (SE. 34, 23) er Muspells synir ríða Myrkvið yfir, veizta þú þá, hvé þú vegr (Lok. 42) hǫnd um þvær, né hǫfuð kembir, áðr á bál um berr Baldrs andskota (Vegt. 11).

úlfi hæra hygg ek þik œpa munu, ef þú hlýtr af hamri hǫgg (Hárb. 47) mik munu æsir argan kalla, ef ek bindask læt brúðarlíni (Þr. 17) ér skulut engu fyrir týna nema lífinu, ef ér segit nǫkkurum frá (Nj. 3, 97) hygg ek, at margr myni þá lauss við flokkinn, ef hann sér heim reyk eða loga til húsa sinna (OH. 205, 16).

þat ræð ek þér it níunda, at þú nám bjargir, hvars þú á foldu finnr (Sigrd. 33) vér skulum ok allir hafa handtak at því, at sá skal hverr hafa fyrigørt fé ok fjǫrvi, er ór þessu máli gengr, fyrr enn yfir lýkr (Nj. 124, 17).

Oplysende er i saa maade oversættelser fra latin:

á hverjum degi er syndugr snýsk, líf man hann lifa (Hom. 22, 19 in quacunque die conversus fuerit — vita vivet) ef þér fyrirgefit mǫnnum glœpi þeira, þá man faðir yðarr himneskr fyrirgefa yðr syndir yðrar (Hom. 11, 19 si dimiseritis — dimittet) sá er staðfastr er alt til enda, sá man heill verða (qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit Hom. 47, 7) þat megum vér vita at sǫnnu, at hverr sem einn man taka slíka líkn af guði, sem hann gefr nángi sínum (Hom. 12, 14 talem indulgentiam accepturus est — qualem dederit).

c) Men til en fremtidig hovedsætning føies en bisætning i perfektum, naar et forhold udtrykkelig skal betegnes som indtraadt eller en virksomhed som afsluttet paa hovedhandlingens tid.

hvat verðr þá eptir, er brendr er himinn ok jǫrð? (SE. 43, 19) þegar er Ólafr er drepinn, þá veit ek af forspám, at ríkit hverfr undir úvini hans (OH. 70, 23) eyðast munu fésjóðarnir, um þat er þessir eru bœttir (Nj. 72, 60) hvat mun fyrst gørask til farnaðar, þá er ór garði emk genginn þínum? (Sig. 1, 8) þá er menn ríða til þings, ok allir menn eru riðnir ór dǫlum, þeir er ríða ætla, þá skaltu rísa ór rekkju (Nj. 7, 69) hvaðan kømr sól á inn slétta himin, þá er þessa

hefir Fenrir farit? (Vafþ. 46) hann skal standa, þá er bæði himinn ok jǫrð hefir farizt (SE. 12, 28) kem ek eigi, áðr ek hefnt hefik Hjǫrvarðs sonar (H. Hj. 43) reiðiverk þau þú vunnit hefir, bœt þú eigi illu yfir (Sol. 26) cfr. at kveldi skal dag leyfa, konu, er brend er, mæki, er reyndr er, mey, er gefin er, ís, er yfir kemr, ǫl, er drukkit er (Háv. 80).

326. a) Efter fortidigt hovedverbum bruges i bisætningen regelmæssig sammensætning med imperf. af munu (skulu) for at betegne det, som er fremtidigt fra fortidens standpunkt.

Hafgrímr sagði, at þessa mundi hefnt verða (Flat. I 127, 5) þá er dróttinn flýði undan úfriði Herodis, þá sýndi hann þat, at helgir menn myndu opt verða á braut reknir (Hom. 83, 9) þóttist þat engi maðr vita, hvárir þar mundu efri verða (Konung. 60, 25).

Dog sættes ikke sjelden præsens af munu, uagtet hovedsætningen er fortid.

þóttust eigi sjá, hvárt þeir munu alt þat silfr fá (Flat. I 123, 35).

b) Bisætninger, navnlig tidssætninger, betingelsessætninger og relative sætninger, der føies bestemmende til en saadan underordnet sætning med munda (skylda) og tilhører samme tidstrin, sættes alm. i imperfektum (eller plusq. cfr. 325, c).

lét, at þeir mundi semja þetta mál með sér, þá er þeir Haldórr fyndist (Mork. 47, 2) hét því, at Einarr skyldi vera mestr ok gǫfgastr útiginna manna í Noregi, meðan hans vald stœði yfir (OH. 179, 31) hugði þat hverr maðr, at hvert bein myndi í sundr bresta, þegar er niðr kœmi (Hom. 158, 2) þeir hræddust, at úvinir mundu leita líksins, þar er var, ef þeir sæi þessi merki (OH. 225, 31) sagði svá, at alt myndi þá upp brenna, nema hann byrgi með bœnum sínum bæði kirkjunni ok ǫðrum húsum (Hom. 158, 18) sór konungr þess, at hann myndi veita henni þá bœn, er hon bæði fyrsta (Hom. 145, 5) dvergrinn mælti, at sá baugr skyldi vera hverjum hǫfuðsbani, er átti (SE. 73, 4) sǫgðu þeir, at Danir myndi ekki þora at þeim at leggja, þótt þeir lægi fyrir með lið mikit (OH. 169, 34)

mæltu þat báðir, at engir hlutir skyldi þeir til verða, at eigi semði þeir sjálfir (Nj. 45, 103).

Paa samme maade sættes imperf. (plusq.) i bisætninger om det fremtidige, som føies til inf. eller akk. med inf., der er afhængig af hovedverbum i fortid.

þá hugsaði Þórr þat, ef hann kvæmi svá í fœri, at slá hann it þriðja hǫgg (SE. 30, 8) buðu at veita honum slíkt traust, sem þeir hefði fǫng á (OH. 156, 10) hét til þess helga manns húss at gefa tíund af ǫllu því herfangi, er þeir hlyti, ef þeir fengi sigr (OH. 242, 8) lézt mega œxla sér fé af bauginum, ef hann heldi (SE. 73, 1) kóðust þetta segja myndu Þórarni síðar um ferðir sínar, þá er þeir hefði ráðit fyrir sér ok við vini sína (OH. 127, 18).

I analogi dermed siges da ogsaa:

hann hét þeim sinni vináttu fullkominni, ef hann yrði einvaldskonungr (OH. 35, 4) hann treystist illa Þrœndum um trúleik, ef jarlinn kœmi aptr i land (OH. 42, 29) var hans þá ván norðr (ɔ: man ventede, at han vilde komme nordover), þegar er byr gæfi (OH. 26, 29) ætlaði þá til fundar við konung, er hann gengi til kirkju um kveldit (Mork. 63, 12) lǫgðu við sekt, ef nakkvarr gengi ór (Nj. 75, 74) o. l.

327. I visse arter af konjunktiviske bisætninger, hvor det tydelig fremgaar af det logiske forhold eller af sammenhængen, at bisætningens handling følger i tid efter hovedsætningens, betegnes ikke ved tidsformen, at handlingen er fremtidig, men der sættes præsens konj. efter hovedsætning i nutid (fremtid), imperf. efter fortid.

Dette er tilfælde

a) i at-sætninger efter verber og talemaader, som udtrykker stræben, omsorg, vilje og indvirkning paa en anden (se 271) —

efter þurfa, þǫrf, nauðsyn er o. l. (se 273) —

samt i hensigtssætninger (se 292).

b) ofte i at-sætninger efter vænta, ván er o. l. samt frygtsverber (se 274, c) og

i spørgende bisætninger efter «prøve, undersøge, overveie» o. l. (se 285).

Anm. Underordnede sætninger, som bestemmer de i a) og b) nævnte sætninger, og hvis handling tilhører det samme (fremtidige) tidstrin, sættes da overensstemmende med reglerne i det frgd. i præs. (perf.) efter præsens og i imperf. (plusq.) efter fortid.

þat vil ek, at þú bíðir, meðan ek bjarga brókum mínum (Jomsv. 76, 11) hinn er annarr kostr, at hann komi Sveini konungi hingat, svá at þú eigir hans vald (Jomsv. 68, 27).

báðu hann þess, at hann hétisk hinum helga Ólafi konungi ok gæfisk til embættismanns í hans dýrðarhúsi, ef hann kœmi honum með guðs fulltingi ór þeiri prisund (Hom. 159, 29) austrvegs konungum var vitrat, at þeir fynni eigi Herodem, er þeir aptr fœri (Hom. 96, 1).

Brugen af det reflexive pronomen.

328. Det reflexive pronomen (s í n, s é r, s i k og det dertil hørende possessivum s i n n) viser hen til nomen af 3dje pers. i ental eller flertal.

329. Det reflexive pronomen staar i et u n d e r o r d n e t s æ t n i n g s l e d visende hen til sætningens s u b j e k t.

hann nefndi sik Ólaf, en Tryggva Ólafsson fǫður sinn (Hkr. 128, 19) skilja þeir þá rœðu sína (Hkr. 131, 3) jarl fekk honum son sinn til gíslingar (Hkr. 165, 16) síðan kom Þórir sér í tal við Óla (Hkr. 164, 16) þá heitr hon honum þessu til útlausnar sér (Hkr. 171, 21) tók hendi sinni niðr undir miðjan kviðinn (SE. 33, 5) var hann kallaðr Ólafr eptir fǫðurfǫður sínum (Hkr. 124, 14) leituðu þeir sér til náttstaðar ok fundu fyrir sér skála nǫkkurn (SE. 28, 39).

Anm. Derimod kan ikke, naar der i sætningen er flere subjekter, det reflexive pronomen bruges i et af de senere subjektsudtryk visende hen paa et af de først nævnte subjekter.

dvaldist Ástríðr þar ok son h e n n a r Ólafr (Hkr. 126, 35) þá lét skírast Sigurðr sýr ok Ásta kona h a n s ok Ólafr son h e n n a r (Hkr. 178, 7) at búandi ok heimamenn h a n s skyldu kasta á hafrstǫkurnar beinunum (SE. 28, 13).

Merk ogsaa udtryk som: hann sagði ok þá þessa atburði um ferðir þ e i r a Hákonar jarls (Hkr. 169, 14 d. e. hans og H.'s).

330. Det reflexive pronomen kan ogsaa vise hen til objektet eller hensynsbetegnelsen i sætningen, naar det staar i et dermed ikke sideordnet sætningsled, der følger (helst umiddelbart) efter objektet eller hensynsbetegnelsen.

hann spurði þá eptir íþróttum sínum (ɔ: deres OH. 174, 33) Ólafr konungr þakkaði henni vel orð sín (Hkr. 239, 13) Sigurðr jarl gaf upp Orkneyingum óðul sín (Flat. I 224, 24) hvat vill hann þá bjóða Haraldi konungi Sigurðarsyni fyri sitt starf? (Hkr. 619, 14) úlfinum þótti sér þat ekki ofrefli (SE. 19, 9) þá mælti Útgarðaloki til Þórs ok spyrr, hvernig honum þikkir ferð sín orðin (SE. 33, 35) þá þótti þeim, er fúsir váru fararinnar ok bannat var, súrskapr mikill hafðr við sik, ok þótti (sc. þeim) seta sín ill ok úfrelsi (Hkr. 390, 29) ríðr hann heim við svá búit ok þykkir (sc. honum) eigi sín fǫr góð (Forn. Suð. 36, 8)[1].

Anm. 1. Sjelden henviser det refl. pron. paa denne maade til et nomen, der staar i et andet forhold end objekt eller hensynsbetegnelse.

þat er mér sagt, at þú grípir fyrir mǫnnum góðs sitt (Grett. 125, 15) at eigi falli svá niðr allr hans áttbogi, at hans nafn máist af sínu húsi (Stj. 426, 14).

Almindelig siges: tók af þeim í sætt bǫrn þeira (SE. 28, 30).

Anm. 2. Det reflex. pron. bruges ikke til at vise hen paa objektet eller hensynsbetegnelsen i et dermed sideordnet sætningsled.

Þórr bauð til matar með sér búandanum ok konu hans ok bǫrnum þeira (SE. 28, 11).

331. Naar det refl. pron. viser hen paa de ubestemte pronomener hverr og hvárr, stilles det ofte foran disse, men isaafald afsvækkes dets betydning til kun at være distributiv eller inddelende[2].

váru þat einkamál þeira hǫfðingja, at sinn þriðjung Noregs skyldi eignast hverr þeira (Hkr. 209, 12) þeir Kolbjǫrn

[1] Cfr. er þér getit eigi launat sín tillǫg slíkum mannfýlum (Laxd. 199, 16; hensynsbetegnelsen stillet efter reflexivet).

[2] Paa sedvanlig maade og med sedvanlig betydn. siges: setti þat í lǫgum, at hans ættmanna skyldi hverr taka konungdóm eptir sinn fǫður OH. 4, 26) skipa þá hvárirtveggju sínu liði til atlǫgu (Hkr. 156, 33).

báðir hljópu þá fyrir borð. ok á sitt borð hvárr (Hkr. 215, 20) firðir tveir ganga inn í landit, sínum megin lands hvárr (Hkr. 144, 16) gerðu menn þat ráð, at þeir skyldu vera báðir samt á veizlunum, ok sínu sinni at hvárs búum (Hkr. 681. 14) nú skilja þau talit ok þykkir nǫkkut sinn veg hváru (Laxd. 80. 11) sinn málmr var í hverjum fjórðungi kersins (Forn. Suð. 79, 1) sinn gullhring hafði hann á hvárri hendi (Forn. Suð. 57. 25) gott er at hafa II hváptana ok sitt í hvárum (Forn. Suð. 39, 33, cfr. hann var jafnan sinn vetr hvárt með Hákoni konungi eða at búi sínu (Laxd. 19, 16).

Anm. 1. Merk: hann sá þrjú hásæti, ok hvert upp frá ǫðru, ok sátu þrír menn, sinn í hverju (SE. 2, 20) en paafaldende omstilling for hverr í sínu (= «hver i sit» ell. «en i hvert»).

Anm. 2. sér hverr (sér hvárr) faar saaledes betydn. «hver for sig, hver enkelt, hver især».

þá berr Hávarðr í brott vǫrðuna ok sér hvern stein (Gisl. 147, 14) þá skulum vér undan hlaupa sér hverr várr (Flat. I 551, 11) kallaði Moyses þá sérhverjar ættirnar þagat til (Stj. 286, 36) sérhverjum heruðum váru sérhverir feðr ok forverendr af guði gefnir (Heilag. I 532, 12).

332. Ved brugen af det refl. pron. i et sætningsled, der hører til en infinitiv, er at merke:

a) Er infinitiven subjekt, viser reflexivet hen til det logiske subjekt for infinitivens handling.

alt þat er sárt var ok ungt ok þeim þótti ilt at flytja eptir sér (Hkr. 715, 29) Þórir klakka sagði konungi, at þat eina var honum ráð at láta enga njósn fara fyrir sér (Hkr. 165, 23).

Udsiges infinitivens handling i almindelighed, kan reflexivet henvise til det i tanken liggende ubestemte subjekt.

Finnr svarar, at honum þótti ilt ofkvæni slíkt at þora eigi fyrir konu sinni at halda einǫrð við lánardróttin sinn (Hkr. 395, 26) konungr segir, at þetta mun kallat ilt verk at svíkja fóstrson sinn (Hkr. 132, 15).

b) Er infinitiven objekt, viser reflexivet hen paa hovedverbets subjekt.

Þórr hugði at verja sik (SE. 29, 7) í þeim má maðr líta sik sjálfan (Hom. 7, 9) þá lét hann jarl kalla til tals við sik

(Hkr. 165, 8) tók Ólafr þá at fýsast mjǫk at fara til ættleifðar sinnar (Hkr. 164, 34).

sendimenn biðja enn konung at fá sér styrk nǫkkurn at hafa sveininn brott með sér (Hkr. 127, 17) beiddi konung taka við frændsemi sinni (Hkr. 721, 6) veitti honum at taka af sinni eign slíkt, er hann vildi (Hkr. 743, 24) hann lagði á byskup at gjalda sér 15 merkr gulls (Hkr. 710, 22).

Men efter «bede, tilskynde, byde, tillade» o. s. v. (se 207) kan reflexivet ogsaa henvise til hovedverbets personsobjekt (i akk. ell. dativ), der er det logiske subjekt for infinitivens handling.

bað hann menn sína vápna sik (Hkr. 180, 4) Ýmir bað hann fá sér sjálfan beitur (SE. 35, 29) Ólafr bað hann hafa kýr sínar (Hkr. 150, 25) kvað sik vera þann Finninn, er konungr hafði játat at setja gamma sinn þar annan veg brekkunnar (Hkr. 66, 25) vildi várr dróttinn kenna sálunni móti at standa sínum girndum (Heilag. II 356, 17).

Isaafald kan det blive nødvendigt at bruge pers. (demonst.) pron. for at vise hen til hovedverbets subjekt.

þá skal hann beiða goða þá er goðorð hafa í því þingi at fá honum þriðjungsmann sinn (ɔ: godernes Grág. I 50, 7).

Ogsaa ellers kan tydelighed kræve, at henvisning til hovedverbets subjekt sker ved pers. pron.

þá berr konungr upp sín erindi ok býðr þeim at taka við skírn eptir boði hans (Hkr. 174, 32).

c) Udtrykker infinitiv hensigt, viser reflexivet hen paa hovedverbets subjekt.

hann fór í hernað at fá sér fjár ok liði sínu (Hkr. 199, 1) gerði frá sér menn inn í Raumsdal at fá sér lið ok skip (Hkr. 783, 13) œxti hon ǫldrykkjur at erfa brœðr sína (Am. 75).

Men efter «at tage, sende, sætte, give» o. s. v. (se 213) kan reflexivet ogsaa henvise til det logiske subjekt for infinitivens handling.

tóku Þrœndir hann þar til konungs at hafa fǫðurleifð sína (Hkr. 758, 8) hann gaf mǫnnum þar tóptir til at gera sér þar hús (Hkr. 184, 26).

Stundom sættes for tydeligheds skyld pers. (demonst.) pron. henvisende til hovedverbets subjekt.

Sigríðr sagði þat, at svá skyldi hon leiða smákonungum at fara af ǫðrum lǫndum til þess at biðja *hennar* (Hkr. 162, 24).

333. *I akk. med inf.* kan reflexivet vise tilbage ikke alene paa sætningens eget subjekt, men *ogsaa paa subjektet for det styrende verbum.*

Ólafr sá langskipin eptir firðinum fara ok róa ímóti sér (Hkr. 168, 1) tǫldu Ólaf konung hafa veitt sér þessi fullræði (Mork. 65, 25) sagði sínar farar eigi sléttar (sc. vera Hkr. 195, 3) úsnotr maðr hyggr sér alla vera viðhlæjendr vini (Háv. 24) hann hugði mik til hjálpar sér of koma mundu (Oddr. 29).

Derfor sættes hovedverbet i reflexiv form, naar subjektet i akk. med inf. er det samme som for hovedverbet, og i L. S. bruges i dette tilfælde *sik* som subjekt (se 151).

lézt mega œxla sér fé af bauginum (SE. 72, 40) veiti maðr veslum þat, er guð hét sik myndu gjalda (Hom. 30, 4)[1].

334. I alle andre *underordnede* sætninger (i konj. eller i ind.) forekommer kun *undtagelsesvis refl.* pron. *henvisende til hovedsætningens subjekt.*

Almindelig bruges her *pers.* (dem.) pron.

a) þá hugsaði Þórr þat — ef hann kvæmi svá í fœri at slá hann it þriðja hǫgg — at aldri skyldi hann sjá *sik* síðan (SE. 30, 9) þá mælti Útgarðaloki til Þórs ok spyrr, hvernig honum þikkir ferð sín orðin, eða hvárt hann hefir hitt ríkara mann nǫkkurn en *sik* (SE. 33, 36) Sigmundr biðr þá, at þeir mundu hjálpa *sér* (ɔ: ham Flat. I 554, 32).

b) hann vill þess beiðast, at þeir gefi *honum* ey eða útsker, er liggr fyrir Eyjafirði (OH. 126, 12) bað konungr þess, at þeir skyldu *hann* vita láta, ef þau tíðendi gørðist í landinu, er *honum* bæri nauðsyn til at vita (OH. 189, 13) vekr Sigmundr til við Hákon jarl, at hann mundi efla *hann* (Flat. I 137, 7) þá sendi konungr boð í Noreg Hákoni jarli.

[1] Merk i nom. med inf.: þótti Ingjaldi Hallr lítt vilja sik semja í sið dugandi manna, en Halli þótti Ingjaldr lítt vilja *sitt* (ɔ: Halls) ráð hefja til þroska (Laxd. 34, 6).

at hann skyldi koma til hans (Hkr. 143, 2) tǫldu þeir, at Ólafr konungr enn helgi hefði gefit þeim réttarbœtr (Mork. 65, 22) sǫgðu þeir, at Danir myndi ekki þora at þeim at leggja (OH. 169, 34) spurði Fjǫlnir brœðr sína, hvat þeir ætlaði honum af fé (Jomsv. 59, 5) hann vekr brátt þat mál, ef Sigríðr vili giptast honum (OH. 13, 37) því man hann jartegn við þik gert hafa, at þú skylir hans miskunnar njóta (OH. 247, 35) hétu því til hans, ef hann hylpi þeim, at láta gera kirkju (Hom. 152, 12) ætlaði hann þat, ef hann kvæmi sjálfr til, at margir myndu þá enn honum liðsinna (OH. 196, 17) hann fann þat, at landit var þá svikit undan honum (OH. 181, 30) Hákon konungr kendi, at sár hans var banvænligt (Fsk. 26, 8) segir jarl, at honum þóttu þetta vera bísn mikil (Jomsv. 56, 33) sá hann sverðit, hvar lá á vellinum langt frá honum (OH. 231, 30).

Ordenes og sætningernes stilling.

Ordstilling[1].

335. I F. S. følger ordstillingen faste regler, som dog tilsteder adskillig afveksling og bevægelighed. Sprogfølelsen kræver en bestemt orden i sætningsledenes rækkefølge, og afvigelser derfra merkes altid som paafaldende. Saadanne kan indtræde af lydlige aarsager (tyngden i ordenes lydstof, alliteration o. l.). Men den omstændighed, at opmerksomheden uvilkaarlig henledes paa ord, der faar en usedvanlig plads, benyttes navnlig inden visse grænser i stor udstrækning til at betegne, hvad der ønskes udhævet som mere betydningsfuldt.

Denne forening af regelbundethed og frihed giver den folkelige prosa et behageligt præg af levende tale. I L. S. gjør indblandingen af fremmedartede udtryksmaader ikke sjelden ogsaa ordstillingen stivere. I poesi foraarsager versformen jevnlig større eller mindre afvigelser fra ordenes naturlige stilling. I den kunstigere skaldedigtning er ordstillingen væsentlig betinget af metrum og rim.

[1] Cfr. M. Nygaard, Verbets stilling i sætningen i det norrøne sprog (Arkiv f. nord. filologi XVI side 209—241).

Sætningsledenes rækkefølge er idethele den samme i hovedsætninger og bisætninger. Egenheder, som vedkommer bisætningerne, omhandles nedenfor.

336. Sætningens hovedled grupperer sig, naar ikke særlige hensyn gjør sig gjældende, regelmæssig efter følgende schema:

a) subjekt + verbum.
b) subjekt + verbum + prædikatsord.
c) subj. + verb. + objekt (i akk., dat., gen.).
d) subj. + verb. + obj. + objektsprædikat.
e) subj. + verb. + obj. + fjernere objekt (i dat. ell. gen.).
f) subj. + verb. + hensynsbetegnelse + prædikatsord.
g) subj. + verb. + hensynsbetegnelse + objekt.

konungr mælti.

Hálfdan hvítbeinn var konungr ríkr (Hkr. 38, 6) maðr hét Sveinki Steinarsson (Hkr. 642, 2) hann var skjótastr á fœtr (OH. 117, 23) Eyjólfr Bǫlverksson var lagiðr úgildr fyrir újǫfnuð sinn (Nj. 145, 286).

Arnljótr hafði hǫggspjót mikit (Hkr. 407, 9) margir aðrir ríkismenn fylgðu honum (Hkr. 205, 6) Ásmundr fýsti þess ráðs (Hkr. 367, 3).

konungr gerði hann hirðmann sinn (Gunl. 14, 16) konungr lagði Ǫlvi úgildan (Hkr. 341, 14).

þeir fletta hann klæðum ok gripum (Flat. I 555, 1) þeir biðja Suttung sér lífsgriða (SE. 48, 6) (konungr) krafði bœndr sér viðrtǫku (Hkr. 245, 1) margir hans menn lǫttu hann þess (Hkr. 162, 12).

þetta þótti Ingibjǫrgu ok Birni hit mesta snjallræði (Hkr. 273, 20) Hrappr var flestum mǫnnum ekki skapfeldr (Laxd. 24, 6) vín er honum bæði drykkr ok matr (SE. 24, 2).

Steinn gaf meyjunni fingrgull (Hkr. 394, 14) Ragnhildr hét Steini vináttu sinni (Hkr. 394, 15) Hreiðmarr unni þeim enskis pennings af gullinu (SE. 73, 24).

Anm. Med udeladt ubestemt subjekt (og i subjektløse sætninger):

keyrir skipit vestr fyrir Skálmarnes (Laxd. 124, 8) fal þá sýn í milli þeira (OH. 182, 25) sneri þá mannfalli í lið Kirjála (Eg. 42, 9) skaut þá bóndum skelk í bringu (Laxd. 146, 14)

Dagr var þá enn eigi kominn með sitt lið, ok misti þess fylkingararmsins (OH. 209, 3) ok bar yfirhǫfnina aptr af herðum honum (OH. 73, 34) ok sleit svá þinginu (OH. 140, 29) ok sýndist nú ǫllum, sem Loki hefði látit leikinn (SE. 31, 15).

Som det sees, bruges i disse udtryk den regelmæssige stilling navnlig efter ok (og hvor ok er udeladt; cfr. 338 e og f).

Ellers sættes ved udeladt ubestemt subjekt (og i subjektløse sætninger) alm. et underordnet sætningsled eller en adverbiel bestemmelse foran verbet (omvendt ordstilling, se nedenfor).

mér gaf þá sýn (OH. 202, 24) mart berr nú fyrir augu mér (Nj. 69, 14) þegar brá kláða á hvarmana (OH. 224, 26) þaðan af tók verk allan ór kverkunum (OH. 197, 2) en nú mun reyna, er þeir renna it þriðja skeiðit (SE. 31, 34).

337. I adskillige tilfælde sættes dog verbet foran subjektet.

338. I udsigende hovedsætninger sker dette:

a) Meget ofte, naar subjektet er pers. pron. af 1ste og 2den person. Oprindelig har formodentlig disse pron. regelmæssig været suffigerede eller satte enklitisk efter verbalformen. I den alm. prosa er det regel, at de staar foran, naar subjektet fremhæves i modsætning til andre; ellers sættes de uden væsentlig forskjel dels efter, dels (sjeldnere) foran.

ek mun eptir vera, en Jakob fari (Hkr. 319, 2) hann mælti til Kálfs: þú skalt fara með mér á Stiklastaði (Hkr. 525, 15) Sigurðr svarar: Vit skulum nú leika fyrst, en þú, Íslendingr! leita til lands (Hkr. 695, 3).

kenni ek, at þú ert Ása-Þórr (SE. 29, 15) áttu engis annars af ván, en þú munt hér deyja skulu; máttir þú þat vita áðr, at þú mundir enga sætt af mér fá (Eg. 218, 17) væntu vér, herra! at heðan af muni skipast mál Egils á betri leið (Eg. 219, 16) hafi þit verit hér um hríð með mér ok verit vel siðaðir; hafi þit vel jafnan dugat (Eg. 67, 17).

ek mun enn annat sinn verja borg mína með þvílíkum vélum (SE. 34, 35) þú hefir flutt mál Egils með ákafa miklum (Eg. 224, 16) Gunnhildr mælti: Vér viljum ekki lof hans heyra (Eg. 219, 7) þér skulut bera kveðju mína Grími syni mínum (Eg. 87, 23).

b) Naar subjektet er en infinitiv eller en hel sætning; her følges nemlig med hensyn til ordstillingen analogien med sætn. med udeladt ubestemt subjekt (se 336, Anm.).

er gott félag at eiga við konung (Eg. 54, 7) er mér leitt, at konungr kvíi oss hér (Jomsv. 62, 21) fóru þá um nóttina, ok varð þeim seint at koma liðinu ór bœnum (Hkr. 789, 3).

Denne ordstilling kan beholdes, saaat verbet stilles først, om der som subjekt tilføies þat (hitt).

var þat lífsháski at hlaupa á sæinn (SE. 40, 10) er þat mitt ráð, at vér leggim oss ekki á trúnað þessa bónda (Hkr. 518, 23) er hitt bœn mín ok vili, at þér farit at heimboði til mín (Eg. 47, 4) er sú bœn Kveldúlfs, at þú takir við Þórólfi vegsamliga (Eg. 22, 10) þiki mér þat miklu skipta, at þeim sé vel til haga haldit (Eg. 297, 18).

Men dette pronominale subjekt sættes dog ofte foran verbet, især naar der ligger eftertryk paa subjektet.

þat þótti fǫður mínum vegr at deyja í konungdómi með sœmd (Eg. 8, 11) þat er mér lítit starf at reka þetta erindi (Eg. 216, 11) þat leiddist Hallaði at sitja í eyjunum (Hkr. 68, 25) þat samir eigi, at lendir menn láti skip fyrir þér (Mork. 49, 3) sú er bœn mín, at þú látir okkr hvárki skiljast lífs né dauða (Hkr. 477, 26).

c) Stundom, naar verbet skal særlig udhæves.

þá mælti sá er bundinn var: Lifa enn nǫkkurir Jómsvíkingar (Fsk. 52, 10) Hár segir: lifir hann of allar aldir ok stjórnar ǫllu ríki sínu (SE. 2, 39) konungr mælti: Vandast nú getan (Hkr. 673, 5) þá mælti hann: Veitti nú hǫndin fœtinum (SE. 77, 27).

Paa denne maade gjentages nu og da spørgsmaalets verbum med eftertryk i begyndelsen af svaret.

hafði hann nakkvat vápna? segir Flosi. Hafði hann sverðit Fjǫrsvafni, segir Geirmundr (Nj. 130, 45) hvat ætla menn, at Sigmundi Brestissyni muni hafa at bana orðit? sagði hann. Ætla sumir, at þér munit hafa fundit þá í fjǫrunni ok drepit þá (Flat. I 556, 8) þá spurði hann eptir, ef setr nǫkkur væri í dalnum. En Brúsi segir: Eru setr, er heita Grœningar (ɔ: der er ganske vist Hkr. 450, 7).

Navnlig stilles verbet ikke sjelden foran i de sammen-

satte verbalformer, saaledes at infinitiven eller participiet sættes først.

taka mundi þá øx þín til hans (Hkr. 525, 27) þurfa muntu, Þjálfi! at leggja þik meir fram (SE 31, 27) svínbeygt hefi ek nú þann, er ríkastr er með Svíum (SE. 83, 11) felt hefir hon þá menn, er mér hafa litizt eigi ústerkligri, en Þórr er (SE. 33, 17) hugsat hefi ek nǫkkut fyrir um kornkaupin þín (Hkr. 354, 14).

d) Altid i «omvendt ordstilling» (se 343).

e) Naar en hovedsætning knyttes til et foregaaende sideordnet udsagn med ok.

Magnús konungr fór um haustit alt austr til landsenda, ok var hann til konungs tekinn um alt land, ok varð alt landsfólk því fegit, er Magnús var konungr orðinn (Hkr. 518, 34) Sigurðr konungr hét ferð sinni, ok gerðu konungar stefnulag sitt í Eyrarsundi (Hkr. 685, 6) eigi hljótu vér meðalorðaskak af honum Mœrakarli, ok væri hann launa fyrir verðr (OH. 157, 34).

Anm. Efter ok kan subjektet stilles foran verbet, naar der ligger eftertryk derpaa.

Þórólfr var sárr mjǫk en Bárðr meir, ok engi var úsárr á konungsskipinu fyrir framan siglu (Eg. 25, 16) en er hann sagði ásunum draumana, þá báru þeir saman ráð sín, ok var þat gert at beiða griða Baldri fyrir allskonar háska, ok Frigg tók svardaga til þess, at eira skyldu Baldri eldr og vatn (SE. 36, 32).

Ellers er den ordstilling sjelden.

þeira sat innast Auðun illskælda; hann var elztr þeira, ok hann hafði verit skáld Hálfdanar svarta (Eg. 21, 13) eptir þat tók Sigurðr konungr vel við frændsemi Haralds, en Magnús son hans úþokkaðist mjǫk við hann, ok margir hǫfðingjar sneru eptir honum (Hkr. 692, 28) eru nú konungi orð gør, at hann leggi til heilræði, ok hann kemr ok lítr yfir ráðit hennar (Mork. 70, 28) hann grenjar illilega, ok slefa renn ór munni hans (SE. 20, 33).

Grunden til, at efter ok verbet sættes foran subjektet, maa rimeligvis søges deri, at paa den tid, da de regler for ordstillingen udviklede sig, som senere blev gjældende i det norrøne sprog, var ok endnu et betonet adverbium = «videre, fremdeles, desuden», hvorefter der krævedes omvendt ordstilling. Forholdet er da det samme som ved enda (opr. en þó «og paa den anden side, og desuden, og tilmed»), der efterhaanden gaar over til betydn. «og» eller «men», samt ved heldr, der fra at betyde

«heller, mere, meget mere o. l.» bliver til «tvertimod» og tilsidst til adversativ partikel «men». Efter disse ord benyttes altid omvendt stilling.

Hallgerðr var fengsǫm ok stórlynd, enda kallaði hon til alls þess, er aðrir áttu í nánd (Nj. 11, 14) ok láta þeir sér þat eigi einhlítt, heldr hafa þeir undir sik tekit eigur allra vár frænda (OH. 32, 5)[1].

f) Naar en hovedsætning (idet ok udelades) føies asyndetisk til det frgd., saaledes at det følgende udsagn slutter sig dertil som umiddelbar fortsættelse uden nogen væsentlig pause i foredraget[2].

Hákon fór norðr til Þrándheims; var hann þar til konungs tekinn; váru þeir Eiríkr um vetrinn báðir konungar í Noregi. En eptir um várit dró hvárrtveggi her saman; varð Hákon miklu fjǫlmennri; sá Eiríkr þá engan sinn kost annan en flýja land; fór hann þá á brott með Gunnhildi konu sína ok bǫrn þeira (Eg. 212, 20) þá gipti Eiríkr Vagni Ingibjǫrgu dóttur Þorkels leiru ok fekk honum langskip gott með ǫllum reiða ok fekk honum skipan til; skildust þeir hinir kærstu vinir; ferr þá Vagn heim suðr til Danmerkr; varð hann síðan ágætr maðr, ok er mart stórmenni frá honum komit (Hkr. 160, 29).

Anm. Det udsagn, som en sætning med foranstillet verbum saaledes slutter sig til, kan være skilt fra denne ved en mellem-

---

[1] Derimod opfattedes en alene som en tonløs forbindelsespartikel, og af den grund bruges derefter den normale stilling (subjektet foran verbet).

síðan tǫluðu danskir hǫfðingjar langar tǫlur ok snjallar, en bœndr svǫruðu ok tǫluðu í mót; sǫgðu margir, at þeir vildi fylgja Sveini konungi ok berjast með honum, en sumir neittu (Hkr. 518, 11) þann vetr fóru menn milli Ólafs konungs ok Sigríðar dróttningar, ok hóf Ólafr konungr þar upp bónorð sitt við Sigríði dróttning, en hon tók því líkliga (Hkr. 177, 12).

Undtagelser herfra er meget sjeldne.

fleiri hlutir urðu þeir í skiptum þeira brœðra, er þat fannst á, at hvárr dró sik fram ok sitt mál, ok vildi hvárr vera ǫðrum meiri, en helzt þó friðr milli þeira, meðan þeir lifðu (Hkr. 683, 27, hvor verbet er stillet foran for at udhæves; cfr. e) konungr rœddi fátt um þessi tíðendi fyrir mǫnnum, en fannst þat á, at hann mundi trúnað á festa þessa orðrœðu Eg. 37, 10, hvor stillingen er som anført ovenfor under b).

[2] Cfr. M. Nygaard, Verbets stilling o. s. v., Arkiv XVI side 226 fg.

kommende parenthetisk indskydelse eller et (direkte eller indirekte) referat af ens tale.

Kálfr svarar: «Ekki tók øx mín til hans»; gekk hann þá í brott ok til hests síns (Hkr. 525, 28) átti konungr þá þing ok tal við bœndr ok bar þá upp erendi sín; sagði svá: at hann vill halda til móts við Magnús konung, son Ólafs konungs, ok halda við hann orrostu, ef bœndr vilja fylgja honum; mælti konungr heldr skamt (Hkr. 517, 33).

Naar en persons ord først anføres paa indirekte maade, men fortsættes i direkte tale, kan den direkte tale indledes med en sætning, hvori verbet sættes foran subjektet.

konungr segir, at Arinbjǫrn hefði lengi fylgt mjǫk málum Egils; «hefir hann notit þín at því, er ek hefi látit hann vera hér í landi» (Eg. 187, 4 = lengi hefir þú, Arinbjǫrn! mjǫk fylgt málum Egils; hefir hann etc.)[1].

g) Udenfor de nævnte tilfælde kan verbalformerne er, var, mun, hefi, hafða o. l. sættes foran subjektet.

skulu vit brœðr vera búnir ok boðnir til slíks, sem þér vilit okkr til nýta. Hafði faðir okkarr hér lengi konungs sýslu; varð honum þat vel í hǫndum. Er yðr, konungr! vandsettir hér menn yfir til forráða (Eg. 36, 15) þá krafði hann sér hljóðs ok mælti síðan: Hafa bœndr verðleik til þess, at svá væri gert (Hkr. 474, 11) bjóðit mǫnnum lǫg ok landsrétt, drepit niðr herǫrinni — mun hon enn eigi víða hafa farit yfir landit, þvíat stund hefir skǫmm verit — sendit menn yðra etc. (Hkr. 318, 30)[2].

h) I ordsprog og lignende udtryk kan verbet stilles først for at frembringe en ørefaldende alliteration.

lifa orð lengst eptir hvern (Konung. 50, 23).

Stundom sker det ogsaa, fordi et vers foresvæver forfatteren; f. ex. vex viðarteinungr einn fyrir vestan Valhǫll (SE. 37, 6).

---

[1] Stundom kan det synes mindre naturligt at tænke sig ok udeladt; f. ex. þá varði Sigmundr uppgǫnguna, en þeir Þórir ok Einarr hlupu til skips þeira Þrándar; helt þar annarr maðr festi, en annarr var út á skipi (Flat. I 551, 20). Men det er at merke, at i det gamle sprog ofte sætninger forbindes med ok, hvor vi nu ikke vilde bruge saadan koordination; f. ex. síðan gera þeir svá ok fundu þar líkama Skarphéðins, ok hafði hann staðit upp við gaflaðit (Nj. 132, 31) eigi skal þat, segir Flosi, ok eru slíkt heimskir menn, sem þú ert (Nj. 130, 95).

[2] De fleste exempler af denne art vil dog kunne forklares efter f) eller c) eller b).

339. Om viljessætninger merkes:

a) Naar pron. tilføies ved imperativ, bliver det enten suffigeret eller sat bagefter verbalformen; foran sættes det kun, naar det særlig udhæves; cfr. 9a; 183.

gakk þú nú á skip þitt (Eg. 192, 19) takit ér yðr nú hǫfðingja (Nj. 124, 28) fǫrum vér á brott (Eg. 191, 24).

þá mælti Skrýmir til Þórs, at hann vill leggjast niðr at sofna; en þér takit nestbaggann (SE. 29, 28) en þú flý eigi, þótt lið sé gørt til þín (Jomsv. 61, 35).

b) Ved opfordrende konjunktiv sættes alm. verbet foran subjektet, men subjektet kan sættes først, naar der ligger eftertryk derpaa; cfr. 182.

hafi þik allan trǫll; standi menn upp ok drepi hann (Mork. 43, 13) ráði guð fyrir lífi mínu (Hkr. 210, 3) þér elskuðut dauða, sé þér glataðir (Hom. 63, 24).

trǫll hafi þína vini (Nj. 36, 5) ek mun eptir vera, en Jakob fari (Hkr. 319, 2) ǫll heipt ok reiði takisk frá yðr (Hom. 43, 9).

340. I spørgende hovedsætninger sættes verbet foran subjektet, naar spørgsmaalet ikke er betegnet med spørgende ord, eller naar det er betegnet med hvárt.

eru nǫkkurar konur þær hér eða á ǫðrum lǫndum, at þér er eptirsjá at? (Hkr. 673, 5) ætlar þú at hræða mik, Erlingr? hefir þú fyrir því lið mikit? (Hkr. 361, 2) hvárt eru allir menn í svefni á bœnum? (Eg. 203, 9).

Anm. Er spørgeordet subjekt eller hører det til subjektet, sættes subjektet foran verbet.

hverr eggjaði þik at mæla slíkum beryrðum við mik? (Hkr. 691, 4) hvert máltak er haft til skáldskapar? (SE. 49, 25).

Er spørgeordet underordnet led i sætningen, eller hører det til prædikatet eller til et underordnet led, indtræder, da spørgeordet altid maa staa først, «omvendt ordstilling» (verbet foran subjektet).

hverr var þessi hinn orðsnjalli maðr? (Hkr. 619, 24) hvernug varð hann við, Ásbjǫrn? (Hkr. 356, 33) hversu mikla frændsemi átt þú við Erling? (Hkr. 353, 21) við hvat fœddist kýrin? (SE. 4, 36) hvaðan af hefir hafizt sú íþrótt, er þér kallit skáldskap? (SE. 47, 16).

341. I schemaet d—g (336) kan af og til 4de led sættes foran 3die, navnlig naar det er kortere eller har lettere lydstof.

Baugi kallaði ilt fjárhald sitt (SE. 48, 25) gørði varmt vatnit (Heilag. II 216, 38) ek bað honum friðar fǫður minn (Forn. Suð. 55, 25) þetta þótti ilt frændum hvárstveggja þeira (Isl. s. II 255, 14).

Saaledes kommer objektet foran hensynsbetegnelsen, naar objektet er et (pers., refl., dem.) pronomen eller et adj., og hensynsbetegnelsen et subst., men ikke sjelden ogsaa, naar begge led er substantiver.

vanir gísluðu hann goðunum (SE. 15, 29) ok gipti hana þeim manni, er Gleur hét (SE. 7, 19) hét ek ǫðru konungsdóttur í Svíþjóðu (Herv. 305, 15).

Steinn gaf gjafir þeim Ragnhildi ok Eysteini (Hkr. 394, 25) en allir þeir fǫrunautar veittu svardaga Ólafi konungi (Hkr. 372, 30) Ólafr konungr sendi orð vinum sínum hingat til lands (Hkr. 371, 12) Þorsteinn Egilsson gipti Helgu, dóttur sína, þeim manni, er Þorkell hét (Isl. s. II 274, 6).

Meget sjelden: ok settu þó þeim stað ok skǫpuðu gǫngu þeim (SE. 5, 36).

342. Adverbielle bestemmelser til prædikatet.

a) Adverbier sættes efter verbet, alm. mellem 2det og 3die led i schemaet (336). Men hvis objektet eller hensynsbetegnelsen er (pers., refl., dem.) pron., sættes adverbiet efter disse led (altsaa mellem schemaets 3die og 4de led).

Egill varð ekki snemmbúinn (Eg. 214, 16) hann var þar lǫgmaðr (Hkr. 403, 28) hann var lengi konungr (Hkr. 26, 30). Þeir fengu þar góðar viðtǫkur (Hkr. 403, 29) Óðinn bar þeim mun verst þenna skaða (SE. 37, 24) Kimbi rétti fram hǫndina (Hkr. 497, 10) þeir tóku upp lík Ólafs konungs (Hkr. 499, 27) Haraldr konungr bauð út leiðangri miklum ok dró saman skipaher (Eg. 24, 15) sumir reka ofan hjǫrð til strandarhǫggs (Hkr. 27, 1) hann brendi ok víða bygðina (Hkr. 25, 32) hann sagði ok þá þessa atburði (Hkr. 169, 13) Freyja helt þá upp blótum (Hkr. 11, 25) þeir tǫluðu lengi einmæli (Hkr. 266, 25) hann tók til ok batt ramliga menit á háls sér (Hkr. 17, 24) Þorgeirr fagnaði vel konungi ok hans mǫnnum (Hkr. 470, 23) ek kenda gerla þá staði, er ek hafða fyrr komit ok sét (Hkr. 470, 7) Óðinn tók hǫfuðit ok kvað þar yfir galdra (Hkr. 6, 9) þeir kolluðu síðan Óttar Vendilkráku (Hkr. 26, 18).

Men: þeir fluttu hann til lands ok hengðu hann þar (Hkr. 20, 26) Þórir eggjaði hann ákaflega þessar ferðar (Hkr. 164, 32) Hárekr svarar því þungliga (Hkr. 402, 8) konungr tók því vel (Hkr. 470, 25).

Der siges dog ogsaa: Ívarr hinn víðfaðmi kom á Skáni ok dró þegar her mikinn saman (Hkr. 35, 30) luktu þá kistu vandliga (Hkr. 502, 10) þat líkaði Svíum illa (Hkr. 37, 18) Vanir fengu þar í mót þann er spakastr var í þeira flokki (Hkr. 5, 34).

b) Adverbielle komplementer sættes efter verbet og i regelen efter den nominale bestemmelse.

Bestaar komplementet af præp. med (pers., refl., dem.) pron., sættes det dog gjerne foran et substantivisk objekt; temmelig ofte faar ogsaa et komplement, som bestaar af præp. med subst., denne stilling.

Óðinn varð sóttdauðr í Svíþjóð (Hkr. 10, 14) hon brá þeim í yxna líki ok fœrði þá fyrir plóginn ok dró landit út á hafit (Hkr. 7, 1) sumir jafna henni við Bláland hit mikla (Hkr. 4, 11) Þormóðr hafði sverð bert í hendi (Hkr. 496, 28) hafði refði í hendi ok hǫtt síðan á hǫfði (Hkr. 412, 34) konungr tók þá í hirðlǫg með sér (Hkr. 472, 12) Óðinn tók sér bústað við Lǫginn (Hkr. 7, 15) Ólafr konungr gaf mér hring þenna í morgin (Hkr. 498, 30).

Sjeldnere: Eiríkr ok Jǫrundr brœðr urðu af verki þessu frægir mjǫk (Hkr. 21, 1) Óðinn lagði á bálit gullhring (SE. 38, 16) hon kendi fyrst með ásum seið (Hkr. 6, 13) Freyr reisti at Uppsǫlum hof mikit (Hkr. 11, 7) hann hafði mjǫk í hirð sinni allskonar leikara (Hkr. 19, 32) hann bauð til ferðar tvá sonu sína (Hkr. 471, 7) ok bjóða honum til sættar í fǫðurgjǫld mjǫðinn dýra (SE. 48, 6) Þórólfr kastaði þá fyrir borð ǫndvegissúlum sínum (Eb. 5, 26) hann hét Fróða konungi til liðs skatti af Svíum (Hkr. 24, 23) síðan kærði hann fyrir konungi skaða sinn ok úspekt konungsmanna (Hkr. 470, 32).

æsir bjóða fyrir sik fjǫrlausn (SE. 72, 28) Atli konungr bauð til sín Gunnari ok Hǫgna (SE. 76, 7) Óðinn hafði með sér hǫfuð Mímis (Hkr. 8, 19) hann átti þá konu, er Álfhildr hét, ok hafði með henni hálfa Vingulmǫrk (Hkr. 40, 6) gat með henni sun þann (Fsk. 2, 1) tók af henni annan baug til minja (SE. 75, 16) hann lagði á hvern þeira verð ok lausn (Hkr. 231, 28) ok batt við þá tengðir (Eb. 4, 1) ok fekk hann af því úþokka mikinn (Hkr. 163, 24) Ǫnundr konungr lagði á þat kapp mikit at ryðja markir (Hkr. 30, 4).

Sjeldnere: Haki konungr lagði nú lǫnd undir sik (Hkr. 20, 15) þeir hǫfðu ljós hjá sér (Hkr. 168, 27) tóku tal sín í milli (Hkr. 471, 34) hestrinn drap fótum undir honum (Hkr. 28, 3).

Anm. 1. En præp., der staar absolut med underforstaaet styrelse, faar samme plads som et adverbium.

Fáfnir ok Reginn beiddust af nǫkkurs í bróðurgjǫld (SE. 73, 24) Þormóðr sveifldi til sverðinu (Hkr. 497, 10) hann gengr at eldinum ok réttir at hendr sínar (Flat. I 556, 28) tóku þeir af margar álǫgur (Hkr. 674, 9) legg ek þat á við þik (Nj. 6, 28)

Sjeldnere: en sumir nefndu aðra menn til ekki síðr (Hkr. 497, 17) Hjalti helt vǫrð á ok gekk þegar at finna hann (Hkr. 278, 31) geri ek þann kost á (Flat. I 555, 28) ætlaði sér varla hóf um (Mork. 40, 32).

Stundom sættes præp. i absolut stilling og dens styrelse kommer senere (efter objektet, prædikatsordet eller et adv.). hǫgg þú af tvær alnar hverju stórtré (Laxd. 273, 10) þikkir mǫnnum þegar mikils um vert vaskleik þeira ok búning (Forn. Suð. 81, 6) þeim Írum þykkir um vert skipkvámu þessa (Laxd. 66, 6) Snorri brá við skjótt orðsending Guðrúnar (Laxd. 211, 1).

Stundom sættes præp. absolut og bagefter sættes det fuldstændige komplementsudtryk; se 28 a.

þá sló á þǫgn á hǫfðingjana (Fsk. 61, 33).

Anm. 2. Føies der til verbet baade et adverbium og et komplement, sættes alm. adverbiet først.

þeir gengu úti um bœinn (Hkr. 500, 6) hann gekk þegar heim til bœjarins ok inn í stofu (Hkr. 500, 20) Þormóðr settist niðr í hlǫðunni ok sat þar um hríð (Hkr. 497, 14) hann eignaðist ríki víða um Saxland (Hkr. 6, 29).

Sjeldnere: ok festu helluna langt í jǫrð niðr (SE. 20, 28).

Anm. 3. Naar hensynsbetegnelsen efter meningen nærmest slutter sig til en komplementsbestemmelse, sættes den alm. umiddelbart efter denne.

sveinninn tók upp í kampinn konunginum (Hkr. 285, 15) griðungr stakk hornunum í síðu hestinum (Hkr. 25, 7) ok steyptist hǫttrinn fyrir andlit honum (Hkr. 500, 11) ok lagði Ólafr konungr gullmen á háls mér (Hkr. 168, 34) þá svipti dvergrinn undir hǫnd sér einum litlum gullbaug (SE. 72, 38).

c) En adverbiel anvendelse af akk., dativ og genitiv stilles alm. efter den nominale bestemmelse.

jarl var vinsæll við bœndr lengsta stund ævi sinnar (Hkr. 163, 20) Aun var þá enn konungr at Uppsǫlum 5 vetr ok 20 (Hkr. 22, 29) Hrani jós hann vatni (Hkr. 163, 6) Óttarr svarti segir þat berum orðum (Hkr. 220, 8) allir menn unnu honum hugástum (Hkr. 637, 34) kysti fǫður sinn sœtum

kossum (Str. 65, 5) jarl sendi þræla sína til Orms þeira erenda (Hkr. 166, 7).

Sjeldnere: mun ek enn heldr bíða nǫkkura vetr annars gjaforðs (Hkr. 175, 18) hann tók hǫndum Yrsu dróttning (Hkr. 27, 15) ver þú eigi meir baki lyptinguna, en ek mun verja stafninn (Hkr. 210, 22).

Anm. Som det sees af explr. i det frgd., foranlediges tildels afvigelser fra den almindelige ordstilling derved, at man ikke gjerne skiller mere end høist nødvendig ord fra hinanden, som tilsammen danner staaende udtryk, som taka hǫndum, drepa fótum, taka tal, halda vǫrð, gera kost, ætla sér hóf, verja baki o. l.

343. Omvendt ordstilling.

a) Objektet, hensynsbetegnelsen, prædikatsordet ligesom ogsaa et adv. eller en adverbiel bestemmelse kan stilles først i sætningen, naar sætningsledet eller bestemmelsen særlig udhæves.

I dette tilfælde sættes verbet umiddelbart efter det udhævede ord, subjektet efter verbet[1] (se 338, d) og saa de andre led eller bestemmelser idethele i den ovenfor anførte orden.

Omvendt ordstilling er meget almindelig. Det gamle sprog ynder idethele, ikke mindst i direkte tale, en mere pointeret diktion, end vi i alm. benytter i de moderne nordiske sprog. Navnlig kan merkes, at prædikatsord og negtelse ofte udhæves paa denne maade.

fjóra menn sendi hon fjǫgurra vegna í bygðina (Hkr. 237, 23) Ásu dóttur sína gipti hann Guðrøði konungi (Hkr. 35, 23) fé þat alt gaf hann liðsmǫnnum sínum (Hkr. 24, 16) þér kallit Harald heimskan, en mér þykkir þú fól (Hkr. 694, 8) þá verðr hann varr við griðunginn (Hkr. 25, 5) þá tók Loki upp stein (SE. 72, 16) því næst sagði Bikki þetta konungi (SE. 77, 3) eptir þat lagði Brynhildr sik sverði (SE. 76, 2) um hans daga var friðr góðr í Svíþjóð (Hkr. 29, 32) þat kveld gekk hann at brúðhlaupi með Brynhildi (SE. 75, 12) með þeiri sjávarstrǫndu gáfu þeir lǫnd til bygðar jǫtna ættum (SE. 6, 8) þá beit hann hǫndina af (SE. 17, 3) skamt þaðan frá viðr tjǫrnina hjá leirvík nokkurri var Haraldr (Hkr. 285, 22).

---

[1] svá likit Þóris var i brott borit (Hkr. 357, 9) er en ganske usedvanlig ordstilling.

dóttir Njarðar var Freyja (Hkr. 6, 12) vitr maðr ertu ok siðugr (Hkr. 288, 20) dýrt er dróttins orð (Hkr. 300, 33) góð morginveiðr er þetta (Hkr. 305, 11) úsællig kona er þetta (Hkr. 691, 23) úlíkir dagar váru þeir, herra! er þér sigldut með prýði ok fegrð at Noregi (Hkr. 688, 4).

eigi dynr brúin minnr undir einum þér, ok eigi hefir þú lit dauðra manna (SE. 38, 26) eigi skorti þar áfenginn mjǫð (SE. 76, 25) ekki er þat várt ættnafn (Hkr. 366, 3) en hvergi kómu Bjarmar svá nær þeim eða vápn þeira, at mein yrði at (Hkr. 383, 4).

Anm. Stundom findes den til et kompl. hørende præp. stillet først i sætningen, medens dens styrelse følger paa den sedvanlige plads.

af hefir þú mik ráðit brekvísi við þik (Laxd. 117, 1) en á þykki mér vera skuggi nǫkkurr manninum (Forn. Suð. 52, 49) við mundir þú leita at eyða þessu (Forn. Suð. 17, 29).

Ligeledes kan et attributivt adj. sættes først for at udhæves, og det subst., som det hører til, stilles efter verbet.

góðan eigum vér konung (Hkr. 477, 25) góðr er nautr at (Hkr. 498, 29) þeirrar skaltu konu biðja (Laxd. 216, 14) engi var hann hermaðr (Hkr. 22, 12).

Cfr. ogsaa: lítlu skiptust þau fleirum orðum við (Hkr. 162, 9).

b) Omvendt ordstilling bruges ogsaa i eftersætninger; fremdeles

i udtryk som ætla ek, vil ek o. l., naar de indskydes i objektssætningen; og i udtryk som «sagde han» o. l., stillet efter eller indskudt i den direkte tale,

idet nemlig den foranstillede bisætning eller direkte tale har samme virkning som foranstillet objekt eller adv. bestemmelse.

áðr konungr kœmi af skóginum, lét hann marga menn (OH. 18, 36) þótt ek sjá úskygn, þá er þó sjálf hǫnd hollust (OH. 157, 31)[1].

[1] Cfr. sá maðr er kaupmaðr skal vera, þá verðr hann leggja sik í margan lífsháska (Kgs. 6, 8) en sá er þetta nemr ok gætir, þá missir sá eigi sannrar spektar (Kgs. 5, 16).

Naar der stundom findes udtryk som: ok einn dag, er konungr reið á veiðar, ok hann varð einn sinna manna; hann sá einn steinn mikinn (for sá hann ell. þá s. h. Herv. 205, 1); en er Hildi gengr frá sinni hǫll, ok með henni ganga tólf greifar (for þá ganga m. h. Didr. 215, 9), er dette ikke at opfatte anderledes end som inkurie (af forfatteren eller skriveren).

fáir, ætla ek, at þau bindi sárin, er hann veitti (Eg. 65, 17) arf minn allan, vil ek, at taki Þórólfr félagi minn (Eg. 26, 9) þau orð, bað Ásta, at vit skyldim bera þér (OH. 31, 1) hefir þú nǫkkura menn hitt í borginni, segir Arinbjǫrn, þá er þik muni kent hafa? (Eg. 216, 25) þokum at skóginum, sagði hann, ok látum hann hlífa á bak oss (Eg. 168, 8).

c) Stundom rykkes i omvendt ordstilling og idethele, naar verbet kommer først (navnlig efter ok og hvor ok er udeladt 338 e og f), subjektet bort fra sin regelmæssige plads umiddelbart efter verbet og sættes længere tilbage i sætningen. Saaledes:

Naar prædikatet bestaar af uselvstændigt verbum med prædikatsord, og subjektet er substantiv ell. dem. pron., kan prædikatsord, hensynsbetegnelse og adv. bestemmelser stilles foran subjektet, mellem dette og verbet.

þá var þar konungr Ólafr sœnski (Hkr. 161, 5) enda er miklu meiri hans ofsi (Isl. s. II 239, 6) ok var því meiri úgleði hans (Eg. 214, 9) þá var fǫst stǫngin við kropp arnarins (SE. 45, 32) er þér kunnig ætt hans ok fjáreign vár (Isl. s. II 216, 15) ok urðu honum fegnir frændr ok vinir (Isl. s. II 238, 14) ok þótti honum þat lítilmannligt (Eb. 7, 13) ok þikkir mǫnnum þat mikit mein (SE. 41, 4) en úlfinum þótti sér þat ekki ofrefli (SE. 19, 9).

Naar prædikatet er et intransitivt (ell. reflexivformet) verbum og subjektet et subst. (dem. pron.), sættes alm. et adv. (ell. en absolut præp.) og en hensynsbetegnelse mellem verbet og subjektet; stundom ogsaa et adverbielt komplement eller en anden adverbiel bestemmelse.

þar hljóp ofan skriða mikil með grjóti ok leiri; þar varð fyrir Ǫnundr konungr (Hkr. 31, 13) þar reri innan í móti Erlendr son Hákonar jarls (Hkr. 167, 32) en fyrir skipunum réð þá Erlendr son hans (Hkr. 166, 30) þá rendu at skip Ólafs (Hkr. 168, 5) þá kom til Gautviðr fóstbróðir hans (Hkr. 30, 27) ok helzt þó vinfengi þeira Fróða (Hkr. 24, 29) ok brunnu þar inni 6 konungar (Hkr. 32, 29) varð þá orrosta mikil (Hkr. 24, 26) sígr þá saman orrosta (Hkr. 34, 14) fóru aptr sendimenn (Hkr. 25, 28) ok varð mǫnnum mikit gaman at þessu (Isl. s. II 207, 11) fell honum þá svá spánn (Hkr 35, 1) þá fellust ǫllum ásum orðtǫk (SE. 37, 18) hlýddi

honum þat síðan er hann fekk konungs styrk (Hkr. 352, 34).

í þann tíma var yfir Danmǫrku fyrst Danr hinn mikilláti (Hkr. 22, 14) síðan dreif til hans mikit illþýðisfólk (Hkr. 24, 4) því næst gekk í hǫllina kerling ein gǫmul (SE. 33, 18) snerust til hlýðni við hann allir menn í Noregi (Hkr. 170, 16) ok funnust þá víða í mǫrkunum skóglaus lǫnd ok bygðust þar þá stór heruð (Hkr. 30, 6) þat sama sumar kemr liði sínu Hjǫrvarðr konungr til Svíþjóðar (Hkr. 33, 4) stóð þar langa hríð mikil deila millum Ingjalds konungs ok Hǫgna konungs (Hkr. 35, 13)[1].

Naar objektet er pron., kan det sættes mellem verbet og subjektet.

ekki hryggja mik hót þín (Isl. s. II 238, 6).

344. Staar verbet i en af de sammensatte former,

a) sættes, naar subjektet stilles først, hjælpeverbet paa den plads, som verbet egentlig skal indtage, og i alm. participiet eller infinitiven umiddelbart derefter, dog saaledes, at adverbier stilles imellem de to dele af verbalformen.

Þóroddr Snorrason hafði dvalizt í Noregi (Hkr. 403, 13) Þóroddr hafði heyrt getit Arnljóts (Hkr. 406, 22) Mǫrðr hafði kvadda þingvallarbúa níu til sakarinnar (Nj. 144, 90) Ólafr konungr hafði sent vingjafar mǫrgum hǫfðingjum til Íslands (Hkr. 369, 10) hon hafði knýtt um sik blæju (Laxd. 209, 14) hon er þǫkt lýsigulli (SE. 38, 22) sá búandi er nefndr Hreiðmarr (SE. 72, 20) ek skal fá honum rauðan kyrtil (Hkr. 367, 23).

Fáfnir hafði þá tekit hjálm (SE. 73, 30) Agni konungr var þar brendr (Hkr. 17, 32) þér hafit hér setit í Víkinni einn vetr ok 2 sumur (Hkr. 269, 28) þeir Karli hǫfðu þá dregit segl sitt ok váru langt komnir (Hkr. 383, 34) Yngva nafn var lengi síðan haft í hans ætt fyrir tignarnafn (Hkr. 11, 14) ek mun eptir vera (Hkr. 319, 2) en ek mun þó verða víss hins sanna (Hkr. 339, 23).

Sjelden: ek mun gefa þér þá jarldóm (Hkr. 456, 20).

[1] Sjelden ved trans. verbum: hana tók at herfangi konungr sá er Heðinn hét (SE. 89, 10).

Ikke sjelden sættes dog ogsaa prædikatsordet og hensynsbetegnelsen imellem for at fremhæves, men sjeldnere verbets nominale styrelse eller et komplement eller en anden adverbiel bestemmelse.

þat eru díar kallaðir eða dróttnar (Hkr. 5, 3) Dyggvi var fyrstr konungr kallaðr sinna ættmanna, en áðr váru þeir dróttnar kallaðir (Hkr. 16, 5) mart hefir honum harðfœrt þótt (SE. 27, 29) hon hafði þess heit strengt (SE. 75, 4) fáir hafa oss slíkt fœrt um hríð ór Noregi (Hkr. 275, 20) Yngvi Alreksson var þá enn eitt haust kominn ór víkingu til Uppsala (Hkr. 19, 2) þér hafit í sumar vakit við mik þat mál (Hkr. 390, 20).

Anm. Naar en præp. med styrelse er knyttet til et verbum i sammensat form, sættes ofte præp. foran participiet eller infinitiven og dens styrelse efter.

hafi þit vel yfir slétt vanhyggju mína (Isl. s. II 201, 12) þat hefir mik til rekit svá langrar ferðar (Laxd. 70, 9) hefir Þorgils þat til mælt ferðarinnar (Laxd. 224, 21) at Hrútr hefði þungt af fengit Kolkatli ok sonum hans (Laxd. 138, 13) hverneg þeim hefði á litizk konunginn (Laxd. 150, 10) hér er mikit af sagt burtreið þessarra manna (Forn. Suð. 35, 54) var mikit til aflat þessar veizlu (Laxd. 93, 3) kvað eigi þar fé til sparat bœjar þess (Laxd. 114, 8) munu vér frá hverfa ánni (Laxd. 41, 12) hann mun honum eigi sakir á gefa þessi orðasemi (Laxd. 87, 11) barnit var at komit dauða (Hkr. 365, 31).

Paa samme maade siges, naar komplementet er knyttet til en inf. efter mega, vilja, biðja, þykkja o. l.

eigi má ek hug mínum á koma fleiri þá hluti (Kgs. 38, 15 Krania-udg.) vil ek at vísu við ganga þinni frændsemi (Laxd. 71, 15) vilda ek til hafa þessa máls þitt orðafullting (Laxd. 157, 21) við þá er eigi vildu undir ganga hans vilja (Laxd. 146, 24) vil ek nú viðr skiljast hans mál (Hkr. 359, 31) at konungr mundi vilja til hlýða sætta umleitanar (Hkr. 278, 1) Ólafr bað hann við taka hrossunum (Laxd. 167, 12) mikit þykki mér á liggja ofstœki hennar (Laxd. 216, 17).

b) Naar verbet staar foran subjektet, indtager hjælpeverbet hovedpladsen; umiddelbart derefter kommer subjektet og saa den anden del af verbet. Adverbier o. s. v. kan da komme mellem subjektet og den anden del af verbet efter lignende regler som under a).

þá var Svanhildr seld honum í hendr (SE. 76, 39) nú hefi ek þýddan draum þinn (Isl. s. II 197, 5) ok hafði hann drepit mart fólk (Hkr. 16, 24) váru þeir Álfr ok Yngvi heygðir á

Fyrisvǫllum (Hkr. 19, 17) nú skaltu flytja þitt kvæði (Isl. s. II 237, 7) geysi mǫrg heiti hafi þér gefit honum (SE. 14, 16) var hann kallaðr dróttinn yfir Svíum (Hkr. 11, 4) eigi munu vápn eða viðir granda Baldri (SE. 37, 3) skyldi Sǫrli ok Hamðir hǫggva af honum hendr ok fœtr (SE. 77, 18).

ok hefir þat gull aldri síðan fundizt (SE. 76, 9) skaltu nú gjalda konungi þat er eptir er (Hkr. 401, 6) ok mun hann eigi lengi þurfa (Eg. 216, 17) mik skal hann fyrir finna (Fsk. 24, 17).

þá skal ek eigi við þik skiljast (Hkr. 397, 34) nú skaltu mínum ráðum fram fara (Isl. s. II 225, 14) þá var hann þegar hǫfðingi gerr (Hkr. 6, 2) um kveldit var Fjǫlni fylgt til herbergis (Hkr. 12, 13) en eptir gǫfga menn skyldi haug gera til minningar (Hkr. 9, 23) cfr. i spørgsmaal: hafa allir hlutir eiða unnit at eira Baldri? (SE. 37, 5) hefir þú nǫkkura menn hitt í borginni? (Eg. 216, 25).

Sjeldnere: ok váru allir blótaðir ok brendir síðan (Hkr. 10, 33) verðr þá Jǫrundr konungr ofrliði borinn (Hkr. 21, 31) ok man Erlingi þó œrit mart til handa bera (Hkr. 395, 14).

Ved de med vera sammensatte former sættes dog ofte subjektet (subst. eller dem. pron.) efter participiet og kan saaledes komme sidst i sætningen.

Frosti er nefndr hǫfðingi þeira (Hkr. 17, 10) þar váru settir bautasteinar hans (Hkr. 13, 33) ok var fluttr varnaðr þeira til skips (Isl. s. II 212, 7) þar var gert ker mikit (Hkr. 12, 9) með því skulu unnin vera þrjú níðingsverk (Herv. 205, 17) Ynglingar váru síðan kallaðir hans ættmenn (Hkr. 11, 15) af þeira nafni eru svá kallaðir hinir dýrstu gripir (Hkr. 11, 31) þá var þar fyrir búin veizla (Hkr. 12, 8) var þar þá ok kominn Þórir hundr (Hkr. 399, 12) var þá enn eigi greiddr einn þriðjungr fjárins (Hkr. 401, 3) var þeim Þóroddi unninn góðr beini (Hkr. 406, 10) var þeim gefinn dagverðr (Hkr. 406, 28) en þeim var þá ætlaðr gnógr drykkr (Hkr. 405, 6) en honum var fengin leyniliga harpa (SE. 76, 13) af hennar nafni eru hnossir kallaðar þat er fagrt er (SE. 21, 10) cfr. i spørgsmaal: er þér eigi sagt þat, at etc. (SE. 8, 10).

Ved andre sammensatte verbalformer er denne stilling sjelden.

hefir hér setit svala ein við gluugginn (Eg. 221, 9) hana

hafði átt fyrr Þóroddr (Isl. s. II 192, 1) ok hefir þaðan af dreifzt fjǫlkyngin víða ok haldizt lengi (Hkr. 9, 9) því skal fylgja sigr í orrustum (Herv. 205, 10) þeim skyldi þjónostu veita ok lotning alt fólk (Hkr. 5, 4) þá mun eigi minna verða mítt erendi (Hkr. 353, 18).

345. Infinitivens stilling.

a) Som subjekt sættes infinitiv regelmæssig efter verbet med dertil horende prædikatsord og hensynsbetegnelse; cfr. 338, b.

b) Som objekt faar infinitiv samme stilling som det nominale objekt.

Þórr hugði at verja sik (SE. 29, 7) hann ætlar þá at sigla til Englands (Eg. 214, 12) þá buðu vinir hans at flytja lík hans vestr til Englands ok grafa hann at kirkju (Fsk. 26. 12) ek mun eigi letja at leggja til orrostu (Hkr. 764, 7) veitti hann þeim at vígja Jón Birgisson til erkibyskups (Hkr. 745,5).

Infinitiv kan da som et andet objekt sættes først i sætningen for at udhæves.

sjá má ek þik (Laxd. 148, 7) þakka viljum vér yðr (Laxd. 149, 5).

c) Naar der foruden inf. som objekt er et personsobjekt (i akk. eller dativ), sættes alm. personsobjektet foran infinitiven.

konungr bað hann blíðum orðum at taka við kristni (Hkr. 188, 20) beiddi konung taka við frændsemi sinni (Hkr. 721, 6) lát hann fá af sætt góða (Eg. 217, 20) ok láta kvernstein falla í hǫfuð henni (SE. 48, 2) boðaði hann ǫllum mǫnnum at skírast (Hkr. 173, 9) synjaði hann honum at byggja í Jǫtunheimum (SE. 26, 40).

Naar personsobjektet i akkusativ ved láta er et subst., kan det dog ogsaa staa efter infinitiven:

þar lét Þórr koma á ǫngulinn oxahǫfuðit (SE. 36, 3) ef hon vill láta fara Baldr heim í Ásgarð (SE. 37, 30).

d) I akk. med inf. sættes regelmæssig subjektet foran inf.

sá þeir borg standa á vǫllum nǫkkurum (SE. 30, 31) opt hefi ek heyrt yðr þat mæla (Hkr. 773, 5) konungr svaraði, bað guð hjálpa honum (Hkr. 360, 24).

Af og til kommer et substantiv som subjekt efter inf.

især ved en slags omvendt ordstilling, idet et adv. eller underordnet sætningsled, som hører til den infinitive sætning, er stillet foran, umiddelbart efter det styrende verbum.

sá þar sitja í ǫndugi Baldr (SE. 38, 35) Arinbjǫrn bað þá ganga inn tólf menn (Eg. 217, 8) ek get hér hafa verit Gunnar (Nj. 23, 77) ok taldi sér leiðast óp hennar (SE. 48, 3) kvað illra svara vera ván af honum (SE. 22, 33) kvað honum heimila skyldu sína vináttu (Hkr. 276, 2)[1].

e) Til at betegne hensigten sættes inf. efter hovedverbet med de dertil hørende bestemmelser (dog stundom s o f a g a n g a, s o f a f a r a; se 212).

346. Sætningsled og adverbielle bestemmelser til en infinitiv faar samme stilling til denne som til et finit verbum.

Eysteinn skyldi festa at gjalda hálfan fimta tog marka gulls (Hkr. 753, 5) viltu selja oss korn? (Hkr. 353, 9) hann heitr at gefa þeim bæði ríki ok fé (Hkr. 799, 10) engi þorði krefja hann orða (SE. 22, 29) kref ek lǫgréttumenn at dœma Sigurð syknan sakarinnar (Hkr. 679, 11) hann vildu goðin fram setja ok gera þar á bálfǫr Baldrs (SE. 37, 35) Arinbjǫrn bað taka upp borðin (Eg. 216, 19) eigi mun konungr láta at eggjast um ǫll níðingsverk þín (Eg. 219, 10) ok var þat gert at beiða griða Baldri fyrir allskonar háska (SE. 36, 31).

Ikke sjelden udhæves dog objektet eller en anden bestemmelse ved at stilles f o r a n infinitiven.

seint er satt at spyrja (Hkr. 354, 2) máttir þú þat vita áðr (Eg. 218, 18) hér kann ek gott ráð til leggja (Hkr. 707, 23) vér viljum ekki lof hans heyra (Eg. 219, 7) um morgininn eptir vill konungr þing hafa (Laxd. 147, 19) lætr hann kirkju gera ok auka mjǫk kaupstaðinn (Laxd. 149, 23) í þessarri orrostu var ekki gott blauðum manni mótigang at veita (Fsk.

[1] I de sammensatte infinitivformer sættes regelmæssig hovedverbet e f t e r hjælpeverbet, men dog ikke sjelden f o r a n.

kvazt hafa s p u r t af et ljósasta um hans erindi (Laxd. 151, 17) ok þykkist Kjartan aldri k o m i t hafa í jafnrakkan stað fyrr (Laxd. 144, 24) konungr kvað þá v i t a skyldu (Laxd. 146, 12) en þó kváðu þeir últinn slíta mundu (SE. 20, 8; cfr. ok hefir þat mest úhapp verit u n n i t með goðum ok mǫnnum (SE. 37, 17) men ogsaa: mér hefir k e n t verit á unga aldri Hkr. 354, 3).

25, 32) Eysteinn konungr sagði þat vant mál at beiða hann mótmæli veita bróður sínum (Hkr. 677, 4) at æsirnir bæði þá heila hittast (SE. 30, 29).

347. Skal infinitiv styres af præp.

a) sættes præp. umiddelbart foran inf., naar verbet har usammensat form.

gerðist Ólafi forvitni á at reyna spádom (Hkr. 148, 2) váru fúsir til at herja (Hkr. 801, 14) tóku þeir þegar fyrstir undir at játta þessu boði (Hkr. 172, 29) leitar hann til at kynda eld fyrir sjálfu porti kastalans (Stj. 402, 13) lifnaði enn dauði ok leitaði við upp at rísa (Heilag. I 557, 25).

Stundom kan dog præp. ved en mellemliggende bestemmelse skilles fra inf.

hann tók til hinn fyrsta vetrardag at gera borgina (SE. 26, 9) þótt mannraun sé í nǫkkur at fylgja mér (Laxd. 5, 2) þá sendi Allfǫðr til guðin at taka bǫrnin (SE. 18, 27) þá eggjuðu þeir til Goþorm, bróður sinn, at drepa Sigurð (SE. 75, 37) cfr. 342 b, Anm. 1 slutn.

b) Har verbet sammensat form, sættes i regelen præp. umiddelbart foran verbalformens andet led og den af præp. afhængige inf. efter dette; cfr. 344 a, Anm.

hann hafði mikit bann á lagt at ræna innanlands (Hkr. 65, 28) hann mun ok líf á leggja at vera þér trúr (Nj. 70,51) ekki happ mun þér í verða at hafa með þér sverðit (Laxd. 104, 3) hverja vél æsir mundu til finna at taka hann í forsinum (SE. 39, 29) at sá muni eigi einurð til hafa við at ganga (Laxd. 148, 6) skal ek við leita at fyrirkoma því ráði (Kgs. 186, 28) hógligar skulu vér við komast at leggja til þeira (Hkr. 760, 23) skal ek eigi af láta yðr at leiða á réttan veg (Stj. 449, 22).

Men ogsaa: þeir hǫfðu verit at 3 sumur at gera haug einn (Hkr. 52, 33) mun ek nú heima sitja ok láta af at þjóna konungum (Eg. 13, 13).

c) I lighed hermed stilles i regelen, naar der til verbet er føiet en infinitiv, hvortil der hører en præp. med infinitivisk styrelse, præp. foran og styrelsen efter infinitiven.

vil ek ekki á girnast at hafa meira af lǫndum (Hkr. 324, 13) hann blaðraði tungunni ok vildi við leita at mæla (Hkr.

747, 24) lézt ǫngum til trúa at hirða sína gripi nema Roðbert (Forn. Suð. 50, 6).

Anm. Ogsaa naar præp. med infinitivisk styrelse er føiet til et adjektivisk prædikatsord, sættes gjerne præp. foran og infinitiven efter adjektivet.

þá em ek eigi til fœrr at ríða á burt við þik (Forn. Suð. 80, 51) svá lízt mér, sem þess hlutar mun ek yðr spurt hafa, er engi er til fœrr at segja (SE. 27, 33) þótti hann þá vel til feldr at stjórna sínu veldi (Forn. Suð. 45, 14) svá þykki mér, sem Þorleiki virðisk engi jafnvel til fallinn at vera fyrirmaðr (Laxd. 223, 23).

348. Attributets stilling.

Adjektiv i positiv som attribut sættes, naar det staar i ubestemt form, regelmæssig efter subst. (navnlig naar der til adjektivet er føiet en adverbiel bestemmelse). Foran stilles det, naar det skal sterkere betones, sjeldnere ellers.

a) húskytja nǫkkur lítil ok auð (Hkr. 499, 28) þar ferr nú guð várr með ljósi miklu (Hkr. 347, 16) þá stefndi Ólafr konungr þing fjǫlment (Hkr. 349, 4) hann var maðr stórauðigr, virðingamaðr mikill (Hkr. 351, 26) kváðust hafa með sér vist œrna (SE. 72, 23) þó sendi hann Aðilsi berserki sína tólf (SE. 82, 9) hér eru nú kostir tveir á með oss (Hkr. 347, 34) váru þá gervir eldar stórir fyrir þeim (SE. 82, 26) þvíat hann hafði hár bæði mikit ok fagrt (Hkr. 65, 14) þar mun Ólafr láta hring blóðrauðan um háls þér (Hkr. 169, 2) konungr bað þá taka skírn ok trú rétta (Hkr. 471, 32) hǫfðu skip gott ok fǫruneyti (Eg. 23, 11, hvor et adj. er føiet som attribut til to sideordnede subst.).

b) þar fylgði segl stafat með vendi (Hkr. 352, 25) fekk Hrólfi kraka dýrshorn fullt af gulli (SE. 82, 38) þvíat hon átti búanda hugaðan betr (SE. 75, 25) hann átti tvá sonu vel frumvaxta (Hkr. 470, 22) langskip gott ok skipat góðum drengjum (Eb. 5, 6).

c) þar var konungsbú, ágætr bœr (Hkr. 352, 30) sá þar mikinn hér fyrir sér búinn til bardaga (Hkr. 344, 4) segir fǫður sínum hǫrð tíðendi (Hkr. 344, 15) undarliga hluti hefir borit fyrir mik um hríð (Hkr. 470, 1) trúa nú á sannan guð (Hkr. 345, 16) sér á yðr með hvǫssum augum (Hkr. 347, 3) fórtu illu heilli heiman (Hkr. 344, 23) helt teknum hætti um

ríki sitt (Hkr. 351, 20) þar var konungr fjórar nætr (Hkr. 344, 12).

d) þá svipti dvergrinn undir hǫnd sér einum litlum gullbaug (SE. 72, 38) at þeir skulu fylla belginn af rauðu gulli (SE. 72, 31) síðan var þing sett á miðjan þingvǫll (Hkr. 346, 30)[1].

Anm. 1. Stundom er det attributive adj. ved mellemstillede ord skilt fra det subst., som det hører til.

væta var á mikil um daginn (Hkr. 345, 12) dreymdi Guðbrand, at maðr kom til hans ljóss (Hkr. 344, 27) maðr er nefndr Áslákr Fitjaskalli kynstórr ok ríkr (Hkr. 350, 7) ok eru þaðan ættir komnar stórar (SE. 77, 37) hversu margar vildir þú kýr eiga? (Hkr. 286, 1) váru þar áðr margir menn inni fyrir sárir mjǫk (Hkr. 497, 25) þat sannar ok Daniel spámaðr, at færi sé englar sendir í heim (Hom. 181, 21) segir Hildigunnr mér, at fáleikar sé miklir með yðr (Nj. 109, 72) fari engir, fyrr en allr ferr flotinn (OH. 38, 30).

Anm. 2. De samme regler gjælder for adjektiviske (posses., dem., ubestemte)[2] pronomener.

móðir mín er systir hans (Hkr. 353, 21) hvar er nú guð þinn? (Hkr. 346, 32) konungrinn setti á kné sér Guthorm, bróður sinn (Hkr. 285, 9) takit þér gull yðart ok gersimar (Hkr. 347, 32) kom hann til dvergs þess, er heitir Andvari (SE. 72, 34) til þess er saga sjá, at etc. (SE. 78, 26) hann varð hræddr mjǫk við ógn þessa (Hkr. 344, 32) lauk svá stefnu þeiri (Hkr. 351, 14) ek vil bjóða fé fyrir mann þenna (Hkr. 357, 16) þeir kómu at á nǫkkurri ok gengu með ánni til fors nǫkkurs, ok við forsinn var otr einn (SE. 72, 14) Guðbrandr átti son einn (Hkr. 343, 5)

ekki er þat várt ættnafn (Hkr. 366, 3) svá er at segja frá mínu skapi (Hkr. 472, 1) en sá hestr þorði eigi at hlaupa í eldinn (SE. 75, 8) þat kveld gekk hann at brúðlaupi með Brynhildi (SE. 75, 11) þá hljópu þeir allir upp ok lutu því skrimsli (Hkr. 346, 29) fór þetta boð um þau fylki ǫll (Hkr. 349, 20) nú ræð ek þér þat at berjast eigi við þenna mann (Hkr. 344, 22) þá váru sumir bœndr komnir (Hkr. 346, 26) sonr þinn fór enga sigrfǫr á mót Ólafi konungi (Hkr. 344, 28) Hreiðmarr unni þeim enskis pennings af gullinu (SE. 73, 24) vér eigum þann guð, er hvern dag má sjá (Hkr. 345, 19).

---

[1] Naar der til et subst. er føiet 2 attributive adjektiver, sættes gjerne det ene foran og det andet efter (især naar det ene er **litill** ell. **mikill**).

einn litill sveinn ok fátœkr er nefndr Vǫggr (SE. 81, 25) á Nástrǫndum er mikill salr ok illr (SE. 43, 29) mikit hús ok fagrt (SE. 22, 23) hann var frægr maðr ok störættaðr (Laxd. 7, 5). Men ogsaa: maðr vitr ok fjǫlkunnigr (SE. 1, 18).

[2] Enkelte af disse (som **engi**, **hverr**) faar da paa grund af sin betydning helst plads **foran**, andre (som **nǫkkurr**, **einn**) **efter**.

Þorgils Hálmuson ok þeir Grímr feðgar hǫfðu í sinni varðveizlu lík Ólafs konungs (Hkr. 501, 28) segja honum sitt erindi (Hkr. 345, 5) Reginn hafði þat sverð, er Refill er kallaðr (SE. 73, 33) þar svaf inni ein kona (SE. 74, 33) þat var eitt sinn, at etc. (SE. 75, 21).

spurði þá at, ef nǫkkurir væri þeir menn á þinginu (Hkr. 363, 24).

349. Adjektiv i positiv som attribut sættes, naar det staar i bestemt form i regelen efter et egennavn, men foran fællesnavn.

Ólafr enn sœnski (OH. 51, 23) Finnr enn skjálgi (OH. 4, 8) Hákon jarl inn ríki (OH. 1, 13) á Orminum langa (Hkr. 198, 20) Svíþjóð hin mikla (Hkr. 4, 9) Vínland hit góða (Hkr. 204, 24) Bjarkamál hin fornu (Hkr. 477, 10) Ólafr digri. Óttarr skáld svarti.

þeir kǫlluðu hann inn digra mann (OH. 51, 25) sendi hann braut ena gautsku menn (OH. 59, 23) þar var 6 konungum skipat í hinn nýja sal (Hkr. 32, 10) hinn hvíti bjǫrninn (Kgs. 51, 8) et sama kveld (OH. 14, 10).

Anm. 1. Sjelden ved stedsnavne adj. foran: fornu Sigtúnir (OH. 17, 17); cfr. Grœnaland.

I L. S. sættes ofte epitheta ornantia foran egennavnet: hinn sæli Jakobus postoli (Hom. 4, 7) hinn góði Barlaam (Barl. 199, 27) hinn virðulegi Hákon konungr (Str. 1, 20); cfr. hinn helgi Ólafr konungr (Hkr. 567, 30).

Anm. 2. Sjelden ved fællesnavne adj. efter.

engi maðr mátti nefna hann annan veg en jarl hinn illa (Hkr. 169, 28) hafit mykla (Kgs. 54, 15) þá sofnaði prestrinn sári (OH. 250, 35) sendimenn gerðzku (OH. 84, 16) sá stóð 3 penninga silfrs vegna (Hkr. 123, 6).

Se forresten exemplerne 43 fgg.

350. Adjektiv i komparativ og superlativ staar som attribut i regelen foran subst.

er smærri skip Ólafs konungs ruddusk, stukku menninir undan ok gengu upp á hin stœrri skipin (Fsk. 64, 9) hann skyldi hafa af ǫllu hinn betra hlut (Hkr. 29, 20) siðr enna fyrri konunga (OH. 59, 32) á efra aldri (Hkr. 336, 15).

hann var kallaðr vitrastr maðr í Svíaveldi (OH. 65, 20)

hann kǫllu vér mestan veiðimann (OH. 85, 24) standa þar myklu stœrstir skaðar af (Kgs. 85, 8).

á sjau nóttum fór herboðit frá hinum synsta vita í hina norztu þinghá (Hkr. 98, 17) Haraldr var enn gerviligsti maðr (OH. 11, 25) Ólafr konungr hafði jafnan með sér XII ena spǫkustu menn (OH. 86, 37) í næsta hús (OH. 115, 30).

Se forresten exemplerne 44; 50; 57; 62.

Anm. Sjelden: þvíat honum er liðsþǫrf meiri (Hkr. 472, 6); cfr. en veizlur konungs hafði hann miklu minni en fyrr (Hkr. 350, 4).

hann var maðr ríkastr í vestra Gautlandi (OH. 84, 36) þann vissa ek mann beztan í heimi (OH. 123, 16) með Guðmundi var rausn mest á Íslandi (OH. 76, 6). Adj. er her sat efter paa grund af den tilføiede bestemmelse, se 348.

351. Er adj. i bestemt form føiet til et subst., der ogsaa bestemmes ved dem. eller posses. pron., stilles adj. i alm. foran, men ofte ogsaa efter subst. (se 48; 49).

fyrir þeim enum digra manni (OH. 58, 5) sá hinn úvitri greifi (Hom. 153, 12) sjá hinn ungi maðr (Flat. I 125, 1) þat sama haust (Hkr. 34, 7) ein kona mælti, at hann hefði gengit til nakkvars með þau svǫrtu augu (OH. 81, 22) enir fyrri forellrar várir (OH. 69, 6) þá bar Ásta til hans enn yngsta son sinn (OH. 63, 35) birt mér þitt hitt milda andlit (Barl. 199, 10) mínir góðu vinir (Hom. 165, 1).

ferð sú en fyrri (OH. 120, 23) hann spurði, hverr fyrir skipi því réði enu vegliga (OH. 113, 32) þat vár et næsta (OH. 14, 20) hann stóð upp á stein þann hinn mikla, er stóð hjá svínabœlinu (Hkr. 168, 23) byrðingssegl várt it forna (OH. 115, 19) minntist á æfi sína ena fyrri (OH. 70, 11) ó lafarðr minn góði (Hom. 160, 6) bauð hann ambótt sinni þeirri þrœnzku (Hom. 153, 13).

352. a) Et substantivisk værdighedsnavn eller tilnavn, som føies til et personnavn, sættes efter dette.

Ólafr konungr. Hákon jarl. Ólafr Tryggvasonr. Einarr Suðreyingr. Ásbjǫrn selsbani.

Foran sættes (L. S.): herra, síra, junkherra, frú, jungfrú.

herra Hákon; síra Ivent; junkherra Knútr, son Hákonar jarls ok frú Kristínar; jungfrú Úlfhildr.

b) Men naar fællesnavnet er hovedordet, og et egennavn føies bestemmende dertil, sættes egennavnet sidst.

sveinninn Grímr (Eg. 312, 6) skáldin Gizzurr ok Óttarr (OH. 55, 6) spjótit Selshefnir; hjálmrinn Hildigǫltr.

Se 37, Anm. 2; 41, c; 73.

353. Appositionens stilling.

Den adjektiviske apposition (se 74) sættes efter hovedordet.

móðir hans var Sigríðr, dóttir Saxa í Vík, gǫfugs manns í Þrándheimi (Hkr. 654, 4) sá maðr, er Hrólfr hét, Ǫrnulfs son fiskreka (Eb. 4, 29) sjám vér, vinir yðrir, engi ráð til (OH. 88, 3) hví gefr þú oss eigi at drekka, félagsmǫnnum? (OH. 148, 32).

354. a) Den adverbielle apposition (se 75; 229, Anm.2; 233, Anm.; 246, b) sættes, naar den hører til subjektet, regelmæssig efter verbet (og dertil hørende adv.), hvis subjektet staar først, men efter subjektet (og det til verbet hørende adv.), hvis verbet staar først.

ek kom hér inn œrr maðr (Hkr. 688, 26) Múspells synir hafa einir sér fylking (SE. 41, 29) þeir kómu farandi (Hkr. 47, 30) þar kom man mart falt (Hkr. 171, 8) Ingólfr bygði fyrstr landit (Isl. s. I 38, 6) skreið Arnljótr þá svá hart, sem hann fœri lauss (OH. 153, 22) tóku þeir þegar fyrstir undir at játta þessu boði (Hkr. 172, 29) Ólafr varð sárr borinn á skip út (Hkr. 148, 31) þat sverð hefir bezt komit til Noregs (Hkr. 80, 17).

b) Hører den adverbielle apposition til et andet sætningsled, sættes den regelmæssig efter dette.

Þangbrandr prestr skírði hann þrevetran (Hkr. 3, 6) hann lagði Sigurð sverði í gegnum sofanda (SE. 75, 38) hljóp á þá úvara (Hkr. 24, 9) þann tók hann af Ála dauðum (Hkr. 27, 32) eptir þessa hluti sagða þá eru þeir upp festir (Flat. I 557, 25) báðum þeim lifandum (Eids. 22).

Anm. Sjeldnere: henni þjóna þær er meyjar andast (SE. 21, 5) þeir er auðgir eru upp fœddir (OH. 79, 23) skildust nú vinir þeir, sem áðr váru úvinir (OH. 110, 6) kómu þar fljúgandi hrafnar tveir (Hkr. 145, 32) þar fann Bjǫrn reknar ǫndvegis-

súlur sínar í einni vík (Laxd. 6, 13) fengu honum gísla tiginna manna sonu (Hkr. 616, 20) heldu heilu ǫllu (Hkr. 740, 21) tóku þar út ór klaustrunum Magnús Sigurðarson af nauðgum munkunum (Hkr. 725, 10) eptir liðna marga vetr (Barl. 202, 3).

Navnlig merkes, at i udtryk med at sættes det appositive adj. eller particip i regelen efter hovedordet, hvis dette er pronomen, men foran, hvis hovedordet er subst.

þat mundi eigi vera nema at honum nauðgum (Hkr. 66, 34) at mér lifanda (Pr. 197, 8) at þessu gǫrvu (Pr. 134, 9) at feldum 8 konungum (Hkr. 52, 30) at svá loknum málum (Hkr. 292, 35) at áliðnu sumri þessu (Laxd. 12, 13) at uppvesandi sólu (Gul. 266) at komanda vetri (Kgs. 17, 29) at lifandi dróttningunni (Hkr. 700, 31) at týjanda guði (Hom. 55, 13).

355. Stilling af genitiv, som bestemmer et subst. som attribut.

a) Possessiv, konjunktiv, subjektiv og objektiv genitiv sættes i regelen efter subst.; se 122; 124; 125.

þræll konungs; son Ólafs hvíta; á dǫgum Haralds hins hárfagra; ferð Ólafs konungs; draumr Hálfdanar; stjórn landsins; forráð máls þess.

Foran sættes genitiven, naar den smelter sammen med hovedordet til et begreb (uden at der dog er dannet et sammensat subst.); stundom ogsaa, naar den udhæves med eftertryk.

á ungmennis aldri; miðsumars blót; allra Svía þing — elds hiti (Hkr. 66, 32) gamals manns líki (SE. 1, 23) þar var allra manna gisting (Laxd. 41, 17) sagði frá þeim úfriði, er hann gerði bæði í manna aftǫkum ok manna meizlum (Hkr. 281, 11) til hlýða sætta umleitanar (Hkr. 278, 1).

sú er fleiri manna sǫgn (Hkr. 725, 11) þat var á margra manna vitorði (Hkr. 329, 6) þess þǫkk kunna (Hkr. 278, 8) hugði hann þat vera mundu alls lands gæzlu (Hkr. 680, 29) er þó þeira mikill munr (Hkr. 330, 9).

b) Bestanddelenes gen., artens gen., helhedens gen. sættes efter subst.; se 128; 129; 130.

þar kemr mikit fólk Hrímþursa (SE. 38, 15) sendi hann kveðju allri alþýðu karla ok kvenna (Hkr. 369, 28)[1].

---

[1] Men: með galeiða her (Hkr. 663, 6), idet gen. smelter sammen med hovedordet til et begreb.

alin váðmáls (Hkr. 391, 2) fjǫldi annarra fugla (Hkr. 152, 2) mǫrg hundruð nauta (Hkr. 150, 28).

meiri hlutr Jómsvíkinga (Hkr. 154, 17) þriðjungr eyja (Hkr. 325, 31).

Ogsaa naar disse gen. styres af andre ord end subst., sættes de bagefter.

mart manna (Hkr. 44, 18) lengi dags (Hkr. 316, 11) einn þeira (Hkr. 10, 1) Uppsala konungar váru œztir konunga í Svíþjóð (Hkr. 31, 24) ellri þeira brœðra (Hkr. 366, 31) hvat hefir hann unnit framaverka? (SE. 2, 39).

Helhedens gen. kan dog sættes foran, naar den udhæves.

hǫfum vér hans þá ekki (Hkr. 247, 22) sittu allra konunga heilastr (Hkr. 288, 13) Þorviðr, bróðir minn, er vár er vitrastr kallaðr (Hkr. 317, 33) Hlǫðver lifði þeira lengst (Hkr. 323, 1).

c) Beskrivende gen. sættes foran subst.; se 127.

alls háttar íþrótt (Flat. I 89, 8) allskyns illyrmi (Hkr. 67, 21) þriggja nátta jól (Hkr. 92, 11)[1].

Anm. Et til et subst. føiet adjektivisk komplement sættes regelmæssig efter subst.

forstjóri fyrir hirðinni (Hkr. 48, 27) konungr yfir liðinu (Hkr. 219, 32) vánir til úfriðar (Hkr. 235, 31) slœður af pelli (Hkr. 293, 2) sex skippund af gulli (Hkr. 669, 4).

356. Stilling af bestemmelsesord til adjektiver.

a) Genitiv sættes (i lighed med 355 a og b) alm. efter adjektivet, medmindre den udhæves med eftertryk, eller den smelter sammen med adj. til et ord (se 136; 137).

ker fullt mjaðar (Hkr. 66, 30) vit erum lausir allra svardaga (Flat. I 232, 25) auðbeðinn þessarrar farar (Eg. 14, 16) dœma Sigurð syknan sakarinnar (Hkr. 679, 11) góðr viðrmælis (Hkr. 321, 10).

Ólafr Svíakonungr ok Eiríkr jarl váru þessarrar ferðar albúnir (Hkr. 206, 1) þar af verðr hann margra tíðenda víss (SE. 24, 10) þessa verks sannr (Flat. I 556, 19) ek em þess úfúss at láta svæla mik inni (Nj. 128, 36) metnaðarfullr; handarvanr; háttagóðr.

---

[1] Uregelmæssigt: ek vilda fá mér hǫfðingja nǫkkurn at þjóna mikils háttar (Forn. Suð. 35, 9).

Anm. Paa samme maade siges: hús fullt af ullu (**Hkr. 387, 25**) sekr um goðgá (Laxd. 154, 17). Men: ert þú **til þess** skyldr, því at þú ert minn maðr (Hkr. 340, 8).

b) **Foran** sættes genitiv (i lighed med 355 c) til adj. for at betegne **maalet** for en udstrækning (se 138).

ker mikit margra alna hátt (Hkr. 12, 9) 12 vetra gamall (Hkr. 219, 13).

357. a) En **dativ**, som bestemmer et adjektiv, sættes alm. **efter** dette, naar den ikke udhæves med eftertryk; dativ af **pronomen** sættes dog gjerne **foran**.

ertu sjúkr eða reiðr manni nǫkkurum? (OH. 52, 24) reiðr orðum hennar (Hkr. 368, 9) skyldr dróttningi (Kgs. 118, 25) vertu æ andvígr andskotanum (Heilag. II 641, 5) er fegit orðit hjarta mitt tilkvámu þinni (Nj. 116, 6) gerðist Þórólfr handgenginn konungi (Eg. 22, 15) þat er líkt feðr ykrum (Hkr. 286, 4) þú ert hollari Agli en Eiríki konungi (Eg. 223, 9) tryggr vinum ok frændum (Frs. 23, 28) sekir XV mǫrkum (Gul. 35, 14).

þessi maðr var ekki ǫðrum líkr (Hkr. 481, 31) Gyðingar váru ǫllum andvígir bæði keisaranum ok ǫðrum (Post. 603, 22).

ekki muntu gerast mér handgenginn (Eg. 231, 10) gerðist honum handgenginn (Eb. 38, 16) ef hann væri þér líkr í skaplyndi (Isl. s. II 217, 3) hann var honum hollr í sýslu sinni (Frs. 123, 19) hverr mun mér þá trúr, ef faðirinn bregðst? (Frs. 90, 17) konungr varð þessu mjǫk reiðr (Flat. I 45, 1) þú ert þeim samlendr (Flat. I 286, 25) þat hefi ek heyrt, at engi maðr væri þér jafnvænn (Forn. Suð. 49, 16)[1].

b) Saaledes ogsaa dativ, som betegner «i henseende til»; se 114.

maðr hinn líkligsti sýnum (Hkr. 175, 14) fagr ok gǫfuglegr álitum (Hkr. 7, 31) mikill vexti (Hkr. 345, 30).

ef mér reynist Þórólfr jafnvel mannaðr, sem hann er sýnum fulldrengiligr (Eg. 22, 14) ǫll váru bǫrn Ólafs konungs fríð sýnum ok vel viti borin (Hkr. 303, 30) bezt orðum farin (Hkr. 304, 1).

Anm. Paa samme maade siges: heill at hǫndum, en hrumr at fótum (Hkr. 640, 17) svartr á hár (Hkr. 42, 13) illir af mat

[1] Men: at hafa réttindi af jafnbornum mǫnnum sér (Hkr. 350, 25).

(Hkr. 94, 7). Men: þetta skip var at ǫllum hlutum meir vandat (Hkr. 198, 18) um allar íþróttir líkastr Ólafi konungi (Hkr. 231, 4).

c) Som 2det sammenligningsled og til at betegne forskjellen sættes dativ foran komparativ; se 115 og 112.

hon var hverri konu fríðari (Hkr. 608, 1) leitar á þér betri menn (Flat. I 127, 22) gangi þér þǫrfum meir á fang við oss (Laxd. 178, 11).

þat var vetri fyrr en kristni væri í lǫg tekin á Íslandi (Hkr. 3, 6) Gamli Eiríksson var þeira nǫkkuru ellri (Hkr. 89, 17).

Anm. Sjelden: fyrr var þat mǫrgum ǫldum, en jǫrð var skǫpuð (SE. 3, 19) þótt búendr hafi lið meira nǫkkuru (OH. 209, 28).

358. Et adverbium, der bestemmer et adjektiv (adv.), sættes foran dette, men enkelte (især mjǫk, nǫkkut og vel, betr, bezt) kan ogsaa staa efter; efter staar svá i betydn. «omtrent, temmelig».

harðlyndr mjǫk (Isl. s. II 202, 11) eygðr mjǫk ok vel (Eb. 14, 6) sverð hans er gott mjǫk (SE. 41, 23) munnljótr nakkvat (Nj. 25, 31) hærðr vel (Nj. 25, 35) hon var hærð kvenna bezt (Korm. 7, 12) hon átti búanda hugaðan betr (SE. 75, 25) þar fann hann hauga nǫkkura forna harðla (Heilag I 56, 3) hann man glaðr við verða harðla (Forn. Suð. 79, 60) tré eitt mikit ákafliga (Forn. Suð. 29, 55) slíkt svá mælir hann (Alex. 2, 29) fyrir þvílíkum svá mǫnnum (Eg. 308, 21) alþýða manna harmaði mjǫk svá fall Ingólfs (Vatnd. 67, 7).

Ordstilling i bisætninger.

359. I bisætninger sættes tilknytningsordet først og derefter følger sætningens dele idethele i den orden, som bruges i hovedsætninger, naar ordstillingen ikke er omvendt.

a) I konjunktionsbisætninger:

konj. + subst. + verbum + øvrige led.

b) I spørgende bisætninger,

naar spørgeordet er en partikel (ef, hvárt):

spørgeord + subj. + verbum + øvrige led;

naar spørgeordet er subjekt eller hører til subjektet:

spørgeled ÷ verbum — øvrige led:
naar spørgeordet er et andet sætningsled eller hører til et andet sætningsled:
spørgeled ÷ subj. ÷ verbum ÷ øvrige led.
c) I relativsætninger.
naar relativet repræsenterer subjektet:
relativ ÷ verbum ÷ øvrige led;
naar relativet repræsenterer et andet sætningsled:
relativ ÷ subj. ÷ verbum ÷ øvrige led.

a) (Verbet i usammensat form). vera kann þat, at þú sér ættstœrri en hon (OH. 14, 4) nú mæli ek þat um, at þú verðir hvers níðingr, ef þú hefnir eigi Ásbjarnar (OH. 124, 38) mundi þá brjóta hǫfuð hennar, áðr en goðin ǫll báðu henni friðar (SE. 38, 4) honum þótti, sem þeir hefði þá engi fǫng at berjast við Ólaf (OH. 41, 21) svá at guð banni eigi sál þeira himinríki á dómsdegi (Hom. 64, 30) þvíat eigi er ráðit, at þú njótir mín lengi heðan frá (Mork. 45, 23) nú yrði þér þá skǫruliga, ef þú létir þetta spjót svá af hǫndum, at þat stœði í brjósti Ólafi enum digra (OH. 124, 36) svá at ek fæk eigi leyst mik (SE. 20, 16) þat vil ek yðr fyrst segja, at ek flutta hingat til bœjar sonu mína tvá (OH. 104, 10) þat mun fjarri fara, at ek láta laust þat ríki (OH. 58, 4) ef þú fær eigi þetta band slitit (SE. 20, 13).

(Verbet i sammensat form; se 344 a). tǫldu þeir, at Ólafr konungr en helgi hefði gefit þeim réttarbœtr (Mork. 65, 22) segðu honum, at ek skal fá øxar Sveini syni hans (OH. 234, 10) lát sem þú munir hafa oxi í hǫfði honum (Nj. 135, 31) er góð ván á, at sjá maðr muni verða mikil kenpa (Jomsv. 68, 3) þat uggi ek, at ek muna eigi geta þessa konu (Jomsv. 59, 29) hyggr þú, at þú munir hér draga fram kaupeyri þinn (Mork. 4, 8) vera kann þá, at ek hafa ekki varliga mælt (Hkr. 353, 22).

þóat ek hafa heldr konungsmaðr verit en kaupmaðr (Kgs. 5, 31) sagði mǫnnum sínum, at þessi ferð er þeim orðin hagælig (Mork. 53, 16) hafði hann þar haft langt starf til, áðr en landsfólk hefði honum hlýðit orðit (OH. 130, 6) þau tíðendi spurðust á Upplǫnd, at Þrœndir hǫfðu sér konung tekit (OH. 8, 17) minnumk opt, at vér erum ór moldu skapaðir ok skulum i mold fara (Hom. 80, 16) hinu munu fáir menn

trúa, at hann myni á fárra vetra fresti dauðr vera (OH. 189, 4)[1].

(Sætningsled og adv. bestem. til inf.; se 346). vera má, at þú vilir hefna hans (OH. 191, 35) segir, at hann vill fúslega þiggja af þeim þat, er hann þarf til ferðar sinnar (OH. 197, 30) alllítt sér þat á, at þú eigir fǫður þíns at hefna í Gunnari (Nj. 72, 29) nú verðum vér eigi þeir ættlerar, at Emundr þurfi oss ráð at kenna (OH. 89, 7) eigi var sá leikr, at nakkvarr þyrfti við hann at keppa (Nj. 19, 18).

b) vitit nú, ef þér fáit valhnøtr (Mork. 165, 1) kostar hinn helgi guð kristins manns hvers, hvárt hann sé einarðr í trú guðs eða eigi (Hom. 199, 7) hætta á, hvárt ek geta kaup fyrir yðr (Nj. 100, 38) hyggi at, ef hann finni í sínu lífi nǫkkurn hlut þenna (Hom. 180, 1) nú ifaði hann um fyr þá sǫk, hvárt þat myndi vera vitrlegt ráð (OH. 195, 23) grunaði hann, hvárt þetta ráð mundi framgengt verða (OH. 89, 12) freista, ef þeir mætti koma vǫgnum yfir urðina (OH. 187, 6) leitaði, hvárt hann myndi mega niðr leggjast (OH. 224, 22) skal ek freista, ef ek mega þik drepa (Hkr. 622, 29).

sagði, hversu mikill grátr var með ásum (SE. 38, 37) hví spyrr þú eigi þess, hversu margar dyrr eru á Valhǫll (SE. 25, 1) þeim mǫnnum þótti úsýnt, hverr friðr g e f i n n væri varnaði þeira manna (OH. 188, 31; se a[1]).

sem skáldit segir, hversu fegnir menn urðu honum (Mork.

---

[1] I de sammensatte tidsformer sættes stundom participiet eller infinitiv f o r a n hjælpeverbet.

þú hugðir, fyrr en gort væri, þvíat hvetvitna er hugt, fyrr en gort sé (Hom. 193, 20) vel er þeira sálu, at þeir í verǫldu bornir váru (Hom. 60, 25).

Naar participiet eller infinitiven er en sammensat form, sættes gjerne hovedledet først.

nú þykki mér þat vænt, at fáir menn munu s é t hafa langskip meira (Kon. s. 84, 3) get ek, at hon muni s ó l g i t hafa yrmling nǫkkvern lítinn (Mork. 70, 34) alrœmt er, at Hallgerðr muni s t o l i t hafa (Nj. 49, 54) svá lízt mér, sem þess hlutar mun ek yðr s p u r t hafa (SE. 27, 34) ek strengi þess heit, at ek skal r e k i t hafa Aðalráð Engla konung af ríki sínu (Jomsv. 70, 5) er svá mælt í bókinni, at hon hafi s e n d verit Emanueli Girkja keisara (Kgs. 24, 8) at skipit hafi s é t verit (OH. 193, 5).

Men ogsaa: þeir sǫgðu, at einn maðr skyldi v e r a b o r i n n af hreinni meyju, ok hann myndi v e r a k a l l a ð r Jesus (Hom. 60, 15) segja þeir svá, at skipit myni h a f a r e k i t í svelginn (OH. 193, 7); cfr. 345, d[1].

166, 5) eigi er þat logit af yðr frændum, hversu fríðir menn þér erut sjónum (OH. 29, 1) þat þótti ásunum mikit undr, hversu stór bjǫrg sá hestr dró (SE. 26, 10) hon hafði þetta gørt til raunar, hvert ráð Sigurðr konungr tœki (Mork. 165, 11) spurði Fjǫlnir brœðr sína, hvat þeir ætlaði honum af fé (Jomsv. 59, 3) njósna, hvers hann yrði varr frá Svíakonungi (OH. 79, 37) þess er fyrst leitanda þá, fyrir hví nǫkkurir englar sé nefndir á nafn (Hom. 176, 22) maðr man reynask af bardǫgum guðs, hverjum hug hann gerir góð verk, eða hverri styrkt hann standisk freistni (Hom. 13, 15) veit ek eigi, hvaðan þjófsaugu eru komin í ættir várar (Nj. 1, 38) ritaði hann síðan frá lǫgsǫgumǫnnum, hversu lengi hverr hafði lǫg sagt (OH. 1, 4) Aðalráðr konungr var mjǫk hugsjúkr um, hvernig hann skyldi vinna borgina (OH. 20, 7) hermði hann opt eptir, hverneg hann hafði við orðit áverkann (Laxd. 198, 17; se 344 a, Anm.).

c) engi er sá maðr í húsi þínu, er þori nefna þik (Hom. 192, 32) stefndi til sín ǫllum hǫfðingjum þeim er váru í ríki hans (Hkr. 153, 23) af hafinu gengr langr hafsbotn til landnorðrs, er heitir Svartahaf (Hkr. 4, 6) gæt þess fjár vandliga, er helgir menn eigu með þér (Kgs. 13, 19) Eiríkr ok Gunnhildr áttu son, er Haraldr konungr jós vatni (Hkr. 81, 11) þar kom ek aldregi fyrr, er ek væra eigi hlutgengr við aðra menn (OH. 202, 10) ek hefi hvergi þess komit, er ek hafa slíka tign sét sem með þér (OH. 66, 3) konu þá er þeir hǫfðu enga sét jafnvæna (Hkr. 72, 25).

Anm. Skal relativet styres af præp., sættes denne, naar verbets form er usammensat, efter verbet, og hvis der er et substantivisk objekt, gjerne foran dette:

tóku dyrr allar á skála þeim, er húskarlar sváfu í (Hkr. 45, 24) Óðinn átti skip þat, er Skíðblaðnir hét, er hann fór á yfir hof stór (Hkr. 8, 18) net þat, er hon veiddi í menn alla þá, er á sæ kómu (SE. 69, 5) enda veit ek enga þá hefnd, er maðr fremi minnr sjálfan sik á (Kgs. 9, 24);

er verbalformen sammensat, sættes præp. i regelen umiddelbart foran participiet eller infinitiven:

Óðinn sá er heiðnir menn hǫfðu lengi á trúat (Hkr. 181, 12) Ǫgvaldr er bœrinn ok nesit er við kent (Hkr. 180, 20) þar er Mímis brunnr, er spekt ok mannvit er í fólgit (SE. 10, 13) ok svá moldina undan stallanum þar, er Þórr hafði á setit (Eb. 5, 23) fœr þat jafnan tryggliga til þeira staða, er þat var til gefit

fyr ǫndverðu (Kgs. 13, 21) mǫrg er sú ráðagørð hans, er hætting man í þykkja (OH. 53, 40) cfr. engar þær stórfjaðrar, er þeir megi flaug af taka sem fuglar (Kgs. 27, 28 Krania-udg.). Sjeldnere: þeir hǫfðu eigi fyrr í bardǫgum verit þeim er liði væri fylgt til (OH. 201, 28) engir hlutir hafa þeir at borit mér til handa, er Ólafr konungr hafi mér reizt um (OH. 53, 38);

hører præp. til et (adjektivisk) prædikatsord, sættes den gjerne foran dette:

þat er þit urðut á sáttir (Laxd. 129, 16) hvat íþrótta er þat, er þér félagar þykkizt vera við búnir (SE. 31, 3).

360. Omvendt ordstilling forekommer ogsaa i bisætninger, men er paa langt nær ikke saa almindelig som i hovedsætninger.

361. I konjunktionsbisætninger (substantiviske og adverbielle) er omvendt ordstilling forholdsvis sjelden. Dog kan i disse et underordnet sætningsled, et adverbium eller en adverbiel bestemmelse udhæves ved at stilles nærmest efter konjunktionen; isaafald følges samme regler som ved omvendt ordstilling i hovedsætninger. Det er navnlig adv. (især negtelser) og hensynsbetegnelse, som saaledes stilles foran.

(Verbet i usammensat form). væri þat vel, ef eigi gyldi betri menn þinnar illsku (Nj. 53, 47) ætla bœndr eigi svá hnept til jólaveizlu sinnar, at eigi verði stór afhlaup (OH. 103, 27) ekki spyrr þú þessu af því, er eigi vitir þú þat áðr (Nj. 145, 113) þótt þar liggi við reiði Svíakonungs (OH. 54, 12) áðr saman sigi orrosta (Hkr. 621, 21) en þat veit trúa mín, at þá varð þat undr (SE. 34, 20) vera má þat, at þér sé nú bœna mest þǫrf (OH. 206, 31) at Guðrúnu þykki mikit lát Bolla (Laxd. 210, 13) seg honum þat, at hann er svá maðr, at mér er mest forvitni á at hitta (OH. 154, 19) megum vér skilja þat, at torbœttri eru þær syndir (Hom. 113, 8) svá drúpir Danmǫrk, sem dauðr sé Knútr son minn (Jomsv. 58, 19) svá er at segja, at engi knút fekk hann leyst (SE. 29, 30) þvíat hann mœddi blóðrás (Laxd. 122, 9) sagði henni, at þeirar sóttar bíðr engi maðr bœtr (Hom. 162, 13).

(Subjektet draget længere tilbage i sætningen; se 343, c). búit við, at nú komi mér lítt at haldi féit (Flat. III 258, 20) sagði, at hinn fyrra dag riðu um brúna fimm fylki dauðra manna (SE. 38, 25) ek veit eigi, at yðr þykki minna vega

mín reiði en Sigurðar konungs (Mork. 183. 6) en aldri er svá mikill mannfjǫldi í Valhǫll, at eigi má þeim endast flesk galtar þess, er Særimnir heitir (SE. 23, 29).

(Verbet i sammensat form). til þess at eigi skyli limar hans tréna eða fúna (SE. 11, 37) eigi myndim vér hafa farit með yðr í fyrstu, ef þá hefði slíkt rœtt verit (Mork. 3, 26) úlfrinn hugsaði, at honum hafði afl vaxit (SE. 19, 16) gjarna mundi hann hafa viljat drepa hann í fyrstu, ef honum væri þat lofat (Kgs. 36, 28 Krania-udg.) ek skal sjá fyri þínu ráði, svá at þik skal ekki saka (OH. 104, 14) svá lízt mér á þenna dregil, sem ǫnga frægð munak af hljóta (SE. 20, 9) þat hygg ek, at nú í kveld myni konungrinn hafa oss mǫrgum fengit karfafótinn (OH. 72, 15).

Subjektet stillet efter begge led af den sammensatte verbalform (se 344, b slutn.):

Haraldi konungi var sagt brátt, at þar var komit bjarndýri (Mork. 61, 21) þat fylgði ok þeiri sǫgn, at þar væri drepin naut ok hross (OH. 102, 33) ef þeir vitu nú þat þegar, at rangt hefir verit til búit málit (Nj. 121, 17) svá er mér sagt, at Ásbjǫrn frænda minn hafi sótt glœpska mikil (OH. 119, 19) lézt líkligra þykkja, at þar myndi verit hafa Hárekr ór Þjóttu (OH. 171, 1) konungr segir, at honum leizt svá, sem í slíkum mǫnnum myndi vera góð fylgð (OH. 201, 35) vænti ek, at þá myni brátt þynnast fylking þeira (OH. 205, 20).

Anm. 1. I subjektløse sætninger eller hvor subjektet er infinitiv, sættes alm. et underordnet sætningsled eller et adv. mellem konjunktionen og verbet.

ekki eru af því okkrir fáleikar, at mér sé ástlaust við þik (Mork. 85, 14) ef henni mundi hugléttara (SE. 47, 39) með minnum vandræðum en á horfðisk um hríð (Laxd. 217, 14) þat er merkjanda, at fyrr var boðit at gyrða lendar (Hom. 121, 12) þá er myrkt var orðit (SE. 28, 38) ef þeim vígum er saman jafnat (Laxd. 220, 4) meðan við drykkju var setit (SE. 45, 7) fyrir því at jǫtninum þótti ekki trygt at vera með ásum griðalaust (SE. 26, 13).

Sjeldnere: en er kom at dagan (SE. 29, 8).

Merk: er á líðr daginn (Laxd. 109, 5) er á leið vetrinn (SE. 26, 15) d. e. præp. foran og dens styrelse efter verbet; cfr. 342, b, Anm. 1 slutn.

Har verbet sammensat form og staar umiddelbart efter konjunktionen, sættes participiet eller infinitiven først.

at herjat var í ríki hans (SE. 89, 12) en er soðit var (SE. 28, 9) at reynt er um þenna leik (SE. 31, 37).

Anm. 2. I konjunktionssætninger kan stundom objektet sættes foran verbet.

mik grunar þat, at þeir menn eru sumir, er enskis þykkir um vert, þóat klokkur heyri (Hom. 104, 10).

362. I spørgende bisætninger, der indledes med ef og hvárt eller et spørgende adv., som hører til prædikatet, kan et underordnet sætningsled eller en adverbiel bestemmelse sættes umiddelbart efter spørgeordet; isaafald bruges omvendt ordstilling (d. e. verbet foran subjektet).

þar skal þó til hætta, hvárt meira megi gipta vár (Mork. 161, 28) var þá farit at forvitnast, hvárt eigi væri þjófar inn komnir (Eb. 97, 4) Oddr spyrr, hvárt hrossum Þorbjarnar hǫfðu stolit útlendir menn (Eb. 21, 25) er þér eigi forvitni á, hversu mér líkar sagan? (Mork. 73, 9) spyrr, hvernig honum þykkir ferð sín orðin (SE. 33, 35) nú hœfir oss at skynja, hvaðan af hvígi sé nafn gefit (Hom. 205, 21).

Anm. 1. Naar subjektet i en spørgende bisætning er hverr ell. hvat, sættes gjerne et underordnet sætningsled eller et adv. mellem dette og verbet.

spurði, hverr hǫllina ætti (SE. 2, 9) ok spurðu hverr annan, hverr því hefði ráðit at gipta Freyju í Jǫtunheima (SE. 26, 19) ok svá, hverir þat hǫfðu gert (SE. 72, 25) ek man ganga upp á eyna á njósn, hvat títt sé í eyjunni (OH. 116, 11) vitum vér búendr, hvat réttast væri landaskipti at fornu (OH. 47, 37) í þeiri er skiljanda, hvat manni sé geranda (Hom. 56, 11) váru þar margar getur á, hvat af skipum þeim myndi orðit (OH. 129, 27) rœddu sín í milli, hvat þar myndi inni vera í því húsi (OH. 224, 39).

Anm. 2. I «subjektløse» udtryk eller naar subjektet er infinitiv, stilles gjerne et underordnet sætningsled eller et adv. mellem spørgeordet og verbet.

spurði Ólafr konungr, ef fœrt væri þar á land upp ór dalnum (OH. 186, 24) en þat er þú leitar eptir vexti sólar, hversu hana má skilvísligast markat fá (Kgs. 20, 11) fullgørla veit guð sjálfr, hversu hverjum manni man at fara í kostan hverri (Hom. 199, 9) þótti mǫnnum eigi þat miðr frá líkendum, hvernig skjótt ruddi samnaðinn (OH. 220, 16); cfr. kant forsjá til þess, hvernug reisa skal þessa ráðagørð (OH. 32, 26; se 361, Anm. 1 slutn.).

363. I relative bisætninger, hvor relativet repræsenterer et andet sætningsled end subjektet, kan et underordnet sætningsled eller en adverbiel bestemmelse sættes umiddelbart efter relativet; isaafald bruges omvendt ordstilling (d. e. verbet foran subjektet).

Styres relativet af en præposition, sættes denne da efter subjektet og ved sammensatte verbalformer umiddelbart foran participiet eller infinitiven.

skal ek þik gipta nǫkkurum þeim hǫfðingja, er mér sé eigandi vinátta við (OH. 78, 26) epli þau er henni munu gripir í þykkja (SE. 46, 6) eigi sé ek þann mann hér inni, er eigi mun lítilræði í þykkja at fást við þik (SE. 33, 14) engi spyrr hann þeira hluta, er eigi kann hann órlausn (SE. 47, 23) ok þarf maðr jafnan leiða at huga, at hann sé þar vel, sem þá er hann staddr (Kgs. 6, 11) því at eitt orð má þat mæla í bræði, ef maðr gætir eigi, er síðan vildi hann með gulli keypt hafa at úmælt væri (Kgs. 9, 23).

Anm. 1. Naar relativet er subjekt, sættes gjerne et underordnet sætningsled (især prædikatsord og hensynsbetegnelse) eller et adv. mellem relativet og verbet — for at udhæves, eller for at mislyd kan undgaaes. Dette sker regelmæssig, naar verbet er vera og hafa, samt naar verbalformen er sammensat og hjælpeverbet staar foran hovedverbet[1].

svínbeygt hefi ek nú þann, er ríkastr er með Svíum (SE. 83, 11) ekki kykvendi þat er kvennkent er (Kgs. 25, 2 Kraniaudg.) heldr en á níu ok níutigum manna þeira er svá góðir eru (Hom. 213, 20) með þeiri meyju, er svá væri hreinlíf (Hom. 171, 28) brunnr sá, er mjǫk er heilagr (SE. 10, 24) ok skulu allir menn lifa þeir er rétt eru siðaðir (SE. 3, 6) tólf æsir þeir er dómendr skyldu vera (SE. 45, 8) þá verðr þat er mikil tíðindi þykkja (SE. 41, 3) þann vǫll er Vígriðr heitir (SE. 41, 25) eigi veit ek þau fleiri hvalakyn, er mǫnnum sé eigi æt (Kgs. 28, 37) Hengikjǫptr er sá nefndr, er Fróða konungi gaf kvernina (SE. 79, 2) engan léztu eptir þik, er þér væri trúr (Hom. 193, 1) þú gerðir alldregin þat, er mér væri til gagns (Hom. 190, 9) hefir þik dreymt nakkvat þat, er þér fái áhyggju? (Mork. 169, 33) enda veit engan vísan meistarann þann er jafngóðan vilja man hafa at læra mik (Kgs. 14, 14) veit ek eigi þeira manna ván hér, er traust myni til bera at brjóta orð konungs (OH. 114, 18)

[1] Navnlig undgaaes at sætte verbalformen er efter relativet er; derfor siges ogsaa: hundrinn Garmr, er bundinn er fyrir Gnipahelli (SE. 42, 5) vetr sá er kallaðr er fimbulvetr (SE. 40, 32).

sá — er orðsnild hefir framar en aðrir (SE. 17, 8) sá svarar, er hann leiddi inn, at sá, er í enu nezta hásæti sat, var konungr (SE. 2, 22) er í tilfǫr váru vígs Bolla (Laxd. 220, 11) ok heitir sá, er eptir henni ferr, Skǫll (SE. 7, 38) þat segir þú, at allir þeir menn, er í orrostu hafa fallit frá upphafi heims, eru nú komnir til Óðins í Valhǫll (SE. 23, 22) eru nakkvarir þeir menn í landi, er fyri reiði þinni sé orðnir? (Mork. 169, 31)[1] skal ek gera þér þat nǫkkut illbýli, er meira sé vert (Jomsv. 61, 15) engi er hér sá inni, er skjótara skal eta mat sinn en ek (SE. 31, 7) þess vænti ek, at þú munir þess eins spyrja, er eigi er heimskligt (Kgs. 23, 30) hverr er sá hér ríkismanna, er eigi muni honum eiga at hefna stórsaka? (OH. 213, 1).

Anm. 2. I «subjektløse» udtryk eller naar subjektet er infinitiv, stilles gjerne et underordnet sætningsled eller et adv. mellem relativet og verbet.

þeir hǫfðu eigi fyrr í bardǫgum verit þeim, er liði væri fylgt til (OH. 201, 28) þann skó, er allan aldr hefir verit til samnat (SE. 42, 12) nǫkkur þau dœmi er slíka hluti megi eptir marka (Kgs. 33, 21) þat er þér sé skapligt at sofa í (Jomsv. 55, 23).

364. Foruden i de ovenfor nævnte tilfælde af omvendt ordstilling (se 361; 362; 363) sættes ogsaa ellers stundom i bisætninger verbet foran subjektet.

a) Af og til naar verbet særlig udhæves eller træder først frem for tanken.

kunn vel at skilja ok marka, hversu þverr eða vex úkyrrleikr sjóa (Kgs. 10, 28) hann herði hendrnar at hamarskaptinu, svá at hvítnuðu knúarnir (SE. 28, 26) af þessum mǫnnum kemr svá mikill kynslóð, at byggvist heimr allr (SE. 44, 17) ok sá þeir, at skárust í landit inn firðir stórir (Eb. 5, 25) nú sjá þeir, hvar siglir eitt mikit skip (Hkr. 208, 6) sér, hvar lá maðr skamt frá honum í skóginum (SE. 29, 8) Gerðr, er átti Þormóðr goði; Helga, er átti Ásgeirr á Eyri (Eb. 8, 19) kom þá á þat land, er átti Jónakr konungr (SE. 76, 31) einkamál, er veita sín á milli konur ok karlar (SE. 21, 23).

Oftere, naar verbet har sammensat form; isaafald sættes participiet eller infinitiven først.

[1] Stundom sættes præp. foran og dens styrelse efter verbet. úr þat er af stóð eitrinu (SE. 3, 38) er fyrir skulu vera ferðinni (Laxd. 221, 2); cfr. 361, Anm. 1.

kennir hann, at brotinn var lærleggrinn (SE. 28, 21) þá var eigi langt at bíða, áðr reknir váru klyfjahestar fram um mýrina (Nj. 151, 46) þóat tekit væri hit mesta fjall, ok yrði þat at eldi ok væri þar í kastat, þá yrði þat þegar at jǫkli (Hom. 104, 21) áðr en gørt verði þat, er Hreiðarr smíðaði, þá kom Haraldr konungr (Mork. 42, 26) seg sveini þessum, at eyðast man Jórsalaborg (Hom. 181, 11) veit ek eigi þat, þótt minn frændi sé konungr yfir landi, hvárt batna skal við þat minn réttr nǫkkut (OH. 34, 25) ok er þat geta mín, at þat sé ráð hans, at standa skuli bú yður úrænt (Nj. 131, 80) Frigg tók svardaga til þess, at eira skyldu Baldri eldr ok vatn (SE. 36, 32) svá mǫrg tíðindi, at dveljast munu stundirnar (SE. 15, 10) en jarl grunaði af frásǫgn nǫkkurra manna, at vera mundi nǫkkurr af konunga ætt nórrœnni (= det maatte ganske vist være etc. Hkr. 163, 31) hinir hugðu, at vera mundu margir menn á skóginum (Kon. s. 36, 2) bústað þann, er átt hafði faðir hennar (SE. 15, 33).

b) I betingelsessætninger, naar betingelseskonjunktionen udelades (se 201).

vill Þórólfr upp gefast ok ganga á vald mitt til miskunnar, ok (= þá) mun hann halda lífi ok limum (Eg. 63, 5) viltu þessa menn alla láta grið hafa, þá skal aldri með lífi fara Vagn Ákason (Hkr. 159, 31) hefði hann lið slíkt, sem hann er frœkn sjálfr, þá mundi hann optar sigr fá (Mork. 46, 5) hefði þat verit þá boðit, þá væri margr maðr sá á lífi, er nú er dauðr (Hkr. 619, 11).

c) Naar i den anden (eller en senere følgende) af flere sideordnede at-sætninger, som er forbundne med ok, konjunktionen at er udeladt.

Hákon jarl fær nǫkkurn pata af því, at maðr mun sá vera fyrir vestan haf, er Óli nefndist, ok halda þeir hann þar fyrir konung (Hkr. 163, 29) svá er, sem yðr er kunnigt, at ek em hér kominn á þinn fund, ok hefi ek farit langa leið ok torsótta (Hkr. 275, 9) betra þykki mér, þótt ek hafa it sama ríki og eignir, at minn frændi sé konungr yfir Noregi heldr en útlendir konungar, ok mætti enn vár ætt upp hefjast hér á landi (OH. 34, 28) þá beiddi jarl þess, at konungr skyldi ljá honum fresta til annars sumars, ok fœri jarl þá heim

at sinni (OH. 97, 33) vera kann, at eptir makligleikum sé, ok hafi hon svikit mik (Mork. 123, 21).

Saaledes ogsaa, om ok udelades.

síðar um vetrinn var konungi sagt, at Innþrœndr hǫfðu fjǫlment á Mærini, ok váru þar blót stór at miðjum vetri; blótuðu þeir þá til friðar ok vetrar góðs (OH. 103, 15) varð þat at sætt, at Hálfdan skyldi halda ríki ǫllu því, er áðr hafði hann haft; skyldi hann ok láta úhætt við Eirík bróður sinn (OH. 6, 24) cfr. en mér spyrst á þann veg til um alla þá, sem allir verði ekki at manna; støkkva sumir af landi á brott (Eg. 16, 11 = at allir verða — ok støkkva sumir).

Ligesaa, om en at-sætning med ok sideordnes med en infinitiv.

þér skulut bera Svíakonungi þau mín orð, at ek vil frið setja millum landa várra til þeira takmarka, sem Ólafr Tryggvason hafði fyr mér, ok sé þat bundit fastmælum, at hvárigir gangi þar um fram (OH. 53, 2) hinn annarr at halda bardaga við mik, ok hafi sá fé, er sigr hefir (OH. 241, 34) þvíat þat er satt at segja, at svá fellr mér þetta nær um trega, at mér þœtti betra at hafa látit tvá sonu mína ok lifði Hǫskuldr (Nj. 111, 30); cfr. væria þér verri vænleikr minni ok kœmist þú með ǫðrum mǫnnum (Mork. 37, 8 = væria þér verra at hafa vænleik minna ok kœmist þú etc.).

Anm. 1. Den normale ordstilling (subjektet foran verbet) bruges dog ogsaa i dette tilfælde.

ok er þeir hittu menn at máli, spurðu þeir þau tíðendi, at Eiríkr konungr var þar fyri ok Gunnhildr, ok þau hǫfðu þar ríki til forráða, ok hann var skamt þaðan uppi í borginni Jórvík (Eg. 215, 8) þat hafa menn fyr satt, at Knútr konungr hafði vitat um ferð Háreks, ok hann myndi eigi svá hafa farit, ef eigi hefði áðr vináttumál farit milli þeira Knúts konungs (OH. 171, 2) nú er þat orð flestra manna, er bókina heyra, at þat megi eigi vera ok þat sé ekki nema lygi (Kgs. 24, 10) segit honum svá, at ek sé sjúkr ok at bana kominn, ok ek vilja fyrir eins finna hann, ok líf hans liggi við (Jomsv. 68, 33); cfr. vætti ek hans ásjá, ok hann muni sína gæzlu láta yfir mér vera (Mork. 170, 25).

Anm. 2. Sker forbindelsen mellem to sideordnede at-sætninger med en (= men), forandres ikke ordstillingen, om at udelades.

eigi má ek þat vita, at ek hafa hér mikinn sóma með yðr, en móðir mín troði stafkarls stig út á Íslandi (Mork. 63, 35)

eru kostir tveir af oss gørvir, at ér gangit í land, en vér munum taka fé yðvart (Nj. 83, 20) nú er sá einn kostr, at ek vil bjóða þér til mín við VII menn, ok sér þú ásamt við konu þína, en lið þitt sé annarsstaðar (Mork. 86, 15); cfr. væri þat ráð, ef nǫkkur dáð er í þér at ráðast fyrstr upp at Bresti, en aðrir fylgði þér eptir (Flat. I 129, 11)[1].

d) Naar i den 2den af to med ok forbundne betingelsessætninger konjunktionen udelades.

ef sá maðr stígr í þann hólma, er sjúkr er, ok neytir hann þeira grasa, er þar vaxa, þá verðr hann þegar heill (Kgs. 22, 26 Krania-udg.) skyldi Eyvindr gefa þeim mark, ef Haraldr konungr kœmi, ok þóttist hann liðs þurfa (Mork. 42, 17) þóat tekit væri hitt mesta fjall, ok yrði þat at eldi ok væri þar í kastat, þá yrði þat þegar at jǫkli (Hom. 104, 21) eigi megu menn til ganga at forvitnast á þá árbakka, nema lǫng reip hafi ok sé borin á þá menn, er til vilja forvitnast at sjá, ok siti hinir fjarri, er gæta reipsins (Kgs. 32, 35).

Fremdeles naar der til en betingelsessætning med ef og indikativ knyttes ved ok (enda) en sætning i konjunktiv i betydn. «og sæt at», «og lad os antage, at», «og dersom»; cfr. 185, Anm. c.

þykki mér þá vel sýslat, ef þú heyrir orð Svíakonungs, ok segi hann annathvárt já eða ní (OH. 53, 12) ef þar er útlendr herr, ok fari þeir þaðan með langskipum, þá ætla ek mǫrgum kotbuǫndum munu þykkja verða þrǫngt fyri dyrum (OH. 127, 4).

e) Naar i den 2den af to med ok (eða) forbundne spørgesætninger, spørgeordet hvárt eller ef udelades.

Njáll spurði, hvárt hann ætti á ǫllum þeim, eða ætti fyrimenn einir at svara málinu (Nj. 70, 23) þat hugsaði hann, hvárt þat mundi vera af eðli sjálfra þeira, eða mundi því valda goðmǫgn þau (SE. 1, 21) spurði, hverr sá væri með ásum, er eignast vildi allar ástir hennar, ok vili hann (= og om denne vilde) ríða á Helveg (SE. 37, 27).

Men ogsaa: sést um, hvat aðrir góðir kaupmenn hafast at, eða nǫkkurr nýr varningr komi (= eller om en ny

[1] Naar det heder: þeir segja, at eyin verði eigi sótt, ef tíu menn eru til varnar hjá uppgǫngunni, en aldri komi svá margr, at sótt verði (Flat. I 552, 32), er omstillingen ikke fremkaldt ved udeladelse af at, men ved det foranstillede aldri.

vare kommer) sá til bœjar, er þér sé nauðsynlegr at kaupa (Kgs. 7, 1).

f) Af og til i den sidste af to andre med ok forbundne sideordnede bisætninger.

en er Hugi er kominn til skeiðsenda ok snýst aptr, ok er Þjálfi þá eigi kominn á mitt skeiðit, þá segja allir, at reynt er um þenna leik (SE. 31, 35) þat bar at eitt sinn, þá er fjǫlment var með konungi, ok kærðu menn mál sín, þá kom þar fyrir hann sá maðr (Hkr. 524, 24) þykkjumk ek ekki af því vaxa, þótt ek bíða heiman þræla Haralds konungs, ok elti þeir oss af eignum várum (Laxd. 5, 5).

Cfr. þeim einum manni, er syndum hafði lengi fylgt ok lætr hann af þeim ǫllum (Hom. 97, 31 = og som etc.; cfr. 258, b).

365. Af og til sættes et komplement (adv. bestemmelse), som hører til en bisætning (konjunktionssætning eller spørgesætning med hvar) foran konjunktionen eller spørgeordet, saa at det faar udseende af at høre til den overordnede sætning.

þat er sagt, um sumarit at einnhvern dag fór Sigmundr til eyjarinnar Dimun á skipi hinnar litlu (Flat. I 551, 2) ek hefi spurt, í Sikiley at þar er mikill eldsofrgangr, ok er mér svá sagt, í dialogo at hinn helgi Gregorius hafi svá mælt, at píslarstaðr sé í Sikiley í þeim eldi, er þar er (Kgs. 30, 35) ok er þat fyrir því varnaðar vert, ef maðr deyr með úskornum nǫglum, at sá maðr eykr mikit efni til skipsins Naglfars, er goðin ok menn vildi seint at gert yrði (SE. 41, 14) en hinn fyrsta sumarsdag ef nǫkkurr hlutr væri úgørr at borginni, þá skyldi hann af kaupinu (SE. 26, 3).

Anm. Slutningsbemerkning. Endel sammenhørende fænomener er i afsnittet om ordstillingen omtalte paa forskjellige steder. Det kan da være hensigtsmæssigt at resumere enkelte hovedpunkter i kort oversigt.

I. Eiendommeligheder ved præpositioners stilling.

a) En præp., som staar absolut, faar samme plads som et adv. (342, b, Anm. 1).

Fáfnir ok Reginn beiddist af nǫkkurs í bróðurgjǫld (SE. 73, 24) legg ek þat á við þik (Nj. 6, 28).

b) Stundom sættes præp. i absolut stilling, og dens styrelse kommer senere (efter objektet, prædikatsordet eller et adv.),

eller bagefter sættes det fuldstændige komplementsudtryk (342, b, Anm. 1 slutn.).

hǫgg þú af tvær alnar hverju stórtré (Laxd. 273, 10).

þá sló á þǫgn á hǫfðingjana (Fsk. 61, 33).

Paa samme maade kan præp. ved en mellemkommende bestemmelse skilles fra en infinitiv, som den styrer (347, a).

þá eggjuðu þeir til Goþorm, bróður sinn, at drepa Sigurð (SE. 75, 37).

c) I konjunktionsbisætninger og i relative bisætninger, hvor relativet er subjekt, kan præp. sættes foran verbet og dens styrelse efter (361, Anm. 1; 363, Anm. 1 [1]).

er á leið vetrinn (SE. 26, 15).

úr þat er af stóð eitrinu (SE. 3, 38).

d) I omvendt ordstilling kan præp. stilles først i sætningen, medens dens styrelse følger paa den sedvanlige plads (343, a, Anm.).

af hefir þú mik ráðit brekvísi við þik (Laxd. 117, 1).

e) Ved sammensatte verbalformer sættes gjerne præp. foran participiet eller infinitiven og dens styrelse efter. Lignende stilling faar præp., naar komplementet er knyttet til en infinitiv efter mega, vilja, biðja, þykkja o. l. (344, a, Anm.).

hafi þit vel yfir slétt vanhyggju mína (Isl. s. II 201, 12) vil ek at vísu við ganga þinni frændsemi (Laxd. 71, 15).

Saaledes ogsaa, naar præp.'s styrelse er en infinitiv (347, b og c).

hann hafði mikit bann á lagt at ræna innanlands (Hkr. 65, 28) vil ek ekki á girnast at hafa meira af lǫndum (Hkr. 324, 13).

f) Naar præp. med infinitivisk styrelse er føiet til adjektivisk prædikatsord, sættes gjerne præp. foran og inf. efter adjektivet (347, Anm.).

þá em ek eigi til fœrr at ríða á burt við þik (Forn. Suð. 80, 51).

g) Om præp.'s stilling, naar relativet styres deraf, se 359, c, Anm.

II. Ordstilling i «subjektløse» sætninger samt i sætninger med udeladt ubestemt subjekt og med infinitiv eller en sætning som subjekt.

I disse sætninger skal efter schemaet i 336 verbet stilles først og derefter de øvrige led i den angivne orden.

Denne ordstilling bruges dog i hovedsætninger regelmæssig kun efter ok (og hvor ok er udeladt). Ellers sættes alm. et underordnet sætningsled eller en adv. bestemmelse foran verbet (336, Anm.).

Ogsaa i bisætninger er den oprindelige ordstilling sjelden, navnlig naar verbet har sammensat form. Alm. sættes ligesom i hovedsætninger et underordnet sætningsled eller en adv. bestemmelse foran verbet (361, Anm. 1; 362, Anm. 2; 363, Anm. 2).

III. Stilling af particip og infinitiv i sammensatte verbalformer.

a) I de sammensatte verbalformer sættes regelmæssig hjælpeverbet først.

I endel tilfælde kommer dog participiet og infinitiven foran hjælpeverbet. Saaledes

naar i hovedsætninger eller bisætninger verbet stilles foran subjektet for særlig at udhæves (330, c slutn.; 364, a);

i subjektløse bisætninger, naar den oprindelige ordstilling bruges (361, Anm. 1 slutn.; 362, Anm. 2 slutn.);

i relative bisætninger for at undgaa, at verbalformen er kommer umiddelbart efter relativet er (363, Anm. 1[1]);

stundom ellers i bisætninger (359, a[1]).

b) Naar selve participiet eller infinitiven har sammensat form, sættes ofte hovedledet foran hjælpeverbet, navnlig i bisætninger (345, d[1]; 359, a[1]).

Sætningsfølgen.

366. Den normale sætningsfølge er, at den overordnede sætning staar foran den underordnede.

skulu vér geyma þess, at engi komist í braut (Nj. 128, 56) mik grunar þat, at þeir menn eru sumir, er enskis þykkir um vert, þóat klokkur heyri (Hom. 104, 10) svá segja Svíar, at þar sé enn grjóthlǫð þau, er Ólafr konungr lét gera (OH. 17, 18) satt er þat, at mjǫk er niðrfallit ríki Haralds ens hárfagra (OH. 33, 37).

hann bauð Ólafi konungi at fara á fund Rǫgnvalds jarls ok njósna, hvers hann yrði varr frá Svíakonungi, ok freista, ef hann mætti nakkvarri sætt við koma (OH. 79, 36) þá spurði konungr Ingigerði, hverr sá maðr er í hans ríki, er hon vill kjósa til fylgðar við sik (OH. 84, 13) eigi er þat logit af yðr frændum, hversu fríðir menn þér eruð sjónum (OH. 29, 1).

er sá nú bleyðimaðr, er eigi bersk nú sem djarfligast (OH. 215, 23) þar kom ek aldregi fyrr, er ek væra eigi hlutgengr við aðra menn (OH. 202, 10) gerst eigi þeim líkr, er þat þykki úsœmd vera, at annarr segir eða kennir þeim þá hluti, er þeim væri mikit gagn í, ef þeir næmi (Kgs. 11, 11).

karlmannligt verk væri þetta, ef einn hefði at verit (Nj. 112, 11) lengra myndir þú renna í ánni helgu, ef þú kœmir því við (OH. 167, 26) þeir hræddust, at úvinir mundu leita

líksins þar, er var, ef þeir sæi þessi merki (OH. 225, 31) kømst øngan veg ór stað, nema borinn sé (OH. 109, 22).

gaf honum tvá aura silfrs til þess at hann skyldi hringja til helgar, jafnskjótt sem konungs borð fóru upp (OH. 118, 25).

aldregi gera hǫfðingjar svá stórt við hann, at eigi gefi hann þat alt upp, þegar er þeir fara á fund hans ok veita honum lotning (OH. 132, 3) vápnist menn nú ok búi hverr sik ok sitt rúm, þar er áðr er skipat, svá at allir sém þá búnir, er ek læt blása til brautlǫgunnar (OH. 38, 28).

aldregi skal hér korn frjósa, þóat frjósi fyrir ofan bœ ok neðan (OH. 188, 7) huldu með viðum, svá at eigi mátti sjá, þótt menn kœmi í húsit (OH. 224, 13).

nemi þér at mér, þvíat ek em mjúklyndr ok lítillátr í hjarta (Hom. 58, 1) eigi er nú undarligt, at þú hefir vel bitizt, er merrin er með þér (Mork. 81, 5).

þat var siðr þeira, þá er þeir lǫgðust til svefns, at hverr hafði hjálm á hǫfði en skjǫld yfir sér (OH. 231, 25) konungr segir brátt, er hon hafði lokit máli sínu, hver hon væri (Jomsv. 60, 35) sat hjá henni nótt ok dag náliga, meðan þau lifðu bæði, ok þrjá vetr, síðan hon var dauð (Ágr. 6, 5) með sama hætti þverr þat til þess er þat er af talt ok annat kemr (Kgs. 19, 28) harðnar við eld, unz þat verðr hart sem steinn (Hom. 119, 11) léttir eigi fyrr um várit, en hann kømr norðr til bús síns (OH. 120, 16) þeir hǫfðu skamma hríð setit, áðr þar kom Gunnhildr (Nj. 3, 84) gerði ok myrkt um kveldit, áðr en lokit var ǫllum manndrápum (Hkr. 622, 15).

Sveinn gerir nú svá, sem fóstri lagði til (Jomsv. 61, 11) veit ek, at svá man þykkja, ef útanlands kømr sjá frásǫgn, sem ek hafa mjǫk sagt frá íslenzkum mǫnnum (OH. 3, 12) myklu mun ykkar þó meiri mun en ek mega orðum svá til skipa, sem vert er (Mork. 1, 23).

367. Omvendt sætningsfølge, d. e. at den underordnede sætning sættes foran den overordnede, kan forekomme, naar den underordnede sætnings indhold træder først frem for tanken eller fremhæves med eftertryk. Saaledes sættes

a) hyppig betingelsessætninger med ef (meget sjel-

den med nema) og navnlig betingelsessætninger uden konjunktion;

fremdeles indrømmende sætninger (med þóat), tidssætninger og aarsagssætninger.

ef allir hlutir í heiminum kykvir ok dauðir gráta hann, þá skal hann fara til ása aptr, en haldast með Helju, ef nakkvarr mælir við (SE. 38, 39) ef smærri menn gerði slíkt, væri stórrefsinga fyri vert (Mork. 193, 34) ætlaðir þú, ef þú gæfir þeim ǫlmusu, attu værir rænt fé þínu (Hom. 63, 5) nema hverr verði endrgetinn af vatni ok helgum anda, þá má hann eigi inn ganga í ríki guðs (Hom. 6, 1) hefði hann lið slíkt, sem hann er frœkn sjálfr, þá mundi hann optar sigr fá (Mork. 46, 5).

þótt ek sjá úskygn, þá er sjálf hǫnd hollust (OH. 157, 31) veit ek eigi þat, þótt minn frændi sé konungr yfir landi, hvárt batna skal við þat minn réttr nakkvat (OH. 34, 25).

þá er ek var heima, heyrðak sagt, at Hrólfr konungr at Hleiðru var mestr maðr á Norðrlǫndum (SE. 81, 29) en er hann sagði ásunum draumana, þá báru þeir saman ráð sín (SE. 36, 30) en síðan er Arinbjǫrn hafði þar komit, þá orti Egill alla drápuna (Eg. 221, 16) þegar er hann kom heim at durunum, þá gekk Erlingr fyrir dyrrnar (Hkr. 360, 22) áðr þeir fóru heiman, þă fálu þeir gullit (SE. 76, 8) fyrr en tíðum var lokit, þá sá hon báðum augum hans helga skrín (Hom. 166, 24) var þat nǫkkur várkunn, meðan Hákon frændi várr lifði, at þeir heldi undir hann ríki (Mork. 133, 5).

með því at hann dó sonarlauss, þá tók dóttursonr hans arf ok ríki (Fsk. 1, 8) með því at þú ert einka son minn, þá líkar mér vel, at þú komir opt til míns fundar (Kgs. 4, 6).

b) stundom ubestemte relativsætninger;

sjelden sammenligningssætninger med svá sem og heldr en med konj.;

meget sjelden spørgende bisætninger.

hvat sem at var gert, sakaði hann ekki (SE. 36, 37) hvert mál er maðr skal dœma, verðr at líta á tilgerðir (Eg. 220, 5) hvatki er eigi er lofat, er hirðisins at banna (Hom. 10, 1) af hvívetna er maðr fær með réttu, þar af skal hann

gera fannt til gruts þakka Hom. 149, 21; en hver sem þeir kvæmi við, þá heimtaði jarl þeim slíkt, er þeir þyrfti at hafa (Vígl. 32, 4); hvar sem hon ríðr til vígs, þá á hon hálfan val (SE. 16, 15).

svá sem líkamr fœðisk af líkamlegum fœzlum, svá fœðisk ondin af góðlegum máltum Hom. 8, 2; svá sem kalt stóð af Niflheimi, svá var þat, er vissi námunda Muspelli, heitt ok ljóst (SE. 4, 6); heldr en eigi vilir þú til hans hneigjast, þá vill hann gefa þér þriðjung ríkis síns alls með sér Hkr. 619, 8;

en af hverju landi eða hverrar ættar hann var, þá þarf ek eigi at sinni at segja (Barl. 16, 27).

c) Ved **substantiviske at-sætninger** findes stundom den eiendommelighed, at den overordnede sætning, naar den er ganske kort, sættes **ind** i den underordnede, saaledes at det led af den underordnede sætning, som udhæves, sættes **foran**, og bisætningskonjunktionen med resten af den underordnede sætning **efter**.

sá, ætla ek, at gengi í rekkju hjá þér, er mér gaf gullbaug þenna (SE. 75, 31) fáir, ætla ek, at þau bindi sárin, er hann veitti (Eg. 65, 17) byrðingr sá, er ek hefi átt, ætla ek, at nú gorist svá forn, at hann fúni undir bráðinu (OH. 139, 11) allir aðrir, hygg ek, at á braut sé farnir (OH. 88, 8) hendr hans, hyggr hann, at slitna munu ór oxlum (SE. 45, 34) en ljósalfar einir, hyggjum vér, at nú byggvi þá staði (SE. 13, 2) þetta, má ek at vísu skilja, at satt er (SE. 19, 35) fár maðr, vættir mik, at frá því kunni segja (SE. 27, 28) flestra allra hluta þeira, ætla ek, at vér hafim nú getit (Kgs. 28, 15 Kraniа-udg.) ok einnhvern dag at veizlunni, er þat sagt, at Þorgerðr sat á tali við Þorstein (Ísl. s. II 200, 10) þau orð, bað Ásta, at vit skyldim bera þér (OH. 31, 1) arf minn allan, vil ek, at taki Þórólfr félagi minn (Eg. 26, 9).

[1] Merk sammenligningssætninger, som faar betydn. af modsætning eller aarsag (cfr. 200[1]): ok svá sem hon er sterk, þá mun hon brotna (SE. 8, 21) svá sem qnnur guðin eru máttug, þá þjóna honum qll (SE. 13, 28). I alm. stilles i disse det led, som udhæves, mellem **svá** og **sem**: en svá sterkr sem hann er, þá má eigi sjá hann (SE. 13, 5) svá **litinn** sem þér kallit mik, þá gangi nú til einnhverr ok fáist við mik (SE. 33, 11).

Særlig at merke: **hverr**, segir þú, at hann hafi vegit? (Nj. 98, 91)[1].

I L. S. findes **idethele omvendt sætningsfølge hyppigere** end i F. S.

Anm. Ligesom den underordnede sætning, naar den sættes foran, gjerne knyttes til den overordnede (eftersætningen) ved **þá** (sjelden **ok**); saaledes henvises der ofte i den overordnede sætning, naar denne staar først, til den underordnede ved et dem. pron. ell. adv. (þá, þó, svá).

þá megum vér skilja himneska hluti, ef réttlætis sól skínn í hjǫrtum várum (Hom. 117, 1) þœtti mér þá vel, ef þat yrði drápa tvítug (Eg. 220, 16) þó mátti varla vinnast, at þú gæfir alt fyrir guðs sakar (Hom. 191, 30) sigr hǫfum vér þó fengit, at Hákon hafi eigi við verit (Mork. 82, 32) hefi ek ok aldri svá reitt vápn at manni, at eigi hafi við komit (Nj. 120, 57) því var hann kallaðr blóðøx, at maðrinn var ofstopamaðr (Ágr. 9, 2) eigi leita ek fyr því eptir þessu, at eigi vita ek, at vér hǫfum ekki afgørt við þik (Mork. 167, 27).

368. Stundom sættes den underordnede sætning **ind** i den overordnede (som **mellemsætning**). Saaledes

a) ofte **relativsætninger**, navnlig naar de knyttes bestemmende til et **pronomen**.

minnum vér yðr, at sá er góðr er, líkisk Stephano (Hom. 75, 12) sá er mik elskar, hann varðveitir mál mín (Hom. 5, 11) sá er gefr, at þú hafir, býðr hann, at þú veitir (Hom. 30, 10) hinn er sá vill sæði sínu, þá ferr hann út (Barl. 18, 26) en þeir er í kirkju váru, þá litu allir út (Hkr. 360, 15).

þat er ok mælt, at sú þjóð, er þat land byggvir, er bæði grimm í sér ok þó drápgjǫrn (Kgs. 21, 29 Krania-udg.) en þessi atburðr gerðisk til þess, at staðrinn varð auðr, at alt fólkit, er í var landinu, trúði því, at sá konungr, er þar sæti á þeim stað, skyldi jafnan dœma rétta dóma ok engan annan (Kgs. 26, 9 Krania-udg.) en sá gullbaugr, er þú hefir á hendi, ok þú þátt at línfé, hann er kallaðr Andvaranautr (SE. 75, 33) þvíat svá er frá sagt, at allir þeir menn, er af þeim ættum koma, þá eru þeir jafnan vargar nǫkkura stund

[1] Cfr. lignende stilling ved akk. med inf.: en hafa lézt hann mundu myklu stórfetaðra hest (SE. 57, 3).

(Kgs. 27, 11 Krania-udg.) Gelasius páfi bauð, at hverr maðr, sá er tœki corpus domini í brauðs ásjó, skyldi ok taka blóð dróttins í drykk ór kalek (Hom. 205, 10) landslǫg þau, at sá maðr, er drepr þjónostumann konungs, þá skal hann taka undir þá sǫmu þjónostu, ef konungr vill (Hkr. 361, 23).

Anm. Det er i det gamle sprog ikke saa nødvendigt som i nyere nordiske sprog at knytte relativsætningen umiddelbart til det subst., som den bestemmer; den kan uden vanskelighed skilles fra substantivet ved mellemstillede ord, idet der henvises til relativsætningen ved et til substantivet sat dem. pron. eller der foran relativet sættes et dem. pron., som gjenkalder substantivet i erindringen.

skaltu, er þú kemr heim, láta gøra hús þar, sem eigi hafi fyrr verit, þat er þér sé skaplegt at sofa í (Jomsv. 55, 23) varðhaldsengill er sendr hverjum manni til fulltings, þá er hann er skírðr, sá er manninn efli til góðra hluta ok hlífi við illu (Hom. 183, 17).

b) undertiden andre bisætninger, især betingelsessætninger og tidssætninger.

væri þat ráð, ef nǫkkur dáð er í þér, at ráðast fyrstr upp at Bresti (Flat. I 129, 11) hétu því til hans, ef hann hylpi þeim, at láta gera kirkju (Hom. 152, 12) en þat sumar, er þeir Hákon ok Eiríkr hǫfðu hizt ok deilt um Noreg, þá var farbann til allra landa ór Noregi (Eg. 214, 3) en aptan dags, er myrkva tók, var veðr hvast (Eg. 215, 3) réð þat af, at þegar um nóttina, er þeir hǫfðu þar komit, þá fær hann sér hest (Eg. 215, 21) hafða ek fyrst í sumar, áðr ek fœra ór landi, hálft fjórða hundrað skipa (OH. 166, 13) Hákon konungr tók veizlu, þá er þeir kómu ór Danmǫrku með þenna her, í Storð á Fitjum (Fsk. 20, 33) cfr. ár þær, sem kallaðar eru Elivágar, þá er þær váru svá langt komnar frá uppsprettunni, at eitrkvikja sú, er þar fylgði, harðnaði, svá sem sindr þat, er renn ór eldinum, þá varð þat íss (SE. 3, 34).

Anm. Naar en bisætning indskydes i en at-sætn., gjentages ofte konj. at efter denne, stundom ogsaa et pronominalt subjekt eller et andet vigtigt ord.

hon lagði ráð fyrir þá, at þá er þeir kvæmi til Jǫrmunreks konungs, at þeir skyldu ganga of nótt at honum sofanda

(SE. 77, 16) en er Jǫrmunrekr konungr sá haukinn, þá kom honum í hug, at svá sem haukrinn var úfleygr ok fjaðrlauss, at svá var ríki hans úfœrt (SE. 77, 7) þat hygg ek, at hverr sá peningr, er illr er í norðreyjum, at hér myni kominn (OH. 157, 14) grunaði konung, at þeir er slíkt réðu honum, at þeir myndu hollari Knúti konungi en honum (OH. 170, 2) cfr. þat er margra manna mál, at fyrir sakir fríðleiks, afls ok íþrótta, at hann hafi verit enn þriði maðr bezt at sér búinn í Noregi (OH. 102, 9).

3 2044 012 974 580

